

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historie/Obecné dějiny

Disertační práce

Veršované kroniky jihoněmeckého kulturního okruhu

a jejich výpovědní hodnota v historiografii

a sebereflexi středověké společnosti

*Verse Chronicles of South-German Cultural Region and Their Notice in Historiography
and Self-Reflection of Medieval Society*

Mgr. Anna Zvířecí

Praha 2023

vedoucí práce: doc. PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D., Th.D.

Poděkování:

Je milou povinností poděkovat na tomto místě mnoha vzácným lidem, kteří mi v průběhu celého studia poskytli rady, konzultace, motivaci, podporu a pochopení.

Děkuji především svému školiteli, doc. PhDr. Th.Lic. Drahomíru Suchánkovi, Ph.D., Th.D. za jeho čas, trpělivost a pečlivé korektury celého textu. Mnoha radami mi byli nápomocní též Prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc., doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D., doc. PhDr. Dana Picková, CSc. a doc. PhDr. Dana Dvořáčková-Malá, Ph.D.

Za inspirativní neformální rozhovory vděčím celé řadě přátel a kolegů, především pak PhDr. Jakubu Izdnému, Ph.D., PhDr. Ladislavu Futterovi, Mgr. Janu Tomáškoví, Ph.D., Mgr. Zuzaně Bolerazkové a Mgr. Janu Malému, Ph.D.

S vděčností zmiňuji také svoji rodinu – moje rodiče, manžela a syna, kteří mi poskytli důvěru a především čas, který měl patřit právě jim.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31.8.2023

Abstrakt:

V rámci disertační práce „Veršované kroniky jihoněmeckého kulturního okruhu a jejich výpovědní hodnota v historiografii a sebereflexi středověké společnosti“ jsou analyzovány následující středohornoněmecké veršované kroniky: *Německá císařská kronika*, *Světová kronika* a *Kniha o knížatech Janse Enikela* a *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*. Chronologicky na sebe doba vzniku jednotlivých pramenů navazuje, místa jejich sepsání (Bavorsko, Rakousy, Štýrsko) představují ohniska středohornoněmecké kronikářské tvorby a kronikáři reprezentují rozličné sociální vrstvy.

Německá císařská kronika vznikla v polovině 12. století v církevním prostředí bavorského Řezna, dílo vídeňského kronikáře z vyšší městské vrstvy Janse Enikela na konci 13. století a *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* pochází z přelomu 13. a 14. století z prostředí šlechtického.

Na základě výpovědní hodnoty těchto kronik jsou posléze stanoveny všeobecné teze k obrazu středověké společnosti v jejich verších. Jednotlivé kapitoly představují dílčí kroky, které vedly k takto široce stanovenému cíli. Nejprve byly stanoveny metodické postupy a relevantní odborná literatura nejenom k otázce samotných pramenů, ale i k politickým i společenským dějinám období, které je popisováno. Stranou nemohla zůstat ani jazyková otázka. Následující kapitoly jsou věnovány jednotlivým kronikám, jejich autorům, jejich předpokládané motivaci a reflexi dobových ideálů v daných pramenech. V závěrečných kapitolách jsou hledány průsečíky vybraných veršovaných kronik a jejich obraz v odborné literatuře a beletristické tvorbě.

Klíčová slova:

středohornoněmecké veršované kroniky; jihoněmecký kulturní okruh; středověká společnost; panovníci; panovnické dynastie; historiografie; *Německá císařská kronika*; *Světová kronika Janse Enikela*; *Kniha o knížatech Janse Enikela*; *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*

Abstract:

The subject of Ph.D. thesis „Verse Chronicles of South-German-Cultural-Region and Their Notice in Historiography and Self-Reflection of Medieval Society“ is an analysis of three Middle High German Verse Chronicles: Imperial Chronicle, World Chronicle and Fürstenbuch of Jans Enikel and Otokar of Styria Verse Chronicle. These Chronicles were written almost at the same time (during 12th and 13th Century) and in the same cultural region (South-German-Cultural-Region, meaning today's Bavaria, Austria and Styria. These countries were most common places of Middle High German written production.

Each chronicle came from different social classes. The Imperial Chronicle was written in ecclesiastical milieu in Regensburg, Bavaria in the middle of 12th century. Jansen Enikel's Works were written in the second half of 13th century in milieu of citizens of Vienna, Austria. Otokar of Styria Verse Chronicle is a work of a noble man from Styria, written in the end of 13th and beginning of 14th century.

Partial goals are defined according to the analysis of these sources, mainly the image of Middle Ages society. Chapters of this Ph.D. thesis present partial steps of the study – methodology setting, literature selection, context of political and social history, Middle High German language, personalities of chroniclers and their motivations, reflection of medieval society, points of intersection and second life (Nachleben) of these sources in historiography and fiction.

Key words:

Middle High German Verse Chronicles; South-German-Cultural-Region; Society in Middle Ages; Rulers; Dynasties; Historiography; Imperial Chronicle; World Chronicle of Jans Enikel; Fürstenbuch of Jans Enikel; Otokar of Styria Verse Chronicle

Obsah:

Úvod.....	9
1. Východiska	16
1.1 Metody výzkumu	17
1.2 Pramenná základna.....	24
1.3 Literatura	32
1.3.1 <i>Německá císařská kronika</i>	35
1.3.2 Dílo Janse Enikela: <i>Světová kronika</i> a <i>Knihy o knížatech</i>	37
1.3.3 <i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i>	38
1.3.4 Přínos <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i> pro českou historiografii.....	41
2. Dějinný kontext vzniku jednotlivých pramenů	45
2.1 Politické dějiny.....	47
2.2 Společenské a sociální dějiny.....	56
3. Německá císařská kronika	63
3.1 Zázemí vzniku, předmluva a skladba kroniky	64
3.1.1 Zdroje a inspirace <i>Německé císařské kroniky</i>	65
3.1.3 Publikum <i>Německé císařské kroniky</i> a jeho požadavky	71
3.1.4 Obsah <i>Německé císařské kroniky</i>	74
3.1.5 K závěru <i>Německé císařské kroniky</i>	77
3.2 Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu.....	79
3.2.1 Julius Caesar	81
3.2.2 Nero	84
3.2.3 Karel Veliký	87
4. Dílo Janse Enikela: <i>Světová kronika</i> a <i>Knihy o knížatech</i>	93
4.1 Zázemí vzniku, předmluva a skladba díla – <i>Světová kronika</i>	96
4.1.1 Zdroje a inspirace <i>Světové kroniky</i> Janse Enikela	96
4.1.2 Předmluva <i>Světové kroniky</i> Janse Enikela.....	102
4.1.3 Obsah <i>Světové kroniky Janse Enikela</i> v kontextu dobové písemné produkce	104
4.1.4 K závěru <i>Světové kroniky Janse Enikela</i>	108
4.2 Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu – <i>Světová kronika Janse Enikela</i> ...108	
4.2.1 Král David	109
4.2.2 Alexandr Veliký	112
4.2.3 Karel Veliký	116
4.3 Zázemí vzniku, předmluva a skladba díla – <i>Knihy o knížatech</i> Janse Enikela.....	119
4.3.1 Zdroje a inspirace <i>Knihy o knížatech</i> Janse Enikela.....	120

4.3.2	Předmluva <i>Knihy o knížatech</i> Janse Enikela	121
4.3.3	Obsah <i>Knihy o knížatech</i>	123
4.3.4	Zmínky o českých zemích v <i>Knize o knížatech</i> Janse Enikela	125
4.4	Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu – <i>Knihy o knížatech</i> Janse Enikela	127
4.4.1	Arnošt Statečný, Leopold III. Svatý a Jindřich Jasomirgott.....	128
4.4.2	Leopold VI. Babenberský.....	131
4.4.3	Fridrich II. Bojovný.....	133
5.	Veršovaná kronika Otakara Štýrského	139
5.1	Zázemí vzniku, předmluva a skladba díla.....	140
5.1.1	Osobnost kronikáře Otakara Štýrského	140
5.1.2	Zdroje a inspirace <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i>	146
5.1.3	Předmluva <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i>	150
5.1.4	Obsah <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i>	151
5.1.5	K závěru <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i>	155
5.2	Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu.....	156
5.2.1	Přemysl Otakar II.	157
5.2.2	Rudolf Habsburský.....	168
5.2.3	Václav II. a Albrecht Habsburský	171
6.	Průsečíky komparovaných veršovaných kronik	181
6.1	Vývoj panovnického ideálu.....	189
6.2	My versus oni, domácí a cizí.....	193
6.3	Pohled na české země.....	199
6.3.1	<i>Německá císařská kronika</i>	199
6.3.2	<i>Světová kronika</i> Janse Enikela.....	204
6.3.3	<i>Knihy o knížatech</i> Janse Enikela	210
6.3.4	<i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i>	212
6.4	Shrnutí společných aspektů.....	215
7.	Druhý život vybraných veršovaných kronik – od středověkých kronik ke kultu kronikáře	219
7.1	Předmoderní doba – od středověkých kronik po barokní texty	220
7.1.1	Jan z Viktringu a <i>Liber certarum historiarum</i>	221
7.1.2	Leopold z Vídně a Rakouská kronika o 95 vládcích	230
7.1.3	Tomáš Ebendorfer a <i>Chronica Austriae</i>	237
7.1.4	Stopa vybraných veršovaných kronik v historiografii od humanismu po baroko.....	242
7.2	Od přelomu 18. a 19. století, aneb vznik a vývoj kultu kronikáře	246

7.2.1 Theodor Schlacht – <i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i> jako součást kánonu středohornoněmecké veršované literatury	248
7.2.2 Franz Grillparzer (1791–1872) – Otakar Štýrský a Jans Enikel jako postavy divadelních her	249
7.2.3 Theodor Jacobi (1816–1848) – solitérní výskyt studie o <i>Veršované kronice Otakara Štýrského</i> ve Slezsku	257
7.2.4 Johann Ladislav Pyrker (1772–1847) – Otakar Štýrský jako vedlejší postava hrdinské básně	258
7.2.4 Alfred Klaar (1848–1927) – pozitivistický rozbor Grillparzerovy divadelní hry ..	259
7.2.5 Maja Loehr (1888–1964) – pátrání po společenských vazbách kronikáře Otakara Štýrského	260
7.2.6 František Palacký (1798–1876) – kritická polemika nad historickou přesností a literární hodnotou <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i> v kontextu dobového bohemikálního bádání	263
7.2.7 Miloš Vystyd (1885–1914) – nedokončená obhajoba <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i>	268
7.2.8 Josef Šusta (1874–1945) – <i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i> jako bohatý ilustrativní materiál	270
7.2.9 Arnošt Kraus (1859–1943) – <i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i> a hledání české historie ve středohornoněmeckých pramenech	272
7.2.10 Michal Svatoš (nar. 1947) – komparace <i>Veršované kroniky Otakara Štýrského</i> a <i>Kroniky tak řečeného Dalimila</i>	273
Závěr	278
Seznam použitých pramenů a literatury	289
Přílohy	320

Úvod

„... kvete bujně kronikářství podpořené zvláštním zájmem místním nebo některých tříd a kruhů společenských, a význačné jest, jak rychle se množí v počtu původců i čtenářů těchto děl živel laický. I osob duchovních nalézáme ovšem stále ještě dosti mezi kronikáři pozdního středověku, ale mnoho z nich jest ve službách dvorských, šlechtických nebo městských, kterážto klášterní analistika, význačná pro doby předchozí, mizí nebo poklesá vůči hledě. Zvýšený podíl živlu laického přináší pak sebou převahu národních jazyků nad latinou...“¹

Ve střední Evropě se na rozhraní vrcholného a pozdního středověku začal objevovat nový žánr v oblasti dějepisectví – veršované kroniky ve vernakulárních jazycích.² Kronikáři prostřednictvím jazyka srozumitelného širším vrstvám předávali svému laickému publiku historické poznání, do té doby dostupné pouze v latinské verzi vzdělané klerické vrstvě či absolventům univerzit s vyšším vzděláním. Kronikářské texty ve vernakulárních jazycích byly v následujících staletích nazírány nejrůznější optikou – pohledy subjektivně i národně zabarvenými, s kritickými tendencemi vůči jejich historické fakticitě i literární či jazykové hodnotě. V historiografii byly veršované kroniky mnohokrát zatracovány i vynášeny, ale málokdy přišly badatelům z nejrůznějších oborů lhostejné.

Tento žánrový přírůstek v paletě středověkého dějepisectví se stal základním okruhem mé badatelské činnosti. Téma předkládané disertační práce vychází z mých předchozích aktivit v bakalářském i v magisterském studiu. V dosavadních vysokoškolských kvalifikačních pracích jsem se zabývala *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského*. Jádrem výzkumu leželo v otázce obrazu českých králů a vývoje v českém království v tomto prameni. Přírodním badatelským krokem, který se rýsoval již při přípravách diplomové práce, bylo rozšíření výzkumu o další veršované kroniky ve střední horní němčině.

Vybrané kroniky mají tolik společných, ale i rozdílných znaků, že mohou posloužit jako reprezentativní vzorek pro výzkum výpovědní hodnoty středohornoněmeckých kronikářských textů a otázky sebereflexe středověké společnosti. Výzkum je velkoryse zaměřen na celou středověkou společnost, byť lze očekávat, že většina pramenného materiálu se bude vztahovat k prostředí královských a šlechtických dvorů. Panovnické postavy stály přirozeně v centru pozornosti všech středověkých historiografů, kronikářů především. Šlechtické prostředí zajišťovalo určitou kulisu pro některá panovnická jednání. Další zaměření výzkumu

---

¹ Josef ŠUSTA, *Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové*, Praha 1933, s. 57–58.

² Samotný termín vernakulární uměle nahrazuje ve starší literatuře spíše užívaný výraz národní, popřípadě lidový.

představuje otázka výpovědní hodnoty vybraných kronik v historiografii následujících staletí. Takto široké vymezení tématu bylo stanoveno na základě obsahu jednotlivých pramenů, neboť vybrané texty nepopisují identické události, ani stejné časové rozmezí.

Výběr kronik pro disertační práci byl proveden na základě několika kritérií. Prvním byla snaha rozšířit již uvedený historický výzkum, který v předchozím studiu probíhal především na základě *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Pro tento rozsáhlý, přes 98 000 veršů ve střední horní němčině dlouhý pramen, se nehledají kroniky ke komparaci snadno. Otakar Štýrský zpracoval dějiny Rakous, Štýrska, Korutan, Bavorska, českého království a Uher, přičemž svůj text doplnil exkurzy do francouzských a anglických dějin či o události na Apeninském poloostrově. Kroniky, jež by se pro rozšíření výzkumu nabízely, vytvářely jen velmi úzký rámeček a málokterá z nich je srovnatelná s výše uvedeným dílem Otakara Štýrského rozsahem veršů či témat, a odlišnosti lze nalézt i s ohledem na jazyk a dobu vzniku. I přes tyto překážky jsem si vyčlenila několik kritérií výběru, která musela být naplněna, aby měl můj výzkum předpoklady pro relevantní komparaci: text musel mít středohornoněmeckou veršovanou jazykovou formu, kronikářský žánr, vznik v rozmezí poloviny 12. až konce 13. století a lokalizaci v oblasti rakouských zemí či Bavorska. V předkládané disertační práci je na základě těchto kritérií pozornost zaměřena na anonymní *Německou císařskou kroniku*, *Světovou kroniku* a *Knihu o knížatech Janse Enikela*, i na *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*.³

Tato kritéria byla zvolena na základě následujících předpokladů: kroniky byly psané pro podobné recipienty, kronikáři mohli sdílet inspirační vazbu a ohniska vzniku pramenů nebyla od sebe příliš vzdálená. Bavorské a rakouské Podunají představovalo živou oblast ekonomických, politických i kulturních kontaktů. Naopak hornatá oblast Štýrska se zdá být poněkud odtržena. Ovšem je potřeba mít na paměti, že *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* byla sepsána na počátku 14. století, tedy nejpozději ze všech vybraných kronik. Dosavadní výzkum podporuje možnost, že právě *Německá císařská kronika* poskytla inspiraci pro Janse

---

³ *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, MGH, Deutsche Chroniken. Erster Band. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, hg. von Max Roedinger, Hannover 1895; *Jansen Enikels Werke. Weltchronik*, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phililp Strauch, Hannover – Leipzig 1900; *Jansen Enikels Werke. Fürstenbuch*, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phililp Strauch, Hannover – Leipzig 1900; *Ottokars österreichische Rheimchronik*, MGH, Deutsche Chroniken 5/1-2, hg. von Joseph Seemüller, Hannover 1890.

Pro větší přehlednost celého textu budou nadále tyto základní prameny předkládané disertační práce (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika* a *Knihu o knížatech Janse Enikela*, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*) uváděny kurzívou. Další prameny, které byly využity například pro komparaci konkrétních pasáží či pro výzkum druhého života vybraných kronik, takto graficky odlišeny nebudou. Poznámkový aparát respektuje citační normu ČČH, u německojazyčných publikací je dodržována německojazyčná norma (ve zkratkách ed. / edd. / hg. / hgg. / s. /S.)

Enikela, přičemž přes vídeňské kulturní centrum mohla inspirace přejít až na štýrský venkov. Inspirace, shodné jazykové znaky, podobná doba i region vzniku představovaly kritérium, ze kterého jsem neslevovala. Obsah kronik představoval druhé, byť spíše doplňující hledisko. Rozsahem témat z nedávné minulosti kronikáře se *Německá císařská kronika* ani žádné z děl Janse Enikela nevyrovná *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Předchozí prameny popisují jiné úseky minulosti, avšak záměr kronikářů mohl být podobný. Dosavadní výzkum hledal hlavní motivaci kronikářů pro sepsání jejich děl v přiblížení minulosti světské společnosti. Tuto společnost lze v tomto případě vymezit do prostředí královských a šlechtických dvorů.⁴ Kronikáři vybírali tedy historické okamžiky a atraktivní témata, která mohly tuto společenskou vrstvu primárně zajímat. Vzbudit zájem dvorské společnosti a tím pádem získat též finanční a materiální podporu své tvorby mohlo být kronikářům jednou z nejsilnějších motivací. Určitou roli jistě hrála i společenská prestiž ve formě splnění poptávky dvorských zadavatelů a zařazení se do módního trendu světské veršované tvorby.⁵

Mezi vymezená kritéria výběru základních pramenů pro tuto disertační práci samozřejmě patří také jazykové aspekty. Všechny kroniky jsou psané ve střední horní němčině, byť v odlišných dialektech. Vybrané kroniky jsou též bez výjimky v řeči vázané, byť skladba veršů u jednotlivých kronikářů vykazuje například v metrice různé odchylky. Můžeme též hovořit o různých kronikářských sub-žánrech. V případě *Německé císařské kroniky* a *Světové kroniky* Janse Enikela se jedná o tzv. světové kroniky, zatímco *Knihu o knížatech* Janse Enikela a *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* lze řadit k tzv. regionálním kronikám.⁶ Tyto rozdíly rozhodně nebrání tomu pokládat si otázky o sebereflexi středověké společnosti ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách. Právě naopak. Texty nabízí podklady k širokému spektru událostí a dlouhému rozsahu popisovaných historických epoch, tudíž je možné sledovat vývoj nejrůznějších témat v čase, či přesněji pojetí času a proměny lidského jednání očima středověkých kronikářů. Právě rámcová shoda v oblasti jazyka a žánrů byla, jak již bylo řečeno, klíčovým kritériem výběru, který byl podpořen shodným geografickým okruhem. Popis dlouhého dějinného úseku, který kroniky dohromady nabízí, se tak stal „příjemným bonusem“ skýtajícím větší zázemí pro nejrůznější výzkumné otázky.

Na základě teoretických představ o společných znacích kronik a pravděpodobných motivací kronikářů formulovaných již v rozsáhlém výzkumu předchozích badatelských generací byl precizován termín z nadpisu disertační práce, jihoněmecký kulturní okruh. Jedná

---

⁴ Vývoj literatury k tomuto tématu a hlavní strategie výzkumu budou uvedeny v následující kapitole.

⁵ Role tohoto autorského a mecenášského aspektu bude podrobněji zmíněna v rámci jednotlivých kapitol.

⁶ O jednotlivých kronikářských žánrech bude podrobněji pojednáno v následujících kapitolách.

se o uměle vymezenou oblast stanovenou pro potřeby této práce. Tento okruh leží vně tradičního medievistického vymezení střední Evropy.⁷ Je vymezen „pouze“ oblastí Bavorska, Rakous a Štýrska, a vzhledem k jeho klíčovému využití pro kronikářskou tvorbu lze tento okruh použít pro 12. a 13. století. Důvodem pro takto koncipovaný územní a myšlenkový rámec bylo několik klíčových aspektů. V uvedených zemích identifikuji podobné literární a jazykové tendence. Vzniklo zde mnoho pramenů ve veršované střední horní němčině. Nejednalo se zdaleka pouze o kroniky, ale i o básně či eposy. Inspirace a priority mnoha z těchto textů vykazují podobné preference. V centru pozornosti autora stála panovnická či šlechtická postava, většinou obdařená pozitivními vlastnostmi a sloužící jako zdroj inspirace pro své současníky i následovníky. Akcent byl kladen na její jednání nikoliv pouze v každodenní činnosti, ale především ve vypjatých a vypravěčsky atraktivních situacích – v turnajích a bitvách, při dvorských a náboženských slavnostech. Pisatelé těchto textů nešetřili atributy rytířských ctností. Tento styl tvorby samozřejmě v následujících desetiletích zasáhl i další oblasti, nevyjímaje například pražský přemyslovský dvůr. Z tohoto okruhu tvorby, založené na shodné světské inspiraci, vyčnívají kroniky. Právě v nich lze najít primární pramen pro sebereflexi středověké společnosti. Kronikáři prezentovali vzdálenou či nedávnou minulost optikou ideálu jejich současnosti, čímž vstupovali do živé interakce se svými čtenáři. Důležité současně zůstává, že kronikářská tvorba ve středohornoněmeckých verších výrazně nepřekročila hranice Bavorska, Rakous a Štýrska. Toto geografické ohraničení může skýtat vodítko pro stanovení určitého okruhu, ve kterém byly předávány shodné kronikářské motivace a inspirace.

Zaznamenání minulých událostí představovalo samozřejmě prvořadný úkol středověkých kronik. Tento žánr však nikdy nebyl kriticky psaným dílem. Kronikář neověřoval

---

⁷ Tradiční geopolitické vymezení středověké střední Evropy především v následujících, již klasických dílech Robert BARTLETT, *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change (950–1350)*, London 1993; *Christianization and the Rise of Christian monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus (c. 900–1200)*, hg. Nora Berend, Cambridge 2007 (český překlad *Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*, ed. Nora Berend a kol., Praha 2013); Dušan TŘEŠTÍK, *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001.

Ani do konceptu tzv. středovýchodní Evropy (v německém originálu Ostmitteleuropa) geografický rámec výzkumu nezapadá, neboť nezahrnuje písemnou tvorbu v jakémkoliv z částí středověkých Uher. Ke konceptu středovýchodní Evropy například Hans-Jürgen KARP, *Grenzen in Ostmitteleuropa während des Mittelalters: ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der Grenzlinie aus dem Grenzraum*, Köln – Wien – Weimar 1972; *Westmitteleuropa, Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibt zum 65. Geburtstag*, hg. von Winfried Eberhard, München 1992; Werner CONZE, *Ostmitteleuropa von der Spätantike bis zum 18. Jahrhundert*, München 1992; Florin CURTA, *East Central and Eastern Europe in the Early Middle Ages*, Ann Arbor 2005; Florin CURTA, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006; *Reiche und Territorien in Ostmitteleuropa: historische Beziehungen und politische Herrschaftslegitimation*, hg. von Dietmar Willoweit, München 2006; František DVORNÍK, *Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem*, Praha 2008; Martin WIHODA – Lukáš REITINGER, *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku*, Brno 2010.

své informace v duchu moderní historické kritiky, neznamenával všechny možné příčiny a následky daných událostí, ale právě naopak. Nejednou si vybíral z minulosti to, co se hodilo do koncepce jeho díla. Události či osobnosti, které by mohly zamýšlený koncept narušit, byly buď silně přibarveny, nebo opomenuty. To, co podle středověkých kronikářů nebylo vhodné pro zachování dalším generacím, zůstalo utajeno. Středověká kronika tak velmi často přibarvuje, upravuje, zamlčuje – není to text, z něhož lze vyvodit, co přesně se událo, ale poskytuje reflexi toho, jak kronikář či jeho recipienti chtěli, aby dané vyprávění vyznělo. Touto optikou může kronika fungovat jako určité zrcadlo sebereflexe společnosti. Kronikáře, kteří stáli za vznikem těchto textů, lze vnímat v mnoha rovinách. Je možné zaměřit se na prostředí a zázemí jejich tvorby, na jejich možné životní zkušenosti a na motivaci k sepsání práce. Tato kritéria se mohou lišit, nicméně všechny je lze pojmout jako zprostředkovatele historického poznání širokým vrstvám středověké společnosti.⁸

Hlavním cílem disertační práce je proto snaha poodhalit sebereflexi středověké společnosti ve verších vybraných kronik. Středohornoněmecké veršované kroniky nepředstavovaly v době svého vzniku odborné či čtenářsky náročné texty. Se vši pravděpodobností se jednalo o literaturu zábavnou, odpočinkovou, určenou pro předčítání a zábavu v rámci dvorského, resp. měšťanského života. V jejich verších proto nebyly většinou skryty příliš teoretické představy o ideálech tehdejší společnosti. Naopak, ideály v nich obsažené mohou být přesně takové, po jakých toužila šlechtická a patricijská společnost, které byly kroniky primárně určeny. Proto představují kronikářské texty pro otázku sebereflexe společnosti dobrý pramen, nejsou „zaneseny“ teoretickými polemikami náboženské či filozofické tvorby. Středohornoněmecké veršované kroniky nelze tudíž považovat za zachycení skutečnosti, ale za odraz představ určité vrstvy tehdejší společnosti. K tomuto postulátu však historiografie došla po delší cestě. Veršované kroniky byly dlouho všeobecně považovány za pramen faktograficky nespolehlivý, přičemž tato charakteristika zakrývala většinu dalších možných kvalit tohoto typu pramene. Vzhledem k výzkumnému vymezení této disertační práce se toto konstatování však nejeví jako zavazující, pokud je kronika chápána jako zrcadlo určitých představ nebo ideálů. S tématem faktografické spolehlivosti nemusí bezprostředně souviset ani další badatelská otázka, a to význam vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik v historiografické i umělecké tvorbě následujících staletí. Zde opět nebude sledována případná faktografická spolehlivost či nespolehlivost, ale výběr obrazů a témat, která v historiografii mohla zakořenit právě díky

---

⁸ Konkrétní odkazy na vývoj literatury k tématu a výzkumu, na jednotlivé předpoklady a koncepty budou uvedeny a okomentovány v následující kapitole, která je věnována předcházejícímu bádání a jeho závěrům.

motivacím středohornoněmeckých kronikářů. Pokud se tato témata budou prolínat historiografickými texty či později uměleckou tvorbou napříč staletími, položili středohornoněmečtí veršující kronikáři určitý základ historického povědomí i pro naše generace.

***

Struktura předkládané disertační práce respektuje časový postup výzkumu. V úvodu je čtenář seznámen s motivací vzniku práce a se základními předpoklady vymezení badatelské otázky, jakožto skladba korpusu základních pramenů, chronologické a geografické vymezení výzkumu. Tyto předpoklady jsou podrobněji rozpracovány v následující kapitole, ve které se věnuji teoretickým východiskům, na jejichž základě byly vedeny jednotlivé badatelské kroky. Za primární teoretická východiska považuji stanovení základní metodologie práce, orientační popis a zhodnocení pramenné základny, a shrnutí dosavadního historiografického výzkumu včetně výběru a hodnocení klíčových postulátů a badatelských trendů, na jejichž podkladech je vystavěn můj výzkum. Ve třetí kapitole je akcentován dějinný kontext období od poloviny 12. století do přelomu 13. a 14. století, ve kterém vybrané kroniky vznikly. Je bez diskuze, že se jednalo se o období mnoha politických i společenských změn. Vzhledem k zaměření výzkumu je nutné uvádět otázku, jak se tyto změny mohly podepsat na vzniku, skladbě a obsahu vybraných kronikářských pramenů. Následující tři kapitoly jsou věnované jednotlivým kronikám (třetí kapitola *Německé císařské kronice*, čtvrtá kapitola *Světové kronice* a *Knize o knížatech Janse Enikela*, pátá kapitola *Veršované kronice Otakara Štýrského*). První části těchto kapitol jsou zaměřeny na shrnutí poznatků o kronikáři, na zázemí vzniku textu a pravděpodobnou motivaci. Následuje rozbor samotné kroniky po stránce obsahové a kompoziční. V druhých částech kapitoly se zaměřuji na kronikářský fenomén, na kterém je sebereflexe středověké společnosti velmi znatelná, a to na obraz panovníka. Panovníci hrají ve všech kronikách nezastupitelnou úlohu. Okolo vladařských postav je vystaven celý děj, tyto postavy tvoří alfu a omegu pojetí dějin v těchto kronikách. Důraz na panovnické osoby takřka nepouští kronikáře do jiných pater společnosti. Proto analýza popisů vlastností a činů panovníků skýtá vlastně jedinou možnost sebereflexe středověké společnosti ve vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronikách. Především šestá kapitola představuje syntézu předcházejících analýz. V této kapitole jsou vymezeny společné znaky daných kronik po linii shodných obsahů textů a obdobné inspirace i motivace kronikářů. Sedmá kapitola je zaměřena na tzv. druhý život vybraných kronik. Tyto prameny představovaly v době svého vzniku zdroj

poznání, zábavy i inspirace, ale pro určitou sebereflexi mohly posloužit i v následujících desetiletích a staletích – na stránkách kronik dalších generací, v textech renesančních i barokních učenců, a v neposlední řadě i v odborné, ale též v beletristické tvorbě 19. a 20. století. Ve výzkumu tzv. druhého života představuje důležitou otázku možnost využití kompozice těchto kronik v historické literatuře 19. a 20. století, případně v didaktizujících a popularizačních textech určených široké veřejnosti. Pokud by kompozice středohornoněmeckých veršovaných kronik přetrvaly v historiografické tvorbě i v historické paměti po staletí, byly by součástí dnešní kultury více, než si uvědomujeme.

1. Východiska

„Die Glanzzeit mittelalterlichen dichterischen Schaffens war vorüber, die großen Minnesänger und höfischen Epiker waren tot, aber ihre Werke lebten fort und wirkten weiter auf kleineren Nachkommen...“⁹

Předpokladem pro výzkum zaměřený na středohornoněmeckou kronikářskou tvorbu a její význam pro zachycení dobové reflexe společnosti je jasná specifikace základních východisek, která tvoří předpoklad koncipování mé disertační práce. Prvním z nich je samozřejmě vymezení hlavních metod výzkumu, bez jejichž základních charakteristik by nebyla systematická práce možná. Metody výzkumu této disertační práce rozhodně nejsou jednostranně zaměřeny, naopak byly definovány na základě mnoha odborných textů, které poskytly jednotlivé dílky inspirace.

Druhým východiskem byly samotné kronikářské prameny (*Německá císařská kronika, Světová kronika a Kniha o knížatech Janse Enikela, Veršovaná kronika Otakara Štýrského*). Na výpovědní hodnotě těchto vybraných pramenů budou především formulovány závěry předkládané práce. Podrobnější představení jednotlivých kronik bude předmětem dalších samostatných kapitol, na stránkách této kapitoly se jedná o pouhé krátké představení. Poslední oddíl této kapitoly představuje souhrn základní odborné literatury, která mi posloužila jako faktografická opora i metodologická inspirace. Další zdroje budou představeny vždy u jednotlivých dílčích témat.

Metodické přístupy k práci se středověkými veršovanými kronikami ve vernakulárních jazycích rozhodně nejsou jednotné. Určitým sjednocujícím prvkem všech úvah kolem tohoto typu pramene jsou úvahy ubírající se kolem jejich možné klasifikace a žánrového zařazení, včetně jejich role ve středověké společnosti. Na základě předchozího výzkumu lze konstatovat, že všechny vybrané kroniky vznikly pro potřeby nikoliv církevní, ale světské společnosti. Pro tento dílčí závěr předchozích výzkumů svědčí jazyk i forma jejich textů – veršovaná střední horní němčina představovala od poloviny 12. století na následujících dvě stě let svébytný umělecký útvar, ve kterém byly světskému publiku představeny nejenom eposy či lyrické básně, ale v určité samostatné kategorii právě i dějiny.

---

⁹ Hans PAUL, *Ulrich von Eschenbach und seine Alexandreis*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde an der Philosophischen Fakultät der Fridrich-Wilhelms-Universität zu Berlin, Berlin 1914, S. 1.

1.1 Metody výzkumu

Předkládaná disertační práce *Středohornoněmecké veršované kroniky jihoněmeckého kulturního okruhu a jejich výpovědní hodnota v historiografii a sebereflexi středověké společnosti* zahrnuje mnoho badatelských otázek. Proto je text této práce výsledkem rozmanitých metodologických přístupů, jež lze rozdělit do několika pomyslných pomocných kategorií, které respektují tři části v titulu práce a k nim vedoucí tři základní linie výzkumu. První kategorií jsou přístupy, které napomáhají analýze samotných textů, a pomáhají odhalit sociální postavení i motivaci kronikáře. Druhá kategorie zahrnuje cesty, jež vedou k odpovědi na otázku, jakým způsobem mohou kroniky poskytnout pověstné zrcadlo k sebereflexi středověké společnosti. Třetí kategorie přístupů by měla sloužit k formulování výpovědní hodnoty kronik a jejich postavení nejen v rámci palety pramenů středohornoněmeckého veršovaného žánru, ale i dalších historiografických textů.

Prvotním badatelským problémem bylo vymezení geografické oblasti a chronologického rámce výzkumu, stejně tak jako výběr pramenů. Slovní spojení „jihoněmecký kulturní okruh“ představuje, jak již bylo výše řečeno, umělý termín vytvořený pro potřeby předkládané disertační práce. Veršované kroniky ve střední horní němčině vznikaly především na území Bavorska, případně dnešního Vorarlberska, Rakous a Štýrska. Veršované texty ve střední horní němčině obecně (bez ohledu na kronikářský žánr) vznikaly na rozsáhlejší území, ke jmenovanému jihoněmeckému kulturnímu okruhu bychom pak mohli přiřadit například Porýní, Sasko a v širším kontextu i české země. Nicméně středohornoněmecké veršované kroniky zůstaly specifickým jihoněmeckým oblastím. Vybrané prameny tuto tezi potvrzují: *Německá císařská kronika* vznikla v bavorském Řezně, dílo Janse Enikela v rakouské Vídni a *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* na lokalitách Gaal, Seckau a Judenburg ve Štýrsku. To nejsou všechny kroniky z vymezené oblasti, lze k nim přiřadit i *Světovou kroniku* Rudolfa z Emsu (Rudolf von Ems), vzniklou v dnešním Vorarlbersku, a *Světovou kroniku* Jindřicha z Mnichova (Heinrich von München), která byla sepsána v bavorském Mnichově. Tyto texty však nebyly již do základního okruhu pramenů pro disertační práci zařazeny, neboť žánrem a obsahem silně korespondují se *Světovou kronikou* Janse Enikela a z hlediska otázky motivace kronikáře ani obrazu společnosti nenabízí zásadně odlišné a nové varianty odpovědí.

Vybrané prameny pro předkládanou disertační práci (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika* a *Kniha o knížatech Janse Enikela*, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*) mají společné další charakteristiky. Jedná se o prameny sepsané ve střední horní němčině ve veršované formě. Jazykovědná kritéria (nářečí, slovní zásoba, metrika verše) se

u jednotlivých kronik liší podle doby a místa vzniku, nicméně základní jazyková podoba opravňuje k zařazení do jedné žánrové kategorie, což je samozřejmě základním kritériem výběru, na základě kterého lze společné charakteristiky a jisté odlišnosti formulovat dále. Je samozřejmé, že děj vybraných kronik je zaměřen retrospektivně. Z hlediska bližšího žánrového určení lze hovořit o možném rozdělení těchto pramenů mezi tzv. světové kroniky a tzv. regionální kroniky. Ve středohornoněmeckých veršovaných světových kronikách lze nalézt vyprávění o starozákonních panovnících, o starověkých dějinách a antickém Římě. Text kroniky může (ale zároveň nutně nemusí) být dopsán až do období současnosti kronikáře. Do této kategorie spadají z vybraných pramenů *Německá císařská kronika* a *Světová kronika* Janse Enikela. V *Německé císařské kronice* je počátek děje stanoven do starověkého Říma, jelikož kronika je primárně zaměřena na institut císařství na starověkém a středověkém západě. V jednotlivých medailoncích jsou pak sledovány osudy jednotlivých panovníků. Jedná se o poměrně nezvyklou formu kronikářského vyprávění, neboť kronikář zde nevyvinul snahu postihnout celý rozsah dějin, tak jak tomu učinil Jans Enikel ve své *Světové kronice*. Ten naopak nesledoval jednotlivé panovníky určité instituce, ale vybral si nejvýznamnější vládcy napříč dějinami od starozákonních vladařů po své současníky na císařském trůně. Přímá koncentrace na císařskou moc ve verších *Německé císařské kroniky* podhaluje motivaci kronikáře či kronikářů obhájit existenci této instituce ve Svaté říši římské, zatímco *Světová kronika* Janse Enikela plnila spíše didaktickou funkci a kronikář v ní shrnul osudy nejvýznamnějších panovnických postav.

Oproti těmto příkladům se středohornoněmecké veršované regionální kroniky koncentrují na vyprávění o jedné konkrétní oblasti, a velmi často stojí v centru pozornosti panovnická dynastie, jejíž osudy jsou s daným regionem silně provázány. Zatímco Jans Enikel ve své *Knize o knížatech* zaměřil pozornost striktně na babenberskou dynastii a jiné panovnické rody (především Přemyslovci) jsou zmíněny jako konkurence Babenberků, ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* jsou v jednotlivých vyprávěcích liniích zaznamenány osudy příslušníků přemyslovské, habsburské a wittelsbašské dynastie.

Je zřejmé, že v centru vyprávění světových i regionálních kronik stojí panovnické postavy. Primárně není nutný historický kontext, ale forma jednání a vlastnosti daného panovníka, který má sloužit ve většině případů jako vzor ctností. Není tedy příliš důležité, jaké období kronikář popisuje, ale jaké jednání považuje za dobré a následování hodné. Jiné sociální vrstvy jsou do děje uvedeny málo, nebo vůbec ne. Většinou záleží na podrobnosti, se kterou kronikář dané události popisuje. Zatímco ve verších Otakara Štýrského se lze jmenovitě setkat s těmi příslušníky šlechtické vrstvy, kteří byli v přímé interakci s panovníkem a na jejichž

osudech lze ilustrovat různé momenty panovníkovy jednání (Bruno ze Schauenburka, Seifrid z Mahrenbergu, Oldřich z Drnholce, Záviš z Falkenštejna, příslušníci rodu Lichtenštejnů), v ostatních vybraných kronikách se o této sociální vrstvě takřka mlčí. Měšťané a prostý lid ve většině textu daných kronik zajišťují pouze kulisu. Je možné tedy konstatovat, že velká motivace kronikáře ke koncentraci vyprávěcí strategie směrem k panovníkům se projevila i těmito způsoby. Při výzkumu je vždy nutné si pokládat otázku, proč kronikář zmiňuje dané postavy či události – zda se jedná „pouze“ o vykreslení osudu panovníka, nebo zda má daná událost určitý přesah z hlediska morálního ponaučení, které mělo či mohlo z recepce kroniky vyplýnout.

Veršované kroniky ve střední horní němčině se v paletě kronikářských pramenů objevily v polovině 12. století, kdy v bavorském Řezně vznikla *Německá císařská kronika*. *Světová kronika* a *Knihy o knížatech* Janse Enikela byly sepsány ve Vídni přibližně mezi lety 1280 a 1302. Vznik *Veršované kroniky Otakara Štýrského* spadá pravděpodobně do období mezi lety 1290 až 1320. Období produkce středohornoněmeckých veršovaných pramenů ostatních, nejen kronikářských žánrů, spadá do podobného časového rámce. Kronikářská tvorba tudíž nestojí na počátku ani na závěru doby rozkvětu středohornoněmecké veršované produkce, nýbrž ji lze zařadit do jejího středu. Z hlediska jazykového i inspiračního propojuje prvky z rané, vrcholné i pozdní středohornoněmecké tvorby. Lze v ní najít tradiční vrcholně středověké vykreslení panovníckého (částečně i rytířského) ideálu, stejně tak může v některých pasážích obsahovat literárně vyspělejší prvky pozdně středověkých panovníckých zrcadel. Inspirační a obsahová úroveň ve vybraných pramenech může tedy oscilovat mezi těmito póly. Tím se samozřejmě ukazuje obrovská rozmanitost středohornoněmeckých veršovaných kronik a značně se rozšiřuje materiál pro poznání tak širokého tématu, jakým je sebereflexe středověké společnosti.

Před samotnou analýzou textů kronik jsem si potřebovala položit základní otázky, které mi pomohly zasadit vybrané kroniky do kontextu nejen středohornoněmecké veršované tvorby nejrůznějších žánrů, ale i do kontextu středověkého dějepisectví. Stejně tak bylo nutné zaměřit se na možné osudy kronikářů a na jejich motivaci pro sepsání daných děl. Prvotní otázky směřovaly k místu a době vzniku kroniky a k jejímu rámcovému obsahu. Osobnost kronikáře bylo nutné zařadit do geografického i sociálního okruhu, který mohl podhalit jeho záměry při koncepci kroniky. Prvotní metodu zde představovala analýza úvodu kroniky. Na tomto místě mohla být aplikována biografická metoda, ovšem se všemi úskalími, které skýtá její

využití pro období vrcholného či pozdního středověku.¹⁰ Je prakticky nemožné sledovat přímou linku osudů daného kronikáře. Jistou oporu při hypotézách k jejich osudům nabízí zasazení jejich života do kontextu dané doby a využití tradičních (až stereotypních) předpokladů, které se váží v odborné literatuře k jejich sociálnímu okruhu. Podobné stereotypy podporují často i kronikářské předlohy, ve kterých o sobě kronikář věru neprozrazuje mnoho, naopak často zůstává zcela v anonymitě a úvod svého díla věnuje modlitbám a prosbě o Boží pomoc a požehnání.¹¹ Na základě jednotlivých předmluv bylo však možné alespoň kronikáře rozřadit k jednotlivým sociálním vrstvám, a tím opět rozšířit pohledy na středověkou společnost. Za *Německou císařskou kronikou* stojí duchovní, Jans Enikel pocházel z vyšší sociální vrstvy města Vídně, a Otakara Štýrského lze zařadit do prostředí štýrské šlechty a do okruhu lichtenštejnského dvora. V rámci této sociální diferenciacce lze sledovat rozložení středověkého kronikářství do rozličných pater společnosti. Kronikářská tvorba přestávala být ve vymezeném období doménou duchovních hodnostářů, naopak se ve středohornoněmeckých verších začala rozšiřovat do světského prostředí.

Při práci s jednotlivými kronikami (*Německá císařská kronika*, dílo Janse Enikela, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*) jsem se snažila splnit následující metodické kroky: Vzhledem k tomu, že základ předkládané práce představuje určení obrazu urozené společnosti ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách, bylo nutné provést textovou analýzu celého díla a následný výběr pasáží, které materiál k obrazu středověké společnosti mohly poskytnout. Následovala podrobnější textová analýza vybraných pasáží podepřená rámcovým překladem. Tato disertační práce není jazykovědnou studií, není zde usilováno o zásadní přínos na poli germanistické medievalistiky. Jedná se o dílo historiografické, zpracovávající vliv kronikářské tvorby na historiografii, zobrazení středověké vyšší vrstvy v tomto typu pramene a význam středohornoněmecké veršované tvorby v historiografii a historické paměti následujících staletí. Z tohoto důvodu mají mé překlady z vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik za cíl podpořit sondu do motivace tvorby kronikáře, nezabývám se primárně jazykovou stránkou vybraných pramenů. Verše nejsou přebásněny, za prvé z důvodu nedostatku mého translatologického vzdělání, za druhé by ve snaze o tvorbu uměleckého

---

¹⁰ K otázce užití biografické metody pro rekonstrukci osudů osobností střední Evropy vrcholného a pozdního středověku a k úskalím daného přístupu lze zmínit následující inspirativní texty: Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012, s. 9–21; František ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 11–37.

¹¹ Jednotlivým předmluvám bude věnovaná část kapitol vztahujících se přímo k jednotlivým kronikám. K obecným předpokladům kronikářských předmluv souhrnně Miloslav ŠVÁB, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966.

překlady zmizely sledované historické souvislosti. Přesné rozdíly ve slovní zásobě a jazykovém stylu jednotlivých autorů nejsou sledovány.¹²

V dané analýze byly sledovány vždy především prvky vztahující se k obrazu panovníka, který byl v dané pasáži pramene vykreslen. Primárně byl sledován popis a výčet jeho ctností a vlastností, dále byla pozornost zamerena především na přímou řeč a mluvu panovníka, jež mu kronikář vložil do úst, dále i na nepřímé jednání, na popsání gesta a činy. Tyto kategorie skýtaly mnoho společných bodů pro následné hledání průsečíků v popisech různých panovnických postav. Pokud se nejednalo o úryvek bezprostředně koncentrovaný na panovníka, dostal se do centra pozornosti základní důvod, proč byl úryvek vybrán. Jednalo se o rozličné příčiny. Například o zařazení jiné sociální vrstvy do děje, přičemž následovaly otázky po příčině a významu tohoto začlenění. Pozornost poutaly i popisy živelných katastrof či zvyků v dalekých regionech, případně zařazení konkrétního data či určení přesného místa a tamní zasazení děje. Tato marginální témata ilustrují přehled kronikáře a jeho snahu o ozvláštnění celé kroniky. Nejhojněji jsou „nepanovnická“ témata zařazena do *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, jehož kronika tak vyniká největší rozmanitostí z vybraných pramenů. Tato skutečnost svědčí nejen o již zmíněném kronikářově přehledu a rozhledu, který mu umožnil rozšířit témata kroniky i nad rámec osudů panovnických postav. Další motivací kronikáře mohla být v tomto ohledu kompozice jednotlivých témat s cílem zvýšení atraktivity textu.

Pasáže, které byly vybrány jako klíčové, protože mohly poskytnout materiál k utváření obrazu dvorské společnosti, se váží k postavení panovníka v daných kronikách. Již výše bylo řečeno, že panovnické postavy stojí v centru pozornosti středohornoněmeckých veršujících kronikářů. Proto jejich osudy, vlastnosti a charakteristiky mohou představovat určité zrcadlo středověké společnosti v tomto typu pramene. Konkrétním projevem této sebereflexe jsou právě určité nároky na panovníka. Obraz dobrého vládce se prolíná mnoha středověkými texty nejrůznějších žánrů. Takřka od každého vladaře se očekávalo, že dané ideály bude naplňovat. Středověké kroniky neskýtají přímý návod na správnou vládu, ale nepřímo reflektují možnosti poučit se za pomoci nejrůznějších příkladů ze vzdálené i nedávné minulosti.

---

¹² Zásadní oporou pro porozumění pramennému jazyku představuje portál woerterbuchnetz.de, konkrétně pak následující slovníky: *Woerterbuchnetz.de* – Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#0> [citováno dne 27.1.2023]

Woerterbuchnetz.de – Mittelhochdeutsches Wörterbuch von Matthias Lexer: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=Lexer#0> [citováno dne 27.1.2023]

Woerterbuchnetz.de – Mittelhochdeutsches Wörterbuch von Benecke, Müller, Zarncke: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=BMZ#0> [citováno dne 27.1.2023].

Na základě těchto předpokladů jsem tedy v každé z vybraných kronik vybrala nejméně tři panovníky, a zaměřila jsem se na analýzu konkrétního kronikářského vyobrazení jejich jednání. Nejprve byla provedena obsahová i kontextuální analýza daných pasáží (jednotlivé sledované kroky viz výše). Při rozboru vybraných pasáží byla velmi důležitá otázka překladu, jelikož jednotlivé edice pramenů zahrnují mnoho dialektologických i ortografických odchylek. Středohornoněmecká sémantika je také ošidnou záležitostí, a je třeba mít vždy na paměti rozmanitý význam nejrůznějších výrazů. Některé verše bylo možné přeložit nejrůznějšími způsoby, proto bylo mnohdy potřebné rozšířit zkoumané pasáže za účelem dohledání co nejširšího kontextu.

Důležitá byla i aplikace přístupů historické antropologie, neboť vybrané pasáže nebylo možné analyzovat pouze po jazykové stránce. Z hlediska badatelské otázky celé práce musely být reflektovány i sociální, náboženské a etické hodnoty středověké společnosti a jejich zobrazení v textu. Pro porozumění nejen samotné pasáži, ale i záměru kronikáře, bylo nutné si nejprve vymezit společenský kontext dané, většinou tedy panovnické postavy, možnosti jejich sociálních i politických kontaktů, stanovit si její předpokládaný rozhled o dané situaci i například vojenské, mocenské, finanční či strategické možnosti. Za předpokladu pokusu takového náhledu středověkou optikou lze teprve chápat výpovědní hodnotu dané kroniky nikoli pohledem historika moderní doby, který může mít ke středohornoněmeckým kronikářským zpracování řadu výtek od faktografické nespolehlivosti po informační nedostatečnost, ale naopak se lze přiblížit účelu sepsání dané pasáže a její role v širším kontextu kroniky i v optice daného kronikáře. V souvislosti s pokusem o takové chápání textu se nosným přístupem ukázala být analýza kronikářských aplikací panovnických ctností v samotném prameni. Kodex rytířských, respektive panovnických ctností byl ve světské literatuře vrcholného středověku určitým hodnotícím systémem pro fiktivní i skutečné hrdiny, prolínal se všemi popisovanými obdobími i nejrozličnějšími situacemi. Poskytuje tedy určitý prostor pro komparaci nejrůznějších postav navzájem, ale i pro zamyšlení, zda byly stejné nároky na císaře a krále, a v kusých zmínkách například i šlechtice.

Samozřejmě bylo nutné aplikovat i další metodické přístupy. Analýza jednotlivých pramenů mohla poskytnout vhodný materiál k sebereflexi středověké společnosti, ovšem pro její širší ukotvení další metodologické kroky směřovaly k velice významné otázce kontextuality. Můžeme o ní hovořit jak u jednotlivých kronik, tak i v širším měřítku, kterým je zařazení vybraných pramenů do kontextu dobové středohornoněmecké veršované tvorby. Z hlediska výzkumu solitérní kontextuality vybraných kronik jsem analyzovala například délku a úvody jednotlivých kapitol, otázku prolínání osudů jednotlivých panovníků a užití

retrospektivy v kronikářských textech, případně kronikářovy odkazy na příběhy uvedené v předchozích částech textu. Poměrně běžné jsou ve vybraných středohornoněmeckých kronikách i odkazy na oblíbené literární hrdiny vrcholného a pozdního středověku (Alexandr Veliký, Parzival...), aniž by osudy těchto postav musely být v kronice výslovně zmíněny. Lze tedy předpokládat, že středověká dvorská společnost, již byly kroniky určeny, měla určité povědomí o tehdejší literární scéně a podobné odkazy jí nečinily problém, naopak mohly sloužit jako rychlá a přímá ilustrace určitých situací. Na základě těchto zmínek lze vytvářet i mnohé z předpokladů o úzkém propojení středohornoněmeckého veršovaného kronikářství a beletrie stejného žánru.

Zasazení vybraných analyzovaných pramenů (*Německá císařská kronika*, dílo Janse Enikela, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*) do kontextu dobové středohornoněmecké veršované tvorby je samozřejmě daleko širší otázkou. Vybraným kronikám nelze upřít estetickou hodnotu, ani jejich specifické postavení v rámci středohornoněmecké veršované tvorby. Již dřívější bádání řadí středohornoněmecké veršované kroniky k textům, které byly určeny primárně pro světskou, pravděpodobně dvorskou společnost. V těchto sociálních kruzích mohly být veršované texty předčítány pro zábavu i poučení. Ambiciózní otázkou zůstává, jaké mohlo být postavení kronik vedle epických alexandrovských příběhů na straně jedné, a lyrické tvorby na straně druhé. Takovou otázku nelze v tuto chvíli jasně zodpovědět, jasně však zůstává, že v kulturním životě dvorské společnosti měly středohornoněmecké veršované kroniky alespoň v oblasti jihoněmeckého okruhu své nezastupitelné místo, a zapadaly do kánonu předčítaných textů.

Téma zasazení vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik do kontextu dobových pramenů nezahrnuje nutně pouze prameny jazykově podobné, tj. středohornoněmecké veršované. Pokud bychom v rámci pokusu o stanovení všeobecně platných teorií překročili rámec stanoveného středohornoněmeckého kulturního okruhu, nabízí souhrnný žánr středověkého dějepisectví velice bohatý materiál ke komparaci. Z hlediska možných podobných inspirací kronikářů byly například vybrané pasáže Enikelovy *Knihy o knížatech* komparovány s Kosmovou *Kronikou Čechů*. Oba kronikáři shodně propojují osudy panovnické dynastie s daným regionem a nezřídka vyjadřují animozitu vůči svým sousedům. Vybrané pasáže *Veršované kroniky Otakara Štýrského* mohou být postaveny vedle určitých částí textu *Kroniky zbraslavské*.¹³ Zde oba kronikáři komentují stejné události, ale s jinou

---

¹³ Množství tuzemských narativních pramenů ke komparaci je samozřejmě více, zmínit lze například *Kroniku Tak řečeného Dalimila*, která s *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského* koresponduje dobou i sociálním prostředím svého vzniku. Nicméně prostor, který Otakar Štýrský a Tak řečený Dalimil věnují stejným událostem, je odlišný.

motivací a odlišným úhlem pohledu. Tyto komparace nastolují otázky všeobecně chtěných topoi, která se kronikářskou tvorbou prolínala bez ohledu na jazyk a dobu vzniku jednotlivých pramenů a představují již nadstavbu problematiky, která by měla být v předkládané disertační práci vymezena.

Za další metodu ve zpracovávání otázek disertační práce byla tedy zcela logicky zvolena metoda komparativní. Porovnání vybraných pasáží a náležitostí daných pramenů mohlo podpořit předpoklady o inspiraci jednotlivých kronikářů navzájem a o jejich podobných záměrech. Taktéž byly zdůrazněny společné charakteristiky vybraných kronik. Komparace byla možná samozřejmě mezi stěžejními prameny této disertace, nicméně v rámci výzkumu odkazu těchto kronik v další historiografické tvorbě byl aplikován i diachronní přístup.

V rámci aplikace diachronního přístupu se však spíše jednalo o hledání odkazu těchto kronik. Spočívalo nejprve ve studiu textu kronikářů dalších generací, kteří tvořili ve shodném geografickém regionu (v tzv. jihoněmeckém kulturním okruhu), například u Jana z Viktringu, u Leopolda z Vídně nebo u Tomáše Ebendorfa. Bibliografické přístupy byly aplikovány při studiu historiografických textů dalších generací. Jednalo se například o práce Wolfganga Lazia, Hieronyma Peze či Františka Palackého. Tento přístup již nerefletoval obraz středověkého panovníka ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách, nýbrž obraz středohornoněmeckých kronik v textech mladších autorů. Pomocí těchto přístupů jsem v závěrečných částech předkládané disertační práce chtěla posoudit, jak se mění využití vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik v historiografické tvorbě několika generací.

1.2 Pramenná základna

Jádro pramenné základny představují již výše jmenované narativní prameny (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika a Kniha o knížatech Janse Enikela*, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*). Edice a zpřístupnění těchto pramenů nejsou jednotné, tudíž jsem si vědoma možné odlišné výpovědní hodnoty děl jednotlivých autorů, přesto však své závěry stavím na níže uvedených edicích.¹⁴ Pohled na originální rukopisy je jistě přínosný z hlediska představy

---

V mnoha momentech, kde je štýrský kronikář velmi podrobný, zůstává Dalimil stručný či témata zcela vynechává. Proto není jejich komparaci věnován na stránkách předkládané práce výraznější prostor.

¹⁴ *Otakar*, S. LXX nn.

V Rakouské národní knihovně ve Vídni mi byly zřístupněny dva rukopisné exempláře *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Jedná se o dva tzv. vídeňské rukopisy. Starší z nich vznikl pravděpodobně na přelomu 14. a 15. století, text je napsán na papíře celkem na 219 listech o rozměrech 40,4 x 28,5 centimetrů. Glosy na stranách tohoto rukopisu pocházejí pravděpodobně až z konce 15. století. Mladší vídeňský rukopis pochází s největší pravděpodobností z poloviny 15. století, obsahuje 212 papírových listů o rozměrech 40,5 x 28,5 centimetrů. K rukopisům srov. rovněž *Zwei Bruchstücke aus altdeutschen Dichterwerken* besprochen von Rudolf

o vizuální a kodikologické stránce vybraného pramene, nicméně pro otázky stanovené v předkládané disertační práci neskýtá stěžejní přidanou hodnotu. Navíc se nejedná o originály (autografy), ale o pozdější opisy.

Základním zdrojem kritických edic pro studium středověkého německojazyčného prostoru (nejenom vybraného jihoněmeckého kulturního okruhu) je portál Monumenta Germaniae Historica.¹⁵ Zde jsou zpřístupněny edice *Německé císařské kroniky*, *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, *Světové kroniky* a *Knihy o knížatech Janse Enikela*.¹⁶ Tyto edice z řady Monumenta Germaniae Historica představují v bádání 20. a 21. století nejčastěji citované podklady. Nelze je však v žádném případě považovat za jediné verze uvedených pramenů, částečné edice jsou součástí některých historiografických prací, a v roce 2010 vyšla částečná edice *Německé císařské kroniky* s moderním německým překladem v nakladatelství Reclam.¹⁷ Práce s edicemi z přelomu 19. a 20. století samozřejmě vyžaduje jistý kritický přístup v několika bodech. Především je dobré mít na paměti nutnost revize doprovodných komentářů, neboť faktografické informace v těchto edicích mohou být již překonané. Samozřejmě je dobré zamyslet se i nad metodami, kterými byly tyto edice zpracovány, a jež se velmi lišily od dnešních badatelských přístupů. Tyto edice nejsou například sestaveny na základě všech dnes dostupných rukopisů. Nicméně rozsah a obsah těchto edic je obrovský, a nové nebyly na podobné úrovni vytvořeny.

Žánrově lze vybrané kroniky rozdělit na světové (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika Janse Enikela*) a regionální (*Knihy o knížatech Janse Enikela*, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*). Světové kroniky se ve vrcholném středověku orientovaly především na převyprávění biblických (převážně starozákonních) příběhů a na dějiny římských císařů. Kroniky regionální měly ve svém ohnisku především panovníky dané země.¹⁸

Dürnwirth, XXIV. Jahresbericht des Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1881 von dem Director Josef Opl, Klagenfurt 1881, S. 3–39.

V případě dalších rozebíraných pramenů jsem byla odkázána jen na zdigitalizovaná zobrazení, například zobrazení rukopisu ze St. Gallenu: <http://www.e-codices.unifr.ch/de/csg/0658/166> [citováno dne 3.2.2022].

¹⁵ <https://www.dmgh.de/> [citováno dne 10.10.2021].

¹⁶ *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, Erster Band. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, hg. von Max Roedinger, Hannover 1895: [https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_1_1/index.htm#page/\(III\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_1_1/index.htm#page/(III)/mode/1up) [citováno dne 12.6.2020]

Jansen Enikels Werke. Weltchronik, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Philip Strauch, Hannover – Leipzig 1900: [https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/\(CI\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/(CI)/mode/1up) [citováno dne 12.6.2020]

Jansen Enikels Werke. Fürstenbuch, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Philip Strauch, Hannover – Leipzig 1900: [https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/\(598\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/(598)/mode/1up) [citováno dne 12.6.2020]

Ottokars österreichische Rheinchronik, MGH, Deutsche Chroniken 5/1-2, hg. von Joseph Seemüller, Hannover 1890.

Teil I.: https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_5_1/index.htm#page/III/mode/1up [citováno dne 12.6.2020]

Teil II.: [https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_5_2/index.htm#page/\(III\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_5_2/index.htm#page/(III)/mode/1up) [citováno dne 12.6.2020].

¹⁷ *Das Annolied. Mittelhochdeutsch / Neuhochochdeutsch*, hg. von Eberhard Nellmann, Stuttgart 2010.

¹⁸ Ke klasifikaci středověkých narativních (kronikářských) pramenů v české historiografii více viz Marie BLÁHOVÁ, *Rýmované kroniky v národních jazycích jako historický pramen*, Z pomocných věd historických VII.,

O charakteristikách jednotlivých kronikářských sub-žánrů bude podrobněji pojednáno v následujících částech disertace.

Mezi prameny, jež lze využít k rozšiřující komparaci, patří především Zbraslavská kronika, Kronika tak řečeného Dalimila, vybrané pasáže z tzv. druhých Pokračovatelů Kosmových, a ze zahraniční produkce dílo kronikářů Rudolfa z Emsu (von Ems) a Jana z Viktringu, i glosátorských satiriků Seifrida Helblinga, Petra Suchenwirta či Jindřicha Teichnera. Tyto prameny odpovídají chronologickým zařazením podle doby vzniku, regionálním ukotvením, a také primární orientací na vyšší vrstvy společnosti.

Pokud bychom chtěli zasadit výše uvedené prameny nejen do dobového kontextu, ale i do komparace s prostorem českého království jakožto severním sousedem jihoněmeckého kulturního okruhu, lze jmenovat několik pramenů. Na základě jejich výpovědní hodnoty lze sledovat nejenom informační nostnost středohornoněmeckých veršovaných kronik, ale též trendy literární tvorby, prolínající se jednotlivými kronikářskými žánry.

Zbraslavská kronika (*Chronicon Aulae Regiae*) je latinsky psaný text, který vznikl v cisterciáckém klášteře na Zbraslavi na sklonku 13. a v prvních čtyřech desetiletích 14. století. Autory textu byli tamní opati, po Otovi Durynském převzal práci Petr Žitavský. Kronika je rozdělena do tří knih a zahrnuje kapitoly orientované většinou na činy českých králů. Chronologicky je pokryto období od počátků vlády Přemysla Otakara II. až k návratu královny Karla do Čech v roce 1337. V centru pozornosti stojí panovnické postavy. Zvláště Petr Žitavský pojal dílo jako cílenou glorifikaci Václava II. a jeho dcery Elišky Přemyslovny. V latinském textu převažují prozaické pasáže, které jsou ovšem doplněny verši inspirovanými především biblickou tematikou. Zbraslavská kronika je vhodná především pro faktografickou komparaci s *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského*. Z hlediska motivace vzniku snese i srovnání s *Knihou o knížatech* Janse Enikela, neboť toto dílo je glorifikací vybraných příslušníků babenberské dynastie.¹⁹

Zatímco tvorba zbraslavských opatů reprezentuje prostředí vyšší církevní a dvorské společnosti, ve společenském okruhu šlechty a případně měst vznikla Kronika tak řečeného Dalimila, první kronikářský text ve staré češtině. Pravděpodobná doba vzniku je počátek 14. století, bližší zařazení však není možné. Kronika obsahuje dějiny českých zemí od prapočátků do roku 1314. Text je psaný ve verších, což odráží motivaci informovat

---

AUC Philologica et Historica 2, 1988, s. 7–33; Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3) v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995.

¹⁹ Robert ANTONÍN, *Chronicon Aulae Regiae – neúspěšný pokus o ustavení oficiální paměti na poslední Přemyslovce*, Martin Nodl – Piotr Wecowski (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia* 15, Memoria et damnatio memoriae ve středověku, Praha 2014, s. 91–107.

o dějinách primárně laickou část společnosti. Přes veškeré badatelské úsilí mnoha generací historiků se nepodařilo odhalit identitu kronikáře, jemuž tedy zůstává přídomek „tak řečený“ Dalimil. Z hlediska motivace sepsání kroniky se mohlo jednat o příslušníka šlechtické vrstvy. Z tohoto úhlu pohledu by bylo možné porovnávat Kroniku tak řečeného Dalimila s Veršovanou kronikou Otakara Štýrského. Oba kronikáři patřili ke šlechtické sociální vrstvě a v jádru jejich pozornosti ležely osudy jejich domovských regionů. Některé pasáže i vybraná témata z dějin českého království na počátku 14. století se obsahově s kronikou Otakara Štýrského také shodují.²⁰ Tak řečený Dalimil je oproti středohornoněmeckým veršujícím kronikářům z tzv. jihoněmeckého kulturního okruhu však o několik generací opožděn. Lze zde polemizovat s myšlenkou Ost-West-Gefälle, tedy určitého kulturního opoždění východněji položených evropských regionů vůči západnějším oblastem. Stejně tak nelze opomenout, že Dalimil neměl ve svých krajanech výraznější oporu ve staročeské jazykové tvorbě. Středohornoněmečtí kronikáři psali své kroniky již obklopeni zástupem minnesängerů a mohli se inspirovat i bohatou zásobou epických příběhů, nicméně Dalimil podobně rozsáhlé zázemí postrádal, pravděpodobně přímou hmotnou podporu nemohl čerpat (pro jazykové či oblastní rozdíly) ani z významného kulturního okruhu dvora Václava II. Na tomto místě by bylo možné polemizovat pouze o určité formě inspirace.

Z písemné produkce českého království nelze pro konec 13. století ještě opomenout tzv. Druhé pokračování Kosmovo. Jedná se o latinské nepospolité zápisky, které zaznamenali pravděpodobně katedrální kanovníci od sv. Víta. Zahrnují události od 40. let 13. století, dobu vlády Přemysla Otakara II. (tzv. Příběhy krále Přemysla Otakara II.) a období po jeho smrti, tzv. zlá léta (tzv. Vypravování o zlých letech po smrti jeho). Jedná se takřka o analistické zápisky, témata se nekoncepčně střídají. Tyto texty představují z hlediska informační hodnoty komparativní materiál pro vybrané pasáže z *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Z hlediska motivace a zázemí vzniku nelze tyto prameny porovnávat se žádným z vybraných textů, neboť o autorech „druhé pokračování Kosmova“ nemáme žádné konkrétní zprávy.²¹ Jak bylo řečeno, nekoresponduje ani jazyk pramenů. Shoduje se popisovaný časový úsek, přičemž nelze komparovat detaily, ale spíš narativní strategii a formu regionálně českého a rakouského pojetí období po smrti Přemysla Otakara II.

Z jihoněmeckého kulturního okruhu je nutné uvést osobnost známou pod jménem Rudolf z Emsu (přibližně 1200–1254), kronikáře a literáta zařaditelného do okruhu hrabat

---

²⁰ Jaroslav MEZNÍK, *Němci a Češi v kronice tak řečeného Dalimila*, Časopis matice moravské 112, 1993, s. 3–10; Martin NODL, *Středověk v nás*, Praha 2015, s. 156 nn.

²¹ Marie BLÁHOVÁ, *Druhé pokračování Kosmovo*, Sborník historický 21, 1974, s. 5–39.

z Montfortu ve Voralbersku. Písemná produkce přisuzovaná Rudolfovi je velice obsáhlá. Kromě Světové kroniky (Weltchronik) jsou mu připisována následující díla: Dobrý Gerhard (Der guote Gerhârt), pravděpodobně autorský epos pojednávající o rytíři ve vojsku Karla Velikého a jeho christianizační činnosti, dále přepis populárního námětu z Blízkého Východu (Baarlam und Josephat), další verze Viléma Orleánského (Wilhelm von Orleans) a jeden z alexandrovských románů (Alexanderroman). Právě příklad jeho díla nás může utvrdit v hypotéze, že i pro veršované kroniky byl ve dvorském prostředí prostor. Světová kronika Rudolfa z Emsu představuje komparační materiál pro *Světovou kroniku* Janse Enikela. Obsahově jsou si díla blízká, v obou jsou převyprávěny nejznámější starozákonní příběhy. Z hlediska sociálního i hmotného zázemí lze osud Rudolfa z Emsu srovnat s životním příběhem Otakara Štýrského. Rudolf z Emsu byl pravděpodobně podporovaný hrabaty z Montfortu, Otakar Štýrský páný z Lichtensteinu, a oba působili podstatnou část života při jejich dvorech.²² Rudolfova světová kronika je obsáhlá, na více než 36 000 verších vypráví o biblických a starověkých dějinách až do poloviny 12. století k životu krále Konráda III. Vyprávění Rudolfa z Emsu o biblických dějinách, asijském a egyptském starověku je jedním z nejobsáhlejších ve středohornoněmecké písemné produkci, možné je srovnání s Jindřichem z Mnichova, jehož dochované dílo je však minimálně co do počtu veršů méně bohaté.

Poslední pomyslnou kategorii narativních pramenů vymezenou jako komparativní materiál pro hlavní prameny této disertace, tedy především pro *Německou císařskou kroniku*, dílo Janse Enikela a *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*, představují díla třech básníků. Všichni tři, Seifrid Helbling, Petr Suchenwirt a Jindřich Teichner, pocházeli z rakouských zemí. Nelze je označit jako autory koncepčně propracovaných textů. Naopak se jednalo básníky, kteří satiricky komentovali jim soudobé dění. Seifrid Helbling (narozený po roce 1230) bývá lokalizován do dnešní vídeňské čtvrti Nußdorf, která tehdy byla samostatnou obcí. O Helblingovi se mnoho informací nedochovalo, ale především díky formě svého písemného projevu bývá – podobně jako tak řečený Dalimil – přiřazován do prostředí nižší šlechty. Seifrid

---

²² Dílo Rudolfa von Ems je samo o sobě velice rozsáhlé, a už z těchto důvodů nebylo zařazeno k hlavním pramenům této disertační práce. Více viz Xenja von ERTZDORF, *Rudolf von Ems. Untersuchungen zum hofischen Roman im 13. Jahrhundert*, München 1967; Dirk Jacobus Cornelis ZEEMAN, *Stilistische Untersuchungen über Rudolf von Ems Weltchronik und Seine Beiden Meister Gottfried und Wolfram*, Paris – Amsterdam 1927.

Ani následné generace Rudolfovy rodiny se nemusely z prostředí vyšší dvorské společnosti nutně vyvázat, například ve Zbraslavské kronice je zmíněn Rudolf de Montfort, biskup kostnický (mezi lety 1322–1334). *Kronika zbraslavská / Chronicon Aulae Regiae*, Praha 1975, s. 390.

K otázce vazeb dvora štýrských Lichtensteinů a kronikáře Otakar Štýrský například Walter HEIENEMEYER, *Ottokar von Steier und die höfische Kultur*, Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur 73, 1936, S. 201–227; Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, MIÖG 51, 1937, S. 89–130; Maja LOEHR, *Der Steirische Reimchronist – ein österreichischer Geschichtsschreiber des Mittelalters*, Der Binderschild, Darstellung aus dem Kultur- und Geistesleben Österreichs, Heft 2, 1946, S. 7–44.

Helbling tvořil ve vázané řeči ve střední horní němčině.²³ Jindřich Teichner (narozen po roce 1310) pocházel pravděpodobně z Korutan. Je mu připisováno kolem sedmi set básní, které jsou krátké a mají různorodé náměty.²⁴ Petr Suchenwirt (narozený po roce 1320) představuje autora o několik generací mladšího, než byl Seifrid Helbling i autoři dalších vybraných textů, ovšem stylem se jim velmi podobá. Taktéž je autorem satirických básní ve střední horní němčině. Suchenwirt se s velkou pravděpodobností také pohyboval v prostředí šlechtických, případně panovnických kruhů. V roce 1377 se měl údajně zúčastnit vojenské výpravy Albrechta III. Habsburského do Pruska.²⁵ Přínosy komparace veršovaných kronik s kratšími básnickými útvary výše uvedených autorů nejsou v oblasti faktografické, ale v tématu inspirace a vykreslení důležitých historických událostí. Oproti veršovaným kronikám, které adorují, přidávají básníci satiru a kritiku jak panovníka, tak společnosti či dobových mravů.

Při výběru relevantních pramenů z českých zemí i jihoněmeckého kulturního okruhu nelze opomenout latinskou kroniku *Liber certarum historiarum* Jana z Viktringu, která vznikla v polovině 14. století v Korutanech. Kronikář v ní reflektuje soudobé dění podobným způsobem jako pro české prostředí Zbraslavská kronika, přičemž tento fakt může být v rámci představy o různé motivaci vzniku jednotlivých pramenů velmi podstatným. Jak kronikáři stojící za vznikem Zbraslavské kroniky, tak Jan z Viktringu byli vysoce postavenými duchovními, činní i v politice, a jejich motivací byla jednak panovnická (či politická) objednávka textu, ale též určitá obhajoba zadavatele – současného panovníka a jeho rodu. Jan z Viktringu nebyl jen opatem cisterciáckého kláštera v korutanském Viktringu, ale blízce postaveným duchovním

---

²³ Reinhold HANGLER, *Seifrid Helbling. Ein mittelhochdeutscher Dichter aus der Umgebung des Stiftes Zwettl*, Göppingen 1995.

²⁴ Heribert BÖGL, *Soziale Anschauungen bei Heinrich dem Teichner*, Göppingen 1975; Stephanie CAIN VAN D'ELDEN, *Peter Suchenwirt and Heraldic Poetry*, Wien 1976; Irmengard FUNK, *Heinrich der Teichner und die Geistlichkeit*. Dissertation, Universität Wien, Wien 1930; Peter NICS, *Bauertum und Tierwelt bei Heinrich dem Teichner. Literarischer Versuch einer sozialen Herkunftsbestimmung des Dichters*. Dissertation, Universität Wien, Wien 1966.

²⁵ Otfried WEBER, *Peter Suchenwirt. Studien über sein Wesen und Werk*, Bamberg – Greifswald 1937; Ursula LIEBERTZ-GRÜN, *Seifried Helbling. Satiren kontra Habsburg*, München 1981.

Tento výčet narativních pramenů, které jsou příbuzné žánrově či dobou svého vzniku, samozřejmě není úplný. Pro faktografickou komparaci lze využít například anály nejenom rakouských, ale i říšských klášterů, výběrem například *Annales Basileenses*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVII., hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1861, S. 193–202; *Annales Bernenses*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVII., hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1861, S. 271–274; *Annales Colmarienses Miores*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVII., hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1861, S. 202–232; *Annales Zwettlenses*, in: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores IX, hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1851, S. 677–684. Na konkrétní využití analistického materiálu bude poukázáno opět u jednotlivých příkladů.

u dvora Jindřicha Korutanského a jeho dcery Markéty. Liché nejsou ani úvahy o jeho kontaktech k habsburskému rodu.²⁶

Na základě výše načrtnutých profilů kronikářů 13. a 14. století může být patrné, že snahu o určité zachování minulosti nevyvíjela jen úzká sociální skupina. Naopak. Společenské spektrum kronikářů je více než široké, zahrnovalo nižší (měšťanské) sociální vrstvy, šlechtu, i duchovní nejrůznějšího postavení. Pokud si tuto sociální skladbu uvědomíme, může být četba a následná interpretace kronik dalším krokem ke stanovení různých pohledů na sebereflexi středověké společnosti v jejich nejrůznějších patrech. Každá vrstva společnosti měla své rozdílné požadavky, byť jádro historického pohledu na dějiny tvořily stále vždy ještě panovnické postavy.

V podmínkách vymezeného jihoněmeckého kulturního okruhu i v českém království získával na významu též diplomatický materiál. Od 2. poloviny 12. století posilovala především listinná produkce panovnických dvorů. Komparace s diplomatickým materiálem však není pro tuto práci klíčová. Diplomatický materiál samozřejmě nabízí jiné možnosti interpretace k reflexi dobového dění i sebereflexi středověké společnosti, nicméně metodický přístup této práce je z drtivé většiny založen na výpovědní hodnotě kronikářského materiálu. V některých momentech je překvapivé, jak může diplomatický materiál korespondovat s kronikářskými texty, například vylíčení bitvy u Kressenbrunnu v dopise Přemysla Otakara II. papeži Alexandru IV., totéž v Druhém pokračování Kosmově a také ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Nicméně ve většině případů by komparace těchto dvou rozdílných druhů pramenů nabízela pouze ověřování fakticity kronikářských zmínek. Ve starší literatuře byl tento přístup běžný, nicméně v této práci jej neshledávám z výše uvedených důvodů nutným. S diplomatickým materiálem z výše uvedených důvodů v předkládané disertaci takřka nepracuji. Jako základní přehled použitého zeditovaného materiálu přesto uvádím následující edice. Pro shrnutí diplomatické produkce českého království je zcela nezbytná Fridrichova edice *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III.*, případně edice *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I.–III.* Alternativy těchto edic pro německojazyčný okruh mohou být *Regesta Habsburgica* a *Leges et Constitutiones* editované v rámci *Monumenta Germaniae Historica*.²⁷

---

²⁶ *Iohannis Abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex monumentis germaniae historicis separatim editi*, hg. von Fedorus Schneider, Hannover – Leipzig 1909.

²⁷ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV. 1–2 (1241–1253)*, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1962–1965; *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V. 1–3 (1253–1278)*, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1974–1982; *Prologomena diplomatica, indices, exempla scripture, sigilla*, edd. Sáša Dušková – Zdeněk Vašků, Praha 1993; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. (1253–1310)*, ed. Josef Emler, Praha 1882; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III.*

Jak může být patrné z předchozích řádků, pramenná produkce vymezeného časového rámce je velice bohatá. Při práci s vybranými veršovanými kronikami je však nutné mít na zřeteli několik skutečností. Ne všechny prameny jsou vhodné ke komparaci. Hledisek je několik. Z faktografického hlediska je nutné určit, zda se témata zaznamenaná v jednotlivých pramenech odlišné klasifikace chronologicky a informačně shodují. Další, pravděpodobně důležitější hledisko spočívá v účelu sepsání daného pramene pro určité publikum. Z faktografického hlediska lze samozřejmě kroniky a listiny srovnávat, mimo jiné například při interpretaci listin či dohod v kronikářských pramenech nebo ověření pobytu panovníka v danou dobu na daném místě. Pokud se budeme zabývat účelem zaznamenání dané informace, může být využití pramenů odlišné povahy obtížnější. V tomto ohledu pokulhává i komparace kronikářských pramenů mezi sebou navzájem. Pro *Německou císařskou kroniku*, pro díla Janse Enikela i pro *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* předpokládáme určité publikum. Pravděpodobní posluchači těchto textů primárně ovládali střední horní němčinu, při předpokladu poslechu čteného textu nemuseli být nutně gramotní, a protože se v kronikách nevyskytují většinou náročné interpretace biblických textů, mohlo se z církevního hlediska jednat o laiky. Podobná kritéria recipientské skupiny by platila například i pro *Kroniku Tak řečeného Dalimila*.

Pokud bychom však přihlédli ke kronikám psaným latinsky, z vymezeného období například dílo tzv. Druhé pokračování Kosmovo, Zbraslavská kronika nebo díla Jindřicha Heimburského či Jana z Viktringu, vyvstane nám před očima poněkud jiná základna primárních recipientů. Tyto kroniky jsou psané latinsky, většina z nich je psaná v próze a občas jsou prozaické pasáže proloženy poezií, která je však často inspirována biblickými verši. Samotná koncepce textu je náročnější, často jsou uváděny například větší podrobnosti z diplomatických jednání. Tudíž se nabízí možnost, že zde byli primárními recipienty díla vzdělaní duchovní, kteří se mohli – jako například příslušníci cisterciáckého řádu – často pohybovat i v nejvyšších patrech evropské politiky.

Pramenná základna v rámci kronikářských pramenů je pro období od poloviny 12. století po počátek 14. století ve středoevropském regionu již velmi bohatá a nelze ji na zde vymezeném prostoru zcela obsáhnout. Zde jmenované prameny se však charakteristikami

---

(1311–1333), ed. Josef Emler, Praha 1890; *Regesta Habsburgica. Regesten der Grafen von Habsburg und der Herzoge von Österreich aus dem Hause Habsburg*, unter der Leitung Oswald Redlich, I. Die Regesten der Grafen von Habsburg bis 1281, bearbeitet von H. Steinacker, Innsbruck 1905; *Monumenta Germaniae Historica, Leges, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum II. 1198–1272*, hg. von Ludwig Weinland, Hannover 1896; *Monumenta Germaniae Historica, Leges, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum III. 1273–1298*, hg. von Jacobus Schwalm, Hannover und Leipzig 1904–1906.

Další prameny užívané ad hoc při některých badatelských problémech (např. nekrologia rakouských a štýrských klášterů) budu uvedeny v konkrétních případech.

v určitých ohledech blíží vybraným středohornoněmeckým veršovaným kronikám (*Německá císařská kronika*, dílo Janse Enikela, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*), nicméně svou rozmanitostí prameny poukazují na postupné otevírání historického poznání širším vrstvám středověké společnosti a tím pádem i na rozličné možnosti její sebereflexe.

1.3 Literatura

Stále rychlejší produkce odborné historické literatury nabízí podklady především k teoretickému studiu problematiky středověkých narativních pramenů. Monografie, odborné články, slovníková hesla a případně i pořady v nejrůznějších médiích rozdělím podle jednotlivých historických období: na tvorbu do počátku 19. století, na období národního obrození a nacionalismu – od začátku 19. století do konce 2. světové války, a na dobu poválečnou a na roky, do kterých již spadá tzv. současná historiografie. Na základě tohoto pomocného rozdělení jsou lépe patrné měnící se priority a pohledy výzkumu v jednotlivých dějinných fázích.

Do počátku 19. století (ve střední Evropě období korespondující s nastupujícím národním obrozením a s počátkem nového pojmání vlastní minulosti) byly vybrané kroniky na okraji intelektuálního zájmu.²⁸ V průběhu 19. století se písemná produkce věnující se vybraným veršovaným kronikám zvětšila. V průběhu 20. století narostla historiografická produkce takřka geometrickou řadou. Rozhodně nelze tvrdit, že by současná historiografie či tvorba celého 20. století byla zaměřena na kroniky jako hlavní téma tvorby. Především vlivem francouzské historické školy *Annales* se do popředí dostala postupně v celé Evropě témata zaměřená na výzkum nižších společenských vrstev, folkloru, kulturních fenoménů či každodennosti. V rámci takto cílených výzkumů samozřejmě měly i veršované kroniky v narativních jazycích své místo, ovšem povětšinou nebyly nahlíženy komplexně, historici jejich texty využívali k podložení svých tezí nebo pramenné úryvky mohly sloužit jako ilustrativní materiál pro vymezenou problematiku.

Než přejdu k literatuře, jež se bezprostředně týká jednotlivých kronik, je třeba připomenout i díla všeobecně a přehledově zaměřená. K politickým dějinám nelze opomenout především kompendia shrnující dějiny jednotlivých státních celků.²⁹ Biograficky zaměřené studie cílené na jednotlivé panovníky tvoří taktéž podstatnou část této tvorby. Především

---

²⁸ Více k této problematice v závěrečné kapitole – Druhý život vybraných veršovaných kronik – od středověkých kronik ke kultu kronikáře.

²⁹ Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. 3, 1250–1310*, Praha – Litomyšl 2002; Heinz DOPSCH – Karl BRUNNER – Max WELTIN, *Österreichische Geschichte 1122–1278, Bd. 3, Die Länder und das Reich, der Ostalpenraum im Hochmittelalter*, Wien 1999; Heinz DOPSCH – Karl BRUNNER – Max WELTIN, *Österreichische Geschichte 1278–1411., Bd. 4, Fürst und Land im Spätmittelalter*, Wien 1999.

pro výzkum přelomu 13. a 14. století je třeba zmínit biografie výrazných panovnických postav daného kulturního a politického regionu – Přemysla Otakara II., Rudolfa Habsburského, Václava II. i Albrechta Habsburského.³⁰ Autoři jmenovaných biografií nevyužívají vybrané středohornoněmecké veršované kroniky jako primární pramen, v ojedinělých případech je citují pro podpoření určitých momentů ze životů jmenovaných vládců či je komparují s jinými narativními či diplomatickými prameny. Všechna tato díla představovala při zpracování předkládané disertační práce především faktografickou oporu, která byla nezbytná pro správné stanovení životních dat a osudů jednotlivých panovníků. Bez těchto informací by nebylo možné přemýšlet o práci kronikáře s obrazem daného vládce. Druhým přínosem vybraných středověkých biografií bylo zasazení panovnických postav do kontextu širší pramenné základny a rozdílná reflexe napříč pramennými žánry.³¹

Od politických dějin je v případě této disertační práce nutné přejít k dějinám středověkého písemnictví. Zde je pro začátek nutné připomenout dílo Otakara Lorenze, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*. Lorenzovo dílo bylo přelomové tím, že do jedné publikace shrnul popisy důležitých středověkých pramenů německého jazykového prostoru. Jeho charakteristiky jednotlivých pramenů jsou deskriptivní a analytické, neobsahují problematizování nejrůznějších žánrů ani nezasahují příliš do historiografického ani politického kontextu. Nicméně ve své době (1870) se jednalo o jedinečný faktografický přehled. V historiografické produkci zaměřené na písemnictví byl Lorenz následován Alphonsem Lhotským a jeho kompendiem *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs* (1963). Tento přehled historiografické tvorby je doplněn poznámkami ke kontextualitě děl i doby, nicméně zahrnuje užší geografickou oblast než dílo Lorenzovo. Protipólem z české produkce může být Lorenzovi i Lhotskemu Josef Šusta či pozdější kompendium *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Všeobecně lze konstatovat, že tyto texty samozřejmě plní primárně funkci faktografické opory a odrazového můstku k dalším, již konkrétněji zaměřeným studiím. Z dalších klasických monografií vztahující se

---

³⁰ Robert ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009; Jorg K. HOENSCH, *Přemysl Otakar II. von Böhmen: Der goldene König*, Graz 1989; Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Praha 2006; Týž, *Václav II.: král na stříbrném trůnu, 1283–1305*, Praha 2015; J.F. Alfons MÜCKE, *Albrecht I. Herzog von Oesterreich und Römischer König. Ein Beitrag zur Deutschen Staaten- und Reichsgeschichte im 13. und 14. Jahrhundert. Nach dem Quellen*, Gotha 1866; Oswald REDLICH, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergang des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011; Týž, *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1306)*, Praha 2017.

Odborná literatura vztahující se k dalším panovníkům bude zmíněna u konkrétních pasáží o panovnických postavách na stránkách dotýčných kronik.

³¹ K práci s biografií více viz Václav SIXTA, *Možnosti historické biografie. Teorie biografie a historická věda*, Praha 2023.

ke středověkému písemnictví je dobré zmínit Herberta Grundmanna (60. léta 20. století), byť některé z jeho tezí se vztahují ke striktně pojatému vymezení středověkých děl na tzv. umělecká a historiografická, a nadále argumentuje jejich případnými jazykovými odlišnostmi. Na tyto poznatky volně navazují díla Karla Heinricha Krügera, Elisabeth Marie Cornelia van Houts či Bernarda Gueného. V těchto případech se jedná o texty zamerané přímo na středověké dějepisectví, prameny, jež se od historiografického konceptu odklánějí, nejsou důrazněji zařazeny. Z novějších textů nelze opomenout dílo Roberta Curtia a jeho obecné teze ke středověké literatuře.³² Na stránkách těchto prací lze sledovat postupný odklon od kritiky faktografické nespolehlivosti středověkých veršovaných pramenů a naopak příklon ke zdůraznění jiných kvalit těchto typů textů a jejich využití pro výzkum středověkých mentalit.

V současné medievistice stále více nabývají na síle moderní, alternativní a interdisciplinární přístupy, v českém prostředí do jisté míry stále inspirované mladšími generacemi školy Annales. Oproti předchozí tvorbě, výrazně zaměřené na jednotlivé kapitoly z „velkých“ politických dějin, vznikají výzkumy zaměřené na studium všeobjímajících kategorií, například reprezentace, komunikace, kultura, konflikt, usmíření, spolupráce či stále častěji skloňovaný gender nebo jisté otázky z okruhu postkoloniálních studií. Prameny vybrané

---

³² Ottokar LORENZ, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Von der Mitte des dreizehnten bis zum Ende des vierzehnten Jahrhunderts*, 1870, k veršovaným kronikám především S. 173–209; Alphons LHOTSKY, *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, Graz – Köln 1963. Novějším přehledem může být *Literaturgeschichte Österreichs. Von den Anfängen im Mittelalter bis zur Gegenwart*, hg. von Herbert Zeman, Graz 1996; především Fritz Peter KNAPP, *Die Spätmittelalterliche Literatur in Österreich vom Ausgang des 13. Jahrhunderts bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, in: Herbert Zeman (hg.), *Literaturgeschichte Österreichs. Von den Anfängen im Mittelalter bis zur Gegenwart*, Graz 1996; dále například Wilhelm WATTENBACH – Franz-Josef SCHMALE, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Vom Tode Kaiser Heinrich V. bis zum Ende des Interregnum*, Darmstadt 1976; Ralph MARKS, *Die Entwicklung nationaler Geschichtsschreibung*, Frankfurt am Main 1987; Hans-Werner GOETZ, *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewußtsein im hohen Mittelalter*, Berlin 1999; Josef ŠUSTA, *Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové*, k veršovaným kronikám především s. 57–58; František KUTHAN – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let dvacátého století*, Praha 1997. Podobné kompendium Alexander STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků až do dneška*, Praha 1998; Heribert GRUNDMANN, *Geschichte im Mittelalter. Gattungen – Epochen – Eigenart*, Göttingen 1965; Karl Heinrich KRÜGER, *Die Universalchroniken*, Turnhout 1976; Bernard GUENÉE, *Historie et culture historique dans l'occident médiéval*, Paris 1980; Elisabeth Maria Cornelia van HOUTS, *Local and regional chronicles*, Turnhout 1995.; Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998. Relevantní též např. Eberhard BAHR (ed.), *Dějiny německé literatury. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost. Svazek 1: od středověku po baroko*, Praha 2005.; *The Encyclopedia of the medieval chronicle (Vol. 1–2)*, hg. von Raymond Graeme Dunphy, Leiden 2010.; *Handbuch Chroniken des Mittelalters*, hgg. von Gerhard Wolf – Norbert H. Ott, Berlin 2016. K otázce písemných pramenů a jejich jazyka například Wilhelm DILTHEY, *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte*, Bd. 1, Leipzig 1883; Max WEBER, *Objektive Möglichkeit und adäquate Verursachung in der historischen Kausalbetrachtung*, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 22, 1906, s. 143–204; Ernst HANISCH, *Die linguistische Wende. Geschichtswissenschaft und Literatur*, in: Hans Ulrich Wehler (hg.) *Kulturgeschichte heute*, Göttingen 1996, S. 212–230; *Erzählen, erklären, Verstehen. Beiträge zur Wissenschaftstheorie und Methodologie der Historischen Kulturwissenschaften*, hgg. Andreas Frings – Johannes Marx, Berlin 2008; Louis O. MINK, *Historical Understanding*, edd. Brian Fay – Eugene O. Golob – Richard T. Vann, Ithaca 1987; Jan HORSKÝ, *Fakt*, in: Lucie Štorchová a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 46–50.

pro tuto disertaci mohou samozřejmě najít využití i v takto obecněji postavených otázkách. Na základě jednotlivých stanovených všeobecných kategorií a z nich vyplývajících pramenně zaznamenaných situací lze opět hypoteticky usuzovat určité znalosti a povědomí středověké společnosti. Těmito přístupy bude inspirována především syntéza v sedmé kapitole předkládané závěrečné práce, nicméně inspiraci je třeba přiznat i v otázce již zmíněných marginálních témat především ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* – například zmínky o meteorologických anomáliích ve vztahu k životu v konkrétním regionu, odraz dobových pohádek v textu kroniky či role žen v koncepci kronikářského vyprávění.³³

Zde uvedený přehled odborné literatury je nutné chápat opravdu jako základní schéma textů, ze kterého pak vycházelo studium konkrétněji zaměřených monografií i odborných článků. Literatura věnující se přímo jednotlivým kronikám bude zmíněna na následujících řádcích, texty velmi úzce zaměřené následně pak u jednotlivých témat napříč celým textem předkládané disertační práce.

1.3.1 Německá císařská kronika

Odborná literatura vztahující se k *Německé císařské kronice* není z rozmanitých důvodů tak bohatá, jako je tomu v případě díla Janse Enikela či dokonce k *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Tyto důvody jsou různé povahy, nejvýznamnější lze spatřovat v menší atraktivitě kroniky. Kronikář zde shrnul již dobře známé příběhy starověkých i středověkých císařů a oproti jiným soudobým pramenům nepřinášela kronika po staletí informačně příliš nového. Toto pojetí kroniky bylo částečně prolomeno v posledních desetiletích, nicméně starší literatura byla soustředěna spíše na všeobecnou charakteristiku kroniky a na interpretaci životopisných informací k jednotlivým vládcům.

---

³³ K současnému výzkumu lze jmenovat například dlouhodobé projekty a granty pracovníků Centra medievistických studií: <http://cms.flu.cas.cz/badatele/projekty.html> [citováno dne 7.7.2020].

K literatuře, jež sloužila v rámci disertační práce jako opora mimo jiné též *Kultura jako téma a problém dějepisců*, edd. Tomáš Borovský – Jiří Hanuš – Milan Řepa, Brno 2006.; *Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit im Mittelalter*, hg. von Karel Hruza, Wien 2002; Lucie DOLEŽALOVÁ, *Nepřiliš určitý termín: populární literatura pozdního středověku*, in: Sylva Fischerová – Jiří Starý (edd.), *Starodávne bejlí. Obrisy populární a brakové literatury ve starověku a středověku*, Praha 2016, s. 361–383; *Historische Narratologie: Mediävistische Perspektiven*, edd. Harald Haferland – Mathias Meyer, Berlin 2010; Carlo GINZBURG, *Representation. The World, the Idea, the Thing*, in: Carlo Cinzburg, *Wooden Eyes. Nine Reflections of Distance*, New York 2001. Při studiu středohornoněmeckých veršovaných textů nelze opomenout poslední práce Dany Dvořáčkové-Malé, ve kterých se věnuje právě problematice literárně-historických textů 13. a 14. století: *Vilém ze země Slovanů: epos z konce přemyslovského věku / Oldřich z Etzenbachu*; překlad, úvodní studie a komentáře Dana Dvořáčkové-Malá, Praha 2015, především s. 5–17; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Literatura německého jazyka a dějepisců*, in: Kolektiv autorů, *Historiografické a historické problémy středověku*, Praha 2016, s. 142–147; Táž, „*Vilém a paní Bene*.“ *Poznámka k původu díla Wilhelm von Wenden a úryvek překladu*, in: Eva Doležalová – Petr Sommer (edd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou: věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*, Praha 2016, s. 56–67; Táž, *Angažované vyprávění, narativní strategie literárně-historických děl na přelomu 13. a 14. století*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20, 2017, č. 1, s. 23–38.

Neúplná část *Německé císařské kroniky* byla vydána omezeným nákladem v roce 1765 v Pasově.³⁴ *Německá císařská kronika* si jako první dochovaný pramen svého žánru (veršovaná kronika ve střední horní němčině) samozřejmě vysloužila v průběhu 19. století určitou pozornost. Lze vyzdvihnout především dvě monografie a jednu doktorskou práci, ve kterých jsou shrnuté tehdejší poznatky a obsah *Německé císařské kroniky*.³⁵ Přínos těchto prací tkví ve shrnutí základních informací a předpokladů ke vzniku pramene, i ve shrnutí obsahu kroniky, díky kterému mohla být přiblížena širšímu okruhu badatelů.

Tvorba vztahující se k výzkumu textu této kroniky ve 20. století je v drtivé většině německojazyčná. Zahrnuje především dílčí studie k jazyku, stylistice a narativní strategii kroniky. Kronika byla častým námětem vysokoškolských kvalifikačních prací, jazykem i rozsahem výjimku tvoří jedna anglickojazyčná monografie. Pozornost je v nich zaměřena především na literárně-historické fenomény (vyprávěcí technika, vykreslení jednotlivých postav). Přínos těchto monografií leží především v oblasti metodologické inspirace. Crossley (1939) a Gellinek (1971) se zabývali především otázkou zařazení *Německé císařské kroniky* do kontextu dobových pramenů a její pozice jakožto prvního staro- až středohornoněmeckého kronikářského veršovaného textu, kritikou pramene z nejrůznějších hledisek od skladebního po kodikologické, i vyprávěcími strategiemi vypravěče. Rozšíření výzkumu textu kroniky se zdařilo především díky Dagmar Obermüller (1971) a Tiborovi Pézsovi (1993), kteří rozboru podrobili pozice a obrazy jednotlivých postav kroniky. Jedním z posledních příspěvků k *Německé císařské kronice* představuje dílo Alastaira Matthewse (2012), který svoji práci věnoval především narativní strategii na příkladu tohoto pramene.³⁶ Nejsilnější metodickou inspiraci osobně spatřuji v dílech z pera Obermüller, Pézsi a Matthewse, jelikož pojetím a využitím pramene se nejvíce přibližují i záměrům této disertační práce.

V české historiografické tvorbě se mi napříč staletími nezdařilo dohledat text, který by se *Německou císařskou kronikou* systematicky zabýval. Dílo je většinou několikrát zmíněno

---

³⁴ *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, hgg. von der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Erster Band. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, Hannover 1895, S. 1.

³⁵ Carl ROTH, *Bruchstücke aus der Kaiserchronik und dem jüngeren Titulrel*, Landshut 1843; Heinrich WELZHOFER, *Untersuchungen über die deutsche Kaiserchronik des 12. Jahrhunderts*, München 1874; Felix DOBO, *Über die Einheit der Kaiserchronik*. Eine kritische Vorstudie zur Erlangung der Philosophischen Doktorwürde an der Universität Graz, Graz 1877.

³⁶ Ralph George CROSSLEY, *Die Kaiserchronik. Ein literarhistorisches Problem der altdeutschen Literaturgeschichte*, München 1939; Christian GELLINEK, *Die Deutsche Kaiserchronik. Erzähltechnik und Kritik*, Frankfurt am Main 1971; Dagmar OBERMÜLLER, *Der Tugendskataloge der Kaiserchronik. Studien zum Herrscherbild der frühmittelhochdeutschen Dichtung*, Inaugural-Dissertation, Heidelberg 1971; Tibor Friedrich PÉZSA, *Studien zu Erzähltechnik und Figurenzeichnung in der deutschen „Kaiserchronik“*, Berlin – New York – Paris – Wien 1993; Alastair MATTHEWS, *The Kaiserchronik. A Medieval Narrative*, Oxford 2012.

v kontextu dobové historiografické tvorby, na což bude upozorněno v jednotlivých konkrétních případech.

1.3.2 Dílo Janse Enikela: *Světová kronika a Kniha o knížatech*

Kusé zmínky o díle Janse Enikela sahají hlouběji do historie než výše zmíněný zájem o *Německou císařskou kroniku*. Prvními badateli, kteří dílo Janse Enikela částečně zpřístupnili, byli polyhistor Hieronymus Megiser (1553–1620), na kterého posléze navázal benediktinský mnich Hieronymus Pez (1658–1762). Jednalo se o krátký komentář ke *Knize o knížatech* v případě Hieronyma Megisera, a pak o poměrně zdařilý ediční pokus Hieronyma Peze. Pezovo dílo se však uchovalo pouze fragmentárně, tudíž na něm nelze stavět badatelské závěry.³⁷

Konstantější pozornosti se dílo Janse Enikela dočkalo až na počátku 20. století. Sice v roce 1854 byla vydána díky iniciativě Karla Rotha část jeho *Světové kroniky*, ovšem komplexní edice byla zpracována až takřka o půl století později díky Philippu Strauchovi.³⁸

Ve 20. století *Světová kronika a Kniha o knížatech* Janse Enikela se podobně jako *Německá císařská kronika* (a samozřejmě i *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*) těšilo pozornosti německojazyčných badatelů fragmentované na úzce zaměřená témata, případně též řešitelů vysokoškolských prací, kteří akcentovali především obsah a význam Enikelovy *Světové kroniky*, přičemž v jádru pozornosti se většinou ocitají starozákonní témata.³⁹ Patrně nejvýznamnější stopu Janse Enikela zanesla do německojazyčné historiografie Ursula Liebertz-Grün, která se v několika pracích zaměřila na propojení několika středohornoněmeckých autorů z rakouských zemí (Jans Enikel, Otakar Štýrský, Seifrid Helbling), na jazykovou stránku těchto děl, na zobrazení minulosti a na postoj autorů k tehdejší společnosti. Zároveň je Liebertz-Grün

---

³⁷ Hieronymus MEGISER, *Jansen des Enekels Fürstenbuch von Oesterreich und Steirmark*, Linz 1618; Hieronymus PEZ, *Scriptores rerum austriacorum veteres ac genuini quotquot ex Austriae vicarumque proinciarum bibliothecis et tabulariis, decumano labore pelustratis, aut primum in lucem vindicau, aut ex mss codicibus auctiores et emendatiores edi potuerunt*, 3 Bände: 1. und 2. Band in Leipzig 1721–1725, 3. Band Regensburg 1745.

³⁸ *Bruchstücke aus Jansen Enikel's gereimter Weltchronik: mit einem Anhang, die Sprüche der Väter erhaltend*, hg. von Karl Roth, München 1854; *Jansen Enikels Werke. Weltchronik*, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phililp Strauch, Hannover – Leipzig 1900; *Jansen Enikels Werke. Fürstenbuch*, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phililp Strauch, Hannover – Leipzig 1900.

³⁹ Josef WEISSBERG, *Gebrauch der Tempora in Jansen Enikels „Weltchronik“*, in: Programm der K.K. Staats-Realschule in Elbogen, Elbogen 1913, S. 3–14; Raymond Graeme DUNPHY, *Daz was ein michel wunder. The Presentation of Old Testament Material in Jans Enikel's Weltchronik*, Göppingen 1998; Martin Rainer MÜLLER, *Klugheit und List in Jans Enikels Weltchronik*, Diplomarbeit an der Philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 2000. K *Německé císařské kronice* i dílu Janse Enikela Gesine MIERKE, *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, Berlin 2014; Leopold HELLMUTH, *Zur Entstehungszeit der Weltchronik des Jans Enikel*, in: Österreich in Geschichte und Literatur, Wien 1957, S. 163–170; Melitta WEISS ADAMSON, *Male pregnancy in German literature form Jans Enikel to Hans Sachs: from a medical and moral perspective*, in: Lektüre der Differezn, Bern – Wien 2002, S. 105–124; Gabriella FUCHS, *Verbvalenz bei Jans Enikel*, Wien 1984.

autorkou několika všeobecnějších textů, do kterých jsou ovšem osobnosti a díla jejich „oblíbených“ autorů zařazeny jako příklady.⁴⁰ Přínos prací této autorky tkví jednak v důkladném rozboru jednotlivých pasáží z vybraných děl, ale také v jejich zasazení do kontextu písemné kultury daného období i s ohledem na sociální okruh autorů daných pramenů.

Knihy o knížatech se jeví být na okraji tuzemského badatelského zájmu. V českém prostředí se dočkala pozornosti především v souvislosti s účastí přední šlechty českého království (Smil z Lichtenburka, Vok z Rožmberka, Milota u Dědic) v bitvě u Lávy v roce 1246. Jans Enikel jako jediný z kronikářů zanechal podrobný popis této bitvy, tudíž zájem je zcela pochopitelný.⁴¹ Tato část Enikelova díla se stala podpůrným pramenem v komparaci především s prameny české provenience pro vyličení této události v dílech V. Vaníčka, J. Urbana či T. Somera. Přínos tohoto metodického přístupu daných autorů spočívá mimo výtěžení informací z pramene především v přiblížení díla a osobnosti Janse Enikela českému čtenáři, který zpravidla nebývá s tímto kronikářem více obeznámen.

1.3.3 Veršovaná kronika Otakara Štýrského

Historiografický zájem o dílo Otakara Štýrského chronologicky spadá do podobné epochy jako zájem o dílo Janse Enikela. Rakouský jezuita Wolfgang Lazius (1514–1565) a již zmíněný Hieronymus Pez byli opět mezi prvními, jejichž zájem o *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* se nám dochoval. Hieronymus Pez byl s největší pravděpodobností tvůrcem první edice textu Otakara Štýrského. Pez při editování vycházel pravděpodobně z admontského (jednoho z osmi dochovaných) rukopisu *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, na což lze usuzovat podle chybějící části textu o pádu Akkonu a o křížových výpravách do Svaté země. Pezova edice obsahuje 83 000 veršů oproti ještě úctyhodnějšímu počtu 98 000 veršů, které do své edice v roce 1890 zařadil Josef Seemüller, jež mohl vycházet i z tzv. klagenfurtského

---

⁴⁰ Ursula LIEBERTZ-GRÜN, *Das andere Mittelalter. Erzählte Geschichte und Geschichtserkenntnis um 1300: Studien zu Ottokar von Steiermark, Jans Enikel und Seifried Helbling*, München 1984; Táž, *Seifried Helbling. Satiren kontra Habsburg*, München 1981; Táž, *Ottokar von Steiermark. Ein Klassiker der deutschsprachigen Geschichtsschreibung des europäischen Mittelalters*, in: Alfred Ebennauer – Anton Schwob (hgg.), *Die mittelalterliche Literatur in der Steiermark*, Bern 1988, S. 165 ff; Táž, *Deutsche Literatur: eine Sozialgeschichte I. Aus der Mündlichkeit in die Schriftlichkeit: Höfische und andere Literatur; 750–1320*, Reinbek bei Hamburg 1988; Táž, *Klassisches im Mittelalter. Pluralität in der volkssprachigen höfischen Literatur*, in: Wilhelm Voßkamp (hg.), *Klassik im Vergleich*, Stuttgart 1993, S. 101 ff.

⁴¹ Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české II. 1197–1250*, Praha 2000, s. 367; Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 47; Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka: příběh velmože bouřlivého věku*, Praha 2012.

zlomku nalezeného v 80. letech 19. století. Toto Seemüllerovo dílo je dodnes základním stavebním kamenem výzkumu díla štýrského kronikáře.⁴²

Veršovaná kronika Otakara Štýrského byla převedším v 2. polovině 19. století považována za „nejznámější německý středověký pramen,“⁴³ tudíž lze konstatovat, že se k ní vztahuje nejvíce odborné literatury ze všech základních pramenů stanovených v rámci této disertační práce. Lze připomenout osvětový článek gymnaziálního profesora v Mohuči Theodora Schlachta, latinskou shrnující práci Theodora Jacobiho, či zhodnocení nově nalezených rukopisů od Rudolfa Dünwirtha.⁴⁴ Na rozdíl od předchozích jmenovaných pramenů byla *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* reflektována i v české historiografii 19. století – František Palacký upozornil na její informační hodnotu pro dějiny českého království, ovšem zároveň kroniku odsoudil jakožto historický román.⁴⁵ Na konci 19. století vznikly v rámci projektu editování pramenů ke středověkým dějinám německojazyčné oblasti (*Monumenta Germaniae Historia*) edice všech vybraných kronik – *Německé císařské kroniky* roku 1895, *Veršované kroniky Otakara Štýrského* mezi lety 1890–1893 a díla Janse Enikela v roce 1900. Teprve ediční zpracování těchto kronik se stalo základem pro moderní vědeckou práci, která se soustředila na jejich historický přínos a hodnotu. Novinku v edičním zpracování tohoto pramene představuje maďarská publikace z roku 2023, která je však pro svou jazykovou podobu určena především užšímu tamnímu badatelskému publiku.⁴⁶

Veršovaná kronika Otakara Štýrského byla inspirací především pro mnohé dílčí historiografické studie (Maja Loehr, Karin Hofbauer, Heinz Dopsch, Gerhard Pferschy, Maximilian Weltin, Andreas Kusternig, Othmar Hageneder, Elizabeth Rothmüller, Doris Aichholzer). Přínosy těchto studií jsou velmi široké. Jednotliví badatelé si vždy vytyčili konkrétní otázky (například osobnost kronikáře, jednotlivé dobové politické či kulturní události jeho očima...), a na základě výpovědní hodnoty daného pramene se je snažili zodpovědět. Aplikované metodické přístupy jsou nejrůznější. Je nutné mít však na paměti, že žádná

---

⁴² Josef LEIER, *Der Humanist und Geschichtschreiber Wolfgang Lazius*, Wien 1922; Hermann MENHARDT, *Die Kärntner Bibliotheksreise des Wolfgangs Lazius 1549*, in: Beiträge zur Geschichte und Kulturgeschichte Kärntens. Festgabe für Dr. Martin Wutte zum 60. Geburtstag, Klagenfurt 1936, S. 100–113; Hieronymus PEZ, *Scriptores rerum Austriacarum, Tom. III. Ottocari Hornekii chronicon Austriacum rhythmicum (1250–1309)*, Regensburg 1745.

⁴³ Ottokar LORENZ, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Seit der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts*, Berlin 1876, S. 210.

⁴⁴ Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit. Zur Geschichte, Literatur und Aufschauung des öffentlichen Lebens des Deutschen in dreizehnten Jahrhundert*, Mainz 1821; Theodor JACOBI, *De Ottocari chronico austriaco*, Vratislaviae 1839; *Zwie Bruchstücke aus altdeutschen Dichtwerken* besprochen von Rudolf Dünwirth, XXIV. Jahresbericht der Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt, Klagenfurt 1881, S. 3–39. K těmto textům podrobněji v závěrečné kapitole – Druhý život vybraných veršovaných kronik – od středověkých kronik ke kultu kronikáře.

⁴⁵ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého w Čechách i w Moravě II./I.*, Praha 1977, s. 276.

⁴⁶ Ottokar aus der Gaal, *Stájer rimes krónika*, Budapest 2023.

z uvedených studií neobsahuje komplexní, dosud celkově známé informace ke kronikáři a jeho dílu, pro celkový přehled je vhodné vždy díla uvedených autorů kombinovat a komparovat. Dílo Otakara Štýrského poskytuje badatelské pole nejen pro historické vědy, ale též pro filologické obory. Dokladem jsou například práce Anny Krüger, Eberharda Kranzmayera, Ernsta Englische, či soubor disertačních prací vzniklých na vídeňské univerzitě mezi lety 1950–1952. Filologické diachronní studie jsou ve většině případů založeny na zrekonstruované jazykové podobě obsažené v edici J. Seemüllera, tudíž s tímto vědomím je k nim třeba přistupovat. V uvedených případech převažuje analytický rozbor slovní zásoby a morfologických témat. Z hlediska základních badatelských okruhů předkládané disertační práce nejsou tyto studie zcela zásadní po obsahové stránce ani z hlediska metodické inspirace. Nicméně i v tomto případě v nich lze hledat pomoc pro porozumění jazyku a slovní zásobě kronikáře. Dílo Otakara Štýrského je hojněji než předchozí prameny také užíváno k ilustrativním citacím určitých témat ze středoevropské historie přelomu 13. a 14. století.⁴⁷

---

⁴⁷ Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, MIÖG 51, 1937, S. 89–130; Táž, *Der Steirische Reimchronist – ein österreichischer Geschichtsschreiber des Mittelalters*, Der Binderschild, Darstellung aus dem Kultur- und Geistesleben Österreichs, Heft 2, 1946, S. 7–44; Karin HOFBAUER, *Die Protagonisten der steirischen Politik an der Wende vom 13. zum 14. Jahrhundert. In der Darstellung der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal*, Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, hgg. Fritz Posch – Gerhard Pferschy, 1986, S. 67–89; Alfons DOPSCH, *Ein antihabsburgischer Fürstenbund im Jahre 1292*, MIÖG 22, 1901, S. 600–638; Heinz DOPSCH, *Přemysl Ottokar II. und das Erzstift Salzburg*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich N.F. 44/45 (1979), S. 470–508; Gerhard PFERSCHY, *Ottokar II. Přemysl, Ungarn und die Steiermark*, Jahrbuch für Landeskunde von NÖ, N.F. 44/45 (1979), S. 73–91; Max WELTIN, *Landesherr und Landherren. Zur Herrschaft Ottokars II. Přemysl in Österreich*, Jahrbuch für Landeskunde von NÖ, N.F. 44/45 (1979), S. 159–226; Týž, *Ottokar II. Přemysl, die Steiermark und Österreich. Zum vierten Band des Urkundenbuchs des Herzogtums Steiermark*, Unsere Heimat. Zeitschrift des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich und Wien, Jahrgang 48, Heft 1, 1977, S. 167–172; Andreas KUSTERNIG, *Probleme um die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar und die Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen am 26. August 1278*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich N.F. 44/45 (1979), S. 226–312; Andreas KUSTERNIG, *Studien zur Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen 1278. Quellenproblematik und Schlachtrekonstruktion*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geistwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Mag. Andreas Kusternig, Wien 1981; Othmar HAGENEDER, *Über das fürstliche Gesetzbundrecht beim steirischen Reimchronisten*, in: Louis Carlen – Fritz Steinegger (hgg.), *Festschrift Nikolaus Grass zum 60. Geburtstag* dargebracht von Fachgenossen, Freunden und Schülern, I. Band: *Abenländische und deutsche Rechtsgeschichte, Geschichte und Recht der Kirche und Recht Österreichs*, Innsbruck – München 1974, S. 459–481; Elisabeth ROTHMÜLLER, *Kärnten in der „Österreichischen Reimchronik“ des Otácher aus der Geul*. Diplomarbeit. Institut für Geschichte an der Universität für Bildungswissenschaft Klagenfurt, Klagenfurt 1992; Doris AICHHOLZER, *Das Bild der Kärntner in der Reimchronik Ottokars. Zeit – Autor – Werk – Sprache – Darstellung der Kärntner in der Reimchronik Ottokars – Darstellung der Kärntner in vergleichbaren Denkmälern*. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie. Eingerichtet an der Geistwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien, Wien 1993; Anna KRÜGER, *Stilgeschichtliche Untersuchungen zu Ottokars österreichischer Reimchronik*, Wien 1938; Eberhard KRANZMAYER, *Die steirische Reimchronik Ottokars und ihre Sprache*, Wien 1950; Ernst ENGLISCH, *Ottokars Steirische Reimchronik. Versuch einer realkundlichen Interpretation*, in: *Die Funktion der schriftlichen Quelle in der Sachkulturforchung* (mit 9 Tabellen und 5 Abbildungen), Wien 1976, S.132–167. *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 1–10000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Otto Mick, Wien 1953; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 10000–20217)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Evamaria Petrasch, Wien 1950; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 20218–30000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Franz Newerkla, Wien

Kromě odborných textů se dílo Otakara Štýrského stalo v průběhu 20. století též námětem děl popularizačních a populárně-naučných lokální štýrské produkce. Ve článku z roku 1943 sice J. F. Schütz využil dílo k poukázání na vyspělou „německou“ kulturu středověkého Štýrska, texty z následujících let jsou již apolitické a ukazují mimo jiné na širokou paletu témat, kterou Otakar Štýrský do svého vyprávění zahrnul.⁴⁸ Tento oproti předchozím kronikám obrovský rozsah historiografických prací, které se věnují dílu Otakara Štýrského, odkazují nejen na obrovský rozsah kroniky a rozličnost témat, které kronikář do svého textu zařadil. Ukazují také na možnosti využití nejrůznějších tematických okruhů v historiografické práci napříč několika staletími.

1.3.4 Přínos *Veršované kroniky Otakara Štýrského* pro českou historiografii

Veršovaná kronika Otakara Štýrského má kvůli té části textu, která popisuje dějiny českého království, větší roli v tuzemské historiografii než prameny předchozí. Z české produkce je třeba připomenout práci předčasně zesnulého Miloše Vystyda, který komparoval informační hodnotu díla Otakara Štýrského se Zbraslavskou kronikou, nevšední ilustrační pasáže poskytl text *Veršované kroniky* Josefu Šustovy, zajímavé studie předložil Michal Svatoš. V soudobé české historiografii je dílo Otakara Štýrského využíváno jako podpůrný materiál,

---

1951; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 30000–40000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Maria Schoeln, Wien 1951; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 40000–50000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Elfrida Weiss, Wien 1951; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 50000–60000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Martin Grillmayr, Wien 1950; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 60000–70000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Emilie Reisser, Wien 1951; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 70000–80000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Alfred Wimmer, Wien 1951; *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 80000–90000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Hermann Scherzer, Wien 1952; Oswald REDLICH, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergang des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903; J.F. Alfons Mücke, *Albrecht I. Herzog von Oesterreich und Römischer König. Ein Beitrag zur Deutschen Staaten- und Reichsgeschichte im 13. und 14. Jahrhundert. Nach dem Quellen*, Gotha 1866.

⁴⁸ Ve Štýrské zemské knihovně dostupné Fritz POPELKA, *Der Verfasser der steirischen Reimchronik. Eine bedeutendste Entdeckung auf dem Gebiete der steirischen Literaturgeschichte*, Tagespost Graz, 22. Dezember 1937, S. 14; Julius Franz SCHÜTZ, *Die Steirische Reimchronik*, in: Abdruck aus dem Jahrbuch „Steirischer Heimat“, Graz 1943; Werner KINDIG, *Judeburg im Spiegel der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal. Ein Beitrag zur Stadtgeschichte 1245–1309*, Judenburg 1970; Gunter SIEBERT, *Wehrwesen und Stadt in der Steirischen Reimchronik*, Blätter für Heimkunde 3, Graz 1986, S. 82–86; Ursula KOHL, *Burgenpolitik in der Darstellung der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal. Das Beispiel der Auseinandersetzungen zwischen Herzog Albrecht I. und der Erzbischof Salzburg in heutigen Steiermark*, in: Helmut Bräuer – Gerhard Jaritz – Käthe Sonnleitner (hgg.), *Viatori per urbes castraque*. Festschrift für Herwig Ebner zum 85. Geburtstag, Graz 2003, S. 405–425.

a to například v pracích Roberta Antonína, Dany Dvořáčkové-Malé, Libora Jana či Josefa Žemličky.⁴⁹

Kořeny tuzemského využití *Veršovaná kroniky Otakara Štýrského* sahají k Františku Palackému, který vycházel pravděpodobně ze dvou vídeňských rukopisů, které zároveň představují nejstarší opisy Otakarova díla. Palacký tento pramen považoval za dílo „básnické, nikoliv dějpravné.“⁵⁰ Navzdory tomuto tvrzení Palacký několikrát úryvky z textu Otakara Štýrského takřka beze změny převzal, a to například u líčení bitvy na Moravském poli a pražské korunovace Václava II. Velice slibné zařazení *Veršované kroniky Otakara Štýrského* do naší tuzemské historiografie představovala práce Miloše Vystyda, který nadnesl srovnání „štýrské“ a Zbraslavské kroniky, stejně tak použil Otakarův text v práci o konci života Závěše z Falkenštejna. Nesporný potenciál Miloše Vystyda analyzovat a následně interpretovat středověké kronikářské prameny přervala 1. světová válka. Mladý historik padl 19. října 1914 na haličské frontě.⁵¹ Josef Šusta se ve svých pracích několikrát opřel o text *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, využil jej k podtržení charakteristik panovníků i k vyličení bitev a dvorských festivit. Podobně jako Palacký a Vystyd, i Šusta musel být velmi dobrým znalcem

---

⁴⁹ Miloš VYSTYD, *Die steirische Reimchronik und die Königsaal-Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, MIÖG 34, 1913, S. 226–254; Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 2001; Týž, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 2, Počátky doby lucemburské 1308–1320*, Praha 2002; Michal SVATOŠ, *Tendence štýrské rýmované kroniky Otakara ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, Diplomová práce FF UK, Praha 1971; Týž, *Přemysl Otakar II. ve světle štýrské rýmované kroniky Otachera ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, FRB, 1979, s. 244–251; Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2003; Týž, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009; Týž, *Panovník ve světě českých legend a kronik 10.–13. století*, in: Martin Wihoda – Lukáš Reitingger a kol., *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*, Brno 2010, s. 484–549; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: Lenka Bobková – Jana Konvičná (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, Praha 2005, s. 129–159; Táž, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011; Libor JAN, *Setkání českých králů a říšských panovníků ve 13. století*, in: Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století, Praha 2009, s. 113–119.; Týž, *Václav II. Král na stříbrném trůnu. 1283–1305*, Praha 2015; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2001; Josef ŽEMLIČKA, *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců. 1278–1301*, Praha 2017; Týž, *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020, s. 253.

⁵⁰ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého w Čechách i w Morawě II./I.*, Praha 1877, s. 276: „Děje a osoby, jež [Otokar Štýrský] líčí, nabývají u něho plné živosti, okrouhlosti a významu cele člověckého, tudíž poetického, an volí barvy k obrazům svým ne tak z podání a předmětu, jako raději z citu a fantasmie své, uvnitř sobě o nich představy dle osobních dojmův a náklonností. Proto také ku porozumění a k objasnění řečí jeho nepotřebí žádných dokladův odnikud: tvořit ony všude zvláštní ukončený celek svůj, postačující sobě samy a jsou srozumitelné samy sebou. [...] Ale ve všem tom spatřiti jest jen subjektivní více méně libovolný útvar spisovatelův, jemuž nedostává se objektivně platnosti. Jest to, jedním slovem říkáje, dílo v podstatě své básnické, nikoliv dějpravné.“ K problematice „žánru“ *Veršované kroniky Otakara Štýrského* a interpretaci Palackého teze též Kamil ČINÁTL, *Dějiny a vyprávění. Palackého dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*, Praha 2011, s. 35.

⁵¹ Miloš VYSTYD, *Die steirische Reimchronik und die Königsaal-Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, MIÖG 34, 1913, S. 226–254; Týž, *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závěše z Falkenštejna. Příspěvek ke kritice Štýrské rýmované kroniky a formuláře Tobiáše z Bechyně*, ČČH 19, 1914, s. 165–187; Libor JAN, *Proces se Závěšem z Falkenštejna a proměny královské vlády v letech 1289–1290*, ČČH 103, 2005, s. 7–8.

Otakarova textu, všichni badatelé citují i méně známé pasáže a využívají kroniku (zvláště Vystyd) k ilustraci i detailních informací. Pomineme-li texty Miloše Vystyda, který *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* podrobil analýze a pramenné kritice, ostatní čeští historici pohříchu používají tento pramen „selektivním“ způsobem. Pasáže z Otakarovy kroniky mohou vhodně ilustrovat určité události z českých dějin, ovšem souvislé zhodnocení pramene s ohledem na možný účel jeho vzniku zatím provedeno nebylo. V porovnání s ostatními prameny této disertační práce je však i toto konstatování bezpodmínečně nutné, neboť další kroniky (*Německá císařská kronika* a *Světová kronika* a *Kniha o knížatech Janse Enikela*) podobnou stopu v domácí odborné literatuře nezanechaly.

Z předchozích řádků vyplývá, že *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* byla v odborné literatuře z vybraných pramenů skloňována nejčastěji. Důvod pro tento fakt lze hledat v její obsáhlosti (dějiny Rakous, Štýrska, Korutan, českého království, Bavorska a jiných částí Říše od roku 1246 do roku 1309) a rozsahu (více než 98 500 veršů). Dalším důvodem jsou jednotlivá témata, jež se zdají být dobře uchopitelná nejen po čistě badatelském přístupu, ale také pro účely nacionální propagandy. Tímto konstatováním lze jen potvrdit hypotézu ze začátku kapitoly o kvantitativním rozdělení literatury mezi světové a regionální kroniky.

Studie a monografie poskytující především faktografickou oporu pro vymezené období jsou k dispozici ve velkém množství jak v německojazyčné, tak v české historiografické produkci. Konkrétní či úzce specializované texty budou uvedeny u jednotlivých témat, zde pouze podávám stručný výčet prací, jež jsem k ověření poznatků a hypotéz používala nejčastěji. Pro politické dějiny rakouských a alpských zemí se jedná především o aktuální řadu *Geschichte Österreichs*, ale i starší monografie Rudolfa I. či Albrechta I. Habsburského. K teoretickému uchopení otázky kulturního vývoje vymezené oblasti je nutné přihlédnout k literatuře zpracovávající problematiku vývoje nobility (Karl Bosl, Josef Fleckenstein, Harald Derska, Steffen Patzold) a kulturního života vyšší středověké společnosti (Hans-Joachim Behr, Joachim Bumke, Werner Parawicini).⁵² Tuzemský pohled na politické i kulturní dějiny vymezeného

---

⁵² Oswald REDLICH, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergang des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903; J.F. Alfons MÜCKE, *Albrecht I. Herzog von Oesterreich und Römischer König. Ein Beitrag zur Deutschen Staaten- und Reichsgeschichte im 13. und 14. Jahrhundert. Nach dem Quellen*, Gotha 1866.

Lexikony a přehledy německé a rakouské literatury a pramenů: *Quellen und Forschungen zur Geschichte Österreichs und der angrenzenden Gebiete*, Wien 1927–1928; Alphons LHOTSKY, *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, Graz – Köln 1993; Online dostupná databáze Deutsche Bibliografie: <https://www.deutsche-biographie.de/home> [citováno dne 5.1.2019]; Karl BOSL, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer. Ein Beitrag zur Geschichte des hochmittelalterlichen deutschen Volkes, Staates und Reichs*, Stuttgart 1951; Josef FLECKENSTEIN, *Rittertum und ritterliche Welt*, Berlin 2002; Harald DERSKA, *Die Ministerialen des Hochstiftes Konstanz*, Stuttgart 1999; Steffen PATZOLD, *Das Lehnwesen*, München 2012; *Tenere Et Habere: Leihen als soziale Praxis im frühen und hohen Mittelalter*, hgg. von Jürgen Dendorfer – Steffen

středoevropského prostoru lze podepřít podle mého názoru stále v mnoha ohledech relevantními pracemi Josefa Šusty, či modernějšími texty Josefa Žemličky. Nelze opomenout ani výzkum týkající se vytváření středoevropských středověkých elit (Libor Jan, Robert Novotný) a pro kulturní dějiny texty Dany Dvořákové-Malé.⁵³ Tyto texty nejsou primárně zaměřeny na středohornoněmecké veršované kroniky, nicméně poskytují cenné informace k politickým a sociálním dějinám, a také skýtají metodickou inspiraci pro práci se středověkým narativním pramenem.

Z textu této kapitoly je zřejmé, že východiska, na kterých se předkládaná disertační práce zakládá, jsou velice různorodá a rozmanitá. Ke zpracování stanoveného tématu opravdu nelze využít jeden metodologický přístup, jedinou inspiraci z literatury či omezené množství pramenů. Právě tato rozmanitost však může posloužit k bližšímu poznání středověkých kronik, života a myšlení tehdejší společnosti a také by mohla obohatit již tak rozličné přístupy mediévistického bádání.

Patzold, Ostfildern 2023; Hans-Joachim BEHR, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion des deutschsprachigen Dichtung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989; Joachim BUMKE, *Ministerialität und Ritterdichtung*, München 1965; Joachim BUMKE, *Mäzene im Mittelalter. Die Gönner und Auftraggeber der höfischen Literatur in Deutschland 1150–1300*, München 1979; Werner PARAVICINI, *Noblesse Studien zum adeligen Leben im spätmittelalterlichen Europa*, Ostfildern 2012.

⁵³ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 2001, originál 1916; Týž, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 2, Počátky doby lucemburské 1308–1320*, Praha 2002, originál 1917; Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*, Praha 2002; Týž, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011; Týž, *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014; Týž, *Do tří korun: poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301)*, Praha 2017; Libor JAN, *Proces ze Závěšem a proměny královské vlády v letech 1289–1290: památce Miloše Vystyda († 19. října 1914 na haličské frontě)*, ČČH 103, 2005, s. 1–40; Týž, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Ulrich z Etzenbachu, Vilém ze země Slovanů: epos z konce přemyslovského věku*, Praha 2015; Táž, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011.

2. Dějinný kontext vzniku jednotlivých pramenů

„Rytmus dějin není stejnoměrný ani v čase, ani v prostoru. Jsou údobí, kdy vývoj společnosti jako by stanul, a jsou údobí, jež je posunují kupředu výrazněji, ba někdy i prudkým skokem.“⁵⁴

Období, ve kterém jednotlivé vybrané kronikářské texty vznikaly, je rozsáhlé a zahrnuje přes dvě stě let vývoje evropských dějin. Jednalo se však o turbulentní období plné změn, jak rychlého a překotného vývoje politického, tak sociálního. Ne ve všech vybraných kronikách jsou tyto rychlé změny plně zaznamenány, ale je jisté, že vývoj v sociální a kulturní oblasti vznik všech vybraných kronik umožnil. Nejstarším z vymezených pramenů je *Německá císařská kronika*, jež byla sepsána na sklonku vlády Konráda III. Štaufského (tedy asi mezi lety 1140–1150). Tento pramen však soudobé dění takřka nereflektuje. Následují *Světová kronika* a *Knihy o knížatech* Janse Enikela (obě díla vznikla pravděpodobně mezi lety 1280–1302). Ve svém prvním díle se Enikel k pro něj aktuálnímu vývoji vyjadřoval sporadicky, ve druhém však intenzivněji. Chronologicky jako poslední byla sepsána *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* (vznik mezi lety 1290–1309), která obsahuje komentářů k současnému dění a vývoji takřka nezměrné množství.

Kdybychom chtěli použít slova Zdeňka Kalisty, období vzniku kronik se vyznačovalo rychlými změnami nejen v rovině politické historie, ale především na poli společenských dějin. Nejednalo se o nenápadné změny, které by třeba vzápětí vzaly za své. Naopak, došlo k proměnám politiky i společnosti, které položily základy pro vývoj v dalších staletích. Shrnout vývoj ve střední Evropě od poloviny 12. do 2. poloviny 14. století není na zde vymezeném prostoru beze zbytku možné. Proto se omezují na vybraná témata z politických i společenských dějin, která jednak byla ve vybraných kronikách zaznamenána, ale především mohla významně ovlivnit jejich samotný vznik, skladbu a obsah.

Z hlediska politických dějin byly určující změny na evropských trůnech. Dynastická obměna byla velkým tématem pro Otakara Štýrského, který zaznamenal nejenom nástup Habsburků v rakouských zemích, ale také vymření přemyslovské dynastie v českém království. Neopomenul ani konec vlády arpádovské dynastie v Uhrách a následné soupeření o tamní trůn. Jans Enikel ve své *Knize o knížatech* glorifikoval babenberskou dynastii, a po jejím vymření po meči je kronika ukončena pouze událostmi související s vojenskými událostmi v bitvě u Litavy.⁵⁵ Patrně právě pro Otakara Štýrského znamenají vlády jednotlivých dynastií

⁵⁴ Zdeněk KALISTA, *Blahoslavená Zdislava z Lemberka. Listy z dějin české gotiky*, Řím 1961, s. 12.

⁵⁵ V rámci textu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* se pojetí převzetí moci novou dynastií či ukončení vlády vymřelé dynastie liší. Například symbolické převzetí vlády nad Rakousy Rudolfem I. Habsburským ve Vídni je pojaté jako prostý popis daných událostí: *Otakar*, v. 18425–19438.

jednotlivé epochy a obměna panovnických rodů v rámci jeho vyprávění symbolizuje poměrně časté politické zvraty a změny. Určitá politická nestabilita, kterou domovská oblast kronikáře během 2. poloviny 13. století prošla, je jednou z ilustrací velkých a rychlých změn daného období.

Žádné dílo nemohlo vzniknout bez materiální podpory, proto důležitou otázkou ze společenských dějin zůstává financování vzniku těchto kronik. V době politicky poměrně nestabilní mohlo být obtížné hledat mecenáše, s jehož podporou mohl kronikář spojit celé své působení. Všechny tři kroniky pravděpodobně reprezentují odlišné způsoby financování. Uspokojivějších možností se nám dostává v případě *Německé císařské kroniky*, v jejímž případě lze předpokládat zázemí církevní instituce, a také u *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, za nímž stál rod štýrských Lichtensteinů.⁵⁶ Osudy textu neurčují pouze jeho zadavatelé, ale také publikum recipientů. Právě recepce vybraných kronik je jednou z klíčových otázek, které vedou k vymezení předpokládané sebereflexe středověké společnosti. Skutečnost, že ve vymezeném období začaly vznikat kroniky ve střední horní němčině, je odpovědí na aktuální společenskou poptávku. Právě mnohé z politických a společenských změn mohly tuto poptávku zapříčinit a podpořit. Všechny prvky vývoje středověké společnosti, nastíněné v úvodu této kapitoly, budou na následujících stranách blíže a hlouběji analyzovány.

Vyměření přemyslovské dynastie v českém království pojal kronikář jako nárek nad nastalou situací. Vzhledem k následujícímu vývoji v českém království a rozsahu Otakarovy kroniky není již nástup lucemburské dynastie v kronice popsán: *Otakar*, v. 89691–89701. Ke konci vlády arpadovské dynastie v Uhrách disponuje Otakar Štýrský podrobnými informacemi; například *Otakar*, v. 77880–78471; *Otakar*, v. 79108–80785; Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 4215–4258.

⁵⁶ Pochvalné verše z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* věnované Lichtensteinům, například: *Otakar*, v. 1971–1975: *von Liechtenstein her Uolrich, / witzic unde menlich / und volkomen an triwen / was er, er lie sich riwen / swas dem lande an lac*; *Otakar*, v. 5944–5947: *von Uolrich von Liechtenstein / fuor und her Otte, sîn suon. / die sach man wîslichen tuon / beudiu wort und werce*; *Otakar*, v. 8120–8123: *mein herr Ott von Liechtenstein / der tugendhaft und rein / den mit dienst main / und mit treuen bin hold*; *Otakar*, v. 1500 *von Liechtenstein hern Heinrich*; *Otakar*, v. 1538 *von Liechtenstein her Heinrich*; *Otakar*, v. 1971 *von Lihtenstein her Uolrich* atd. Nejvíce prostoru Otakar Štýrský ze všech příslušníků tohoto rodu věnovat Jindřichu z Lichtensteinu (*von Lihtenstein her Heinrich*), který zastával od dubna 1260 funkci zemského soudce (*idex provincialis*) ve Štýrsku, v prosinci 1260 byl mezi šlechtici, kteří doprovázeli Přemysla Otakara II. z Prahy přes Znojmo a Vídeň do Štýrského Hradce. V závěru roku 1260 však Jindřich z Lichtensteina musel podstoupit úřad Vokovi z Rožmberka. Podrobněji k rodu Lichtensteinů například Hans-Joachim BEHR, *Zum Verhältnis von Wirklichkeit und und deren Bewältigung im „Frauenbuch“ Ulrichs von Liechtenstein*, in: *Die mittelalterliche Literatur un der Steiermark. Akten des Internationalen Symposions Schloß Seggau bei Leibnitz 1984*, hgg. von Alfred Ebenbauer, Fritz Peter Knapp und Anton Schwob, Bern – Frankfurt am Main – New York – Paris 1988, s. 1; Franz Viktor SPECHTLER, *Ulrich von Liechtenstein. Literarische Themen und Formen um die Mitte des 13. Jahrhunderts in der Steiermark*, in: Alfred Ebenbauer – Fritz Peter Knapp – Anton Schwob (hgg.), *Die mittelalterliche Literatur un der Steiermark. Akten des Internationalen Symposions Schloß Seggau bei Leibnitz 1984*, Bern – Frankfurt am Main – New York – Paris 1988, S. 199–200; Thomas WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice.“ Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat lichtenstějnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin*, in: Andrea Komlosyová – Václav Bůžek – František Svátek (edd.), *Kulturen an der Grenze / Kulturen na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel, Waidhofen an der Thaya 1995*, s. 215–222.

2.1 Politické dějiny

Z hlediska „velkých“ či „politických“ dějin představuje časový úsek od poloviny 12. století do 2. poloviny 14. století ve střední Evropě barvitě období vlády mnoha silných osobností, ale i výměny několika dynastií, jejich vymírání a oslabování či naopak prudký vzrůst jejich moci. Mimo dynastických výměn v jednotlivých středoevropských regionech je třeba mít na paměti i interregnum ve Svaté říši římské po vymření štaufské dynastie a tamní vladařské pokusy tří slabších panovníků (Vilém Holandský, Richard Cornwallský, Alfons Kastilský) až do nástupu Rudolfa I. Habsburského na římský královský stolec. Na následujících řádcích se budu převážně zabírat již výše vymezeným jihoněmeckým prostorem, byť jsem si vědoma širší provázanosti a spojitosti s dalšími událostmi evropských dějin. Už z některých veršovaných kronik je zřejmé například i povědomí o větším penzu událostí z prostoru českého království (*Knihy o knížatech Janse Enikela, Veršovaná kronika Otakara Štýrského*), z jiných například o italských regionech (*Německá císařská kronika, Veršovaná kronika Otakara Štýrského*).

Jak již bylo řečeno, *Německá císařská kronika* vznikla mezi lety 1140–1150 (pro tuto část práce není bližší vymezení úplně podstatné), což bylo období přetrvávajících sporů mezi štaufským a welfským rodem na sklonku vlády římského krále Konráda III. Určité uklidnění říšské oblasti přinesla vláda Fridricha I. Barbarossy (1152–1190), nezmizely však spory s papežstvím ani veškeré vnitropolitické neshody. Všeobecně je vláda Fridricha Barbarossy považována za dobu růstu moci a vážnosti císařského úřadu, stejně tak jako období relativní stability a ruku v ruce s ní rostoucí období kulturního rozvoje, především v prostředí blízkém panovnickému dvoru.⁵⁷ Mějme však stále na paměti, že nedávná či aktuální politická situace nebyla hlavní, ani jedinou náplní *Německé císařské kroniky*. Její pisatelé započali vyprávění již ve starověkém Římě a pomocí medailonků starověkých i středověkých císařů římské říše se dopracovali až do jejich současnosti. Nelze předpokládat, že by text *Německé císařské kroniky* měl být nutně odpovědí na politické události ve Svaté říši římské. Minimálně však mohl nabídnout paralely ze starších dějinných událostí, jelikož *Německá císařská kronika* pokládala současné zřízení na území Svaté Říše římské za nástupce císařů starověkého Říma.⁵⁸

---

⁵⁷ Malte PRIETZEL, *Das Heilige Römische Reich im Spätmittelalter*, Darmstadt 2004; Francis RAPP, *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.*, Praha 2007; Stefan WEINFURTER, *Das Reich im Mittelalter: kleine deutsche Geschichte von 500 bis 1500*, München 2008; Josef PEKAŘ, *Dějiny naší říše se zvláštním zřetelem ke království a zemím v říšské radě zastoupeným*, Praha 1914; Týž, *O správním rozdělení země české do polovice 13. století*, in: Jaroslav Bidlo – Gustav Friedrich – Kamil Krofta (edd.), *Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla vydali jeho žáci*, Praha 1906, s. 81–124.

⁵⁸ Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013, s. 11 nn.

Chceme-li chápat následující politický rozvoj v širším kontextu, je nutné zmínit výrazný impuls, který stál za rozvojem střední Evropy ve 13. století. Byla jím kolonizace středoevropských a posléze i východoevropských oblastí. Oteplení, které nastalo v průběhu 11. a 12. století, mohlo v určitém ohledu přispět k vyšším zemědělským výnosům, růstu počtu obyvatelstva, vylepšení zemědělských technologií a následného nedostatku obdělavatelne půdy v západoevropských regionech. Následoval příliv obyvatelstva ze západních regionů Říše nejen do polských a uherských regionů, ale též na území českého království. I tento fenomén, v historiografii nahlížený spíše z hlediska hmotné kultury či právních dějin, mohl podpořit rozvíjející se písemnictví.⁵⁹ Samotný kolonizační proces není dílčím námětem žádné ze jmenovaných kronik. S vylíčením příchodu německých kolonistů se nesetkáváme vůbec. Důvodů může být samozřejmě více. Zaprvé, žádná z oblastí, kde vybrané kroniky vznikly (Bavorsko, Rakousy, Štýrsko) se v době vzniku kronik nesetkala s výrazným přílivem kolonistů. Za druhé, v centru pozornosti všech kronik stojí panovníci, nikoliv poddané obyvatelstvo. Zprávy o obyvatelích měst či venkova se do kronik dostávají jaksí náhodou, tyto skupiny hrají v rámci „příběhů velkých dějin“ pouze epizodní role oproti panovníkovi či šlechtě. Sledovat podrobněji demografické změny ve verších vybraných středohornoněmeckých kronik je takřka nemožné. Propisují se však do textu nepřímou. Byť není kolonizační proces v kronikách explicitně popsán, mohl hypoteticky ovlivnit například regionální změny v životě jednotlivých kronikářů, případně personální skladbu recipientů již hotových veršů. Nicméně toto je pole hypotéz, pro něž by se jen obtížně hledaly spolehlivé podklady.

Co však lze na rozdíl od předchozího tématu konstatovat s jistotou je skutečnost, že středohornoněmecké veršované kroniky vynikají právě orientací na čelní představitele vládařských rodů. Zásadním bodem politického vývoje v říšské oblasti bylo vymření dynastie

---

⁵⁹ Bertold BRETHOLZ, *Geschichte Böhmens und Mährens, 1. Teil (bis 1419)*, Liberec 1921; Charles HIGOUNET, *Die deutsche Ostsiedlung im Mittelalter*, Berlin 1990; Karl LAMPRECHT, *Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter: Untersuchungen über die Entwicklung der Materiellen Kultur des platten Landes auf Grund der Wuellen zunächst des Mosellandes*, Leipzig 1885; Herbert LUDAT, *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*, Marburg 1963; Dorota LÉSNIOWSKÁ, *Kolonizacja niemiecka i na prawie niemieckim w średniowiecznych Czechach i na Morawach w świetle historiografii*, Poznań 2004.; Ferdinand OPLL, *Fridrich Barbarossa: císař a rytíř*, Praha 2001; Walter SCHLESIGER, *Die Entstehung der Landesherrschaft, Bd. 1, sächsische Forschungen zur Geschichte*, Leipzig 1941; Wilhelm WOSTRY, *Das Kolonisationsproblem: eine Überprüfung der Theorien über die Herkunft der Deutschen in Böhmen*, Praha 1922; František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2008; Josef PEKAŘ, *Objevy Bretholzovy, čili od které doby sedí Němci v naší vlasti*, Praha 1922; František PALACKÝ, *Dějiny národu českého: w Čechách a w Morawě. Dílu I. částka II., Od roku 1125 do 1253*, Praha 1877; Josef ŽEMLIČKA, *Die Deutschen und die deutschrechtliche Kolonisation Böhmens und Mährens im Mittelalter*, in: J. M. Piskorski (hg.), *Historiographical Approaches to Medieval Cononization of East Central Europe. A comparative Analysis against the Background of other European inter-ethnic Colonization Processes in the Middle Ages*, New York 2002, S. 107–143; Týž, *Počátky Čech královských 1198–1253*; Týž, *Království v pohybu*; Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.

Štaufů v roce 1254. Následné období interregna se slabými panovnickými intermezzy Viléma Holandského, Richarda Cornwallského a Alfonse Kastilského přetrvalo až do roku 1273, kdy byl římským králem zvolen Rudolf Habsburský. Tyto změny jsou vylíčeny pouze ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, z chronologických důvodů se nestaly součástí žádné z dalších jmenovaných kronik. Otakar Štýrský popsal změny na říšském trůně mezi Vilémem Holandským, Richardem Cornwallským a Alfonsem Kastilským perem takřka nezúčastněného pozorovatele.⁶⁰ Tento přístup je zcela pochopitelný. Z regionálního pohledu ani z hlediska svých domovských nebo historických vazeb k tomu neměl důvod, dokonce ani z pohledu kompozice jeho kroniky nebyly tyto události z těch nejpodstatnějších. Zainteresovanost a jistý subjektivní náhled se projevil v okamžiku, kdy se uchazečem o trůn Svaté říše římské stal Rudolf Habsburský.⁶¹ Tento panovník posléze v textu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* plnil roli určitého spasitele rakouských zemí, tudíž i jeho vstup do vyšších pater evropské politiky musel být objasněn.

Události interregna mezi lety 1254–1273 jsou opět ze jmenovaných středohornoněmeckých veršovaných kronik námětem pouze *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Ten ve svých verších popisujících toto období obrátil pozornost do východních oblastí říše, především do Rakous a do českého království. Na několik let by se mohlo zdát, že hlavní politické dění střední Evropy se posouvá východním směrem. Již před rokem 1254 je nutné reflektovat neklidnou situaci v Podunají, jež byla způsobena babenberským zájmem o západní Uhry v době oslavení tatarskými nájezdy a následnými odvetnými uherskými vpády za hranice babenberských držav. Tyto šarvátky nebyly neobvyklé, stejně tak jako soupeření babenberské a přemyslovské dynastie na rakousko-moravském pomezí. O sporech panovníků z řad přemyslovské a babenberské dynastie informuje již kronikář Kosmas, tudíž se nejednalo o nový problém, ale především v oblasti jižní Moravy a Dolních Rakous o velice staré a táhlé spory, občas zklidněné, v jiných dobách naopak hojně podněcované ze strany lokální šlechty i z iniciativy samotných panovníků.⁶² Z vybraných pramenů zachycuje tento fenomén svárů

---

⁶⁰ *Otakar*, v. 12084–12231.

⁶¹ *Otakar*, v. 12433–13675.

⁶² *Kosmas. Kronika Čechů*, edd. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 122: „...Pomezí obou zemí od sebe nerozlučuje ani hvozd, ani hory, ani žádné jiné překážky, nýbrž jen říčka Dyje, která teče rovinami a sotva ty země dělá. Z toho důvodu ničemníci kořistili neustále v noci u obojího lidu navzájem na lup vyjžděli, dobytek kradli a vsi hubili. A stejně jako často malá jiskřička vznítí veliký oheň, tak vzešli lidu oněch řečených pánů, poněvadž nechtěli uhasiti škodlivý troud, z takových maličkostí veliké škody...“

Latinský originál *Die Chronik von Böhmen des Cosmas von Prag*, MGH, *Scriptores rerum Germanicarum*, Nova Series 2, hg. von Bertold Bretholz, München 1995, S. 131: „Cum enim utrarumque provinciarum terminus non silva, non montes, non aliqua obstacula dirimant, sed rivulus, nomine Dia, fluens per plana loca vix eas disternat, semper noctibus mali homines alternatim latrocinant, pecora diripientes, villas vastantes ex utroque populo praedam sibi faciebant. Et sicut saepe parvula scintilla magnum excitat ignem, ita isti, de quibus diximus,

a sporů na moravsko-rakouském pomezí také Jans Enikel, pro kterého se staly spory babenberské a přemyslovské dynastie obohacené častokrát i uherským vlivem (zejména za vlády Václava I.) podstatným tématem v *Knize o knížatech*.⁶³

Neklidnou situaci v regionu doplňovaly nepokoje na hranici Rakous a Uher. Ty byly podníceny výměnou v čele babenberské i arpádovské dynastie. Do čela rodů se dostaly silné osobnosti Fridricha II. Babenberského, řečeného Bojovný, a Bély IV. Uherského. Oba panovníci razili expanzivní vojenskou politiku. V roce 1246 nastala v politickém životě drastická změna, ve srážce s uherskou armádou na řece Litavě zahynul babenberský vévoda Fridrich II. Bojovný, poslední mužský příslušník dynastie. Tato událost představuje epilog Enikelovy *Knihy o knížatech*, ovšem pro Otakara Štýrského se stala impulzem k vyprávění o dějinách Rakous, Štýrska, českých zemí a Uher, ze kteréhož vyšlo posléze velkoryse pojaté vyprávění o dějinách ještě větší části Evropy.⁶⁴

Záhy po bitvě u Litavy došlo k soupeření o Rakousy, ze kterých vítězně vyšla přemyslovská dynastie. Krátce se chopil vlády Vladislav Český, jenž svou pozici stvrdil sňatkem s Gertrudou Babenberskou, jednou ze dvou zbylých příslušnic dynastie. Jeho vláda však trvala pouze několik měsíců (do počátku roku 1247), kdy za nejasných okolností zemřel. Po krátkém vladařském pokusu druhého manžela Gertrudy Babenberské, Heřmana (IV.) Bádenského, se Horní i Dolní Rakousy ocitly v roce 1250 opět bez vladaře. Následně byl rakouskou šlechtou v čele s rodem Kueringů zvolen za markraběte Přemysl, po zesnulém Vladislavovi druhorozený syn českého krále Václava I.⁶⁵ Tyto události nezaujaly pozornost kronikáře stojícího za *Německou císařskou kronikou*, ani Janse Enikela. Opisovatelé jejich textů však do dodatků jak *Německé císařské kroniky*, tak do dodatku *Světové kroniky* zahrnuli vyprávění o přebírání vlády nad Rakousy po bitvě u Litavy.⁶⁶ Ve vymezeném regionu se jednalo o důležitou nástupnickou otázku, proto pravděpodobně zůstalo téma v patrnosti. Tyto události, které jsou pro tyto dvě kroniky pouhými dodatky, však tvoří jistý odrazový můstek pro velkolepě pojatou vyprávěcí linii ve verších Otakara Štýrského.

Vladařské skutky Přemysla Otakara II. jsou vedle osudů panovníků z habsburské dynastie jedním z výrazných námětů *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Jiné kroniky je již

---

domini, quia noluerunt nocivum extinguere fomitem, ex his minimis rebus ad magnam suorum deveniunt perniciem.“

⁶³ Například Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2789–2802.

Jörg K. HOENSCH, *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*, Graz – Wien – Köln 1989, s. 19 nn.

⁶⁴ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 4215–4258; *Otakar*, v. 975–1051.

⁶⁵ *Das babenbergische Österreich (976–1246)*, hg. von Erich Zöllner, Wien 1987; Erich ZÖLLNER, *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Wien 1974; Karl LECHNER, *Die Babenberger. Markgrafen und Herzoge von Österreich 976–1246*, Wien – Köln – Weimar 1996; Lenka BOBKOVÁ, *Ustanovení Koruny království českého*, Praha 2006, s. 16–17; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*

⁶⁶ *Německá císařská kronika*, Anhang II., S. 409–416; Enikel, *Světová kronika*, Anhang II., S. 577–596.

z dříve vysvětlených chronologických důvodů nezmiňují. Do textu Štýrského kroniky je Přemysl zařazen ještě jako moravský markrabě. Kronikář vynechal některé informace, například vzpouru královny Přemysla proti jeho otci, která byla potlačena, zamlčel královicovo vězení na hradě Přimda, určitou dobu v úřadě moravského markrabího a pravděpodobně i jisté dovednosti v jednání se šlechtici. O ostatních osudech tohoto panovníka byl však již Otakar Štýrský dobře spraven. Úřadu rakouského vévody se ujal v roce 1251. Svou volbu ztvdil sňatkem s Markétou, druhou ze dvou přeživších příslušnic babenberské dynastie. Svatba se odehrála na počátku roku 1252. Vzhledem k velkému věkovému rozdílu muselo s velkou pravděpodobností jednat o pouhé potvrzující gesto, respektující tzv. Privilegium minus z období vlády Jindřicha Jasomirgotta Babenberského (roku 1156), jež zahrnovalo i dědické právo ženských příslušnic babenberské dynastie.

Přemyslova vláda nad Rakousy trvala od roku 1251 do roku 1273, vláda v českém království od roku 1253 až do roku 1278. Na počátku své vlády se musel potýkat s uherským elementem. Až do roku 1260 leželo v uherských rukách Štýrsko, i Dolní Rakousy se musely vypořádat s několika vpády. Mimo upevňování vnitropolitické situace byl toto podstatný úkol Přemyslovy vlády. Spory s uherským králem Bélou IV. vyvrcholily v červenci 1260 v bitvě u Kressenbrunn, kde bylo uherské vojsko poraženo. Následné mírové urovnání zahrnovalo nejen stažení uherské armády ze Štýrska, což se z dnešního pohledu jeví v pramenech jako velice radostná událost. Vzápětí dochází k navýšení počtu štýrské nobility v okruhu Přemysla Otakara II., stejně tak k roku 1260 nešetří superlativy na panovníka *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*. Dalším výsledkem mírových jednání byl též sňatek Přemysla Otakara II. s vnučkou Bély IV. Uherského, s Kunhutou. Aby k tomuto sňatku mohlo v prosinci 1261 dojít, musel této svatbě předcházet rozvod s Markétou Babenberskou. Tento akt mohl podle dochovaných narativních pramenů uškodit obrazu Přemysla Otakara II. u rakouské i štýrské nobility, pro které Markéta stále představovala pravděpodobně kontinuitu s babenberskou dynastií. Zřejmě není náhodné, že již ve 2. polovině 13. století, ale i v pozdějších pramenech (*Knih o knížatech Janse Enikela*, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*, ale i mladší básně Seifrida Helblinga) jsou babenberské časy označovány jako skvělé, dobré či takřka dokonalé. Tento vzpomínkový optimismus nepokrýval ve středohornoněmecké veršované tvorbě tedy jen vládu Přemysla Otakara II. nad rakouskými a alpskými zeměmi, ale taktéž období nástupu a prvních vládců (Rudolf I., Albrecht I.) z habsburské dynastie na tomto území.⁶⁷

---

⁶⁷ K právním otázkám vlády Přemysla Otakara II. především v Rakousích a ve Štýrsku: Victor HASENÖHRL, *Österreichisches Landesrecht im 13. und 14. Jahrhundert. Ein Beitrag zur deutschen Rechtsgeschichte*, Wien

Zmíněný vzestup Přemysla Otakara II., který byl podtržen nejenom dvěma křížovými výpravami do pobaltských Prus (zima 1255 a 1266/1267), ale i oslavnými verši dvorských básníků i blahosklonnými řádky jiných kronikářů, byl umožněn v zásadě také již zmíněnou nestabilní situací v římské říši. Přemysl Otakar II. neměl po porážce Bély IV. Uherského na politické scéně střední Evropy sobě rovného protihráče. V polovině 60. let 13. století představuje „říše Přemysla Otakara“ (zahrnující Čechy, Moravu, Horní a Dolní Rakousy, Štýrsko, Korutany, Kraňsko, Vindickou Marku a Pordernone) výrazný státní celek Evropy. Jednotlivé části byly připojeny buď válečnou cestou, či v případě Korutan diplomatickým jednáním. Problémy podobného státního celku se však projevíly záhy, nejprve v oblasti nobility v okolí panovníka, jež si především na základě svědectví narativních pramenů stěžovala na panovníkovu neznalost poměrů v rakouské, štýrské či korutanské oblasti. Od poloviny 60. let 13. století se též množí zmínky o údajné panovačné, vzteklé, mstivé až nenávistné povaze Přemysla Otakara II.⁶⁸ Náhled kronikáře Otakara Štýrského na tuto problematiku je podobný, nicméně kronikář nečastuje Přemysla Otakara II. přímými negativními charakteristikami, ale jeho špatné chování zasahuje do kontextu nejenom dobové politiky, ale i tehdejších všeobecných mravů a očekávání, která společnost vůči panovníkovi mohla mít. Nejedná se tedy o prvoplánové sdělení, že Přemyslovec je špatným panovníkem, ale recipient kroniky by si mohl tento názor z kronikářova podání různých událostí utvořit sám, musí takzvaně číst mezi řádky. Kronikář Otakar Štýrský rovněž neopomenul, že na vrcholu své moci se Přemysl Otakar II. ucházel v roce 1273 o titul římského krále. Jeho protikandidáta představoval hrabě Rudolf Habsburský, v té době vládce domovských oblastí na soutoku řeky Aary a Rusy. Pro kurfiřtský sbor však nebyla kandidatura českého krále přijatelná. Jako chabá se dnes jeví argumentace podle Švábského zrcadla, že „Čech není Němec,“ tudíž se nemůže stát říšským panovníkem. Spíše lze kalkulovat s rostoucími obavami z velké moci Přemysla Otakara II., jež byla podporována cílenou propagandou panovnického kultu. V roce 1274 se český král odvolával k lyonskému koncilu ohledně nespravedlnosti volby, nicméně papež jeho

---

1867, S. 167–175; Otto BRUNNER, *Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter*, Wien – Wiesbaden 1958, S. 35–38, 197–209; Erich ZÖLLNER, *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Wien 1974.

K vládě Přemysla Otakara II. nad Rakousy, Štýrskem a Korutany souborně v *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, Neue Folge (44/45)*, 1978–1979, hgg. von Maximilian Weltin und Andreas Kusternig, Wien 1978–1979. Z českého badatelského prostředí naposledy souhrnně Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, především s. 45, konkrétní problémy (Seifrid z Mahrenberga) s. 173.

⁶⁸ Sáša DUŠKOVÁ, *Die Tätigkeit der Landeshauptleute von Steier unter Ottokar II. von Böhmen im Lichte der Urkunden*, in: Reinhard Härtel (hg.) *Geschichte und ihre Quellen. Festschrift für Friedrich Hausmann zum 70. Geburtstag*, Graz 1987, S. 135–142.

argumenty nevyslyšel.⁶⁹ Otakar Štýrský tyto události vystavěl na akcentech k dobrým vlastnostem Rudolfa Habsburského a potřebě nových pořádků v říšských regionech, zatímco český panovník vystupoval jako osoba již dostatečně mocná, přičemž rozsah jeho politické síly už neodpovídal podle názoru kronikáře jeho schopnostem.

Rudolf I. Habsburský usiloval (podle *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, přičemž kronikářova verze je v podstatě potvrzena i historiografií od 19. století do současnosti) o větší koherenci římské říše, tedy i o opětovné připojení „odumřelých lén,“ do kterých spadaly i Rakousy. Několikrát se na Přemyslu Otakaru II. dožadoval jejich navrácení, což jen nadále rozklíčovalo vztahy obou panovníků, které byly již ostatně dávno narušené událostmi kolem volby římského krále i lyonského koncilu. K vyvrcholení sporu došlo v listopadu 1276 při teatrálním oblenění Přemysla Otakara II. před Vídní, kdy musel Rudolfovi za přítomnosti jak svého, tak Rudolfova vojska, odevzdat korouhve všech svých zemí, a navráceny mu byly pouze korouhev česká a moravská. Byť byl vzápětí podepsán mír, stvrzený jednáním o sňatku královny Václava a Jitky-Guty Habsburské, a Anežky Přemyslovny s Rudolfem Habsburským, začal Přemysl Otakar II. připravovat pozice k boji s Rudolfem. Intenzivní přípravy lze rozklíčovat od přelomu let 1277 a 1278. Spojenectví bylo uzavřeno mezi Přemyslem Otakarem II., jeho švagrem Otou Braniborským a některými středoněmeckými hrabaty, Rudolf Habsburský naopak spojence našel ve své domovské oblasti Švábska a v Uhrách. Rozhodující střetnutí, které potvrdilo pozici Rudolfa Habsburského, se odehrálo na konci srpna 1278 na Moravském poli.⁷⁰

Bitva na Moravském poli byla nesporným milníkem nejenom z hlediska vývoje českých a rakouských vztahů, moci habsburského rodu či rozložení mocenských sil ve střední Evropě, ale ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* představuje jedny z nejsuggestivnějších pasáží celého díla. Jedná se o pasáž významnou nejen rozsahem,⁷¹ ale i o text kompozičně promyšlený od politických příčin „války s Otakarem“, po objasnění geografických souvislostí místa samotné bitvy, účastníků boje z nejrůznějších regionů, rolí obou čelních představitelů vojsk

---

⁶⁹ Oswald REDLICH, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergang des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903; Karl-Friedrich KRIEGER, *Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)*, Praha 2003, s. 22–33; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 404 nn; *Otakar*, v. 12433–12675.

⁷⁰ Andreas KUSTERNIG, *Studien zur Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen 1278: Quellenproblematik und Schlachtrekonstruktion*, Wien 1981; Jörg K. HOENSCH, *Přemysl Otakar II. Der goldene König*; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*; Petr MORAW, *Von offener Verfassung zu gestalteter Verdichtung. Das Reich im späten Mittelalter 1250 bis 1490*, Frankfurt am Main 1989. *Otakar*, v. 14995–16375.

⁷¹ *Otakar*, v. 15727–17079. Bitva na Moravském poli a její narativní význam je součástí kapitoly věnující se přímo *Veršované kronice Otakara Štýrského*.

Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského, průběhu bitvy, jejího závěru a následně i nářku nad padlým českým králem a určitým pohoršeným konstatováním útěku jeho vojska.

Začátkem 80. let 13. století dochází ke konsolidaci vlády Rudolfa Habsburského, zatímco české království se musí vyrovnat s obdobím „zlých let“ po smrti Přemysla Otakara II. a s obdobím braniborské vlády v Čechách i habsburské okupace Moravy. „Zlá léta“ v českém království nejsou u Otakara Štýrského akcentována tak, jako v pramenech české proveniencí.⁷² Otakar Štýrský naopak zdůraznil až dění po návratu Václava II. do Čech (1283), kdy se musel třináctiletý panovník vyrovnat s rostoucí mocí šlechty, zastoupené především osobou Záviše z Falkenštejna. Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je odvyprávěna podrobně i Závišova poprava na Hluboké, již předcházela skandálně vylíčený vztah šlechtice s královnou Kunhutou, který jen přispěl k tomu, že Záviš odkláněl podle kronikáře mladého krále od korektních vztahů s jeho sousedem.⁷³ Tento aspekt byl pro Otakara Štýrského podstatný, neboť dalším úkolem Václava II. měla být stabilizace vztahů s Habsburky – v roce 1285 se v Chebu konala svatba s Jitkou-Gutou Habsburskou, její trvalý příchod do Prahy se však odehrál až o dva roky později. K následným významným panovnickým počínům Václava II. lze přiřadit jistě již zmíněnou eliminaci Záviše z Falkenštejna, vyrovnání se s odbojem jihočeských Vítkovců a následné posílení ekonomické (zahájení těžby stříbra v Kutné Hoře, zákoník *Ius Regale Montanorum*) a kulturní základny jeho moci (podpora cisterciáckého řádu, založení Zbraslavského kláštera, kulturní život na pražském dvoře).⁷⁴ K úspěchům Václavovy zahraniční politiky se nepochybně řadí jeho korunovace na polského krále v roce 1300, nicméně tato událost není nejenom ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, ani v jiných dobových pramenech příliš akcentována. Stalo se tak pravděpodobně z důvodu rychlé přípravy dané ceremonie, která rozhodně ani ceremoniální nádherou nedosahovala dlouho chystané pražské korunovace na českého krále v roce 1297.⁷⁵ Nelze opomenout, a ani u Otakara Štýrského vynecháno nebylo předcházející lavírování na poli evropské vysoké politiky – spojení s Albrechtem Habsburským proti římskému králi Adolfu Nasavskému a jeho porážka v bitvě u Göllheimu v roce 1298

---

⁷² Především tzv. *Annales Otakariani* (Příběhy Přemysla Otakara II. a vypravování o zlých letech po smrti jeho). *Wyprawowanie o złych latach po smrti krále Přemysla Otakara II.*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II. Prameny dějin českých, díl II. Kosmův letopis český s pokračovateli*, ed. Josef Emler, Praha 1874, s. 335–370.

⁷³ *Otakar*, v. 20689–20910.

⁷⁴ Všechny tyto události jsou též zmíněny u Otakara Štýrského, pražská korunovace na českého krále *Otakar*, v. 69073–69412; Kutná Hora, *Otakar*, v. 84926–85131. K většině těchto událostí a k jejich roli ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* bude podrobněji jednáno přímo v kapitole vztahující se přímo k tomuto prameni.

⁷⁵ Jedná se o všeobecně přijímaný názor formulovaný a podpořený již mnoha badateli, například Robert ANTONÍN, *Hnězdenská korunovace krále Václava II.*, ČMM 123, 2004, s. 337–365; Týž, *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historický skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013, s. 389 nn; Jakub VÍTOVSKÝ, *Zlatníci na dvoře Václava II.*, in: *Umění 13. století v českých zemích*, Praha 1983, s. 478–479; Josef ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020, s. 253 nn, s. 274 nn.

a následně úspěšné vyrovnání s vojsky Albrechta Habsburského při jeho vpádu do Čech v roce 1304.⁷⁶

Přelom 13. a 14. století čítal však na jevišti středoevropské politiky velké množství změn. Dynastickou politiku poznamenalo především vymření arpádovské dynastie v Uhrách roku 1301, přičemž pokusy Václava II. i jeho syna Václava III. o vládu v Uhrách se nesetkaly s trvalými úspěchy, což opět neopomenul zdůraznit Otakar Štýrský.⁷⁷ Ve středoevropském regionu nyní vedle sebe stály přemyslovská, habsburská a anjouvská dynastie. Vymření přemyslovské dynastie po meči, zapříčiněné neobjasnitelným olomouckým atentátem v srpnu 1306, způsobilo na mezinárodní politické scéně jistě údiv.⁷⁸ Další čtyři roky se ve středoevropském regionu nesly ve znamení sporů o osiřelý český trůn mezi Jindřichem Korutanským a habsburskou dynastií, jež byly utnuty v létě 1307 tzv. znojemskými úmluvami a konečnou tečku nejasnostem o pozici českého krále učinilo jednání české šlechty a cisterciáckých duchovních s Jindřichem VII. Lucemburským v letních měsících roku 1310.⁷⁹ V květnu roku 1308 otrásla politickou scénou vražda Albrechta Habsburského jeho synovcem Janem, řečeným Parricidou. Výrazné oživení nejenom středoevropské, ale i celoevropské politické scény představovala volba Jindřicha VII. Lucemburského římským králem v listopadu téhož roku. Jindřichův úspěch ve volbě zapříčinila jednak čilá zákulisní jednání, ale také touha kurfiřtů po nepřilíši silném panovníkovi. Scénář zvolení nového římského panovníka se mohl jevit obdobně jako při volbě Rudolfa I. Habsburského.

Až ke vstupu Jindřicha VII. Lucemburského do nejvyšších pater evropské politiky je dovedena *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*. Tato kronika je v podstatě shrnutím všeho

---

⁷⁶ Bertold BRETHOLZ, *Geschichte Böhmens und Mährens bis Austerben der Přemysliden (1306)*, München – Leipzig 1912; Miloš VYSTYD, *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závíše z Falkenštejna. Příspěvek ke kritice Štýrské rýmované kroniky a formuláře Tobiáše z Bechyně*, ČČH 1914, s. 165–187; Vratislav VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1278*, ČČH 79/1, 1981, s. 89–110; Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci, Vítkovci, Kueringové. Vytlačení šlechtické moci do politických hranic (1156/58–1310)*, in: Andrea Komlosyová – Václav Bůžek – František Svátek (edd.), *Kultury na hranici / Kulturen an der Grenze. Jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Vídeň 1995, s. 39–43; Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudality v českém státě 13. – první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000; Libor JAN, *Proces se Závíšem z Falkenštejna a proměny královské vlády v letech 1289–1290*, ČČH 103, 2005, s. 1–40; Josef ŠUSTA, *Skládal Václav II. básně milostné*, ČČH 1915, s. 217–244; Hans-Joachim BEHR, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion der deutschsprachigen Dichtung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989; Josef ŠUSTA, *Václav II. a koruna polská*, ČČH 1915, s. 313–346; Lenka BOBKOVÁ, *Ustanovení Koruny království českého*, Praha 2006, s. 24; Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006; Libor JAN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015; Josef ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 310; *Otakar*, v. 72129–72664.; *Otakar*, v. 79108–80785.

⁷⁷ *Otakar*, v. 83267 nn; 86306 nn.

⁷⁸ *Otakar*, v. 89394–89691.

⁷⁹ Karl-Friedrich KRIEGER, *Habsburkové ve středověku*, s. 71–97; podrobněji též Robert ANTONÍN, *Jihomoravská města v souboji o český trůn 1306–1310*, Brno v minulosti a dnes 21, 2008, s. 13–25; naposledy Josef ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 422 nn; *Otakar*, v. 95686–95979.

důležitého, čím prošel středoevropský region (chápejme jej nyní jako oblast přesahující vymezený středohornoněmecký kulturní okruh minimálně o české království a o říšské oblasti v dnešním středním Německu) v rozmezí let 1246–1309. Otakar Štýrský komentoval svoji současnost i nedávné dějiny z opravdu široké perspektivy. Ponechme stranou otázky jeho informační spolehlivosti a fakticity. Podstatnějším zůstává, že politické události, které jsou i v moderní historiografii považovány za klíčové, měly své místo v dobové kronice. Mohly patřit ke všeobecnému povědomí i v kruzích jejich recipientů. Tato možnost je jedním z důležitých argumentů pro jedinečnost, pozoruhodnost a jistou nezastupitelnost *Veršované kroniky Otakara Štýrského*.

Události, které lze považovat též za následky předchozího vývoje (vzestup wittelsbašské dynastie, nástup lucemburské dynastie na politickou scénu střední Evropy) nemají u Otakara Štýrského místo, neboť jeho kronika je dovedena do roku 1309. Tímto přehledem končí i politické události, které mohly ovlivnit vznik a skladbu jednotlivých kronik. Politická rozhodnutí se zajisté stávala náměty kronik, mohla do jisté míry ovlivňovat jejich tvorbu ani jejich recepci, nicméně bez vývoje v nižších patrech společnosti by rozkvet středohornoněmeckého veršovaného kronikářství nebyl možný, což dokazují i společenská zařazení jednotlivých kronikářů.

2.2 Společenské a sociální dějiny

Jedním z mnoha aspektů společenského a kulturního života 2. poloviny 13. století a 1. poloviny 14. století ve výše vymezeném středoevropském a jihoněmeckém prostoru je posun literární a písemné kultury ze dvorů panovnických a ze dvorů duchovních hodnostářů i na dvory šlechtické, respektive ministeriálské. Samotná terminologie „šlechtic“ či „ministeriál“ není zcela jednoznačná a samotný přerod služebné ministeriality ve „svobodnou“ šlechtu představuje jeden z historiografických problémů tohoto období. Pravděpodobně posílení moci této sociální vrstvy vedlo k zvýšení jejich životního standardu, jenž se mohl odrazit i v kulturní úrovni jejich života a v otázce reprezentace vlastní osoby či vlastního rodu. V jihoněmecké oblasti ve 2. polovině 13. století narůstá na šlechtických dvorech světská písemná produkce ve střední horní němčině. Jedná se většinou o texty veršované s náměty buď milostnými (Fridrich ze Sonnenburgu), rytířskými (Oldřich z Lichtensteinu) či historickými (Otokar Štýrský).⁸⁰ Růst písemné produkce orientované

---

⁸⁰ Maria HORNUNG, *Der Durchbruch einer spezifisch landesgebundenen Eigenart in der österreichischen Literatur des späten 13. Jahrhunderts*, in: Rudolf Schützeichel (hg.), *Studien zur deutschen Literatur des Mittelalters*, Bonn 1979, S. 522–529.

na publikum nejen královských, ale i šlechtických dvorů musí znamenat, že na takovýchto dvorech byly již zajištěny všechny další potřeby jako dostatek obživy pro širší okruh osob, přiměřené pohodlí, prostor, místo, základní hygienické a zdravotní nezbytnosti. Dvůr, který mohl hostit a sponzorovat tvorbu umělců (nejen výše zmíněných literátů, ale také hudebníků, žakérů apod.), musel mít také zajištěné určité publikum odpovídající společenské a kulturní úrovni, které bylo uměleckou produkcí schopné přijmout.⁸¹

Samotný pojem „šlechta“ může být pro 2. polovinu 13. a 1. polovinu 14. století chápán různě. Odlišnosti jsou nejen regionální, ale liší se mnohé badatelské interpretace. České badatelské prostředí již delší dobu rozděluje prakticky dvě interpretační teze. První tvrdí, že šlechta (skrytá pod pojmy družina, nobilita), zde byla od počátků existence nejen knížecího úřadu, ale funkce jakéhokoliv předáka či náčelníka určité skupiny lidí.⁸² Teze druhá, ve své podstatě protikladná, je zformulována následovně: Šlechta se konsolidovala teprve po upevnění knížecí, respektive rané královské přemyslovské moci. Pro vytvoření šlechtického povědomí bylo potřeba upevnit tento stav po několika generacích a hlavně jej podpořit vlastnictvím, které šlechta do svých rukou získala v rámci „privatizace“ knížecích a královských majetků.⁸³ Tyto teze reflektují společenské a majetkové postavení, ovšem nikoliv

---

⁸¹ Jsem si vědoma, že uvedené konstatování o základně a případné nadstavbě může být vykládáno jako marxistický náhled na danou problematiku. Badatelské přístupy k této otázce se samozřejmě liší a nelze striktně konstatovat, že veškerá umělecká díla musela vzniknout nutně až po dosažení určité životní úrovně. Nicméně pro zázemí vzniku vybraných pramenů většího rozsahu lze v daném časovém a geografickém okruhu již počítat s určitým materiálním standartem.

⁸² Tuto tezi a myšlenky na ni navazující lze dohledat například v následujících dílech: Libor JAN, *Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku*, in: Martin Nodl – Martin Wihoda (edd.), *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno 2008, s. 85–100; Martin WIHODA, *Geneze moravské šlechty*, in: *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Sborník k 65. narozeninám doc. dr. J. Bakala, CSc.*, Opava 1995, s. 23–14; Týž, *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2011; Týž, *Privatisierung im 13. Jahrhundert? Die tschechische Mädievistik und die Interpretation der Přemyslidenzeit*, *Bohemia* 47, 2006/2007, S. 172–183; Týž, *Přemyslovská medievistika o sobě a sobě. Melancholické rozjímání nad „budováním českého státu“*, *ČČM* 128, 2009, s. 447–460.

⁸³ Josef ŽEMLIČKA, *Die Anfänge des „grundherrschaftlichen“ Adels im Staat der Přemysliden*, *Historica. Series Nova* 1/31, Praha 1994, s. 37–57; Týž, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007; Týž, *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002; Týž, *České 13. století: „privatizace“ státu*, *ČČH* 101, Praha 2003, s. 509–541; Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006; Josef ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020, s. 9–22.

Ze značného množství další odborné literatury k tématu středověké šlechty například JIŘÍ JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku: majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13. – první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000; Zdeněk ŽALUD, *Dvůr Jana Lucemburského a česká šlechta*, in: Lenka Bobková – Mlada Holá (edd.) *„Lesk královského majestátu ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*, Praha – Litomyšl 2005, s. 143–153.

Ze sémantického hlediska stále nepřekonané shrnutí Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997. K nejrůznějším fenoménům v rámci kolektivního (nejen šlechtického) života například *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 9, edd. Martin Nodl – Martin Wihoda, Praha 2007; *Collective identity in the context of medieval studies*, edd. Michaela Antonín Malaníková – Robert Antonín, Ostrava 2016; *Města a šlechta ve středověku a raném novověku: výbor statí Václava Ledvinky*, ed. Kateřina Jiřová, Praha 2016, především s. 137–205; *Šlechta a města ve středověku a raném novověku*, *Historie – otázky – problémy* 2/2020, Filozofická fakulta UK, Praha 2021.

následný život šlechty, do kterého spadá v rámci celkové šlechtické reprezentace i kulturní složka.⁸⁴ Rozvoj šlechtické reprezentace mohl nastat až po vzrůstu politického sebevědomí šlechty, které se promítlo do majetkových a územních změn – šlechta začala ukrajovat z movitých i nemovitých panovnických majetků a hledala způsoby, jak se postavit po bok panovnické moci a zapojit se do podstatných politických či hospodářských rozhodnutí.⁸⁵ I v samotné reprezentaci šlechty, ať na poli hmotné (dnes doloženo převážně architektonickými památkami) či nehmotné kultury, jež je doložena samozřejmě i písemnými památkami nejrůznějších žánrů, lze vidět systém nápodoby. Vzorem pro šlechtice však nebyl jeho soused, nebo osoba shodného společenského postavení, ale samotný panovnický dvůr. Pro vývoj šlechty v prostředí českého království ve 2. polovině 13. století mohou být dvě protichůdné teze bohemikálního bádání stále podstatné – pokud si byl rod vědom své dlouhé tradice, nebo zda naopak se jednalo o nově zbohatlou rodinu, mohlo mít vliv na jednání jejich členů jistě nepopíratelný, byť v pramenech dnes již obtížně prokazatelný.

V jihoněmeckém kulturním okruhu se setkáváme v odborné literatuře s jinou problematikou, a to se širokým spektrem názorů na otázku vývoje ministeriality a posléze její přerod v pozdně středověkou šlechtu. Nejrůznější teorie a interpretační cesty jsou obzvláště v německojazyčné historiografii velice bohaté, čemuž samozřejmě odpovídá produkce odborné historiografické literatury. Především pro jihoněmecký kulturní okruh je šlechta 13. století chápána jako instituce, která se zrodila z ministeriality. Ministerialita představuje určitou specialitu německojazyčného říšského prostředí, pro české země se tento termín nepoužívá (s určitou výjimkou Chebska či společenského okruhu olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka) a ani by zde neměl faktografickou oporu. Pro německojazyčné říšské území pod pojmem ministeriálové rozumíme zpočátku nesvobodné služebníky, kteří byli svými pány pověřováni nejrůznějšími úkoly vojenskými, hospodářskými či správními. Ministerialita pravděpodobně vznikla v prostředí říšské církve na přelomu 9. a 10. století. V průběhu následujících staletí měli ministeriálové nabývat na právech a svobodě.⁸⁶ Většina těchto tezí

---

⁸⁴ Podrobně Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

⁸⁵ Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*, s. 316–317. Tento fenomén formulovaný Josefem Žemličkou pro území českého království lze podle historiografie rozšířit i na území rakouských, případně alpských zemí, mj. Alphons DOPSCH, *Die Bedeutung Herzog Albrechts von Habsburg für die Ausbildung der Landeshoheit in Österreich (1282–1298)*, in: BLIVLKNÖ Neue Folge 27, 1893, S. 241–256.

⁸⁶ Karl BOSL, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer: ein Beitrag zur Geschichte des hochmittelalterlichen deutschen Volkes, Staates und Reiches 1*, Stuttgart 1950; Týž, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer: ein Beitrag zur Geschichte des hochmittelalterlichen deutschen Volkes, Staates und Reiches 2*, Stuttgart 1951; Případová studie k ministeriálům z kostnického okruhu Harald DERSKA, *Die Ministerialen des Hochstiftes Konstanz*, Stuttgart 1999; Walther SCHLESINGER, *Die Entstehung der Landesherrschaft, Bd. 1, sächsische Forschungen zur Geschichte*, Dresden 1941; Josef FLECKENSTEIN, *Vom Rittertum im Mittelalter. Perspektiven und Probleme*, Goldbach 1997; Georg CARO, *Beiträge zur älteren deutschen Wirtschafts- und Verfassungsgeschichte: gesammelte Aufsätze*, Leipzig 1905; Georg CARO, *Neue*

opět reflektuje v první řadě společenské postavení šlechty v rámci sociální hierarchie a případného vztahu k panovnickému dvoru. Taktéž řeší majetkové poměry nemovitého i movitého charakteru. Právě hmotný majetek a finanční zajištění z něj plynoucí muselo být základním předpokladem pro vývoj a konsolidaci mecenášské tradice nejenom na panovnických, ale i na šlechtických dvorech.

Ve spojitosti s pravděpodobným pobytem literátů na šlechtických či panovnických dvorech se ovšem velice podstatným stává téma středověkého mecenátu. Mecenát patří od 2. poloviny 20. století k podstatným badatelským otázkám německé historiografie. Průkopnické studie k propojení dvorského života a mecenátu předložil Joachim Bumke, který považuje za kořeny středohornoněmecké veršované tvorby inspiraci ve francouzském prostředí. Jako nejstarší příklady mecenášů lze jmenovat hrabata z Loonu a Kleve a vévody z Limburgu na dnešní belgicko-francouzské hranici. Na počátku 13. století již charakterizoval Walther von der Vogelweide babenberskou Vídeň jako místo, kde se mnohému naučil. V průběhu 13. století se světská písemná kultura (především produkce eposů a básní) rozšířila na mnoho dalších šlechtických dvorů. Není možné beze zbytku zmínit všechny, avšak jako dobrý příklad mohou posloužit dvory korutanských vévodů, rodu Andechs-Meran či štýrských Lichtensteinů a hrabat z Montfortu.⁸⁷ Štýrští Lichtensteinové představovali s vysokou pravděpodobností mecenáše kronikáře Otakara Štýrského. Kronikář je ve svých verších několikrát jmenuje jako své „milé, dobré pány“ a vyjadřuje, že k nim chová úctu.⁸⁸ Lichtensteinové jsou zmíněni jako

---

Beiträge zur deutschen Wirtschafts- und Verfassungsgeschichte. Gesammelte Aufsätze, Leipzig 1911; Erich MOLITOR, *Der Stand der Ministerialen (Habilitationsschrift)*, Breslau 1912; Ignaz JASTROW – Georg WINTER, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Hohenstaufen: (1125–1273): 1: (1125–1190)*, Stuttgart 1897; Ignaz JASTROW – Georg WINTER, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Hohenstaufen: (1125–1273): 2: (1190–1273)*, Stuttgart 1901; Christian LÜBKE, *Fremde in östlichen Europa. Von Gessellschaft ohne Staat zu verstaatlichen Gesellschaften (9.–11. Jahrhundert)*, Köln – Weimar – Wien 2001; Týž, *Mittleuropa, Ostmitteleuropa, östliches Europa: Wahrnehmung und frühe Strukturen eines Raumes*, in: Marc Löwener (hg.), *Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert*, Wiesbaden 2004, S. 15–43.

⁸⁷ Hans-Joachim BEHR, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion des deutschsprachigen Dichtung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989.; Joachim BUMKE, *Mäzene im Mittelalter. Die Gönner und Auftraggeber der höfischen Literatur in Deutschland 1150–1300*, München 1979, především S. 654, 664, 665, 718; Werner PARAVICINI, *Noblesse Studien zum adeligen Leben im spätmittelalterlichen Europa*, Ostfildern 2012; Týž, *Die ritterlich-höfische Kultur*, München 2011; Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013, s. 306, 318–325.

Wilhelm von Orleans, v. 15629 „dienest man zu Montfort.“ Kolem roku 1180 se v pramenech vyskytuje rod ministeriálů z Hohenems (z Ems), v 1. polovině 13. století se z nich stala hrabata z Montfortu. Citováno podle Xenja von ERTZDORFF, *Rudolf von Ems. Untersuchungen zum höfischen Roman im 13. Jahrhundert*, München 1967, S. 50–59; Xenja von ERTZDORFF, *Rudolf von Ems. Untersuchungen zum höfischen Roman im 13. Jahrhundert*, München 1967, S. 48, 50 ff; Edward SCHRÖDER, *Die Herren von Ems und sein Literaturkreis*, ZfdA (Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur), 1930, S. 209–251.

⁸⁸ Otakar, v. 1971–1973: *von Liehtensietn her Uolrich, / witzic unde menlich / und volkomen an triwen– z Lichtensteinu pan Oldřich, / důvtipný a mužný, / a bohatý na ctnosti; Otakar, v. 5944–5947: Uolrich von Liehtenstein / fuor und her Otte, sîn suon. / die sach man wislichen tuon / beidiu wort und werc – Ulrich (Oldřich) z Lichtensteinu / jeho, a pana Otu, jeho syna / vidělo se moudře jednat / oba slovem i činem; Otakar, v. 8120–*

pevná součást elitní společnosti Štýrska. Otakar Štýrský zmiňuje příslušnost Lichtensteinů u dvora Přemysla Otakara II., stejně tak je zařazuje i do pozdějších let, například Ota II. z Lichtensteinu je zmíněn jako host na pražské korunovaci Václava II. v roce 1297. Zajímavým příkladem určité kronikářské manipulace se skutečností může být fakt, že v dochovaném textu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* není uveden zisk panství na jižní Moravě, které tento rod získal od Přemysla Otakara II. za své věrné služby, ale spory Lichtensteinů s českým králem, které vyvrcholily na konci 60. let 13. století ztrátou některých štýrských hradů i změnami v rodovém majetku, jsou akcentovány silněji.⁸⁹ Podstata mecenátu ve všech jmenovaných případech vedla alespoň k částečnému finančnímu a materiálnímu zabezpečení kronikářů a dalších středověkých literátů. Ti pak podporu svých mecenášů spláceli formou literárního díla, které bylo zhotoveno na objednávku a neobsahovalo pouze žádané informace, ale představovalo také jeden z možných pomníků a veřejné prezentace daného mecenáše.

Lze předpokládat, že kroniky díky své jazykové formě představovaly vedle básní a eposů součást dvorské písemné kultury. Podpora písemnictví představovala nejenom cestu ke vzdělání, ale především svébytnou formu reprezentace. Zatímco mnohé dvorské eposy vykazují jistou šablonovitost, kroniky naopak vyjadřují větší míru originality. Kronikáři se od sebe ne vždy, ale velmi často navzájem inspirovali, ovšem většinou „opisovali“ pouze data, jména a události, nikoliv vlastní koncepci dějin.

Dalším velmi důležitým fenoménem středověkého písemnictví, který se vyskytoval na středoevropských dvorech především německé jazykové oblasti, byl minnesang. Tato tradice veršované lyrické tvorby ve všech nářečích střední horní němčiny má svoje kořeny v Porýní, během 2. poloviny 12. století a začátkem století následujícího se však rozšířila do dalších německojazyčných oblastí. Jedním směrem expanze bylo Podunají (Bavorsko, Rakousy, Vídeň) a následně Štýrsko a Korutany. Druhý směr představovalo Míšeňsko a české království. Minnesangerská tradice přetrvala především v horských oblastech Korutan a Štýrska až do poloviny 14. století. Fenomén minnesangu byl ve velké míře závislý na podpoře z královských a šlechtických rodů. Příkladem královského mecenátu může být pražský dvůr za Václava I., Přemysla Otakara II. i Václava II., případně dvůr v Jindřichově Hradci inspirovaný vlivy a kontakty Marie z Playen-Hardegg. Řady šlechtických mecenášů jsou

---

8123: *mein herr Ott von Lichtenstein / der tufendhaft und rein / den mit dienst main / und mit treuen bin hold – můj pán Ota z Lichtensteinu / ctnostný a ryzí / kterému svou služnou / a se svou ctí [skládám] hold.*

⁸⁹ Otakar, v. 9778–9788. Otakar, v. 9993–10005: *Losental und Phanberc, / Strázeck unde Peckach. / Rabenstein er niht zebrách, / ... / Frounburc, Muorou und Liechtenstein. / ... / Liechtenstein und Muorou hiez er brechen. / von Wildon her Herrnat / dem kunic antwurte zehant / ... / Eppenstein, Premarspurc, die veste, / Glíchenberc; niht mēr er weste.* Na základě *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, ale i dalších pramenů Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 173–174.

samozřejmě širší, z nejvýznamnějších bychom mohli jmenovat dvůr míšeňských Wettinů, vídeňských Babenberků či výše zmíněné menší dvory hrabat z Loonu, Kleeve, Limburgu, Lichtensteinu nebo Ems.⁹⁰

Pokud bychom si vzali za modelový příklad pražský dvůr přemyslovských králů, můžeme na něj aplikovat jednu hypotézu. Pokud na středověkých dvorech vznikaly minnesangerské útvary, tedy kratší básně, které nebyly většinou tematicky ani koncepčně důkladně propojené, nebylo nutné u dvora vydržovat jejich autory příliš dlouho. Takto mohla vypadat tvorba na dvoře Václava I., za všechny možné přítomné literáty uveďme příklad mistra Sigehera a jeho oslavných básní na tehdy panujícího českého krále. Ovšem na dvoře jeho syna a vnuka již vznikly obsáhlejší texty od Oldřicha z Etzenbachu (Ulricha von Etzenbach), například *Alexandr* nebo *Vilém ze země Slovanů*. Oba tyto texty – eposy – svými náměty oslavovaly české krále. Oba eposy čítají tisíce veršů (*Alexandr* 30 000 veršů, *Vilém ze země Slovanů* 8355 veršů). Tyto počty mimo jiné znamenají, že autor daných textů Oldřich z Etzenbachu musel na přemyslovském dvoře pobývat delší dobu. Nevíme, zda souvisle (například s ohledem na období tzv. zlých let či Braniborů v Čechách) nebo s přestávkami, ale na pražském dvoře mohl dohromady strávit kolem patnácti let. Takto dlouhý pobyt další osoby u dvora samozřejmě představoval jistou finanční zátěž. Ne každý z mecenášů si ji mohl dovolit. Z toho nám vyplývá, že delší texty mohly být financovány buď „z kapes“ movitých mecenášů, například českého krále. Pokud mecenáš nebyl nebo nemohl být takto štedrý, mohl se nabízet pobyt daného autora v domovském místě a pouhá částečná podpora ode dvora, jako se to jeví například v případě Otakara Štýrského.⁹¹

Po výše uvedeném nástinu sociálních odlišností daného chronologického i regionálního vymezení je třeba zmínit ještě několik faktů k nižším patřům společnosti. Informace, kterými k těmto tématům disponujeme, stojí na chatrných zmínkách rozesetých po nejrůznějších

---

⁹⁰ Joachim BUMKE, *Mäzene im Mittelalter. Die Gönner und Auftraggeber der höfischen Literatur in Deutschland 1150–1300*, München 1979; Werner PARAVICINI, *Noblesse Studien zum adeligen Leben im spätmittelalterlichen Europa*, Ostfildern 2012; Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013; *Moravo, Čechy, radujte se!*, edd. Václav Bok – Jindřich Pokorný – Sylvie Stanovská, Praha 1998, s. 37; František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce: část všeobecná. Dílu I. svazek 1, Od nejstarší doby až po vyměření pánů z Hradce*, Jindřichův Hradec 1927, s. 71, 79; Herbert GRUNDMANN, *Geschichtschreibung im Mittelalter. Gattungen – Epochen – Eigenart*, Göttingen 1965; Xenja von ERTZDORF, *Rudolf von Ems. Untersuchungen zum hofischen Roman im 13. Jahrhundert*, München 1967.

⁹¹ Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Praha 1993, s. 223 nn; *Moravo, Čechy, radujte se!* edd. Václav Bok – Jindřich Pokorný – Sylvie Stanovská, Praha 1998, s. 37; Petra RAJTEROVÁ, *Ideál rytířského panovníka na příkladu alexandrovské epiky českého středověku*, Diplomová práce obhájená na FFUK, Praha 2013; Sylvie Stanovská – Jan Zelenka – Dana Dvořáčková-Malá, *Dvorská literatura*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, a. 40–77; *Oldřich z Etzenbachu, Vilém ze země Slovanů. Epos z konce přemyslovského věku*, překlad, úvodní studie, komentáře Dana Dvořáčková-Malá, Praha 2015. K problematice mecenátu a zázemí Otakara Štýrského blíže v kapitole věnované přímo jeho kronice.

pramenech. Pro vymezené téma je potřeba zastavit se krátce u městského prostředí. Zatímco *Německá císařská kronika* byla sepsána v poměrně dobře zmapovaném církevním prostředí a *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* vznikala v reáliích šlechtického dvora, do městského prostředí nás přivádí dílo Janse Enikela. Společnost, jež žila ve městech, není pro toto období ani region dobře probádatelná. Jak již bylo řečeno, na vině je takřka neexistující pramenná základna. Konkrétně pro Vídeň 13. století lze předpokládat následující společenské vrstvy: babenberský vévodský dvůr a politickou zemskou elitu pohybující se v jeho nejtěsnějším prostředí, dále majitele městských domů a jejich rodiny, posléze řemeslníky a ve spodním patře městskou chudinu. Paralelní skupinu představovali duchovní. Drobné zmínky o dějinách města a jeho obyvatel najdeme například análech města Vídně (*Wiener Annalen*), v pramenech klosterneuburského kláštera (*Kleine Klosterneuburger Chronik*) nebo právě v textech Janse Enikela.⁹²

Pro vymezené období existuje již hojná pramenná základna, ale jak již bylo naznačeno, stále se historik potýká se značnou torzovitostí pramenů. O tématu „velkých“ politických dějin, o osudech jednotlivých panovnických postav a dějiny centrálních geografických oblastí tehdejší lidské činnosti je informován dobře. K níže postaveným společenským vrstvám a k oblastem mimo hlavní zeměpisné trasy panovnického jednání mnoho informací stále schází a pravděpodobně se tato situace zcela nezmění. Tento fakt není charakteristický pouze pro závěry vzniklá na základě výzkumů moderní historiografie. Pro středohornoněmecké veršované kroniky platí také. Vyšší patra společnosti a politické události vysokého významu či se zahraničním přesahem jsou sledovány podrobně. Nižší vrstvy obyvatelstva a události každodenního života již méně, nebo nikoliv. Toto závěrečné konstatování potvrzuje mimo jiné funkci mecenátu jakožto prostředku k vytváření „pomníků“ daným zadavatelům, ale i sociální prostředí kronikářů, kteří zaznamenávali to, co bylo danými společenskými vrstvami žádané. Ukotvení tématu do určitých sociálních vrstev představuje důležitý krok v předkládaném výzkumu historického myšlení.

---

⁹² *Die Quellen der Geschichte Österreichs*, hg. Erich Zöllner, Wien 1982, S. 50 ff., 103 ff; Hubert HINTERSCHWEIGER, *Wien im Mittelalter. Alltag und Mythen. Konflikte und Katastrophen*, Wien – Graz – Klagenfurt 2010; *Wien. Geschichte einer Stadt. Band I.: Von den Anfängen bis zur Ersten Wiener Türkenbelagerung (1529)*, hgg. Petr Csendes – Ferdinand Opll, Wien – Köln – Weimar 2001, S. 103.; Oto BRUNNER, *Das Wiener Bürgertum in Jans Enikel Fürstenbuch*, *MIÖG* 1950, S. 550 nn; Joseph SEEMÜLLER, *Deutsche Poesie vom Ende des XIII. bis in den Beginn des XVI. Jahrhunderts*, Sonderabdruck aus Band III. der „Geschichte der Stadt Wien“, herausgegeben vom Altherthumsvereine zu Wien, Wien 1903; Rudolf BAUER, *Österreich. Ein Jahrtausend Geschichte im Herzen Europas*, Berlin 1980.

3. Německá císařská kronika

<i>Ein buoch ist ze diute getihtet, daz uns Rômiscses rîches wol berihet, gehaizzen ist iz crônica. iz chundet uns dâ von den bâbesen unt von den chunigen, baidiu guiten unt ubelen, die vor uns wâren unt Rômiscses rîches phlâgen unze an disen hiutegen tac.⁹³</i>	<i>Kniha je německy zveršována, která nás zcela zpravuje o římské říši, nazývána je kronika. ta nám tu vypráví o papežích a o králích, obou dobrých a ušlechtilých, kteří zde byli před námi a římskou říši spravovali nám až k dnešnímu dni.</i>
---	---

První z vybraných veršovaných středohornoněmeckých kronik nás přivádí do církevního prostředí Bavorska v polovině 12. století. Okolnosti vzniku tohoto pramene jsou nejasné. Zrod této kroniky lze zařadit do skriptorií řezenských klášterů. Tam měla vzniknout ve své době novinka, kniha zveršovaná německy, a to s deklarovaným záměrem své recipienty spravit o římské říši. Řečeno dikcí samotného textu – jmenuje se kronika, a vypráví o papežích a králích, o těch dobrých, i o těch špatných, co kdy římské říši vládli, až do dnešních dnů. V těchto verších, které představují kruciální část úvodu *Německé císařské kroniky*, je vyzraženo pravděpodobně nejvíce informací, které o tomto díle víme. Je samozřejmě možné konstatovat, že kronika je napsaná ve střední horní němčině (respektive na časovém rozhraní staré a střední horní němčiny), ve verších, a že vypráví o papežích a králích římské říše. Výraz „*crônica*“ nás může utvrdit v úvahách, že výraz kronika byl známý již pisatelům středohornoněmeckých veršovaných kronik a byli si vědomi, že vyprávění o minulosti je součástí určitého žánru.

Novodobé bádání ukotvilo vznik *Německé císařské kroniky* na církevní půdu. Z hlediska žánrového ani jazykového se nejedná o klasický příklad. Stejně tak není ani jisté místo vzniku, v literatuře skloňované Řezno. Nemálo otázek se vztahuje i k inspiraci a k jejím zdrojům. Jedná se však bezesporu o první veršovanou kroniku ve střední horní němčině. Mezi již existujícím žánrem středohornoněmeckých veršovaných eposů a básní se v moment vzniku jednalo

---

⁹³ *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, hgg. von der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Erster Band. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, Hannover 1895, v. 15–23. (dále jen *Německá císařská kronika*).

Jelikož kruciálním pramenem této disertace jsou veršované kroniky, budu často citovat rozsáhlejší veršované pasáže. Pokud bych ráda zdůraznila umělecký dojem, učiním tak v uvedení rozsáhlejšího úseku textu. Kratší citace mohou být uvedeny v závorce v textu a budou tak ilustrovat konkrétní výraz. Pokud je potřeba odcitovat opět delší úsek kroniky, který je pro citaci v textu příliš dlouhý nebo se může jevit jako nezáživný, bude umístěn do poznámky pod čarou.

o solitéra, snad o určitý pokus o něco nového a inovativního. Cílené směřování díla do minulosti, s vědomím, že ambicí je poučení o dějinách římské říše, je ve vymezeném geografickém prostoru novinkou.⁹⁴

Již bylo řečeno, že přesné místo vzniku *Německé císařské kroniky* není jisté. Tradice historického bádání předpokládá bavorské Řezno.⁹⁵ Město ve 12. století představovalo nejenom centrum bavorské oblasti a občasné sídlo císařského dvora, ale také významné obchodní centrum a politický, hospodářský i kulturní a náboženský význam převyšoval jiná města v oblasti horního Podunají (Pasov, Linec, Vídeň). Hlavní symbol významu města – kamenný most – se dochoval do dnešních dnů. Stará památková zóna města, které most obklopuje, zahrnovala ve 12. století několik klášterů, ve kterých potenciálně mohl text *Německé císařské kroniky* vzniknout. Nejznámějším klášterem v Řezně byl benediktinský klášter sv. Jimrama z 8. století. S podobnou tradicí fungoval benediktinský klášter u sv. Petra a klášter u Panny Marie. V 1. polovině 12. století bylo postupně založeno řezenským biskupem Konrádem I. kolegium u sv. Jana (1127), johanitská komenda u sv. Leonarda a do města přibyli augustiniánští kanovníci u sv. Munga. Odborná literatury předpokládá vznik *Německé císařské kroniky* v blíže nekonkretizovaném mužském konventu.⁹⁶ Kronika vychází z augustinovského konceptu pojetí dějin jako „Boží obce“ na jedné straně, a dějin světských na straně druhé. Právě tento odkaz na učení sv. Augustina může vést k hypotézám o místě vzniku díla v augustiniánském konventu, nicméně jednoznačné doklady pro toto tvrzení nejsou.

3.1 Zázemí vzniku, předmluva a skladba kroniky

V 17 283 dodnes dochovaných verších vypráví kronika dějiny římské říše rozdělené na portréty šestatřiceti římských a devatenácti německých císařů, Juliem Caesarem počínaje a Konrádem III. konče. Skladbu díla tvoří medailonky jednotlivých císařů starověkého Říma, i středověké římské říše. Pozornost není rozdělena rovnoměrně. Největší prostor je věnován

---

⁹⁴ K inovativnímu pojetí *Německé císařské kroniky* byly položeny dílčí teze již v bádání v průběhu 19. století: Heinrich WELZHOFER, *Untersuchungen über die deutsche Kaiserchronik des 12. Jahrhunderts*, München 1874; Felix DOBO, *Über die Einheit der Kaiserchronik. Eine kritische Vorstudie zur Erlangung der Philosophischen Doktorwürde an der Universität Graz*, Graz 1877.

Další výzkum Friedrich OHLY, *Sage und Legende in der Kaiserchronik. Untersuchungen über Quellen und Aufbau der Dichtung*, Forschungen zur deutschen Sprache und Dichtung, Band 10, Darmstadt 1968; Christian GELLINEK, *Die Deutsche Kaiserchronik. Erzähltechnik und Kritik*, Frankfurt am Main 1971, s. 10 nn; Mathias HERWEG, *Historical Narration and „History-telling“: the „Kaiserchronik“ in its Context*, Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur, Bd. 146, 2017, S. 413–443; *Erzählen von Macht und Herrschaft. Die „Kaiserchronik“ im Kontext zeitgenössischer Geschichtsschreibung und Geschichtsdichtung*, hg. Elke Brüggem, Göttingen 2019.

⁹⁵ *Německá císařská kronika*, Úvod (Einleitung), především S. 39, 42, 46–48.

⁹⁶ Více viz *Geschichte der Stadt Regensburg. Band 1*, hg. Peter Schmid, Regensburg 2000, S. 10–20.

výrazným postavám, naopak jiné jsou zmíněny jen v několika verších.⁹⁷ Dílo vycházelo z augustinovského pojetí dějin jako „obce Boží“ na jedné straně a vývoje pozemských dějin na straně druhé. Dějiny a příběhy jednotlivých císařů představují zemské dějiny jakožto protiváhu k dějinám Božím. Dnes běžně používaný titul Císařská kronika (Kaiserchronik) pro text stanovil německý germanista, archeolog a historik Bernard Josef Docen (1782–1828), plný název se objevil v citované edici z roku 1895.⁹⁸

Německá císařská kronika je z období vrcholného a pozdního středověku dochována v četném množství rukopisů. Dohromady by jich mělo být kolem padesáti, přičemž minimálně ve dvaceti z nich je zahrnut celý obsah textu, ze kterého byla později sestavena i edice v rámci Monumenta Germaniae Historica. K raným opisům z pozdního 12. století se řadí rukopisy z Vorau, Heidelbergu, Prahy, Vídně, Mnichova a Wolfenbüttelu.⁹⁹ První pokus o sestavení vědecké edice podnikl mezi lety 1849–1854 Hans Ferdinand Massman, dnes citovanou edicí je však až vydání z roku 1895 v rámci projektu Monumenta Germaniae Historica.

3.1.1 Zdroje a inspirace *Německé císařské kroniky*

K důležitým pramenům *Německé císařské kroniky* lze přiřadit texty Oty z Freisingu a Píseň o Annovi.¹⁰⁰ Text kroniky vznikl v širším církevním prostředí v Řezně. Časově vzniku kroniky odpovídá i vznik středohornoněmecké Písně o Rolandovi, která byla v 60. letech

---

⁹⁷ *Erzählen von Macht und Herrschaft. Die „Kaiserchronik“ im Kontext zeitgenössischer Geschichtsschreibung und Geschichtsdichtung*, hg. Elke Brüggem, Göttingen 2019; Mathias HERWEG, *Historical Narration and „History-telling“: the „Kaiserchronik in its Contexts*, Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur, Bd. 146, 2017, S. 413–443.

⁹⁸ Běžně citovaná edice *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, hgg. von der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Erster Band. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, Hannover 1895. Překlad vybraných pasáží do současného německého jazyka *Die Kaiserchronik. Eine Auswahl Mittelhochdeutsch / Neuhochdeutsch*, übersetzt, kommentiert und mit einem Nachwort versehen von Mathias Herweg, Reclam Stuttgart 2014; Gesine MIERKE, *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, Berlin 2014, S. 227.

Charakteristikou i rozsahem spadá do definice veršovaných kronik, kterou předložila Ursula Liebertz-Grün: „Definition der Reimchroniken als die Bezeichnung für verschiedene Geschichtsdarstellungen unterschiedlicher Länge, ca. 2 000 bis 100 000 vv. um vierhebigen Reimpaarversen.“ Též Gesine MIERKE, *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, Berlin 2014, S. 13. Další relevantní literatura k *Německé císařské kronice*: Hagen KELLER, *Zwischen regionaler Begrenzung und universalem Horizont. Deutschland im Imperium der Salier und Staufer 1024 bis 1250* (Propyläen Geschichte Deutschlands), hgg. von Dieter Groh, Berlin 1986, S. 116–120, S. 299 nn; *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte. Erster Band. Von den Anfängen bis zur Schwelle der Neuzeit*, St. Ottingen 1998, S. 856 nn; *Lexikon des Mittelalters I. Aachen bis Bettelordenskirchen*, Stuttgart – Weimar 1999, S. 668; *Dějiny německé literatury. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost. Svazek 1: od středověku po baroko*, ed. Ehrhard Bahr, Praha 2005, s. 73–75.

⁹⁹ Více o dochování rukopisů, jejich obsahu i kvalitě *Německá císařská kronika*, S. 1–72: Kaiserchronik eines regensburger Geistlichen, hgg. von Edward Schröder – Einleitung.

¹⁰⁰ Christian GELLINEK, *Die Deutsche Kaiserchronik. Erzähltechnik und Kritik*, Frankfurt am Main 1971, S. 16.

12. století převedena z francouzské verze právě v Řezně.¹⁰¹ Lze tedy předpokládat, že toto bohaté bavorské město představovalo vedle Porýní další ohnisko středohornoněmeckého veršovaného písemnictví. Z tehdejší bavorské metropole se mohla další inspirace rozšířit směrem do Rakous a Štýrska. Pokud bychom přijali teorii, že Píseň o Annovi i Píseň o Rolandovi se dostaly blíže nedoložitelnou cestou do kláštera v Řezně, lze předpokládat jihoněmeckou inspiraci středohornoněmecké veršované tvorby právě v Porýní, které je všeobecně považováno za její epicentrum. *Německá císařská kronika* bývá každopádně považována za určitý odrazový můstek pro středohornoněmeckou světskou poezii.¹⁰²

Většina badatelů považuje za základní inspiraci pro autory *Německé císařské kroniky* Píseň o Annovi.¹⁰³ Samozřejmě se nejedná o jedinou inspiraci, ovšem ostatní prameny (již zmíněné dílo Oty z Freisingu nebo Píseň o Rolandovi) nepředstavovaly texty, které by byly do kroniky tak hojně přejímány. Píseň o Annovi vznikla v Porýní pravděpodobně v rozmezí let 1077 až 1081, někteří badatelé se kloní ještě k o dvacet let mladšímu datu. Předpokládaným autorem může být neidentifikovatelný mnich z kláštera v Siegburgu. Text je psaný na rozhraní vývojových fází německého jazyka – staré horní němčiny a rané střední horní němčiny. Originální rukopis je nezvěstný, známe pouze pozdější opisy. Píseň o Annovi je netypická svým jazykem i koncepcí. Žánrově se jedná o velice těžko zařaditelný text. Hlavní námět sice

---

¹⁰¹ Hagen KELLER, *Zwischen regionaler Begrenzung und universalem Horizont. Deutschland im Imperium der Salier und Staufer 1024 bis 1250* (Propyläen Geschichte Deutschlands), Berlin 1986, S. 116; Dagmar OBERMÜLLER, *Die Tugendkataloge der Kaiserchronik. Studien zum Herrscherbild der frühmittelhochdeutschen Dichtung*, Dissertation, Heidelberg 1971, S. 1–2; Tibor Friedrich PÉZSA, *Studien zu Erzählungstechnik und Figurenzeichnung in der deutschen „Kaiserchronik“*, Frankfurt am Main 1993, S. 13–20; František GRAUS, *Živá minulost. Středověké tradice a představy o středověku*, Praha 2017, s. 119–120.

¹⁰² *Lexikon des Mittelalters I. Aachen bis Bettelordenskirchen*, Stuttgart – Weimar 1999, S. 668; edice *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, hgg. von der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Erster Band. *Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied*, Hannover 1895. Překlad do současného německého jazyka: *Das Annolied Mittelhochdeutsch/Neuhochdeutsch*, herausgegeben und kommentiert von Eberhard Nellman, Reclam Stuttgart 2010; *Die Kaiserchronik, Mittelhochdeutsch/Neuhochdeutsch*, herausgegeben und kommentiert von Cornelia Feyll und Friedrich Forssman, Reclam Stuttgart 2014, s. 8.

V současné době běží na univerzitě v Cambridge projekt na překlad a editaci vybraných pasáží *Německé císařské kroniky* podle některých originálních rukopisů: <https://www.mml.cam.ac.uk/german/research/kaiserchronik> [citováno dne 22.1.2021]. Podobný projekt byl otevřen na univerzitě v Západní Virginii: <https://muse.jhu.edu/chapter/892435/pdf> [citováno dne 4.2.2021]. Jedná se o solitérní, nepropojené překlady. Není mi známá jejich bližší prezentace v rámci konkrétních výzkumných projektů.

¹⁰³ Thomas KLEIN, *Zur Sprache und Herkunft des Annoliedes*, in: „bickelwort“ und „wildiu mære“: *Festschrift Eberhard Nellmann zum 65. Geburtstag*, Dorothee Lindemann – Berndt Volkmann – Klaus-Peter Wegera (hgg.), Göppingen 1995, S. 1–36; Christian J. GELLINEK, *Die deutsche Kaiserchronik: Erzähltechnik und Kritik*, Frankfurt am Main 1971; Uta GOERLITZ, *Literarische Konstruktion (vor-)nationaler Identität seit dem „Annolied“: Analysen und Interpretationen zur deutschen Literatur des Mittelalters (11.–16. Jahrhundert)*, Berlin 2007; Johannes DICKHUT-BIELSKY, *Auf der Suche nach der Wahrheit in „Annolied“ und „Kaiserchronik“: poetisch-historiographische Wahrheitssuche in frühmittelhochdeutschen Geschichtsdichtungen*, Stuttgart 2015; Gerhard WOLF, *Historia magistra vitae? Zur didaktischen Funktionalisierung der Geschichte in der volkssprachigen Chronistik zwischen Annolied und Aventin*, in: Henrike Lähnemann – Nicola McLelland – Nine Miedema (hgg.) *Lehren, Lernen und Bilden in der deutschen Literatur des Mittelalters*, Nottingham 2013, S. 391.

představují život a činy kolínského arcibiskupa Anna II., který se narodil okolo roku 1010 a zemřel v roce 1075. Velkou část textu též ale tvoří i náměty z Bible a světových dějin. Postava arcibiskupa je představena jako pevná součást dějin světa, a tato koncepce měla podle některých badatelů podpořit snahy o svatořečení Anna II. Kolínského. Z tohoto záměru samozřejmě vyplývá, že obraz kolínského biskupa je silně idealizovaný. Po životopisu arcibiskupa, který obsahuje i legendistické prvky, následují kapitoly ze světových dějin, které již spadají do oblasti světových dějin a „dějin spásy“, tudíž se jedná o pasáže, které mohly utvořit pozdější základ *Německé císařské kroniky*.¹⁰⁴ Kvůli ztrátě originálního rukopisu Písně o Annovi dnes badatelé pracují s opisy a prvními tisky, které jsou k dispozici například zásluhou Martina Opitze z počátku 17. století. K předpokládaným pramenům Písně o Annovi připočítávají badatelé Bibli, dílo římského básníka Vergilia, a pravděpodobně též regionální díla porýnské klášterní tvorby.¹⁰⁵

Pro práci se středohornoněmeckým veršovaným kronikářským materiálem nejsou podstatné ani tak pasáže vztahující se přímo ke kvalitám kolínského arcibiskupa, ovšem badatelsky přínosnějšími se jeví verše vztažené všeobecně k dějinám světa. V rámci určitého pojetí dějin, které je pro středověk typické, se za historické události považovaly též biblické (především starozákonní) příběhy. Vzhledem k prostředí vzniku obou pramenů, *Německé císařské kroniky* i Písně o Annovi, které řadíme do církevního prostředí, je orientace na starozákonní i novozákonní tematiku více než samozřejmá. Za první příklad inspirace kronikáře stojící za následujícím úsekem *Německé císařské kroniky* v textu Písně o Annovi je možné vybrat proroctví Danielovo.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ *Das Annolied*, hgg. von Max Roedinger, in: *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, hgg. von der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Erster Band. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, Hannover 1895, S. 63–132, k životu kolínského biskupa Anna například v. 109–120, v. 581–606.

Das Annolied, hgg. von Max Roedinger, in: *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters*, hgg. von der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Erster Band. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, Hannover 1895, S. 63–132, život kolínského biskupa Anna je zasazen do širšího kontextu světových dějin, prostor je poskytnut významným postavám starověku a raného středověku, které se ve středohornoněmeckých veršovaných pramenech často vyskytují – Alexandr Veliký (v. 323–331), Julius Caesar (v. 323–331, v. 398–404) a bavorský vévoda Arnold (v. 789–792).

¹⁰⁵ *Das Annolied, Deutsche Chroniken und andere Geschichtsquellen des Mittelalters*. Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, Hannover 1895, Monumenta Germaniae Historica, S. 63–145; *Das Annolied. Mittelhochdeutsch / Neuhochdeutsch*, herausgegeben, übersetzt und kommentiert von Eberhard Nellmann, Stuttgart 2010; Susane BÜRKLE, *Erzählen vom Ursprung. Mythos und kollektives Gedächtnis im Annolied*, in: Udo Friedrich – Bruno Quast (hgg.), *Präsenz des Mythos. Trends in Medieval Philology*, Berlin – New York 2004, S. 99–130; Mathias HERWEG, *Ludwigslied, De Heinrico, Annolied. Die deutschen Zeitdichtungen des frühen Mittelalters im Spiegel ihrer wissenschaftlichen Rezeption und Erforschung*, Wiesbaden 2002; Doris KNAB, *Das Annolied. Probleme seiner literarischen Einordnung*, Tübingen 1962.

¹⁰⁶ Gian Luca POTEŠTÀ, *Poslední mesiáš: proroctví a panovnická svrchovanost ve středověku*, Praha 2017; Adolf NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, Praha 1992; *Nový biblický slovník*, ed. James Dixon Douglas, Praha 2017; pro zachování informační hodnoty i umělecké stránky textu zde využívám verzi z českého ekumenického překladu Bible, nikoliv vlastní předklad. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*, Praha

Podle biblické tradice byl Daniel židovským zajatcem, v babylonské říši, který se posléze vypracoval do vyšších vrstev tamní společnosti. Daniel měl dar vykládat sny. Jeho proroctví byla vykládána též jako předpověď příchodu a úmrtí Ježíše Krista. Část z těchto proroctví, hojně adaptovanou ve středověké narativní literatuře, představuje sedmá kapitola. Podle této část textu měl Daniel na počátku vlády krále Belšazara vidění čtyř velkých dravých

---

1984, s. 716–717, Daniel 6–7: *V prvním roce vlády Belšazara, krále babylónského, viděl Daniel sen, vidění mu prošla hlavou na jeho lůžku. Hned tedy v hlavních rysech ten sen popsal. Daniel řekl: „Viděl jsem v nočním vidění, hle, čtyři nebeské větry rozbouřily Velké moře. A z moře vystoupila čtyři veliká zvířata, odlišná jedno od druhého. Následuje popis čtyř zdravých zvířat, jako první je uveden okřídlený lev. Tamtéž, s. 716: První bylo jako lev a mělo orlí křídla. Viděl jsem, že mu byla křídla oškubána, bylo pozvednuto od země a postaveno na nohy jako člověk a dáno mu lidské srdce.*

Jako druhé zvíře je vylíčen medvěd. Tamtéž, s. 716–717: *Hle, další zvíře, druhé, se podobalo medvědu. Bylo postaveno tváří k jedné straně. Mělo v tlamě mezi zuby tři žebra a bylo mu řečeno: „Vstaň a hojně se nažer masa!“ Třetí je uveden okřídlený levhart. Tamtéž, s. 717: *Potom jsem viděl, hle, další zvíře bylo jako levhart a mělo na hřbetě čtyři ptačí křídla. Bylo to zvíře čtyřhlavé a byla mu dána vladařská moc.**

Jako poslední je popsáno čtvrté zvíře (v některých výkladech a adaptacích, včetně Písne o Annovi a Německé císařské kroniky je označováno jako kanec). Tamtéž, s. 717: *Potom jsem v nočním vidění viděl, hle, čtvrté zvíře, strašné, příšerné a mimořádně mocné. Mělo velké železné zuby, žralo a drtilo a zbytek rozšlapávalo svými nohama. Bylo odlišné ode všech předešlých zvířat a mělo deset rohů. Prohlížel jsem rohy, a hle, vyrostl mezi nimi další malý roh a tři z dřívějších rohů byly před ním vyvráceny.*

Hle, na rom rohu byly oči jako oči lidské a ústa, která mluvila troufale. Viděl jsem, že byly postaveny stolce a že usedl Věkovitý. Jeho oblek byl bílý jako sníh, vlasy jeho hlavy jako čistá vlna, jeho stolec – plameny ohně, jeho kola – hořící oheň. Řeka ohnivá proudila a vycházela od něho, tisíce tisíců sloužily jemu a desetitisíce desetitisíců stály před ním. Zasedl soud a byly otevřeny knihy. Tu jsem viděl, že pro ta troufalé slova, která roh mluvil, viděl jsem, že to zvíře bylo zabito, jeho tělo zničeno a dáno k spálení ohněm. Zbylým zvířatům odňali jejich vladařskou moc a byl jim ponechán život do určité doby a času. Viděl jsem v nočním vidění, hle, s nebeskými oblaky přicházel jakoby Syn člověka; došel až k Věkovitému, přivedli ho k němu. A byla mu dána vladařská moc, sláva a království, aby ho uctívali všichni lidé různých národností a jazyků. Jeho vladařská moc je moc věčná, která nepomine, a jeho království nebude zničeno.“

...

V Písni o Annovi jsou dravá zvířata uvedena v pořadí lev, medvěd, levhart a kanec: *Píseň o Annovi, v. 191–244: Daz êrsti dier was ein lewin. / si havite mennislîchen sîn. / Diu beceichenit vns alle kunige, / die der wârin in Babilônia.*

...

Daz ander duer was ein beri wilde. / her havite drîvalde zeinde. / her cibrach al, daz her anequam, / vnti citrat iz vnder sînin clâwin.

...

Das dritti dier was ein lêberte. / vier arin vederich her havite. / der beceichinôte den criechisckin Alexandrîn, / der mit vier herin vûr aftir lantîn, / vnz her dir werilt einde / bî guldînin siulin bikente.

...

Daz vierde dier ein eibir was. / die cûnin Rômère meindi daz. / ir haviti îsirne clâwin – / da ne condi nieman gevân –. / îsirni ceine vreisam: / wî soldiz iemîr werdîn zam? / Wole biceichinit vns daz waltsuîn, / daz dîd rîche ci Rôme sal vrî sîn.

V Německé císařské kronice je nejprve uveden levhart, přirovnávaný k Alexandru Velikému, následuje medvěd, kanec připodobněný k Juliu Caesarovi a až na závěr je zařazen lev. *Německá císařská kronika, v. 536–584: Daz êrste tier was ain liebarte. / der vier arentvetech habete, / der bezaichnet den Chrichisken Alexandrum, / der mit vier hern vuor after lande, / unz er der werlt ende rechande.*

...

Daz ander tier was an pere wilde / der habete drîvalde zende. / Der bezaichnet driu kunicrîche. / diu wider aim solten grîfen.

...

Das dritte ain fraislich eber was, / den tiurlîchen Juljum bezaichnet daz. / der selbe eber zehen horn truoc. / dâ mit er sîne vîande alle ider sluoc. / Juljus bedwanch elliu lant, / si dienten elliu sîner hant.

...

Daz vierte tier was ain lewin, / iz hête mennicken sîn, / iz hête menniske ougen und munt: / sulhes tieres newart uns ê niht kunt. / imw wuohs ain horn gegen dem himele, / die sternen vâhten i ingegene.

zvířat (okřídlený lev, medvěd, okřídlený levhart a silné zvíře s rohy a zuby ze železa), z nichž tři zahynou. Každé ze zvířat mělo symbolizovat jednoho krále. V této symbolice tkví i význam a atraktivita Danielova proroctví jako předlohového a adaptovaného materiálu pro středohornoněmecké veršované kroniky, a přirovnání dravých zvířat k jednotlivým králům zaručovalo možnost různých aktualizací.

Oproti Písni o Annovi je v *Německé císařské kronice* verze Danielova proroctví výrazně rozšířena. Některé pasáže jsou uvedeny v jiném pořadí. Například vsuvka o Alexandru Velikém je v *Německé císařské kronice* hned v prvních verších do pasáže o levhartovi, ovšem tam samá pasáž v Písni o Annovi představuje až třetí část proroctví. Takto jsou přeházena i pořadí jednotlivých zvířat proroctví. V Písni o Annovi je Danielovo proroctví vztaženo ke svobodě římské říše (*Wole beceihinit vuns daz waltsuîn, / daz dîd rîche ci Rôme sal vrî sîn*). Toto přímé propojení s historicko-politickým tématem *Německá císařská kronika* postrádá, ovšem proroctví Danielovo v jejích verších je naopak obohaceno o postavu Julia Caesara (*Juljus bedwanch elliu lant, / si dienten elliu sîner hant.*) Z pojetí proroctví Danielova ve verších *Německé císařské kroniky* může vyplývat mnoho hypotéz – pro kronikáře představovalo proroctví z různých důvodů méně důležitou část minulosti než pro autora Písně o Annovi, a v rámci líčení panovnických osudů pravděpodobně více akcentoval na tomto materiálu význam a symbol moci a vlády, proto například zdůraznil zmínky o dvou výrazných vládčích (Alexandr Veliký, Julius Caesar).

Toto proroctví se mimo těchto dvou jmenovaných středohornoněmeckých pramenů vyskytuje také v Alexandrovi Oldřicha z Etzenbachu.¹⁰⁷ Samotná postava Daniela vystupuje též ve *Světové kronice Janse Enikela*, ovšem bez podrobného popisu celého jádra proroctví.

Inspirace z Písně o Annovi je též velice zřetelná například u líčení osudů Julia Caesara, a jeho bojů v Bavorsku, se Šváby i se Sasy. Zatímco proroctví Danielovo představuje v *Německé císařské kronice* určitou odchylku od hlavního námětu k biblickým a filozofickým podkladům královské moci a vlády, osudy Julia Caesara jasně spadají do hlavního vymezení koncepce celé kroniky. Ve vrcholně středověkém písemnictví není osobnost Julia Caesara reflektována tak často, na rozdíl například od starozákonních postav, známého Alexandra (Velikého), případně i dalších panovnických postav. Za primární, možná až logický zdroj mohla

---

¹⁰⁷ *Alexandr von Ulrich von Eschenbach*, hg. von Wendelin Toischer, Tübingen 1888, v. 27 535–27 550: *in Daniele ich also las: / Alexander von gote was / dem volke durch sein unreinez leben / zu einer phlage gegeben / durch grozer sünden überkraft, / da mit die werlt was behaft – v Danielovi já také četl: / Alexandr byl od Noha / lidu kvůli svému nectnostnému životu / dáván za příklad / kvůli velké převaze hříchů, / jehož se svět vzdal.* Časté jsou odkazy na Knihu Daniel, přepis celého proroctví jako v Písni o Annovi nebo *Německé císařské kronice* nikoliv. K osobnosti Daniela a části jeho proroctví se Oldřicha z Etzenbachu dostává při úmrtí Alexandra Velikého a při zhodnocení jeho života. Též Petra RAJTEROVÁ, *Ideál rytířského panovníka v alexandrovské epice českého středověku*, diplomová práce obhájená na FFUK Praha, Praha 2013, s. 50–52.

tedy být pro kronikáře *Německé císařské kroniky* právě Píseň o Annovi. Tuto inspiraci dokazují v kronice i další verše, které se mohou jevit až otrocky opsanými právě z Písně o Annovi.¹⁰⁸ Píseň o Annovi může být tudíž jasně pokládána za jeden z inspiračních zdrojů pro tuto kroniku, což ilustruje i možné inspirace napříč žánry středověké písemné tvorby.

3.1.2 Předmluva *Německé císařské kroniky*

Velice důležitou pasáží ve všech dílech je samozřejmě předmluva. Především pak analýzou a následnou interpretací předmluv mnohých středověkých pramenů se můžeme přiblížit k záměru autora, k jeho osobnosti i motivaci k sepsání celého díla. V případě vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik se jedná o poměrně rozsáhlé předmluvy, byť v případě *Německé císařské kroniky* se z daných pramenů jedná o nejkratší útvar. Tyto úvodní pasáže jsou často velmi šablonovité – kronikáři se sebemrškačsky obviňují ze svých nedostatků a neznalostí, prosí Boha o milost a o sílu, a často ve zkratce představí i své dílo.¹⁰⁹ Také v předmluvě *Německé císařské kroniky* najdeme klasické fráze středověkých kronikářů. Je zdůrazněno, že kniha (*ein buoch*) je napsaná v německém jazyce, a to právě k šíření vědění. Následuje vysvětlení, že předkládané dílo se nazývá kronika, která vypráví o dobrých a ušlechtilých papežích a králích, kteří zde byli před námi a vládli římské říši až do dnešních dnů.¹¹⁰

In des almächtigen gotes minnen

Ve všeobjímající Boží lásce

*sô wil ich des liedes beginnen.*¹¹¹

tak chci skladbu začít.

Předmluvu *Německé císařské kroniky* lze počítat do 42. verše, poté už autor přechází k líčení dějin starověkého Říma a k osudům bratrů Romula a Rema. Faktografické informace z předmluvy jsou poměrně jednoduše interpretovatelné. Autor těchto řádků veršuje o žánru, jazyku a obsahu. Využije obecný výraz kniha (*buoch*), ale vzápětí jej žánrově konkretizuje (*crônica*). Sebemrškačství a pochyby, které byly pro středověké kronikáře typické, také

---

¹⁰⁸ Pasáže o Juliovi Caesarovi v *Německé císařské kronice* vykazují velkou míru podobnosti s Písní o Annovi, především nastolení moci Julia Caesara a vymezení švábského lidu kolem hory Suêvo / Swêrô: Annolied, v. 263–280. S vysokou pravděpodobností zde kronikář čerpal informace do *Německé císařské kroniky* právě z Písně o Annovi. Zajímavostí zůstává, že odkaz na propojení vlastního jména Caesar a na název panovnického titulu se v *Německé císařské kronice* v těchto pasážích nevyskytuje. v Annolied, v. 281–294.; *Německá císařská kronika*, v. 247–265.

¹⁰⁹ Miloslav ŠVÁB, *Prology a epilogy*, především s. 53 nn.

¹¹⁰ *Německá císařská kronika*, v. 1–42, především v. 21: *wîstum gemêren – vědění rozmnožovat*; v. 27: *Ein buoch ist ze diute getihtet – kniha je německy zveršovaná*; v. 29–34: *gehaizzen ist iz crônica. / iz chundet uns dâ / von den bâbesen und von den chunigen / beidiu guoten und ubellen, / die vor uns wâren unt Rômiscses riches phlâgen / unze disen hiuten tac* (přeloženo na začátku této kapitoly).

¹¹¹ *Německá císařská kronika*, v. 1–2.

nechybí. Z hlediska přiblížení obsahu textu a přiznání pochyb o kronikářových schopnostech představují typickou složku předmluv valné části středověkých kronik. Oproti některým jiným kronikám (z okruhu středohornoněmeckých veršovaných kronik například dílo Janse Enikela, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* či Světová kronika Rudolfa z Emsu), ve kterých kronikář zmíní alespoň své jméno nebo krátkou zmínku o svém původu, zůstávají však domnělí kronikáři nebo méně předpokládaný solitérní kronikář v naprosté anonymitě.¹¹²

3.1.3 Publikum *Německé císařské kroniky* a jeho požadavky

Komplikovanější otázkou, na kterou lze i v předmluvě hledat odpověď, je vymezení primárního publika *Německé císařské kroniky*. Právě toto stanovení recipientů není zcela jednoznačné. Na první pohled se nabízí movitá řezenská vyšší vrstva (pro 12. století se vyvarují pojmu měšťanstvo)¹¹³ a prostřední tamního biskupského dvora. Kronikář (nadále budu používat jednotného čísla, ovšem s plným vědomím možné existence více kronikářů – autorů textu) používá pro své vyprávění termín *crōnica*. Mnoho pasáží je založeno na lidové slovesnosti, samotný autor se často odkazuje k ústním zdrojům, ale sám své dílo již označuje za kroniku či historii. Někteří badatelé přisuzují *Německé císařské kronice* nezastupitelné didaktické hodnoty, a považují ji mimo jiné též na „náboženskou“, nikoliv pouze „historickou“ literaturu. Obojí má své opodstatnění. Některé medailonky panovníků jsou skutečně až šablonovité, a i proto vhodné k opakujícímu se didaktickému poučení. Akcent na náboženskou tematiku – od biblických příběhů k dějinám papežům a nutné zbožnosti panovníků – také rozhodně není zanedbatelný.¹¹⁴

Předpokládané publikum *Německé císařské kroniky* může zahrnovat opravdu široké spektrum společenských vrstev. Tradiční optikou lze spatřovat majoritní publikum v laických vrstvách, neboť jazyk a styl kroniky je jim uzpůsoben. Obsah kroniky však nemusel být cizí ani vzdělanějším klerikálním okruhům. Pro tuto možnost svědčí několik námětů z obsahu textu. Při pozornějším čtení předmluvy kroniky se vynořuje několik filozofičtější zaměřených polemik, které však mají velký vliv na chápání dějin v myšlení středověkého člověka – intelektuála. První otázku lze postavit jednoduše: Co je v dějinách pravda a co lež? Ač lze v několika

---

¹¹² *Německá císařská kronika*, v. 1–42. Více k teorii středověkých předmluv mimo jiné též Miloslav ŠVÁB, *Prology a epilogy*.

¹¹³ Pojem měšťanstvo je pro období vzniku *Německé císařské kroniky* problematický, neboť ke konsolidaci měšťanské vrstvy dochází ve městech střední (zaalpské) Evropy s regionálními rozdíly až ve 2. polovině 13. století. Souhrnně František HOFFMANN, *Středověké město*, s. 45, 311–377. Z německojazyčného prostředí například Evamaria ENGEL, *Die deutsche Stadt im Mittelalter*, München 1993; Edith ENNEN, *Die europäische Stadt des Mittelalters*, Göttingen 1979.

¹¹⁴ Ralph George CROSSLEY, *Die Kaiserchronik. Ein literarhistorisches Problem der altdeutschen Literaturgeschichte*, München 1939, S. 73–97.

pasážích najít fráze opřené o lidové vyprávění, tak lze stejně konstatovat, že se *Německá císařská kronika* výslovně obrací proti ústně tradované slovesnosti. Podle autora následujících řádků „je bohužel v těchto časech rozšířeno, že mnoho vědění se podává ve lži.“ (*Nu ist leider in disen zîten ein gewoneheit wîten: / manege erdenchent in lugene*).¹¹⁵

Podobnou reminiscenci na lež, chápanou jako nepřítel dobrého poznání, lze nalézt ve vzdálenější pasáži. I v *Německé císařské kronice* je zmíněna pověst o Dietrichovi z Bernu, jejíž zařazení se chronologicky kryje s dějem Písň o Nibelunzích.¹¹⁶ V závěru této pasáže, která se spíše než o reálné historické informace opírá o výše zmíněnou lidovou slovesnost, se kronikář zamyslel nad její možnou informační hodnotou.¹¹⁷ Při ukončení této pasáže kronikář sám uvádí, že zde by již celá lež mohla mít konec (*hie meget ir der luge wol ain ende haben*). Pokud se nad celou polemikou z úvodu *Německé císařské kroniky* zamyslíme, může nám vyvstat jistě několik možných interpretací. Jednou z nich je následující – kronikář si byl vědom toho, že něco je pravda a něco lež, a že toto vymezení se bezpodmínečně týká i historického poznání. Zarážející je odklon v pasáži o Dietrichovi z Bernu. Kronikář odvypráví značnou část příběhu, ovšem doplní, že ji považuje za lživou.¹¹⁸ Jedná se o častou postavu středověkých textů. Kořeny této literární postavy spadají do 10. století a patrně nejstarším textem, ve kterém vystupuje, je Píseň o Hildebrandovi. Vyskytuje se také v Písni o Nibelunzích. Ačkoliv přídomek může evokovat původ z oblasti dnešního Švýcarska, skrývá se pod středohornoněmeckým výrazem Bern tehdejší označení pro italskou Veronu, byť v některých pramenech lze výraz Bern spojit i s porýnským Bonnem. Po smrti svého otce se ujal vlády, disponoval mocnou armádou. Dietrich je veskrze pozitivní postavou a naplňuje určité ideály středověké společnosti. Jednalo se o mladého muže z významné rodiny, jeho otec byl vládcem pravděpodobně ve městě Verona. Ve službách celé rodiny byl muž jménem Hildebrand, který Dietricha navedl ke statečné obraně kraje proti nájezdníkům. Tyto nájezdníky opět hlavně německojazyčné bádání propojilo s možnými nájezdy Atilly. V některých interpretacích bývá postava Dietricha z Bernu propojena s císařem Theodorichem.¹¹⁹ V následujících staletích (od 10. až po poslední zmínky po 16. století) se zmínky o této postavě prolínají všemi možnými prameny, od dalších eposů po německé veršované kroniky. Motivace

¹¹⁵ *Německá císařská kronika*, v. 27–38.; *Dějiny německé literatury. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost. Svazek 1: od středověku po baroko*, Praha 2005, s. 73–75.

¹¹⁶ František GRAUS, *Živá minulost. Středověké tradice a představy o středověku*, Praha 2017, s. 32–37; Stefan PODEWIN, *Dietrich von Bern in der aventiurehaften Dietrichepik. Märchen- und Sagenmotive in „Rosengarten zu Worms“, „König Laurins Rosengarten“ und „Eckenlied“ (German Edition)*, München – Ravensburg 2017.

¹¹⁷ *Německá císařská kronika*, v 14176–14187.

¹¹⁸ *Dějiny německé literatury. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost. Svazek 1: od středověku po baroko*, Praha 2005, s. 74.

¹¹⁹ František GRAUS, *Živá minulost*, s. 33 nn.

tohoto zapojení se zdá zřejmá, neboť Dietrich z Bernu může symbolizovat panovnické ctnosti, jakými byla především odvaha a statečnost. Postrádáme však u něj další ctnosti, které vyžadovala společnost vrcholného a pozdního středověku (například zbožnost, umírněnost, moudrost...), jeho kvality jsou shrnuty do odvahy a statečnosti, které byly pro období raného středověku více než podstatné.

Začleňování podobných pasáží, které spíše než v relativně důvěryhodných historických pramenech měly původ ve světě eposů, případně ve světě lidové slovesnosti a fantazie, není ve veršovaných kronikách neobvyklé. Z výběru veršovaných kronik určených pro tuto disertační práci má například Jans Enikel ve své *Knize o knížatech* včleněnou podobnou pasáž, která se také týká výše zmíněného Dietricha z Bernu (*von Bern hern Dietrich*; postava ve středohornoněmeckých narativních pramenech vystupuje pod jménem Dietrich / Ditrich von Bern).¹²⁰

Tyto dva krátké úryvky (*Německá císařská kronika, Kniha o knížatech*) neinformují o postavě Dietricha z Bernu v plné šíři celého jeho příběhu. Naopak. Lze se domnívat, že kronikáři u svého publika předpokládali určitou znalost osudu této postavy, neboť jej zařadili jako pouhou narážku. Historické jádro postavy Dietricha z Bernu lze vztáhnout ke králi Ostrogótů, Theodorichu Velikému (vládl 493–526). Theodorich zvítězil nad germánským vojevůdcem Odoakerem, a po jeho smrti se zmocnil vlády nad Itálií a založil říši Ostrogótů. Pro středověkou písemnou tradici se pověsti o králi Theodorichovi transformovaly nejružněji přibarvených zpráv o Dietrichovi z Bernu.¹²¹

Na tomto konkrétním příkladu, zmínce o Dietrichovi z Bernu ve verších *Německé císařské kroniky*, lze konstatovat určitý obdiv kronikářů k heroickým postavám, a jistou návaznost jejich tvorby na starohornoněmecké i středohornoněmecké hrdinské eposy. Ale také je možnost na tomto místě položit několik dalších otázek. Jednak již výše uvedené, co na základě této zmínky můžeme tušit o záměrech a možnostech kronikáře – lze předpokládat jeho rozhled na poli současné světové literatury, ale i historie a z ní vycházejících pověstí, které

---

¹²⁰ *Německá císařská kronika*, v. 13840–13848: *ain vurste was dô ze Mêrân, / gehaizen was er der alte Dietrich, / ain helt bevollen êrlîch. / der newolte nie werden Ezzelen man. / mit her rait er ze Mêrân. / sînes erbe ser sich underwant, / er nam im liute unde lant. / er vorhe im sô harte, / er flôch ze Lancparten – knîze byl (pocházal) z Merana, / jmenoval / nazýval se starý Ditrîch, / naprosto ctnostný hrdina / nechtěl se nikdy podrobit Attilovi. / s vojskem jel k Meranu. / o dědictví jej obral, / vzal mu lid i zemi. / vzal mu to přísne, / utekl k Langobardům.*

Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 3605 nn.; především 3605–3616: *ouch von Bern hern Dietrich: / des vehtes des was nie gelîch, / daz dise zwên küene man / hêten ûf dem velde getân. / wir haben vil dicke vernomen, / wie der Berner wær komen, / dô er hern Ekken vant / und wie er in sluoc zehant: / daz vehten was gar enwiht / wider dise geschîht, / wie die zwên wîgant / vâhten dâ umb Ôsterlant – také z Bernu pan Ditrîch: / v poli mu nebylo rovného, / tito dva udatní muži / učinili tak v poli. / brali jsme to velmi vážně, / jak bernští přijeli, / když se Attila objevil / a jak jej porazili: / boj nebyl zcela / proti té události, / jak dva hrdinně válčili / bojovali o Rakousko.*

¹²¹ František GRAUS, *Živá minulost*, s. 33.

již ve vrcholném středověku stály na hranici mezi historia a fabula. Předpokládat lze i určitou reakci publika. Též recipienti kroniky museli disponovat určitým přehledem v daných okruzích (světská literatura, historia, fabula), aby byli schopni danou zmínku v textu kroniky pochopit a zpracovat.

Tyto zprávy byly včleňovány i do středohornoněmeckých veršovaných kronik. Jak v *Německé císařské kronice*, tak v *Knize o knížatech* Janse Enikela je zmíněný Dietrich z Bernu vylíčen jako postava z dávných časů s kladnými vlastnostmi. Jans Enikel jeho osudy navíc ještě letmo vztáhnul k osudům Rakous. Tyto krátké úryvky textu mohou posloužit ještě k další interpretaci. Pokud kronikář předpokládal, že například v tomto momentě znají posluchači osudy Dietricha z Bernu z Písňe o Nibelunzích, nepovažoval za nutné jeho příběh uvádět znovu celý. Dvorské publikum těchto kronikářů rozhodně nemuselo být neznalé souvislostí v oblasti tehdejší zábavné literatury, ba právě naopak. Předmluva *Německé císařské kroniky* prozrazuje několik důležitých informací k samotné inspiraci a práci kronikáře či kronikářů. Prvním je užití termínu „kronika“ (crōnicā) a tím poměrně jasné vymezení žánru celého díla. Druhý moment představuje polemika o historia a fabula, tedy o historické pravdě a o informacích, které se na ni mohou nabalovat. Z těchto zmínek je patrné, že kronikáři nepojímali tvorbu svého díla jako automatické či mechanické zaznamenání minulého, ale zamýšleli se nad povahou i vahou jednotlivých informací. Tato fakta svědčí o tom, že v některých pasážích kroniky byly od publika očekávány jisté vstupní znalosti, kterými pravděpodobně pouze laická společnost nemusela disponovat.

3.1.4 Obsah *Německé císařské kroniky*

Následující podkapitola bude zaměřena na samotný obsah pramene. Jak již bylo řečeno, ten je utvořen krátkými životopisy jednotlivých panovníků římské říše. Každému je samozřejmě věnována jiná pozornost i jiný rozsah textů. Po prologu a vylíčení založení Říma přichází na řadu vyprávění o Juliu Caesarovi, o císaři Augustovi a Tiberiovi s důrazem na jeho vojenské výpravy do asijských a německých oblastí. Následuje pasáž o zničení Jeruzaléma císařem Vespasianem a Titem (*Vespasjānus mit sīn sun Tītus*).¹²² Poté se koncepce zužuje na vyprávění o jednotlivých císařích v chronologickém pořadí (Faustianus, Nero, Tarquinius, Vespasianus, Nervus, Trajanus, Severus, Konstantius...). Přechody mezi jednotlivými císaři nejsou většinou vyznačeny jako nové kapitoly, ale dochází k jasnému zdůraznění v textu, že se přechází k novému tématu, respektive nové osobnosti. Většinou bývají

---

¹²² *Německá císařská kronika*, v. 1045–1046.

i vysvětleny základní příbuzenské vazby nebo charakterizováno dané období, což lze ilustrovat například na následujícím úryvku:

<i>Ein buoch saget uns sus:</i>	<i>Kniha nám dále praví tak:</i>
<i>daz rîche besaz Faustinjânus.</i>	<i>[že]¹²³ říši ovládl Faustian.</i>
<i>Claudîus hiez sîn pruoder,</i>	<i>jeho bratr se jmenoval Klaudius,</i>
<i>er tet im lait genuogez.</i>	<i>činil mu značné utrpení.</i>
<i>Faustinjânus nam ain wîp,</i>	<i>Faustian si vzal ženu,</i>
<i>die was im sam der lîp:</i>	<i>která mu byla milá:</i>
<i>Mâhtilt hiez die frowe,</i>	<i>Matylda se jmenovala paní,</i>
<i>sie leist im grôze triwe.¹²⁴</i>	<i>které náleží velká čest.</i>

Formulace „*daz buoch sager und sus*“, „*ein buoch kundet uns sus*“ je v rámci *Německé císařské kroniky* velice častým, ne-li nejčtenějším začátkem nových pasáží. Jsou tak uvedeny momenty, kdy se změnil vládce. V dalších vybraných kronikách, u Janse Enikela ani u Otakara Štýrského, se takto šablonovité předěly témat nevyskytují.¹²⁵ Zda lze z těchto kompozičních rozdílů vyvodit nějaké závěry, zůstává v oblasti spekulace. Pro řezenského kronikáře mohly tyto předěly kapitol představovat jeho osobitý styl, zajišťující jasné vymezení témat, pro jeho publikum určité upozornění, že dojde ke změně námětu textu.

Kronikář v rámci líčení poměrů ve starověkém Římě neopomíjel starořímské reálie. Jako samozřejmá záležitost je zmíněna funkce senátu (*der senâtus*)¹²⁶, ačkoliv z dobových poměrů kronikáře nemohlo být samozřejmě nic podobného známé. Podobným překvapením může být i několikrát uvedení hlavního římského boha Jupitera. Krátká zmínka je věnována i manželce Jupitera Juno, Merkurkovi, bohovi obchodu, bohyni krásy Venuši, a Saturnu, bohu zemědělství. O dalších bozích z římského pantheonu není na stránkách *Německé císařské kroniky* žádná zmínka.¹²⁷ Z tohoto faktu lze opět usuzovat na několik možností práce

¹²³ Do hranatých závorek jsou v překladech přidávány výrazy za účelem větší koherence a srozumitelnosti textu.

¹²⁴ *Německá císařská kronika*, v. 1219–1226.

¹²⁵ *Německá císařská kronika*, například v. 1219: *Ein buoch sagent uns sus*; v. 4301: *Daz buoch kundet uns sus*; v. 10634 *Daz buoch chundet uns sus*; v. 11138: *Daz buoch chundet uns sus*; v. 12813: *Daz buoch kundet uns sus*: Lze překládat jako *kniha* (z kontextu též *Bible*) *nás informuje / kniha praví / zpravuje* apod.

¹²⁶ *Německá císařská kronika*, v. 12840.

Především v cca prvních 8000 verších *Německé veršované kroniky* jsou zaznamenány výrazy komentující reálie starověkého Říma, například v. 235: *der senâtus ze râte gesaz – senát k poradě usedl*; v. 4327: *in dem senâte – v senátu*; v. 4795: *in dem senâte – v senátu*; v. 6692: *in dem senâte – v senátu*; v. 104: *sô opferten si hin ze Apollen – tak obětovali Apolonovi*; v. 159 *frowen Vênerî zu êren – paní Venuši ke cti*; v. 485: *Rigidus Cato und Pompêjus – Rigidus Cato a Pompeius*; v. 514: *Pompêjus reslagen lac – Pompeius leží zabit*; v. 1135: *Jûpiter antwurte in dô – Jupiter odpověděl tak*; v. 4337–4338: *diu hiez Lucrêtîâ: / si stât in Ovidiô gessriben dá – ona se jmenovala Lukrecie: / [o] ní stojí v Ovidiovi napsáno*.

¹²⁷ *Německá císařská kronika*, v. 149: *geheizzen was er Jûpiter – nazývaný byl Jupiter*; v. 1131: *der got hiez Jûpiter – ten bůh se jmenuje Jupiter*; v. 5063: *noh selbe Juppiter der waltune got – ještě onen Jupiter, ten významný bůh*; v. 3715: *Mercûrius der mære – Merkurovi zprávu*.

středověkého kronikáře. Existuje samozřejmě možnost, že uvedení římských bohové byli jediní, se kterými byl obeznámen. Druhou eventualitou zůstává, že v rámci svého bytostného křesťanského přesvědčení nechtěl více akcentovat pohanské kultury, které byly jeho prostředím považovány za překonané.

Od dob raného křesťanství se samozřejmě nová víra stává důležitou součástí *Německé císařské kroniky*. Pravděpodobně pro kronikáře pocházející z církevního prostředí bylo záhodno ukázat, že křesťanská víra se v prvních staletích potýkala s obtížemi ve formě tajného scházení věřících a jejich pronásledování. Ačkoliv poukázání na potíže raného křesťanství nikdy nezastíní v kronice hlavní účel textu, tj. představit osudy jednotlivých císařů, jsou jednotlivé příběhy včleněny do textu a pozornost je k nim důrazně obrácena.

Jedná se o momenty jako například mučení Jana Evangelisty, ve kterém je samozřejmě akcentováno mnoho zázraků. Jan Evangelista je postaven do určitého protikladu k císaři Domiciánovi, pronásledovateli křesťanů. Celý příběh Jana Evangelisty je včleněn do doby počátku vlády císaře Domiciána, který nastoupil po svém bratru Titovi. Domicián je hned zpočátku nazván jako nepřítel křesťanství (*er was ain æhtere der cristenheit*), už v úvodních verších to kronikář považuje za nutné zmínit jako základní charakteristiku.¹²⁸ Pak už kronikář přechází k pro něj hlavní postavě tohoto tématu, a to k Janu Evangelistovi:

Nû kundet uns daz buoch dâ:

Nu kniha nás zde informuje:

Johannes evangelistâ

Jan Evangelista

*der kom under diu ze Rôme*¹²⁹

který přišel mimo jiné do Říma

Následuje popis Janových aktivit na půdě Říma, které měly zahrnovat kazatelství a podporu pro tamní křesťany. Jakmile se o Janu Evangelistovi císař doslech, mělo podle vladařského nařízení dojít ke strašnému mučení za pomoci koupele v horkém oleji.¹³⁰ Podle podání *Německé císařské kroniky* však Jana Evangelistu zachránili andělé. To, že z plamenů horkého oleje vyšel nezraněn, byl prý zázrak, který Římané nikdy předtím neviděli.¹³¹ Toto podání Janova života a jeho zařazení do veršů *Německé císařské kroniky* může být několik důvodů. Jak již bylo řečeno, prvním z nich může být demonstrace obtížných počátků křesťanské víry, ovšem zázrak spojený s mučením Jana Evangelisty může poukazovat na správnost tohoto náboženství a na možnost vykoupení pro všechny, kteří budou křesťanské myšlenky hájit a následovat. Tento motivační faktor může představovat další formu obhajoby křesťanství a jeho propojení s každodenností středověkého života, a to samozřejmě nejen panovnického.

¹²⁸ *Německá císařská kronika*, v. 5557 nn.

¹²⁹ *Německá císařská kronika*, v. 5567–5569.

¹³⁰ *Německá císařská kronika*, v. 5591–5595.

¹³¹ *Německá císařská kronika*, v. 5600 nn.

Další začlenění církevní tematiky představuje připomenutí vybraných papežů (Řehoř, Sixtus). Papežství samotné hraje v *Německé císařské kronice* velkou roli, za spásu je považována rovnováha v působení veličin „imperium“ a „sacerdotium“, což ovlivňuje i vykreslení dalších postav kroniky. Například Jindřich V. je podroben silné kritice a papež Řehoř VII. je dokonce ponechán bez povšimnutí.¹³² V pasážích věnovaných dějinám starověkého Říma je naopak papežství považováno za instituci, která se teprve konstituuje. Pravděpodobně i proto není v těchto pasážích kroniky (přibližně do verše 13 000) poměr císařství a papežství vyvážen. Z pozice papežského úřadu nevychází ve verších *Německé císařské kroniky* žádné všeobecné ponaučení pro recipienty, většinou se jedná o pouhá konstatování života daných historických postav.

3.1.5 K závěru *Německé císařské kroniky*

Důležitou složkou veškerých písemných děl jsou nejenom úvody, ale též závěry. Nejenom u stanoveného korpusu středohornoněmeckých veršovaných kronik, ovšem i u dalších středohornoněmeckých veršovaných pramenů představuje téma závěru díla badatelský otazník. Zatímco úvody, byť mnohdy krátké, prokazují často shodu až šablonovitost (sebemrškačství kronikáře, modlitba a prosba o Boží pomoc, občas i krátké představení kronikáře), závěry kronik často chybí. Tento jev může mít několik důvodů. Dnes používané edice se samozřejmě skládají z množství dochovaných rukopisů, ovšem žádný z nich nemusí obsahovat veškerý obsah díla – závěr se jednoduše nemusel dochovat. Dalším důvodem může být úmrtí kronikáře a nedopsání celého předpokládaného textu.

Toto je případ i *Německé císařské kroniky*. Závěr kroniky obsahuje verše vztahující se k papeži Evženu III. (pontifikát 1145–1153) a římskému králi Konrádu III. Štaufskému (zemřel 1152). Vzhledem ke struktuře i obsahu verše se může celá kronika jevit opravdu jako nedokončená.¹³³ Po těchto verších ještě následují v *Německé císařské kronice* dva dodatky. Starší bádání předpokládá, že tyto dodatky nejsou dílem kronikáře či kronikářů, kteří stojí za většinou částí této kroniky, a byly připojeny k textu jako doplnění o aktuální situaci. Chronologicky se vztahují k období, které navazuje na poslední období obsažené v kronice, tedy na události ve střední Evropě po polovině 12. století.¹³⁴

¹³² *Dějiny německé literatury. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost. Svazek 1: od středověku po baroko*, Praha 2005, s. 74.

¹³³ *Německá císařská kronika*, v. 17270–17283.

¹³⁴ O dodatcích k *Německé císařské kronice* více viz kapitola 6 – Průsečíky komparovaných veršovaných kronik. *Německá císařská kronika*, Anhang I., v. 1–6: *dô im chom daz mære, / daz was vil riuwebære. / der bâbest ez im enbôt: / er bat in rechen die nôt / durch des rîches êre / und durch Christ noch mære – tak mu přišla zpráva, / že mnoho rytířů / papež mu vyslal: / v nouzi žádal odplatu / kvůli říšské cti / a kvůli Kristu ještě více.* *Německá císařská kronika*, Anhang II., v. 1–8.

První dodatek čítá přesně 800 veršů a byl pravděpodobně dopsán v Bavorsku na počátku 13. století. Je v něm popsán život a vláda císařů Konráda III. a Fridricha Barbarossy.

<i>Hie nâch vert aber ain mære</i>	<i>Zde ovšem obrací se příběh</i>
<i>von ainem Stoufære:</i>	<i>k jednomu ze Štaufů:</i>
<i>Friderich was er genant,</i>	<i>Fridrich byl zván,</i>
<i>herzoge er was in Swâbenlant.</i> ¹³⁵	<i>vévodou byl ve Švábsku.</i>

Druhý, takzvaný švábský dodatek, obsahuje 484 veršů a pozornost je v něm soustředěna na vývoj v římské říši po polovině 13. století. Tyto verše zahrnují období interregna i v té době velice výraznou osobnost českého krále Přemysla Otakara II. Celý druhý dodatek je pojat jako reflexe zmatečného a složitého období po „časech císaře Fridricha“. Osobnost císaře Fridricha bývá dávána do souvislosti s proroctvím *Veniet aquila*. Text tohoto proroctví byl populární po polovině 13. století, a odkaz na něj se objevil též ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Toto proroctví předpovídá konec světa za vlády císaře Fridricha.¹³⁶

<i>Nâch kaiser Friderichs zît</i>	<i>Po časech císaře Fridricha</i>
<i>fride unde reht dernider lît</i>	<i>mír a právo poníženy byly</i>
<i>wol drîzic jâr und mangel tac,</i>	<i>na plných třicet let a několik dní,</i>
<i>daz nieman kains gerihetes phlac</i>	<i>takže se nikdo netrápil se spravedlností,</i>
<i>mit stôle noc hmit swerte,</i>	<i>se štólou a také s mečem,</i> ¹³⁷
<i>wan als verre al ser gerte</i>	<i>když všichni byli převelice žádostivi</i>
<i>sîn selbes nutz dâ schaffen mite</i>	<i>získat k vlastnímu užitku</i>
<i>nâch schatze in gîtecllichem site.</i> ¹³⁸	<i>bohatství hrabivým způsobem.</i>

Z uvedené koncepce kroniky lze vyvodit následující: *Německá císařská kronika* vznikla v církevním prostředí, pro což svědčí místo vzniku, ovšem další charakteristiky (obsahové, jazykové) odpovídají světské objednávce. Forma kroniky – verše ve střední horní němčině a primární orientace na panovnické postavy – může být jistě v církevním prostředí zarážející,

¹³⁵ *Německá císařská kronika*, Anhang II., v. 23–26.

¹³⁶ Zde pasáž z úvodu kroniky: *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*, v. 35–40: *ze wîzzen diu mære, / waz hie geschehen wære / nâhen und wîten / sît keiser Fridrichs zîten – / als lange lâgen si mir an, / unz ich der arbeit began – k vědění [je] příběh / který se udál / blízko a daleko / od dob císaře Fridricha – / tak dlouho zdá se mi / a má námaha zde začíná.*

Otakar, v. 50–55: *ich het mich bedâht, / daz ich wolt muoze hân gepflegen / und wolt hân lâzen under wegen / aller der kunic getât, / die man gemacht hât / sît keiser Fridrichs tât – mysllel jsem si / že musím zcela opatrovat / a chtěl bych nechat pod směřováním / [co] všichni králové dělali / co se dělo / od smrti císaře Fridricha.*

Hannes MÖHRING, *Der Weltkaiser der Endzeit: Entstehung, Wandel und Wirkung einer tausendjährigen Weissagung*, Stuttgart 2000, S. 244.

¹³⁷ Tuto kronikářovu alegorii štóly a meče lze pravděpodobně chápat tak, že nikdo se netrápil spravedlností jak duchovní, tak světskou.

¹³⁸ *Německá císařská kronika*, Anhang II., v. 1–8.; podobně též *Německá císařská kronika*, Anhang II., v. 795–800. Tento úryvek je jednou z pasáží, jejíž překlad byl náročný a převod do současné češtiny má jistě mnohé nedostatky.

ovšem ne nemožná. Pokud objednávka přišla hypoteticky z královského dvora a nebyl k dispozici světský autor, který by ji naplnil, mohlo být církevní prostředí jistou alternativou. Kronikář však formu i obsah poplatné světskému publiku do jisté míry kompenzoval začleněním silných příběhů z počátku křesťanství (vyplenění Jeruzaléma Římany, působení a mučení Jana Evangelisty, osobnosti prvních z papežů) a v době raného a vrcholného středověku se snažil o vykreslení potřeby vyvážení světské a duchovní moci. Důraz na události z církevní minulosti je v této kronice značně výraznější než u Janse Enikela a Otakara Štýrského.

3.2 Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu

Důvodů pro tento výběr kronikářského zobrazení panovnických postav jako vzorového materiálu pro zobrazení sebereflexe středověké společnosti bylo několik: Za prvé, panovnické postavy jsou stránkám středověkých kronik vlastní jako máloco jiného a jen stěží bychom pro období raného a vrcholného středověku hledali kroniku, kde panovníci ustupují do pozadí. Za druhé, ideál panovníka je něco, co se prolíná i širším kánonem středověkého písemnictví, než jsou jenom kroniky. Panovnické ctnosti se staly součástí mnoha textů a z hlediska současného historiografického bádání podle nich lze stanovit určité požadavky, které středověká společnost na panovníka kladla.¹³⁹ Ideál panovníka lze chápat v rámci dnešní historiografie jako myšlenou kategorii, zahrnující právě požadavky středověké společnosti na panovníka. Panovník měl mít jistý komplex vlastností jak duchovních a duševních – být moudrý, spravedlivý, štědrý, rozvážný, ušlechtilý, statečný

---

¹³⁹ Literatura k problematice panovnických ctností je více než bohatá. Tuzemská badatelská tradice vychází především z německojazyčného zázemí. Například Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013; Týž, *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB, Supplementum 2, Praha 2008, s. 401–408; Týž, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: Martin Wihoda – Demeter Malaťak (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, Brno 2006, s. 197–215; Jean FLORI, *Rytíři a rytířství ve středověku*, Praha 2008, především s. 56–77, 197–225; František GRAUS, *Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti*, ČČH 7, 1959, s. 209; Wojciech IWANCZAK, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, především s. 50–76; Otakar SLANAŘ, *K otázce topiky ve středověké rytířské epice*, in: Dana Dvořáčková-Malá (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku*, MHB 11, Supplementum I., Praha 2006, s. 273–286; Dušan TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968, s. 21–31; Josef ŽEMLIČKA, *Panovníci z rodu Přemyslovců*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 25–57; též Božena KOPIČKOVÁ, *Urozená paní*, in: Tamtéž, s. 57–92; Martin WIHODA, *Moravský úředník*, in: Tamtéž, s. 92–118, Ivan HLAVÁČEK, *Dvořan – diplomat*, in: Tamtéž, s. 92–118.

Stěžejní práce německojazyčného bádání jsou spojeny především se jménem Wenera Paraviciniho. Werner PARAVICINI, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters. Enzyklopädie deutscher Geschichte*, Band 32, München 1994; Částečně též Erich AUERBACH, *Mimesis. Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*, Praha 1968, především s. 117–119; Joachim BUMKE, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter*, München 1994; Gustav EHRISMANN, *Die Grundlagen des ritterlichen Tugendsystems*, Zeitschrift für deutsche Adelforschung 56, 1919, S. 137–216.

a odvážný, ochraňující své poddané, ženy, děti, sirotky, měl být i ochráncem své země a šířitelem křesťanské víry. Nelze opomenout ani vlastnosti tělesné, ideální panovník měl být rovněž krásné tváře i silné postavy, neměl zanedbávat tělesný vzhled ani například v rámci odívání a výzbroje. Tyto vlastnosti mohou být nazývány jako panovnické ctnosti. Vlastnosti či charakteristiky, chápány jako panovnické ctnosti, se však vyskytují v eposech, básních i kronikách. Také naopak, pokud se panovník ideálu vzdálil, či se v autorově narativní strategii jednalo o vysloveně negativně nahlíženého vládce, mohl být charakterizován i vlastnostmi špatnými. Takový panovník mohl být označen za zlého, špatného, lstivého, nečestného, nekřesťanského, zbabělého i fyzicky nehezkého. Z vybrané pramenné základny je zřejmé, že panovníkovy vlastnosti nemusely obnášet celkový komplex ctností. Například již klasický obraz Václava II. ve Zbraslavské kronice zahrnuje především ctnosti jako zbožnost, dobrota a štedrost. Panovník disponuje tímto výsekem vlastností, ovšem podle kronikáře ctnosti jako fyzická síla či odvaha v boji postrádá. Nicméně to nezabraňuje pojetí Václava II. jako ideálního panovníka. Naopak u ctností Alexandra Velikého není v Etzenbachově Alexandrovi, ani v jiných dochovaných zpracováních akcentována zbožnost. Naopak, tento panovník je vylíčen jako mocný a odvážný.¹⁴⁰

Za třetí, panovníci jsou v kronikách přítomni prakticky pro všechna dějinná období. Vybrané prameny nenabízejí podobně sjednodujícím téma, v takovém množství, aby bylo možné přistoupit k reprezentativnímu výběru.

Velké množství panovnických postav spojuje nejen *Německou císařskou kroniku*, dílo Janse Enikela a *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*, ale bezpochyby značný objem dalších kronikářských pramenů. Tato rozsáhlá pramenná základna samozřejmě rozšiřuje naše poznání i utváření obrazu středověkého panovníka, ale také nám znesnadňuje interpretace. Aby nedošlo

---

¹⁴⁰ Základní odborná literatura viz výše.

Inspirace v pramenech například středohornoněmecké veršované kroniky jihoněmeckého kulturního okruhu mimo *Německou císařskou kroniku*, jejíž recepci ideálu budou věnovány následující strany například:

Enikel, *Světová kronika*, v. 9993 nn. (pasáže věnované biblickému králi Davidovi), v. 18945 (pasáže věnované Alexandru Velikému), v. 38890 (pasáže věnované Karlu Velikému). Jednotlivé pasáže budou rozebírané na následujících stránkách.

Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 135 nn. (charakteristika Arnošta Statečného, jehož hlavní panovnickou ctností byla v očích odvaha), v. 110 nn. (charakteristika Leopolda III. Svatého, ceněného kronikářem zejména pro zbožnost) atd. Jednotlivé pasáže budou opět podrobněji analyzovány v kapitole věnované dílu Janse Enikela.

Otakar, viz kapitola věnovaná přímo *Veršované kronice Otakara Štýrského*, uvedeny jsou jednotlivé charakteristiky vybraných panovníků.

Z jiných kronikářských žánrů mimo jiné *Zbraslavská kronika (Petra Žitavského Kronika zbraslavská, Fontes rerum bohemicarum IV.*, ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 347–456.): například závěrečné kapitoly k životu Václava II. (mimo jiné například kapitola 64, 73, 81 apod.) – adorace zbožnosti, dobroty a štedrosti tohoto českého krále.

Z typických „nekronikářských“ pramenů například *Alexandr* (Ulrich von Etzenbach, *Alexander*, hg. von Wendelin Toischer, Tübingen 1888.): v. 175 nn. (charakteristika Alexandrova ctnostného otce Filipa), v. 6020 nn. (bojové kvality Alexandra, například odvaha a rozvážnost), v. 6850 nn. (Alexandrova štedrost) či v. 7400 nn. (odvaha a jiné kvality jednotlivých rytířů z Alexandrova vojska).

k zavádějícím až zjednodušujícím klišé, snažila jsem se postupovat následovně: Pro každou kroniku jsem vybrala minimálně tři reprezentativní panovníky. Snažila jsem se dodržovat následující kritéria. Mělo se jednat o panovnické postavy, které jsou do dnešních dnů ve všeobecném povědomí známé. Panovníci, jejichž stopa v dějinách není tak výrazná, byli záměrně opomenuti, jelikož texty jim věnované neposkytují dostatek materiálu pro komparaci, a často tito panovníci nejsou ani charakterizováni očekávanými ctnostmi a jejich vláda je vylíčena velmi stručně. Dalším záměrem bylo, aby se nejednalo o panovníky úplně stejného charakteru, aby u nich šlo očekávat odlišné kronikářské vylíčení. Vybráni byli panovníci, u kterých jsem předpokládala určité soubory daných ctnost, tendujících například spíše k odvaze nebo ke zbožnosti, v extrémním případě (Nero) se jednalo o panovníky s předpokládaným nedobrym vykreslením. U kronik s delším časovým rozmezím jsem se snažila i o výběr panovnických postav z časově vzdálenějších úseků dějin, aby mohlo dojít ke komparaci charakteristik například starozákonních panovníků a vladařů z období vrcholného středověku.

Pro případ *Německé císařské kroniky* jsem si stanovila následující panovnické postavy: Julia Caesara, Nera a Karla Velikého. Předpokládala jsem, že Julius Caesar bude vylíčen jako panovník dobrý a statečný, a jako jeden z významnějších vládců období starověkého Říma. Předpokládala jsem, že pozornost budou vzbuzovat i jeho aktivity v zaalpské Evropě. U Nera nelze očekávat jinak, než že bude splňovat archetyp krutého vládce. Osoba Karla Velikého dnes bývá vzhledem interpretována jako sjednotitele Evropy a panovníka stojícího za rozsáhlou christianizací. Z těchto charakteristik, zachovaných až do dnešních dnů, jsem si od textu *Německé císařské kroniky* slibovala důraz na Karlovu roli v christianizaci a obnovení císařství na západě. Pokud by se daná očekávání naplnila, lze konstatovat, že určitý obraz panovníků vytvořený ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách jihoněmeckého kulturního okruhu přetrval až do dnešních dnů a dané kroniky tedy mají větší podíl na utváření historického povědomí, než by se dalo předpokládat.

3.2.1 Julius Caesar

*Julius was ain guot kneht:
vil sciere was er gereht,
und ander sîne holden
die mit im varen solden.*¹⁴¹

*Julius byl dobrý rytíř:
velmi bezúhoný byl přesně,
a jiné jeho ctnosti,
[které] jsou s ním spojené.*

---

¹⁴¹ *Německá císařská kronika*, v. 267–269.

Postava Julia Caesara (100 př.n.l. – 44 př.n.l.) je v rámci *Německé císařské kroniky* převzata z Písně o Annovi, jak již bylo dříve naznačeno. Je mu vyhrazen jeden z nejvýraznějších prostorů v rámci spektra všech v kronice zmiňovaných panovnických postav. Jeho příběh začíná – stejně jako v Písni o Annovi – tím, že byl Caesar zvolen římskými senátory, aby vládl, a aby také uspořádal poměry v německých oblastech. Velký důraz je kladen na Caesarova vojenská tažení, především do oblasti Švábska, Bavorska a Saska. Pohyb římského vládce je ve verších následně mapován i podrobněji a v jiných geografických oblastech, kronikář jmenuje italská města (Padova, Řím), ale i sídliště mimo Itálii, kde je za nejdůležitější označen Trevír, čímž je akcentována role zmíněného „německého jazykového prostoru“ v životě Julia Caesara.¹⁴²

V kronice jsou zmíněny kontakty s Bavory, Šváby a Sasy. U jednotlivých skupin kronikář zaznamenal především jejich vlastnosti a také jejich možné role v politice a činech římského vládce.¹⁴³ Nejvíce zmínek je věnováno oblasti Švábska a tamním obyvatelům. V kronice jsou popsány cesty a boje římského císaře, snahy korunované konečným podmaněním švábské oblasti. Tento region není v *Německé císařské kronice* nijak konkrétněji vymezen.¹⁴⁴ Poněkud oživující zmínky se vztahují k Bavorům. Kronikář zasadil jejich původ do oblasti Arménie, kterou konkretizoval biblickým příběhem o Noemově arše. Není zcela jasné, proč kronikář věnoval takovou pozornost právě minulosti obyvatel Bavorska. Lze se však domnívat, že Bavorsko¹⁴⁵ představovalo domovskou oblastí kronikáře, když text *Německé císařské kroniky* vznikl v Řezně a spojení historických počátků tohoto regionu s osobností Julia Caesara mohlo celé oblasti dodat v rámci veršů kroniky na vážnosti. V pasážích o Juliu Caesarovi jsou o německé jazykové oblasti i o Bavorsku a jeho obyvatelích první zmínky v celé kronice. Možná vzhledem k těmto okolnostem ozvláštnil kronikář jinak vcelku stereotypní popis aktivit Julia Caesara tímto exkursem.

*Diu geslächte der Baire
her kômen von Armenje,
dâ Nôê ûz der arke gie*

*Rod Bavorů
přišel sem z Arménie,
kde Noe z archy sestoupil*

¹⁴² Termín „německý jazykový prostor“ zde používám z nedostatku lepšího výrazu, byť jsem si vědoma jeho úskali pro období života Julia Caesara.

¹⁴³ Uta GOERLITZ, *Julius Cäsar und die dütischen lant. Zum Wandel narrativer Identitätskonstruktion zwischen Mittelalter und Früher Neuzeit aus Sicht der Sprach- und Literaturwissenschaft (unter besonderer Berücksichtigung von „Kaiserchronik“ und „Prosakaiserchronik“)*, in: *Geschichtswentwürfe und Identitätsbildung am Übergang zur Neuzeit* 2018, S. 216–239.

¹⁴⁴ Například *Německá císařská kronika*, v. 287–290: *ûf ain berch der heizet Swêrô: / von dem berge Swêrô / sint si alle gehaizen Swâbe – na hoře zvané Swêrô: / pod horou Swêrô / jmenují se všichi Švábové.*

¹⁴⁵ Výraz „Bavorsko“ je zde chápán v obecné rovině. Jsem si vědoma veškerých historicko-geografických změn v chápání tohoto pojmu. V textu *Německé císařské kroniky* není bavorský region nijak podrobněji definován, pro rámcovou představu může posloužit přibližně rozloha dnešní spolkové země Bavorsko.

...

ûf den bergem di dâ haizenz Ararât.

...

na hoře, která se jmenuje Ararat.

*den sig den Juljus an den Bairen gewan*¹⁴⁶

vítězství Julia nad Bavorů bylo získáno

Z obyvatel německojazyčného území, o kterých jsou v *Německé císařské kronice* zmínky v souvislosti s Juliem Caesarem, zbývají mimo Bavorů a Švábů ještě Sasové. Větší prostor je tomuto regionu a jeho obyvatelům poskytnut až u pasáží vztahujících se k životu Karla Velikého a christianizaci saské oblasti, ovšem při popisu osudů Julia Caesara jsou Sasové stejně jako Švábové a Bavoři poprvé uvedeni. Zatímco domovské oblasti Bavorů a Švábů představují pro Julia Caesara po prvotním prosazení a ukotvení moci určité zázemí pro jeho činnost v zaalpské části Evropy, saská oblast je vylíčena jako nebezpečný a nestabilní region, který v jistých momentech vyžadoval veškerou jeho sílu. Sasové jsou lokalizováni do povodí řeky Labe, která je hlavní páteří jejich regionu.¹⁴⁷ Tato geografická informace překvapivá není, nicméně za zmínku stojí, že Sasové jsou v *Německé císařské kronice* představeni jako potomci či následovníci Alexandra Makedonského. Osobnost tohoto vládce použil kronikář vzápětí ještě jednou – prý inspirace u Alexandra zapříčinila, že každý ze Sasů by sám rád byl králem. Zmínka o Alexandru Makedonském je zde krátká. Podobně jako v případě užití příkladu osudů Dietricha z Bernu ji nepředchází žádné dlouhé vysvětlování osudů či vlastností dané postavy. Kronikář pravděpodobně opět předpokládal určitou znalost problematiky. V hypotetické rovině zde byly proti sobě kronikářem postaveny osobnosti Alexandra Velikého a Julia Caesara. Zatímco Alexandr je představen jako předchůdce Sasů, kteří po něm zdělili odvahu, smělost a nepoddajnost, Julius Caesar byl měl v tomto případě představovat určitou klidnou sílu, jež (s Bavorů a Šváby) v zádech saskou zpupnost zkrotit. Toto přirovnání je v kontextu vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik neobvyklé a může ukazovat na jisté animozity, které v německojazyčném prostoru mohly přetrvávat i v polovině 12. století. Kronikář pak mohl tímto způsobem využít historickou látku k jejich ventilování.

Závěrečné pasáže vztažené k životu Julia Caesara jsou vedeny v pochvalném duchu. Je chválen jako zvelebitel Říma, ale i jako štědrý podporovatel svých „německých“ věrných. Jeho vladařská role je v podstatě rozdělena do oblasti Itálie a zaalpské Evropy, čímž kronikář mohl vyjádřit své chápání římské říše v jejich dvou regionech, které i ve vrcholném středověku

---

¹⁴⁶ *Německá císařská kronika*, v. 317–322.

¹⁴⁷ *Německá císařská kronika*, v. 325–335: *Der Sahsen grimmigez muot / ... / kômen ûf bî der Elbe, / dâ duo der site was – Sasûm s velkou duší. / ... / přišli přes Labe, / kde bylo [jejich] sídlo.*

vykazovaly výrazné rozdíly. Slovanská část říše není v těchto pasážích zmíněna. Závěr života Julia Caesara a jeho zavraždění je zmíněno pouze lakonicky.¹⁴⁸

Podání příběhu Julia Caesara ve verších *Německé císařské kroniky* lze shrnout několika možnými cestami. Podle předmluvy kroniky bylo cílem každé pasáže vztahující se k určitému vládci vylíčit jeho život a skutky. To samozřejmě platí. Z pohledu dnešního bádání je nejen u Julia Caesara informací daleko méně, než bychom byli schopni kompilovat nyní. Rámcové podání základních osudů tohoto panovníka je však zachováno. Je představen jako císař, zvelebiteľ Říma a statečný vojevůdce, který podnikl výpravy i do německojazyčných oblastí. A právě tohoto momentu vlády Julia Caesara využil řezenský kronikář k prvnímu představení tří německojazyčných regionů – Švábska, svého domovského Bavorska a Saska. Původně předpokládaný životopis Julia Caesara je nakonec odrazovým můstkem k dalším navazujícím dějovým linkám – příběhy různých regionů a jejich obyvatel se *Německou císařskou kronikou* na některých dalších místech následně prolínají. Osoba římského vládce přinesla propojení i k německojazyčným oblastem a tímto mohlo být poukázáno na jejich starší historii, ale i na promítání kronikářových současných zkušeností a postojů na toto historické pozadí. Reflexe Julia Caesara jako všeobecně známé postavy plnila nejen v *Německé císařské kronice*, ale i v dalších světových kronikách reprezentativní funkci antického panovníka. Na jeho příkladu mohl středověký kronikář prezentovat antické dědictví nejenom jako pro střeoevropského recipienta „mrtvou“ část dějin, ale právě díky politickým a především vojenským aktivitám Julia Caesara bylo možné propojit dějiny starověkého Říma s nejstarší historií střední Evropy, a to především německojazyčných oblastí Bavorska, Švábska a Saska.¹⁴⁹ Význam zařazení osudů Julia Caesara a jeho role v koncepci kroniky spočívá především v propojení institutu antického římského císařství s německým jazykovým prostorem. Druhý přínos lze spatřovat v adoraci Julia Caesara a v konstrukci prototypu ideálního vládce.

3.2.2 Nero

Daz buoch kundet uns mêre:

daz rîche besaz duo Nêre,

der was der aller wirste man

Knihá nás dále informuje:

říši obsadil Nero,

který byl ze všech nejhorší muž,

¹⁴⁸ *Německá císařská kronika*, v. 591–605. Následuje popis převzetí moci Augustem: *Německá císařská kronika*, v. 606–610. Tato pasáž může být dobrým příkladem pro přechod od tématu života jednoho panovníka k osudům následujícího. Ve verších *Německé císařské kroniky* jsou závěry či případná zhodnocení panovnických činů až na výjimky poměrně krátká a bezprostředně je pozornost napřimena k následujícímu vládci.

¹⁴⁹ K roli Julia Caesara ve středověkém písemnictví obecněji František GRAUS, *Živá minulost*, s. 118–119.

*der von muoter in dise werlt ie bekam.*¹⁵⁰ který kdy z matky přišel na tento svět.

Ve všeobecném povědomí je životní příběh císaře Nerona (37–68 n.l.) a priori vnímán jako negativní, Nero je v drtivé většině případů v historiografii i beletrii vylíčen jako krutovládce a pronásledovatel křesťanů.¹⁵¹ Tento archetyp se vyskytuje také v *Německé císařské kronice*, byť v jejích verších je oproštěn od mnohých detailů a naopak zaměřen na několik klíčových momentů. Příběh Nerona v textu *Německé císařské kroniky* je předestřen především jako varování a špatný příklad.

Kronikář vybral několik zásadních momentů ze života tohoto císaře. Jednalo se o okamžiky zcela nestandardní a v podstatě od prvního pohledu zavrženíhodné. Zmíněný je požár Říma s detailem, že Nero si k požáru nechal vyslat své nejbližší družiníky (v textu kroniky jsou nazýváni rytíři) za účelem pozorování. Při této příležitosti si nechal též vyprávět o dobytí Tróje. Kronikář možné paralely s Neronovým ziskem vlády a bájným dobytím Tróje neuvádí, snad je nechává na úvaze publika. Zde je opět znatelné, jakou úroveň historických či všeobecných znalostí mohl kronikář předpokládat. Další moment, ve kterém je poukázáno na Neronovu klíčovou špatnou vlastnost, krutost, představuje i vražda Neronovy matky, byť není kronikářem podrobněji komentována. Zahrnuta je i pověst o Neronově domnělém těhotenství, porodu želvy a následnému zvolání „Lata rana,“ na základě kterého vznikl později hrad zvaný Laterán.¹⁵²

Z doby, předpokládaného místa vzniku a také koncepce kroniky nemohlo být ponecháno bez povšimnutí Neronovo pronásledování křesťanů, které je zkonkretizováno na osudech sv. Pavla a sv. Petra v Římě. Nero podle *Německé císařské kroniky* poslal na tyto dva apoštoly čerty, které však oba muži bez problémů zkrotili.¹⁵³ Na základě těchto veršů, ve kterých Nero vlastně odmítl apoštoly Petra a Pavla a jejich pobyt v Římě, můžeme usuzovat, že pro dané kronikáře Nero pozbyl jakožto panovník jakékoliv možné kvality, a nemohl ani dostát napravení svých špatných vlastností.

Závěr Neronova života je již v kontextu jeho předcházejícího jednání nahlížen ve verších *Německé císařské kroniky* velice kriticky, přičemž panovníkova sebevražda tento nelichotivý pohled jen a pouze umocňuje. Pokud je smrt panovníků ve středohornoněmeckých veršovaných textech důkladněji zpracována, jedná se většinou o panovníky dobré. U panovníků, kteří nebyli příliš výrazní, či naopak jejich vláda ještě inklinovala k špatnému

¹⁵⁰ *Německá císařská kronika*, v. 4083–4086.

¹⁵¹ Zoe LOWERY, *Nero*, New York 2017; David Colin Arthur SHOTTER, *Nero*, London – New York 2005; Philipp VANDENBERG, *Nero*, Bratislava 1988.

¹⁵² *Německá císařská kronika*, v. 4090–4098, v. 4105–4112, v. 4147–4154.

¹⁵³ *Německá císařská kronika*, v. 4155–4275.

pojetí, kronikáři většinou jejich odchod z tohoto světa přecházeli bez výraznějšího povšimnutí. U Nerona je tomu naopak. Jeho nedobrá charakteristika je shrnuta v několika verších, které vyprávění o tomto římském císaři na stránkách *Německé císařské kroniky* též uzavírají a Neronova vláda a zkažený život jsou v nich přirovnány k budování pekla.¹⁵⁴ Takto silné výrazy nejsou v případech jiných vládců ve verších *Německé císařské kroniky* použity, byť jako další tyrané jsou v této kronice představeni ještě římscí panovníci Philipus a Decius. Jejich krutá a špatná vláda byla podle kronikáře spojena především s pronásledováním křesťanů.¹⁵⁵

Je neoddiskutovatelné, že v *Německé císařské kronice* zastává císař Nero naprosto negativní roli. Stejně je tomu tak do dnešních dnů ve všeobecném povědomí. Tato negativní role, transformovaná do postavení panovníka – tyrana, je samozřejmě zapříčiněna několika důvody. Pro kronikáře pocházejícího z církevního prostředí byl prvotním motivem Neronův špatný vztah ke křesťanství, pronásledování stoupenců této víry i špatné jednání se samotnými apoštoly. Špatný vztah k víře a ke křesťanským hodnotám představovalo ve středověkém myšlení velkou kaňku na jakýchkoliv dalších ctnostech veškerých panovníků. V tomto případě je tato Neronova vlastnost podepřena ještě dalšími – neúcta k živým tvorům, k obyvatelům Říma i k samotnému městu. Další charakteristiky kronikář nepotřeboval. Tyto vlastnosti bohatě stačily k odsouzení Nerona jakožto tyrana.

Lze tedy shrnout, že pro recipienty *Německé císařské kroniky* lze přímo z příkladu Neronova života a vlády vyvodit ještě určité odrazující příklady neřestí, potažmo hříchů, neslučitelných (nejen) s dobovou morálkou. Především lze uvést nedodržování křesťanských zásad a absenci respektu k církevním autoritám, což je v Nerově případě prezentováno na postoji k apoštolům. Dále se jedná o záměrné ničení majetku jiných osob, stejně jako neposkytnutí pomoci při neštěstí jiných, což je ilustrováno na požáru Říma. Za velký problém lze charakterizovat též patologické vztahy v rodině, jež v uvedeném případě vyvrcholily vraždou matky. Naprosto nepřijatelná panovníkova sebevražda představuje umocnění předchozích vážných prohřešků vůči dobrému a správnému životu. Tato varování a ponaučení nejsou aplikovatelná pouze na dobu vzniku *Německé císařské kroniky*, ale beze změn obtojí i v dnešních časech.

Zařazení Nerona do konstrukce dobového ideálu panovníka lze označit v podstatě za protimluv. Nero se stal symbolem krutosti, bezbožnosti, absence poslušnosti a úcty k lidem i všem živočichům. V koncepci kroniky představuje explicitně vylíčený panovnický anti-ideál. Příběh Nerona je uzavřen na prostoru jemu věnovaném, kronikář se k němu nevrací

---

¹⁵⁴ *Německá císařská kronika*, v. 4293–4300.

¹⁵⁵ *Německá císařská kronika*, v. 6097 nn.

prostřednictvím žádných reminiscencí či propojením s jinými postavami, jako tomu je například u postavy Alexandra Makedonského.

3.2.3 Karel Veliký

<i>die vursten ze Sahsen verlurn alle ir craft.</i>	<i>knížata ze Saska ztratila všechnu jejich sílu.</i>
<i>Ain bustiom stift er ze Breme.</i>	<i>On založil biskupství v Brémách</i>
<i>sante Willibolt bekêrte dô die Tene</i>	<i>svatý Wilibald obrátil tak Dány</i>
<i>mit sîner suozen lêre.</i>	<i>svým dobrým učením.</i>
<i>dannen vuor der kaiser hêre:</i>	<i>odtud odjel vznešený císař:</i>
<i>er kêrte in Yspânîâm,</i>	<i>obrátil se do Španělska,</i>
<i>daz liut brâht er gote gehôrsam.</i> ¹⁵⁶	<i>aby tam lid obrátil k poslušnosti Boží.</i>

Historiografie zná postavy, které v následném obrazu minulosti výrazně převyšují své současníky. V pozdějších letech je jim propůjčeno naprosto zásadní postavení, zachová si místo v historickém povědomí. Pro období raně středověkých dějin na evropském Západě zastává tuto roli bezesporu Karel Veliký. V dnešní době je hodnocen a charakterizován různě – jako sjednotitel Evropy, jako šířitel křesťanské víry, jako stavitel, jako mecenáš umění. Každá z těchto jeho rolí byla již mnohokrát využita i zneužita v určitém kontextu.¹⁵⁷ Některé ze zmíněných rolí spojil s postavou prvního císaře na evropském Západě i autor veršů *Německé císařské kroniky*. V kontextu dobové mentality a středověkého myšlení jsou v podstatě všechny uvedené aspekty Karlova života a vlády důležité. V rámci charakteristiky dobrého panovníka a spravedlivé vlády jsou podstatnými aspekty politická i vojenská stabilita spravované oblasti, podpora křesťanské víry na organizační i duchovní úrovni, stejně jako budování funkčního zázemí hradů či opevněných sídel, a všechny tyto aspekty dobré vlády jsou v případě Karla Velikého ve verších *Německé císařské kroniky* zmíněny s několika příklady.

Popis života a skutků Karla Velikého (747/748–814) začíná ve verších *Německé císařské kroniky* Karlovým původem. Je představen jako syn Pipina, panovníka z karolinského rodu. Pipin měl podle kroniky dva syny – Lea (Lva), který se dostal na výchovu do Říma, aby se stal později papežem, a druhého syna Karla, který prozatím zůstal ve své vlasti.¹⁵⁸ Toto představení císaře Karla a papeže Lva jakožto rodných bratrů, které je formulováno v této kronice, není v dobové písemné produkci obvyklé. Pro koncepci reflexe osobnosti Karla Velikého se však tato domněnka či dokonce snad výmysl kronikáře posléze ukáže jako klíčový.

¹⁵⁶ *Německá císařská kronika*, v. 14872–14878.

¹⁵⁷ František GRAUS, *Živá minulost*, s. 101 nn.

¹⁵⁸ *Německá císařská kronika*, v. 14308–14327.

Veškerým dalším vladařským činům Karla Velikého předchází ve verších této kroniky jeho cesta do Říma, jež vyvrcholila císařskou korunovací. Kronikář mohl pravděpodobně chápat svátost korunovace jako posvěcení a jakési předchozí schválení všech kroků Karla Velikého, které budou v jeho vládě teprve následovat. Takto vyjádřená symbióza a velmi úzké propojení světské a církevních mocí je jednou ze základních charakteristik vlády Karla Velikého ve verších *Německé císařské kroniky*. Pokud vzpomeneme na dobrý příklad vlády Julia Caesara (kronikář v ní pokládal za důležitou především vojenskou stabilizaci situace v německojazyčné oblasti), oproti ní je moc Karla Velikého ještě vystupňována. Určitý klid v regionu je samozřejmostí, pokud bude podpořen cíleným souladem světské a církevní moci. V kontextu vladařských úkolů v polovině 12. století se v obou případech jedná o žádoucí vladařské cíle.

Důraz na christianizaci, který je v pasážích vztahující se ke Karlu Velikému enormní, může být splynutím světské a církevní moci v rámci „jedné rodiny“ naprosto legitimní a navíc oboustranně posvěcený. V této pasáži kroniky můžeme spatřovat svérázný příspěvek k výkladu teorie dvou mečů, která rezonovala v intelektuálním prostředí po období celého středověku. V kronice není uváděno, zda je důležitější meč duchovní, papežův, nebo meč světský, císařův. Není ani uvedeno, na jakých evangelijních základech je tato polemika vykonstruována. Domluva mezi oběma bratry je podávána jako harmonické rozdělení moci, s cílem dosáhnout dobré vlády s křesťanským zázemím. Kronikář hypoteticky mohl ze své pozice duchovního, píšícího kroniku o ideálu světské moci, považovat vykonstruovanou situaci za možné řešení dlouhodobých svárů mezi oběma mocenskými složkami.

Kronikář propojil christianizační činnost Karla Velikého s působením jeho vojska v Sasku. Stejně jako v případě životních osudů Julia Caesara je saská oblast chápána jako zdroj určité nestability, až nebezpečí. Christianizační činnost Karlova vojska není popsána vůbec jako snadná, ba naopak. K obrácení Sasů na křesťanskou víru bylo za potřebí fyzické i vojenské síly, a také často nějaké lsti, kterou zosnovali vojáci z vojska Karla Velikého, nikoliv panovník sám.¹⁵⁹

V *Německé císařské kronice* je také zdůrazněna zakladatelská činnost Karla Velikého, v souvislosti s christianizací především založení biskupství v Brémách a s ním spojená christianizace Dánska.¹⁶⁰ Opomenuta není ani christianizační činnost Karla Velikého směřovaná na jih, na území dnešního Španělska. Kronikář zmiňuje i poměrně detailní události, jako bylo obléhání jihofrancouzského Arles.¹⁶¹ Opomenuta není ani zakladatelská činnost

---

¹⁵⁹ *Německá císařská kronika*, v. 14855–14862. Též množství jiných úryvků, například *Německá císařská kronika*, v. 14915–14920, v. 14979–14988.

¹⁶⁰ *Německá císařská kronika*, v. 14873–14875.

¹⁶¹ *Německá císařská kronika*, v. 14876–14888.

v Cáchách a pro kronikáře chvályhodná schopnost vybudovat i při vládě „ze sedla“ více než obstojné sídlo.¹⁶² Systém budování důstojných a funkčních styčných bodů, o kterých se Karlova vláda mohla doslova fyzicky opřít, patří po politické stabilitě a šíření a podpoře křesťanské víry ke třetímu pomyslnému okruhu panovnických povinností dobového vládce.

Již bylo ukázáno, že kronikář používá měřítko středověkých rytířských ctností i na antické císaře, ovšem nejctnostnějším císařem je v podání *Německé císařské kroniky* právě Karel Veliký. Není tomu náhodou, je vylíčeno jeho přenesení říše na západ (*translatio imperii*) po konci starověkého římského impéria a po selhání byzantských vládců, zdůrazněn je jeho vztah k papežství, stejně jako aktivní politika za účelem zachování a zvelebení říše i v souvislosti s podporou křesťanské víry. V jednom panovníkovi se pro kronikáře z církevního prostředí, ale vědomého si svého vztahu ke středohornoněmecké jazykové skupině, nemohly skloubit vhodnější charakteristiky. Na jednom místě kroniky je uveden celý „katalog“ rytířských ctností vztažených právě ke Karlu Velikému:

<i>Karl was chuone,</i>	<i>Karel byl odvážný,</i>
<i>Karl was scone,</i>	<i>Karel byl ušlechtilý,</i>
<i>Karl was genadic,</i>	<i>Karel byl milostivý,</i>
<i>Karl was saelic,</i>	<i>Karel byl od Boha obdařený,</i>
<i>Karl was teurmuote,</i>	<i>Karel byl pokorný,</i>
<i>Karl was staete,</i>	<i>Karel byl přímý,</i>
<i>unt hete iedoch die guote.</i>	<i>byl též dobrý.</i>
<i>Karl was lobelich,</i>	<i>Karel byl slavný</i>
<i>Karl was vorhtlich,</i>	<i>Karel vzbuzoval respekt,</i>
<i>Karlen lobete man pilliche</i>	<i>Karel byl oslavován pro spojování a právo</i>
<i>in Romischen richen</i>	<i>v římské říši</i>
<i>vor allem werltkunigen.</i> ¹⁶³	<i>před všemi králi světa.</i>

Takto souhrnný a v podstatě podrobný a vyčerpávající seznam panovnických ctností se v textu *Německé císařské kroniky* ve vztahu k žádnému jinému panovníkovi nevyskytuje. Po tomto

¹⁶² *Německá císařská kronika*, v. 15005–15014.

¹⁶³ *Německá císařská kronika*, v. 15075–15086.

Též Christian GELLINEK, *Die Deutsche Kaiserchronik. Erzähltechnik und Kritik*, Frankfurt am Main 1971, S. 177. Takto přímý popis rytířských ctností je ve středohornoněmecké veršované tvorbě podle mých dosavadních zkušeností spíše výjimkou než pravidlem. Recipienti těchto pramenů měli o ideálním vládcovi a o jeho vlastnostech (ctnostech) určité představy, ale nemáme doloženo, že by existoval nějaký oficiální soupis podobných ctností. K tématice často idealizovaného obrazu panovníka více viz též Erich AUERBACH, *Mimesis. Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*, Praha 1968, s. 117–119; František GRAUS, *Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti*, ČČH 7, 1959, s. 205–131, především s. 209; Otakar SLANAŘ, *K otázce topiky ve středověké rytířské epice*, in: Dana Dvořáčková-Malá (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku*, Praha 2006, s. 273–286.

seznamu ctností je poměrně lakonicky poznamenáno, že Karel zemřel po 46 letech a 9 měsících své vlády a je pohřben v Cáchách.

Karel Veliký je ve verších *Německé císařské kroniky* vyličen jako dokonalý panovník, lze jej považovat za určitý panovnický ideál tehdejší doby. Alaister Matthews dokonce považuje vykreslení Karla Velikého na stránkách této kroniky až za didaktizující a výchovné.¹⁶⁴ U Karla Velikého lze ve verších *Německé císařské kroniky* ještě zdůraznit soubor ctností, které lze považovat za určitý seznam kladných charakterových vlastností každého středověkého panovníka.

K pochopení role Karla Velikého v *Německé císařské kronice* lze uvažovat ještě dalším směrem. Karel Veliký je tím, kdo definitivně přenesl říši na německé území. Zatímco Julius Caesar „zajišťoval“ první možné kontakty císařského majestátu s Bavorsy, Šváby a Sasy, Karel Veliký již přenesl instituci císařské vlády z Apeninského poloostrova na území střední Evropy. Tento počín spojený s rozsáhlou christianizací středovýchodoevropských regionů dělají z Karla Velikého v očích církevních autorů této kroniky takřka nepřekonatelnou autoritu. Karel Veliký jaksí převyšuje standartní vyličení dobrého vládce ve verších *Německé císařské kroniky*. Jeho „třísložková“ dobrá vláda (složená z relativní politické a vojenské stability umocněné jejím udržováním v jednotlivých regionech říše, symbióza světské a církevní moci násobená christianizačním procesem a budování hmotné opory již dosaženého) obsahuje v podstatě všechny požadavky, které na středověkého vládce mohly být vzneseny. Pokud by některá z jeho ctností nebyla dostatečně zdůrazněna, kronikář ji ještě přiřadil do seznamu ctností, který byl součástí Karlova nekrologu.

Období po smrti Karla Velikého je líčeno jako doba poměrně neklidná a nestabilní. Jeho syn Ludvík je ještě označen za dobrého dědice a šířitele křesťanství, jež vládl bohabojně a oplýval ctnostmi (byl moudrý, zbožný, milostivý a oddaný službě Bohu), což můžeme v kontextu *Německé císařské kroniky* pokládat za ideálního vládce.¹⁶⁵ Ovšem další jednotliví panovníci, kteří následovali v průběhu 9. století, nejsou kronikou vnímáni jako významné panovnické postavy. Ani pro středohornoněmecké kroniky není takové vyličení událostí neobvyklé, velice podobnou dikci lze spatřit například ve *Světové kronice* Janse Enikela.¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ Alaister MATTHEWS, *The Kaiserchronik. A Medieval Narrative*, Oxford 2012, S. 75–89.

¹⁶⁵ *Německá císařská kronika*, v. 15092–15094, v. 15202–15204, v. 15224–15228.

¹⁶⁶ Například *Německá císařská kronika*, v. 15318–15325.

K životu Karla Velikého a k chápání jeho role v současné historiografii více viz například Dieter HÄGERMANN, *Karel Veliký: vládce Západu*, Praha 2002; Johannes FRIED, *Charlemagne*, Cambridge – Massachusetts 2016; Max KERNER, *Karl der Grosse: Entscheidung eines Mythos*, Köln – Weimar – Wien 2000.

V *Německé císařské kronice* jsou po Ludvíku Pobožném v kratších (o několika stovkách veršů dlouhých) úsecích vylíčení následující panovníci: Lothar I., Ludvík II., Arnulf Korutanský, Jindřich Ptáčník, Ota I., Ota II., Ota III., Jindřich II., Konrád II., Jindřich III., Jindřich IV., Jindřich V., Lothar se Supplinburgu a Konrád III., jehož italským tažením obsah *Německé císařské kroniky* končí. Stejně jako panovníci starších období jsou zde nově nastupující vládci představeni až šablonovitými úvody.¹⁶⁷ Je však vhodné zdůraznit, že při líčení osudů a vlády těchto panovníků není na perfektní vládu Karla Velikého odkazováno a v podstatě jeho postava tak z veršů ani nevyplývá jako vzor, podle kterého se panovníci snažili jednat. Tato propojení však nejsou v celé *Německé císařské kronice* častá. Kapitoly věnované jednotlivým panovníkům jsou uzavřené a většinou jasně z nich vyplývá, zda je jednání daného vládce hodné následování či nikoliv. Opakují se velmi všeobecné charakteristiky dobré vlády bez větších podrobností. Model obecně pojatého ideálu panovníka ve verších této kroniky zahrnuje – nepřekvapivě – moudrost, zbožnost, milostivost, odvahu, šlechtnost, umírněnost a dobrotu. Na příkladu Karla Velikého lze hovořit i o požadavku na harmonii mezi církevní a světskou mocí.

Zajímavostí pro období raného a vrcholného středověku je začlenění dějin řezenského biskupství do příběhu jednotlivých panovníků. Jelikož kronikář stojící za danými verši s velkou pravděpodobností pocházel z církevního prostředí v tomto bavorském městě, jsou tyto dějové vsuvky a odbočky pochopitelné. Nejedná se o kontinuální přehled, ale spíše o drobné letopisné poznámky odkazující především k nejvýznamnějším řezenským biskupům. Zdůrazněna je i důležitost Řezna (jednou je dokonce označeno za hlavní město) a akcentovány jsou i tamní pobyty panovníků.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Například *Německá císařská kronika*, v. 15318–15320: *Daz rîche besaz dô Ludewîc, / dô hup sich michel strît: / Karl unde Pippîn / – Říši převzal Ludvík, / tak přišla velká hádka / [mezi] Karlem a Pipinem*
Německá císařská kronika, v. 15583–15585: *Alsô der chaiser Arnult versciet, / ainen sun er verliez, / gehaizen was er Ludewîch. – Tedy císař Arnold zemřel, / syna zanechal, / jmenoval se Ludvík*
Německá císařská kronika, v. 15974–15975: *Alsô der kunich Ottô versciet, / ainen triulîchen sun er liez, / gehaizzen was er Ottô. – Tedy král Oto zemřel, / smutného syna zanechal, / jmenoval se Oto*
Německá císařská kronika, v. 16064–16068: *Alse der chunich Ottô versciet, / ainen sun er liez, / er newas niht alt, / wan ze zwelf jâren gezalt: / daz was der dritte Ottô. – když král Oto zemřel, / syna zanechal, / nebyl starý / tehdy dvanáct let čítal: / byl to třetí Oto.*

¹⁶⁸ Například *Německá císařská kronika*, v. 16506–16508: *Ze Regenesburch was dô ain biscof, / von dem saget man ienoch, / gehaizen was er Gebehart. – V Řezně byl biskup, / o něm se mluví, / jmenoval se Geberhard (Eberhard)*
Německá císařská kronika, v. 16822–16823: *Ze Regenesburch der houbetstat / ain grimmiger hof gesprochen wart. – v Řezně, hlavním městě / podivný sněm dvůr (sněm) probíhal*
Německá císařská kronika, v. 16863–16867: *dem jungen Hainrîche. / ain hof lobeten si dô ze Regenesburch. / dar chom vil manich helt guot: / bischove dân niene wâren, / dar chômen aver herzogen unt grâven. – mladému Jindřichovi / byl oceněn dvůr v Řezně, / přibýlo tam mnoho dobrých hrdinů: / biskupové tam chyběli, / přišli ale vévodové a hrabata.*

***

Závěrem kapitoly o *Německé císařské kronice* musí být s ohledem na nadcházející tematické okruhy zdůrazněno následující: Sice se nejedná o první veršovaný text ve střední horní němčině vůbec, ale jedná se o první text s většinovým kronikářským námětem v tomto jazykovém stylu. Přestože je to dílo ve vernakulárním jazyce, jeho vznik je řazen do klášterního prostředí v Řezně. Osobnost kronikáře není přesně známá. Modelově si lze představit jednoho nebo více mnichů z takřka libovolného dobového řezenského kláštera. Mniši se museli orientovat nejenom v latinském, ale i v tehdy chudším středohornoněmeckém písemnictví. Latinské prameny posloužily především jako faktografická opora a staro-či středohornoněmecké veršované texty (především *Píseň o Annovi*) posloužily jako stylistická inspirace. V textu kroniky se často vyskytují reminiscence na výrazné postavy staro- a středohornoněmecké literární kultury, například na Dietricha z Bernu, Alexandra Makedonského či na proctví o konci říše spojené s vládou posledního císaře Fridricha. Tyto záležitosti však postrádají předchozí vysvětlení, lze předpokládat, že kronikář nepovažoval za nutné tyto osoby či události svému publiku blíže představovat.

Na závěr je vhodné shrnout především ke kompozici a pojetí panovnického ideálu ve verších *Německé císařské kroniky* následující: kronika je sestavena z medailonků jednotlivých panovníků starověké a středověké římské říše. Největší prostor zaujímají Julius Caesar a Karel Veliký. Julius Caesar je představen jako ten, který seznámil německou oblast (Šváby, Sasy, Bavorsy) s institucí císařství. Karel Veliký zase dosáhl nejen v kronikářově době požadované symbiózy císařské a papežské moci, ale i relativní politické a vojenské stability říše. Z hlediska zázemí kronikáře (či kronikářů) je pochopitelné, že na sakrální témata je kladen větší důraz, a to nejenom na roli papežské moci, ale též na christianizaci a panovnické zakládání kostelů nebo klášterů. Osudy dalších panovníků samozřejmě nejsou zanedbatelné, nicméně se střídají v kratších, takřka neutrálních pasážích. Velká část panovníků je popsána neutrálně, či jednou pochvalnou vlastností. Velkou výjimku představuje především Nero, který je vylíčen jako výrazně tyranský vládce. Osudy panovníků často představují odrazový můstek k dalším tématům, především ke geografickým a náboženským.

4. Dílo Janse Enikela: Světová kronika a Kniha o knížatech

Der ditz getiht gemacht hât,

der sitzt ze Wienn in der stat

mit hûs und ist Johans genant.

an der korôniken er ez vant.

der Jansen enikel sô hiez er.

von dem buoch nam er die lér.¹⁶⁹

Ten, který toto zbasnil,

sídlí ve městě Vídni

s domem, a je zván Johan.

v kronikách on to nalezl.

Jansen Enikel tak se on jmenuje.

z knihy si vzal poučení.

Dosavadní výzkum v rámci předkládané disertační práce, koncentrovaný na *Německou císařskou kroniku* se dosud soustředil na prostředí církevních elit bavorského města Řezno. Druhé dílo, na které je v rámci mého disertačního výzkumu zameřena pozornost, představuje jak geografický, tak současně chronologický posun. Zatímco *Německá císařská kronika* byla sepsána v polovině 12. století, kdy středohornoněmecké veršované písemnictví bylo ve svých začátcích, dostáváme se nyní do 2. poloviny 13. století. V tomto období se již středohornoněmecká písemná produkce a její recepce stávají takřka běžnou součástí života určitých společenských vrstev a ovlivňují především prostředí světské nobility.

Zámožnější obyvatel Vídně, Jans, řečený Enikel, sepsal dávné dějiny celého světa a celého lidstva, a v další práci se orientoval na dějiny svého blízkého okolí. Pravděpodobně neměl vysoké vzdělání, nejsme si jisti, zda dobře ovládal latinu. Ale pravděpodobně si byl ale vědom znalostí a případných požadavků své městské komunity. Pokud se rozhodl předesílit minulost právě jim, je tu z hlediska středohornoněmeckého kronikářství další anomálie – publikum není dvorské, ale městské, pravděpodobně přímo z měšťanské vrstvy. Pro určité srovnání s českým prostředním může posloužit tak řečený Dalimil. Tento kronikář také za sebou pravděpodobně neměl zázemí většího panovnického či šlechtického dvora. Oba kronikáři, jak Jans Enikel, tak Dalimil, se také v psaní snažili o určité poučení své sociální vrstvy. Podobně tomu bude i u Otakara Štýrského, nicméně kronikář nebo kronikáři stojící za *Německou císařskou kronikou* se podobné kategorii kronikáře píšícího pro své sociální prostředí vymykají.

Jans Enikel je často označován jako autor „druhé nejznámější“ kroniky vzniklé na území rakouských zemí, přičemž za autora „nejznámější“ bývá označován Otakar Štýrský.¹⁷⁰ Účelem

¹⁶⁹ *Jansen Enikels Werke. Weltchronik*, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phililp Strauch, Hannover – Leipzig 1900, v. 83–89, dále jen Enikel, *Světová kronika*.

¹⁷⁰ Ottokar LORENZ, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Seit der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts*, Berlin 1876, S. 210: „Keine Geschichtsquelle der deutschen Geschichte ist bekannter und berühmter als die Reimchronik Ottokars von Steiermark.“

této práce není přímá komparace kronik Otakara Štýrského a Janse Enikela, ale zohlednění jejich podobností a rozdílů na základě určité odlišnosti žánrů, rozsahu textů, publika i sociální pozice obou autorů. Pokud Otakar Štýrský z pramenů vystupuje poskrovnu, ale jako ministeriál neaktivní u dvora celkem běžně, Jans Enikel je důkladně ukryt mezi anonymním davem vídeňského měšťanstva. O Enikelovi samotném lze nejvíce informací dohledat v jeho dílech. Není listině doložen, tudíž pro sepsání jeho biografie nejsou dochované prameny. Nicméně z textu *Světové kroniky* a *Knihy o knížatech* lze vyčíst následující: Autor textů sám sebe nazývá jako *Jan(s) von Wien*, nebo *Johans*, případně *her Jansen enichel*.¹⁷¹ Též doplňuje, že ve Vídni vlastní dům (*der sitzt ze Wienn in der stat mit hús*).¹⁷² Výklad titulu „her“ a přídomku „enichel“ předložil Otto Brunner, který předpokládal, že „her“ (pán) byl titul vídeňské vyšší vrstvy ve 13. a 14. století, a přídomek „enichel“ může být parafrází výrazu Enkel (vnuk). V listinném materiálu je doložen děd kronikáře na vídeňských městských privilegiích z let 1278 a 1296.¹⁷³ Snaha o sestavení genealogie Janse Enikela je opřena o výpovědní hodnotu jeho díla a o dvě zmíněná městská privilegia. Shodné příbuzenské vazby předložili Otto Brunner a Raymond Graeme Dunphy. Nelze říci, zda byl Jans Enikel erbovní měšťan, nebo nikoliv.¹⁷⁴

Jans Enikel je autorem dvou dochovaných historických pramenů – *Světové kroniky* a *Knihy o knížatech*. Philipp Strauch, který sestavil v roce 1900 edici Enikelova díla pro Monumenta Germaniae Historica, se kloní k názoru, že za začátek Enikelovy literární činnosti lze považovat rok 1277. Jeho starší text, *Světová kronika*, vznikla zajisté před rokem 1302, nejpozději patrně mezi roky 1272–1280. Obsahuje líčení dějinných událostí od biblických příběhů po rok 1250, vyprávění je tedy uzavřeno smrtí císaře Fridricha II. Rozsah je necelých 30 000 veršů, a autograf neexistuje. Mezi možné zdroje obou Enikelových děl lze

¹⁷¹ Enikel, *Světová kronika*, v. 21, 85, v. 83–87.

¹⁷² Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 26, 84.

¹⁷³ Otto BRUNNER, *Das Wiener Bürgertum in Jans Enikels Fürstenbuch*, MIÖG 58, 1950, S. 550–574, zde především 551–554.

¹⁷⁴ *Tamtéž*; Raymond Graeme DUNPHY, *Das was ein michel wunder. The Presentation of Old Testament Material in Jans Enikel's Weltchronik*, Göppingen 1998, S. 17–21. V Enikelově *Knize o knížatech* je uvedeno jméno významných osobností města Vídně, mimo jiné též měšťan – purkmistr Paltram. Tato zmínka dokazuje Enikelovo povědomí o jednotlivých osobnostech tamní společnosti, stejně tak jako Patramův význam.

Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2419–2439: *Darnâch der fürste Fridrich / tet der stat frumclîch, / wan er wolt des niht enbern, / er wolt die jungen burger êrn. / der nam er zwelf ûz der stat, / als in dô sîn wille bat. / der eine was Otte genant, / der was dem fürsten wol bekant. / an dem Markt was sîn zuonam. / hern Heimen sun er ouch nam, / der hiez ouch Ott, / daz sahe ich âne spot. / der dritte was her Paltram, / den er in sînen hof nam, / der vierd her Uolrîch hern Liuthers sun, / der fünfte herre Jansen sun. / der sehste was her Liubman. / den siebenten ich ouch nennen kan, / der was des Scherantes sun, / der was biderbe und frum, / der selbe was Rüedel genant. – Poté kníže Fridrich / vyzdvihl město dobré / nechtěl postrádat / chtěl mladé měšťany vyznamenat. / vyzdvihl dvanáct z města, / když mu tak bylo po jeho vůli. První byl zván Otto, / byl knížeti zcela známý: / na trhu byla jeho přízeň. / pana Heimena syna také vyzdvihl / Také se jmenoval Oto / to vidím bez posměchu. / třetí byl pan Paltram / kterého on vzal ke svému dvoru, / čtvrtý pan Ulrich, pana Liuthera syn, / pátý pana Jansena syn. / šestý byl pan Liubman, / sedmého také mohu jmenovat, / to byl Scheranta syn, / který byl dobrý a zbožný, / tentýž byl zván Rüedel.*

počítat především Bibli, *Německou císařskou kroniku*, dolnorakouskou analistiku, dílo Rudolfa z Emsu a eposy, mimo jiné například *Frauendienst*.¹⁷⁵

Kronikář zřejmě čerpal i z ústně předávaných pramenů. Toto tvrzení je sice těžce doložitelné, ale lze upozornit na Enikelovo odvolání se na výpověď jednoho blíže neurčitelného českého faráře Fridricha z Dunajovic.¹⁷⁶ Farář není na žádném jiném místě zmíněn, jeho role informátora náhodného, či doplňujícího svou výpověď pouze k jedné události, je podobná zmínce Otakara Štýrského o purkrabím Heinrichovi z Norimberku.¹⁷⁷ Na základě těchto veršů o dunajovickém faráři (pravděpodobně lze obec lokalizovat shodně s jihomoravskými Dolními Dunajovicemi) vyvstala již u Philippa Straucha teorie, že Enikelova rodina mohla mít i český původ. Tuto myšlenku, opřenou rovněž o geografickou blízkost „slovanského prostoru“ a Vídně připomenul rovněž Raymond Graeme Dunphy.¹⁷⁸ Osobně se domnívám, že pro pátrání o českém či obecněji řečeno slovanském původu kronikáře nemáme žádné průkazné a spolehlivé prameny. Pro své další hypotézy budu vycházet z odborné literatury, ve které je jasně potvrzeno zakotvení Janse Enikela do sociální skupiny vídeňské vyšší vrstvy, ať už byl původ jeho předků jakýkoliv.

Stejně jako u *Německé císařské kroniky* neexistuje dostatek důkazů ke stoprocentní lokalizaci kronikáře. Za hlavní místo pobytu Janse Enikela je všeobecně považovaná Vídeň bez bližšího určení části města. Historické centrum rakouského hlavního města po mnoha přestavbách dnes již nabízí jen málo podkladů pro představu o jeho středověké podobě. Můžeme alespoň předpokládat, že Jans Enikel znal kostel sv. Ruprechta. Tento pravděpodobně nejstarší kostel ve Vídni (za tradiční datum jeho založení se pokládá rok 740) popsal i ve své *Knize o knížatech* a doplnil i určité podrobnosti o jeho stavbě.¹⁷⁹

---

¹⁷⁵ Wilhelm WATTENBACH – Franz-Josef SCHMALE, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Vom Tode Kaiser Heinrich V. bis zum Ende des Interregnum*, Darmstadt 1976, S. 209 nn; Leopold HELLMUTH, *Zur Entstehungszeit der Weltchronik des Jans Enikel*, in: Österreich in Geschichte und Literatur, Wien 1957, S. 163–170; Ottokar LORENZ, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter: bis zur Mitte des dreizehnten Jahrhunderts*, Berlin 1876, S. 188–200, 209–217.

¹⁷⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 8813–8819: *die red hât mir tât bekannt / ein pfaß, der ez geschriben vant, / der ist genant Friderich, / ze Bêheim sitzt er sicherlich / ... / ze Wonawicz ist er pfarrær – zprávu mi ozřejmil / farář, který ji nalezl zapsanou, / jež je nazývân Fridrich, / v Čechách sídlí jistě / ... / v Dunajovicích je farářem.* Zmínka též v Gesine MIERKE, *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, Berlin 2014, S. 48–49.

¹⁷⁷ Otakar, v. 12441–12443: *ich hôrt ez sît himelichen / von dem wîsen Heinrichen, / dem burcgrâven von Nurenberc – slyšel jsem to potaji / od moudrého Heinricha / purkrabiho z Norimberku*

¹⁷⁸ Raymond Graeme DUNPHY, *Daz was ein michel wunder. The Presentation of Old Testament Material in Jans Enikel's Weltchronik*, Göppingen 1998, S. 104.

¹⁷⁹ Rozbor pasáží z *Knihy o knížatech* Janse Enikela, které se přímo ke stavbě a významu kostela sv. Ruprechta vztahují, je součástí podkapitoly o této kronice, ve které je pojednáno i o Enikelově zpracování dějin Vídně.

4.1 Zázemí vzniku, předmluva a skladba díla – Světová kronika

<i>ich wolt iu sagen mêre,</i>	<i>já bych vám rád sdělil více,</i>
<i>verdruzz iuch sîn niht sêre,</i>	<i>a nenudil vás mnoho,</i>
<i>wie die künig ze Rôm sâzen</i>	<i>jak římsští králové vládli,</i>
<i>und ir trûrens vergâzen,</i>	<i>a zapomínali na své smutky,</i>
<i>und wie sie dar bequæmen</i>	<i>a jak nabývali úřadu,</i>
<i>und ouch ir ent næmen,</i>	<i>a také jak jej byli zbavováni,</i>
<i>wie ieslîcher besunder,</i>	<i>jak jeden každý,</i>
<i>stifte in Rôm wunder.</i>	<i>zakládal v Říme podivuhodnosti.</i>
<i>daz wolt ich gern bescheiden,</i>	<i>to bych chtěl rád sdělit,</i>
<i>wie die kristen und die heiden</i>	<i>jak křesťané a pohané</i>
<i>dâ gekroenet giengen</i>	<i>tam mířili ke korunovaci</i>
<i>und werdiclîch enpfiegen</i>	<i>a důstojně převzdali</i>
<i>den zins von den rîchen.¹⁸⁰</i>	<i>od mocných svůj tribut.</i>

Ať už byl Jans Enikel z hlediska původu či svých společenských vazeb kdokoliv, v úvodu své *Světové kroniky* formuloval svůj zájem poměrně jasně. Označení „římsští králové“ je zde z dnešního pohledu jistě zavádějící, korektnější výraz by byl „panovník.“ Stejně tak je nutné vzít s ohledem na obsah díla v potaz, že Enikel neměl pravděpodobně na mysli pouze starověké římské vladaře, ale i středověké vládce Svaté říše.

4.1.1 Zdroje a inspirace *Světové kroniky* Janse Enikela

První z děl Janse Enikela nese titul *Světová kronika*. Nelze dokázat, zda tento titul používal i sám Enikel, nebo zda k jeho přiřazení k tomuto dílu došlo až později. Nejedná se pouze o název jednoho díla, ale o svébytnou kategorii v rámci kronikářských žánrů. Především německojazyčná medievistika rozumí pod pojmem světová kronika (*Weltchronik*) vyprávění o dějinách světových říší od stvoření světa do současnosti kronikáře. Světová kronika se od 2. poloviny 13. století až do poloviny 14. století stala pro německojazyčný prostor poměrně frekventovaným žánrem. Ve světových kronikách jsou ve stručnosti načrtnuty dějiny orientálních říší (Asýrie, Babylonie, Egypt), Řecka a Říma, příběhy ze Starého zákona (interpretace, respektive převyprávění evangelií není tak časté), a rané dějiny křesťanství. Enikelova *Světová kronika* je i z obsahového hlediska typickým zástupcem tohoto žánru.

---

¹⁸⁰ Enikel, *Světová kronika*, v. 53–67.

Právě biblické, povětšinou starozákonní příběhy jsou hlavní a obsahově výraznější částí světových kronik vedle dějin starověkého Říma i středověké říše římské. V současné německojazyčné odborné historické literatuře se vyskytují dva termíny, které označují biblické příběhy adaptované do domácího (většinou středohornoněmeckého) jazyka: *Reimbibel* (rýmovaná či veršovaná bible) a *Historienbibel* (historická bible). Tyto termíny lze odlišit následovně: tzv. rýmovaná bible představuje takovou formu textu, ve kterém jsou vybrané biblické příběhy převedeny do veršů.¹⁸¹

Oblíbenost žánru světových kronik v jihoněmeckém kulturním okruhu dokazují především tři prameny, dochované v několika opisech – světové kroniky Janse Enikela, Rudolfa z Emsu a Jindřicha z Mnichova. Právě u Enikelovy *Světové kroniky* dvě třetiny obsahu tvoří biblické příběhy.¹⁸² Termín tzv. historická bible se více využívá především pro období 15. století, kdy zvláště ve středoněmeckých a severoněmeckých regionech vznikaly opisy nejznámějších biblických příběhů do nejrůznějších dialektů střední a raně novověké horní němčiny, později i dolní němčiny.¹⁸³ *Světová kronika* Janse Enikela samozřejmě není „pouhou“ rýmovanou biblí, jelikož obsahuje i pasáže ze starověkých dějin.

V případě takových námětů středověkých kronik, které se neopírají o vlastní zkušenosti kronikáře, ani o vyprávění kronikářových starších současníků, docházíme k polemice nad pojetím kronikářovy role. Je autorem takových pasáží, nebo jejich vypravěčem? Problematika pojetí středověkého autora a vypravěče je velice rozsáhlá. Toto rozdělení není vždy možné uvádět se stoprocentní jistotou, neboť je závislé nejenom na jednotlivém díle,

---

¹⁸¹ Anna Katharina HAHN, *Historienbibel, Farbmikrofiche – Edition der Handschrift. Hamburg, Staats- und Universitätsbibliothek, Cod. 8 in scrinio*, München 1997; Theodor MERZDORF, *Die deutschen Historienbibeln des Mittelalters*, Stuttgart 1870; Herman PALM *Eine Mittelhochdeutsche Historienbibel. Beitrag zur Geschichte der vorlutherischen deutschen Bibelübersetzung*, Breslau 1867; *Historienbibel.- Farbmikrofiche-Ed. der Hs. Hamburg, Staats- und Univ.-Bibilothek, Cod. 8 in scrinio / Beschreibung der Hs. und Anm. zum Übers.-Werk von Anna Katharina Hahn*, München: Ed Lengenfelder 1997, S. 7–20.

¹⁸² *Jansen Enikels Werke. Weltchronik*, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phililp Strauch, Hannover – Leipzig 1900; *Rudolf von Ems: Weltchronik. Aus der Wernigeroder Handschrift*, hg. von Gustav Ehrismann, Dublin 1967; Paul GICHTEL, *Die Weltchronik Heinrichs von München in der Runkelsteine Handschrift des Heint Sentlinger*, Dissertation, München 1937; Ingrid von TIPPELSKIRCH, *Die „Weltchronik“ des Rudolf von Ems. Studien zur Geschichtschreibung und politische Intention*, Dissertation, Technische Hochschule Karlsruhe 1972. Důležitým poznatkem zůstává, že i přes shodné charakteristiky tří výše uvedených kronikářů a jejich světových kronik (Jans Enikel, Rudolf von Ems, Heinrich von München), jazyk a forma nejsou pro všechny světové kroniky jednotícím prvkem. Například Saská světová kronika je psaná ve středohornoněmecké próze, a v celé Evropě se vyskytuje mnoho dalších jazykových mutací tohoto žánru.

¹⁸³ Joseph SEEMÜLLER, *Deutsche Poesie vom Ende des XIII. bis in den Beginn des XVI. Jahrhunderts*, Sonderabdruck aus Band III. der „Geschichte der Stadt Wien“, herausgegeben vom Altherthumsvereine zu Wien, Wien 1903, S. 3: „Seine [Enikels] Weltchronik ist sowohl Reimbibel.“

Anna Katharina HAHN, *Historienbibel, Farbmikrofiche – Edition der Handschrift. Hamburg, Staats- und Universitätsbibliothek, Cod. 8 in scrinio*, München 1997, S. 7–20, především 7, 9, 12, 19, 20; Raymond Graeme DUNPHY, *Daz was ein michel wunder. The Presentation of Old Testament Material in Jans Enikel's Weltchronik*, Göppingen 1998, zde především S. 49–55. Obecně například Theodor MERZDORF, *Die deutschen Historienbibeln des Mittelalters*, Stuttgart 1870; Raymond Graeme DUNPHY, *History as literature: German world chronicles of the thirteenth century in verse*, Michigan 2003.

ale dokonce na různých částech jednoho díla. Oba výrazy lze v rámci této studie chápat jako podřazené výrazy ke slovu kronikář, jelikož pisatel kroniky může být jak vypravěčem převzatého textu, tak autorem textu originálního. Samozřejmě textová analýza by umožnila určit, zda je kronikář v daném úseku svého díla pouhým vypravěčem, zda danou pasáž převzal nebo beze změny opsal v jiném prameni nebo zda se jedná o novou, originální autorskou část textu. Není to však vždy možné, už pro tristní stav dochovaných dobových pramenů. Tento přístup vyžaduje věnovat výraznější pozornost jazykovým prostředkům a strategiím pramene, a právě jejich prostřednictvím se pokusit o přiblížení k myšlenkovému světu a osobnostním rysům kronikářů.¹⁸⁴

U Janse Enikela můžeme především v rámci jeho *Světové kroniky* nejspíše konstatovat, že zůstává „pouhým“ vypravěčem v tom smyslu, že biblické příběhy přejímal a převyprávěl. Nicméně ve sledování kompozice díla, ke které směřoval i výběrem daných biblických pasáží, zastává stále funkci autora celkového textu kroniky. Většina témat byla dostupná v Bibli, ale i jiných textech. Za předpokladu, že by měl v dosahu *Německou císařskou kroniku*, znal by i některé pasáže i dějin starověkého Říma. Ursula Liebertz-Grün předpokládá inspiraci u autorů pravděpodobně přítomných u vídeňského babenberského dvora, kde mohla být k poslechu mimo jiné díla Walthera von der Vogelweide či mistra Tannhäusera. Enikelovi je přisuzována i znalost dolnorakouské analistiky. Badatelé se tak domnívají na základě jazykové podobnosti textů a obdobné slovní zásoby, stejně tak považují Vídeň za epicentrum vzniku těchto textů, nicméně doložit stav Enikelovy pramenné základny je nemožné. Josef Seemüller, historik a archivář, editor Enikelova díla i *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, předpokládal u Enikela znalost latiny především proto, aby mohl latinské texty přečíst. Na tuto eventualitu nás samozřejmě žádné historické prameny ovšem stoprocentně neodkáží.¹⁸⁵

---

¹⁸⁴ Více viz např. Heinrich Matthias HEINRICHS, *Zum Problem des Verfassers in der Mündlichkeit*, in: *Studien zur deutschen Literatur des Mittelalters*, hg. von Rudolf Schützeichel, Bonn 1979, S. 86–97; Ernst HANISCH, *Die linguistische Wende. Geschichtswissenschaft und Literatur*, in: *Kulturgeschichte heute*, hgg. Wolfgang Hardtwig – Hans Ulrich Wehler, Göttingen 1996, S. 212–230; *Autor und Autorschaft im Mittelalter. Kolloquium Meißen 1995*, hgg. von Elisabeth Andersen – Jens Haustein – Anne Simon – Peter Strohschneider, Tübingen 1998. Z uvedeného sborníku pro okruh středohornoněmeckých veršovaných kronik Horst WENZEL, *Autorenbilder. Zur Ausdifferenzierung von Autorenfunktion in mittelalterlichen Miniaturen*, in: Elisabeth Andersen – Jens Haustein – Anne Simon – Peter Strohschneider (hgg.), *Autor und Autorschaft im Mittelalter. Kolloquium Meißen 1995*, Tübingen 1998, S. 1–28; Kurt GÄRTNER, *Zu den mittelhochdeutschen Beziehungen für den Verfasser literarischen Werke*, in: Tamtéž, S. 38–46; Christian KIENING, *Der Autor als „Leibeigener“ der Dame – oder des Textes? Das Erzählsubjekt und sein Körper im „Frauendienst“ Ulrich von Liechtenstein*, in: Tamtéž, S. 211–238; Vojtěch BAŽANT, *Kronikář ve svém díle. Problematika autora a vypravěče*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20/1, 2017, s. 141–157.

¹⁸⁵ Ke světovým kronikám jihoněmeckého prostoru více viz např. Raymond Graeme DUNPHY, *The presentation of Old Testament material in Jans Enikel's Weltchronik: das was ein Michel Wunder*, Göppingen 1998. Jans Enikel není v kompozici *Světové kroniky* výjimkou, podobné schéma biblických a starověkých dějin předkládá i mj. Rudolf z Emsu či Jindřicha z Mnichova. K problematice světových kronik více viz např. Helmut BRACKERT, *Rudolf von Ems. Dichtung und Geschichte*, Heidelberg 1968; Xenja

Ukázku práce Janse Enikela, která stála na využití jednotlivých zdrojů a jejich propojení, může představovat pasáž, ve které Enikel parafrázoval knihu Daniel. Na rozdíl od *Německé císařské kroniky* se soustředil na její větší část, nejen na nejznámější proroctví.¹⁸⁶ Naopak, Jans Enikel především volně parafrázoval život krále Nebukadnesara a na jeho pozadí umístil působení proroka Daniela. Nejznámější proroctví o čtyřech divokých zvířatech není zahrnuto vůbec a Danielovo působení je zkráceno pouze na určitý moudrý protiklad krále Nabukadnesara v roli jeho rádce. Z této koncepce lze usuzovat na určitý Enikelův pohled, který více zastupuje světské prostředí. Jeho akcent na panovnickou postavu odpovídá poptávce po ukázkách silných panovníků. Kronikář stojící za touto pasáží ve verších *Německé císařské kroniky* byl naopak pravděpodobně více nakloněn duchovní stránce celého příběhu, proto pro něj nebyla natolik důležitá parafráze panovnického osudu, ale naopak role proroka a samotné proroctví.

Již v předchozí kapitole o *Německé císařské kronice* bylo zmíněno, že některé momenty se středohornoněmeckými veršovanými texty prolínají. Nejedná se o komplexní vysvětlení dané situace, ale o jisté „narážky“ či reminiscence na pravděpodobně všeobecně známé souvislosti. Osudy proroka Daniela na dvoře krále Nabukadnesara ve *Světové kronice* Janse Enikela mohou být jedním z těchto případů. Za další podobný moment může být označena zmínka o proroctví *Veniet aquila* o posledním císaři Fridrichovi. Podobná zmínka je zahrnuta jak v *Německé císařské kronice*, tak i ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Ve všech jmenovaných případech se jedná o krátkou poznámku, že za vlády (posledního) císaře Fridricha má nastat poslední věk, poslední říše.¹⁸⁷

Zda za touto pasáží stojí nepochybná inspirace Janse Enikela v *Německé císařské kronice*, není jasné, stejně jako není dohledatelné, zda byl vídeňský kronikář inspirován přímo samotným proroctvím. Verše *Světové kroniky* Janse Enikela, kde je naopak zřetelná silná inspirace v *Německé císařské kronice*, jsou verše, ve kterých se Enikel věnuje římskému císaři

---

von ERTZDORF, Rudolf von Ems, *Untersuchung zum höfischen Roman im 13. Jahrhundert*, München 1967; Ursula LIEBERTZ-GRÜN, *Gesellschaftsdarstellung und Geschichtsbild in Jans Enikels Weltchronik. Mit Notizen zu Geschichtserkenntnis und Geschichtsbild im Mittelalter*, Euph. 75, Wien 1981, S. 71–99; *Studien zur Weltchronik Heinrichs von München, Band 1. Überlieferung, Forschungsbericht, Untersuchung, Texte*, hg. von Horst Brunner, Wiesbaden 1998.

¹⁸⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 17059–17063: *Ein jud ouch gesezzen was, / als ich an dem buoch las, / der was geheizen Daniel / der was zuo guten dingen snel. – Žid také přebýval, / když jsem textu zanechal, / jmenoval se Daniel / byl dobrým věcem nakloněný*

¹⁸⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 28691 nn., především v. 28691–28697: *Nâch Christi geburt zwelf hundert / jâr unde drîzic jâr daz geschach. / Nû hiet ich vil gar verdagt, / daz ich iu niht ein mæer sagt / von dem keiser Fridrîch / waz er dô tet in sînem rîch, / ein vil wârez mære. – Po narození Krista dvanáct set / let a třicet let se stalo / nezamlčel jsem, / že už více příběh nevyprávím / o císaři Fridrichovi / co učinil ve své vládě, / velmi pravdivý příběh. Hannes MÖHRING, *Weltkaiser der Endzeit*, Stuttgart 2000, S. 238–253.*

Neronovi.¹⁸⁸ Už v kapitole o *Německé císařské kronice* jsme mohli konstatovat, že Nero je v kronice zmíněn jako naprostý antiideál panovníka. Jeho vlastnosti jako především krutost, dále naprosté nemilosrdenství, neschopnost moudrých rozhodnutí, pronásledování křesťanů i odchod z pozemského života cestou sebevraždy jej přímo předurčovaly pro to, aby se stal exemplárním příkladem pro špatnou vládu. Schéma Neronova života je v Enikelově *Světové kronice* prakticky shodné s *Německou císařskou kronikou*. Taktéž lze konstatovat, že ve spektru všech panovníků, které Jans Enikel zařazuje nejenom do své *Světové kroniky*, ale i do *Knihy o knížatech*, nedosahuje žádný vládce Neronových záporných „kvalit“. Velký rozptyl inspiračních zdrojů kronikářského textu Janse Enikela (prorok Daniel, proroctví Veniet aquila, životy starověkých vládců) ukazuje takřka neomezené množství a různorodost témat, které mohly být do textů středohornoněmeckých veršovaných kronik zaneseny. Byť se na první pohled tento žánr může jevit jaksi šablonovitě, koncentrovaný na osudy jednotlivých panovníků, ze kterých mělo vzejít ponaučení pro současné i budoucí generace, mezi řádky lze odkrývat velký rozhled středověkých kronikářů. Tento předpokládaný rozhled přivádí badatele i k otázce určitého kontaktu mezi dobovými pisateli. Nejednalo se jistě povětšinou o kontakt fyzický, ale inspirační. Inspirace byla samozřejmě možná, ale její výzkum naráží na řadu úskalí. O většině inspiračních linek nelze najít v textech kronik přesvědčivé důkazy. Málodky kronikář zanechal poznámku, kde se v případě dané látky inspiroval. Pokud ano, jedná se většinou pouze o náznaky (například Otakar Štýrský zmínil dílo Wolframa z Eschenbachu). Můžeme jen hádat, kde a v jakém prostředí se mohli jednotliví kronikáři s dílem svých kolegů setkat a inspirovat. V případě Janse Enikela lze geograficky předpokládat samozřejmě Vídeň, či údolí Dunaje. Ovšem sociální prostředí těchto inspirací tak zřejmé není. Vídeňská vyšší městská vrstva je příliš široký pojem, abychom mohli usuzovat například na jednotlivé domy tamních vysoce postavených představitelů, či konkrétní církevní či šlechtické instituce.

Z hlediska podobného inspiračního propojení textů středohornoněmeckého písemnictví může být za zajímavější zdroj informací a inspirace Janse Enikela označeno dílo Rudolfa z Emsu (přibližně 1200–1254). Tento kronikář a autor mnoha dalších textů pocházel z Voralberska a většinu svého literárně tvůrčího života strávil ve službách hrabat z Montfortu.¹⁸⁹ Bývá hodnocen jako jeden z nejvdělanějších autorů středověké světské literatury. Pravděpodobně čerpal z pramenů v latině, staré i střední horní němčině

---

¹⁸⁸ Enikel, *Světová kronika*, v. 22935–23432.

¹⁸⁹ Wilhelm von Orleans, v. 15629 „*dienest man zu Montfort*.“ Kolem roku 1180 se v pramenech vyskytuje rod ministeriálů z Hohenems (z Ems), v 1. polovině 13. století se z nich stala hrabata z Montfortu. Citováno podle Xenja von ERTZDORFF, *Rudolf von Ems. Untersuchungen zum höfischen Roman im 13. Jahrhundert*, München 1967, S. 50–59.

a ve starofrancouzštině. Mezi jeho díla patří eposy Dobrý Gerhard (*Der guote Gêrhart*), adaptace starozákonní látky Baarlam a Josephat, Vilém z Orleánsu (*Wilhelm von Orleans*) a báseň s alexandrovskou tematikou (v německojazyčné odborné literatuře se vžil termín *Alexanderroman*). Mimo tyto texty sepsal Rudolf z Emsu i Světovou kroniku (*Weltchronik*).¹⁹⁰ Právě Rudolfova alexandrovská báseň a Světová kronika mohly být inspirací pro Janse Enikela. Rudolfovo dílo vzniklo přibližně tři až čtyři desítky let před kronikami z pera vídeňského kronikáře Enikela. Rukopisy z Rudolfovy tvorby se našly ve Vídni, ovšem doba jejich přenesení do tohoto města jasná není. Shodné jsou však náměty některých děl a pasáží.¹⁹¹ Na toto nelze však podle mého názoru spoléhat stoprocentně, neboť tyto náměty se šířily po celém středoevropském (v podstatě i evropském) prostoru. Hypoteticky lze uvažovat o šíření alespoň části z bohatého díla Rudolfa z Emsu ve vyšší vídeňské společnosti. Dílo mohlo být Enikelovy inspirací jak obsahem, tak jazykovým stylem.

Pro určitý dosah *Světové kroniky* Janse Enikela svědčí i počet dochovaných rukopisů, který je poměrně hojný. Je však nutné poznamenat, že autograf není dochovaný. Philip Strauch pokládal za nejpodstatnější dva z nich, tzv. mnichovský a řezenský. Oba dva rukopisy pocházely z 1. poloviny 14. století a nesly znatelné stopy rakousko-bavorského dialektu. Obsahovaly velkou část zeditovaného díla. Další, drobnější zlomky rukopisů Enikelovy kroniky pocházejí z průběhu celého 14. století a byly nalezeny v Mnichově, Innsbrucku či Darmstadtu. Marginální části textu se dochovaly v i v opisech z 15. a 16. století opět v Mnichově, Vídni i Heidelbergu.¹⁹² Poměrně velké množství (byť neúplných) opisů Enikelovy *Světové kroniky* svědčí o několika skutečnostech. Dílo se muselo těšit poměrně velké oblibě, neboť takový počet rukopisů je mezi korpusem pramenů stanovených pro tuto disertační práci nevšední. Na základě míst, kde byly jednotlivé opisy uchovávané, lze konstatovat, že kronika získala oblibu především v jihoněmeckých oblastech. Koncentrace minimálně tří rukopisů do Mnichova může svědčit i pro předpokládaný fakt, že Enikelovy verše o starozákonních a starověkých panovnících mohly sloužit jako inspirace pro Jindřicha z Mnichova, který obdobnou veršovanou středohornoněmeckou kroniku zkompiloval v polovině 14. století. Tento hypotetický předpoklad může být současně upevňujícím argumentem pro funkčnost vymezeného jihoněmeckého kulturního okruhu jakožto klíčového regionu pro vznik středohornoněmeckých veršovaných kronik.

---

¹⁹⁰ Mimo jiné Helmut BRACKERT, *Rudolf von Ems. Dichtung und Geschichte*, Heidelberg 1968, S. 83–91.

¹⁹¹ Angelika ODENTHAL, *Rudolf von Ems. Eine Bibliographie*, Köln am Rhein 1988; *Riegrův slovník naučný*, díl 7., ed. František Ladislav Rieger, Praha 1868, s. 786–787.

¹⁹² Enikel, *Světová kronika*, s. III–XXVII.

4.1.2 Předmluva *Světové kroniky* Janse Enikela

Je jasné, že jisté spekulace ke kontextualitě díla mohou být v případě *Světové kroniky* Janse Enikela širší, než tomu je u *Německé císařské kroniky*. Na předchozích řádcích došlo k základnímu nastínění této problematiky, nyní pokládám za vhodné přesunout se k samotnému textu Enikelova díla. Analýza veršů samotného kronikáře může přispět k odhalení jeho záměru. Při práci s většinou kronikářských pramenů je vhodné začít s analýzou předmluvy, ve které lze poodhalit kronikářovu motivaci, záměr a cíle sepsání textu, a v některých dílech i autobiografické zmínky o něm samém. Předmluva *Světové kroniky* Janse Enikela se skládá ze 138 veršů. Autor v něm žádá Boha o sílu, aby mu dal odvalu k tvorbě díla.

<i>Gott, aller ding ein überkraft,</i>	<i>Bože všemohoucí,</i>
<i>gip mînem muot die meisterschaft,</i>	<i>dej mé mysli mistrovství,</i>
<i>alsô daz mîn zunge</i>	<i>ať také můj jazyk</i>
<i>von dîner barmunge</i>	<i>z tvého milosrdenství</i>
<i>und ouch von dîner gotheit</i> ¹⁹³	<i>a také z tvého Božství</i>

Po úvodní modlitbě přechází Enikel jednak ke svým nedokonalostem, a též pravděpodobně naráží i na jeho pojetí dějin jako nekonečných:

<i>wan ich ze kranc dar zuo bin.</i>	<i>jestliže jsem tak nehodný.</i>
<i>wie sol ich mich des nemen an,</i>	<i>jak se mám ujmout toho,</i>
<i>daz ich ze end niht bringen kan?</i> ¹⁹⁴	<i>co nemohu dovést do konce?</i>

Předmluva *Světové kroniky* představuje modelový příklad úvodů děl středověkých kronikářů. Hned v úvodu prosí Enikel Boha o sílu a požehnání jeho jednání. Pochybuje, co vše by mohl svou prací přinést, a zda je takového úkolu hoden, když je obyčejný muž. V následujících verších uvádí, že ten, kdo toto dílo psal, sídlí ve městě Vídeň a je zvaný Jans (Johans), a jmenuje se Jans Enikel. Dále popisuje svůj záměr, popsat lidské dějiny pohanské i křesťanské, s důrazem na římské panovníky, vymezuje geografické území od moře až k řece Rýnu. Následuje modlitba v rozsahu 30 veršů. V posledních deseti verších předmluvy Jans Enikel ještě jednou žádá Boha o požehnání, položí mu řečnickou otázku, zda je (on – Enikel) skutečně hoden tohoto úkolu, ještě jednou osloví Boha, čímž přechází k převyprávění starozákonních příběhů.¹⁹⁵ Ještě před přechodem ke starozákonní látce je možné zmínit jednu

¹⁹³ Enikel, *Světová kronika*, v. 1–5.

¹⁹⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 7–10.

¹⁹⁵ Enikel, *Světová kronika*, v. 1–138.

Další zmínky o jazyku předmluvy i o korespondování jazyka s dalšími texty Enikelových současníků více viz také Josef WEISSBERG, *Gebrauch der Tempora in Jansen Enikels „Weltchronik“*, in: Programm der K.K. Staats- und Realschule in Elbogen. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1912–1913, Elbogen 1913, S. 3–14.

zajímavost z předmluvy k Enikelově *Světové kronice*. Vymezení „německé“ země, odkud často pocházejí literáti / autoři / básníci (*die tihter*).

<i>ir tihter tiutschiu lant</i>	<i>vy, básníci německé země</i>
<i>swâ die tihter sîn bekant</i>	<i>kteřikoliv básníci jsou známi</i>
<i>von dem mer hinz an dem Rîn,</i>	<i>od moře až k Rýnu,</i>
<i>die lâzen mich in diener sîn,</i>	<i>kteří mě připustí do jejich služeb,</i>
<i>wan ich in den gedenken bin,</i>	<i>když já jsem v myšlenkách,</i>
<i>daz ich die gefuog will von in</i>	<i>že je chci následovat</i>
<i>lernen unde tihten;</i>	<i>učit se a veršovat;</i>
<i>der gefuog wolt ich mich rihten.</i> ¹⁹⁶	<i>tímto vzorem se chci řídit.</i>

Středohornoněmecký výraz *die tihter* může být v překladech velice snadno poplatný účelu textu. Nejběžnější je překlad „básníci“, z hlediska Enikelovy osobnosti by se snad nejvíce hodil však méně přesný výraz „literáti.“ Pokud přisoudíme těmto veršům větší váhu, lze uvažovat o tom, že Jans Enikel si byl vědom dobového rozvoje světské písemné kultury v německojazyčné oblasti a chtěl svým dílem přispět.

Z předmluvy *Světové kroniky* Janse Enikela lze vyvodit několik dílčích závěrů. Některé z částí předmluvy jsou v kontextu středověkého kronikářství zcela stereotypní. Do této kategorie lze zařadit především „sebemrškačství“ středověkých kronikářů a úvodní modlitbu s prosbou o zdařilé zpracování díla. Neobvyklé není ani prozrazení záměru. V případě Enikelovy *Světové kroniky* se jednalo o zpracování pohanských i křesťanských dějin s důrazem na panovnické postavy. Těmito náměty předmluva nepřekvapuje. Určité Enikelovo sebeuvědomění lze vyvodit z jeho samotné sebe prezentace. Nejen že se představil jako obyčejný muž, ale doplnil i Vídeň jako místo svého působení a uvedl své jméno. Zcela netradičním námětem předmluvy je ten, ve kterém Enikel uvádí geografické vymezení svého díla („německá“ oblast) a odkazuje se i na ostatní literáty této oblasti. Na tomto místě lze pozorovat pokus o určité zařazení díla do svébytné, byť stále se formující kategorie, a také sebeuvědomění se kronikáře a vyjádření jeho sounáležitosti k určitému společenskému i geografickému okruhu. Enikelova předmluva tedy jaksi převyšuje typické stereotypní úvody latinských středověkých kronik, ve kterých byl vyjádřen záměr díla podpořený modlitbou. Enikel dal v předmluvě najevo, že si je vědom svého postavení, a tím pádem předpokládá i určitý geografický a sociální okruh, pro který je kronika určena. V *Německé císařské kronice*,

---

Podobnou skladbu předmluvy nabízí též Světová kronika Rudolfa z Emsu. Paul PROHASEL, *Über vir Bruchstücke aus der Weltchronik des Rudolf von Ems*, Beilage zu den Jahresbericht des Königlichen Katholischen Gymnasium zu Glatz, Glatz 1895, S. 4.

¹⁹⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 101–108.

ani ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* není zřetelné podobné uvědomění kronikáře, ani vyjádření jeho společenského zakotvení.

4.1.3 Obsah Světové kroniky Janse Enikela v kontextu dobové písemné produkce

Přejdeme nyní od kontextuality díla a teoretického ukotvení kronikáře, jeho předpokládaného zázemí a inspirace k jednotlivým námětům jeho textu. Víme, že Jans Enikel nevytvořil zcela originální či solitérní text, a že si byl vědom začlenění svého díla do určitého korpusu textů, které vykazovaly podobné znaky. Přejdeme nyní k jednotlivým aspektům, které charakterizují samotnou *Světovou kroniku* Janse Enikela. Obsahově tvoří starozákonní tematika polovinu Enikelovy *Světové kroniky*, 15 000 veršů z necelých 30 000. Podrobný rozbor parafrází starozákonních příběhů ve *Světové kronice* Janse Enikela předložil Raymond Graeme Dunphy.¹⁹⁷ Interpretace těchto příběhů je u Enikela zběžná, nikoliv však příliš zjednodušená. Recipientům kroniky se dostalo povědomí o většině postav Starého zákona a jejich vzájemných vazbách. Jans Enikel začíná příběh *Světové kroniky* stvořením světa, přechází k příběhu Adama a jeho potomků, následují příběhy z doby královské, přechází k Abrahamovi, příběhu Sodomy a Gomory, k Izákovi, Jakobovi a Ráchel, zmiňuje Mojžíše. Nejen pomyslným vrcholem starozákonních příběhů, ale také postavou, které Jans Enikel věnoval nejvíce prostoru, je král David. Po příbězích krále Davida se děj *Světové kroniky* přehoupne bez většího objasnění k trojské válce. Následují příběhy babylonského krále Nabukadnezara, Kýra a Daria. Od perského krále Daria není daleko k Alexandru Velikému, kterému Jans Enikel poskytuje prostor srovnatelný se starozákonním králem Davidem. Po alexandrovské tematice přichází na řadu již dějiny starověkého Říma, počínaje založením města, vyzdvihnuty jsou příběhy císařů Julia Caesara a Augusta, jako morální příklad jsou zmíněny života císařů Nera a Tiberia. Poté se postavy římských císařů střídají s postavami papežů. Do veršovaného textu je včleněn i tzv. katalog papežů. Podobný přehled zařadil Enikel i na konec své *Knihy o knížatech*, kde uvádí přehled vládců z babenberského rodu.

K charakteristice všech výše uvedených starozákonních i starověkých postav jsou často použity příklady pro rytířské a panovnické ctnosti. Postavy z biblických a starověkých příběhů představovaly na stránkách kronik příklady, které byly typické pro dvorskou kulturu. Toto bylo již zmíněno u podobného tématu v *Německé císařské kronice*. Lze usuzovat, že přenášení charakteristik doby kronikáře na dobu daleko starší bylo ve středověkém kronikářství běžné.

---

¹⁹⁷ Raymond Graeme DUNPHY, *History as literature: German world chronicles of the thirteenth century in verse*, Michigan 2003.

Kronikář navíc potřeboval svému publiku co nejvíce staré hrdiny přiblížit. V případě kronik ve střední horní němčině se nejednalo vždy o publikum vzdělané, tudíž určité „příklady“ z jejich současnosti mohly být pro pochopení textu více než nápomocné.¹⁹⁸

Nabízí se úvaha, zda biblické pasáže mohly suplovat tehdy neexistující Bibli v němčině a zprostředkovávat autentický přístup věřících ke starozákonní látce.¹⁹⁹ Vzhledem k výběru biblických postav se nabízí i možnost určitého opakování nejznámějších biblických příběhů a výběr těch s výrazným morálním ponaučením. Biblické příběhy, které se například ve *Světové kronice* Janse Enikela objevují (stvoření světa, příběh Adama a Evy, příběh Abrahama, Sodoma a Gomora, Mojžíš, král David, Abšolon, Šalamoun, Samson), jsou dodnes součástí určitého všeobecného rozhledu, objevují se v lidové slovesnosti i nejrůznější umělecké tvorbě. Kořeny tohoto jejich rozšíření lze opřít samozřejmě i o středověké písemnictví, v němž kategorie středohornoněmeckých veršovaných světových kronik mohla hrát velkou úlohu v rozšíření těchto námětů do všeobecného povědomí širších vrstev obyvatelstva. Tato narativní strategie svědčí o konceptualizaci díla. Kronikář si byl vědom dosahu svého díla ke světským vrstvám společnosti a tyto příběhy pokládal za jednotlivé stavební kameny lidských dějin, a tudíž je do svého textu začlenil.

K tématu přemýšlení kronikáře o jeho samotném díle svědčí i pokusy Janse Enikela o začlenění kroniky do určitého literárního žánru. Z předmluvy samotné již bylo zřejmé, že Enikel uvažoval o jistém geografickém i sociálním kontextu svého díla. Žánrově své vyprávění v rámci své *Světové kroniky* označuje jako dílo (*korônike*) nebo knihu (*buoch*).²⁰⁰ Ursula Liebertz-Grün označuje *Světovou kroniku* Janse Enikela jako „historii složenou

---

¹⁹⁸ Více viz kapitola o *Německé císařské kronice*.

Rytířské ctnosti, které se hojně vyskytují ve světské literatuře 12. a 13. století jsou nejenom v textech Janse Enikela, ale například i v *Německé císařské kronice* používány pro postavy všech popisovaných období (biblické, starověk, raný středověk).

¹⁹⁹ Herman PALM, *Eine Mittelhochdeutsche Historienbibel. Beitrag zur Geschichte der vorlutherischen deutschen Bibelübersetzung*, Breslau 1867; Theodor MERZDORF, *Die deutschen Historienbibeln des Mittelalters*, Stuttgart 1870; *Historienbibel.*- Farbmikrofiche-Ed. der Hs. Hamburg, Staats- und Univ.-Biblothek, Cod. 8 in scrinio / Beschreibung der Hs. und Anm. zum Übers.-Werk von Anna Katharina Hahn, München: Ed Lengenfelder 1997, S. 7–20: *Historienbibel*, s. 7: Bereits 1912 definierte Hans Vollmer: „*Ich verstehe im folgenden unter deutschen Historienbibel deutsche Prosatexte, die in freier Bearbeitung den biblischen Erzählstoff, möglichst vollständig, erweitert durch apokryphe und profangeschichtliche Zutaten und unter Ausschluß oder odch Zurückdrängung der erbaulichen Glosse darbieten, ganz gleichgültig, ob dabei gereimte Quellen oder die Vulgata, Historia Scholastica, das Speculum historiale oder sonstige die heilige in Verbindung mit profaner Geschichte behandelnde Texte als Vorlage dienen.*“

Nelze s jistotou tvrdit, že by středohornoněmecké „historické Bible“ byly psané pouze v próze. Takto je sepsaná například Saská světová kronika, ovšem u děl středohornoněmeckých kronikářů jihoněmeckého kulturního okruhu (Rudolf z Emsu, Jans Enikel, Jindřich z Mnichova) převládá zpracování v poezii.

²⁰⁰ Podobná označení se u soudobých kronikářů různí. V kapitole o *Německé císařské kronice* jsme se setkali s rozlišením obecného pojmu kniha a konkrétního žánrového kronika: *Německá císařská kronika*, v. 15–17: *ein buoch ist ze diute getihtet, / daz uns Römische riches wol berihtet, / gehaizzen ist iz crônica*. Otakar Štýrský nazývá svůj text povětšinou jako příběh (*diu mære*), Rudolf z Emsu jako spis (*diu schrift*) a Jindřich z Mnichova jako knihu (*das puoch*).

z menších příběhů, respektive historek“ („Geschichte in Form von Geschichten“). Enikel vypráví biblické příběhy (stvoření světa, Adam a Eva, Abraham, Sodoma a Gomora, král David), motivy ze starověkých dějin (trojská válka, Achilles, Nabukadnesar, Darius, Alexander), dějiny starověkého Říma (založení Říma, císař Augustus, Nero, Vespasianus, Klaudius, Dioklecián...) až k příběhům Karla Velikého bez výraznějšího propojení. Text *Světové kroniky* působí jako mnoho příběhů seřazených za sebe. Tento dojem by však mohl být považován až za příliš zjednodušující. Obsah Enikelovy *Světové kroniky* lze chápat jako spojení příběhů ze čtyř velkých světových říší. První představovala Asyrská říše, druhou říše perská a babylonská, třetí řecká a čtvrtou římská říše.²⁰¹

V kontrastu s *Německou císařskou kronikou* se nejeví akcent na církevní prostředí jako výrazný. Papežství hraje ve své podstatě druhořadou úlohu oproti světské vládě. Papeži neprostupují celým vyprávěním. Enikel zařadil spíše v určitých blocích popis činů těch papežů, kteří byli něčím skandální nebo výrazně vybočovali z řady. Tento přístup je častý, až standartní. Ve středověkých narativních textech docházelo k jistému zjednodušení až k bulvarizaci, jak již bylo řečeno. Enikel podobným způsobem vybíral i světské panovníky, které do textu své kroniky začlenil, ovšem v jejich větším množství není toto zjednodušení výběru tak silně patrné.

Do *Světové kroniky* Janse Enikela je včleněn katalog papežů, vedený od sv. Petra po Klementa V. K některým z papežů je uvedena i délka vlády, u jiných figuruje pouze jméno. Tento seznam není do okolního textu kroniky nijak včleněn, působí soliterně a mohl být přiřazen teoreticky i po smrti Janse Enikela, již proto, že papež Klement V. byl uveden do úřadu v listopadu 1305 a Jans Enikel mizí z pramenů po roce 1302.²⁰² Jinak je zmíněna zkazka o papežce Janě, dále „d'ábelský papež“ Silvestr II. a Lev III.²⁰³ Zatím co papežka Jana a Lev III. jsou popsáni poměrně stručně, kolem papeže Silvestra II. je nabaleno mnoho pověstí. Za první se Enikel dopustil (zřejmě na základě především ústních pramenů) ahistorického předřazení Silvestra II., současníka a blízkého rádce císaře Oty III., papeži Lvu III., který korunoval na císaře Karla Velikého. Za druhé se v líčení osudů papeže Silvestra vídeňský kronikář opřel především o skandalizující příběh narážející na papežovy zájmy o technické a přírodní vědy, které už mnozí papežovi současníci považovali za formu spolčení s ďáblem. Výskyt zmínek o papežce Janě a papeži Silvestru II. je ve středověké světské

---

²⁰¹ Gesine MIERKE, *Riskante Ordungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, S. 73.

²⁰² Enikel, *Světová kronika*, „Papstkatalog“, s. 428–434.

²⁰³ Enikel, *Světová kronika*, papežka Jana v. 22285–22320. Papež Silvestr II., v. 22321–22678: zmínky například Enikel, *Světová kronika*, v. 22321–22353; Enikel, *Světová kronika*, v. 22619–22678. Papež Silvestr byl Enikelem (stejně jako mnohými jeho současníky) chápán pro jeho zájem o vědy a techniku jako papež doslova spolčený s ďáblem. Papež Lev III., Enikel, *Světová kronika*, v. 22679–22690.

literatuře poměrně častý, jednalo se o nepřehlédnutelné postavy, které upoutaly svou anomálií v jinak celkem předpokládaných vlastnostech papežů. Jans Enikel mohl chtít své vyprávění těmito zmínkami oživit, a také pravděpodobně nechtěl opomenout často tradované náměty z historie papežského úřadu. Mohl též předpokládat, že publikum bude tyto zmínky očekávat, jelikož byly součástí určitého kolektivního povědomí. Papež Lev III. byl oproti tomu podrobněji popsán v souvislosti s osobností císaře Karla Velikého a jeho korunovací na císaře.

Jans Enikel ve své *Světové kronice* vyhradil krátké životopisné medailonky pouze těmto třem papežům (papežka Jana, Silvestr II., Lev III.). Důvodů může být několik. Pokud opomeneme možnou ztrátu dotyčného úseku textu, zbývá nám zamyslet se nad vymezením Enikelova díla. Pro vídeňského kronikáře pravděpodobně papež nepředstavoval tak důležitého reprezentanta moci nebo historické vývoje, jakou pro něj zastávali světští panovníci. Papežkou moc Jans Enikel nikde ve své kronice ani v kronikách nedehonestuje, pokud jej zmiňuje, činí tak zcela neutrálně, konstatuje jeho existenci.

Enikel ve svém textu neuvádí sám žádnou přesnější motivaci pro zařazení všeobecně církevních témat do veršů *Světové kroniky*. V případě papežské moci je recipient kroniky informován o její existenci, případně o jejích zástupcích nějakým způsobem (skandálním jako u papežky Jany či u Silvestra II., nebo rozsahem politické moci jako v případě Lva III.) vystupujících z řady. Další fenomény spojené s působením církve a zasahující do běžného života světské středověké společnosti (například proces christianizace, panovnické církevní fundace) nejsou u Janse Enikela s větším důrazem zařazeny do veršů *Světové kroniky*. Jen pokud například založení kostela či kláštera může posloužit k dobrému obrazu panovníka, jak bude například vidět ve verších *Knihy o knížatech*. I recepce církevních témat může posloužit k možnému stanovení záměru Janse Enikela. Jeho dějiny jsou především dějinami světských panovníků, ze kterých si mají recipienti jeho kronik odnést ponaučení. Veškeré připojené fenomény dané doby jsou jaksi podružné. Zařazeny jsou v případě, že mohou mnohdy očekávaný obsah kroniky jistým způsobem ozvláštnit (papežka Jana, papež Silvestr II.), či pokud mohou pomoci lépe ilustrovat nějaký aspekt vlády daného panovníka (vztah světské a církevní moci v případě Karla Velikého, církevní fundace babenberských panovníků jako důkaz jejich štedrosti). Enikelem uvedení papeži jsou typickou ukázkou „kronikářského bulváru.“ Motivace k jejich zařazení do veršů kroniky je zřejmá, a výběr svědčí o tom, že kronikářův záměr směřoval ke světským dějinám silně orientovaným na panovníky, nikoliv k církevním tématům.

4.1.4 K závěru *Světové kroniky Janse Enikela*

Závěr Enikelovy *Světové kroniky* nepůsobí na dnešního čtenáře na rozdíl od jeho dalšího díla – *Knihy o knížatech* (ale obdobně může působit i závěr *Německé císařské kroniky* a *Veršované kroniky Otakara Štýrského*) nedokončeně. Za pravděpodobný můžeme pokládat scénář, že Jans Enikel nejprve dohotovil svou práci na *Světové kronice* a teprve poté se přesunul ke *Knize o knížatech*.²⁰⁴ Spolehlivější doklady (autografy poskytující podklady pro podrobný a všeobecný rozbor díla, autorovy poznámky o jeho vlastní práci) však neexistují. Posledním panovníkem, kterého Enikel ve své *Světové kronice* uvedl, byl císař Fridrich II. Věnuje mu velkou pozornost, včetně vztahu císaře k jeho domovským Rakousům a vztahům s vévodou Fridrichem II. Bojovným Babenberským, též píše o oblíbeném sokolnictví.²⁰⁵ Není možné ani vyloučit, že autorem nebyl Jans Enikel, a Fridrich II. byl doplněn do kroniky až při pozdějších dodatcích či opisech. Pokud by však tento velmi pozitivní obraz panovníka začlenil sám Jans Enikel, mohla být jeho motivace následující. Ve Fridrichu II. se sešla většina kýžených panovnických vlastností, které byly prověřeny po generace. Může se jednat o určité symbolické završení tvorby ideálu panovníka, římského císaře.

Těmito verši uzavírá Jans Enikel svoji *Světovou kroniku*. Přehled – či spíše výběr – známých panovníků od biblického stvoření světa až po polovinu 13. století se jen málokdy dotkne odkazu babenberské dynastie – té bylo vyhrazeno Enikelovo další dílo. Z dnešního pohledu lze konstatovat, že z vybraných kronik je dílo Janse Enikela nejkomplexnější. Enikel svým posluchačům nabídl v jednom textu dějiny světa od stvoření po současnost (*Světová kronika*), ve druhém samostatně dějiny jejich domovských Rakous (*Knihy o knížatech*).

4.2 Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu – *Světová kronika Janse Enikela*

Při výběru panovnických postav pro tento oddíl jsem postupovala podobně jako v rámci *Německé císařské kroniky*. Opět bylo důvodů takový výběr několik. Upřednostněny byly ty z panovnických postav, které jsou i v dnešní době ve všeobecném povědomí, stranou jsem ponechala méně známé postavy či ty, které se v pramenech vyskytují všeobecně méně. Opět jsem chtěla, aby se jednalo o podobné charaktery, tedy o panovníky, kteří byli a jsou stále vnímáni jako vzor vladařských ctností. Výběr mi při práci se *Světovou kronikou* Janse Enikela

---

²⁰⁴ Enikel, *Světová kronika*, Úvod, s. X. Toto konstatování se opírá o závěry z předmluvy edice MGH. Oporou pro toto konstatování může být i logická obsahová následnost obou děl. Enikel ve *Světové kronice* nejprve vytežil obecnější témata ze starších dějin, později se v *Knize o knížatech* přesunul k modernějším a konkrétnějším dějinám jeho domovské oblasti.

²⁰⁵ Enikel, *Světová kronika*, v. 28945–28958.

usnadnila ještě jedna skutečnost až mechanického charakteru, a to rozsah veršů vymezený jednotlivým postavám. Pokud bychom měli vybrat panovníky, kterým Jans Enikel ve *Světové kronice* poskytl největší prostor, musíme jmenovat krále Davida, Alexandra Velikého a Karla Velikého. V určitém závěsu je ještě císař Fridrich II. Štaufský, ovšem tento vladař není zrovna typickou postavou pro koncept světových kronik, které cílí především na starší dějiny, nikoliv na události z období vrcholného středověku. Navíc tento panovník byl již zmíněn na předcházejících stránkách jako určité završení vývoje panovnického ideálu, nikoliv jako jeden ze základních stavebních kamenů, které se měly postupně skládat v celistvé požadavky na dokonalé vládce.

Každý ze tří vybraných panovníků je vylíčen na základě jiné inspirace, na což Jans Enikel poukázal i v předmluvě, kde píše, že se inspiruje Biblií a vyprávěním a zprávami o pohanských i o křesťanských králích. Ačkoliv jsou tyto vylíčení poměrně rozsáhlé, neslouží nadále kronikáři jako modely určitého způsobu vlády, nejsou konkrétními příklady či příklady aplikovány u dalších postav *Světové kroniky*, ani *Knihy o knížatech*. Jedná se však o příběhy, které i dnes rezonují ve všeobecném povědomí a je možné, že i zařazení těchto osobností do středověkého konceptu světových kronik k tomu mohlo přispět.

4.2.1 Král David

Starozákonní král David představuje jednu z nejpobulárnějších biblických postav vůbec. Takřka do lidové slovesnosti se dostal jeho vítězný střet s Goliášem, a doba jeho vlády bývala vnímána jako dobrá, stabilní a spravedlivá. Již tyto příběhy představovaly ve středověku jistou ideální představu o vládě. To mohlo být pro Janse Enikela pádným důvodem, proč postavu krále Davida do *Světové kroniky* zařadil s tak velkým akcentem. K dalším příčinám lze započítat i velký rozsah Davidova příběhu ve Starém zákoně, recepci příběhu ve středověké literatuře všeobecně, i již zmíněný rozsah příběhu ve veřejném povědomí.

*Also Davit in den rinc trat.
Golyas flêhet unde bat
den vil wênigen man,
er sprach: „dû solt mich niht bestân.
ich trit dich mit dem fuoz mîn –
des wil ich gar ân angst sîn –,²⁰⁶*

*Tak David vstoupil do ringu.
Goliáš prchl a prosil
mnoho menšího muže,
on pravil: „ty nemáš obstát.
já vstoupím na tě nohou svou –
to bych chtěl zcela beze strachu být...“*

²⁰⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 9993–9998.

Příběh krále Davida je vyprávěn v rozsahu 2545 veršů a je zařazen dle biblické předlohy za příběhy Josefa, Abraháma, Mojžíše a před příběh Salome. Začíná vyprávěním o Davidovi a Saulovi až do smrti druhého z nich, dále následuje Davidovo převzetí vlády a začátek stavby chrámu, Davidovo setkání s Batšebou, představení jeho dětí silného Samsona, krásného Abšolona a moudrého Šalamouna²⁰⁷ s důrazem na posledního z nich. Pátevní část Davidova příběhu tvoří boj s Goliášem. Goliáš je v Enikelově podání několikrát důrazně označen jako pohan (*heide*)²⁰⁸. Dramatičnost těmto momentům přidává kronikář použitím přímé řeči, ve které před soubojem především Goliáš dehonestuje a podceňuje Davida:²⁰⁹ Davidův příběh se v podání Janse Enikela též prolíná s příběhem krále Saula a proroka Samuela, kteří ovlivnili počátky Davidovy vlády. Král Saul zasahuje poměrně hluboko do Davidova příběhu, nicméně jej nezastiňuje.²¹⁰

Některé biblické postavy jsou v Enikelově zestručněném veršovaném podání eliminovány. Důraz je kladen na samotný život a vladařské skutky krále Davida, nikoliv na peripetie vedlejšího děje. I tento příklad potvrzuje, že pro *Světovou kroniku* Janse Enikela (a i pro jiné prameny tohoto druhu) byl základní „pouze“ hlavní koncept panovnického příběhu.

Jans Enikel stejně jako jiní jemu soudobí autoři kombinují středověké reálie, například výrazy pro ctnosti, pro společenské vrstvy, se starověkou tematickou látkou. To je známé, stačí vzpomenout například na titulování Julia Caesara rytířem ve verších *Německé císařské kroniky*, nebo na jména rytířů ze Staročeské Alexandreidy (Mladota, Radvan, Jan, Radota).²¹¹ Králi Davidovi jsou přičítány ctnosti jako dobrota (*guot*) a čest (*triu, eide*)²¹². Dalším postavám jsou přiřknuty jiné ctnosti, například silný (*starc*) jako Sampson (*Sampsôn*), moudrý (*wíse*) jako Šalamoun (*Salomôn*), krásný (*schoen*) jako Absolon (*Absalôn*).

Tato přirovnání se v dalším textu *Světové kroniky* (ale i *Knihy o knížatech*) sice vyskytují, ovšem vlastnosti jsou uváděny bez biblických archetypů. David měl podle Enikelova

---

Tyto verše jsou též příkladem slovní zásoby a stylistiky středohornoněmeckých kronikářů, které mi jsou obtížně přístupné, a při doslovných překladech do dnešního jazyka schází bohužel koherence textu.

²⁰⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 11323–11325: *er was der starc Sampsôn / und der schoen Absalôn / und Salomôn der wíse – On byl silný Samson / a krásný Absolon / a moudrý Šalamoun*

²⁰⁸ Například Enikel, *Světová kronika*, v. 10586–10594.

²⁰⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 10033–10036; pokračování v. 10037–10046.

²¹⁰ Například úvod tohoto tématu Enikel, *Světová kronika*, v. 9397–9410.

²¹¹ Petra RAJTEROVÁ, *Alexandr a Alexandreida*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 57–75; Táž, *Ideál rytířského panovníka v alexandrovské epice českého středověku*, diplomová práce obhájená na FFUK Praha, Praha 2013, s. 106.

²¹² Například představení Davida a jeho uvedení do děje Enikel, *Světová kronika*, v. 9813–9820: *Davit sô was er genant. / er was zwâr ein wígant / des líbes und des guotes, / er was auch fríes muotes / unde was der jár ein kint. / der schâf hêt er gepflegen sint / und hêt gelernt wol genuoc, / daz er was alsô kluoc. – David byl nazývaný, / byl sice váecník / milý a dobrý, / byl také svobodné vůle / a byl v těch letech dítě. / zvládl vojsko obstarat / a naučil se mnoho / jelikož byl také chytrý.*

Enikel, *Světová kronika*, v. 10586.

podání kolem sebe vévody a služebníky, ale také knížata, pány, hrabata a rytíře. Za vévodu je označen také Samson.²¹³ Tyto momenty jsou opět ukázkou toho, že středověký kronikář přenášel terminologii a realie své doby na biblické příběhy patrně bez většího zaváhání. Tento úzus propojovat biblické či antické příběhy se středověkými dobovými realiami se vyskytuje napříč středověkou světskou literaturou. Nelze však v žádném případě zjednodušeně tvrdit, že by na vině byla pouze neznalost či ignorance středověkých pisatelů. Naopak lze kalkulovat s tím, že především středohornoněmečtí veršující kronikáři sledovali připodobněním biblických či antických příběhů ke známým fenoménům určité přiblížení příběhu svému publiku. Toto přiblížení k aktuální době pro ně skýtalo pravděpodobně i větší možnosti aplikace panovnického ideálu vnímaného středověkýma očima „na tělo“ biblickým či antickým postavám. Tato eventualita samozřejmě souvisí s již zmíněným přiblížením příběhu publiku kronikáře. Dalším důvod může být jazykový, tedy mimo jiné absence vhodných výrazů pro dané realie v biblické i středověké latině. Případně by jiné, pro nás v dnešní době přesnější či vhodnější výrazy nemusely odpovídat metrice verše nebo stylistice.

Závěr Davidova života je v Enikelově podání dalším krátkým shrnutím jeho příběhu, včetně připomenutí jeho potomků. Kronikář se rovněž odkazuje na Bibli, která byla při zpracování příběhu krále Davida a jeho současníků (pravděpodobně) hlavním zdrojem informací.²¹⁴ Podobným způsobem – zkráceným s vypíchnutím hlavních motivů, pokud je to možné, tak s akcentem na vládu – je ve *Světové kronice* Janse Enikela přebásněna většina biblických příběhů. Důvodů pro toto pojetí biblických událostí mohl mít kronikář jistě několik. Prvním a patrně i hlavním důvodem může být celková koncepce kroniky. Mnohokrát bylo řečeno, že je v ní kladen důraz na panovnické osudy, tudíž Jans Enikel přepracoval adekvátní biblické příběhy s akcentem na vládu a případné ctnosti jednotlivých panovníků. Z daných přepracování vyšly příběhy okleštěné o mnoho vedlejších vyprávěcích linek, případně o některá morální ponaučení s těmito dílčími vyprávěními spojenými, nicméně došlo k jasnému vystoupení hlavní postavy. Dalším důvodem může být jistá simplifikace, neboť středohornoněmecká veršovaná světová kronika rozhodně není přesně převyprávěnou Bibli, ani náboženským traktátem, ale textem určeným pro laické publikum. Okruh publika středohornoněmeckých kronik požadoval ve většině případů jasné linie a vykreslené osudy

²¹³ Enikel, *Světová kronika*, v. 10398: *zuo sînen knehten er sprach – ze svým rytîrûm / knechtûm mluvil*
Enikel, *Světová kronika*, v. 11501–11506: *Der künic Davit sprach / ûz trûren und ungemach: / „dû rætest mir, ritter, nicht.“ / er sprach zuo sînem kneht: / „kneht, ich gib dir guot lôn. – Král David pravil / ze smutku a nemohoucnosti: / „ty mi nerad, rytîři.“ / on pravil k jeho knechovi: / „knechte, dâm ti dobrou odměnu.“*

Enikel, *Světová kronika*, v. 11183: *er hêt ouch herzogen, dienstman – měl také vévody, služebníky / ministeriály*

Enikel, *Světová kronika*, v. 12561: *daz iu der herzog Sampsôn – to je vévoda Samson*

Enikel, *Světová kronika*, v. 12911: *fürsten, herren, grâven vil – knížat, pánů, hrabat mnoho*

²¹⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 13157–13172.

a povahové rysy panovníků, stejně jako srozumitelné příběhy, ve kterých byly uvedeny jasné příklady hodné následování. I proto je v příběhu krále Davida ve verších *Světové kroniky* Janse Enikela akcentováno vítězství nad Goliášem, vladařský vzestup a role jeho následovníků. Nepříliš podrobně rozebrány jsou z těch samých důvodů témata proroků a otázek víry.

4.2.2 Alexandr Veliký

Pro vrcholný středověk není klasičtější literární panovník než Alexandr Veliký. Jeho postava se objevila v nespočetné řadě eposů, ale i na stránkách kronik. Mýtus, který se kolem postavy Alexandra Velikého vytvořil, zahrnoval mnoho požadavků publika vrcholného středověku – nejen statečné činy, vojenské výpravy do dalekých krajín a s nimi spojené fantaskní motivy, ideál statečného, silného a mocného panovníka, ale i morální podtext spojený s přílišnou pýchou, nenasytností a promarněnými dobrými vlastnostmi.

<i>Dar nâch rîchsen began</i>	<i>Poté začal vládnout</i>
<i>ein vil gewaltiger man,</i>	<i>velmi mocný muž,</i>
<i>der was genant Alexander,</i>	<i>který byl zván Alexandr,</i>
<i>vil wunders begie er.</i>	<i>mnoho pozoruhodného on prožil.</i>
<i>Macedonia hiez sîn lant,</i>	<i>Makedonie jmenovala se jeho země,</i>
<i>dar inne er herr was genant;</i>	<i>v té byl on pánem zvaný;</i>
<i>diutsch sô heizt ez Kriechen.</i> ²¹⁵	<i>německy se nazývají Řekové.</i>

Postava Alexandra Velikého se prolíná evropskými narativními prameny po celý vrcholný a pozdní středověk a alexandrovská tematika se samozřejmě dostala do centra pozornosti badatelů.²¹⁶ V krátkých zmínkách vystupovala Alexandrova postava již v *Německé císařské kronice* v pasážích věnovaných Juliu Caesarovi, a „zhuštěným“ převyprávěním látky se vyznačuje i pasáž o Alexandru Velikém ze *Světové kroniky* Janse Enikela, která na rozsahu 700 veršů obsahuje ve zkratce model populární alexandrovské epiky středověku.²¹⁷ Alexandrovský příběh je do textu *Světové kroniky* Janse Enikela vřazen mezi příběhy krále Daria a následuje až založení Říma. Kronikářem je představen jako pravdivá součást dějin. Jans Enikel uvádí příběh o Alexandrovi tím, že bude vyprávět o významném muži, který byl nazýván Alexander,

²¹⁵ Enikel, *Světová kronika*, v. 18945–18951.

²¹⁶ Výběrem z literatury například *Alexanderdichtungen im Mittelalter. Kulturelle Selbstbestimmung im Kontext literarischer Beziehungen*, hgg. von Jan Cölln – Susanne Friede – Hartmut Wulfram – Ruth Finckh, Wallenstein 2000; *Herrschaft, Ideologie und Geschichtskonzension in Alexanderdichtung des Mittelalters*, hgg. von Ulrich Mölk – Kerstin Börst – Ruth Finckh – Ilja Kuschke – Almut Schneider, Göppingen 2002; *La fascination pour Alexandre le Grand dans le littératures européennes (Xe – XVIe siècle)*, 4 sv., ed. Catherine Caullie-Bougassas, Turnhout 2014; *Česká středověká lyrika*, ed. Jan Lehár, Praha 1990; Gesine MIERKE, *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, Berlin 2014, S. 46, 65, 73, 75 nn, 111, 112, 114, 122, 133, 248, 280.

²¹⁷ Margot HÜHNE, *Alexanderepen Rudolf von Ems und Ulrich von Eschenbach*, Dissertation, Fridrich-Schiller-Universität Jena, 1938; Gesine MIERKE, *Riskante Ordnungen*, S. 65, 122.

pocházel z Makedonie, vládl i v Řecku, a byl velmi mocný.²¹⁸ Později ovládl další země – Kypr, Persii a Etiopii a založil Alexandrii.²¹⁹ Jeho protivníkem byl král Darius.²²⁰ Alexander si dal za cíl dobýt ráj, od čehož si sliboval světskou slávu, a neváhal výpravě obětovat všechn svůj majetek.²²¹ Od této investice si sliboval, že jej nic nemůže zastavit.²²² Podle Enikelova podání byl Alexandr úspěšný, sám kronikář to ovšem pokládá za velký zázrak (*das was ein michel wunder*), přičemž touto informací Enikel s oblibou v obou svých dílech komentuje nadpřirozené jevy či neobvyklé situace. Následným krokem bylo dobytí moře, aby se Alexander stal pánem všech tří živlů – země, vzduchu a vody. Moře dobude, když si nechá sestrojít velkou a širokou skleněnou „krabici“ pobitou železem, ve které se může potopit.²²³ Následuje okamžik, kdy Alexandra zná celý svět.²²⁴ Naopak pád Alexandra Velikého je v Enikelově podání vyličen velmi rychle a zběžně. Postrádáme zde filozofující pasáže o pýše, která plyne z široce nabyté moci. Takto zaměřené vsuvky bývají součástí alexandrovských eposů ze středohornoněmeckého prostředí (díla Rudolfa z Emsu a Oldřicha z Etzenbachu).²²⁵ Ve *Světové kronice* Janse Enikela se však zamyšlení či subjektivně zaměřené zhodnocení panovníka takřka nevyskytuje, kronikář pravděpodobně ponechává na publiku, aby si udělalo svůj vlastní názor, či se Alexandrový osudy staly námětem případné diskuze. Dalším aspektem pro vynechání filozoficky zaměřených pasáží je opět též celková koncepce kroniky, prostor není vyhrazen pouze jedné panovnické postavě, ale desítkám z nich, a celkový vyprávěcí rámec musí udržovat určitý styl i spád. Závěrem příběhu tohoto panovníka je Enikelovo publikum

²¹⁸ Enikel, *Světová kronika*, v. 18945–18952.

²¹⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 18958–18961: *er zerfuort Gyrum die stat, / wan in des sîn wille bat, / Persiâ und Porrum / und den künic Ethiopum – přijel k městu Gyrum, / když to byla jeho vůle, / Persii a Porrum, / a krále Etiopie*

Enikel, *Světová kronika*, v. 18953: *er stiftet Alexandrinam – založil Alexandrii.*

²²⁰ Enikel, *Světová kronika*, v. 18964–18965: *daz er den künic Darium / sluoc gar ân widerstrît – tak krále Daria / porazil v bitvě.*

²²¹ Enikel, *Světová kronika*, v. 18985–18994, v. 19031–1903, v. 19041–19043, v. 19071–19072.

Samotný definitivní nezdar výpravy je popsán lakonicky: Enikel, *Světová kronika*, v. 19101: *daz paradîs niht gewinnen mac – ráj nemohl dobýt / získat.*

²²² Enikel, *Světová kronika*, v. 19010–19013, v. 19133–19136, v. 19158–19162.

²²³ Enikel, *Světová kronika*, v. 19313–19318: *vil wunderlîch er dô was / er hiez berliten ein glas / vil michel und vil wît / an der selben zît; / mit îsen was ez wol beslagen / daz hiez er an dat mer tragen. – velmi pozoruhodně to udělal, / on odlil sklo / velmi silně a široce / v těch samých časech; / s železem celé pobité / které jej mělo snést do moře.*

Enikel, *Světová kronika*, v. 19388: *beidiu bürg und ouch diu lant – obojí, hrady a také zemi.*

²²⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 19590–19595: *„erkennt ir niht Alexander / iuvern künic den rîchen? / daz bin ich sicherlîchen.“ / ... / „mîn herr, über alliu lant / ist er vil sicherlîche, / der edel künic rîche.“ – neznáte Alexandra / vašeho mocného krále? / to jsem si jistý / ... / „můj pane, nad celou zemí / je velmi jisté, / [je] král pravý.*

²²⁵ Hans-Joachim BEHR, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion des deutschsprachigen Dichtung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989, S. 144; Ruth FINCK, *Ulrich von Etzenbach Alexander. Ein böhmisches Lehr-Stück*, in: Jan Cölln – Susane Friede – Hartmut Wulfram (hgg.), *Alexanderdichtungen im Mittelalter. Kulturelle Selbstbestimmung im Kontext literarischer Beziehungen*, Göttingen 2000, S. 374.

informováno o způsobu Alexandrovny smrti – o otravě, a o věku pouhých čtyřadvaceti let.²²⁶ V následujícím verši Enikel pokračuje v líčení světových dějin a odkazuje své vyprávění do Sýrie.²²⁷

Předpokládáme, že alexandrovská pasáž ze *Světové kroniky* Janse Enikela byla sepsána mezi lety 1272–1280. V té době kolovalo Evropou velké množství eposů s alexandrovským námětem v nejrůznějších jazycích.²²⁸ Pravděpodobně geograficky a chronologicky nejbližším textem ve střední horní němčině byl Enikelovi Alexander Oldřicha z Etzenbachu. Středohornoněmecký básník a autor eposů Oldřich z Etzenbachu je spjat s přemyslovským královským dvorem, pravděpodobně ve službách Přemysla Otakara II. a jeho syna Václava II. sepsal eposy Alexander a Vilém ze země Slovanů.²²⁹ Textovou analýzou není možné jistě doložit možnost přenosu námětu na trase mezi Prahou a Vídní prostřednictvím personální výměny mezi tamními dvory. Rovněž není možné spoléhat na to, že by Jans Enikel mohl alexandrovskou látku znát pouze z díla Oldřicha z Etzenbachu. Různé verze příběhu Alexandra Velikého ve střední horní němčině jsou známy už od poloviny 12. století především v oblasti Porýní. Etzenbachův Alexander byl sepsán na pražském dvoře po roce 1271, nejpozději však pravděpodobně v roce 1290.²³⁰

²²⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 19655–19658.

²²⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 19659–19661.

²²⁸ O fluktuaci alexandrovské tematiky napříč evropskou středověkou literaturou mimo jiné v poslední době souhrnně: *Alexanderdichtungen im Mittelalter. Kulturelle Selbstbestimmung im Kontext literarischer Beziehungen*, hgg. von Jan Cölln – Susanne Friede – Hartmut Wulfram – Ruth Finckh, Wallenstein 2000; *Herrschaft, Ideologie und Geschichtskonzension in Alexanderdichtung des Mittelalters*, hgg. von Ulrich Mölk – Kerstin Börst – Ruth Finckh – Ilja Kuschke – Almut Schneider, Göppingen 2002; *La fascination pour Alexandre le Grand dans le littératures européennes (X^e – XVIIe siècle)*, 4 sv., hg. Catherine Caullie-Bougassas, Turnhout 2014. Ze starší literatury, především s akcentem na středohornoněmecké jazykové prostředí v kontaktu s jeho jazykovými sousedy: Hans Holm BIELFELDT, *Die Quellen der alttschechischen Alexandreis*, in: Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Veröffentlichungen des Forschungsinstitut für Slawistik, Nr. 1, Berlin 1951; Václav BOK, *Germanistické poznámky k alexandrovské látce v jižních Čechách na počátku 14. století*, *Listy filologické* 107, 1984, s. 90–100; Jiří ČERNÝ, *Repräsentationsformen innerhalb der Literatur und der bildenen Kunst am Hof von Přemysl Ottokar II. am Beispiel Alexander Ulrichs von Etzenbach*, diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2006; Josef HRABÁK, *K otázce staročeské Alexandreidy z hlediska původnosti*, in: *Studie ze starší české literatury*, Praha 1962, s. 97–106; Jan LEHÁR, *Na okraj starého sporu: Alexandreida nebo Alexandreidy?*, *Listy filologické* 102, 1979, s. 212–218; Miloslav ŠVÁB, *K otázce uměleckého zobrazování ve staročeské Alexandreidě ve srovnání s Alexandreidou Gualterovou*, in: *Príspevky k dějinám starší české literatury*, Praha 1958, s. 113–140; Anežka VIDMANOVÁ, *Latinská historie o Alexandru Velikém v našich rukopisech*, *Listy filologické* 86, 1963, s. 263–267; Leopold ZATOČIL, *K otázce závislosti staročeské Alexandreidy na skladbě Ulricha z Eschenbachu*, *ČMF*, 1941, s. 31–40, s. 159–167.

²²⁹ Hans Holm BIELFELDT, *Die Quellen der alttschechischen Alexandris*, in: Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Veröffentlichungen des Forschungsinstitut für Slawistik, Nr. 1, Berlin 1951; Ruth FINCKH, *Ulrich von Etzenbach Alexander. Ein böhmisches Lehr-Stück*, in: *Alexanderdichtungen im Mittelalter. Kulturelle Selbstbestimmung im Kontext literarischer Beziehungen*, hgg. von Jan Cölln – Susanne Friede – Hartmut Wulfram, Göttingen 2000, S. 355–406; Jan LEHÁR, *Na okraj starého sporu: Alexandreida nebo Alexandreidy?*, *Listy filologické* 102, 1979, s. 212–218.

²³⁰ Petra RAJTEROVÁ, *Alexandr a Alexandreida*, in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka, Praha 2014, s. 57–75. V předmluvě eposů lze najít charakteristiky shoné s předmluvami jednotlivých kronik. Autor především prosí boha o milost a omlouvá

Inspirace z děl Rudolfa z Emsu i Oldřicha z Etzenbachu je tedy možná, pravděpodobnější se však ještě jeví inspirace z *Německé císařské kroniky*. Řezenský kronikář také zařadil vyprávění o Alexandru Velikém mezi starověké vládce.²³¹ Inspiraci převzal z Písně o Annovi.²³² I tato epizoda přejímání inspirace ukazuje, že motiv Alexandra Velikého byl středověkému publiku více než známý. V některých textech nebylo již třeba ani používat vysvětlující příměry, jelikož samotný výraz „Alexander“ v sobě ukrýval charakteristiku silného a statečného vládce, chytrého, moudrého i vzdělaného, ovšem tento příměr mohl sloužit i jako synonymum pro promarněné dobré vlastnosti a přílišnou pýchu. Dokladem může být i použití alexandrovských parafrází v *Německé císařské kronice*. Možné předávání inspirace (nejen) v případě alexandrovské látky mohlo vypadat v tomto případě následovně: První, ještě starohornoněmecké, podání bylo vytvořeno v rámci Písně o Annovi. Z tohoto textu jej převzal kronikář do *Německé císařské kroniky*, a pravděpodobně v této kronice se inspiroval Jans Enikel. Nemůžeme samozřejmě vyloučit jiné možnosti inspirace, například alexandrovské texty Rudolfa z Emsu a Oldřicha z Etzenbachu. Nicméně i podle podobnosti textu se inspirace v *Německé císařské kronice* jeví jako pravděpodobnější a potvrzuje možnost určité tematické inspirace v údolí Dunaje na trase Řezno – Vídeň. Znalost textů Rudolfa i Oldřicha se předpokládá o několik let později i na přemyslovském královském dvoře v Praze. S mírným časovým odstupem lze uvažovat o další inspirační linii severním směrem na pražský dvůr, nicméně inspirační popud v údolí Dunaje by jí měl časově předcházet. Mimo tyto teoretické předpoklady lze argumentovat v případě alexandrovském příběhu především shodnou časovou

---

se za své případné chyby a nedostatky. Například v českém překladu Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Vilém ze země Slovanů. Epos z konce přemyslovského věku*, Praha 2016, předmluva – s. 19–22 (v překladu uvedeno jako „Úvodní básníková modlitba“), mj. v. 9–20: *Ty jsi, jak věřím, pane, rádce i rady dané, jsi štít a moudro, / jenž spojí v nás dobro. / Vůkol tvoříš jeden kruh, / vodu, oheň, zemi, vzduch, / objímáš všechny na zemi, / z nebes jsi vládce nad všemi, / v tobě je božská věčnost, / vedeš lid, dáváš svornost, / v nejvyšší svaté Trojici / spojuješ odraz rostoucí.*

v. 58–69: *Já sám nyní, Kriste, světlo, / pomoc žádám nejbliže, / moudrost a ne obtěže, / v pobízení ať najdu sílu, / odhodlání, co přeje dílu, / k vyjevení čistoty života, / které snesla laskavá dobrota. / Vydals mi jménem svým / slova i rozum, vím. / Já snažně teď povím všude, / že pohan dá se a bude / povnesený v lásce ryzí.*

v. 91–102: *Knížete tak prosím zas, / slova má ať podpoří včas, / ať sdělím vše pánu Bohu / a posloužím, / jak jen mohu. / Sladké ctnosti pozvednu pak, / korunuji, navrším tak, / že povznesu až k nebi, / co na zemi ho zdobí. / Ctnosti zde vyzní náležitě, / oslaví navíc božské dítě, / dodají každé duši klidu, / pro slávu Boží, slávu lidu.*

²³¹ *Německá císařská kronika*, v. 536 nn. Více viz kapitola věnovaná přímo *Německé císařské kronice*.

V *Německé císařské kronice* je vyličení Alexandra Velikého zařazeno mezi líčení příběhů Julia Caesara a jeho vztahům k „německému lidu.“ Zároveň je do tohoto příběhu včleněna polemická pasáž o čtyřech zvířatech (leopard, medvěd, kanec, lvice), přičemž Alexandr Veliký je vřazen k vlastnostem leoparda. Překlad v kapitole věnované přímo *Německé císařské kronice*.

²³² Píseň o Annovi, v. 209–232: *Daz dritti dier was ein lēberte; / vier arinvederich her havite. / der beceichinote den Chriechiskin Alexandrin, / der mit vier herin vuor aftir lantin / unz er dir werlt einde / bí guldin siulin bikante. / in Indiā her die wuosti durchbracht, / mit zuein boumin her sich dār gesprach. / mit zuein grīfen vuor her cin liufden, / in eiomo glase liezer sich in den sē. / duo wurfin sīn ungetrūwe man / die kettinīn in daz meri vram. / si quādin „Ob idu wollis sihen wunter, / sō walz iemir in demo grunte.“ / duo sach her vure sich vlīzin / manigin visc grōzin, / half visc, half man. / dad diuht un vili harte vreissam.*

linií vyprávění a základními předěly příběhu, které se též shodují. Liší se drobné nuance, ve kterých lze rozklíčovat odlišné motivace jednotlivých autorů. Rudolfův Alexandr je více dvorský či kurtoazní s důrazem na rytířské či panovnické chování. Oldřichův hrdina se díky Aristotelovi stal dokonalým vladařem, jehož růst pokazila pýcha, kterýžto motiv bývá spojován i s osudem Přemysla Otakara II. Zpracování Janse Enikela je oproti těmto eposům značně stručnější, nicméně strukturu obou eposů v podstatě kopíruje.

Od žánru světových kronik se dá očekávat, že příběh populárního Alexandra Velikého bude do pasáží o starověkých vládci zařazen. V žánru regionálních kronik, do kterých spadají *Knihy o knížatech* Janse Enikela a *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*, již nemá celý příběh Alexandra Velikého prostor. Naopak je osud Alexandra Velikého připomínán v přirovnáních. Oblíbenou komparací je výraz „*ritter als Alexander*“, kterým především Otakar Štýrský rád častoval Rudolfa Habsburského.²³³ Alexandr byl tak známou osobou (na základě jen několika uvedených zpracování z jihoněmeckého kulturního okruhu o tom není nutné pochybovat), že stačilo pouhé uvedení jména a bylo zřejmé, jaké vlastnosti má kronikář na mysli. Zatímco Rudolf Habsburský ve verších Otakara Štýrského nabývá pozitivních alexandrových vlastností, typický motiv promarněných dobrých předpokladů lze považovat i za inspiraci pro zpracování osudů českého krále Přemysla Otakara II. v tomto prameni. Takováto přirovnání k dalším starověkým nebo středověkým hrdinům, ať skutečným či bájným, jsou na stránkách kronik běžným jevem. Posluchačům nejsou kořeny těchto přirovnání vysvětlovány, lze tedy předpokládat, že příběhy těchto hrdinů byly součástí běžného povědomí.

4.2.3 Karel Veliký

Zpracování osudů Karla Velikého jsme již měli možnost sledovat ve verších *Německé císařské kroniky*, ve které byl tento panovník vyličen velmi pozitivně na základě tří okruhů své vlády (relativní vojenská a politická stabilita, symbióza světské a církevní moci spojená

---

²³³ K tomuto tématu podrobněji v kapitole věnované *Veršované kronice Otakara Štýrského*, přímo v pasážích věnující se obrazu Rudolfa Habsburského v tomto prameni. Zde pouze namátkou, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* nabízí krásný příklad charakteristiky Rudolfa Habsburského, který je v nekrologu ověřen vlastnostmi známých biblických, starověkých i středověkých hrdinů:

Otakar, v. 38897–38900: *als David unde Salomon, / Alexander und Sampson, / Achilles unde Garmoret, / Parzival und Lanzelet. – jako David a Šalamoun, / Alexandr a Samson, / Achilles a Garmoret, / Parcival a Lancelot*
Netřeba připomínat, že přirovnání panovníků k osobě Alexandra Makedonského bylo v literárních dílech časté, a to nejenom v dlouhých epických dílech. V básních minnesangerů nacházíme podobné paralely taktéž, například u mistra Sigehera, který takto charakterizoval Přemysla Otakara II.: *ein Bêheim wert, Otakker, der des rîches erbe noch sol wîten, / ob ers gert. / sîn wirt eben berg unt tal und alle lîten; / sus sol ein Stoufer hiure hôher stîgen danne vert, / und sîn swert / sol umb êre als ê Alexander strîten – Čech znamenitý, Otakar, který dědictví říše měl ještě rozšířit / pokud to lze. / jeho hospodářství zahrnovalo hory a údolí a všechen lid / tak měl [jako] Štauf ještě výše stoupat, / a jeho meč měl o čest Alexandra bojovat.*

Citováno podle Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Praha 1993, s. 31. K dobovému přirovnávání Přemysla Otakara II. k Alexandru Makedonskému viz výše.

s christianizací a fyzickým upevňováním a prezentací vladařské moci). Vzhledem k Enikelově možné inspiraci v kronice z Řezna, jež byla zřejmá u postavy Alexandra Velikého, pojdme určité analýze podrobit i popis osudů Karla Velikého. I pokud by Enikel nebyl při líčení osudů Karla Velikého *Německou císařskou kronikou* ovlivněn, postava tohoto panovníka nabývá i v jeho *Světové kronice* na takové důležitosti, že pokládám za vhodné se na ni a její roli v kronice zaměřit.

*Swie gewaltic der selb künic was,   Jakkoliv mocný byl sám král,
als ich an dem buoch las²³⁴   jako já nechám na příběhu*

Karlu Velikému je věnováno 220 veršů. Postava Karla (Velikého) je zařazena přímo za císaře Konstantina I. Dějinné období po rozpadu západořímské říše je překlenuto líčením přírodních jevů – že mnoho přšelo a že foukal vítr. O tom, do jaké míry může být popis špatného počasí parabolou k situaci po smrti Konstantina I., můžeme polemizovat. V rámci komparovaných středohornoněmeckých veršovaných kronik se podobný přístup kronikáře nevyskytoval. Tato přirovnání dlouhých dějinných období ke špatnému počasí představují v tomto spektru pramenů originální přístup Janse Enikela. Toto špatné počasí končí symbolicky nástupem Karla Velikého k moci.

Pasáže o Karlu Velikém jsou plné mnoha chronologických údajů, snad proto, že Enikel je mohl čerpat z rakouských análů, především kláštera v Melku. V otázce vzájemné inspirace kronik je možné konstatovat, že Jans Enikel se v tématu Karla Velikého nemusel poučit „pouze“ v *Německé císařské kronice*, jelikož sugestivní popis Karlových ctností na 10 veršů v Enikelově *Světové kronice* chybí.

Enikel vykreslil Karla též jako dobrého vládce. O Karlu (však bez explicitně uvedeného přídomku „Veliký“, tento přídomek není uveden ani v *Německé císařské kronice*) se posluchač dozvídá, že v Sasku obracel na křesťanskou víru. Další pomyslnou kapitolou jeho vlády je vojenská a panovnická činnost v Lombardii, a že přijel až do Říma a do Španělska, jezdil po celé Evropě, ale vždy se vracel do Cách u Rýna.²³⁵ Líčení příběhu Karla Velikého je poměrně jasné – politické události jsou za sebe chronologicky řazeny bez větších jinotajů. Enigmatickou pasáž představuje však několik veršů ilustrujících Karlovu korunovaci:

*der was ze den zîten erkant: to už bylo v [tehdejších] časech známo:
bâbst Leô was er genant.   papež Lev byl nazývaný.
si nâmen sicherlîche   jmenovali jistě*

²³⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 26533–26535.

²³⁵ Například Enikel, *Světová kronika*, v. 25675–25676, v. 25685–25692.

*einen esel nicht ze rîche.*²³⁶   *osla k vládě.*

Kronikář v této pasáži odkazuje na jednu z Ezopových bajek. Příklad o lvu a oslu lze vykládat tak, že existují i oslové, kteří ve skutečnosti nic nikomu nemohou udělat, ale každého chtějí zastrašit pouze slovy. Do jaké míry (a jestli vůbec) chtěl Jans Enikel toto podobenství vztáhnout ke vztahu papeže a budoucího císaře, zůstává opět otázkou. V *Německé císařské kronice* je Karel Veliký považován za bratra papeže Lva. Tato zmínka představovala pro středohornoněmecké veršující kronikáře pravděpodobně důležitou informací, Jans Enikel totiž do textu své *Světové kroniky* totiž zařadil podobnou poznámku:

<i>Dô der künic daz rîche</i>	<i>Tak král říši</i>
<i>besaz gewalticliche,</i>	<i>obsadil mocně,</i>
<i>dô santen die Roemære</i>	<i>tak poslali Římané</i>
<i>mit schanden und mit swære</i>	<i>se studem a se svárem</i>
<i>Leônem den bruoder sîn</i>	<i>Lvovi jeho bratra</i>
<i>hin ze Âch und tâten im schîn,</i>	<i>tam k Cáchám a ponechali mu zdání,</i>
<i>daz die selben herren</i>	<i>že ti samí pánové</i>
<i>wolden stiften werren.</i> ²³⁷	<i>chtějí nadace zakládat.</i>

Zdroj zkažky o bratrském vztahu císaře a papeže není bohužel objasněn. Z významového hlediska slova „bratr“ lze polemizovat jednak se sourozeneckým vztahem, který je jasně popsán v *Německé císařské kronice* (oba muži jsou označeni za syny společného otce Pipina). Text Janse Enikela takto explicitní není, je možné uvažovat ještě nad vztahem který je bratrským nazván obrazně, tedy že se jednalo o dvě blízké osoby či přátele.

Podobnost *Světové kroniky* Janse Enikela s *Německou císařskou kronikou* je při popisu života a vlády Karla Velikého následující – spád politických aktivit Karla Velikého (christianizace Saska, vojenské výpravy do Španělska). Podstatným rozdílem je časová souslednost korunovace. Zatímco kronikáři z Řezna předsunuli ahistoricky Karlovu korunovaci na císaře všem jeho jiným vladařským aktivitám, Jans Enikel nejprve popsal Karlovy cesty do oblastí Saska, Španělska i Itálie a teprve závěrem nechal Karla Velikého korunovat v Římě.²³⁸ Christianizační činnost císaře je samozřejmě do veršů zahrnuta, ovšem ne s takovou intenzitou, s jakou je učiněno v *Německé císařské kronice*, což může být zapříčiněn s největší pravděpodobností rozdílným sociálním zázemím kronikářů. Pro kronikáře stojící

²³⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 25116–25119.

²³⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 26181–26188; dále Enikel, *Světová kronika*, v. 26189–26195.

²³⁸ Enikel, *Světová kronika*, v. 25561–25580.

za *Německou císařskou kronikou*, kteří pocházeli z klášterního prostředí, byla tato stránka Karlovy vlády pravděpodobně mnohem důležitější, než pro Janse Enikela jakožto pro laika.

Pojetí medailonků jednotlivých panovníků ve *Světové kronice* Janse Enikela lze na základě třech předložených případových studií shrnout následovně: Příběhy panovníků jsou pojaté jako poměrně zhuštěné životopisy, občas obohacené o zajímavé informace, které však postrádají reálný základ (například rozhovory Davida s Goliášem, technika dobývání ráje u Alexandra Makedonského či blízký příbuzenský vztah císaře Karla Velikého a papeže Lva III.). Kronikářovu motivaci pro hlubší a rozsáhlejší zpracování příběhů biblického krále Davida, Alexandra Velikého a Karla Velikého mohlo v případě prvního a třetího uvedeného představovat především pojetí dobré vlády a jistý možný vzor pro vladaře jeho současnosti. Zpracování příběhu Alexandra Velikého mohlo odpovídat dobové poptávce – populární alexandrovská látka velice silně rezonovala napříč tehdejší evropskou literaturou. Typickým znakem pro náměty ze starších dějin je kombinace středověkých reálií (především výrazy pro panovnické ctnosti a společenské vrstvy) se starověkou tematikou. Příběhy těchto panovníků samozřejmě Jans Enikel neodvyprávěl faktograficky správně. Příběh krále Davida se může zdát být de facto opsaný z Bible, Alexandr obsahuje výtah z tehdejších eposů a pravděpodobně i ústní tradice a verše o Karlu Velikém jsou inspirovány *Německou císařskou kronikou*, pravděpodobně obohaceny o informace (především letopočty), jež byly kronikáři k dispozici díky dolnorakouským analistům. Ovšem tyto tři možnosti mohou poodhalovat metody práce Janse Enikela a jeho vyrovnání se s pro něj vzdálenými tématy.

4.3 Zázemí vzniku, předmluva a skladba díla – *Knihy o knížatech* Janse Enikela

*Nû wil mîn zung niht verdagen,
si will von Ôsterrîche sagen
und von dem werden Stîrlant,
wan ich ez an der krônken vant,
dâ von ich ez ân widerstrît
hân brâht unz her an dise zît
mit der rehten wârheit,
als mir die alten haben geseit.*²³⁹

*Nyní by můj jazyk nechtěl smlčet,
chce vám říci o Rakousku
a o zisku Štýrska,
kdy jsem to v kronikách našel,
z nich vím bez pochyb
potřeba nám bylo vojsko v těchto časech
s jistou pravdou,
jak mi staří vyjevili.*

²³⁹ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 1–8.

Pravděpodobný je následující scénář: Jans Enikel dokončil práci na své *Světové kronice*. Pokud měl určitý rozhled po scéně písemnictví jihoněmecké oblasti, mohl konstatovat, že zajisté tato kronika může rozšířit povědomí o biblických příbězích a starověkých dějinách, ovšem ve Vídni a v Rakousích chybí něco jiného. Neexistuje text ve střední horní němčině, tedy dostupný širším společenským vrstvám, který by informoval o nedávné minulosti a současné situaci. Tato motivace mohla Enikela ovlivnit někdy kolem roku 1280. Už tento letopočet stačí, aby bylo jasné, v jak turbulentní době Jans Enikel žil. Během třiceti let se nejen nad Vídní vystřídala babenberská, přemyslovská a habsburská vláda. V jakékoliv nejasné situaci člověk hledá odpovědi na otázky ohledně jeho kořenů a případně i minulosti jeho země. Nejsme schopni říci, zda šlo o konkrétní zadání, společenskou objednávku nebo vlastní iniciativu kronikáře, ale Jans Enikel se odhodlal sepsat kroniku o nedávných událostech v Rakousích a ve Štýrsku. To ostatně slibuje i v předmluvě tohoto díla. Její úvodní verše lze interpretovat následovně: Nuže, můj jazyk nechce smlčet, to, co bych rád řekl o Rakousích i Štýrsku. To, co jsem našel v kronikách, i to, co se různě povídá. Aby to v těchto časech bylo dostupné, a to opravdu pravdivě, třeba tak, jak mi sdělili staří. Na následujících řádkách se pojd'me zamyslet, zda se to Enikelovi podařilo.

4.3.1 Zdroje a inspirace *Knihy o knížatech Janse Enikela*

Druhé, mladší dílo Janse Enikela, *Knihy o knížatech*, vzniklo s největší pravděpodobností mezi lety 1280–1290. Obsahem jsou dějiny města Vídně a okolí ve 13. století, tudíž se do autorova horizontu dostaly i přemyslovsko-babenberské spory na hranici a osudy některých šlechtických rodů. Rozsah druhého Enikelova díla je 4 258 veršů, a autograf je rovněž nezvěstný. Otázka možných zdrojů tohoto textu je široká. Ursula Liebertz-Grün především ke zdrojům *Knihy o knížatech*, ale též *Světové kroniky* počítá i ústní tradici a lidová vyprávění, a Enikelovy texty řadí na rozhraní literárního a historiografického útvaru, stejně tak poukazuje na obtížně stanovitelnou hranici mezi zmíněným „fabula“ a „historia“.²⁴⁰

Jak chápal žánry svého vyprávění sám Enikel, je pochopitelně otázkou, na kterou nelze dostat zcela uspokojivou odpověď. V jeho textu se vyskytují výrazy *korônike* a *buoch*.²⁴¹ Oba termíny lze dohledat jak na stránkách *Světové kroniky*, tak *Knihy o knížatech*. Zatím se mi nepodařilo blíže odhalit motivaci jejich použití, snadným odůvodněním se zdá dodržení metriky

---

²⁴⁰ Ursula LIEBERTZ-GRÜN, *Reimchronik*; Táž, *Andere Mittelalter*; Martin Rainer MÜLLER, *Klugheit und List in Jansen Enikels Weltchronik*. Diplomarbeit an der Universität Wien, Wien 2000.

²⁴¹ Enikel, *Světová kronika*, v. 19313–19318, v. 19388.

verše. Na rozdíl od *Německé císařské kroniky* nejsou tyto výrazy Enikelem pravděpodobně chápány jako obecné označení (*buoch*) a vymezení žánru (*korônike*).

Na předchozích stránkách skloňovaná *Světová kronika* Janse Enikela se nedochovala v autografu, ale po jihoněmeckém regionu zbylo velké množství rukopisů a opisů, které mohou svědčit o značné oblibě tohoto díla. *Knihy o knížatech* Janse Enikela není do počtu dochovaných rukopisů výrazně chudší. Opět je nutné zdůraznit, že autograf není dochovaný. Největší množství, pět delších i kratších opisů Enikelovy *Knihy o knížatech* se dochovalo ve Vídni. Vídeňské rukopisy, které pochází ze 14. století, se vyznačují velkým rozsahem i znatelným bavorsko-rakouským dialektem, které posloužil pro jazykovou rekonstrukci v rámci sestavování edice. Další rukopis ze 14. století byl opatrován v lobkovické knihovně v Praze. Mladší rukopisy z 15. století byly dohledány v knihovně univerzity v Cheltenhamu ve Velké Británii a v archivu v Linci. Pozdní opis pravděpodobně z počátku 17. století byl opatrován v hornorakouském cisterciáckém klášteře v Schlierbachu. Části opisů děl Janse Enikela, Otakara Štýrského a Seifrida Helblinga se měly vyskytovat v majetku svobodného pána Reicharta Strein zu Schwarzenau, který žil ve 2. polovině 16. století. Tyto texty se bohužel nedochovaly.²⁴² Stav dochovaných rukopisů nás vybízí k podobným úvahám, které byly vedeny nad rukopisy Enikelovy *Světové kroniky*. Těž text jeho *Knihy o knížatech* se musel těšit určité popularitě, proto byl vcelku hojně rozšířen. Už kvůli striktnímu regionálnímu zaměření Enikelova druhého díla je logické, že velká část dochovaných opisů byla situována do Vídně. Osudy dalších rukopisů by byly jistě zajímavé, ale jsou prakticky nedohledatelné.

4.3.2 Předmluva *Knihy o knížatech* Janse Enikela

Předmluva *Knihy o knížatech* Janse Enikela také naplňuje určité představy o prolozích středověkých kronikářských pramenů. Hned v úvodních verších se kronikář zamýšlí nad účelem svého díla:

*Nû wil ich lenger niht verdagen,
ich will die selben wârheit sagen,
und hân ez heizen schrîben,
wan mîn herz mac beliben
niht, ich müez ez einden;
mir schol got helfe senden.
Ich bin Jans genant,*

*Nu nechci déle již mlčet,
chci těm samým říci pravdu,
a to znamená ji sepsat,
jak by bylo mému srdci milé
ne, musím to odpřísáhnout;
mě hříšníkovi Bůh sešle pomoc.
Já se nazývám Jans,*

²⁴² Enikel, *Knihy o knížatech*, s. XL–XLVII.

*daz getiht ich von mir selben vant.*²⁴³   *básnění ode mě pochází.*

Kronikář přemítá nad úkolem, zda je vůbec možné sepsat dílo tak, jak by mu bylo milé. Jaksi mimoděk dojde k odkrytí jeho křestního jména. Následuje v literatuře poměrně hojně skloňované podrobnější představení Janse Enikela:

<i>Ich bin Jans genant,</i>	<i>Já se nazývám Jans,</i>
<i>daz getiht ich von mir selben vant.</i>	<i>tak básnění ode mě samého pochází.</i>
<i>Hern Jansen enichel heize ich;</i>	<i>Pan Jansen Enikel jmenuji se;</i>
<i>des mac ich wol vermezzen mich,</i>	<i>to je mi zcela vymeřeno,</i>
<i>daz ich ein rehter Wiener bin.</i> ²⁴⁴	<i>že jsem pravý Vídeňan.</i>

Na tomto místě se schází nejvíce informací, které jakýkoliv středohornoněmecký veršující kronikář o sobě poskytl. Enikel zde prozrazuje své jméno i přízvisko včetně titulu (byť nejsme schopni rozklíčovat pravou hodnotu zde uvedeného titulu „pán“) a místo svého sídla, lze snad předpokládat i původu (pravý Vídeňan). Vše je rámováno záměrem jeho činnosti – básnit. Předmluva *Světové kroniky* Janse Enikela končí typickou závěrečnou modlitbou, prosbou o Boží požehnání:

<i>nû gebe mir got solichen sin,</i>	<i>nu, Bože, dej mi takovou schopnost,</i>
<i>daz ich daz buoch müez einden;</i>	<i>abych knihou mohl sepsat;</i>
<i>die helf schol mir got senden,</i>	<i>pomoc mi má Bůh seslat,</i>
<i>des getrouwe ich sîner gnâden wol,</i>	<i>věřím zcela v jeho smilování,</i>
<i>sît er ist aller güete vol.</i> ²⁴⁵	<i>neboť on je plný všeho dobra.</i>

Oproti předmluvě ke *Světové kronice* je Enikel v předmluvě ke *Knize o knížatech* daleko stručnější. Tato stručnost se týká i celkového rozsahu předmluvy, která čítá celkem 28 veršů, což je v kontextu předmluv dalších vybraných středohornoněmeckých veršovaných kroniky sotva jedna třetina v porovnání s ostatními prameny, v případě *Německé císařské kroniky* polovina. Úsporný je též co se modliteb a stereotypního sebebodceňování týče. Naopak je více sdílný ohledně obsahu jeho díla a osoby jeho samotného. Začíná verši, že „jeho jazyk nezamlčí, aby nyní neřekl něco o Rakousku a Štýrsku v této (nynější) době,“ následně upozorňuje čtenáře, že nebude již dlouho otálet, a pustí se do vyprávění. Ještě se však recipientovi představí známými verši „pan Jans Enikel se jmenuji... a jsem správný Vídeňan.“ Dlouhé prosby o Boží požehnání se v této předmluvě nevyskytují, pouze v závěru uvede, že věří ve smilování, aby tento úkol mohl dobře provést.²⁴⁶ Nejenom v úspornosti co do počtu veršů, ale i v zaměření

²⁴³ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 13–20.

²⁴⁴ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 19–23.

²⁴⁵ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 21–28.

²⁴⁶ Enikel, *Knihy o knížatech*, 1–28.

předmluvy tkví určitá specifická počáteční částí *Knihy o knížatech* Janse Enikela. Větší akcent na záměr a obsah předkládaného díla i na osobu kronikáře než na modlitby a přímluvy za zdaření celé práce nejsou v porovnání s ostatními vybranými středohornoněmeckými prameny typické. Těmito charakteristikami vyčnívá předmluva *Knihy o knížatech* nejenom mezi *Německou císařskou kronikou*, *Světovou kronikou* Janse Enikela a *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského*, ale i některými eposy Oldřicha z Etzenbachu (Alexandr, Vilém ze země Slovanů) a Rudolfa z Emsu (Alexandr).

4.3.3 Obsah *Knihy o knížatech*

Předmětem zájmu *Knihy o knížatech* jsou dějiny rakouských zemí od prvních markrabat Albrechta a Ernesta, dále jsou vylíčeny osudy jednotlivých Babenberků – od Leopolda II. k Leopoldu VI. a Fridrichu Bojovnému. Jedná se o různě dlouhé medailonky následujících vládců: Albrecht, podle Enikela první „skutečný“ vládce Rakous, markrabě Arnošt Statečný, Leopold II. Babenberský, Leopold III., Jindřich Jasomirgott, Leopold V., Fridrich I., Leopold VI. a závěrečné pasáže kroniky jsou spojeny i s posledními dny života a osudnou bitvou Fridricha II. Bojovného.

Jako přirozené centrum rakouských zemí chápe Enikel Vídeň. První zmínku o Vídni představuje její římské založení (zde pod výrazem Vaviâna), obehnutí města hradbami a oddělení římského prostoru od okolní necivilizované oblasti.²⁴⁷ Gesine Mierke v Enikelově zájmu o dějiny a současnost Vídně spatřuje nejenom důkaz původu kronikáře, ale i snahu o zachycení rodící se babenberské metropole. Podívejme se nyní na Enikelův narativ o dějinách Vídně. První část představují počátky města, druhou pak činy příslušníků babenberské dynastie. Nutno podotknout, že pravděpodobně nebylo Enikelovým cílem popsat dějiny Vídně, ale zmínky o městě a životě v něm se prosakují líčením činů babenberských panovníků, na které je primárně zaměřená pozornost.

Kronikářova první zmínka, kterou lze k Vídni vztáhnout, představuje sdělení, že kdysi bylo v Rakousích pohanství, ovšem záhy nemělo pohanství nad křesťanstvím žádnou moc. Hlavní město bylo tehdy Tulln na Dunaji (založený již Římany ke kontrole dunajské flotily a doložen pod názvem Comagena). Enikel uvádí pouze jméno, že byl Tulln založen Kelty a posléze byla lokalita využívána Římany ke kontrole dunajské flotily, ani nic jiného nezmiňuje. V následujícím verši přechází k Vídni – založena byla jako Vaviana a později byla zvaná Vídni, jak je tomu dodnes. Formulace „jak je ještě dnes známo“ (*als si noch hiut ist bekant*) je zde velmi častá, Enikel takto uzavírá každé čtyřverší. Enikel nezmiňuje Kelty ani římské legie,

---

²⁴⁷ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 37–42.

rozlišuje pouze pohany a křesťany. Než však přejde k počátkům křesťanství ve Vídni, zmiňuje její geografickou polohu – teče tam voda, která není bezejmenná, nýbrž se (opět zdůrazněno, že „dodnes“) nazývá Dunaj. Z druhé strany města teče menší říčka, zvaná Vídeňka. Zde jen stojí za zmínku, že ve vztahu k Vídni používá Enikel výraz město (*stat*). Jako další historický okamžik po založení města uvádí Enikel stavbu kostela sv. Ruprechta, dodnes nejstaršího kostela stojícího ve Vídni. Kronikář uvádí, že si kostel Vídeňané od základů postavili svépomocí, právě k poctění sv. Ruprechta, a jednalo se o první faru ve Vídni. Podrobně líčí, jak dosud podmáčený pozemek důkladně vysušili a vyhloubili pro kostel pevné základy.²⁴⁸ Pomyslnou druhou část Enikelova narativu o dějinách Vídne tvoří příhody jednotlivých příslušníků babenberské dynastie. Jako prvního zmiňuje Albrechta. Označuje jej za „prvního správce (*vogt*) Rakous“, zároveň nešetří ctnostmi, kterými jej častuje. Vzápětí přechází k označení kníže (*fürst*) a markrabě (*marcgráf*). Dále zmiňuje jeho nástupce (Leopold I., Jindřich I., Arnošt, Leopold II., jež je u kronikáře často směřován s Leopoldem III., Leopold IV.). Zvláštní pozornost věnuje Jindřichu Jasomirgottovi, za jehož největší dílo nepovažuje prosazení tzv. Privilegia minus, ale založení kláštera skotské misie u severního kraje vídeňských hradeb. Za vrchol babenberského období považuje Enikel období Leopolda VI., zmiňuje jeho dobré vztahy s vídeňskými měšťany, jejich vzájemné obdarovávání kůží, opasky i šperky a přivítání Leopolda VI. při příjezdu do Vídne z blíže neurčené cesty. Oproti němu je Leopold V., zahynuvší na křížové výpravě, postaven do pozadí. Jans Enikel zdůrazňuje též zakládání kostelů a klášterů. Po vrcholném období vlády Leopolda VI. přichází k Vídni uherské nebezpečí. Podle Enikela (ostatně i dalších pramenných poznatků) nebylo město přímo ohroženo, ale nedaleko bylo možné uherskou armádu zpozorovat. Vrchol „uherské“ pasáže představuje líčení bitvy u Litavy a nářek jak nad osiřelými Rakousy, tak padnuvším posledním babenberským vévodou Fridrichem II. Bojovným. Touto pasáž uzavírá nejenom osudy Vídne, ale prakticky i celý příběh Rakous a babenberské dynastie obsažený v *Knize o knížatech* Janse Enikela.²⁴⁹

---

²⁴⁸ Enikelův narativ je v zásadě přijímán i v některých naučných publikacích dnešní doby, např. Anna EHRlich, *Kleine Geschichte Wiens*, Regensburg 2011, S. 11 nn; Hubert HINTERSCHWEIGER, *Wien im Mittelalter. Alltag und Mythen. Konflikte und Katastrophen*, Wien – Graz – Klagenfurt 2010; *Wien. Geschichte einer Stadt. Band I.: Von den Anfängen bis zur Erster Wiener Türkenbelagerung (1529)*, Wien – Köln – Weimar 2001; Ferdinand OPLL, *Zeit und Raum. Aspekte des Alltagsleben im mittelalterlichen Wien*, *Leciones Eruditorum extraneorum in Facultate Philosophica Universitatis Carolinae Pragensis Factae* 6, 2003, S. 7–27; Otto BRUNNER, *Das Wiener Bürgertum in Jans Enikels Fürstenbuch*, *MIÖG* 58, 1950, S. 550–574.

Dále Enikel pokračuje ohledně opevnování Vídne a budování opravdu silného města se všemi náležitostmi, včetně úprav a vylepšení, které dal provést Leopold (I.) Babenberský. Následující opevnění bylo provedeno kvůli nájezdům uherské armády (Ens, Vídeňské nové město, Heimbürg) Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 1494–1496: *bí den selben zítén / wart der grabe umb Wiene erhaben – v těchto časech / byly vyhloubeny příkopy okolo Vídne*; dále až do v. 1506.

²⁴⁹ Gesine MIERKE, *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, Berlin 2014, S. 32.

Vídeň představuje pro Janse Enikela přirozené, hlavní a jediné centrum babenberské moci. Ačkoliv vladařské aktivity mnoha babenberských panovníků se přirozeně odehrávají i v jiných geografických lokalitách, vždy se do Vídně vrací. V tomto případě je Enikelovo pojetí Vídně v jistém ohledu, byť samozřejmě ne ve všech kritériích, srovnatelné s pozicí Prahy v Kosmově kronice. Město představuje hlavní epicentrum moci a je neodmyslitelně spjaté s vládnoucí dynastií. Podrobnější role daného města ve správě celé oblasti samozřejmě u Enikela ani u Kosmy podrobně popsána není, není vysvětlena struktura dvora, úřadů, ani společnosti. Kronikář buď předpokládal, že recipient jeho kroniky je s podobnými náležitostmi obeznámen, nebo je naopak nepokládal za podstatné.

Mimo základní dějovou linku orientovanou na panovníky z babenberské dynastie obsahuje *Knihy o knížatech* dva dodatky, které stojí mimo tuto koncepci a zdají se být doplněné později. Prvním z nich je babenberská genealogie. V tomto dokumentu je částečně v próze, částečně ve verších zpracován seznam babenberských vévodů od Leopolda III., zakladatele kláštera v Heiligenkreuzu, až po Fridricha II. Bojovného. Poté navazují poznámky o příbuzenských vazbách k bádenským vévodům a uherským králům, které byly navázány díky Gertrudě Babenberské. Krátký oddíl je věnovaný i českému králi Přemyslu Otakaru II.²⁵⁰ Druhý dodatek (tzv. Landbuch von Österreich und Steier) představuje stručný prozaický soupis minulosti Rakous a Štýrska a popis jejich hranic a geografie (důležitá města, řeky).²⁵¹ Oba dva dodatky jsou později přiřazené, Jans Enikel pravděpodobně nebyl jejich autorem. Střední horní němčina, ve které jsou dodatky sepsány, vykazuje jazykové pozdější charakteristiky, a navíc styl obou pramenů nesouvisí se stylem textů, které jsou Jansi Enikelovi bez větších pochyb připisovány.

4.3.4 Zmínky o českých zemích v *Knize o knížatech* Janse Enikela

Knihy o knížatech Janse Enikela, stejně tak jako *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*, jsou prameny, ve kterých jsou popisovány středověké dějiny domovské oblasti kronikářů. Interakce obou oblastí s českým územím je zřejmá. V obou těchto kronikách lze na rozdíl od předchozích dvou pramenů (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika* Janse Enikela) najít hojné zmínky o českém území za vlády přemyslovské dynastie. Jans Enikel si v rámci *Knihy o knížatech* všimá především situace na moravsko-rakousko-uherském pomezí a vzájemné konfrontace tamějších vládců. Jans Enikel své postoje identifikuje s panovníky z babenberské dynastie, tudíž *Knihy o knížatech* je především oslavnou ódou na vybrané panovníky z tohoto

²⁵⁰ Enikel, *Knihy o knížatech*, Anhang I. – Babenbergische Genealogie, S. 680–686.

²⁵¹ Enikel, *Knihy o knížatech*, Anhang II. – Landbuch von Österreich und Steyer, S. 687–729.

rodu. Veškeré popisované události jsou poplatné tomuto faktu. Nejpodrobněji se Jans Enikel věnuje Leopoldu II. (1075–1095), Leopoldu III. (1095–1136), Leopoldu V. (1176–1194), Leopoldu VI. (1198–1230) a Fridrichu II. Bojovnému (1230–1246). Chronologicky první zmínka o Čechách v *Knize o knížatech* spadá do líčení zahraniční politiky Leopolda II. Babenberského. Lakonicky je uvedeno, že panovník jednal s Poláky, Rusy (u Janse Enikela i u Otakara Štýrského se jedná o běžné označení pro část uherské armády), Čechy i Bavorsy, přičemž se všemi míval nějaké srážky či neshody.²⁵²

Nejvíce zmínek o českém království a o obyvatelích českých zemí se v Enikelově *Knize o knížatech* váže k vládě Fridricha II. Bojovného. Hned po jeho převzetí vlády akcentuje Jans Enikel, že nový „kníže“ (*fürst*) byl velice ctnostný (*tugenthaf*) a oplýval velkou silou (*kraft*), že se k němu rovnou přiklonili mnohé části římské říše – Uhři, Prusové, Valaši, židé, Řekové, Rusové, Čechové, Poláci a Skotové.²⁵³ Vzhledem k reálnému rozsahu moci Fridricha II. se zde jedná o nutnou idealizaci. Další lakonické zmínky o sousedech Rakous se váží k aktivní a agresivní zahraniční politice Fridricha II. Enikelův narativ je plný zmínek o jeho kontaktech s císařem Fridrichem II., ovšem jedná se o nepřesné útržkovité zprávy, mezi něž se řadí i zmínka o zásnubách syna českého krále s Gertrudou Babenberskou v roce 1246.²⁵⁴ Ve stejný rok se udála ještě jedna významná událost v rámci konfrontace rakouského vévody a českého krále Václava I., které je věnován větší prostor – bitva u Lávy. Kronikář neopomenul ani jednání, která bitvě předcházela. Bez zajímavosti není ani obava, že pokud by rakouské vojsko prohrálo, mohou se Rakousy, Korutany a Štýrsko ocitnout v českých rukou. Enikel zmiňuje rakouského velitele Oldřicha Korutanského (*herzoc Uolrîch ûz Kerntenlant*), ale i některé další bojovníky na obou stranách uvádí jmenovitě (Sîfrit Weise, jeho bratr Kadolt, Vok z Rožmberka, Smil z Lichtenburka, Milota z Dědic)²⁵⁵. Kronikář důrazně vyzdvihl

²⁵² Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 771–778.

²⁵³ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 2103–2115; v. 2113–2115: *an im wâren Unger und Priuzen / Walhen, Juden, Kriechen, Riuzen, / Bêheim, Pólân, Schotten vil. – k němu přibyli Uhrové a Prusové / Valaši, Židé, Řekové a Rusové, / Češi, Poláci, mnoho Skotů*

²⁵⁴ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 2445–2462.

²⁵⁵ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 2829–2840: *Darnâch an sant Mertîns tag, / dô kom ein wunderlîche sag / dem herzogen Fridrîch, / daz ein künic in Ôsterrîch / geriten wær ûz Bêheimlant – / daz wær manigen wol bekant – / und dat er læg gewalticlich / bî Lâ in Ôsterrîch, / des küniges Otackers vater / alsô grôz und alsô stare / mit tûsent rittern lustsam, / die ich niht alle genennen kan. – Poté na den svatého Martina / udâl se tam podivný příběh / vévodovi Fridrichovi, / který byl králem / vládcem v Rakousích, / přijeli z české země – / to bylo mhoho zcela známých – / a leželi velmi / u Lávy v Rakousícu, / otec krále Otakara / také velký a také obtížný / s tisícem (tuctem) rytířů pûvabných, / které všechny neumím jmenovat.*

Následuje dlouhý výčet účastníků bitvy na stranách obou soupeřů, například Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 2842 *von Kernten herzoc Uolrîch – z Korutan vévoda Olcrich*; v. 2863 *daz was der Wernhart Priuzelin – to byl Wernhart [zvaný] Priuzelin*; v. 2850–2854 *her Wernhart schuof ûf die vart / guoter kneht vier; / die draften ûf die warte schier. / der ein was Arnolt der rennær – pan Wernhart obstaral jízdu / čtyři dobré rytíře; / kterří drželi na stráži hlídku. / to byl rytíř Arnold*; v. 3005 *der herzoc Fridrîch – vévoda Fridrich*; v. 3071–3073 *dô kom der Sîfrit Weise / mit vil maniger vreise / und ouch sîn bruoder Kadolt*; v. 3099 *dô kom der Wock von Rôsenberc*; v. 3119 *dô kom von Liehtenburc her Zmiel – tam přibyl Sifried Sirotek a z Lichtenburku pan Smil*; v. 3133 *dô kom her Zmiel*

vítězství rakouské strany.²⁵⁶ Nutno poznamenat, že takto podrobný popis bitvy u Lávy je jedinečný a v rámci Enikelovy *Knihy o knížatech* rovněž nejdůkladněji zpracovanou částí.

Enikelův narativ je však směřován k bitvě u Litavy, byť je ji oproti bitvě s Čechy věnován marginální prostor. V kontrastu s vítězstvím na Lávě je rakouská porážka u Litavy téměř nepovšimnuta.²⁵⁷ *Knihy o knížatech* se oproti Enikelovu předchozímu dílu, *Světové kronice*, jeví jako nedokončená. Závěrečné verše kroniky se vztahují k bitvě u Litavy.²⁵⁸

Těmito verši je zakončena dochovaná část *Knihy o knížatech* Janse Enikela. Hlavní charakteristikou této kroniky je její orientace na dějiny Rakous, jejichž přirozené centrum představuje Vídeň. Dějiny této oblasti jsou pro Enikela pevně svázány s osudy vybraných panovníků babenberské dynastie. Zmínky o českém knížectví (později království) nejsou zřejmě cílené, ale dějiny přemyslovského území se prolínají s osudy babenberských panovníků. Součinnost s vídeňskou identitou, příslušnost k rakouské zemi a úctu k babenberské dynastii podpořil Jans Enikel i v předmluvě tohoto svého díla, když rozsáhle odhalil svou identitu, svázanou s těmito elementy.

4.4 Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu – *Knihy o knížatech* Janse Enikela

Výběr panovnických postav v *Knize o knížatech* byl díky obsahu kroniky jasně zúžen na příslušníky babenberské dynastie. Na rozdíl od světových kronik, kde nelze předpokládat výrazné odchylky od všeobecně přijímaných klišé (mocný a dobrý Caesar, krutý Nero, statečný a zbožný Karel Veliký, chytrý a obratný David, mocný, leč nenasycný Alexandr Veliký), mohou kroniky zaměřené na jednotlivé dynastie skýtat více překvapujících interpretací. Samozřejmě i příběhy panovníků ze světových kronik nejsou černobílé a jejich vlastnosti a osudy mohou být rozmělněny v jednotlivých detailech celého příběhu, ovšem postavy, které žily v porovnání se jmenovanými de facto nedávno, nesvádí apriori ke zjednodušení jejich příběhu. Mimo anály rakouských klášterů neměl Jans Enikel pravděpodobně příliš širokou pramennou základnu, kde

---

von Pillechouwe – tam přibyl pan Smil z Pelechova (?); v. 3145 *dô kom der Benisch geran – přibyl rychle Benešt*; v. 3159 *dô reit der herre Milot – tam jede pan Milota*; v. 3171–3172 *Dô kômen die von Pudessîn / und wærn ez ritter von dem Rîn – tam přibyli z Budyšina / a byl tam rytír od Rýna*.

Popis tohoto střetu včetně výpisu možných účastníků je z hlediska akcentu na samotnou událost porovnatelný například s vylíčením bitvy na Moravském poli ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*.

²⁵⁶ Celkový rozsah bitvy u Lávy Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2829–4214. Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2893–2898, v. 2789–2802.

Podrobněji Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012, s. 23 nn.

Umělecký překlad Bitva s Čechy, in: Václav Bok – Jindřich Pokorný, *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998, s. 64 nn.

²⁵⁷ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 4215–4258.; Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 4209–4213.

²⁵⁸ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 4253–4258.

by o dotyčných panovnících mohl čerpat informace. Lze předpokládat, že k obrazům mnohých panovníků mu pomohly ústně tradované zprávy, v případě posledního příslušníka babenberské dynastie Fridricha II. Bojovného třeba i vzpomínky pamětníků. Touto optikou můžeme z Enikelovy *Knihy o knížatech* vytěžit mnohé, co se v jeho *Světové kronice* jednoduše nemůže vyskytovat.

4.4.1 Arnošt Statečný, Leopold III. Svatý a Jindřich Jasomirgott

Těmto třem vybraným babenberským markrabatům (respektive u osoby Jindřicha Jasomirgotta již lze použít od 1156 též titul vévoda) poznamenává Jans Enikel poměrně málo faktografických informací. Nejenom proto jsou shrnuti do jedné podkapitoly. Zajímavé je především to, jakou roli každému z panovníků v *Knize o knížatech* propůjčil.

der marcgrâf Ernst sô hiez er, markrabě Arnošt, tak se jmenoval,
*er was ein degen mit dem sper.*²⁵⁹ *on byl válečník s kopím.*

Arnoštu Statečnému (vládl 1055–1075) je v *Knize o knížatech* Janse Enikela vymezeno sotva 30 veršů.²⁶⁰ Arnošt, zvaný Statečný, byl synem markraběte Adalberta. Rodové pouto otec – syn není ve verších Janse Enikela zdůrazněno. Na stránkách moderní odborné literatury jsou Arnoštovy osudy vcelku podrobně zmapovány. Arnošt je v Enikelově *Knize o knížatech* jmenován jako první výraznější příslušník babenberské dynastie, přičemž z dnešního badatelského pohledu se nejedná o korektní informaci. Nelze opomenout jeho kladný vztah k císařské (respektive později královské) moci, stejně tak jako jeho napjaté vztahy s Uhry. Tento markrabě zemřel v potyčce u Homburgu na řece Unstrutě. Po Arnoštově smrti se ujal vlády jeho syn Leopold (II.), jehož osudy jsou Jansem Enikelem zaznamenány poměrně stručně.²⁶¹

der marcgrâf stift unser vroun ze lôn markrabě založil ke cti naší paní [Panny Marie]
ze Niunburc ein klôster schôn, v Neunburgu krásný klášter,
alz ez noch hiut ze Niunburc stát. který stojí v Neunburgu dodnes.
ân aller hande missetât ve všech rukou obrácenou
gap er dar zuo phennincgelt, dal za to grešli,
beidiu wîngarten unde velt. [za] obé, vinice a pole.
dar nâch stift er zwâr poté založil on opravdu
ein schoenez klôster gar, zcela krásný klášter,

²⁵⁹ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 137–138.

²⁶⁰ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 135–164.

²⁶¹ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 165 nn., na osudy Leopolda II. navazují verše o Albrechtovi von Pernegg, mj v. 165–180.

*daz wart daz Heilig Kriuz genant.*²⁶²   *byl nazván Svatým křížem.*

Leopold III., řečený Svatý (vládl 1095–1136) je v textu Janse Enikela popsán na 70 verších.²⁶³ Je to poměrně krátký úsek, zvláště pokud porovnáme význam, který Leopoldu III. přisuzuje dnešní historiografie. Leopold III. se snažil o mír ve vlastní marce a například v době vzpoury syna Jindřicha IV. proti jeho otci se snažil o nastolení příměří. V pozdějších letech nový římský král Jindřich V. nabídl Leopoldu III. ruku své ovdovělé sestry Agnes (babičky Fridricha Barbarossy), čímž se uskutečnilo sňatkové propojení babenberské dynastie se Štaufy. Tyto ve své době velice důležité zahraničně politické aktivity Leopolda III. nejsou v *Knize o knížatech* Jansem Enikelem reflektovány. Mnohem větší důraz a význam Enikel přisuzoval založení kláštera v Klosterneuburgu, které se událo právě z popudu Leopolda III. Na místech bývalého římského kastelu měl být dle Leopoldovy donace z roku 1113 založen nový klášter. Základní kámen byl položen o rok později, přičemž hlavní chrámová loď měla být vysvěcena až v roce 1136, krátce před smrtí Leopolda III.²⁶⁴ Tyto podrobnosti však Janse Enikela příliš nezajímají. V jeho narativu znamená ve své podstatě život a vláda Leopolda III. založení klosterneuburského kláštera, a to pouze s malými přesahy. Více jsou následně popsány osudy dětí Leopolda III. Na základě odlišných osudů Arnošta a Leopolda, jak jsou vylíčeny v Enikelových verších, lze předpokládat, že každý z panovníků mohl v rámci koncepce *Knihy o knížatech* plnit jinou didaktickou funkci. Zatímco role Arnošta Statečného spočívala v politické a mocenské konsolidaci území Rakous, jeho efektivní obraně před vnějšími nepřáteli i v ukotvení v zahraničně-politických vztazích, role Leopolda III. spočívala v posílení křesťanské myšlenky i díky nepřehlédnutelné církevní fundaci.

er bráht die marcgráfschaft in Ôsterrîch   *on pozvedl markrabství v Rakousích*
*zuo einem werden herzogentuom*²⁶⁵   *k ustanovení vévodství*

Po smrti Leopolda III. v roce 1136 se vlády ujal jeho syn Leopold IV. Jeho panování nepopisuje Jans Enikel příliš důkladně, spíše přechází k jeho nástupci, k jeho bratru Jindřichu Jasomirgottovi (vládl 1141–1177). Činy tohoto panovníka jsou ve verších Janse Enikela popsány přibližně na 120 verších.²⁶⁶ Opět, jako v příkladech předchozích babenberských panovníků, se rozchází rozsah dnešního poznání především zahraničně politického působení panovníka s podáním Enikelovým, které je koncentrováno především do oblasti domácí politiky. Ve své podstatě to znamená, že ve verších *Knihy o knížatech* nejsou

²⁶² Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 114–137.

²⁶³ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 881–950.

²⁶⁴ Více viz například Floridus RÖHRIG, *Das Stift Klosterneuburg und seine Kunstschatze*, Wien – Klosterneuburg 1994.

²⁶⁵ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 958–959.

²⁶⁶ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 951–1076.

zahrnutý záležitosti jako získání titulu bavorského vévody, složení lenního slibu nebo sňatková politika. I soupeření s Uhry vrcholící v této době bitvou na řece Litavě v roce 1174 je podáno velmi stručně, stejně jako cesta Jindřicha II. do Konstantinopole a sňatek s byzantskou princeznou Teodorou. Z dnešního pohledu podstatné Privilegium Minus pro babenberský rod z roku 1156 je v Enikelových verších uvedeno v podstatě jako samozřejmost.²⁶⁷

Jans Enikel, ani další vybraní kronikáři, se příliš nezabývají letopočty a přesným chronologickým zakotvením popisovaných událostí. Existuje samozřejmě několik výjimek, například uvádění letopočtů pravděpodobně podle podunajských analů u příběhu Karla Velikého ve *Světové kronice* Janse Enikela nebo u několika lokálních štýrských a rakouských událostí ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, ale jinak jsou vybrané středohornoněmecké veršované kroniky na datace skoupé.²⁶⁸ Toto nemusí být příliš překvapivé, neboť tato charakteristika je vlastní velké části středověké historiografie, opomeneme-li část analů kláštera v Melku.²⁶⁹

Jans Enikel naopak věnuje ve své *Knize o knížatech* prostor založení tzv. Skotského kláštera ve Vídni, k němuž došlo z popudu Jindřicha Jasomirgotta v roce 1155. Vedle založení a stavby kostela sv. Ruprechta a kláštera Heiligenkreuz je to třetí církevní fundace, která je v Enikelově *Knize o knížatech* zmíněna. Všeobecně lze konstatovat, že pro Janse Enikela znamenalo založení kostela či kláštera důležitý moment jeho kroniky. Úvahy lze vést tím směrem, že pro řadového recipienta jeho kroniky mohl církevní svatostánek znamenat viditelnou a hmatatelnou připomínku minulosti. Oproti složitým politickým vztahům například v zahraniční politice byly fundace na domácí půdě pro tehdejší recipienty něco naprosto hmatatelného a dobře propojitelného s pravděpodobně zcela abstraktními a v kolektivní paměti dost možná splývajícími osobnostmi babenberských vládců. Lze tedy říci, že v této kronice je kladen daleko větší důraz na lokální prvky, zatímco „globální“ dějiny zůstávají v pozadí.

ich tuon iu ouch im bekant,

der hercoc Heinrich ist genannt:

der stift ze Wiene ein klôster grôz.

daz gout er sêre von im schôz

und hiez daz klôster bouwen sêre

zwâr unser vrouwen êre.

als ez noch hiut ze Wiene stât.

já učiním vám také známo,

vévoda Jindřich je nazývaný:

založil ve Vídni velký klášter.

mnohé dobro z něho vyšlo

a pojmenoval velmi vybudovaný klášter

ke cti naší paní [Panny Marie].

jak že dodnes ve Vídni stojí.

²⁶⁷ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 958–959.

²⁶⁸ Enikel, *Světová kronika*, v. 25673–25658, v. 25673–25674.

²⁶⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 25539–26550 (s. 498 – s. 518).

*Schotten satzte er dar in drât,
als si noch huit ze Wiene sint;
gar gënt man, wîp und kint.*²⁷⁰

*Skoty tam usadil,
jak dodnes ještě ve Vídni jsou;
celkem muži, ženy a děti.*

Pro tyto vládce ze staršího období babenberské vlády lze v rámci Enikelových prezentací najít následující společné charakteristiky: akcent na domácí politiku jednotlivých panovníků a důraz na mírové uspořádání v domovské oblasti, zároveň vynechání či jen velmi stručné odvyprávění zahraničně-politických aktivit. I přes skromné vylíčení panovnické činnosti za hranicemi Rakous však pro Enikela zůstává důležitá symbióza s vyšší světskou mocí (královskou, případně císařskou). V rámci dobrého rozvoje Rakous je pro Janse Enikela podstatná panovnická zbožnost prezentována církevními fundacemi.

4.4.2 Leopold VI. Babenberský

*der selbe fuor ein kriuzvart
mit dem keiser über mer;
er fuort ein vil grôzez her.*

*Da fuor manic fürst wol bekant
und ouch der fürst ûz Engellant.*²⁷¹

*tentýž jel na křížovou výpravu
s císařem přes moře;
on vedl velmi velké vojsko.*

*Tam jelo mnoho velmi známých knížat
a také kníže z Anglie.*

Leopoldu VI. Babenberskému (1198–1230) je věnováno v *Knize o knížatech* přes 120 veršů.²⁷² Rozsah je tedy obdobný jako například u Jindřicha II. Jasomirgotta. Dlužno podotknout, že i vláda Leopolda VI. je ve verších Janse Enikela nahlížena z optiky domácích událostí a opět bychom se v *Knize o knížatech* dozvěděli jen zlomek poznání, které nabízí jiné dobové prameny, případně jejich kompilace. V paletě babenberských panovníků však zastává v očích Janse Enikela Leopold VI. určité místo na výsluní především díky účasti na křížové výpravě.²⁷³

Nejenom v *Knize o knížatech* Janse Enikela, ale i ve všeobecném povědomí je život i vláda Leopolda VI. Babenberského spojena s třetí křížovou výpravou mezi lety 1189–1192. Jans Enikel letopočet nezmiňuje, chronologické údaje se nesou ve stylu „vládl vévoda Leopold (VI.).“ Enikel při líčení těchto událostí nezmiňuje rámcovou geografii daných událostí, ta je zastoupena výrazem „křížová výprava“ (*ein kriuzvart*).²⁷⁴ Naopak kronikář věnuje pozornost

²⁷⁰ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 961–970; další zmínky o Skotském klášteře v. 1087–1091, v. 1119–1127.

²⁷¹ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 1152–1165.

²⁷² Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 1077–1118.

²⁷³ Pravděpodobně tomu tak nebylo pouze u Janse Enikela, neboť v některých historiografických textech je Leopoldu VI. přisuzován přídomek „Slavný“

²⁷⁴ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 1190.

účastníkům výpravy. Hlavní roli hrají mnozí významní panovníci (*manic fürst wol bekant*)²⁷⁵ – rakouský vévoda (*der vogt úz ôsterrîche*)²⁷⁶, anglický král (*der fürst úz Engellant*)²⁷⁷, francouzský král (*der künic von Frankenrích*)²⁷⁸ a císař Fridrich Barbarossa (*keiser Fridrîch*)²⁷⁹. Enikelova znalost rytířských řádů (*tempelherren, sant Johansæres, deutsche bruoder*) je spojena s pochvalnou charakteristikou bojovníků.²⁸⁰ Nelze opomenout ani líčení zbroje, především té nezvyklé u „pohanských“ bojovníků.²⁸¹

Pro kronikářské vylíčení života Leopolda VI. Babenberského je důležitá konfrontace rakouského vévody a anglického krále. Jádrem konfliktu je v rakouské historické tradici podáváno jako hádka o svržení korouhve rakouského vévody umístěné na hradě Akkon vojskem anglického krále. Jans Enikel zařadil do svého textu tuto zápletku také.²⁸² Tato roztržka je v podání Janse Enikela však soustředěna pouze do dění ve Svaté zemi, tajné putování anglického krále Evropou a například jeho uvěznění na hradě Dürnstein již není v *Knize o knížatech* zahrnuto. Pozornost je soustředěna striktně na vévodu Leopolda a jeho následný návrat do vlasti. Toto kronikářovo pojetí může být zapříčiněno nejenom nedostatkem informací k osudům anglického krále, nicméně také zůstává k úvaze, zda se nejedná o promyšlený narativ s akcentem úzce zaměřeným na postavu Leopolda VI. a na jeho návrat do domovských Rakous. V podstatě i anglický král Richard I., který je v různých dobových i pozdějších narativech chápán jako protipól rakouského vévody, nevystupuje v *Knize o knížatech* nijak výrazně, zmínky o jeho postavě a roli v celém příběhu jsou pouze epizodní. Tato fakta mohou poukazovat na několik eventualit. V době života Janse Enikela pravděpodobně v prostředí vídeňské vyšší vrstvy nepředstavoval hrad Dürnstein důležitý bod ani z hlediska hospodářského či politického, ani z ideologického. Další osudy anglického krále buď nepovažoval kronikář pro tuto společnost za zajímavé, nebo je mohl cíleně zatajit, například kvůli následnému konfliktu Richarda I. s císařskou institucí.

Křížové výpravy nejsou u vybraných středohornoněmeckých kronikářů oblíbeným, ani hojně skloňovaným tématem. Vzhledem ke dříve zmíněným hlavním tématům kronik je to pochopitelné. Pokud nebyl panovník, který stojí v centru pozornosti daných kronik, účasten křížové výpravy, neměl kronikář pravděpodobně motivaci tento fenomén do svého textu

²⁷⁵ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1155.

²⁷⁶ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1160.

²⁷⁷ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1156.

²⁷⁸ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1391.

²⁷⁹ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1167.

²⁸⁰ Například Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1215 *dâ wârñ die tempelherren – tam byli Templáři*; v. 1243 *die begeben sant Johansære – nadání (svatých) Johanitů*; v. 1259 *dâ was ein diutscher bruoder guot – tam byl dobrý německý bratr (člen Řádu německých rytířů)*.

²⁸¹ Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1225–1234.

²⁸² Enikel, *Knihá o knížatech*, v. 1177–1184.

zahrnout. Výjimku představuje popis dobytí Akkonu v roce 1291 ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*.²⁸³ Nedochází ani k žádné obecnější tematizaci ideálu křížových výprav nebo křížáka jako obránce křesťanské víry.

Leopold VI. Babenberský je tedy představen jako rytířský panovník a účastník křížové výpravy, přičemž tyto dvě charakteristiky představují pro Janse Enikela základní stavební kameny jeho vlády. Růst domácího rozvoje Rakous i Vídně však Enikel přisoudil až jeho následníkovi, Leopoldu VII. Babenberská Vídeň byla vnímaná jako centrum středoevropského kulturního dění i s důrazem na středohornoněmecké veršované písemnictví.²⁸⁴ K určité oslavě tohoto babenberského panovníka patří i chvála dvorského prostředí, například oslava Vánoc na vídeňském panovnickém dvoře právě za vlády Leopolda VII. V této pasáži není zmíněna duchovní stránka vánočních svátků, ale luxus, kterým při této příležitosti panovnický dvůr disponoval. Například od kupců byly zakoupeny drahé látky v zelené, hnědé, modré a šarlatové barvě, stejně tak jako živočišné produkty na doplnění drahých oděvů – peří a hermelín.²⁸⁵ Slovní zásoba je podobná například pasáži o korunovaci Václava II. na českého krále v roce 1297 v Praze.²⁸⁶ Například ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* najdeme ještě podrobnější popis oblečení a pokrmů. Nicméně tato shoda ve vylíčení dvorského prostředí ve veršovaných kronikách může také znamenat důraz na reprezentativnost a vážnost panovnických dvorů. Na podobných příkladech popisu dvorských slavností lze sledovat jednak nárok kronikáře na panovnickou štedrost a hmotnou prezentaci svého majetku, ale také požadavky publika na přiblížení mnohdy obtížněji dostupného prostředí nejvyšších pater společnosti. V *Knize o knížatech* Janse Enikela se prolíná na poměrně krátkém časovém úseku 12. – 13. století několik požadavků na panovnické ctnosti, od vládce rytířských kvalit (křížová výprava) po vládce disponujícím dvorem s vyspělou ceremoniální reprezentací.

4.4.3 Fridrich II. Bojovný

der was geheizen Fridrich –,

daz under krône

nie fürst gefuor sô schône,

wan im alle die jâhen

ten byl zvaný Fridrich –,

že pod korunou

žádný kníže tak dobrý,

proti kterému všichni bojovali

²⁸³ *Otakar*, v. 44579–53866.

Otakar Štýrský se na rozdíl od Janse Enikela méně věnuje křesťanskému vojsku a více se soustředil na pohanské vojáky a na žal nad ztrátou křesťanské bašty. *Otakar*, v. 52359–52387.

²⁸⁴ Joachim BUMKE, *Höfische Kultur: Literatur und Gesellschaft in hohen Mittelalter. Band 1*, München 1990, S. 115.

²⁸⁵ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 1735–1750.

²⁸⁶ *Otakar*, v. 69033–69591.

*des prîses, die in ie gesâhen.
er wart ein fürst tugenthafft
unt hêt volkes michel kraft.*²⁸⁷

*[nezaplatil] cenu, kterou on viděl.
byl to ctnostný kníže
a měl velkou sílu lidu.*

Panovníkem, kterému věnuje Jans Enikel v rámci *Knihy o knížatech* bezkonkurenčně největší prostor (přes 2000 veršů), je Fridrich II. Babenberský, řečený Bojovný (1211–1246).²⁸⁸ Enikelovo vyličení posledního babenberského vévody je méně kritické než to, které nabízí soudobá historiografie. Jans Enikel shrnuje život Fridricha II. i jeho zahraničně politické aktivity, ale důležitým motivem je pro něj rovněž jeho smrt v bitvě u Litavy. Určitou kronikářovou motivací pro vykreslení Fridricha II. nikoliv jako vzor všech panovnických ctností mohlo být i jeho nástupnictví po Leopoldu VI., případně po Leopoldu VII, který je ve verších kroniky uveden jako štedrý a moudrý vládce, jež pozdvihl význam Vídně i Rakous.

Vláda Fridricha II. Bojovného je v *Knize o knížatech* Janse Enikela popsána podrobně. Největší akcent je ovšem vložen na komplikované vztahy s Uhry, zatímco neméně složité záležitosti zahraničních vztahů k českému království či k Bavorsku v tomto porovnání spíše ustupují do pozadí. Velmi propracovaně se jeví dvě epizody ze života tohoto vévody – bitva u Lávy proti českému králi Václavu I. a bitva u Litavy proti vojsku uherského krále Bély IV. Zatímco bitva u Lávy, pro vojsko Fridricha II. vítězná, může být vnímána jako určitá oslava babenberského vojska a jeho členů, bitva u Litavy proti Uhrům (*Unger*) a Kumánům (*Valben*) je velmi krátce vyličeným epilogem vlády posledního mužského příslušníka babenberské dynastie.²⁸⁹ Je možné, že závěrečné pasáže o bitvě u Litavy již Jans Enikel nestihl dokončit. V protikladu k bitvě u Lávy je totiž poslední boj Fridricha II. Bojovného vyličen lakonicky. Nedostatek kronikářova času samozřejmě nemusí být jediný důvod pro tento fakt, lze polemizovat například i o koncepci díla – Enikel nespatořoval v této potyčce důstojné ukončení vlády babenberské dynastie.

Fridrich II. není vyličen jako panovník, který by zveleboval domácí prostředí. Naopak je popsán jako vládce, který byl stále v pohybu na koni a ve zbroji.²⁹⁰ Od Janse Enikela se Fridrichovi dostává i ohodnocení kladnými ctnostmi, například je zvaný jako zbožný (*frum*) a bohatý, respektive mocný (*rîch*), chvályhodný (*loblîch*), ctnostný (*tudenthaft*), rytířský (*ritterlîch*) či nezkažený (*biderbe*).²⁹¹ Velkou část veršů vyhradil Jans Enikel vztahům Fridricha

²⁸⁷ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2103–2110.

²⁸⁸ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2102–4258.

²⁸⁹ Bitva u Lávy, například úvod Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2829–2850; v. 3777–3789, v. 4215–4258. Obě dvě bitvy jsou chronologicky uvedeny shodně (na den svatého Martina, na den svatého Jana) a kratší bitva u Litavy může být chápána jako velmi zkrácená verze druhé, košatěji popsané bitvy.

²⁹⁰ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2125–2132.

²⁹¹ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2146, v. 2315, v. 2316, v. 2317, v. 4224.

II. (Bojovného) Babenberského a císaře Fridricha II. Štaufského.²⁹² Enikel poměrně zkratkovitě popisuje konflikty obou Fridrichů, končící říšskou klatbou, kterou císař uvalil na babenberského panovníka. Tuto klatbu ukončily diplomatické snahy říšských knížat, která se obávala, že by císař posílením vlivu v Rakousích příliš navýšil svoji moc. Toto vysvětlení podává i Enikel.

Podle zhodnocení Fridrichových vlastností nelze předpokládat, že by mu chtěl Enikel v *Knize o knížatech* vystavět jakýsi glorifikující pomník, přičemž by jeho panovníčtí předchůdci tvořili pouze určitě předstupně dobré vlády, a Fridrich potom jako poslední babenberský vládce dospěl do ideálního panovníka. Kronikář Fridrichovi připisuje i nedokonalé vlastnosti a činy (konflikty v zahraniční politice, říšská klatba, neudržení míru). Fridrichovi Bojovnému je přiznaná role posledního mužského příslušníka dynastie, kterému i přes jeho kvality (především odvaha) nedopřál osud zachovat rod a tím pádem i domácí vládu v Rakousích. Jako určitou shodu ve vyličení podobného osudu by bylo možné jmenovat osudy Václava III. ve verších Otakara Štýrského. Oba kronikáři těmto panovníkům přiznávají i nedobré vlastnosti, které ovlivnily významně jejich různě dlouhou vládu. Nicméně Enikelův narativ o Fridrichu Bojovném postrádá náрек nad nenaplněným mladým životem. Toto truchlení nad jedincem je nahrazeno nářkem nad osiřelou zemí.

Dodatkem ke *Knize o knížatech* Janse Enikela je tzv. babenberská genealogie. Jedná se o prostý soupis panovníků, pravděpodobně doplněný až po Enikelově smrti. Někteří panovníci jsou pouze zmíněni s krátkou charakteristikou,²⁹³ k některým je doplněn stručný životopis, jako například i Fridrichu II. Bojovnému.²⁹⁴ Druhým dodatkem k dílu Janse Enikela je přepis dění ve středoevropském prostoru po smrti císaře Fridricha I. Barbarossy.²⁹⁵ Tento dodatek je přes 1500 veršů dlouhý. Tematicky zasazuje do evropského kontextu část děje *Knihy o knížatech*.²⁹⁶ Dodatky pravděpodobně již nejsou dílem Janse Enikela.

---

²⁹² Úvod do tématu Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2543–2550.

²⁹³ Enikel, *Knihy o knížatech*, *Der fursten geslechte*: např. *Margraff Albrecht, des margraffen erster sun, der wart vogt uber seins vater stiftunge in Osterreich und ist zu Newnburch begraben zu vater und mueter. – Markrabě Albrecht, markrabího první syn, který byl správcem otcových lén v Rakousích a je v Neuenburgu pohřben k otci a matce.*

²⁹⁴ Enikel, *Knihy o knížatech*, *Der fursten geschlechte*: *Daz ist herczog Fridereich, / von des tode Osterreich / sol ymmer wainen und chlagen / und traurens nicht verdagen, / wan sein leip und sein nam / sind noch heut ein plueunder stam. / durch osterfrid wart er irslagen. / verwaist wart dat lant zu den tagen. / daz tet von Ungern chunich Wela. / sein herren gesigen an den Ungern sa, / daz man ir chlagensagt weit. / zu dem Heiligen chreutz er begraben leit. – Rod knížat: toto je vévoda Fridrich, / od jeho smrti Rakousy / mají stále plakat a naříkat / a smutek neustává, / pokud jeho život a jeho jméno / jsou ještě dnes zbědovány zůstávají / kvůli míru na východě byl poražen. / osiřela země tím dnem / učinil tomu uherský král Béla. / jeho páni nad Uhry bědovali / že se velice naříká / u Svatého kříže (Heiligenkreuz) leží pohřben.*

²⁹⁵ Enikel, *Anhang II.*, S. 569.

²⁹⁶ Enikel, *Anhang II.*, v. 1: *Zwâr nâch keiser Fridrîch tât – bylo po smrti císaře Fridricha nn.*

Závěrem této kapitoly shrňme kruciální poznatky k druhému, mladšímu dílu Janse Enikela. *Kniha o knížatech* vznikla až po *Světové kronice*. Obsahově je kratší, zahrnuje dějiny oblasti dnešních Horních a Dolních Rakous od doby osídlení rakouského Podunají Římány do bitvy u Litavy a vymření babenberské dynastie po meči dne 15. června 1246. Dodatky, ve kterých je komentováno následující dění okolo nastolení přemyslovské moci v Rakousích, jsou včleněny do druhého dodatku ke *Světové kronice Janse Enikela*. Jedním úhlem pohledu se Enikelova *Kniha o knížatech* může jevit jako nedokončená, neboť životní pouť kronikáře se podle dostupných informací měla uzavřít až po roce 1302. Existuje i druhý názor, který naopak tvrdí, že Enikel v tomto svém díle chtěl připomenout pouze dějiny babenberské dynastie s akcentem na tzv. babenberský zlatý věk a postavit ho do protikladu s kronikářovou současnou přemyslovskou či habsburskou vládou. Ani jedna z vlád těchto nových dynastií nebyla v rakouských zemích přijata jednomyslně či zcela bezkonfliktně. I proto se důraz na „staré, dobré“ babenberské časy může zdát v době Janse Enikela jako žádoucí a určitou vrstvou společnosti chtěný. Enikel rozdělil svoji pozornost mezi vladařské příslušníky babenberské dynastie. Každému věnuje jiný rozsah a popisuje jiné momenty jeho vlády, nicméně ve valné většině jsou tito panovníci vylíčení jako dobří, moudří a stateční. Jádrem vyprávění osudů všech babenberských panovníků představují jejich činy na domácí půdě, v Rakousích. O jejich zahraniční politice nedisponuje Jans Enikel příliš širokým povědomím, spíše naopak. Pokud jsou zahraničně politické vztahy do textu kroniky zahrnuty, jedná se o velice atraktivní témata, například účast Leopolda VI. na třetí křížové výpravě, dramatické vztahy Fridricha II. Bojovného s císařem Fridrichem II. nebo bojovná střetnutí – bitvy u Lávy a u Litavy. Poměrně zkratkovitě jsou podány vztahy s římskou říší a s církví. Pokud Enikel v rámci *Knihy o knížatech* nějakým způsobem zmiňuje církevní záležitosti, děje se tak především ve vztahu k babenberským fundacím (klášter v Klosterneuburgu, Skotský klášter ve Vídni) nebo zmiňuje založení nejstaršího kostela ve Vídni.

V *Knize o knížatech* Janse Enikela jsou představeni všichni panovníci z babenberské dynastie. V ohledu představení určité dynastie je toto Enikelovo dílo podobné Kosmově kronice. Text je soustředěn na úzkou dynastickou linii, některým panovníkům je věnován větší prostor, některým pouze pár řádek. Jans Enikel akcentuje panovníky s napínavějšími a atraktivnějšími životními osudy. Zajímavým exkurzem do dílny vídeňského kronikáře může být ukázka titulatury, kterou používá. Enikel ve velké části případů označuje babenberské panovníky před rokem 1156 jako markrabata (*marcgráf*), po vydání Privilegia minus jako

vévody (*herzoc*).²⁹⁷ Ve vztahu k těmto vládcům používá též titul fojt (*vogt*), kníže (*fürst*), zřídka knecht (*kneht*).²⁹⁸ Tyto tři tituly jsou pravděpodobně použity pro dodržení metriky verše a kronikář jimi nechtěl vyjádřit správnost titulatury. Je nutné připomenout, že i v ostatních vybraných kronikách titulatura kolísá a z hlediska koncepce středohornoněmeckých kronik nebylo nutné její bezchybné dodržování. Použití titulatury v kronikářském kontextu zřejmě nesloužilo k bezchybnému zařazení panovníka do společenské hierarchie, ale ke zdůraznění jeho významu v kontextu popisované situace.

***

K celému dílu Janse Enikela lze konstatovat následující fakta: Jans Enikel rozdělil svoji kronikářskou činnost na dvě části. V první (*Světová kronika*) shrnul starší dějiny, biblické a starověké. V druhé, všeobecně považovaném za časově mladší, (*Kniha o knížatech*) se zaměřil na určitou glorifikaci babenberské dynastie a na osudy rakouských zemí od příchodu římských legií po bitvu u Litavy. Tato dvě díla se však neprolínají, ani se v nich nenacházejí vzájemné odkazy nebo připomenutí textu. Nevíme, zda obě dvě práce byly dokončeny, jelikož dva dodatky ke *Světové kronice* a babenberská genealogie doplněná ke *Knize o knížatech* byly zřejmě dopsány později.

Jans Enikel se především pro určité pasáže *Světové kroniky* inspiroval v textu *Německé císařské kroniky*. Je možné vyslovit hypotézu, že Enikelova *Světová kronika* byla zas následně inspirací pro Otakara Štýrského, který v předmluvě ke svému dílu uvádí, že se bude věnovat asyrským, perským i řeckým vládcům. Bohužel tato část *Veršované kroniky Otakara Štýrského* se do dnešních dnů nedochovala, tudíž inspiraci u Janse Enikela, jakožto Otakarovi chronologicky i geograficky nejbližšímu kronikáři, můžeme jen předpokládat. V další části

---

²⁹⁷ Například Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 137 *der marcgráf Ernst hiez er – markarbē Arnošt se jmenoval*; v. 192–193 *dar was der junge marcgráf komen, / der dā Albreht ist genant – tam přibyl mladý markrabē, / který byl zvān Albrecht*; v. 196 *marcgráf Liupolt der wol gemuot – markrabē Leopold velmi odvāžný*; v. 709 *dar kam der marcgráf Liupolt – tam přibyl markrabē Leopold*; v. 773 *do gesigt der marcgráf Liupolt – tak zvítězil markrabē Leopold*.

Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 962 *der herzoc Heinrīch ist genant – vévoda Jindřich je zvaný*; v. 975–976 *dar kom der herzoc Heinrich, / der milt voht ūz Ōsterrīch – tam přijel vévoda Jindřich, / mīrný fojt z Rakous*.

²⁹⁸ Například Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 119–120 *der êrst vogt in Ōsterlant, / der selbt was Albreht genant – první fojt z rakouské země, / ten byl Albrecht zvaný*; v. 1160 *der vogt ūz Ōsterrīche – fojt z Rakous*.

Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 1295 *dō sach der fürste hôch geborn – tu viděl knížete urozeného*; v. 1361 *der fürst ūz Ōsterrīch – kníže z Rakous*; v. 2291–2292 *Dar nāch der fürst Fridrīch, / der vogt was in Ōsterrīch – poté kníže Fridrich, / fojt byl v Rakousích*; v. 2845 *daz wart dem fürsten Fridrīch geseit – to bylo knížeti Fridrich znāmo*; v. 4017 *der fürst dā ūz Ōsterlant – kníže zde v rakouské zemi*; Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 171–172 *den andern hiez Albreht, / der wart ouch ein frumer kneht – jiný se jmenoval Albrecht, / ten byl také statečný rytíř*.

svého díla se již Otakar Štýrský s Jansem Enikelem nepřekrývá. Bližší fakta i interpretace spojené s dílem štýrského kronikáře budou předmětem následující kapitoly.

5. Veršovaná kronika Otakara Štýrského

<i>von mîner kleine kunst</i>	<i>k mému malému umění</i>
<i>nam ich mich an ze suochen</i>	<i>odhodlal jsem se vyhledat</i>
<i>ûz den alten buochen</i>	<i>ze starých knih</i>
<i>keiser zal unde phaht</i>	<i>císařská nařízení a pachty</i>
<i>und hân daz ze liehte brâht</i>	<i>a vnést na světlo</i>
<i>ze tiutsche von latîn²⁹⁹</i>	<i>do němčiny z latiny</i>

Hypotetické lokální a společenské zázemí kronikáře Otakara Štýrského lze kompilovat následovně: ve štýrských kopcích se nachází benediktinské opatství Seckau. Na jednu stranu z něj vede cesta do Judenburgu, malého městečka pod zříceninou hradu, na druhou stranu do vesnice Gaal, na jejímž okraji stála středověká tvrz, dnes představená na bytový dům. Oblast se nachází severovýchodně od Štýrského Hradce a jihovýchodně od Leobenu. Tamní centrum vzdělanosti a vědění představovalo biskupství v Seckau. Samotný provoz i režii biskupství nemohli obstarávat jen duchovní, ale i místní světská elita. V propletenci vztahů mezi biskupstvím a hrady v Judenburgu a tvrzí v Gaalu se objevuje postava kronikáře Otakara. Byl si vědom svých (ať už jakýchkoliv) vazeb k rodu štýrských Lichtensteinů, disponoval určitým všeobecným přehledem a vzděláním. Na lichtensteinském dvoře nabyt uměleckou inspiraci, doba jeho života zas dávala množství podnětů k zaznamenání. Jak uvedl ve své předmluvě – díky svému malému umění se vydal hledat ve starých knihách císaře a různé události, aby je vynesl na světlo a převedl z latiny do němčiny.

Místo vzniku Otakarova díla představuje Seckau (archaicky česky Sekov) ležící severozápadně od Štýrského Hradce v oblasti jižního předhůří rakouských Alp, někdy zvané jako Seckauerské Alpy. Tamní krajina je kopcovitá a hojně zalesněná, nikoliv však neprostupná. Benediktinské opatství v Seckau bylo založeno v roce 1142 a patřilo do souboru tzv. privátních, respektive sufragánních biskupství (Privatbistum) salcburského arcibiskupství. Mimo Seckau do privátních biskupství patřil též Gurk a Lavanthal. Románský kostel v Seckau pochází z roku 1143, vysvěcen byl o tři roky později.³⁰⁰

Na okraji obce Gaal, která se nachází deset kilometrů západně od Seckau, stojí jedna z památek na osobu kronikáře Otakara Štýrského, a i jeho otce Dietzmara. Bývalá tvrz je dnes přestavěna na bytové jednotky. Pravděpodobně se jedná o objekt, ve kterém rodina Otakara

---

²⁹⁹ Otakar, v. 14–19.

³⁰⁰ K tomuto fenoménu podrobněji P. Benno ROTH, *Seckau. Geschichte und Kultur 1164–1964*, Wien – München 1964, S. 24; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 103.

Štýrského žila a který jeho otec spravoval. Z tohoto důvodu můžeme nalézt v některých publikacích u jména kronikáře přídomek „ouz der geul.“

Kronikář Otakar Štýrský je v prostoru Gaalu a Seckau dvakrát připomenut na pamětních deskách. Jedna se nachází v hlavní lodi chrámu v Seckau, ve kterém měl Otakar najít místo posledního odpočinku. Přesná lokace jeho hrobu však známá není. Druhá pamětní deska je umístěna na venkovní zdi zrekonstruované tvrze v Gaalu.

O místech, ve kterých mohl vznikat text *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, máme konkrétnější představu, než tomu bylo v případech *Německé císařské kroniky* a díla Janse Enikela. V prostředí Seckau a Gaalu se kronikář Otakar zachoval i v historické místní paměti a na jeho památku bylo několikrát poukázáno, o čemž bude více řečeno v závěrečné kapitole.

5.1 Zázemí vzniku, předmluva a skladba díla

„...Kronika nás uvádí do ovzduší jihoněmeckého rytířstva, pro něž i později v rozličných částech Německa podobná skládání veršována byla zhotovována, kde se do únavy opakují typické příběhy z dvorského a šlechtického života, jimiž veršovaná kronika měla sloužit jaksi za výchovné „zrcadlo“ pravých ctností šlechtických.“³⁰¹

V roce 1933 Josef Šusta svou krásnou češtinou elegantně shrnul zásadní informace ke kronikáři Otakaru Štýrskému. Podobných básnických tezí se v jeho přehledové knize o dějepisectví vyskytuje mnoho. Šusta přináší přehled dějepisců v latinské Evropě, přičemž velkou pozornost zaměřil již díky svému badatelskému zájmu na 13. a 14. století. Otakaru Štýrskému věnoval Josef Šusta značnou pozornost, a ve svém díle vynesl štýrského kronikáře na výsluní výše uvedenými řádky. Otakarovo propojení historických informací a obrazů evokující až žánr šlechtických zrcadel – Josefem Šustou řečeno „typických příběhů z dvorského a šlechtického života,“ poskytuje *Veršované kronice Otakara Štýrského* nevšední pozici nejenom mezi prameny rozebíranými v této disertaci, ale i v širším kontextu dobových textů.

5.1.1 Osobnost kronikáře Otakara Štýrského

Z vybraných kronikářů je Otakar Štýrský tím, k jehož životu máme nejvíce informací. Svými kontakty mohl zasahovat do štýrské šlechtické vrstvy, avšak nevíme jistě, zda byl od narození její součástí.³⁰² Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* lze najít podrobné

³⁰¹ Josef ŠUSTA, *Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové*, Praha 1933, s. 58–59.

³⁰² Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 105. Ze starší literatury například Dietrich von GLADIß, *Beiträge zur Geschichte der staufischen Reichsministerialität*, Berlin 1934, ke štýrské oblasti zvláště s. 4 nn. Dnes

soupisy osob, které měly ve Štýrsku významné postavení. Dotyčné vyjmenovává například u příležitosti sněmů či shromáždění, nebo válečných akcí.³⁰³ Lze tedy předpokládat, že kronikář Otakar se dobře orientoval v jejich životech, rodech i vzájemných vazbách.

Na pozadí této společnosti můžeme zaznamenat přímo k Otakaru Štýrskému několik hypotéz. Následující charakteristiky jsou především dílem badatelské činnosti Majy Loehr, která ve svém díle za pomoci bibliografických přístupů osvětlila základní data ze života kronikáře.³⁰⁴ Otakar Štýrský se narodil kolem roku 1265. Historiografie doby Wolfganga Lazia či Hieronyma Peze nazývala tohoto kronikáře buď jako Ottokar, autor kroniky rakouské³⁰⁵, nebo jako Ottokar (von) Horneck, z čehož vyplývá i označení hornekische Reimchronik³⁰⁶. Přídomek Horneck byl odvozen od domnělých příbuzných kronikáře, jejichž jméno bylo odvozeno od jejich rodového sídla. Pod jménem Horneck vstoupil kronikář i do české historiografie, neboť takto jej ve svém díle tituluje Palacký.³⁰⁷ Prvním, kdo kronikáře obdařil přídomkem Horneck, byl patrně Wolfgang Lazius.³⁰⁸ Palacký musel vycházet z těchto starých textů, případně ze článku Theodora Schlachta.³⁰⁹ Ve Štýrsku se nacházel hrad Horneck, ze kterého dnes zbyla pouze zřícenina. S tímto hradem lze propojit Albrechta zvaného Horneck/Harneck, v listinném materiálu potvrzeného pro roky 1256–1269, a v roce 1301 doloženého Fridricha von Horneck, patrně Albrechtova syna. Postrádáme však uspokojivé

---

už klasickou publikaci pro problematiku ministeriality představuje Karl BOSL, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer: ein Beitrag zur Geschichte des hochmittelalterlichen deutschen Volkes, Staates und Reiches 1*, Stuttgart 1950; Týž, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer: ein Beitrag zur Geschichte des hochmittelalterlichen deutschen Volkes, Staates und Reiches 2*, Stuttgart 1951. Bosl řadí rakouskou a štýrskou ministerialitu ke zvláštnímu typu tohoto uspořádání, především pro její vazby na církevní instituce, jak tomu bylo s největší pravděpodobností i v případě rodu Otakara Štýrského. Případovou studii k problematice ministeriální vrstvy předložil Harald DERŠKA, *Die Ministerialen des Hochstiftes Konstanz*, Stuttgart 1999; Dále například Hans SPIEß, *Das Lehnswesen in Deutschland im hohen und späten Mittelalter*, Stuttgart 2009; Hans SPIEß, *Familie und Verwandtschaft im deutschen Hochadel des Spätmittelalters, 13. bis Anfang des 16. Jh.*, Stuttgart 1993, S. 1–17; Constance PROKSCH, *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter*, Köln – Weimar – Wien 1994, S. 14.

³⁰³ Například Otakar, v. 1307 nn., v. 2294–2301, v. 2418 nn., v. 2658 nn, v. 43700, v. 84169 atd.

³⁰⁴ Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, MIÖG 51, Wien 1937, S. 89–130; Maja LOEHR, *Der Steirische Reimchronist – ein österreichisches Geschichtsschreiber des Mittelalters*, Der Binderschild, Darstellung aus dem Kultur- und Geistleben Österreichs, Heft 2, Wien 1946, S. 7–44.

³⁰⁵ Hieronymus Pez vydal v roce 1745 *Chronicum austriacum rhythmicum*, vycházející přitom ze dvou vídeňských rukopisů. Připsal ji Otakaru von Horneck.

³⁰⁶ Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik*, S. 1.

³⁰⁷ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého w Čechách i w Moravě II./I.*, Praha 1877.

³⁰⁸ Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik*, s. 1. Ze Schlachta článku patrně převzal pojmenování Horneck František Palacký. Přídomek Horneck později zpopularizoval Franz Grillparzer ve své divadelní hře. Dále též Michael MAYR, *Wolfgang Lazius als Geschichtsschreiber Österreichs: ein Beitrag zur Historiographie des 16. Jahrhunderts. Mit Nachträgen zur Biographie*, Innsbruck 1894; Josef LEIER, *Der Humanist und Geschichtsschreiber Wolfgang Lazius*, Wien 1922; Herman MENHARDT, *Die Kärntner Bibliotheksreise des Wolfgang Lazius 1549*, in: Beiträge zur Geschichte und Kulturgeschichte Kärntens. Festgabe für Dr. Martin Wutte zum 60. Geburtstag, Klagenfurt 1936, S. 100–103.

³⁰⁹ Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit. Zur Geschichte, Literatur und Aufschauung des öffentlichen Lebens des Deutschen in dreizehnten Jahrhundert*, Mainz 1821.

informace o jasných vazbách Otakara Štýrského a Hornecku. Lze se domnívat, že víc než spolehlivé příbuzenské vazby zde zafungovala geografická blízkost a možná mylné propojení dvou rodin.

Eventualitou k příslušnosti Otakara Štýrského ke hradu Horneck představuje stopa, která zaznamenává jeho otce. V listinném materiálu vystupuje Otakarův otec Dietzmar, který se měl usadit na hradě Gaal.³¹⁰ Pod správu dnes již neexistujícího hradu Gaal spadala tvrz Wasserburg, která je dodnes zachovaná (byť po stavebních úpravách) necelé dva kilometry od obce Gaal. Přídomek kronikáře „ouz der geul“ vnesla do historiografie Maja Loehr.³¹¹ Theodor Schlacht navíc předpokládal příbuzenské spojení autora kroniky s výše uvedeným Dietzmarem. V textu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* je hrad Wasseburg zmíněn pouze jednou, a to při líčení událostí souběžných nástupu vlády Habsburků nad rakouskými zeměmi.³¹² Podobné příbuzenské vazby v údolí řeky Mur uváděl Gustav Hackl.³¹³ Lokalita Gaal se objevil i v dalším přídomku kronikáře, neboť mnozí autoři používají označení Otakar ouz der Geul. Gaal je dodnes existující obcí ve Štýrsku, ležící přibližně dvanáct kilometrů od kláštera v Seckau. V blízkosti této lokality se nacházel i hrad Rottenburg, se kterým je spjat Konrád z Rottenburgu, kterého Otakar jmenuje jako svého učitele.³¹⁴ Rotenburg patřil k dalším štýrským lokalitám, ke kterým mohla mít Otakarova rodina bližší vztah.³¹⁵ Varianta s přídomkem „Horneck“ se

---

³¹⁰ Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik*, S. 14–15; Monika HINTERBAUER, *Die Reimchronik des Ottokars von Steiermark* (Hausarbeit aus Germanistik bei Prof. Horacek, Wien 1979, S. 5; Eberhard KRANZMAYER, *Die steirische Reimchronik Ottokars und ihre Sprache*, Wien 1950, S. 10: Der Name „ouz der Geul“ entsprach der Bezeichnung des neuen Wohnsitzes auf Seckauer Lehen. Später nannte sich die Familie Gaaler. Sowohl als Herren von Sterttweg wie als Herren aus der Gaal stellten sie einflußreiche Männer, die im Land entscheidend mitzureden hatten.“

Zmínka o kronikářově pravděpodobném otci Dietzmarovi je zakomponována i do *Veršované kroniky*: Otakar, v. 28663–28670: *ez was úf dem húse / burcgráf ein man, / swaz man vermac oder kan, / daz zêren geziuht, / sîn lîp des niht schiuht, / er volfuort ez gar. / von Stretwic her Dietmâr / der selbe ritter was genant. – Byl na domě / purkrabím muž, / cokoliv by mohlo nebo šlo, / to učinil, / jemu se život neošklivil. / on učinil vše zcela. / ze Strettwecku pan Dietmar / tento rytíř byl zván.*

Tato charakteristika z veršů samotného Otakara Štýrského je poměrně stručná, nicméně pochvalná. Na základě *Veršované kroniky Otakara Štýrského* bohužel nejsme schopni o Dietzmarovi ouz der Geul zjistit bližší informace.

³¹¹ Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, S. 89–130; Táž, *Der Steirische Reimchronist – ein österreichisches Geschichtsschreiber des Mittelalters*, S. 7–44.

³¹² Otakar, v. 14018–14022: *her Dietmar úz der Geul zerbrach / der traz und der Bêheim gunst, / wand er mit grôzer vernunst / daz hûz ze Wazzerberc gewan / dem bischolf Wernharten an. – pan Dietmar z Gaalu prolomil / vzdorovitost a prostopásství Čechů, / a ze spolehlivého doslechu / co na Wasserburg / biskupa Wernharta zval.*

³¹³ Gustav HACKL, *Steirische Essens. Die Burf Strettwig*, Obersteirische Volkszeitung, 17. Feber 1945, Leoben, S. 1–2; Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, S. 101.

³¹⁴ Gustav HACKL, *Steirische Essens. Die Burf Strettwig*. K možným kontaktům mezi výše jmenovanými lokalitami například *Judenburg. Mit einer Karte und sechs Illustratioenen*, herausgegeben vom Judenburger Verschönerungsvereine, Graz 1894, S. 17; Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, S. 98; Otakar, v. 323–326: *dâ worth ouch manic tôrenwere / meister Kuonrât von Rôtenberc, / der nâch des prinzen hinevert / lanc hernâch mîn meister wart.*

Určité vzdělání mohl kronikář Otakar Štýrský získat i na tzv. schola interna v opatství v Seckau, více viz P. Benno ROTH, *Seckau. Geschichte und Kultur 1164–1964*, Wien – München 1964, S. 329 nn.

³¹⁵ Josef von ZAHN, *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*, Wien 1893. Stručný výtah místních názvů ze Seemüllerovy edice Peter SEVER, *Die Ortsnamen in der steirischen Reimchronik des Ottokar aus der Gaal*

vyskytuje ve starší literatuře, spojení s tvrzí a později obcí Gaal pochází z badatelské činnosti Mají Loehr. Pravděpodobnosti náležitosti Otakara k hradu Rotenburg není příliš vysoká. Ani jednu z hypotéz kronikářovy příslušnosti k lokalitám Horneck či Gaal, případně Rotenburg, však nelze s jistotou potvrdit, ani vyvrátit.

Ohledně celkového vzdělávání kronikáře Otakara Štýrského je možné předložit několik hypotéz. Lze předpokládat jeho na pobyt u lichtensteinského dvora, nebo na klášterní škole ve Štýrském Hradci.³¹⁶ Badatelka Maja Loehr navíc prokázala identičnost tohoto „Hornecka“, a „ouz der Geul“ a „Odokara de Stiria“, jež byl imatrikulován v Bologny.³¹⁷ S tímto zjištěním se pojí další kapitola kronikářova života. Bolognská univerzita nebyla štýrské oblasti natolik geograficky vzdálená, aby nemohla být cílem tamních studentů. Bologna společně s Padovou představovaly tehdejší centra juristického vzdělávání.³¹⁸ Otakar byl s vysokou pravděpodobností v Bologny imatrikulovaný, ovšem obor jeho vzdělání známý není.³¹⁹ Othmar Hageneder usuzoval i na právnické vzdělání.³²⁰ V textu Otakarovy kroniky najdeme několik zmínek, ze kterých lze na širší právnické vědomosti usuzovat. Zmiňuje například Gratiánův dekret, či zákonitosti zemského a říšského práva.³²¹ Obzvláště markantní jsou tyto zmínky při líčení politicko-právních sporů mezi Albrechtem I. Habsburským a Adolfem Nasavským.³²² Jürg Schmutz osobu identickou s „Odokarem de Stiria“ přiřadil do soupisů říšských právníků vzdělávaných v Bologny.³²³

(Hausarbeit bei emer. o. ö. Prof. Dr. Eberhard Kranzmayer), Wien 1970. Kusé zmínky o klášteře v Seckau jako o možném centru reprezentace lokální šlechty P. Benno ROTH, *Seckau. Geschichte und Kultur 1164–1964*, Wien–München 1964, s. 134; Maja LOEHR, *Die Grabplatte auf der steirischen Frauenburg und die Ruhestätte Ulrichs von Liechtenstein*, MIÖG 65, Wien 1957, S. 62; Wener KINDIG, *Judenburg im Spiegel der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal. Ein Beitrag zur Stadtgeschichte 1245–1309*, Judenburg 1970, S. 1–6; Ursula KOHL, *Burgenpolitik in der Darstellung der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal. Das Beispiel der Auseinandersetzungen zwischen Herzog Albrecht I. Und dem Erzbistum Salzburg in der heutigen Steiermark*, in: Helmut Bräuer – Gethard Jaritz – Käthe Sonnleiter (hgg.), *Viatori per urbes castraque*. Festschrift für Herwig Ebner zum 75. Geburtstag, Graz 2003, S. 405–423.

³¹⁶ Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik*, S. 15.

³¹⁷ Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, S. 8.

³¹⁸ Othmar HAGENEDER, *Über das fürstliche Gesetzbundrecht beim steirischen Reimchronisten*, in: Louis Carlen – Fritz Steinegger (hgg.), *Festschrift Nikolaus Grass zum 60. Geburtstag dargebracht von Fachgenossen, Freunden und Schülern*, I. Band: Abenländische und deutsche Rechtsgeschichte, Geschichte und Recht der Kirche und Recht Österreichs, Innsbruck – München 1974, S. 462.

³¹⁹ *Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)*. Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis. Im Auftrag der Königlichen Preußischen Akademie der Wissenschaft, bearbeitet von Gustav C. KNOD, 1899, S. 548.: Nr. 3641 d. Odakar de Stiria s poznámku, že v roce 1291 zaplatil „d. Odaker ed Stiria“ „XX solidos“.

³²⁰ Othmar HAGENEDER, *Über das fürstliche Gesetzbundrecht beim steirischen Reimchronisten*, S. 459–481.

³²¹ Za postřeh vděčím Othmar HAGENEDER, *Über das fürstliche Gesetzbundrecht beim steirischen Reimchronisten*, S. 459–481. Pasáže z *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, ve kterých lze vystopovat kronikářovo povědomí o právních termínech například *Otakar*, v. 13082, v. 21676–21678, v. 33143–33147, v. 91311–91317.

³²² *Otakar*, v. 13082–13083 *hete datz Padou gelesen / daz decretal und daz decret; Otakar*, v. 73910–73917.

³²³ Jürg SCHMUTZ, *Juristen für das Reich. Die deutsche Rechtsstudenten an der Universität Bologna 1265–1425*, I. Text, 2. Personalkatalog und Ortsregister, Basel 2002, S. 651 Odoaker de Styria (1291), Knod Nr. 3641, 1291

Kromě cesty do Itálie lze usuzovat na Otakarovu blíže nedefinovatelnou činnost u dvora štyrských Lichtensteinů. To dokazují verše, ve kterých jmenuje Otu (II.) z Lichtensteinu jako svého pána:

<i>mein herr Ott von Lichtenstein</i>	<i>můj pán Ota z Lichtensteinu</i>
<i>der tugendhaft und rein</i>	<i>ctnostný a ryzí</i>
<i>den mit dienst main</i>	<i>jemuž s moji službou</i>
<i>und mit treuen bin hold.</i> ³²⁴	<i>a se ctí skládám hold.</i>

Podobně vypovídající mohou být následující verše, v nichž kronikář charakterizuje minnesängera Oldřicha, otce Oty II.:

<i>von Liehtenstein her Uolrich,</i>	<i>z Lichtensteinu pán Oldřich</i>
<i>witzic unde menlich</i>	<i>moudrý a mužný</i>
<i>und volkomen an triwen</i> ³²⁵	<i>a kompletní ve ctnostech</i>

Lichtensteinský dvůr představoval kulturní centrum štyrské oblasti. V souvislosti s tvorbou Otakara Štyrského nelze ignorovat ani geografickou blízkost a sociální význam lichtenštejnského dvora v lokalitách, které lze považovat za kronikářovy domovské. Otec Oty z Lichtensteinu (současník kronikáře Otakara Štyrského), Oldřich, byl významným minnesängrem. Lze tedy usuzovat (v případě Oldřicha z Lichtensteinu i prokázat) na pobyt mnohých zahraničních básníků právě na jeho dvoře, či na dvoře jeho syna. Souvislost Otakara Štyrského s lichtensteinským dvorem může být jedním z vodítek pro prokázání Otakarovy motivace. Žádné dobové dílo podobných charakteristik a rozsahu nemohlo vzniknout bez mecenášské podpory. Nejpravděpodobnější studnicí Otakarovy podpory mohl být lichtenštejnský dvůr, a to hned z několika důvodů. Na několika místech kroniky jsou zmíněni v pozitivních konotacích jednotliví členové lichtenštejnského rodu, namnoze označení i jako pánové kronikáře.³²⁶

Díky vazbám ke společensky významnějším Lichtensteinům mohl Otakar nabýt i základní povědomí také o českém království. Pobyt Oldřicha z Lichtensteinu je doložený v Jindřichově Hradci na dvoře Oldřicha I. z Hradce.³²⁷ Podle několika zmínek v textu

---

möglicherweise identisch mit dem Verfasser der Otacher ôuz der Geul. Jürg Schmutz doslovně cituje Knodův soupis německých studentů na bolognské univerzitě z roku 1899.

³²⁴ *Otakar*, v. 8120–8123. Tyto verše patří do kapitoly, ve které Otakar velmi podrobně líčí svatbu syna Bély Uherského s neteří Přemysla Otakara II., braniborskou princeznou Kunhutou, v roce 1264 nedaleko dnešní Bratislavy. Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik*, S. 16; Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, S. 9; Joachim BUMKE, *Mäzene im Mittelalter*, S. 202; Ursula LIEBERTZ-GRÜN, *Das andere Mittelalter*, S. 15.

³²⁵ *Otakar*, v. 1971–1973.

³²⁶ Zmínky o rodu Lichtensteinů jsou mnohokrát častější než zmínky o jakémkoliv jiném rodě.

³²⁷ Patrně se jednalo o Jindřicha a Vítka I. z Hradce, případně Oldřicha I. či Oldřicha II. (nejspíš Vítek I. nebo Oldřich I.) z Hradce. Ke kultuře na dvoře pánů z Hradce podrobněji František TEPLÝ, *Dějiny města*

veršované kroniky měl Otakar k těmto Lichtensteinům pravděpodobně pozitivní vztah.³²⁸ Další zmínku jim věnuje při pražské korunovaci Václava II. v roce 1297.³²⁹

Podobnost ohledně mecenášského zázemí šlechtického dvora lze spatřovat opět s Rudolfem z Emsu a jeho předpokládaným vztahem k rodu hrabat z Montfortu. Tyto dva modelové příklady, které ukazují na podporu kronikářů na šlechtických dvorech v jihoněmeckém kulturním okruhu, ilustrují pravděpodobně jednu z možností materiální podpory tvorby rozsáhlejších písemných pramenů například mimo královské dvory. Rudolfa z Emsu lze zařadit ke stejné společenské vrstvě jako Otakara Štýrského. Jeho životní data jsou však o více než půlstoletí starší než u Otakara Štýrského, a pocházel též z jiné oblasti rakouských zemí. Rudolf z Emsu se narodil pravděpodobně v roce 1200 v Hohenems bei Dornbirn ve Voralbersku. Autor sám sebe jménem zmiňuje ve svých textech dvakrát – v rámci Světové kroniky (*Weltchronik*) a v rámci románu Vilém Orleánský (*Wilhelm von Orleans*).³³⁰ Zmínka v tomto románu odkazuje k přeměně ministeriálů von Hohenems v hrabata z Montfortu. Pod oběma přídomky se autorova rodina vyskytuje v pramenech mezi lety 1200 a 1258. Rudolfa z Emsu lze pokládat za jednoho z nejvzdělanějších středověkých autorů, kteří psali ve střední horní němčině. Rudolf z Emsu sbíral náměty v latinské, středofrancouzské a středohornoněmecké literatuře. Neznáme přesné datum jeho úmrtí, zesnul pravděpodobně mezi lety 1250–1254, po kterémžto roce už o něm nejsou dochované žádné zprávy. Řada historiků se přiklání k autorovu úmrtí v roce 1254 na italském tažení Konráda IV.³³¹

Jindřichova Hradce: část všeobecný. Díl 1. Svazek 1, Od nejstarší doby až do vymření rodu pánů z Hradce, Jindřichův Hradec 1927, s. 40 nn. Množství relevantních informací Ursula PETERS, Frauendienst. Untersuchungen zu Ulrich von Lichtenstein und zum Wirklichkeitsgehalt der Minnedichtung (= Göppinger Arbeiten zur Germanistik; Band 46), Göppingen 1971.

³²⁸ Například *Otakar*, v. 1971–1973: *von Lichtenstein her Uolrich / witzic unde menlich / und volkomen an triwen – z Lichtensteinu pan Oldřich / důvtipný a mužný / a ctnostmi dokonaly*

Adjektiva, jimiž Oldřich z Lichtensteinu Otakar charakterizuje, později propůjčí hlavním panovnickým figurám z habsburského rodu. Nižší šlechtice takto charakterizoval jen zřídka.

³²⁹ *Otakar*, v. 69375–69378 *hie ze Stýre von dem lande, / die jungen von Lichtensteine, / Otte hiez der eine, / Ruodolf der ander ist genant – zde ve Štýrské zemi, / mladí Lichtensteinové, / Oto jmenuje se jeden, / Rudolf je druhý nazýván*

³³⁰ Rudolf von Ems, *Weltchronik*, v. 33495. Rudolf von Ems, *Wilhelm von Orleans*, v. 15629: *dienst man zu Muntfort*

³³¹ Rudolf z Emsu (přibližně 1200–1254) byl autorem širší řady středohornoněmeckých epických veršovaných textů. Své náměty čerpal nejen z tehdy všeobecně oblíbených a v dobové literatuře hojně skloňovaných příběhů (Alexanderroman, Wilhelm von Orleans), ale i ze staroněmeckých příběhů z období christianizace (Der guote Gêhart) a biblických námětů (Barlaam und Josephat). Ve vztahu ke kronikářské tvorbě vrcholného a pozdního středověku nelze opomenout především Rudolfovu Světovou kroniku (*Weltchronik*). Koncepte této kroniky je prakticky identická se *Světovou kronikou Janse Enikela*, zahrnuje tedy shrnutí starozákonních příběhů a počátky císařství ve starověkém Římě. Rudolf z Emsu pravděpodobně strávil většinu svého života ve službách hrabat z Montfortu, kteří představovali jeho hlavní mecenáše. V závěru života se pravděpodobně pohyboval též v blízkosti římskoněmeckého krále Konráda IV., přičemž zemřel na výpravě do Itálie.

V odborné literatuře souhrnně především Helmut BRACKERT, *Rudolf von Ems. Dichtung und Geschichte*, Heidelberg 1968; Xenja von ERTZDORFF, *Rudolf von Ems. Untersuchung zum höfischen Roman*

5.1.2 Zdroje a inspirace *Veršované kroniky Otakara Štýrského*

Otázka kronikářských zdrojů informací a inspirace je podstatná u všech kronikářů, nicméně u tak rozsáhlého díla, jakým je *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*, se jeví ještě zajímavější a podstatnější. Otakar Štýrský začal s prací na svém textu nejspíše po návratu z Itálie kolem roku 1295. Maja Loehr v roce 1946 nastolila tezi, že nám dodnes známý text je pokračováním nedochované Otakarovy takzvané „Kaiserbuch“, neboť v několika momentech *Veršované kroniky* se její autor zřetelně odkazuje ke svému jinému, nám dnes neznámému textu. Nejen ze zmínek Otakara Štýrského, ale také z již uvedených sub-žánrů středověkých kronik se můžeme domnívat, že tato Otakarova „Kaiserbuch“ (možno přeložit jako *Knihy o císařích*) mohla být obdobou určitých částí *Německé císařské kroniky* a *Světové kroniky* Janse Enikela. Znovu se dostáváme k frekventovaným tématům, která jsou součástí středohornoněmeckých veršovaných kronik: příběhy starozákonních panovníků, události spojené s životy starověkých vládců a životní a vladařské peripetie soudobých panovníků. Vlastnosti panovníků a určité předpokládané nároky na ně jsou pro všechna uvedená období velmi obdobná, kronikáři aplikovali podobné vyprávěcí strategie. Jedním z předmětů sdělení středohornoněmeckých veršovaných kronik bylo předpokládané ponaučení, že vladařské ctnosti, povinnosti a určitá společenská odpovědnost se v průběhu věku příliš nemění. Tyto charakteristiky platí nejenom pro nedochovanou Otakarovu „Kaiserbuch“, vybrané části *Německé císařské kroniky* a *Světové kroniky* Janse Enikela, ale i na kronikářské texty zaměřené na nedávnou minulost kronikáře, tedy na *Knihu o knížatech* Janse Enikela a na dochované části *Veršované kroniky Otakara Štýrského*.

Je jasné, že pro obrovské penzum informací, které Otakar Štýrský do zachovaných 98 500 veršů vměstnal, musel ve svém okolí hledat podklady a literární vzory. V již zmíněné cestě do Itálie mohl Otakar kromě Bologny a Mantovy navštívit také Benátky a Ferraru. V těchto oblastech bylo možné získat informace o tématech pro člověka ze Štýrska poměrně exotických, například o konci štaufské vlády na Sicílii či o případu popraveného Konradina. V tomto případě nelze ignorovat ústní tradici, jež mohla být stále živá. Nelze přesně stanovit, zda se Otakar Štýrský opíral i o písemné materiály, případně o jaké. Otakarova další známá cesta mimo rakouskou oblast spadá do roku 1313.³³² Doprovázel poselství Fridricha Habsburského k aragonskému králi Jakubovi. Na zpáteční cestě pravděpodobně navštívil

---

im 13. Jahrhundert, München 1967; Elisabeth MARTSCHINI, *Schrift und Schirfilichkeit in höfischen Erzähltexten des 13. Jahrhunderts*, Kiel 2014, S. 65–75, S. 291–556; Rüdiger SCHNELL, *Rudolf von Ems. Studien zur inneren Einheit seines Gesamtwerkes*, Bern 1969.

³³² Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist – ein österreichischer Geschichteschreiber des Mittelalters*, S. 9, 38–40; Bernard GEUNÉE, *Historie et culture historique dans l'Occident medieval*, Paris 1980, S. 110 nn.

knihovny a archivy v Porýní, například Kolmar či Neuss, a také durynský Erfurt,³³³ kde načerpal oblasti pro dějiny francouzského království a západního území Svaté říše římské. Z cest si mohl přivést řadu dalších rozličných (dnes nedoložitelných) zdrojů. Na základě první studie Majy Loehr (1937)³³⁴ lze předpokládat Otakarovy cesty do Čech: v roce 1297 na pražskou korunovací Václava II. a v roce 1304 účast v tažení Albrechta Habsburského ke Kutné Hoře. K těmto momentům se vrátím na následujících stránkách. Doba Otakarových cest již nespadá do období křížových výprav, ani do největší slávy kavalírských cest. Ovšem z každé epochy zahrnuje něco, jak účast na vojenských taženích, tak cesty za poznáním a vzděláním.³³⁵

Po ukončení cest se Otakar usadil patrně na jednom z hradů náležející jeho širší rodině (Gaal / Wasserburg, Judenburg, Strettwig)³³⁶, nebo přímo v Seckau, což bylo sufragánní biskupství (v německojazyčné literatuře též skloňovaný termín *Privatbistumtum*)³³⁷ spadající pod salcburskou arcidiecézi. Patrně kolem roku 1300 začal s prací na dodnes dochované *Veršované kronice*.³³⁸ Na dodnes nedochovaném textu (již zmíněná Kaiserbuch) mohl pracovat již dříve, což ovšem nelze doložit. Již výše jsem uvedla hypotézu, že Otakarovy mecenášské vazby směřovaly lichtensteinskému dvoru, konkrétně k Otovi II. z Lichtensteinu, přičemž tuto tezi připustil i Joachim Bumke.³³⁹ Další možností je tvorba pro příslušníky habsburského rodu, byť tuto možnost nelze doložit tak průkazně, jako v případě Lichtensteinů. Postrádáme informace o Otakarových bližších vazbách ke členům habsburského rodu, a ani jeho verše vztahující se k těmto postavám nejsou v tomto ohledu jasně vypovídající. Jistě, členové habsburské dynastie vystupují ve verších Otakara Štýrského v pozitivním světle, nicméně toto konstatování lze zobecnit jejich vykreslením jakožto vítězů nad Přemyslem Otakarem II. a následných stabilizátorů situace v rakouských zemích.

Pravděpodobně v prvních letech 14. století uzavřel Otakar Štýrský sňatek s Elizabeth von Kainach,³⁴⁰ taktéž příslušnicí jednoho z rodů oblasti východních Alp. Rok Otakarova úmrtí

---

³³³ Bernard GEUNÉE, *Historie et culture historique*, S. 111.

³³⁴ Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, S. 14.

³³⁵ Werner PARAVICINI, *Von der Heidenfahrt zur Kavaliertour. Über Motive und Formen adligen Reisens im späten Mittelalter*, in: Ulf Christian Ewert – Andreas Ranft – Stephan Selzer (hgg.), *Noblesse Studien zuma adligen Leben im spätmittelalterlichen Europ, Ostfeldern 2012*, S. 131 nn.

³³⁶ Joseph von ZAHN, *Ortsnamenbuch des Steiermark im Mittelalter*, Wien 1893, S. 200, 310–311, 456.

³³⁷ Biskupství spadající přímo pod arcibiskupskou správu, samotné biskupství mělo různá privilegia. Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 103, 106.

³³⁸ Josef SEEMÜLLER, úvod k edici, s. X.

³³⁹ Joachim BUMKE, *Mäzene im Mittelalter. Die Gönner und Auftraggeber der höfischen Literatur in Deutschland 1150–1300*, München 1979, S. 273–274. Zda by mohl být dnešní Wasserburg identický s hradem Gaal 13. století, jež je doložen pouze v písemných pramenech, zůstává v odborné literatuře nezodpovězenou otázkou. *Otakar*, v. 8120–8128.

³⁴⁰ Maja LOEHR, *Der Steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, S. 39.

známý není, podle nekrologia kláštera v Seckau zemřel mezi lety 1319–1322. Pohřben je v tamní bazilice. Přesné místo jeho odpočinku není známé. Dnes kronikáře v bazilice Nanebevzetí Panny Marie v Seckau připomíná novodobá pamětní deska. Další pamětní tabule je umístěna na zdi přestavěné tvrzi blízko Gaalu.³⁴¹

Z výše uvedených životopisných dat Otakara Štýrského nemůžeme zcela usuzovat na obvyklé osudy „průměrného“ příslušníka štýrské ministeriálské vrstvy. Lze však vyzdvihnout několik momentů, které byly pro tvorbu kronikářského textu klíčové. Prvním z nich je samozřejmě vztah k rodu Lichtensteinů. S velkou pravděpodobností můžeme uvažovat nejen na mecenášskou podporu pro kronikáře, ale i na možné literární inspirace, kterých Otakar Štýrský nabyl u mnohých tvůrců, kteří se na tomto dvoře ve Štýrsku mohli zdržovat.³⁴² Dalším významným momentem, kdy Otakar získal znalosti k vyprávění o zahraničních oblastech, byly jeho cesty. První, patrně studijní, do Bologny, dále následovala pravděpodobná cesta do Prahy na korunovaci Václava II., a poté účast na poselství do Kastilie. Vyloučit nelze ani další cesty po rakouské oblasti. Třetí, všeobjímající a klíčový bod pro tvorbu kroniky představuje vlastně samotné zařazení Otakara Štýrského do vrstvy nižší rakouské, respektive štýrské šlechty. To zapříčinilo jeho předporozumění soudobé situaci i historii pro něj nedávno minulou, a stálo za vytvořením kronikářského díla, jež je v historiografii namnoze označováno za tendenční, zaujaté či domácímu prostředí nekriticky stranící. Tendenčnost Otakarovy kroniky nespočívá primárně v protičeském nebo protipřemyslovském zaměření.³⁴³ Tendenční zaměření kroniky je dáno především prezentací názorů, které reprezentují pohled nižší štýrské šlechty.

Právě štýrská šlechta představovala Otakarovo první publikum. Text kroniky byl předčítán na lichtensteinském dvoře, na kterém se mohli koncentrovat i příslušníci rodů, které Otakar Štýrský začlenil do svého popisu událostí ve Štýrsku, Korutanech a Rakousích. Roli šlechty nelze beze zbytku oddělit od postavení panovníků ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Zástupci ministeriality a šlechty jsou začleněni do okolí panovníka, tvoří jeho družinu, a jsou panovníkem dosazováni do jednotlivých úřadů. Otakar Štýrský namnoze vypsál

---

³⁴¹ Datum Otakarovy smrti nelze určit přesně, známe jen den – 27. září, a podle pramenů se pro toto datum nabízí tři roky: 1319, 1320, 1321, podle nekrologia kláštera v Seckau, MGH, *Necrologia Germaniae*, Tomus II., hg. von Sigismud Herzberg-Fränkell, Berlin 1904, S. 424.

³⁴² Hans-Joachim, BEHR, *Frauentienst als Ordnungsprinzip: Zum Verhältnis von Wirklichkeit und deren Bewältigung im „Frauenbuch“ Ulrichs von Lichtenstein*, in: Alfred Ebenbauer, Fritz Peter Knapp und Anton Schwob (hgg.), *Die mittelalterliche Literatur in der Steiermark. Akten des Internationalen Symposiums Schloß Seggau bei Leibnitz 1984*, Bern – Frankfurt am Main – New York – Paris 1988, S. 1–13, 3–4; Franz Viktor, SPECHTLER, *Ulrich von Liechtenstein. Literarische Themen und Formen um die Mitte des 13. Jahrhunderts in der Steiermark*, in: Tamtéz, S. 199–200.

³⁴³ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý, od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939, s. 89; Michal SVATOŠ, *Přemysl Otakar II. ve světle štýrské rýmované kroniky Otachera ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, FRB 1979, s. 244–251; Týž, *Tendence štýrské rýmované kroniky Otakara ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, Diplomová práce FF UK, Praha 1971.

určité „seznamy“ šlechty. Za první příklad lze jmenovat epizodu střídání hejtmanů ve Štýrsku na počátku tamního působení Přemysla Otakara II.³⁴⁴ Tyto seznamy dokazují kronikářovo povědomí o jménech jednotlivých osob a o jejich pohybu v sociálním spektru dané oblasti.

Šlechtickým, nikoliv panovnickým rodem, který je do vyprávění *Veršované kroniky Otakara Štýrského* zapojen nejvíce, jsou již výše zmínění štýrstí Lichtensteinové. Vazby Otakara, respektive jeho rodiny k Otovi II. z Lichtensteinu byly již naznačeny. Z Otakarových veršů lze jistě určit pět příslušníků rodu: Otu (II.) (*mîn herr Ott von Liechtensteine*)³⁴⁵, Oldřicha (*her Uolrich von Liechtensteine*)³⁴⁶, Jindřicha (*her Heinrich von Lihtensteine*)³⁴⁷, Otu (III.) a Rudolfa (*die jungen von liechtensteine / Ott hiez der eine, / Rudolf der ander ist genant*)³⁴⁸. Určení případných ostatních příslušníků rodu není jednoznačné, neboť se stále opakují rodová jména Oto a Oldřich. Na pět výše uvedených lze usuzovat nejen podle odlišných jmen, ale na Otu II. a Otu III. i podle časového rozpětí popisovaných událostí. Pro osobu Oldřich z Lichtensteinu je v soudobé literatuře předpokládán literární mecenát jako reprezentační funkce, pro ostatní členy rodu nelze mecenát spolehlivě dokázat.³⁴⁹

Kronikář mohl od šlechtických recipientů očekávat nejen takřka životně důležitou finanční a materiální podporu ve své činnosti, ale také poměrně stabilní publikum s očekávatelnými nároky na obsahovou a estetickou stránku díla. Na rozdíl od minnesängerů, z nichž jsou mnohé osobnosti doloženi v rozmezí několika let na mnoha panovnických či šlechtických dvorech, kronikáři či autoři eposů (například Otakar Štýrský, Rudolf z Emsu, Oldřich z Etzenbachu, Oldřich z Lichtensteinu) sounáleželi za svůj život s menším počtem mecenášů. Otakar Štýrský s Lichtensteiny, Rudolf z Emsu s hrabaty z Montfortu a Oldřich z Etzenbachu je spjat s pražským přemyslovským královským dvorem. Tudíž i kronikářská práce, především z časových důvodů náročnější, mohla skýtat prostor pro větší životní stabilitu. Mecenáši poskytovali pravděpodobně dlouhodobější podporu, než tomu bylo v případech minnesängerů. Naopak šlechtičtí mecenáši mohli od „svého“ kronikáře očekávat pravidelný přísun textů s předvídatelným zaměřením z hlediska obsahu a zdůraznění význačných

---

³⁴⁴ Otakar, v. 2430–2443: *darnâch macht er ze houbtman / von Phanberc grâf Heinrichen, / der muoste do wîchen / von Pettou hern Henrît; / darnâch in vil kurze zît / verkêrte sich daz dinc / und wart von Stubenberc her Wulflinc / hie ze Sîfre houbtman. / darnâch wart man undertân / von Stadecke hern Liutpold. / dô man des niht lenger wolt, / dô nam man gemeine / hern Wulflinc von Triunsteine, / den man des landes phlegen sach. – poté udělal hejtmanem / z Phanbergu hraběte Jindřicha, / který musel odejít / z Ptujie pan Jindřich; / poté na velmi krátký čas / obrátila se ta záležitost / a byl z Staubenbergu pan Wulfling / zde ve Štýrsku hejtmanem. / pak byl hmenován / ze Stadecku pan Leopold. / tak děle to nevydrželo, / nu dalo se společně / pana Wulflingovi z Trauernsteunz / vidět zemi spravovat.*

³⁴⁵ Otakar, v. 8210.

³⁴⁶ Otakar, v. 6027.

³⁴⁷ Otakar, v. 1428.

³⁴⁸ Otakar, v. 69376–69378.

³⁴⁹ Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013, s. 318.

či atraktivních událostí. Kromě ponaučení v oblasti minulého dění si mecenáš mohl jaksi předplatit pozitivní obraz v dějinách, když byl v kronice v dobrých konotacích zmíněn buď on sám, nebo jeho rod.

5.1.3 Předmluva *Veršované kroniky Otakara Štýrského*

hân daz ze liehte brâht   *přinesl jsem na světlo*
*ze tiutsche von latîn*³⁵⁰   *do němčiny z latiny*

Po představení předpokládaného zázemí kronikáře a jeho primárního publika zbývá ještě jedna cesta k poodhalení jeho tvůrčí motivace. Tou je analýza předmluvy kroniky. Zatímco předchozí řádky tvořily soubor teoretických předpokladů vycházejících z textu samotné kroniky a v malém množství případů z jiných pramenných zmínek, jež posléze představovaly základní kameny historického bádání o kronikářově osobnosti, předmluva kroniky může být považována za určitý ego-dokument, ve kterém kronikář poskytl přesně ty informace, které poskytoval v daném okamžiku za vhodné.

Předmluva dochované části *Veršované kroniky Otakara Štýrského* může být také jako předmluva předchozích středohornoněmeckých veršovaných kronik uvedena jako příklad schematického úvodu středověké kroniky.³⁵¹ Otakar Štýrský tradičně varuje recipienta před svou neschopností a nedostatečností, přiznává, že se dlouho nechal přemlouvát, než se psaním vůbec začal, a v závěru obligátně žádá Boha o pomoc při tomto těžkém úkolu. Ve vztahu k samotnému textu kroniky jsou na této předmluvě pozoruhodné dvě zmínky: Upozornění, že kronikář převádí informace z latinského jazyka do německého a zmínka o asyrských, řeckých, perských i římských panovnících, o kterých má být pojednáno.³⁵² Zmínka o převádění informací z latiny do němčiny může značit, že kronikář si byl vědom velkého množství písemnictví o minulosti v latinském jazyce, ale zároveň samozřejmě reflektoval narůstající středohornoněmeckou písemnou produkci a chtěl využít širšího pole publika, které tento jazyk

³⁵⁰ *Otakar*, v. 18–19. Miloslav ŠVÁB, *Prology a epilogy*, především s. 49–145.

³⁵¹ *Otakar*, v. 1–76.

³⁵² *Otakar*, v. 35–40: *ze wizzen diu mære, / waz hie geschehen wære / nâhen und wîten / sît keiser Fridrichs zîten - / als lange lâgen si mir an, / unz ich der arbeit began. – na vědomost [jest] příběh, / co se zde událo / blízko a daleko / od časů císaře Fridricha – / když mi tak dlouho leží na srdci, / nu započnu tu práci*

Otakar, v. 50–64: *ich het mich bedâht, / daz ich wolt muoze hân gepflegen / und wolt hân lâzen under wegen / aller der kunic getât, / die man gemacht hât / sît keiser Fridrichs tât; / dô wart mir gedrôt, / belibe ez verswigen, / ich wurde gezigen, / ich wære unversunnen, / daz mir der red wær zerunnen, / sô daz manic tât verswigen wære, / diu lustsam unde redebære / möht werden hernâch / in iegelicher sprâch. – myslel jsem si, / že nemusím již nic vytvářet, / a chtěl bych všechny činy / všech králů projít, / které se naplnily / od smrti císaře Fridricha. / Tak mi hrozilo, / pokud zůstane zamlčeno, / budu poukázán / budu [jako] neuvědomělý, / že mi řeč tak vycházela, / že některé činy měly zůstat zamlčené, / radostné a vyprávění hodné / později takové mohly být / v každé řeči.*

Proroctví o císaři Fridrichovi bylo již zmíněno v kapitole o *Německé císařské kronice*, více viz Hannes MÖHRING, *Der Weltkaiser der Endzeit: Entstehung, Wandel und Wirkung einer tausendjährigen Weissagung*, Stuttgart 2000, S. 244.

umožnil. Odkaz na starší dějiny, které však v Otakarově kronice chybí, nás může utvrdit v hypotéze, že původní rozsah *Veršované kroniky Otakara Štýrského* byl ještě mnohem větší. Na základě těchto skutečností lze opět usuzovat na velký rozhled kronikáře, jeho pravděpodobné vzdělání i na určitou „sociální inteligenci“, se kterou byl schopen rozsáhlé množství látky prezentovat vybranému světskému publiku.

5.1.4 Obsah *Veršované kroniky Otakara Štýrského*

Hlavní pozornost Otakara Štýrského v dochované části kroniky je upřena na události ve střední Evropě mezi lety 1246 a 1309. V centru pozornosti samotného kronikáře bylo jeho domovské Štýrsko, a z této oblasti se rozbíhaly linky jednotlivých příběhů. Nejvíce jsou akcentovány jistě záležitosti, které se Štýrska bezprostředně dotýkaly, ať přímo v linii politických vztahů, nebo ovlivňovaly dění v blízkých oblastech. Kronikáře v tomto ohledu zajímalo samozřejmě vymření babenberské dynastie v mužské linii po bitvě u Litavy v roce 1246 a následné události, které vyvrcholily po několika letech volbou mladého moravského markraběte Přemysla. Současně kronikář rozvedl dějové linky uherských nájezdů na Štýrsko i osudů posledních dvou příslušnic babenberského rodu, Markéty a její neteře Gertrudy. Následně je většina dějových linek spojena v osobě českého krále a rakouského vévody Přemysla Otakara II. a v jeho boji s uherským vojskem Bély IV., který vyvrcholil v bitvě u Kressenbrunnu v roce 1260. Tato dějová linka je občas narušena drobnými exkurzy například do dějin italských, španělských nebo francouzských oblastí. Po bitvě u Kressenbrunnu je většina kronikářovy pozornosti stále soustředěna na postavu Přemysla Otakara II., na jeho sňatkovou politiku a na křížové výpravy do Pobaltí. K určitému rozvolnění pozornosti zaměřené pouze na českého krále ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* došlo v počátku 70. let, kdy se vyprávění Otakara Štýrského rozvolnilo do událostí v říši a přípravě volby nového krále v roce 1273. Předtím pořád hraje hlavní roli český král v kontextu jeho dalších válek s Uhry, sporů s Bavorskem a se salcburskou arcidiecézí.

Panovnická postava Rudolfa Habsburského přichází v kronice na scénu právě v této době, první vrchol jeho vlády přišel v roce 1273 při úspěšné kandidatuře na římského krále, o rok později na určitém potvrzení této volby na koncilu v Lyonu a v následné konsolidaci moci na říšském území. V tomto momentu dochází k prvním velkým konfrontacím Přemyslovce a Habsburka, které vyvrcholily mezi lety 1276 a 1278. Následně se hlavní dějová linka přelívá k postavě českého krále Václava II., od upevnění jeho vlády po eliminaci moci Záviše z Falkenštejna až po mocenský rozmach do polských a uherských oblastí. Protihráčem Václava II. je Albrecht I. Habsburský, byť jsou na chvíli spojeni

nepřátelstvím vůči Adolfu Nasavskému. Dohru politiky českých králů lze spatřovat v postavě Václava III. Následné spory o český trůn líčí Otakar Štýrský pouze zpravodajsky, bez většího propracování. Dějiny panovnických postav z habsburské dynastie jsou de facto ukončeny při vraždě Albrechta I. Jeho následovníkům, Fridrichovi a Leopoldovi je poskytnut menší prostor například v souvislosti se znojenskými úmluvami, ovšem většího prostoru se jim nedostává. Takto podrobný obsah není v rámci předmluvy uveden, kronikář jednotlivá témata neuvádí. Pokud budeme uvažovat, že předmluva byla psaná dříve než většina díla, je pochopitelné, že nemusel mít přesný plán témat, kterými se bude ve svém textu zabývat. Ostatně ani z kompozice *Veršované kroniky* nevyplývá, že by se jednalo o předem důkladně promyšlenou narativní strategii. Témata se střídají poměrně rychle, a samotné jednotlivé vyprávěcí linie lze z textu spíše vyjmout, než aby byl čtenář textem veden. Kapitoly na sebe ne vždy navazují, ba naopak, často se jedná o solitérní oddíly, které nejsou vůbec propojeny.

Z výše popsaného schématu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* vyvstává i následující konstatování o nejpodstatnějších topoi celé kroniky. Otakar Štýrský akcentuje především panovnické postavy, které pro něj symbolizují nebo zastupují dějiny celých státních celků. Dějiny českého království jsou dějiny přemyslovských panovníků. Dějiny Uher, blíže neohrazeného a nespecifikovaného území, jsou také vždy zastoupeny tamními vládci. Dějiny rakouských zemí jsou v tomto případě atypické, vystupují poměrně samostatně jako určitý „obětní beránek“ mezi vlivy Přemyslovců, Arpádovců a Habsburků. Splynutí rakouských a alpských zemí s habsburskou mocí není ve verších Otakara Štýrského dokonáno, vždyť i jeho kronika končí povstáním v Rakousích na přelomu let 1308 a 1309.

Vedle výše uvedených hlavních motivů se ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* vyskytuje mnoho marginálních témat, například zemětřesení na Sicílii, poznámky o flagelantech, boj Španělů proti Maurům, zemětřesení v Romagnole (část dnešního italského regionu Emilia Romagna), příběh verdunského měšťana, který rozmlouval s ďáblem, pověst o zázračném prstenu hojícím rány, silné bouře v Bavorsku, kobyly a pelikáni ve Štýrsku.³⁵³

---

³⁵³ Zemětřesení na Sicílii, *Otakar*, v. 9420–9426. Flagelanti, *Otakar*, v. 9427 nn. K flagelantům více viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2008, s. 320. Boj Španělů proti Maurům, *Otakar*, v. 9478 nn., zemětřesení v Romagnole, v. 33842 nn., verdunský měšťan rozmlouvající s ďáblem, *Otakar*, v. 33538–33661, především v. 33538–3354, zázračný prsten, *Otakar*, v. 62284–62912; především v. 62906–62912. Julius Franz SCHÜTZ, *Der Ring des Scherfenbergers. Neugedichtet nach der Steirischen Reimchronik des Otakar aus des Gaal, Vers 62284–62912*, in: Das Joanneum. Beiträge zur Naturkunde, Geschichte, Kunst und Wirtschaft des Ostalpenraumes, Sonderdruck aus Band 1, Graz 1940, S. 39–45; Jacques LE GOFF, *Středověká imaginace*, Praha 2005, s. 42–48. Silné bouře v Bavorsku, *Otakar*, v. 33855 nn. Vylíčení zemětřesení v Itálii a bouří v Bavorsku na sebe přímo navazuje. Následně kronikář uvádí pasáž o válce mezi Španělskem a Francií, kterou uvádí, že patřila k dalším událostem plným utrpení v tomto těžkém roce (1276): *Otakar*, v. 33872–33874. Kobyly a pelikáni ve Štýrsku, *Otakar*, v. 95980 nn.; především v. 95980–95988, v. 96163 nn. Obě události, nálety kobyly i pelikánů, jsou ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* zařazeny přímo za sebe, ovšem postrádají konkrétní chronologické ukotvení.

Tato témata mohou na první pohled zapadnout ve velkém příběhu přemyslovských a habsburských, respektive i arpádovských panovníků střední Evropy, ale to by nebylo správné. Tyto náměty jsou často jen krátce zaznamenané, ale i přesto ukazují určitý rozhled kronikáře. Zajímavé pak mohou být úvahy o informačních kanálech, kterými se tyto události ke štýrskému kronikáři mohly dostat. Pro většinu středověkých kronikářů bylo vcelku běžné zařadit do svých textů například události o neobvyklých meteorologických jevech. Někteří z kronikářů je pak dokonce dávali do souvislostí s během dalších historických událostí. Například ve *Světové kronice Janse Enikela* se můžeme dočíst, že po smrti Konstantina I. Velikého hodně přšelo a foukal silný vítr, což můžeme chápat i jako paralelu k vývoji následujícího dění. Enikel však – na rozdíl od Otakara Štýrského – nezvyklé počasí komentuje po zvyku středověkých kronikářů, že se jistě jednalo o Boží záměr.³⁵⁴

Kdybychom si měli roztrždit podobné marginální, ovšem velmi zajímavé zmínky (chtělo by se snad poznamenat až „drby“), mohlo by toto dělení vypadat následovně: Za prvé, určité poznámky o nezvyklém počasí. Tyto zmínky se zdají být oproti předchozímu příkladu zcela odvislé na tehdejších politických událostech. Do této pomyslné kategorie spadají zemětřesení na Sicílii a na severu Itálie, silné bouře v Bavorsku i nezvyklé nálety kobylek a pelikánů na Štýrsko. Otakar Štýrský nechápal vždy tyto přírodní katastrofy za bezprostřední trest za lidské hříchy. Zemětřesení na Sicílii je popsáno v pouhých šesti verších bez jakéhokoliv obsahového přesahu nebo následného ponaučení. V roce 1276 podle vyprávění Otakara Štýrského krátce po sobě udeřilo zemětřesení na severu Itálie (oblast Romagna, část dnešního regionu Emilia-Romagna) a bouře v Bavorsku. Italské zemětřesení je uvedeno jako velké utrpení a žal pro tamní zemi, Otakar vylíčil, že padaly velké pevnosti i hrady a lidé před zemětřesením prchali z domů do divočiny. Událost však opět zabírá jen lehce přes deset veršů a nelze říci, že by z ní explicitně plynulo nějaké ponaučení či varování pro posluchače. V podobném módu lze interpretovat na italské zemětřesení navazující popis bouří a silného větru v Bavorsku toho samého roku. A velké množství jindy nezvyklých živočichů na území Štýrska popsal Otakar Štýrský spíše z pragmatického hlediska. Kvůli náletům kobylek byla velice slabá úroda a pelikáni z řek zas vylovili všechny ryby. Lze usuzovat, že podobné meteorologické anomálie byly pro Otakara Štýrského určitým oživením jeho textu, který byl jinak zaměřený na nedávno minulé či pro něj současné politické události. Pravděpodobně se nejednalo o jejich zařazení za účelem pohnutí posluchačů k pokání či polepšení, ale tyto

---

³⁵⁴ Ke zmínce o počasí i nezvyklých přírodních jevech na stránkách kronik též například Miloslav Šváb, *Prology a epilogy*; Petr ČORNEJ, *Epidemie a kalamity v letech 1419–1471 očima českých kronikářů*, Documenta Pragensia 7, 1987, s. 193–224, Enikel, *Světová kronika*, v. 25521–25538.

události mohly „rozbít“ či oživit hlavní koncept jeho vyprávění. Také tyto zmínky mohly sloužit opačným způsobem – k určitému pobavení a rozptýlení publika.

Druhou část těchto marginálních zmínek o soudobém dění v Evropě představují události z politických kruhů. Jedná se většinou o momenty, které se jevily pro kronikářovo publikum zajímavé, i když se vztahovaly ke geografickým oblastem, které byly posluchačům důvěrně známé. Jedná se například o flagelanty v severní Itálii. Flagelantství se ve střední Evropě nikdy příliš nerozšířilo, a na přelomu 13. a 14. století představovalo pro publikum ze Štýrska takřka neznámý jev. Byla to novinka, kterou bylo potřeba vysvětlit. Opět, jako u přírodních katastrof, Otakar Štýrský pouze popisuje, ale nevyvozuje již žádné závěry – posluchače od podobné činnosti ani neodrazuje, ani je k ní nenabádá. Dalším momentem byl boj Španělů proti Maurům. Bojové střety tvoří důležitou část *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, ovšem konkrétně tato epizoda měla ještě určitou „přidanou hodnotu.“ Jednalo se o boj mezi křesťany a pohany z Afriky. Podle Otakara Štýrského padesát tisíc těchto pohanů sídlilo ve městě Toledo, a často například unášeli děti z křesťanských rodin. Celá válka byla zapříčiněna tedy náboženskými odlišnostmi. Španělé vyhráli. Ani v případě této příhody nehledejme v interpretaci Otakara Štýrského výrazné ponaučení. Text opět představuje pouhou epizodu, která oživuje zbytek kroniky vyprávěním o životě ve vzdálených krajích. Podobný je i příběh verdunského měšťana, kterého unesl ďábel. Této pověsti je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* vyhrazeno 130 veršů. Dotyčný člověk z Verdunu byl chudý, a velice toužil po bohatství, které záviděl všem movitějším lidem. Pomocí neznámé staré ženy oslovil zlého ducha, kterému za bohatství zastavil svůj život. Když muž jednou uspořádal pro své přátele slavnost, přijeli si pro něj dva mladíci na koních a už se nikdy nevrátil. Muži nepomohl k návratu ani nářek jeho dětí. Tyto verše jsou snad jediným náznakem ponaučení, které z tohoto příběhu v textu Otakara Štýrského vyplývá. Další pověst, začleněná do této kroniky, má zřejmě své kořeny ve štýrské a korutanské slovesnosti. Prsten, který uzdravoval zázračnou, blíže však neidentifikovatelnou mocí rány bojovníkům, se zjevil v armádě Albrechta I. Habsburského a zachránil mnoho vojáků. Další osudy prstenu však kronikář neuvádí.

Všechny tyto kratičké příběhy, kterými je *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* protkána, nemají přesah do dalších částí textu. Kronikář se na ně nikde neodkazuje. Tudíž bylo možné je číst i samostatně, možná i za účelem jisté „bulvarizace“ scény tehdejšího středohornoněmeckého veršovaného písemnictví.

5.1.5 K závěru *Veršované kroniky Otakara Štýrského*

Podobně jako *Německá císařská kronika* a *Knihy o knížatech* Janse Enikela se *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* jeví jako nedokončená. O domnělém ztraceném úvodu již bylo řečeno na začátku této kapitoly, ovšem badatelská veřejnost dosud nijak blíže či podrobněji nekomentovala závěrečné verše štýrského kronikáře. Poslední témata kroniky jsou věnována událostem v Rakousích v roce 1309, kontaktům této země se sousedním Bavorskem a vztahům se salcburským arcibiskupstvím.³⁵⁵ Žádné pasáže, které by celý příběh uzavíraly, nelze v kronice s jistotou najít. Pokud bychom chtěli všeobecně pojmut předpokládaný koncept *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, narazíme jistě na interpretační úskalí. V úvodu se kronikář k dochované části svého textu nevyjadřuje, nechává popisované události mezi lety 1246 až 1309 volně plynout a navazovat na sebe bez vnější logiky. Kronikář přeskakuje z jednotlivých popisovaných středoevropských regionů až k pro něj exotickým krajinám Blízkého východu (Akkon) a západní Evropy (Francie, Anglie) a jediným určitým vodítkem je chronologický sled daných událostí, byť ani ten není ve všech případech dodržován.

Mimo hypotézu, že je *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* nedokončená, lze uvažovat i nad tím, že určitá část byla ztracena. V případě této kroniky není dochován autograf, jen opisy, které nejsou kompletní. O chybějící knize o císařích již bylo pojednáno výše. Diskuze o chybějících pasážích popisující přibližně roky 1310–1320 je již opravdu založena pouze na domněnkách, fakta pro ni zcela chybí.

Již z první části této kapitoly je zřejmé, že *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* se od předchozích pramenů v jistých kritériích odlišuje. V dochované části jejího textu nejsou zmínky o dějinách před rokem 1246, zatímco v *Německé císařské kronice* a ve *Světové kronice* Janse Enikela představují biblické a starověké události většinu textu. Tematicky je možné dílo Otakara Štýrského porovnat s *Knihou o knížatech* Janse Enikela. Oba dva texty cílí na nedávné dějiny domovských oblastí kronikáře, přičemž Otakar Štýrský nechal své vyprávění rozkošatět až do vzdálených regionů. Zároveň je dílo štýrského kronikáře nejštedřejším pramenem k dějinám českých zemí. O životě Otakara Štýrského víme – nebo se alespoň můžeme domnívat – nepoměrně více než o životech dalších vybraných kronikářů, a historiografie všech období k němu byla také nejštedřejší. Tento výrazný objem písemné produkce po několik staletí byl způsoben jednak pozoruhodností samotné kroniky, ale i indiciemi k samotnému kronikáři, které jsou daleko hojnější než v případech obou předchozích pramenů.

---

³⁵⁵ *Otakar*, v. 98585–98595.

5.2 Panovnické postavy a vývoj panovnického ideálu

Panovnických postav se na stránkách *Veršované kroniky Otakara Štýrského* vyskytuje nespočet a jedná se také o vladaře z nejrůznějších geografických oblastí a společenských úrovní. Hlavní linky Otakarovy kroniky tvoří příběhy důležitých středoevropských panovnických dynastií – Přemyslovců, Arpádovců a Habsburků. Z přemyslovské dynastie psal Otakar o královské linii od Václava I. až po jeho pravnuka Václava III. V arpádovské dynastii kronikář neopomenul samozřejmě Bélu IV. Uherského, jeho syna Štěpána V. a posledního arpádovského panovníka Ondřeje III. Z habsburské dynastie stáli v popředí bez pochyby Rudolf I., následovaný jeho synem Albrechtem I. Otakar Štýrský ještě krátce zmínil Albrechtovy následovníky Leopolda a Fridricha. Jednotlivě kronikář připomněl například i panovníky Francie a Anglie, nicméně tyto zmínky jsou pouze selektivní a bez návaznosti v dalších částech kroniky. Mimo panovníků z hlavních evropských vládnoucích dynastií kronikář Otakar zmínil vévody z rodu štýrských Lichtensteinů, ke kterým měl pravděpodobně velice blízký vztah. Neopomenul ani jiné postavy z politiky Štýrska a Rakous, byť ne v takovém rozsahu a propracovanosti (Kueringové, Sponnheimové, Jindřich Korutanský apod.)

Přemyslovská dynastie je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* velmi akcentována. Témata, která se v této kronice vztahují k českému království, zabírají více než jednu čtvrtinu dodnes dochovaného textu, a dějiny českého království jsou pro Otakara Štýrského příběhy českých panovníků. Příslušníci dalších dynastií (Arpádovci, Wittelsbachové, Lucemburkové, Kapetovci, Plantageneti) se v kronice také vyskytují, nicméně nejsou v podání Otakara Štýrského tolik svázáni s dynastií, jakožto spíše s regionem, kterému vládli. Žádná z těchto dynastií není ve verších Otakara Štýrského nazývána svým novodobým názvem, kronikář skloňuje formulace jako český král nebo král z Čech, případně mocný král z Čech, nebo užívá královo křestní jméno (*der kunig ûz Bêheimlant, von Bêheim kunic Ottacker, von Bêheim der kunic, von Bêheim der kunic rîch, kunig ûz Bêheimlant*)³⁵⁶, a uherské krále nazývá přímo jejich vlastními jmény (*kunic Stehan, kunic Wêlâ*)³⁵⁷, stejně tak jako vladaře z rodu Habsburků (*der kunic Ruodolf, kunic Ruodolf, Albreht von Ôsterrîch, kunig Albrecht*).³⁵⁸ Habsburský rod je však jediný, který Otakar Štýrský uvedl pod jeho dodnes užívaným názvem (*von Habspurc*).³⁵⁹ Vysvětlit tento jev není možné s jistotou. Určitá hypotéza se však vztahuje k rodovému sídlu habsburské dynastie. Hrad Habsburg byl spojen s příslušníky tohoto rodu i ve verších Otakara Štýrského. Jména ostatních dynastií (především výše zmíněné přemyslovské a arpádovské) jsou

³⁵⁶ *Otakar*, například v. 6386, v. 6495, v. 6944, v. 6652, v. 6386.

³⁵⁷ *Otakar*, například v. 5853, v. 5906, v. 6481.

³⁵⁸ *Otakar*, například v. 15259, v. 19755, v. 19951, v. 19066, v. 19964, v. 72625, v. 72635.

³⁵⁹ *Otakar*, v. 19066.

dílem historiografie 19. století, tudíž ve verších středohornoněmecké kroniky své místo logicky nemají.

Podobně jako v kapitolách věnovaných předchozím kronikám jsem pro další rozbor vyčlenila významné panovníky, kteří ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* vystupují. Jedná se o Přemysla Otakara II., Rudolfa I. Habsburského, Václava II. a Albrechta I. Habsburského. Důvodů pro tento výběr bylo hned několik. Velmi nápomocné bylo kvantitativní hledisko, neboť se jedná o panovníky, kterým kronikář napříč svým dílem poskytl nejrozsáhlejší prostor, věnoval jim nejvíce veršů a i tento rozsah samotný svědčí o významu těchto panovnických postav pro koncepci kroniky. Toto hledisko vyplývá ze samotného postavení těchto panovníků v politickém spektru jejich doby. Jednalo se o nejmocnější muže nejen rakouských a alpských, případně českých zemí, ale celé střední Evropy, tudíž i zájem o ně je zcela pochopitelný. V případě *Veršované kroniky Otakara Štýrského* není nutné vybírat vzory panovnických postav z biblických příběhů nebo ze starověkých dějin (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika* Janse Enikela), případně ze vzdálenější minulosti kronikáře (*Kniha o knížatech* Janse Enikela) a analyzovat, jaké důvody pro kronikářské vyličení dané postavy převládaly. Otakar Štýrský převedl do veršů velmi nedávnou minulost či svou současnost, motivace pro výběr výrazných či „hlavních“ postav jeho vyprávění byla tedy snazší.

5.2.1 Přemysl Otakar II.

<i>der aller tiuriste man,</i>	<i>ze všech nejvzácnějších muž,</i>
<i>der ie getruoc krône,</i>	<i>jež korunu kdy nosil,</i>
<i>wan daz er nâch der Werlde lône</i>	<i>toužil po slávě světa</i>
<i>mit aller sîner maht</i> ³⁶⁰	<i>s veškerou svou mocí</i>

Přemysl Otakar II. je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* sledován poměrně pečlivě po celou dobu jeho vlády. Zatímco jeho otce, Václava I., kronikář pouze letmo zmínil jako mocného českého krále, Přemysl Otakar II. zastává ve verších kroniky Otakara Štýrského jednu z hlavních rolí.³⁶¹ Podobné vážnosti a rozsahu vyprávění se v této kronice dostalo ještě Rudolfu

³⁶⁰ *Otakar*, v. 16736–16739. Umělecký překlad Jindřich Pokorný, in: Václav Bok – Jindřich Pokorný, *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998, s. 50–63: *muž vzácnější než všichni páni / již korunu kdy nosili. / Přesprlíš velké úsilí, / on věnoval však dny i léta / lákadlůmездеjšího světa*

³⁶¹ K Václavu I. především *Otakar*, v. 1459–1463: *nû truoc des landes krône / in den zûten schône / der mehtic kunic Wenzlá. / einen sun het er dá / vil hôchgemuotes herzen. – Nu nesl korunu země / v krásných časech / mocný král Václav. / měl syna / velmi statečného srdce.*

Na rozdíl od druhého dodatku ke *Světové kronice Janse Enikela* je považován Přemysl Otakar II. za jediného syna Václava I., Přemyslův bratr Vladislav není ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* zmíněn. Václav I. (1205–1253) je ve verších štýrského kronikáře posuzován jako moudrý otec, který nechal svého syna Přemysla vládnout na Moravě, a udělil mu několik rad v době, kdy se Přemysl ucházel o rakouské dědictví. K nástupu Přemysla

Habsburskému a jeho synu Albrechtovi, a českému králi Václavu II. Tito panovníci z přemyslovské a habsburské dynastie představují určité politické protihráče.

Samotný obraz Přemysla Otakara II. ve verších Otakara Štýrského není pouze negativní, jak bylo skloňováno ve starší literatuře.³⁶² Vyličení tohoto Přemyslovce prošlo poměrně znatelným vývojem. Na začátku vlády byl kronikářem představen jako velice odvážný. Právě díky své nebojácnosti a bystrosti se ujal vlády nad Rakousy a po smrti svého otce převzal též vládu v českém království. Sňatek s Markétou Babenberskou, v odborné literatuře i dobových pramenech tolikrát skloňovaný, je zmíněn suše jako prostředek k pojištění panovnické moci v Rakousích. Nicméně sňatek není v očích Otakara Štýrského hlavním důvodem pro získání těchto zemí, tím byly Přemyslovy kvality, jako bystrost, statečnost i odvaha spojená s mládím, a to i přesto, že Markéta je v kronice označena jako dědička. Tato žena představuje pro Otakara Štýrského poměrně pasivní figurou, větší politický význam i vlastní aktivitu připsal její neteři Gertrudě.³⁶³

<i>welt ir hôren, waz nû tuo</i>	<i>[ve] světe [vy]slyšte, nu událo se</i>
<i>die kunigin Margret,</i>	<i>královně Markétě,</i>
<i>dô si gemehet het</i>	<i>tak ona dopomohla mu [stát se]</i>
<i>der herzog von Ôsterrîch?</i>	<i>vévodou rakouským?</i>
<i>si gap im eigentlich</i>	<i>ona mu vlastně dala</i>
<i>vor dem wægesten und den besten</i>	<i>z nejmázejšího a z nejlepšího</i>
<i>mit guldigen hantvesten,</i>	<i>s platnými privilegii,</i>
<i>die si hete von dem rîche</i>	<i> které ona měla k vládě</i>

Otakara II. k moci a sporům s otcem například viz Josef PEKAŘ, *O povstání královny Přemysla proti králi Václavovi I.*, Praha 1941.

Otakar, v. 1459–1463: *Mehrærn daz guote lant / der vater im hin dan liez, / dâ von er marcgrâve hiez / und was genant Ottacker.* – *Morava, ta dobrá země / otec mu ji ponechal, / od té doby se markrabě zval / a jmenoval se Otakar*

Otakar, v. 1785–1791: *er sprach: „her sun, gedenkt daran, / daz wir dicke gesehen hân, / daz ze jungist widergât, / ze siu der man niht reht hât. / ez ist alsus gewant / umbe Ôsterrîch daz lant, / daz er dem rîche ledic ist – On pravil: „pane synu, pomysli na to, / že my zveličeně vidimě, / že mládí zatemní mysl / z čehož nemá člověk pravdu. / událo se jistě / v Rakouské zemi, / že osiřela vládu.*

³⁶² František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II./I.*, Praha 1877, především s. 171, 175, 213 aj; Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 1917; Týž, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 2, Počátky doby lucemburské 1308–1320*, Praha 1919; Václav NOVOTNÝ, *České dějiny, dílu I. část 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271)*, Praha 1937, s. 405; Michal SVATOŠ, *Přemysl Otakar II. ve světle štýrské rýmované kroniky Otachera ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, FRB 1979, s. 244–251; Týž, *Tendence štýrské rýmované kroniky Otakara ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, Diplomová práce FF UK, Praha 1971.

³⁶³ Otakar, v. 2180–2188, v. 2445 nn., v. 6639–6660. Gertruda Babenberská je jednou z mála ženských postav ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, kterou kronikář nechává mluvit v dlouhých úsecích přímé řeči. Gertruda vyjednala podle názoru Otakara Štýrského štýrské „spojenectví“ s Uhry a vždy bránila zemi proti novému rakouskému vévodovi, českému králi Přemyslu Otakaru II., akcentovala své slavné předky z babenberské dynastie a naříkala nad současnou situací. Například Otakar, v. 6639–6649; Otakar, v. 6651–6660.

*über Stîr und Ôsterrîch.*³⁶⁴

nad Štýrskem a Rakousy.

V následujících letech se mu zdařilo zbavit Štýrsko uherských nájezdů, a tento dílčí úspěch stvrdil vítězstvím v bitvě u Kressenbrunn. Již v letech před samotnou bitvou je Štýrsko kronikářem Otakarem představeno jako první objekt mocenského zájmu Přemysla Otakar II., který v kronice vystupuje jako český král, nikoliv jako rakouský vévoda.³⁶⁵ Otázka přemyslovské vlády ve Štýrsku, stejně tak jako uherské nájezdy do roku 1260, byly pro Otakara Štýrského již kvůli jeho původu horkým tématem.

und dô diu zît hin verswant,   a tak čas zde uplynul,
daz der frid ein einde het,   až mîr měl konec,
dô underwant sich an der stet   tak ozval se [zde] na místě
der biderb und der wacker   ten zdatný a ten bystrý
von Bêheim kunic Ottacker   z Čech král Otakar
*hie ze Stîr des landes.*³⁶⁶   *zde ve štýrské zemi.*

Za eliminaci těchto nájezdů byl kronikář samozřejmě ochoten českému králi propůjčit jistou gloriolu, dokonce snad je ji možno chápat i jako auru ochránce Štýrska. Nicméně tuto auru brzy narušily po bitvě u Kressenbrunn další panovnické kroky Přemysla Otakara II.

Samotná bitva u Kressenbrunn může být označena za pomyslný vrchol panování Přemysla Otakara II. Opomenout nelze seznam až hrozivých „etnik“ z armády Bély IV. Uherského (Kumáni, Uhrové, Slované, Sikulové, Valaši, Besermané, Ismaelité, Bulhaři, Rusové, Bosňané, a též různí další „heretici“) před kterými český král u Kressenbrunn ubránil Evropu.³⁶⁷ V pasáži vztahující se k bitvě u Kressenbrunn nezmiňuje Otakar Štýrský pouze

---

³⁶⁵ Zde je *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* ve sporu s listinným materiálem, kde Přemysl Otakar II. například vydává listiny spojené s panovnickými aktivitami na území Štýrska jako štýrský vévoda, nikoliv jako český král. Více viz Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, především s. 109, 161.

³⁶⁶ *Otakar*, v. 6491–6496.

³⁶⁷ Podrobné vyličení pro Středoevropany neznámých složek armády Bély IV. lze porovnat napříč *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského* a dopisem papeži, který nechal sepsat samotný Přemysl Otakar II. (úryvek je přeložen v kapitole 6 – Průsečíky vybraných veršovaných kronik).

Otakar, v. 7389–7402: *kunic Wêlân vor noch sider / nie gewan sô grôze maht. / in sînem dienst er dar brâht / liuten von manigen sprâchen: / Zôkel und Walachen / die kômen allenthalben / gesamnet mit den Valben / Sirven unde Niugære, / Turken unde Tâtrære, / Râzen, Pozzen und Krawâten, / ir hêrschaft die herren hâten / zUngern von dem kunic rîch, / darumb si rosten dienstlich / kunic Wêlân wesen undertân.*

ANN. OTAK., s. 314, též RBM II., č. 271, s. 103–104: *Quia pium pastorem suarum a lupis liberatio omnium delectat, et benignum patrem iucundum reddit cum alute prosperitas filiorum, grauis belli, quod aduerses Belam et natum eiusdem Stephanum, Ungarie regest illustres, et Daniele, regem Russie, et filios eis, et ceteros Ruthenos, ac Thartaros, qui eidem in aucilium venerant, et Boleslaum Vracouiensem, et Lestkonem iuuenem Lansaciae duces, et innumeram multitudinem inhumanorum hominum Cumanorum, Unganorum, et diuersorum Sclauorum, Sicularum quoque et Valachorum, Bezzniorum et Ismahelitarum, Scismaticorum etiam vtote Grecorum, Bulgarorum, Rusciensium et Bosniensium hereticorum auctore deo gessimus, et victorie nobis date celitus, et post victoriam inter nos ex parte una, et doctos reges ex altera concordie reformate processum non ab re duximus P.V. reuia veritate presentibus declarandum.*

pro většinu Středoevropanů nezvyklé složení armády Bély IV. Uherského, ale také ostatní účastníky především v řadách armády Přemysla Otakara II. (neopomenul zdůraznit především ty z řad štyrské, popřípadě rakouské šlechty), domluvy obou vojsk a průběh bitvy včetně okamžiku, kdy uherská armáda začala brodit řeku Moravu.

<i>die Ungern kômen slage slags</i>	<i>Uhři šli jeden za druhým</i>
<i>über die March geswumen,</i>	<i>přes [řeku] Moravu přeplavali,</i>
<i>ir zal deheine sumen</i>	<i>jejich počet neznámých sum</i>
<i>niemen kund erviden.</i>	<i>nikdo nemohl znát.</i>
<i>mit geschrei si kômen hinden</i>	<i>s křikem přišli sem vpřed</i>
<i>an die, die dâ huoten nâch</i> ³⁶⁸	<i>na ty, kteří zde hlídali</i>

Jako bod usmíření mezi přemyslovským a arpádovským králem lze ve *Veršované kronice Otakara Štyrského* chápat svatbu Kunhuty, neteře Přemysla Otakara II. a syna Bély IV. pod Bratislavou v roce 1264. Tato svatba je vedle sňatku Přemysla Otakara II. s Kunhutou Haličskou a korunovace Václava II. jednou z ukázek podrobného popisu dvorských festivit, které představují zajímavou a důležitou složku *Veršované kroniky Otakara Štyrského*. Otakar Štyrský jako by si až užíval líčení nádherly slavností, ke kterým lze především započítat svatbu samotného českého krále s Kunhutou Haličskou na podzim 1261 a následná korunovace v Praze, dále svatbu neteře Přemysla Otakara II., Kunhuty Braniborské s Bélou Uherským v říjnu 1264 pod Bratislavou a především korunovaci Václava II. na českého krále v roce 1297, nebo také říšský sněm v Norimberku v roce 1298.³⁶⁹ Nevšedním doplněními popisu takovýchto slavností z nejvyšších pater společnosti může být exkurz Otakara Štyrského

---

Není však možné uvažovat cestou, že by se dopis z kanceláře Přemysla Otakara II. určený pro papeže mohl dostat k rukám štyrského kronikáře. Spíše lze uvažovat buď cestou jiných pramenů (viz edice *Veršované kroniky Otakara Štyrského* od J. Seemüllera), nebo cestou silné ústní tradice, jež byla i po 40 letech stále živá.

Ke konfrontaci Přemysla Otakara II. s uherským elementem a k následnému využití k panovnické propagandě více viz Petr HLAVÁČEK, *Kde končí Evropa? Čechy a střední Evropa aneb topografie neznámého kontinentu (úvodní eseje)*, in: Petr Hlaváček (ed.), Bruncvík a víla. Přemýšlení o kulturní a politické identitě Evropy, Praha 2010, s. 17–29.

³⁶⁸ *Otakar*, v. 7145–7150.

³⁶⁹ Svatba neteře Přemysla Otakara II. Kunhuty Braniborské s Bélou Uherským je vylíčena včetně obřadu, oblečení nevěsty, hostiny, uherského poselství i následného rytířského turnaje, *Otakar*, v. 7644–8227.

Z odborné literatury více viz například Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Praha 1993, s. 226.

Otakar, v. 7875–7885, v. 7896–7914, v. 8129–8152.

Svatba Přemysla Otakara II. a Kunhuty Haličské v říjnu 1261 je v podání Otakara Štyrského spojena s jejich korunovaci na českého krále a královnu o Vánocích 1261, *Otakar*, v. 9196–9370, v. 9312–9334.

Korunovace Václava II. na českého krále, *Otakar*, v. 69033–69412. Popis této korunovace složil Otakar Štyrský ze dvou částí – vylíčení korunovačního oděvu a šperků Václava II. a z výčtu přítomných osob.

Říšský sněm v Norimberku 1298 s účastí Albrechta Habsburského a českého krále Václava II. Na tomto místě věnuje Otakar Štyrský pozornost nejenom politickým jednáním, ale též nádheře a okázalosti, které celý sněm provázely. Věnuje se například příjezdu salcburského biskupa Konráda, přivítání českého krále či hostině. *Otakar*, v. 73158–73392. Líčení nádherného šatu se v podání Otakara Štyrského vyskytuje i v popisu bitvy na Moravském poli, *Otakar*, v. 15750–15771.

k nastolovacímu obřadu korutanských vévodů.³⁷⁰ Prakticky u všech slavností si dává kronikář záležet na důkladném popisu oblečení vladaře či hlavních aktérů se zdůrazněním jeho ceny a nádhery, popisuje i další potřebné propriety (stany, šperky) a jmenuje, kdo konkrétně byl na slavnosti přítomný. Tato fakta mohou lépe ilustrovat jednotlivé ukázky z kroniky. Například u svatby neteře Přemysla Otakara II. Kunhuty Braniborské a Bély Uherského je akcentováno nejen oblečení nevěsty.

<i>der roc, den man an ir vant,</i>	<i>šat, který se na ni nacházel,</i>
<i>der was ein phelle von Tryant,</i>	<i>to byl kožich z Triantu,</i>
<i>sô tiwe und sô guoter,</i>	<i>tak drahý a tak krásný,</i>
<i>daz ich sîn mîner muoter</i>	<i>že já jej mé matce doma</i>
<i>dicke wunschte her heim.</i>	<i>velmi bych takový přál.</i>
<i>manic tierlîn kleine als ein gleim</i>	<i>z mnoha zvířátek malých jako světluška</i>
<i>ûf dem phelle was gebolt</i>	<i>na plášti byl ozdoben</i>
<i>von arâbischen golt,</i>	<i>z arabského zlata,</i>
<i>daz begund den ougen gegen brechen,</i>	<i>že oči začaly přecházet,</i>
<i>daz nieman lange moht geschen</i>	<i>že nikdo se nemohl dlouho dívat</i>
<i>an der marcgrâvinne roc.</i> ³⁷¹	<i>na markraběnčin plášť.</i>

Ale jako zajímavost je zmíněn most z lodí přes Dunaj:

<i>ûf die der kunic ûz Bêheimlant</i>	<i>na tu, krále z české země,</i>
<i>die hôchzît unde seit,</i>	<i>svatbu, a tehdy,</i>
<i>dô wart eine brucke alsô breit</i>	<i>tak byl most tak široký</i>
<i>über die Tuonou geworht,</i>	<i>přes Dunaj postaven,</i>

³⁷⁰ Otakar Štýrský tento obřad popisuje při nastolení Menharta II: Tyrolského (též Goricko-Tyrolského) na korutanský vévodský trůn v roce 1286. Více viz Oswald REDLICH, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergang des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903, S. 337; Franz G. HAHN, *Wie Kärnten and as Haus Habsburg kam*, Carinthia I., 1989, S. 161; Hans-Dietrich KAHL, *Der Staat der Karantanen. Fakten, Thesen und Fragen zu einer frühen slawischen Machtbildung im Ostalpenraum (7.–9.Jh.) / Država Karantancev. Dejstva, teze in vrašanja o zgodnji slovanski državni tvorbi v vzhodnoalpskem prostoru (7.–9. stol.)*, Ljubljana 2002; Ljudmil HAUPTMANN, *Staroslovenska družba na knežjem kamnu. Die altslovenische Gesellschaft und die Zeremonie am Fürstenstein*, Ljubljana 1964; Herwig WOLFRAM, *Botschaften aus dem Meer ob der Enns. Enträtsekte Boldgeschichten nach Kult- und Herrschaftsdarstellung des frühen Mittelalters*, Wien 1984, S. 44–47; Georg JOSTKLEIGREWE, „Ganzer frid noch staeter suon... wirt nimmer ûf der rivere der zweier rîche gemerke“ – eine deutsch-französische Erbfeindschaft ante litteram? *Ottokar von Steiermark und die problematische Konstruktion „nationaler“ Grenzen in vornationaler Zeit*, in: Ulrich Knefelkamp – Kristian Bosselmann (hgg.), *Grenze und Grenzüberschreitung im Mittelalter*, Berlin 2007, S. 37–54; Paul GLEIRSCHER, *Karantani. Das slawische Kärnten*, Klagenfurt, S. 36; Katharina WINCKLER, *Die Alpen im Frühmittelalter. Die Geschichte eines Raumes in den Jahren 500–800*, Wien – Köln – Weimar 2012.

Velice podobně je nastolovací obřad korutanských vévodů vylíčen u Jana z Viktringu. Tuto pasáž lze považovat za jeden z momentů, kdy se viktringský kronikář inspiroval ve *Veršované kronice Otakara Štýrského. Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, MGH, Hannover und Leipzig 1909, S. 243. Podrobněji viz 7. kapitola – Druhý život vybraných veršovaných kronik – od středověkých kronik ke kultu kronikáře.

³⁷¹ *Otakar*, v. 7896–7906.

zobrazeny možnosti dvorské reprezentace, které představovaly též jistý vzor pro prezentaci svého vlastního dvora nebo své osoby.

Dalším příkladem událostí akcentovaných nejen ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* jsou bitvy. Otakar Štýrský podrobně vylíčil bitvy u Kressenbrunnu, na Moravském poli a u Göllheimu. Pro všechny bitvy disponoval podobným vyprávěcím rámcem, který se skládá z rekapitulace událostí, které ke střetu vedly. Následuje místo a čas boje, poté přechází k popisu účastníků. Otakar Štýrský nejmenoval pouze hlavní velitele zneprátelených armád, ale také jejich jednotlivé oddíly, zvláště pokud se skládaly například z cizinců, jako tomu bylo například u složení armády Bély IV. Uherského v bitvě u Kressenbrunnu nebo ve vojsku Rudolfa Habsburského v bitvě na Moravském poli.³⁷⁴

V popisu jednotlivých bitev lze samozřejmě také najít odchylky. Úvody mohou obsahovat buď rekapitulaci předchozího dění, jako v případě bitvy u Kressenbrunnu, nebo naopak až „lyrický“, obecný úvod jako v případě bitvy u Göllheimu.³⁷⁵ Například v popisu bitvy u Kressenbrunnu je jasné, že Otakar Štýrský byl znalý osob, které se boje zúčastnily na straně českého krále. Pravděpodobně zde mohl vycházet z ústní tradice rakouské či štýrské vyšší společnosti.³⁷⁶ Pro vojsko uherského krále nemohl podobnými znalostmi disponovat, proto je výčet účastníků bitvy velice zobecněn. Konkrétně jsou uvedeny pouze tři osoby, ostatní bojovníci jsou skryti pod výrazy „Uhři“, „všichni Uhři ze Štýrska“ či „Cikáni a Valaši“ nebo „Kumáni“.³⁷⁷ Podrobnější je Otakar Štýrský ve výčtu účastníků v bitvě na Moravském poli. Jmenuje takřka všechny posily armády Přemysla Otakara II. z durynské, saské, míšeňské a slezské oblasti a podrobně je informován i o složkách vojska Rudolfa Habsburského (z Rakous, Štýrska, Korutan, Kraňska, Švábska i Uher).³⁷⁸ Z hlediska třech sledovaných částí – rekapitulace událostí, čas a místo střetu a účastníci věnuje Otakar Štýrský největší pozornost právě účastníkům bitev. Vzhledem k tomu, že kronika byla s veškerou pravděpodobností určena pro šlechtické publikum, mohly se posluchačům právě tyto informace jevit jako nejzajímavější. Ve středoevropském prostoru se během 2. poloviny 13. století začalo

---

³⁷⁴ *Otakar*, v. 6598 nn.

³⁷⁵ *Otakar*, v. 72076–72082: *michel und grôz / wart der krieg und der dôz, / daz gebrehte und der schal / in den her über al, / dô der furst von hôher art / ze kunige geruofet wart / mit maniger lûten krî. – velký a výrazný / byl boj a zvuk / v kterém celé vojsko, / kníže vysokých způsobů / ke králi jel / s křikem mnoha lidí.*

³⁷⁶ *Otakar*, v. 14269–14274; *Otakar*, v. 15267–15277; *Otakar*, v. 15294–15297.

³⁷⁷ *Otakar*, v. 6435.

³⁷⁸ Otakar Štýrský v bitvě na Moravském poli jmenuje i Jindřicha z Lichtensteinu. Tyto verše vedli Andraše Kusterniga k úvahám, že Otakar Štýrský mohl mít od svých mecenášů přímé informace k průběhu bitvy. Kronikáři bylo v roce 1278 přibližně 13 let, proto se s nejvyšší pravděpodobností bitvy osobně neúčastnil. Andreas KUSTERNIG, *Studien zur Schlacht bei Dürnkrot und Jedenspeigen 1278. Quellenproblematik und Schlachtrekonstruktion*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geistwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1981, S. 295, 410, zde především S. 397–399. *Otakar*, v. 16211–16235.

formovat uvědomění si rodové paměti šlechty a zájem o minulost vlastního rodu, lze předpokládat, že zařazení některého z předků do významných bojovných střetů bylo více než žádoucí. Místní určení bitev u Kressenbrunnu a na Moravském poli je poměrně přesné a zvláště v případě Moravského pole ukotveno několika geografickými pojmy (řeky Dyje, Morava, Heinburg, Weidenbach).³⁷⁹ Lze předpokládat, že Otakar mohl v prvním desetiletí 14. století osobně potkat účastníky těchto střetů a získat svědectví přímých účastníků. Andreas Kusternig vyslovil dokonce hypotézu, že bitvy na Moravském poli se mohl zúčastnit otec kronikáře, Dietzmar ouz der Geul.³⁸⁰ V případě bitvy u Göllheimu akcentuje Otakar Štýrský především formování armád u města Alzey, dále je kronikář na lokaci skoupý.³⁸¹

Podobně jako dvorské festivity mohly mít i bitvy u celkovém narativním rámci kroniky určitou funkci. Pro samotného kronikáře a kompozici jeho díla se opět jednalo o určité vyprávěcí předěly, kde mohlo dojít k vyvrcholení či dokonce uzavření vyprávěného politického či mocenského konfliktu. Z hlediska atraktivity textu mohl začlenit popis bojové strategie, zbroje i zbraní, případně nezvyklé složení vojsk. Z pohledu publika se jednalo pravděpodobně o velice významné pasáže, bylo v nich popsáno určité dobrodružství, vojenské strategie, ale i panovnické nebo rytířské ctnosti. Veškeré tyto informace mohly sloužit jako určitá předloha a motivace pro posluchače. Lze předpokládat, že podrobné líčení dvorských slavností a bitev představovalo jednu z úliteb šlechtickému publiku, pro které byla kronika pravděpodobně určena. Tato společenská vrstva mohla mít daleko silnější zájem o určité porovnání se sousedními dvory, především s královskými, než aby je nadlouho zaujaly poměrně suché historické informace, byť byly kronikářem jakkoliv příkrášlené, aby publikum zaujaly.

Kdybychom se měli nyní navrátit k linii panovnických činů Přemysla Otakara II., tak dalším bodem bylo podle Otakara Štýrského smíření a ukotvení daného mírového stavu, po kterém následovala svatba samotného Přemysla Otakara II. s Kunhutou Haličskou, vnučkou

---

³⁷⁹ *Otakar*, v. 15204–15207: *über die Tie gevarn / und für im gewaltlich / in daz lanze ze Österrich / zetal bi der March; – přes Dyji jel / a pro něj mocně / v zemi rakouskou / k údolí Moravy*
Otakar, v. 15309–15311: *ez lac der kunic Ottacker / bi dem Weidenbach uf einem acker, / der was lanc und breit – ležel král Otakar / u Weidenachu na poli, / které bylo dlouhé a široké*

³⁸⁰ Andreas KUSTERNIG, *Studien zur Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen 1278. Quellenproblematik und Schlachtrekonstruktion*, S. 395–410, především S. 399: „Wir können annehmen, dass auch der Vater Otachers selbst im Heere Rudolfs befand. Dass des Reimchronist sich dennoch kein richtiges Bild von den militärisch-taktisch Vorgängen machen konnte, hängt nun einerseits damit zusammen, dass seine Gewährleute sich selbst an relativ untergeordneter Stelle mitten im Kampfgewühl befanden und dadurch keinen Überblick gewinnen konnten, andererseits aber mit den widersprüchlichen Angaben seiner zahlreichen schriftlichen Quellen.“ Otakar Štýrský však svého otce mezi bojovníky výslovně neuvedl.

³⁸¹ *Otakar*, v. 72120–72121: *und komt alle schier / für Alzei ze mir – a tak přišel velký křik / kolem Alzei ku mě; Otakar*, v. 72172–72173: *und bi den hern fuor er / für Alzei her – a okolo páňů projel / k vojku [u] Alzey; Otakar*, v. 72207: *Alzey die stat – město Alzey.*

uherského krále. Tento moment byl však pro štýrského kronikáře problematický hlavně z hlediska předchozího rozvodu Přemysla Otakara II. s Markétou Babenberskou. Tento rozvod lze označit za bod zlomu, kdy se v očích Otakara Štýrského český panovník odvrátil od svých dobrých vlastností.

<i>sît er niht het kinde</i>	<i>poté co děti</i>
<i>bî froun Margreten sîner konen,</i>	<i>s paní Markétou nemohl mít,</i>
<i>daz er im erloubt ze wonen</i>	<i>tak on [papež] dovolil získat je</i>
<i>mit einer andern, die er wolt nemen.</i> ³⁸²	<i>s jinou, kterou by si chtěl vzít.</i>

Kromě obvinění Přemysla Otakara II. z rozvodu z důvodu Markétiny neschopnosti mít děti přidal Otakar Štýrský další historku, která se podle jiných soudobých pramenů, ani podle současných znalostí nezakládá na pravdě. Podle štýrského kronikáře měla být Markéta, sídlící tou dobou v Kremži na Dunaji, otrávena a tím umlčena.³⁸³

Podle názoru Otakara Štýrského po bitvě u Kressenbrunnů začal český král zneužívat nabitě moci, postavení i určité politické prestiže. K doložení tohoto obratu v panovníkově povaze využívá například autoritativní a ne zcela šetrnou správu Štýrska i jiných rakouských, respektive alpských zemí. Příkladem může být třeba hejtmanská vláda (respektive správa ve Štýrsku). Otakar Štýrský upozorňoval několikrát na rychlé střídání hejtmánů z nejrůznějších rodů, oblastí i společenských pozic.³⁸⁴

V očích štýrského kronikáře byla problematická i křížová výprava do Pobaltí, jež je v pramenech české proveniencce (Pokračovatelé Kosmovi, Zbraslavská kronika) adorována. Otakar Štýrský vyčítá českému králi utrpení i smrt mnoha štýrských bojovníků, kteří se tohoto tažení zúčastnili. Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je tato výprava (reálně uskutečněna v zimě 1255) ahistoricky zařazena až za bitvu u Kressenbrunnů.³⁸⁵ V podobném duchu je vylíčeno vojenské tažení českého krále do Bavorska, i jednání s Oldřichem III. Korutanským s výsledkem tzv. poděbradské smlouvy z roku 1268, která zajistila diplomatické připojení Korutan a Kraňska k českému království. K definitivnímu „pokažení“ zprvu dobrých vlastností

---

³⁸² *Otakar*, v. 9207–9210.

³⁸³ *Otakar*, v. 9370–9379.

³⁸⁴ *Otakar*, v. 2418–2419: *der êrsten er her sande / her Witigen ze houbtman*

K roli Vítkovců více viz například Vratislav VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1278*, ČČH 29, 1924, s. 89–110; Týž, *Vítkovci – jejich rodový, majetkový a politický vývoj v letech 1169–1306*, Praha 1971; Bohumír JANOUŠEK, *Poměry v jižních Čechách do roku 1265*, Praha 1960; František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce: část všeobecná. Dílu I. svazek 1, Od nejstarší doby až po vymření pánů z Hradce*, Jindřichův Hradec 1927; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 152 nn.

³⁸⁵ Například *Otakar*, v. 9650–9661, v. 9778–9788.

Příběhy krále Přemysla Otakara II., Fontes rerum bohemicarum II., ed. Josef Emler, Praha 1874, s. 308–309.

Otakar, v. 9592–9596.; *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, Fontes rerum bohemicarum IV., ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 12.

Přemysla Otakara II. dojde v očích Otakara Štýrského v konfrontaci s Rudolfem I. Habsburským, která začíná volbou římského krále v roce 1273, pokračuje žalobou českého krále k Lyonskému koncilu o roku později a končí při teatrálním oblenění před Vídní v listopadu 1276. Tento obrat v životě Přemysla Otakara II. je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* umocněn osudem Seifrida z Mahrenbergu, kterého nechal český král popravit.³⁸⁶ Události vedoucí k bitvě na Moravském poli v srpnu 1278 představují už jen epilog Přemyslových snah o opětovné etablování dřívější moci.³⁸⁷

Celou životní pouť Přemysla Otakara II. shrnuje Otakar Štýrský po pasáži věnující se bitvě na Moravském poli, kdy je začleněn text, který odpovídá kritériím středověkého žánru nářku (Klage).³⁸⁸ Tento text prezentuje ambivalentní postavení českého krále v názorech Otakara Štýrského. Střídavě je upozorněno na Přemyslovy kladné i záporné vlastnosti. Český král je představen jako člověk, který sloužil světu (*Werlt*), který lze chápat jako světskou slávu. Přestal se však bát Boha, což zapříčinilo jeho pád. Podobné zhodnocení životní pouti jiného panovníka se ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* již nevyskytuje, tudíž tato pasáž může ukazovat na výlučné postavení tohoto českého krále v celém textu kroniky.

<i>hie lac erslagen ûf dem plân</i>	<i>zde leží pobit na pláni</i>
<i>der aller tiurste man,</i>	<i>ze všech nejmocnější muž,</i>
<i>der ie getrouc krône,</i>	<i>který kdy nosil korunu,</i>
<i>wan daz er nâch der Werlde lône</i>	<i>kdy se on po světské slávě</i>
<i>mit aller sîner maht</i>	<i>se svou vší mocí</i>
<i>alze sêre vaht.</i>	<i>velmi bojoval.</i>
<i>swaz nâch der Werlt geziuht,</i>	<i>cokoliv po něm svět žádal,</i>
<i>nihtes er daz schiuht,</i>	<i>nic neodmítl</i>
<i>er diente der Werlt dâmit.</i> ³⁸⁹	<i>s tím sloužil světu.</i>

³⁸⁶ Arnošt KRAUS, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902, s. 319.; *Otakar*, v. 11830 nn. *Otakar*, v. 11915–11921.

³⁸⁷ *Otakar*, v. 15201–15211.

³⁸⁸ Monika DECK, *Die Nibelungenklage in der Forschung. Bericht und Kritik*, Frankfurt am Main 1996; Angelika GÜNZBURGER, *Studien zur Nibelungenklage. Forschungsbericht – Bauform der Klage – Personendarstellung*, Frankfurt am Main – Berlin – New York 1983; Daniel SCHÄFER, *Texte von Tod. Zur Darstellung und Sinngebung des Todes im Spätmittelalter*, Göppingen 1995.

³⁸⁹ *Otakar*, v. 16735–16743.; dále výběrem z veršů nářku nad Přemyslem Otakarem II. např. *Otakar*, v. 16781–16799, v. 16949–16961.

Umělecký překlad Jindřich Pokorný, in: Václav Bok – Jindřich Pokorný, *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998, s. 50–63: *Leží zde na bitevní pláni / muž vzácnější než všichni páni / již korunu kdy nosili. / Přespříliš velké úsili / věnoval však dny i léta / lákadlům vezdejšího světa, / ba světu sloužil dnem i nocí / díky své převeliké moci, / a to je prapodivný zvyk.*

Arnošt KRAUS, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902, s. 319.

Osudy Přemysla Otakara II. představovaly pro štyrského kronikáře bohatý zdroj inspirace. Ačkoliv bylo již dříve několikrát řečeno, že středohornoněmečtí veršující kronikáři se nejčastěji soustředili na osudy příslušníků panovnických dynastií, Otakar Štyrský popisoval osudy Přemysla Otakara II. do takové hloubky, že se díky osudům a činům tohoto českého krále dostal i do nižších pater tehdejší společnosti. Stále zůstal v sociálním okruhu panovníka, nicméně podrobně popsal osudy několika jeho služebníků. Jednalo se o olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku, Oldřicha z Drnholce, Seifrida z Mahrenbergu a Miloty z Dědic. Olomoucký biskup je popsán jako moudrý rádce, který krotí příliš ambiciózní, kruté či nereálné plány českého krále. Velkého prostoru se mu dostává zejména při oblenění Přemysla Otakara II. před Vídní v listopadu 1276.³⁹⁰ Oldřich z Drnholce je Otakarem Štyrským charakterizován jako vlk (*von dem Durrenholz der wolf*).³⁹¹ Jako hejtman Korutan, Kraňska a vindické marky mezi lety 1270–1273 hrál důležitou roli v politice českého krále, kterou již Otakar Štyrský chápal jako expanzivní a bez úcty k domácímu obyvatelstvu. Oldřich z Drnholce rovněž sehrál ve verších Otakara Štyrského důležitou roli při zatčení Seifrida z Mahrenbergu.³⁹² Zatímco Oldřich z Drnholce představuje pro Otakara aktivního pobočníka českého krále, umučený Seifrid z Mahrenberga plní roli exemplární oběti Přemysla Otakara II.³⁹³ Mahrenbergův příběh mohl mít podle názoru Otakara Štyrského dohru na Moravském poli právě prostřednictvím Miloty z Dědic.³⁹⁴ Kronikář Otakar využil tyto šlechtické postavy nikoliv soliterně, proto, že bych chtěl nutně upozornit pouze na ně. Naopak, pomocí jejich osudů mohl podrobněji ilustrovat vlastnosti českého krále, které potřeboval v kontextu svého vyprávění uvést – prchlivost, ambicióznost a pýchu v případě spolupráce Přemysla Otakara II. s Brunem ze Schauenburku, rozpínavost a vypočítavost v případě politických intrik s Oldřichem z Drnholce, a krutost se objevuje v příběhu Seifrida z Mahrenbergu i Miloty z Dědic.

K úvaze zůstává, jaké cíle kronikář sledoval při zpracování tohoto obrazu Přemysla Otakara II. Úvahy lze samozřejmě vést i směrem, že Otakar Štyrský neměl žádné velké kompoziční ambice, pro své panovníky neměl předem stanovené žádné role a pouze popisoval jejich osudy. Toto konstatování by však bylo velice zjednodušující. Domnívám se, že Otakar

---

³⁹⁰ *Otakar*, v. 14270 nn.

³⁹¹ *Otakar*, v. 11893.

³⁹² *Otakar*, v. 11830 nn.

³⁹³ *Otakar*, v. 11813–11992

K politické motivaci Mahrenbergova sklonu více viz Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 174; Alfred ORGIS, *Die Beziehungen König Ottokars zum Herzogtum Kärnten von dem Hintergrund der politischen Entwicklungen im 13. Jahrhundert*, in: Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (hgg.), *Böhmisch-österreichische Beziehungen im 13. Jahrhundert: Österreich (einschließlich Steiermark, Kärnten und Krain) im Großreichsprojekt Ottokars II. Přemysl, König von Böhmen: Vorträge des internationalen Symposions vom 26. bis 27. September 1996 in Znaim, Prag 1998*, S. 69–76.

³⁹⁴ *Otakar*, v. 16551 nn.

Štýrský vykreslil tohoto českého krále tak, aby jeho obraz odpovídal pohledu štýrské šlechtické společnosti a aby Přemysl Otakar II. mohl představovat určitý krok k převzetí tamní vlády habsburskou dynastií.³⁹⁵ I díky tomu mohl kronikář vytvořit určité protiklady v pojetí Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského, případně pak jejich synů, kteří ve verších kroniky dohrávali role svých otců.

5.2.2 Rudolf Habsburský

daz mit rehter wal und küir   *že se správným výběrem a volbou*
von Habspurc grâve Ruodolf   *z Habsburku hrabě Rudolf*
*ze rômischen kunic ist erkorn!*³⁹⁶   *na římského krále je korunován!*

Postava Rudolfa Habsburského není na rozdíl od jeho přemyslovského protihráče sledována po celou dobu vlády, nýbrž až od počátku 70. let 13. století. Následně je kronikářem vylíčena jeho životní pouť směřující k volbě římského krále v roce 1273, a v následujících letech Otakar Štýrský komentuje jeho první vladařské kroky jakožto římského krále. Kronikář omlouval některé ne zcela zdařilé činy Rudolfa Habsburského například neutěšenými poměry v říši po dlouhém interregnu či všeobecným úpadkem mravů. Podobně popsal i problematiku nastolení habsburské vlády v Rakousích, které může prezentovat například povstání ve Vídni v roce 1288, kde se Vídeňané domáhali svých starých práv. Podle výkladu Otakara Štýrského tyto vídeňské nepokoje zapříčinily šlechtické povstání v celých Rakousích. Vídeňští měšťané se opevnili na vrcholu Kahlenberg. Jednání s Habsburky podle podání Otakara Štýrského inicioval opat skotského kláštera. Pro ověření této Otakarovy verze však není k dispozici žádný spolehlivý dobový pramen.³⁹⁷

Stopy počátků vlády Rudolfa Habsburského v Rakousích nebyly idylické, a i v dílech současníků Otakara Štýrského lze vysledovat zmínky svědčící takřka o opaku. V otázce složitého přijetí Rudolfa Habsburského jako nového vládce nad Rakousy je možná komparace s textem Seifrida Helblinga (narozen 1230 – zemřel po počátku 14. století). Tato komparace se zakládá na podobném námětu, jazyku a veršované podobě díla, byť celková tvorba Otakara Štýrského a Seifrida Helblinga vykazuje jinak mnoho odlišností, například motivace autora,

³⁹⁵ K této myšlence především Christian, ROHR, *Přemysl Otakar II. – ein Wegbereiter der Habsburger?*, in: Tamtéž, S. 25–37.

³⁹⁶ *Otakar*, v. 12575–12577.

³⁹⁷ *Otakar*, v. 65499 nn., dále *Otakar*, v. 66263 nn.; *Otakar*, v. 65507–65510. V podobném tónu se vyjadřoval básník a satirik Seifried Helbling. Více viz Ursula LIEBERTZ-GRÜN, *Seifried Helbling. Satiren kontra Habsburg*, München 1981, S. 8. Povstání v celých Rakousích se však odehrálo až v roce 1297, tedy několik let po událostech ve Vídni.

množství dochovaného textu a sociální příslušnost... Nicméně právě tyto odlišnosti též dokazují rozporuplný obraz přijetí habsburské vlády v rakouských a alpských zemích.

Seifrid Helbling byl básník a satirik, pocházel z dnešní vídeňské čtvrti Nußdorf. V Helblingově době se jednalo o samostatnou obec. Podobně jako Jans Enikel pocházel i tento autor z vyšší vrstvy, ovšem pravděpodobně nedisponoval žádným šlechtickým titulem. Z jeho díla se nedochoval kompaktní text, nýbrž jednotlivé básně, ve kterých komentoval soudobé dění. I z Helblingova sdělení vyplývá, že mnozí obyvatelé Rakous nepřijali habsburskou vládu s nadšením – naříkali nad novým cizím panovníkem, který není znalý rakouských zvyků a místo toho zavádí švábské mravy.³⁹⁸

<i>Ey, künec Ruodolf, sît ir getriu</i>	<i>Ach, král Rudolf, od té doby, co přislíbil</i>
<i>roemisch erd, sô klag iu</i>	<i>římskou zem, tak žaluji vám</i>
<i>und iuwern Swâben allen gelîch.</i>	<i>a jejich všichni Švábové také.</i>
<i>ich armez lant Ôsterrîch.</i> ³⁹⁹	<i>já lituji zemi rakouskou</i>

Povstání v Rakousích, které podle Otakara Štýrského iniciovala tamní šlechta, se podle dalších dostupných pramenů a literatury odehrálo až na sklonku 90. let 13. století (1296–1298). Štýrský kronikář však tyto události bezprostředně spojil s povstáním ve Vídni, které se odehrálo o deset let předtím a bylo namířeno proti Rudolfu I. Habsburskému. Otakar Štýrský nabízí však následující scénář: čtyři, blíže neidentifikovaní rakouští šlechtici, se setkali s českým králem Václavem II., a pravděpodobně ujednali nějaké spojení proti Albrechtu Habsburskému, včetně zapojení konkurenčního Adolfa Nasavského. Otakar Štýrský vylíčil tyto události jako jednání spolčených šlechticů mezi českým králem a Habsburkem.⁴⁰⁰ Tento exkurz do tvorby dalšího z literátů rakouských a alpských zemí ukazuje, že přijetí habsburské vlády nad Rakousy nebylo bezkonfliktní a na určité peripetie nebylo pozapomenuto ani v následujících letech. Tyto prožitky zasáhly podle sociálního zařazení autorů jejich literárních zpracování především šlechtickou, případně měšťanskou společností. Tyto společenské vrstvy pravděpodobně cítily jistou ublíženost a osekání svých tradičních práv, vázaných nejen ke správě země, ale i k tématům majetku a postavení ve společnosti v okolí panovníka.

---

³⁹⁸ Mimo kritiky Rudolfa Habsburského Helbling kritizoval i vrcholné domácí rakouské představitele. Na rozdíl od Otakara Štýrského jeho dochované dílo nepůsobí jako určitá obhajoba domovské oblasti před cizími vládci, ale jako kritika všech špatností, novot a rozvolněných mravů napříč společností. Více viz Reinhold HANGLER, *Seifrid Helbling. Ein mittelhochdeutscher Dichter aus der Umgebung des Stiftes Zwettl*, Göppingen 1995, S. 12. Zatímco Ursula Liebertz-Grün považuje Seifrida Helblinga za kritika cizích, především habsburských vlivů, Reinhold Hangler předpokládal, že Helbling byl též kritik domácích společenských poměr. Hangler své teze bohužel nestihl více prosadit, zemřel předčasně před dokončením celé své disertační práce (Reinhold HANGLER, *Seifrid Helbling. Ein mittelhochdeutscher Dichter aus der Umgebung des Stiftes Zwettl*, Göppingen 1995.), která byla vydaná nedokončená im memoriam.

³⁹⁹ Seifried Helbling (SH V, 3–7), in: Ursula LIEBERTZ-GRÜN, *Seifried Helbling*, S. 46.

⁴⁰⁰ *Otakar*, v. 66263 nn.

Pokud bychom se měli opět navrátit k soupeření Rudolfa Habsburského s Přemyslem Otakarem II. ve verších kroniky Otakara Štýrského, vedly Habsburkovy další kroky k definitivnímu vyrovnání se s Přemyslem Otakarem II. Rudolfovo etablování moci v říšské oblasti mělo zahrnovat i obnovení říšské moci v rakouských a alpských zemích. Rudolfovy opětovné žádosti o předání vlády nad těmito regiony se nesetkaly u českého krále s úspěchem ani s pochopením. K definitivnímu vyjasnění této otázky mělo dojít před Vídní na podzim roku 1276, kdy při teatrálním oblenění předal Přemysl Otakar II. Habsburkovi korouhve všech svých zemí, nazpět však obdržel pouze Čechy a Moravu.⁴⁰¹ Celá konfrontace Přemyslovce a Habsburka je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* ukončena v pasáži o bitvě na Moravském poli. Obsah této části kroniky byl již nastíněn v podkapitole věnující se Přemyslu Otakaru II. Kronikář oběma znepráteným panovníkům přiznal ctnost a sílu (*beidiu ellen unde kraft*), ovšem z hlediska celého obsahu a kompozice kroniky je zřejmé, že v tomto sporu stranil Habsburkovi.⁴⁰²

Následující desetiletí Rudolfovy vlády až do jeho úmrtí v roce 1291 je představeno (až na malé problémy například v rakouských zemích) jako doba klidné stabilizace habsburské moci a konsolidace poměrů uvnitř Říše. Podobný narativ byl mimochodem převzat do některých historiografických textů konce 19. a počátku 20. století.⁴⁰³ Zhodnocení odkazu Rudolfa I. Habsburského je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* přetaveno do určité formy nekrologu. Nejedná se o jinotajně pojatý nárek jako v případě smrti Přemysla Otakara II., ale o pochvalně laděný nekrolog.

<i>Daz ich ein epitaphium</i>	<i>Tak já epitaf</i>
<i>von wârhaften sachen</i>	<i>o pravdivých věcech</i>
<i>über in solde machen,</i>	<i>o jeho poctivých činech,</i>
<i>daz müest alsô ergân,</i>	<i>k nim to musí také vést,</i>
<i>daz daran müeste stân</i>	<i>že potom musí stát</i>
<i>gemâlt oder ergraben</i>	<i>namalovaný nebo vyrytý</i>
<i>oder mit buochstaben</i>	<i>nebo písmeny</i>
<i>ûf den stein geschriben</i>	<i>na kámen napsaný</i>
<i>die tugent, die der kunic getriben</i>	<i>ctnosti, které král ovládal</i>
<i>bî sînen tagen hât.</i> ⁴⁰⁴	<i>za jeho dní.</i>

⁴⁰¹ *Otakar*, v. 14132–14142.

⁴⁰² *Otakar*, v. 16791–16799.

⁴⁰³ Tento narativ nechal do historiografie zakořenit především Oswald REDLICH, *Rudolf von Habsburg. Das deutsche Reich nach dem Untergange des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903, S. 811 nn.

⁴⁰⁴ *Otakar*, v. 39175–39184.

Ke zhodnocení vlády Rudolfa I. Habsburského v textu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* je možné poznamenat následující: kronikář sledoval panovníka od jeho volby římským králem, a akcentoval jeho etablování v Říši, které probíhalo podle jeho názoru relativně bez problémů, na rozdíl od nastolení vlády v Rakousích, jež bylo komplikováno nejen uvedeným povstáním. Druhou příčinu těchto komplikací a zároveň významnou vyprávěcí linku představuje soupeření Rudolfa Habsburského s Přemyslem Otakarem II. Závěr Rudolfova života a vlády vylíčil kronikář již jako poměrně klidnou stabilizaci jeho rodové moci, která měla přejít do rukou jeho syna Albrechta. Rudolf Habsburský představuje pro kronikáře Otakara Štýrského dobrý uzavřený panovnický život v protikladu k obrazu života Přemysla Otakara II. Další „role“ Rudolfa Habsburského v textu Otakarovy kroniky spočívá v jeho přínosu kronikářově širší domovské oblasti. V tomto případě představoval Rudolf prvek určité stabilizace a počátku nové éry. Vykreslením Habsburkových osudů ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* byl mimo jiné položen základ narativu „chudého a spravedlivého švábského hraběte“, který byl naplno využit v historiografii od 19. století.

5.2.3 Václav II. a Albrecht Habsburský

*waz hulf, ob ich daz lange seit,
mit wie getâner rîcheit
man den kunic werden
bestatte zuo der erden?*⁴⁰⁵

*Co pomůže, pokud já již dlouho [vím],
s jak budovanou mocí
bude král
pohřben do země?*

*herzog Albreht began
flîzen sich in sîner jugent
ellens, zuhte unde tugent
und aller der êren
die man mac gekêren
an ein fursten mit lob.*⁴⁰⁶

*vévoda Albrecht započal
pilně pěstovat v jeho mládí
čest, urozenost a rytířskou ctnost
a všechny ctnosti
které mohou obrátit
jednoho vladaře ke chvále.*

Václav II. a Albrecht Habsburský jsou ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* představeni jako protikladné osobnosti. Václav II. je do děje zařazen již ve svém dětství, a to v roce 1276, kdy je po oblenění a následném smíru svého otce s Rudolfem Habsburským před Vídní zasnouben s Jitkou-Gutou Habsburskou. Následné braniborské zajetí a léta do Václavova návratu do Čech (1283) nejsou takřka komentována. Samostatné panovnické činy začal Václav

⁴⁰⁵ *Otakar*, v. 86539–86543.

⁴⁰⁶ *Otakar*, v. 22863–22869.

II. vykonávat až po vyrovnání se se Závíšem z Falkenštejna a po jeho popravě na hradě Hluboká.⁴⁰⁷ Jako základní vlastnost Václava II. uvádí Otakar Štýrský lstivost, a i v celkovém spektru povahových i fyzických vlastností jej odlišuje od jeho otce Přemysla Otakara II. Zatímco Přemysl Otakar II. rozmnožoval své državy různými cestami, od vojenských výprav a bitev k diplomatickému jednání, Václav II. se spoléhal pouze na diplomacii spojenou s velkou dávkou lsti i nerovného jednání za pomoci nejrůznějších kompliců, například biskupa Bernarda z Kamence. Zahraniční politika směřovaná do Polska a Uher sice tvoří ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* velkou část vyprávěných vladařských aktivit Václava II., ovšem je nutné mít na paměti jeden předpoklad – štýrský kronikář měl mnohem menší šanci dostat se ke spolehlivým informacím z těchto lokalit, proto jsou tyto pasáže více než jiné plné fabulací a nejasností.⁴⁰⁸ Tato pasáž může být dobrým příkladem – Otakar Štýrský velmi často umísťoval do bezprostředního okolí různé osobnosti z řad dobové diplomacie, jejichž pomoci podle kronikáře panovník vděčil za své veškeré území, finanční a politické zisky. Skon Václava II. Otakar Štýrský okořenil smyšlenou historkou, která nemá v jiném prameni období – český král byl prý otráven jakousi konkubínou. Po tomto příběhu navázal Otakar Štýrský uspořádáním poslední vůle Václava II., v podobném duchu jako ve Zbraslavské kronice.⁴⁰⁹

V interpretaci postavení a role Václava II. v kompozici *Veršované kroniky Otakara Štýrského* lze opět zdůraznit několik hledisek, které mohly být důležité jak pro samotného kronikáře při budování určitých dějových i významových linek vyprávění, tak samozřejmě i pro jeho publikum v rámci orientace v ději. Václav II. je vylíčen jinak než jeho otec Přemysl Otakar II., v podstatě jsou postaveni do protikladu jako fyzicky slabý panovník a panovník silný, vynikající v boji a vojenských výpravách. V souvislosti s těmito fyzickými charakteristikami akcentoval Otakar Štýrský ve vládě Václava II. politická jednání, a verše vztahující se k tomuto českému králi byly oprostěny od líčení vojenských tažení. Tento

---

⁴⁰⁷ Otakar, v. 20685–20688.

⁴⁰⁸ Otakar, v. 21730 nn.; v. 22498–22506.

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Biskup Bernard z Kamence, zakladatel, kancléř, rádce a diplomat*, in: Dana Dvořáčková-Malá (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku*, Praha 2006, s. 107–121; Josef ŠUSTA, *Václav II. a koruna polská*, ČČH 20, 1915, především s. 313–346.

⁴⁰⁹ Otakar, v. 86306 nn.

Pasáže o otravě a podivné nemoci Otakar, v. 86310–86326: *und grôzer krancheit phlæge / kunic Wenzlâ der alt, / darumbe îlt erb alt. / er was ergangen niht ein jâr, / daz sich die erzte sîn verziegen. / man begund etlichen herren / daz dinc ze übel kêren / und die schulde geben, / er verlür von gift sîn leben*

A hroznou nemocí trpěl / starý král Václav / proto pospíchal s dědictvím. / sešel za jeden rok, / že lékaře sezval. / zařal si zvat jednotlivé pány / že věci se k horšímu obrátili / a za vinu dal, / že jed jej připravil o život

Petra Žitavského Kronika zbraslavská, *Fontes rerum bohemicarum IV.*, ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 95 nn.

Vylíčení královny nemoci a utrpení je samozřejmě ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* a ve Zbraslavské kronice odlišné.

protiklad byl opět převzat i moderní historiografií.⁴¹⁰ Díky mocenským ambicím předposledního přemyslovského krále začlenil kronikář Otakar do svého díla události z polských a uherských regionů, přičemž především u událostí z Polska se jedná o nevídané obsahové obohacení textu. Postava Václava II. umožnila Otakarovi Štýrskému do své narativní strategie začlenit panovníka oproti svým současníkům slabého jak fyzicky, tak v jistém ohledu mentálně, což je doloženo především lstivým chováním, které v dobovém kodexu dobrých vlastností jistě nemělo místo. V jistém ohledu může být Václav II. chápán jako odrazující příklad pro recipienty kroniky, byť intenzita negativního vykreslení značně kolísá a za pochvalné může být označena například porážka Adolfa Nasavského ve spolupráci s Albrechtem Habsburským. V takovém to ne zcela jasném zpracování povahových vlastností českého krále může být skryto i další ponaučení pro recipienty kroniky – chování člověka nemusí být vždy jasné, přímočaré a čitelné. Koneckonců takto i vyznívá vykreslení života, osudu a povahy Václava II. ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*.

Albrecht Habsburský naopak představoval pro Otakara Štýrského jistý vzor všech panovnických ctností. Tento bezproblémový obraz provázel ve verších štýrského kronikáře habsburského panovníka především v počátcích jeho vladařských aktivit. Nejenom že v představení Albrechta a jeho uvedení na scénu akcentuje všechny dobré vlastnosti, ovšem navíc připodobňuje Habsburka k biblickým hrdinům, například ke králi Davidovi nebo k moudrému Šalamounovi. Albrechtův dvůr dokonce přirovnal ke dvoru císaře Fridricha Barbarossy.⁴¹¹ Tato přirovnání slouží nejenom k adoraci panovníka, ale ukazují opět i na předpokládaný přehled publika, které muselo mít jasné informace o věhlasu daných postav. V případě připomenutí císaře Fridricha se může jednat o určitý odkaz na slavnou epochu říšských dějin. Bylo by velmi zajímavé posoudit, zda a jakým způsobem byly tyto postavy vyličené v Otakarově ztracené „Kaiserbuch“, nicméně tyto úvahy jsou vzhledem ke ztrátě textu bezpředmětné.

I přes tyto zvýrazněné ctnosti nebyla Albrechtova vláda bezproblémová. Provázely ji četné střety se salcburským arcibiskupstvím i nedostatečná prezentace habsburské moci v rakouských zemích. Zásadním vladařským činem Albrechta Habsburského byla podle *Veršované kroniky Otakara Štýrského* bitva u Göllheimu proti Adolfu Nasavskému a následné, respektive opětovné ukotvení habsburské moci na poli římské říše. Adolf Nasavský je ve většině případů do děje zahrnut pouze v konfrontaci s Albrechtem Habsburským. Otakar

---

⁴¹⁰ Velmi důrazně například Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha I, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 1917.

⁴¹¹ *Otakar*, v. 22869–22932. U žádného jiného panovníka se ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* podobně dlouhý popis ctností a kvalit nevyskytuje.

Štýrský zřejmě uznával jeho společenské postavení a případné vladařské kvality (*der herzog von höher art*), ale prostor pro vylíčení jeho celé vlády nevytvořil.⁴¹² Pro všechny současníky musela být velkým šokem vražda Albrechta Habsburského jeho synovcem Janem (později řečeným Parricidou) 1. května 1308. Otakar Štýrský dal celý incident za vinu satanovi, který k takovému činu vévodu Jana navedl.⁴¹³

Albrecht Habsburský představoval ve vyprávěcí strategii Otakara Štýrského přirozeného nástupce svého otce, na jehož činnost navázal především udržením vlády v oblastech, do kterých byla habsburská moc rozšířena v předchozích desetiletích. Nový moment představuje začlenění nadpřirození d'ábelské moci, která byla podle kronikáře zodpovědná za vraždu Albrechta Habsburského. Toto vysvětlení pravděpodobně nemuselo nutně být jen dramatickou úlitbou pro recipienty kroniky. Kronikář mohl tímto způsobem nahradit nedostatek informací k dané problematice, případně zakrýt možnosti ohledně motivace Jana Parricidy, která by poškodila chtěný obraz Albrechta Habsburského.

V tématu postav panovníků na stránkách *Veršované kroniky Otakara Štýrského* se lze pozastavit nad posledním českým králem z roku Přemyslovců, nad Václavem III. Jeho krátká vláda může být navíc dobrým příkladem, kdy kroniky, které byly sepsány v rozdílných kronikářských dílnách, různým jazykem a pro různé publikum, mohou posloužit jako dobrý komparační materiál. Nikoliv tentokrát pro funkčnost vyprávěcí strategie vztažené k jednotlivým postavám v rámci *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, ale pro určité společné rysy dějepisectví daného období napříč žánry a regiony. V tomto případě se jasně nabízí komparace *Veršované kroniky Otakara Štýrského* se *Zbraslavskou kronikou*. Oba dva kronikáři pojímají vládu Václava III. jako odrazující příklad. Mladý nadějný život je zmařený, a to především díky špatnému přístupu k povinnostem středověkého panovníka. Vladařské aktivity Václava III. v Uhrách jsou v obou textech zmíněny spíše okrajově, větší pozornost je věnována nedobrym vlastnostem a špatnému způsobu vlády v českém království po smrti Václava II. Obě dvě kroniky se shodují ve třech bodech. První bod představují špatné zvyky, pití, hazard a rozdávání královského majetku. Druhý bod zahrnuje průběh olomoucké vraždy, a to při určení místa, doby i údajného vraha. Kronikáři neopomínají ani důvod cesty do Olomouce, tedy tažení do Polska (respektive proti Krakovu). Třetím bodem shody je náрек nad zmařeným mladým životem a osiřelým královstvím.⁴¹⁴

---

⁴¹² *Otakar*, v. 70985–70992.

⁴¹³ *Otakar*, v. 92762 nn. Celé pasáži o vraždě Albrechta Habsburského při přechodu řeky Rusy předchází dlouhá polemická pasáž o tom, jak byl Jan Parricida naveden k tomuto činu d'áblem a celým peklem. Například *Otakar*, v. 93765–93786, v. 94589–94598.

⁴¹⁴ Ke kontextu politických souvislostí podrobněji viz Miloš VYSTYD, *Die Steirische Reimchronik und die Königsaller Chronik*, *MIÖG* 34, 1913, S. 218 nn; Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec*

Nárek nad přemyslovskou dynastií vymřelou po meči je nepochybně zajímavou součástí obou kronik. Více než k úvahám o případné těžko doložitelné vzájemné inspiraci je možné tuto pasáž využít k dalšímu poznání tohoto středověkého sub-žánru. *Veršovaná kronika Otakar Štýrského* je plná podobných kratších i rozsáhlejších nářků nad zemřelými panovníky. V kompozici kroniky se zařazení nářku zdá dokonce projevem povinné úcty k dané osobě a využití tohoto prostoru ke zhodnocení jejich vlastností a případně vlády. Nárek nad Václavem III. a přemyslovskou dynastií má ve štýrské veršované kronice i v textu zbraslavských opatů mnoho společného. Nejprve kronikáři shodně upozornili na špatné zvyky a mravy mladého českého krále. Popíjení po nocích, hazardní hry a rozdávání z královského majetku nejsou za chvályhodné považovány ani v jednom textu, byť Otakar Štýrský si neodpustil poněkud zdlouhavější vylíčení těchto panovnickových aktivit. Dále je akcentován průběh celé vraždy. Zde je podrobnější Zbraslavská kronika, nicméně Otakar Štýrský přidává opět v dalších dostupných pramenech neověřitelnou historiku o hře v kostky, na základě které měl být vybrán vrah. Závěrečné věty, již konkrétní nárek, v obou kronikách zahrnuje smutek nad zmařeným mladým životem i nad osiřelými Čechami. Otakar Štýrský ještě za všechny hříchy přivolal na českou zemi kletby, které vyřkl biblický král David po smrti Jonathana.⁴¹⁵

---

na českém trůně, České Budějovice 2007; Josef ŽEMLIČKA, *Smrt posledního Přemyslovce jako součást evropské dynastické výměny*, in: Milada Studničková (ed.), *Čechy jsou plné kostelů / Boemia plena est ecclesiis*, kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc., Praha 2010, s. 377–384.

⁴¹⁵ Zhodnocení života Václava III. lze jak ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, tak v *Kronice zbraslavské* rozdělit na tři části – na představení králových špatných zvyků, na vylíčení okolností olomoucké vraždy a na závěrečný nárek nad zmařeným mladým životem a nad osiřelou zemí: Špatné zvyky:

Otakar, v. 89061–89079: *sīne suppan / machten den man / gar ungerātan. / ich sag iu, was si tāten. / den sterkisten wīn, / der in dem lande moht gesīn, / des heizen si in alliu zil trinken sō vil, / daz er sich niht versan / und aller tugent im zeran. / ir dheiner im daz wert. / so der tac alsō wart verzert / und ez gie an die naht, / dô het mit sīner maht / den wīn die sinne im benom. / Alrēst danne zuo im kom / ein geselleschaft. / listic und schalschaft / wāren si mit im*

Kronika zbraslavská, s. 107: *Incepi namque regis teneri etas lasciva cum lascivientibus suis coetaneis lascivire, vinum usque ad ebrietatem bibere, noctes in potu iusompnes deducere, commessacionibus studere et omnia, ad que iuventitus impulsus pronos ac corruptos unclinat animos, non ut licuit, sed ut libuit, adimplere.*

In noctis vero tempore cum filii baronum, qui ad hoc aptati ad regem fuerant, ut aliquid subtiliter ab eo extorquerent, ipsum regem vino estuare conspicerent, bona regalia petebant et plurima obtinebant

Olomoucká vražda:

Otakar, v. 89588–89607: *dô er hinze Olmunz kam, / dô nāhest im sīn ende. / den boeswiht unbehende / diu gir vaste ruote / darzuo, daz er volfuorte / den schedlichen mein. / si wurden des enein, / dô der kunic slāfes phlac / umbe einen mittentac, / dô giengen dise zwēne hin / und vil gesindes mit in / geriht in daz hūs, / dā der kunic pūs / und gemaches phlac / umb einen mittentac. / do si kōmen in die herberge, / nū hōrt die grōzen erge, / die der mordær ane vie. / der kunic her gegen im gie / an einer stiegen zetal*

Kronika zbraslavská, s. 107: *Cum vero Wenceslaus rex in Olomuncz civitatem pervenisset, ac in domo decani maioris ecclesie maneret, flebile auspiciū ac fatum lamentabile inchoati ptocessum itineris, proch dolor, impedivit.*

...

Cumenim estivo tempore ad refrigerandum se solus esset in palacio, camisia solum indutus et pallio, quidam non homo utique censendus, sed potius sathene socius, auctor sceleris, hostis nature, fex et fetor omnis malicie, ad iuvenem minime insidias suspicantem accessit ac ipsum opportunitatem habens tribus latalibus vulneribus sauciavit et aufugit.

K úvaze při tomto tématu zůstává, zda byl věhlas špatného jednání Václava III. tak výrazný, že došlo k jeho nezávislému zaznamenání dvěma soudobými kronikáři, nebo zda se jeden inspiroval nějakým způsobem v díle druhého. Bádání nevylučuje ani jednu možnost.⁴¹⁶ Lze uvažovat i o jiných zdrojích obou kronikářů, ovšem v tomto případě by se jednalo o námět na rozsáhlejší samostatnou studii. Frekventovanou otázkou stále zůstává, zda Otakar Štýrský znal text Zbraslavské kroniky (či naopak). Tyto eventuality nelze spolehlivě ani prokázat, ani vyvrátit. V úvahách badatelů stále figuruje možnost cesty kronikáře Otakara do Prahy na korunovací Václava II., ovšem o jeho hypotetickém programu a možnostech studia domácího písemnictví doklady opravdu neexistují.

Stejný námět, podobná fakta, avšak odlišné zpracování především v otázce biblických přirovnání ukazuje na rozdílné motivace a cíle obou kronikářů. Pro Otakara Štýrského mohl Václav III. představovat zkaženého panovníka ze sousední země, vykresleného s jistým odstupem až posměchem. Pro zbraslavského kronikáře se naopak jednalo o politováníhodnou situaci, ve které ještě musel hledat ospravedlnění pro špatné činy syna takového dobrého otce, jakého pro něj představoval Václav II.

***

Zhodnotit *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* v celé její šíři a jejím rozsahu je jistě nesnadný úkol. Nejen mezi vybranými kronikami (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika* a *Kniha o knížatech Janse Enikela*), ale i v širším spektru středověkých narativních pramenů.

Miramur tamen omnes, quod tam immensi flagicii perpetratur adhuc usque hodie, quis pro certo fuerit, ignoratur. Miles tamen quidam dictus Cunradus de Botenstein nacione Thuringus cultellum sanguinoletum in manu baiulans de pallacio prosillire et currere visus fuit, qui per illos, qui foris fuerent, statim rapitur et ut occisor regis, atequam loqueretur verba aliqua, occiditur; si ille sive alius reus sit, nescio, Deus scit, hoc autem scio et notu mest omnio populo, quod illius iuvenis regis ruina innumerabilium malorum tribuit incrementa.

Nářek:

Otakar, v. 89702–89730: nū muoz man im doch jehen, / swes ir deheiner gert, / daz er des ie wart gewert, / sō daz er sich nie liez bevillen / ze tuon iren willen. / daran was er unverdrozzen. / er sold ouch haben genozzen, / daz si nū ze Bêheimlant / deheinen erbeherren hânt. / den fluoch, den Davit las / dem gebirg, dâ Jonatas, / der dâ noc hmit strîte warp, / unde sîn geselschaft starp, / den fluoch durch kleglichen sit / der kunic tet dâmit: / er sprach: ir berge Gelboë, / ûf iuch sol komen niht mê / davon ze wahren phlegen / gras, wurzen, bluomen, krût, / sît Jonatas der trût, / der menlich, starc, hōchgeborn / ûf iu daz leben hât verlorn / und geliten den pin; / des müezt verfluocht sîn! – / der und aller fluoch, / die in dheimem buoch / indert geschriben stânt, / der wunsch ich über Bêheimlant.

Zbraslavská kronika, s. 109: *Per morsum mortis regum generacio fortis / Sic est devicta, stirps mascula nulla relicta. Feminei sexus mansit tantummodo nexus; Hinc mestum thema dic gens orbata Bohema. En, nunc constrictus iacet hic rex a nece victus Heu naturalis, fit nunquam rex tibi talis. Regnum iure gemis, quia regibus ecce Bohemis Septem privaris et sic misere viduaris. Est factum triste, rex septimus ultimus iste, In quo natura cuncto populo placitura Sic est deleta, gemitu gens tota repleta. Sponso sponsa caret, de quo nunc nubilis aret Terra Bohemorum paciens augmenta malorum.* Překlady do českého jazyka nejsou uvedeny, k dispozici je kritická edice Zbraslavské kroniky v českém jazyce *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae Regiae*, edd. František Heřmanský – Rudolf Mertlík, Praha 1976.

⁴¹⁶ Miloš VYSTYD, *Die steirische Reimchronik und die Königsaler Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, MIÖG 34, 1913, S. 226–254.

Nevšední není nejenom rozsah přes 98 000 veršů, ale i tematický záběr kronikáře. Hlavní pole působnosti je směřováno do dějin střeoevropské oblasti. Obzvlášť pečlivě Otakar Štýrský sleduje vývoj mezi lety 1246–1309 v oblasti Rakous, Štýrska, Bavorska a Salcburska, následují události v českém království. Dalším sledovaným regionem jsou Uhry, jejichž dějiny jsou shrnuty do uherských nájezdů na Štýrsko v 50. letech 13. století a do dalších kontaktů Přemysla Otakara II. s arpádovskou dynastií (bitva u Kressenbrunn, svatba českého krále s Kunhutou Haličskou a svatba neteře Přemysla Otakara II. pod Bratislavou v roce 1264). Další prostor ve verších této kroniky je věnován dějinám Francie, částečně Anglie, italských oblastí, a též pádu křižáckého hradu Akkon. Tato témata jsou však většinou zařazena bez propracovanějšího kontextu a pravděpodobně mají pouze rozšířit a oživit zbylé vyprávění orientované na Otakarovu domovskou oblast a její bezprostřední sousedy. Podobné oživení skýtají i jisté „skandální“ příběhy, vřazené do textu. K těmto příběhům lze zařadit například zprávy o zemětřesení v Itálii, silných bouřích v Bavorsku nebo o náletech kobylek a pelikánů na Štýrsko. Zprávy o nestandardních meteorologických úkazech jsou velmi krátké a bez přesahů do dalšího obsahu kroniky. V podobném duchu jsou zařazeny i určité pověsti, například o muži z Verdunu, který zaprodal svou duši zlým silám, nebo adaptace pověsti z Korutan a Štýrska o zázračném prstenu, který uzdravuje rány bojovníkům. Takovéto odbočky nemusí být zas tak překvapivé, pokud si uvědomíme, že mnozí středověcí kronikáři vycházeli vstříc publiku, do textů zařazovali senzační události a s chutí popisovali vše, co bylo neobvyklé. Naopak běžné, každodenní věci se často nejen na stránky kronik, ale ani do jiných historických pramenů nedostaly.

Z těchto faktů lze vyvodit další poznatky o možné práci na kompozici kroniky: Otakar Štýrský disponoval dobrým přehledem o své domovské oblasti i o regionech v bezprostředním sousedství, o čemž svědčí nejenom velké množství informací, ale i jejich vzájemné provázání a propojení. Toto tvoří jádro jeho kroniky. Naopak určitá oživení představuje dění v regionech, o kterých Otakar tak dobře informován nebyl. Tam se jedná o torzovité vyprávění koncentrované na události, které významem překročily danou oblast. Dalším způsobem oživení bylo převyprávění nestandardních meteorologických, katastrofických nebo nadpřirozených událostí.

Pokud bychom vycházeli z předmluvy Otakarovy kroniky, je možné uvažovat o tom, že už tak úctyhodný rozsah díla byl ještě větší, jelikož Otakar v předmluvě uvádí, že bude psát i o králích z Persie a Asýrie. Tímto obsahem by bylo pak možné zařadit dílo Otakara Štýrského k žánru světových kronik, zatímco podle dochovaného stavu se řadí spíše ke kronikám zemským, či regionálním.

Ze všech vybraných kronik lze v textu Otakara Štýrského nejpodrobněji sledovat vývoj v českém království. V *Německé císařské kronice* jsou české dějiny shrnuty do tažení Karla Velikého přes české země a další přeshraniční kontakty. V druhém dodatku je krátce zmíněn Přemysl Otakar II. a jeho role v interregnu v římské říši. U Janse Enikela se zájem o české království zredukoval na krátké informace o popisu národů ve *Světové kronice*, a v *Knize o knížatech* kupodivu také nejsou Čechy – byť to byl poměrně mocný soused babenberské dynastie – podrobněji a kontinuálně sledovány. Zmínky lze najít v případě bitvy u Lávy. Jistou výjimku tvoří druhý dodatek Enikelovy *Světové kroniky*, kde je stručně pojednáno o převzetí vlády nad Rakousy přemyslovskou dynastií. Opravdu kontinuálně sleduje dějiny českého království pouze *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*. Kronikář krátce shrnul osobnost Václava I. U něj v ohledu kontinuity dějin českého království navázal na Janse Enikela, který Václava I. představil jako protivníka Fridricha Bojovného, a jejich střety nechal vyvrcholit bitvou u Lávy. Značný prostor je věnovaný Přemyslu Otakaru II., u kterého štýrský kronikář popisuje celou vládu. Soustředil se především na zahraniční politiku (uchopení moci v Rakousích, spory s Bélou IV. o Štýrsko, spory s Bavorskem i se salcburským arcibiskupstvím, neúspěšná kandidatura na římského krále, a spory s Rudolfem Habsburským, které vedly až k oblenění před Vídní v roce 1276 a k bitvě na Moravském poli o dva roky později).

Dějiny českého království představují pro Otakara Štýrského příběhy českých panovníků, proto po Přemyslu Otakaru II. přebral pomyslnou štafetu Václav II., jehož kronikář taktéž sledoval po celou dobu jeho politického působení, od zasnub a dětské svatby s Jitkou-Gutou Habsburskou, k jejich skutečné svatbě v Chebu a kontaktům s Rudolfem Habsburským, které se od doby jeho otce v očích Otakara Štýrského urovnaly. Samostatné vladařské skutky začal Václav II. (nejen) podle názoru Otakara Štýrského provádět až po vyrovnání se se Závíšem z Falkenštejna a po jeho popravě. Ke stěžejním bodům vlády Václava II. ve verších Otakarovy kroniky patří korunovace na českého krále, spojenectví s Albrechtem Habsburským proti Adolfu Nasavskému, a zájem o Polsko a Uhry. Linie domácí politiky není opět příliš sledována, například rozvoj těžby stříbra je promítnut pouze do tažení Albrechta Habsburského do Čech a porážky jeho vojska u Kutné Hory v roce 1304. Příběh posledního z přemyslovských králů, Václava III., je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* popsán podobnou narativní strategií jako ve Zbraslavské kronice. Vzájemná inspirace těchto kronik je možná, nikoliv však zaručená. Obě dvě kroniky líčí Václava III. jako mladíka se zkaženými mravy, který za toto morální pochybení zaplatil brzkou smrtí. Suše, takřka zpravodajsky popsal Otakar Štýrský spory o český trůn po srpnu 1306. Za viníka všech nejasností a neúspěchů jak Jindřicha

Habsburského, tak Rudolfa (II.) Habsburského označil lstivou, proradnou a chamtivou českou šlechtu.

Otakarovo vylíčení dějin českého království obsahuje všechny důležité aspekty spojené s vládou přemyslovské dynastie ve vymezeném období. K Přemyslovcům nebyl Otakar Štýrský nijak zavázán, proto mohl daný prostor plně využít ke zmínění zdařilých činů i pochvalných vlastností, ale i k určitému zdůraznění jednání, které v jeho očích správné nebylo. „Česká“ tematika je pro kronikáře natolik významná patrně z několika důvodů: za prvé se jednalo o mocného souseda, jehož důležité postavení na poli mezinárodní politika v určitých obdobích budilo respekt. Za druhé, vláda jednotlivých představitelů přemyslovské dynastie byla pevně provázána s osudy rakouských a alpských zemí a pro kronikáře představovala nedělitelnou složku dějin jeho domovské oblasti. Rozhodně však nelze konstatovat, že by kronikářův zájem o české panovníky nepřesáhl jejich vazby na dějiny rakouských či alpských zemí, naopak. Jsou sledovány jejich aktivity i v dalších regionech (Bavorsko, Polsko, Uhry), čímž je prezentován nejenom vývoj politické situace, ale i postavení přemyslovského rodu ve skladbě mocenských vztahů. Toto politicko-historické pozadí slouží i ke zvýraznění charakterových vlastností jednotlivých vládců. Na rozdíl od předchozích kronikářů (autor či autoři *Německé císařské kroniky*, Jans Enikel) prezentoval Otakar Štýrský panovnický ideál na svých současnicích. V několika málo případech si vypomohl přirovnání ke známým biblickým či starověkým hrdinům, ovšem vykreslení panovníků současných nebo teprve nedávno zesnulých neumožňovalo pravděpodobně aplikaci strnulých topoi. Proto jsou i jejich obrazy méně stylizované, ale naopak živější a proměnlivější.

Hlavní narativní linky *Veršované kroniky Otakara Štýrského* respektují politické snahy čelních středoevropských dynastií (Přemyslovci, Habsburkové), ovšem v některých případech Otakar Štýrský disponuje i podrobnými informacemi k osudům šlechticů. Především je nutné vzpomenout olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka, Seifrida z Mahrenberga a Milotu z Dědic. Tyto osoby hrály důležitou roli v politice Přemysla Otakara II. Zatímco Bruno ze Schauenburka představuje mírotvorce a určitého „krotitele“ až příliš ambiciózních či uzurpátorských snah českého krále, Seifrid z Mahrenberga představuje oběť tohoto Přemyslovce, čímž Otakar Štýrský mohl záměrně ilustrovat Přemyslovu krutost.

Otakar Štýrský dovedl svoji kroniku k roku 1309. Není završena žádným výrazným historickým okamžikem, proto může působit nedokončeným dojmem. V centru pozornosti stojí dynastie střední Evropy, přičemž nejpodrobnějšími informacemi disponoval Otakar Štýrský pro své rodné Štýrsko. Je samozřejmě pochopitelné, že nejvíce informací měl kronikář ke svému rodnému kraji. Lze to pozorovat na seznamech jmen štýrských šlechticů a též

na velice rozsáhlé základně jmenovaných geografických oblastí. Tyto podrobné informace nesnesou porovnání s žádným jiným regionem, a to ani z rakouských nebo alpských zemí. Nelze zaměňovat podrobnost s přesností. V porovnání s listinným materiálem ne vždy všechna jména přesně sedí a i v moderní odborné literatuře bylo několikrát poukázáno na nepřesnosti Otakara Štýrského, což však není pro směřování mého výzkumu rozhodující. Podstatné je alespoň tušit, v jaké oblasti měl kronikář největší přehled.

6. Průsečíky komparovaných veršovaných kronik

„Kronikáři si obvykle nevšímají událostí hospodářského života, zmiňují se leda o zvláštních pohromách. ...

Dnes je známo, jak jeden kronikář opisoval a přejímal od druhého, vymýšlel si události, aby líčení dodal barvitosti atd. ...

Historik také nesmí zapomenout, že středověký kronikář často datuje velmi nepřesně.“⁴¹⁷

Předchozí kapitoly byly věnovány samostatnému výzkumu vybraných kronik (*Německá císařská kronika*, dílo Janse Enikela, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*). Pozornost byla zaměřena na kronikáře, kteří stáli za vznikem jednotlivých textů, na jejich zázemí a sociální status. Kroniky byly podrobeny pramenné analýze, stranou nezůstala koncepce kronik a jejich možné zdroje. V rámci všech kronik byly také vybrány panovnické postavy, na kterých je možné ilustrovat kronikářův styl a narativní strategii. V rámci vybraných problémů bylo přikročeno i ke komparativní metodě napříč vybranými prameny, nicméně k aplikaci tohoto přístupu nedocházelo často (například mimo zhodnocení obrazu vybraných panovnických postav). I přes to jsou některé průsečíky vybraných veršovaných kronik již naprosto zřejmé – primární orientace na panovnické postavy, společný středohornoněmecký veršovaný jazyk, v případě *Německé císařské kroniky* a díla Janse Enikela též podobně komponovaný obsah. Jiné průsečíky vybraných veršovaných kronik mohou být na první pohled skryté, nicméně o mentalitě středověkého kronikáře i jeho publika mohou vypovědět mnohé. Mimo orientaci na postavy panovníka a panovnický ideál se jedná například o časové zařazení popisovaných událostí, o mnohovrstevnatá vyjádření vztahů domácího a cizího elementu a o zpracování pohledu na starší dějiny. Především těmto tématům bude v následující kapitole věnován prostor. Nejprve se však ještě v krátkosti zaměříme na zcela zřejmé společné charakteristiky klíčových pramenů předkládané disertační práce. Všechny tyto vlastnosti byly již v předchozím textu zmíněny, zde tedy jen připomenutí, stanovené okruhy je nutné v samostatné kapitole tematizovat především kvůli chápání středohornoněmeckých veršovaných kronik jako svébytné pramenné základny, který zdaleka není vyčerpána a skýtá ještě nepřebornou řadu námětů pro historiografické bádání. Poznatky uvedené v této kapitole budou využity opět k bližšímu poznání motivace a zázemí kronikářů.

První průsečík symbolizuje samozřejmě jazyk kronik. Všechny kroniky jsou psané v určité formě střední horní němčiny, jež představuje jednu z vývojových fází německého

---

⁴¹⁷ František GRAUS, *Městská chudina v době předhusitské*, Praha 1949, s. 23–24.

jazyka, navazující na starou horní němčinu. Stejně jako jazyk současný, tak i středověké vývojové fáze jazyka měly své dialekty. Diachronní dialektologie je složitou samostatnou disciplínou.⁴¹⁸ Na tomto místě mohu aplikovat pouze její základní výstupy, zakládající se na místě vzniku jednotlivých kronik. Již editoři vybraných kronik na přelomu 19. a 20. století i mnozí další badatelé na základě místa vzniku kroniky a podobnosti s dalšími místně i časově shodnými prameny podali následující charakteristiku: *Německá císařská kronika* představuje přelomovou fází staré a střední horní němčiny v bavorském dialektu. Pro tuto kroniku není velká řada komparativních materiálů, tudíž z jazykového hlediska představuje v místě a čase svého vzniku solitéra. Díla Janse Enikela jsou psané takřka ryzí formou střední horní němčiny ve vídeňském dialektu. Enikelův jazyk lze porovnat například s jazykem Walthera von der Vogelweide, který se před polovinou 13. století vyskytoval na babenberském dvoře ve Vídni. *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* představuje text ve střední horní němčině ve štýrském dialektu.⁴¹⁹

Veršované středohornoněmecké texty jsou samozřejmě specifickým jazykovým pramenem. Plnily vzdělávací a zábavnou funkci v rámci dvorské společnosti a i z tohoto hlediska je potřeba nahlížet jejich jazykovou stránku. Pro práci s jazykem středověkých pramenů je zapotřebí mít vždy na paměti ediční a transkripční zásahy jednotlivých editorů. Závažnou otázkou v kritickém přístupu k jazyku jednotlivých děl je i stav dochování. U drtivé většiny narativních pramenů 13. století není dnes k dispozici autograf. Je třeba se tedy spoléhat na jednotlivé opisy, které se dochovaly především ze 14. a 15. století. Edice z produkce Monumenta Germaniae Historica z přelomu 19. a 20. století zohledňují všechny tehdy dostupné rukopisy a na jazykové i obsahové anomálie v jednotlivých z nich upozorňují editoři v poznámkovém aparátu.⁴²⁰

---

⁴¹⁸ Heinz METTKE, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, Tübingen 2000; Thordis HENNINGS, *Einführung in das Mittelhochdeutsche*, Berlin 2003; Thomas BEIN, *Germanistische Mediävistik*, Berlin 2005; Herman PAUL, *Mittelhochdeutsche Grammatik (= Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte)*, Tübingen 2007; Wilhelm SCHMIDT, *Geschichte der deutschen Sprache – Ein Lehrbuch für das germanistische Studium*, Stuttgart 2007; Klaus-Peter WEGERA, *Mittelhochdeutsch als fremde Sprache*, Berlin 2019.

⁴¹⁹ *Německá císařská kronika*, s. 5–78; Friedrich OHLY, *Sage und Legende in der Kaiserchronik. Untersuchungen über Quellen und Aufbau der Dichtung*, Forschungen zur deutschen Sprache und Dichtung, Band 10, Darmstadt 1968; Enikel, *Světová kronika*, s. I–XCVIII; Enikel, *Kniha o knížatech*, s. I–XCVIII; Ursula LIBERTZ-GRÜN, *Das andere Mittelalter. Erzählte Geschichte und Geschichtserkenntnis um 1300: Studien zu Ottokar von Steiermark, Jans Enikel und Seifried Helbling*, München 1984; Táž, *Deutsche Literatur: eine Sozialgeschichte I. Aus der Mündlichkeit in die Schriftlichkeit: Höfische und andere Literatur; 750–1320*, Reinbek bei Hamburg 1988; *Otakar*, s. I – LVIII; Eberhard KRANZMAYER, *Die steirische Reimchronik Ottokars und ihre Sprache*, Wien 1950; Ursula LIBERTZ-GRÜN, Ursula, *Ottokar von Steiermark. Ein Klassiker der deutschsprachigen Geschichtschreibung des europäischen Mittelalters*, in: Alfred Ebenbauer – Anton Schwob (hgg.), *Die mittelalterliche Literatur in der Steiermark*, Bern 1988, S. 165 ff.

⁴²⁰ *Německá císařská kronika*, s. 50–78; Enikel, *Světová kronika*, s. I–XCVIII; Enikel, *Kniha o knížatech*, s. I–XCVIII; *Otakar*, s. I–LVIII.

Další průsečík lze najít v obsahu kronik. Z tohoto hlediska se jedná o kroniky psané z diachronního pohledu. Kronikáři nebyli přímými účastníky většiny popisovaných událostí. U biblických příběhů a u starověkých dějin popisovaných v *Německé císařské kronice* a ve *Světové kronice* Janse Enikela je to zřejmé. Kronikáři museli kompilovat z dostupných pramenů, Bible či na základě vlastních znalostí vycházejících pravděpodobně ze všeobecného povědomí vzdělanější společnosti 13. století. V „biblických“ pasážích kronikáři neuváděli žádné vlastní zpravodajce nebo konkrétní zdroje. Logicky nezmiňovali ani vlastní zkušenosti s danými událostmi. Pokud kronikáři vyličili události, které pro ně představovaly okamžiky nedávné minulosti, jejich přístup ke zpracování textu se poněkud proměnil. Například Jans Enikel ve své *Knize o knížatech* někdy projevil osobní názory na babenberské panovníky.⁴²¹ Otakar Štýrský artikuloval svůj pohled na mnoho informací z dějin jihoněmecké oblasti, které ve své kronice uvedl. V těchto případech se k sobě díla Janse Enikela a Otakara Štýrského k sobě přibližují, kronikáři dávali prostor svým názorům. Ovšem zatímco Enikel ve své *Knize o knížatech* propojil dějiny Rakous od založení Vídně po bitvu na Litavě a tím pádem podrobnější informace mohl mít z chronologických důvodů jen k závěrečné části své kroniky, u Otakara Štýrského nastala jiná situace. Byl informován o mnoha událostech vymezeného časového horizontu (1246–1309) v poměrně rozlehle geografické oblasti, která zahrnovala nejenom jihoněmecké regiony, ale i české království, středoněmecké oblasti, východní části dnešní Francie a severní oblasti dnešní Itálie i britské ostrovy. Jelikož Otakar Štýrský epizodně zmínil i problematiku křížových výprav, jeho geografický rozhled se rozprostřel do většiny tehdy známého světa. Otakar Štýrský měl velice dobře zprostředkované události z jeho domovského regionu, byť ne vždy se jednalo o osobní zkušenosti, poznatky a zážitky. Pro ostatní oblasti, především výše jmenované oblasti dnešní Francie, dnešní Itálie, britské ostrovy a Blízký Východ je však jeho pohled možné chápat podobně vzdáleným, jako bylo v případě jeho kronikářských kolegů vnímání biblických či starozákonních příběhů. Ten pohled musel být velice zprostředkovaným a často mohl být i domyšlený kronikářovými předpoklady a fantazií. Pro středohornoněmecké veršující kronikáře mohl v rámci zprostředkování informací znamenat vzdálený chronologický horizont stejné potíže jako daleký horizont geografický. Jakkoliv vzdálené události mohly pro kronikáře představovat překážku v přiblížení těchto momentů publiku, tato skutečnost mohla svádět

---

⁴²¹ V kontextu například Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 398: *ich müest sîn immer êre hân – musîm mît pořâd v ûctê*; *Knihy o knížatech*, v. 934: *als ich von im geschriben vant – jak jsem nalezl zapsáno*; Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2119–2120: *nû schul wir sagen sicherlîch / von dem tugenthaften Fridrîch – nu máme říci jistê / o statečném Fridrichovi*

k nadsazování a zveličování daných událostí. S touto problematikou bude souviset i vymezení „domáciho“ i „cizího“ elementu v tomto typu pramene.

Pozornost je ve všech vybraných pramenech (*Německá císařská kronika*, *Světová kronika* a *Knihy o knížatech* Janse Enikela a *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*) primárně zaměřena na osobnosti panovníků. Popisované historické období nehraje zásadní roli, v centru pozornosti kronikářského textu stojí vždy vládce. Nemusí se nutně jednat o čelní příslušníky panovnických dynastií. Podstatný je význam panovníka v době jeho vlády či pro další dějinné události, panovníkova charakteristika a období, ve kterém vládl. Tato charakteristika velmi dobře platí pro *Německou císařskou kroniku*, kdy nejsou zmiňovány v mnoha případech žádné dynastické vazby. Příbuzenské propojení mezi panovníky uvedeno je (pokud bylo známé, neboť pokud v případě střídání říšských panovníků vůbec existovalo), ale není podle veršů kroniky podmínkou k nastolení nového vládce. To samé lze konstatovat pro text *Světové kroniky Janse Enikela*, kde se příběhy jednotlivých vladařů střídají bez většího propojení. Mírnou odchylku ve vylíčení rodových vazeb nalezneme v Enikelově *Knize o knížatech*. Nicméně v ní jsou panovníci označeny za vládce Rakous, nikoliv za příslušníky babenberské dynastie, neboť název „babenberský“ se pro tuto dynastii začal používat až v průběhu 15. století.⁴²² Dějiny regionu jsou často vtěleny právě do dějin panovnické dynastie. Pro toto tvrzení je patrně nejlepším příkladem Enikelova *Knihy o knížatech*. Podobný pohled vyplývá z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* a jeho jasného propojení dějin přemyslovské dynastie a dějin českého království, které jsou pro něj v podstatě synonymní. Všem událostem, které jsou vztahovány právě k osobnostem jednotlivých panovníků, není ve vybraných kronikách věnována stejná pozornost. Po osudech panovnických postav jsou upřednostňovány bitvy a turnaje, které jsou s panovníky samozřejmě také provázány. Poněkud odvislejší od osobností jednotlivých panovníků lze vnímat popis cizích elementů, většinou ve formě obyvatel cizích krajů či nájezdníků, či právě střety s „nevěřícími“ – pro biblické příběhy či starozákonní příběhy se jedná o bohaté téma, pro období 13. století lze hovořit především o tatarských nájezdech na střední Evropu.

V tomto ohledu lze začít otázkou starověkých, antických a biblických kořenů a jejich vlivu na vylíčení panovnických postav v daných kronikách. Kořeny mimoevropského starověku i antiky, tak, jak je mohl vnímat recipient kronik, vyplývají na povrch v jednotlivých kapitolách věnovaným panovníkům těchto epoch. V *Německé císařské kronice* vychází z role vládců antického Říma i pojetí středověké císařské moci. Pozice prvního vládce mezi všemi dalšími mocnými hodnostáři se od dob založení Říma do poloviny 12. století takřka nezměnila.

---

⁴²² Erich ZÖLLNER, *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Wien 1990, S. 62.

Řezenský kronikář neměnil v průběhu popisu jednotlivých staletí panovnickou pozici, obměňoval kulisy, ve kterých panovník vykonával své povinnosti. Vídeňský kronikář Jans Enikel ve své *Světové kronice* zaměřil pozornost v širším historickém rozpětí. Biblické krále vystřídali panovníci z dějin antického Řecka a Říma. Poznání starověkých a antických dějin bylo pro recipienty kronik samozřejmě omezenější, než například poznání nedávných dějin ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Opět lze zdůraznit, že se jednalo o útržkovité informace, bez důkladnějšího kauzálního propojení. Posлуhač *Německé císařské kroniky* si mohl odnést základní informace o vládě Julia Caesara, Augusta, Nerona, Vespasiana, Trajana nebo Justiniana. S určitou nadsázkou lze říci, že výčet činů těchto císařů připomíná dnešní učebnice dějepisu. Vyprávění je orientováno z drtivé většiny na panovníky, a například předpokládané dobové reálie zůstávají zcela v pozadí. Ostatně tento styl vyprávění historických událostí se v historiografii udržel ještě dlouhou dobu.

Výjimku potvrzující pravidlo představují v textu *Německé císařské kroniky* dvě zajímavosti, kterými uvedl své dále takřka nezměněné vyprávění o císařích: vyprávění o založení Říma a vysvětlení jednotlivých názvů a zvyklostí v rámci římského týdne. Při vyprávění o založení města Říma byl uveden klasický příběh bratrů Romula a Rema.⁴²³ V příběhu kronikář popsal dodnes běžně tradované schéma tohoto příběhu – oba bratry dvojčata odkojila vlčice, bratři poté založili město, které zprvu ve vzájemné symbióze zvelebovali, ovšem po rozkmotření, jehož důvody nejsou uvedeny, došlo k bratrovraždě a Remus zemřel. V tomto příběhu však není ve verších *Německé císařské kroniky* uvedeno žádné chronologické zařazení, ba dokonce ani přísné hodnocení bratrovražedného zločinu. Příběh může být označen za pouhé konstatování, jaké pověsti jsou se založením Říma spojeny.

Poučení o římském kalendáři v rámci popisu týdne v tradici antického Říma představuje výraznou odchylku od kronikářova převládajícího soustředění pozornosti na činy jednotlivých panovníků. Kronikář se nesoustředil ani tolik na původ názvů jednotlivých dnů odvozených od latinských termínů pro římské bohy, ale na průběh tradičního sedmidenního římského týdne se všemi zvyklostmi.⁴²⁴ Římský týden začínal nedělí (*der sunnentach*),⁴²⁵ kdy všichni lidé vyšli do ulic, aby se nejen pobavili, ale uctili bohy i samotné Slunce. Mimoděk je zde vidět návaznost středověkých náboženských obřadů na náboženské tradice. Kronikář tuto záležitost sice explicitně nezdůrazňuje, ovšem je zřejmé, že využití neděle k náboženským obřadům a setkávání se bylo po staletí obdobné. V pondělí (*an dem mântage*)⁴²⁶ se obětovalo podle slov

---

⁴²³ *Německá císařská kronika*, v. 51–56.

⁴²⁴ *Německá císařská kronika*, v. 66–67.

⁴²⁵ *Německá císařská kronika*, v. 75; *Německá císařská kronika*, v. 75–86.

⁴²⁶ *Německá císařská kronika*, v. 87; *Německá císařská kronika*, v. 102–106.

kronikáře bohu Apollonovi. Den po pondělí (*nâch dem mântage*)⁴²⁷ byl věnován aktivitám spojeným s vojskem a s bojem. Na středu (*an der mittewochen*)⁴²⁸ většinou měly připadat nákupy, kdy do Říma dorazili kupci z venkova, a bylo možné pořídit rozličné zboží. Ve čtvrtek (*an dem donerstage*)⁴²⁹ se měly odehrávat oslavy k počtě boha Jupitera, zatímco pátek byl vyhrazen k počtě bohyně Venuše.⁴³⁰ Na sobotu (*an dem sameztage*)⁴³¹ připadalo uctění boha Saturna. Jeho uctívání bylo kombinované opět se zábavou, hrami, zpěvem a tancem. Takovéto popisy antických tradic se ve vybraných kronikách nevyskytují a vybrané pasáže z *Německé císařské kroniky* představují jedinou výjimku. Kronikář zde ovšem nijak explicitně nehodnotil nebo neporovnával antické tradice s křesťanskými, nevysvětloval však důvod ani účel této odbočky ze základní vyprávěcí linie. Aplikoval znalosti o průběhu týdne ve své době do římského období. Informace jsou ahistorické (Římané neznali sedmidenní týden), kronikář svou invencí propojil svoji současnost s popisovanou minulostí podobně jako v případě aplikace středověkých šlechtických titulů pro starozákonní postavy.⁴³²

Každým uměleckým dílem středověku prolínají křesťanské motivy. Nelze proto studovat středověké písemnictví bez základní znalosti Bible. Biblické náměty tvoří samozřejmě i velkou část vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik. Inspirace biblickými tématy je pochopitelně nejvýraznější v pasážích z *Německé císařské kroniky* a *Světové kroniky* Janse Enikela, které přímo interpretují příběhy ze Starého zákona, ale znatelná je i v mnoha jiných případech. Prvním z nich mohou být jednoduchá přirovnání. Panovníci jsou často přirovnáváni k biblickým postavám. Příklad „chytrý [jako] Šalamoun“ (*der wîs künic Salomôn*)⁴³³, „silný [jako] jako Samson“ (*den starken Sampsôn*)⁴³⁴ či „krásný [jako] Abšalon“ (*den schonen Absalôn*)⁴³⁵ používal například Jans Enikel ve své *Světové kronice*. Příběhy a tyto konkrétní vlastnosti daných panovníků vysvětlil povětšinou již v předchozích verších své kroniky, proto není jasné, zda byla podobná přirovnání opravdu již součástí tehdejšího všeobecného povědomí.

Mezi jiná prolnutí historického narativu kronik s křesťanskými tématy patří řada vypravěčských prostředků. Kronikáři nezdědka upozorňovali na Boží hněv, například ve formě špatného počasí. Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* se takto prolíná přirovnání náletů

⁴²⁷ *Německá císařská kronika*, v. 107; *Německá císařská kronika*, v. 107–114.

⁴²⁸ *Německá císařská kronika*, v. 125; *Německá císařská kronika*, v. 128–134.

⁴²⁹ *Německá císařská kronika*, v. 139; *Německá císařská kronika*, v. 139–150.

⁴³⁰ *Německá císařská kronika*, v. 157–160.

⁴³¹ *Německá císařská kronika*, v. 171; *Německá císařská kronika*, v. 171–182.

⁴³² Marie Bláhová, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 82–89.

⁴³³ Enikel, *Světová kronika*, v. 11384.

⁴³⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 11380.

⁴³⁵ Enikel, *Světová kronika*, v. 11400.

kobylek do Korutan k egyptským ranám. Dalším tématem mohou být například životy svatých – na osudy jednotlivých světců je mnohokrát upozorněno v *Německé císařské kronice*. Většinou je světcům věnováno několik veršů bez většího vysvětlení jeho osudů – například svatý Bonifác je přiřazen k tradicím římského týdne, jakožto potírač starých pohanských kultů.

Dalším společným jmenovatelem vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik je otázka pojetí a zaznamenání času. Chronologické ukotvení jednotlivých událostí v kronikách představuje jednu z komplikovaných otázek historické vědy, stejně tak jako odkrývání pojetí času v životě našich předků. Je zřejmé, že mnozí středověcí lidé žili v představě tzv. cyklického času, jež byl určován přírodním ročním cyklem a z něj vyplývajícími povinnostmi. Lineární chápání času však existovalo taktéž, ve vzdělaném prostředí církevním i laickém fungovalo povědomí ubíhajícího času od Stvoření světa k jeho konci.⁴³⁶ Takto propracované chápání času se ve vybraných kronikách neobjevuje. Kronikáři nechají čas jaksi plynout, a události nejsou většinou zasazeny do žádné logicky ubíhající linky.

Společným jmenovatelem nejenom těchto vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik, ale zajisté i mnoha dalších středověkých kronikářských pramenů, bývá neúplná či chybějící datace. V *Německé císařské kronice* v naprosté většině případů jakékoliv chronologické ukotvení schází. Je pochopitelné, že kronikář nemohl podobnými informacemi disponovat pro biblické a starověké dějiny. Velká část příběhů je otevírána výrazy potom, tehdy, následovně (*dô, nû, duo...*). V případě středověkých dějin bývá v této kronice časový rámeček vymezen vládou některého krále.⁴³⁷

Rozmanitostí chronologických ukotvení vyniká mezi vybranými kronikáři Jans Enikel. Do svých textů zařadil několik datací, které jsou uvedeny v různorodých stylech. Například u pasáže vztažené k životu biblického krále Davida je uveden časový údaj v latinském jazyce.⁴³⁸ V jiných momentech Enikel latinu nepoužíval. Lze polemizovat, že dané latinské verše mohl opsat v některém z použitých pramenů. Nelze samozřejmě rozklíčovat, jak jim rozuměl, a motivace na jejich originální uvedení také zřejmá není. Další, poměrně přesnou datací, zařadil Enikel do *Světové kroniky* v pasážích, ve kterých se věnoval Karlu Velikému. Jednotlivé pasáže jsou uváděny letopočty působícími takřka formou nadpisu či uzavřením části

---

⁴³⁶ K tématu chápání času v minulosti například Marie Bláhová, *Historická chronologie*, Praha 2001; Gerald James Whitrow, *The Natural Philosophy of Time*, Oxford 1980; Gerald James Whitrow, *What is Time?*, Oxford 1972; Gerald James Whitrow, *Time in History*, Oxford 1988; Norbert Elias, *Über die Zeit*, Frankfurt am Main 1984.

⁴³⁷ Například *Německá císařská kronika*, v. 15164 *bi dem kunige Ludewige*; *Německá císařská kronika*, v. 15202 *bi des chuniges Ludewiges ziten*

⁴³⁸ Enikel, *Světová kronika*, s. 193 *Hic modo mundi tertia etas continet / auctoritate domini CCC et XL annos; / a diluvio usque ad David vero anni / MCVII, sed ab inicio mundi usque ad / David MMMMCXXIII anni*. Latinská pasáž není zařazena do odpočítaných veršů.

příběhu, a formulace časových údajů jsou šablonovité – „stalo se od narození Páně roku ...“.⁴³⁹ Datace u Janse Enikela v rámci *Knihy o knížatech* se omezuje na určení dne podle svátků především významných dnů bitev (na den sv. Martina – *an sant Mertíns tag*, na den sv. Jana – *an sant Johanes tage*).⁴⁴⁰ Jans Enikel ve většině případů příběhy ve svých kronikách nedatoval, ovšem pokud ano, lze mluvit o třech datovacích metodách – latinské verše opsané z jiného pramene v případě příběhu biblického krále Davida, údaje o letopočtech opsané z análů (pravděpodobně kláštera v Melku) ve vyličení osudů Karla Velikého, a o datování na dny pomocí svátků v případě bitvy u Litavy. Tyto tři strategie nejsou typické pouze pro Janse Enikela, ale i pro širší řadu dalších středověkých kronikářů.

Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* obvykle spolehlivé chronologické ukotvení taktéž chybí. Kronikář obvykle využíval faktu, že jím vyprávěné příběhy navazují bezprostředně jeden na druhý, přechody tedy nejsou většinou značené jasným uvedením do děje, představením doby či hlavních aktérů. Spekulativní otázkou zůstává, jak byl v praxi tento deficit řešen. Pokud podle hypotézy byly jednotlivé pasáže předčítány na dvorech, a kronika nebyla čtena kontinuálně již kvůli svému enormnímu rozsahu, mohlo být důkladnější časové ukotvení jednotlivých událostí postrádáno. Samozřejmě i Otakar Štýrský učinil výjimku, a do textu dataci zařadil. Většinou takto uzavíral výrazné tematické celky, například datace je zařazena po smrti českého krále Václava II.⁴⁴¹

Lze tedy konstatovat, že pokus o přesnější dataci jakoukoliv cestou zařazovali kronikáři pouze tehdy, pokud si byli vědomi výjimečnosti popisovaných událostí. Ne vždy je samozřejmě možné spoléhat na správnost kronikářské datace. Úvahu nad těmito fakty lze vést několika směry. Středověcí kronikáři se obešli bez jasnějšího časového zařazení z několika možných důvodů. Neznalost přesné datace je pouze jedním, a pravděpodobně zjednodušujícím důvodem. Pravděpodobně pro středověkého člověka jakéhokoliv společenského zařazení nehrálo přesné

---

⁴³⁹ Enikel, *Světová kronika*, s. 498–500, i verše následující: *Daz geschach nâch gotes geburt / siben hundert jâr und niun und sibenzic jâr; Nâch gotes geburt siben hundert / jâr und vier und sibenzic jâr – To stalo se po narození Páně / sedm set let a devět a sedmdesát let; Po narození Páně sedm set / let a čtyři a sedmdesát let.* Další příklady *Nâch gotes gebrut siben hundert jâr und einz und ahzic jâr; Nâch gotes geburt siben hundert jâr und funf und ahzic jâr; Nâch gotes geburt siben hundert jâr und aht und ahzic jâr; Daz geschach nach gotes geburt siben hundert jâr und niun und ahzic – Po narození Páně sedm set let a jeden a osmdesát let; Po narození Páně sedm set let a pět a osmdesát let; Po narození Páně sedm set let a osm a osmdesát let; To stalo se po narození Páně sedm set let a devět a osmdesát.*

⁴⁴⁰ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 1245, v. 4215.

Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 4215–4222: *Darnâch an sant Johanes tage / nâch der krônken sage / der da ze sunewenten ist genant, / dô kom der künic ûz Ungerlant / und legt sich an die Lîtâ. / die Ungern wâren mit im dâ / und ouch die Valben gemein / beide grôz unde klein – Poté na den sv. Jana / podle kronik vyprávění / ten zde k slunečnému je zván, / tam přijel král z Uher / a položil se u Lávy. / a Uhři byli s ním tam / a také s Kumány společně / všichni, malí i velcí.*

⁴⁴¹ Otakar, v. 86560–86563: *nâch Kristes geburt / driutehen hundert jâr, sô man jach, / und in dem funften darnâch – po Kristově narození / třináct set let, tak se počítá, / a v pátem tam.*

určení času zásadní roli. Určení času na přesné hodiny či dokonce minuty začalo ve společnosti rezonovat až s technickými a sociálními změnami zapříčiněnými průmyslovou revolucí. I proto není třeba ve středohornoněmeckých kronikách, určených navíc převážně pro zábavu, hledat data. V tomto se daný typ pramene odlišuje například od letopisů, ve kterých většinou duchovní poznamenávali rok po roce podstatné události, a celý koncept letopisných záznamů je tomuto faktu poplatný.

***

V úvodu této kapitoly byly připomenuty a okomentovány základní průsečíky vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik: jazyk, obsah, rozdělení pozornosti kronikářů, jejich geografické a chronologické obzory, zmíněné marginálie, křesťanské motivy a možnosti chronologického ukotvení jednotlivých vyprávěných příběhů. O těchto společných charakteristikách bylo též již v předchozích kapitolách pojednáno, proto nebyla témata podrobněji rozváděna. V následujících podkapitolách budou vyvozeny nové poznatky a ověřena výše uvedená konstatování na třech rozsáhlejších tematických okruzích, které jsou vybraným veršovaným kronikám společné. Prvním z nich je vývoj panovnického ideálu. Byť již panovnické postavy představovaly důležité ilustrační náměty v kapitolách věnovaných jednotlivým kronikám, zde se pokusíme propojit panovnický ideál od starozákonních králů až ke středověkým rytířům a najít další společné charakteristiky. Druhým tematickým okruhem je nastolení otázky *my versus oni*, tedy jak středověký kronikář mohl chápat své domácí prostředí v protikladu k cizímu elementu. Třetí téma představuje pohled na české země.

6.1 Vývoj panovnického ideálu

V předchozích kapitolách byly analyzovány popisy panovnických ideálů prezentované na osobnostech starozákonního krále Davida, císařů Julia Caesara a Nera ze starověkého Říma, králů Alexandra Velikého, Karla Velikého, vybraných babenberských vévodů a panovníků z přemyslovské a habsburské dynastie. Otázky, na které budu hledat odpovědi v následujících řádcích, zní následovně: Jak se vyvíjel obraz panovnického ideálu od biblických králů přes starověké římské císaře ke středověkým rytířům v námi sledovaných narativních textech? Mění se charakteristiky panovníků v rámci jednotlivých historických období? Nebo naopak je jejich popis poplatný době kronikáře a charakteristiky lze očekávat spíše shodné?

V následujících odstavcích bude předložen základní výčet stěžejních panovnických charakteristik. Pokud bychom v hledání příkladů začali ve chronologicky nejvzdálenějším

období, musíme využít text Enikelovy *Světové kroniky* a jeho vylíčení nejrůznějších starozákonních královských postav. Velká pozornost je věnovaná biblickému králi Davidovi a jeho synům Šalamounovi, Samsonovi a Abšolonovi. Biblický král Šalamoun může být jedním z dobrých příkladů pro chápání určité části archetypu panovnického ideálu. Jeho postava je příkladem moudrého muže (*dhein wîsern vernam; wundern sîner wîse; sôlhen wîstuom ie gewan*).⁴⁴² Naproti tomu Samson je chápán jako archetyp panovníka fyzicky silného a po tělesné stránce dokonalého.⁴⁴³

Pro období raného římského císařství nabízí srovnání *Německá císařská kronika*. Například císař Augustus může posloužit jako další příklad akcentování panovnických ctností ve verších *Německé císařské kroniky*. Uvedené verše spadají do závěru příběhu tohoto císaře. Kronikář mu jako zásadní ctnost přisoudil vznešenost, která se podle jeho slov zrcadlila i v císařově jméně (*Augustâ hât noh von im namen*).⁴⁴⁴ Prostor pro pozitivní charakteristiku byl věnován v *Německé císařské kronice* též císaři Traianovi, který byl označen za moudrého, dobře vládnoucího a čestného (*der enthielt wol mit wîzzen; sîn kuniclîh gerihte / mit allen wertlîchen êren...*).⁴⁴⁵ Ctnosti, kterými byl v průběhu veršů císař Traianus počastován, jsou následující – panovník je označen jako moudrý, ctnostný, podle práva jednající, zbožný, moudrý, a jako ochránce vdov a sirotků. Toto je prakticky vzorový soubor ctností, kterými byli dobří panovníci ve středověku častováni. Odkazy na tohoto panovníka však v následujících pasážích *Německé císařské kroniky* uvedeny nejsou.

Zajímavé exkurzy bychom našli i ve *Světové kronice* Janse Enikela, například u postavy císaře Fridricha II. Sicilského. Postava tohoto císaře je zařazena do obou děl Janse Enikela. Zatímco v rámci *Knihy o knížatech* hraje „funkční“ roli v líčení zahraniční politiky babenberských panovníků, ve *Světové kronice* poskytl Jans Enikel více prostoru i jeho vlastním osudům. Velice zajímavou pasáží je vztah panovníka k sokolnictví. Podobný koníček nebo anomálie není u žádného jiného panovníka v rámci Enikelových prací popsána.⁴⁴⁶ Důvodů může být více. Sokolnictví představovalo ve 13. století určitou módní vlnu, jež mohla dodat

---

⁴⁴² Enikel, *Světová kronika*, v. 11945, 11949, 11952. Enikel, *Světová kronika*, v. 11943–11952.

⁴⁴³ Enikel, *Světová kronika*, v. 11323–11325: *er was der starc Sampsôn / und der schoen Absalôn / und Salomôn der wîse*; Enikel, *Světová kronika*, v. 11354: *daz der starc Sampsôn*; Enikel, *Světová kronika*, v. 11359–11360: *Davites sun her Sampsôn / der truoc wol der êren hôn*; Enikel, *Světová kronika*, v. 11380: *den starken Sampsôn*.

⁴⁴⁴ *Německá císařská kronika*, v. 661–662: *Augustus der vil mære man – / Augustâ hât noh von im namen – Augustus, velmi známý muž – / vznešenost měl již ve svém jméně*

⁴⁴⁵ *Německá císařská kronika*, v. 5859–5862: *Trajânus was ain helt kuone, / milte genuoge. / fursten die hêrren / die hêt er mit grôzen êren – Trajanus byl smělý hrdina, dostatečně trpělivý. / knížata pánové / měli jej ve velké cti. Německá císařská kronika*, v. 5836: *dînen wîstuom newil ouh ih niemer mêt geloben – tvoji moudrost nelze také ještě více chválit*

Německá císařská kronika, v. 5839–5834, v. 5859–5862. Z velkého rozsahu veršů vztažených k císaři Traianovi dále například *Německá císařská kronika*, v. 5887–5904.

⁴⁴⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 28851–28863.

charakteristice daného panovníka určité výsadní postavení.⁴⁴⁷ Sokolnictví mohlo panovníkovi propůjčovat určitou exkluzivitu, kterou v rámci veršovaných kronik dodávalo též vylíčení nákladných dvorských slavností, oděvu nebo zbroje panovníka.

Pro období raného středověku nabízí ilustrativní materiál *Knih o knížatech Janse Enikela*. U prvního rakouského vládce, Albrechta, je zdůrazněn především fakt, že byl křesťan, nikoliv pohan (*der was kristen und niht heiden*).⁴⁴⁸ Další Albrechtovy kladné vlastnosti (celková ctnost, šlechtnost) zůstaly v pozadí. Na Albrechtově nástupci Arnoštovi si Jans Enikel cenil především statečností.⁴⁴⁹ Akcent na křesťanství jako hlavní ctnost mohl v tomto případě v Enikelově díle podtrhnout ukotvení Rakous ve světě západního křesťanství a orientaci země na společností vyžadované hodnoty. U panovníků následujících generací byla tato situace již Enikelem pravděpodobně považována za samozřejmost, tudíž nebyla ve srovnání s ranými rakouskými vládci tolik zdůrazňována.

Otakar Štýrský poskytuje takřka nepřeborné množství příkladů pro chronologicky nejmladší období, tedy pro 2. polovinu 13. století a začátek 14. století. Za vzory všech ctností platí ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* Rudolf I. Habsburský a jeho syn Albrecht.⁴⁵⁰ Rudolf I. Habsburský v jeho veršované kronice vystupuje jako panovník mírný, důvtipný, chytrý, dobrý, rytířský, pevný a také jako ochránce vdov a sirotků. Otakar Štýrský uváděl, že se v případě Rudolfa jednalo doslova o svazek ctností. Podobně přistupoval i k Rudolfovu synu Albrechtovi.⁴⁵¹ Albrecht I. Habsburský podle Otakara Štýrského disponoval ctí, dobrým rodem, panovnickou ctností a odvahou. Sám kronikář uváděl, že Albrecht měl všechny ctnosti, které je jen možné od panovníka požadovat. První dva Habsburkové na rakouském trůně představovali pro Otakara Štýrského panovníky, kteří se blíží obrazu ideálního vládce. Za zmínku stojí, že Albrecht Habsburský byl přirovnán k biblickému králi Davidovi.⁴⁵² Jans Enikel, který ve své *Světové kronice* věnoval osudům krále Davida mnoho veršů, k němu paradoxně jiné panovníky nepřirovnával. V dochované části *Veršované kroniky Otakara*

---

⁴⁴⁷ Tomáš KRIVJANSKÝ, *Sokoliarstvo. 1. diel, História sokoliarstva*, Bratislava 2007; Hubert HOUBEN, *Kaiser Friedrich II. (1194–1250): Herrscher, Mensch, Mythos*, Stuttgart 2008.

⁴⁴⁸ Enikel, *Knih o knížatech*, v. 113–115: *Dar nâch in Ôsterrîche / kom ein fürst rîche, / der was kristen und niht heiden – Poté do Rakousí / přibyl kníže mocný, / který byl křesťan a ne pohan.*

⁴⁴⁹ Enikel, *Knih o knížatech*, v. 151–152: *zâhî wie frûmclîch er dâ vaht / bî dem tage vor der naht! – podívejme, jak statečně on tam bojoval / za noci i za dne.*

⁴⁵⁰ Například *Otakar*, v. 12659–12670.

⁴⁵¹ Například *Otakar*, v. 22863–22877.

⁴⁵² Albrecht I. Habsburský je jediný panovník, kterého jehož charakteristikou Otakar Štýrský přirovnal k vlastnostem či schopnostem biblického krále Davida. Verše k Albrechtu Habsburskému, včleněné k představení panovníka a jeho uvedení do děje: *Otakar*, v. 22885–22889: *der alten schrift wârheit / gevelschet mich des nimer hie: / hiete her Davit die / hôhen tugent an sich genomen – pravda starých spisů / nemění se zde: / byl pan David / značnými ctnostmi obdarován*

Štýrského není o panování biblického Davida konkrétní zmínka, ale ctnostný panovník k němu přirovnáván je.

V rámci zvýšení atraktivity textu i ozvláštnění narativní strategie kalkulovali středověcí kronikáři s faktem, že jakékoliv lidské vlastnosti se nejlépe projeví v neobvyklých situacích. K uplatnění panovnického ideálu často dochází na pozadí bitev a dvorských festivit. Tyto dvě události představovaly pro středověké kronikáře nejenom atraktivní kulisu politických dějin, ke které se mohly v průběhu vyprávění často vracet (popisy bitev jsou velice shodné, až šablonovité)⁴⁵³, ale též moment, ve kterém by mohli panovníka představit v rámci jeho kladných vlastností, tedy v rámci panovnického ideálu. Podobné pojetí panovnického ideálu či anti-ideálu není však možné ve vybraných kronikách najít. První zmínky o jednotlivých vladařských kvalitách sahají ke zmíněným biblickým králům (král David, Šalamoun, Samson, Abšolon) a antickým císařům (Augustus, Traianus). Otázkou zůstává, zda například výčet ctností, kterými byli obdařeni raně středověcí vládci Rakous v *Knize o knížatech Janse Enikela* odpovídá popisované době, kdy se po panovníkovi požadovalo, aby byl statečný a křesťan, a ostatní ctnosti byly jaksi zbytné. Nebo zda se jedná o kouzlo nechtěného, a Enikel nechtěl na rozličně požadované kvality u raně a vrcholně či pozdně středověkých panovníků takto upozornit. Charakteristiky jsou pak užívány a obohaceny na příkladech panovníků vrcholného středověku (zde například Fridrich II., Rudolf I. Habsburský, Albrecht I. Habsburský). S postupem doby a větším počtem literárních hrdinů kolujících v písemné tradici rostl i počet možností, které mohl kronikář při popisu ideálu panovníka využít. Otakar Štýrský v nekrologu Rudolfa Habsburského podobnými příklady rozhodně nešetřil:

<i>als David unde Salomon,</i>	<i>jako David a Šalamoun,</i>
<i>Alexander und Sampson,</i>	<i>Alexandr a Samson,</i>
<i>Achilles unde Gahmoret,</i>	<i>Achilles a Garmoret,</i>
<i>Parzival und Lanzilet.</i> ⁴⁵⁴	<i>Parcival a Lancelot.</i>

Závěrem této komparace vyjádření panovnického ideálu napříč vybranými středohornoněmeckými veršovanými kronikami lze především konstatovat, že kronikáři chápali panovnický ideál optikou své doby. Ideál panovníka neuzpůsobovali vždy dějinnému

---

⁴⁵³ Ze zvolených středohornoněmeckých veršovaných kronik je nejlepším příkladem *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*. Kronikář takřka podle stejného „vzoru“ vyličil bitvu u Kressenbrunnu (1260), bitvu na Moravském poli (1278) a bitvu u Göllheimu (1298). Není samozřejmě doložitelné, zda kronikář postupoval podle nějakého svého připraveného konceptu, nebo zda se nechal vést svoji vypravěčskou intuicí, ovšem scénář všech bitev je velice podobný – popis místa bojového střetu, soupis účastníků na obou protistranách, vyličení průběhu bitvy a závěrečné zhodnocení většinou se skromnou oslavou vítěze.

⁴⁵⁴ *Otakar*, v. 38897–38900.

období, které popisovali. Starověký panovník měl podle nich mít stejné vlastnosti jako jim soudobí králové. Panovníci se v jednotlivých případech odlišují množstvím uvedených ctností. Výjimky samozřejmě existovaly, například klíčovou ctností raně středověkých panovníků v *Knize o knížatech* Janse Enikela byla zbožnost a orientace na hodnoty křesťanské víry. Tyto určité aktualizace akcentují účel daného úseku kroniky. Jans Enikel popisoval období christianizace a upevňování křesťanství v Rakousích, tudíž vzor v osobě panovníka byl klíčový. Otakar Štýrský ve *Veršované kronice* akcentuje u Přemysla Otakara II. statečnost především při líčení obrany českých zemí, Rakous a Štýrska proti uherským nájezdům. Opět se jedná o jistou aktualizaci, zdůrazňující závažnost popisované situace.

6.2 My versus oni, domácí a cizí

Frekventované téma mnoha historických výzkumů spočívá v otázce vnímání domácího a cizího elementu.⁴⁵⁵ Pokud je kronikář ve svém díle vymezen jako například autor regionální kroniky, může být podobné vymezení v mnoha případech naprosto pochopitelné, například u vylíčení války nebo vojenského vpádu. Chápání odlišnosti obyvatelstva jednotlivých regionů se obtížněji stanovuje u světových kronik. Rozdílnou etnicitu nebo odlišný původ obyvatelstva musel kronikář často zdůraznit odlišnými prostředky. Oblíbenou pomůckou mohly být například biblické příběhy o babylonském zmatení jazyků.

Na počátku každého výzkumu, který se zaměřuje na toto téma, je však třeba nejdříve jasně vymezit pojmosloví a terminologii. Předně je velice obtížné hovořit o středověkých obyvatelích určitých teritorií jako o národu. Na stránkách této disertační práce se nevěnuji polemice nad strukturou středověkého národa nebo nad otázkou jeho sebeuvědomění či sebepojetí. Tyto úvahy přesahují podle mého názoru interpretační rámec výpovědní hodnoty vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik. Kronikáři nepovažovali za nutné vysvětlit, pod jakým termínem přesně vnímají své sousedy. Označení národa – etnika jiným výrazem je znak toho, že dotyční mluvili jiným jazykem a případně měli jiné zvyky. Hlubší poznání jednotlivých kolektivních identit kronikář nezařazoval. To je vše, co lze na základě sdělení těchto kronik stanovit. Kronikáři své vyprávění nekoncepovali jako polemiku či traktát pro úzkou skupinu vzdělaných recipientů. Naopak, skupina příjemců středohornoněmeckých

---

⁴⁵⁵ V domácí historiografii naposledy shrnutí rozmanitých přístupů například *Kacíři, barbaři, nepřátelé: odlišnost a stereotypy v pozdním středověku*, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016; Michal SKŘEJPEK – Petr BĚLOVSKÝ – Kamila STLOUKALOVÁ, *Cizinci, hranice a integrace v dějinách*, Praha 2016; Tomáš PETRÁČEK, *Člověk, hodnoty a dynamika středověké společnosti: antropologické koncepty středověku v transkulturní perspektivě*, Praha 2014.

veršovaných kronik byla poměrně široká, většinou bez hlubšího vzdělání a společenského přehledu.⁴⁵⁶

Podobné uvedení různých jiných rozličných etnik bylo možné například u osobností jako Julius Caesar nebo Karel Veliký a jejich výboje ve vzdálenějších evropských oblastech. V *Německé císařské kronice* je v příběhu Julia Caesara uvedeno, že si podmanil Sasy (*Sahsen*), Šváby (*Swābe*) a Bavorsy (*Baire*).⁴⁵⁷ V případě osudů Karla Velikého jsou zmíněni Švábové, respektive švábský lid (*Swæbischez volc*),⁴⁵⁸ Sasové (*Sahsen*)⁴⁵⁹, Frisové (*Friesen*)⁴⁶⁰ a Westfálci (*Westvālen*)⁴⁶¹ v určitém protikladu k obyvatelům Říma (*Rómære*).⁴⁶² Ve verších *Světové kroniky* Janse Enikela je Julius Caesar uveden jako ten, kdo Římany „seznámil“ s Němci (*Diutschen*).⁴⁶³ Enikel oblast obývanou Němci rozdělil do jednotlivých regionů – na Švábsko (*Swāben*), Bavorsko (*Beierlant*), Franky (*Franken*) a do výčtu zařadil i Polsko (*Polān*).⁴⁶⁴ V případě výbojů Karla Velikého zmiňuje Enikel Sasko (*Sahsen*), Itálii (*Ytaliām*) a Španělsko (*Yspanienlant*),⁴⁶⁵ ovšem neakcentoval příliš jejich jinakost. Údiv nad jiným, cizím, mnohdy až nebezpečným elementem si kronikáři ponechali k jiným příležitostem.

Prvním příkladem uvedení jiných etnik v *Německé císařské kronice* je výčet etnik uvedených k vládě císaře Zenona, jehož poselstvo údajně procestovalo rozličné země osídlené

---

⁴⁵⁶ V odborné literatuře již po generace panuje dlouhodobá diskuze ohledně pojetí středověkých národů a jejich případnému vymezení vůči sobě navzájem. Tradičním příkladem z českého prostředí František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 1971; Martin NODL, *Nacionalismus a národní vědomí na počátku 14. století a Karlova snaha o bezkonfliktní obraz soužití zemských Čechů a Němců*, in: Martin Nodl, *Tři studie o době Karla IV.*, Praha 2006, s. 65–105; Martin NODL, *Středověk v nás*, Praha 2015, především s. 156–177. K otázce představy o původu národů v pozdním středověku aktuálně např. sborník *Kacíři, barbari, nepřátelé: odlišnost a stereotypy v pozdním středověku*, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016; Vojtěch BAŽANT, *Představy o počátcích národů v historické kultuře 14. a 15. století*, disertační práce obhájená na FFUK Praha, Praha 2020. Ze zahraniční produkce například Patrick GEARY, *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton 2002; Götz POCHAT, *Das Fremde im Mittelalter. Darstellung in Kunst und Literatur*, Würzburg 1997; Týž, *Das Fremde im Spiegel der Kunst des Mittelalters*, in: *Bild und Abbild vom Menschen im Mittelalter*, Friesach 1999, S. 113–146; Patrick GEARY, *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton 2002; Norbert OHLER, *Cestování ve středověku*, Praha 2003; *Die Erweiterung des „globalen“ Raumes und die Wahrnehmung des Fremden vom Mittelalter bis zur Frühen Neuzeit / L'extension de l'espace „global“ et la perception de l'Autre du Moyen Age jusqu'à l'époque moderne*, hgg. von Kerstin Hitzbleck und Thomas Schwitter, Basel 2015; *Migrationen im Mittelalter: Ein Handbuch*, hg. Michael Borgolte, Berlin 2015; Anna AURAST, *Fremde, Freunde, Feinde. Wahrnehmung und Bewertung von Fremden in den Chroniken des Gallus Anonymus und des Cosmas von Prag*, Bochum 2019; Amalie FÖBEL, *Das Eigene, das Fremde, das Andere: Ausgrenzung und Toleranz im europäischen Mittelalter*, in: *Inklusive Geschichte? Kulturelle Begegnung – soziale Ungleichheit – Inklusion in Geschichte und Gegenwart*, Ottersbach 2021, S. 101–119.

⁴⁵⁷ *Německá císařská kronika*, v. 267 nn.

⁴⁵⁸ *Německá císařská kronika*, v. 14616.

⁴⁵⁹ *Německá císařská kronika*, v. 14861 nn.

⁴⁶⁰ *Německá císařská kronika*, v. 14583.

⁴⁶¹ *Německá císařská kronika*, v. 14851.

⁴⁶² *Německá císařská kronika*, v. 14671.

⁴⁶³ Enikel, *Světová kronika*, v. 21046.

⁴⁶⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 21039 nn. Ve verších Janse Enikela je obtížně rozpoznatelné, zda kronikář pod jednotlivými termíny myslí region či jeho obyvatelstvo.

⁴⁶⁵ Enikel, *Světová kronika*, v. 25560.

následujícím obyvatelstvem. Kronikář zmínil při této příležitosti Rusy (*Riuzen*), obyvatele Pomořan (*Pomerân*), Prusy (*Priuzen*), Poláky (*Pôlan*), Pečeněhy (*Petsenære*), Kumány (*Valwen*), rozličné Slované (*Winde, Sclavenie*), Chorvaty (*Criechen*) a Afričany (*Affrikære*).⁴⁶⁶ V těchto uvedených případech je v obou kronikách uveden pouze výčet jednotlivých etnik, nikoliv jejich geografický či historický původ. Nelze plně konstatovat, zda kronikáři jasně předpokládali u svého publika znalost této problematiky, nebo si naopak sami nebyli vědomi, odkud dané skupiny pocházely, a proto neuvedli podrobnější informace.

Ve vybraných středohornoněmeckých kronikách lze najít i další podobné soupisy, při kterých je důvod jejich uvedení zřejmý. Jans Enikel nejrozsáhlejší soupis různých etnických skupin zařadil ve *Světové kronice* k biblickému příběhu o Babylonu.⁴⁶⁷ Enikel uvádí, že na světě existuje 72 jazyků, a lidé se základně dělí na křesťany (*kristen*), židy (*juden*) a na pohany (*heiden*). Jans Enikel si mohl být z vlastní zkušenosti vědom rozdílnosti mezi křesťanskou a židovskou komunitou, nicméně charakteristiky jakýchkoliv dalších světových náboženství mu pravděpodobně unikaly, neboť ve Vídni nemusel mít prostor se seznámit například s arabskými kupci. I z tohoto důvodu mohl všechna ostatní náboženství označit jako pohanská. Křesťany dále Enikel rozděluje na Němce (*Diutschen*), kteří jsou regionálně rozděleni na 11 skupin. Následují ti žijící v ruské zemi (*in Riuzen lant*), z české země (*ze Bêheim in ir selbes lant*), Poláci (*Polân*), Skotové (*Schotten*), lidé v Arménii (*in der Ormenie*), Francouzi (*Franzoys*), lidé z uherské země (*Ungerlant*). I z této středohornoněmecké terminologie je znatelné, že Jans Enikel volně zaměňoval označení skupiny obyvatelstva a označení země, stejně jako v případě pasáží věnovaných Juliu Caesarovi. V Enikelových pasážích nelze dohledat výraz „národ“, jednotlivé skupiny obyvatelstva dělil „pouze“ podle jazyka.

Příklady podobného vylíčení „jiných“ či „cizích“ národů lze najít také ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, a to hned na několika místech. První, poměrně známý a i v této práci již několikrát uvedený příklad se vztahuje k popisu jednotlivých složek armády Bély IV. Uherského v bitvě u Kressenbrunnu v roce 1260.⁴⁶⁸

<i>kunic Wêlân vor noch sider</i>	<i>král Béla před tím</i>
<i>nie gewan sô grôze maht.</i>	<i>nemohl získat tak velkou sílu.</i>
<i>in sînem dienst er dar brâht</i>	<i>do svých služeb tedy přijal</i>
<i>liut von manigen sprâchen:</i>	<i>lid mnohých řečí:</i>

⁴⁶⁶ *Německá císařská kronika*, v. 14021–14026: *Riuzen unde Pomerân*, / *Priuzen unde Pôlan*, / *Petsenære unt Valwen*, / *die Winde allenhalben*, / *Sclavenie unt Criechen*, / *Affrikære kômen willeclîche – Rusové a Pomořané / Prusové a Poláci*, / *Pečeněhové a Kumáni*, / *Venedi všichni*, / *Slované a Řekové*, / *Afričané přišli dobrovolně*

⁴⁶⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 27350 nn. Podrobnější rozbor této pasáže bude uveden v podkapitole o zmínkách o českém království.

⁴⁶⁸ *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*, v. 6885 nn.

*Zôkel und Walachen
die kômen allenthalben
gesamnet mit den Valben,*

*Sirven unde Niugære,
Turken unde Tâtrære,
Râzen, Pozzen und Krawâten,*

*Cikány a Valachy,
kteří přibyli společně
dohromady s Kumány,
Srby a Černohorci,
Turky a Tatory,
Rusy, Bosňáky a Chorvaty⁴⁶⁹*

Druhým příkladem může být Otakarův popis obléhání a zničení křižáckého hradu Akkon v roce 1290. Pro štyrského kronikáře bylo samotné téma poměrů ve Svaté zemi i problematika křížových výprav poměrně cizí. Voje pohanských králů byly podle Otakara Štyrského u Akkonu složeny se zástupců z Maroka, Babylonu, od Kavkazu a z Kanachu, z Alexandrie, Řecka, Arábie, Asýrie, Palestiny, Egypta a berberských krajů i z mnohých dalších, neznámých oblastí.⁴⁷⁰ Otakar Štyrský koncentroval uvedení cizích etnik k bitvě nebo ke křížové výpravě, tedy k vojenským událostem. Jistou kronikářskou motivací mohlo být v tomto případě zvýšení atraktivity textu prostřednictvím zdůraznění odvahy domácí armády, která čelila bojovníkům mnoha neznámých etnik. Naopak se nejeví být jako pravděpodobné, že by kronikář dokázal přesně odlišit a specifikovat jednotlivé etnické skupiny. Bezesporu vycházel z údajů obsažených v jiném prameni či snad ústního podání, aniž by dokázal přesně rozlišit jazykovou a etnickou strukturu blízkovýchodní společnosti.

Pokud se tedy ptáme po možnostech středověkého kronikáře, kterými poznával vše, co lze skrýt pod označením „oni“ (cizí regiony, kraje, obyvatelstvo a jeho jazyky a zvyky...), vyplývá nám samozřejmě několik možností. První z nich bylo získávání informací od nejrůznějších dalších osob, které mohly cestovat. Jednalo se například o obchodníky, ale i vysoce postavené světské i církevní hodnostáře, kteří nejčastěji z diplomatických a reprezentačních důvodů objížděli nejrůznější kouty tehdy známého světa. Druhou možností

---

⁴⁶⁹ *Otakar*, v. 7389–7398. Zprávu o mnohých etnikách a členech Bělova vojska obsahuje i známý dopis Přemysla Otakara II. papeži Alexandru IV., který se dochoval v textu Druhého Kosmova pokračování, který byl napsán v říjnu 1260 (1260, 8 Oct. Praga). In: ANN.OTAK, s. 314–319, též RBM II., č. 271, s. 103–104. V dopise Přemysl Otakar II. popisuje nejen průběh bitvy, ale jmenuje i rozličné Kumány, Uhry, Slované, Sikuly, Valachy, Besermany, Ismaleity, Bulhary a Rusy či Bosňany a heretiky: „*Quia pium pastorem suarum a lupis liberatio ouium delectat, et benignum patrem iucundum reddit cum alute prosperitas filiorum, grauis belli, quod aduerses Belam et natum eiusdem Stephanum, Ungarie reges illustres, et Danielem, regem Russie, et filios eius, et ceteros Ruthenos, ac Thartaros, qui eidem in auxilium venerant, et Boleslaum Vracouiensem, et Lestkonem iuuenem Lansaciae duces, et innumeram multitudinem inhumanorum hominum Cumanorum, Ungarorum, et diuersorum Sclauorum, Siculorum quoque et Valachorum, Bezzniorum et Ismahelitarum, Scismaticorum etiam vtpote Grecorum, Bulgarorum, Rusciensium et Bosniensium hereticorum auctore deo gessimus, et voctorie nobis date celitus, et post voctorem inter nos ex parte una, et doctos reges ex altera concordie reformate processum non ab re duximus P.V. preuia veritate presentibus declarandum.*“

⁴⁷⁰ *Otakar*, v. 47068–47745, mj. *der kunic von Yspani; der kunic von Babilonië; der von Koukasas; der kunic von Kanach; der kunic von Alexandriâ; der kunic von Griffan; der kunic von Kolon; der kunic von Cordubin; der kunic von Engellande – král ze Španělska; král z Babylonie; ten z Kavkazu; král z Kanachu (Arménie); král z Alexandrie; král z Jericha; král z Kolonu; král z Cordoby; král z Anglie.*

je, že kronikář cestoval sám. U neznámých autorů veršů *Německé císařské kroniky* ani u vídeňského kronikáře Janse Enikela nemáme možnosti jak vůbec vyslovit hypotézu, že by doložitelně navštívili jiné regiony. U Otakara Štýrského je tomu však jinak.⁴⁷¹ Otakar Štýrský mimo svých (dnes nedoložitelných, však díky znalosti místních poměrů předpokládaných) cest po rakouských a jihoněmeckých zemích navštívil severní Itálii a Francii. Do Itálie pravděpodobně přibyl v 90. letech 13. století shodou náhod, a v Bologni byl zapsán ke studiu práv. Jak dlouhý byl jeho italský pobyt, nevíme. V prvním desetiletí 14. století poté cestoval pravděpodobně s habsburským poselstvím do Kastilie, přičemž navštívil oblasti Alsaska, Burgundska a pravděpodobně i francouzského Středomoří. Podle Bernarda Geunéeho využil tuto cestu v roce 1313 pro návštěvu knihoven v Alsasku, ovšem přímé důkazy samozřejmě postrádáme.⁴⁷² *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* je však plná obrátů a vyjádření, která se vztahují k popisu cizího, neznámého, nového, překvapivého. Pro kronikáře vyrůstajícího ve štýrských Alpách muselo být mnoho věcí podivuhodných, a on svůj údiv neskrýval. Největší rozdíl, který se nám ve verších jeho kroniky dochoval, spatřoval Otakar Štýrský na hranici římské říše a francouzského království. Pravděpodobně se v kronikářových očích jednalo o propojení politické a jazykové hranice.⁴⁷³ Je až podivuhodné, že předpokládané podobné rozdíly mezi německou a italskou jazykovou hranicí při své cestě do Itálie takto nepopsal. Lze se opět jen domnívat proč. Dodnes alpská údolí v oblasti Tyrolska, jižního Tyrolska a italské Alto Adige propojují Rakousko a Itálii jak kulturně, zvyklostně, kulinářsky i jazykově svéráznými dialekty. Můžeme se domnívat, že podobné to bylo i za života Otakara Štýrského. Navíc do oblasti severní Itálie velmi zasahoval vliv a stav politiky zaalpských regionů, což kronikáři, který byl v politických poměrech velice zběhlý, nemohlo být cizí. Poměry na západě Říše však nebyly pro Otakara Štýrského tak známé a samozřejmé jako v jeho domovské oblasti, tudíž cítil potřebu názvy jednotlivých regionů zaznamenat podrobněji. V tomto případě se jednalo o Flandry (Flandern), Brabantsko (*Brâbant*), Savojsko (*Saphoy*), Henegavsko (*Hannegeu*), Lucembursko (*Lutzelburge*), Gaskoňsko (*Waskoni*), části Bavorska (*Hôhenburge*), Holandsko (*Holland*), Burgundsko (*Burgunden*) i další.⁴⁷⁴ Na druhou stranu se nabízí také interpretace, že tímto podrobným popisem nechtěl kronikář poučit své posluchače

---

⁴⁷¹ Georg JOSTKLEIGREWE, „*Ganzer frid noch stæter suon...wirt nimmer uf der rivere der zweier rîche gemerke*“ – ein deutsch-französische Erbfeindschaft ante literram? Ottokar von Steiermark und die problematische Konstruktion „nationaler“ Grenze in vornationaler Zeiten, in: Ulrich Knefelkamp – Kristian Bosselmann-Cyran (hgg.), *Grenze und Grenzüberschreitung im Mittelalter*, 11. Symposium des Mediävstenverbandes von 14. bis 17. März 2005 in Frankfurt an der Oder, Berlin 2007, S. 37–54.

⁴⁷² Bernard GEUNÉE, *Historie et culture historique dans l'Occident medieval*, Paris 1980, s. 111.

⁴⁷³ K vyjádření francouzské odlišnosti od říšských reálií například *Otakar*, v. 33050–33061, případně v otázce Burgundska, v době Otakara Štýrského mezi Římskou říší a Francouzským královstvím: *Otakar*, v. 33099–33115.

⁴⁷⁴ *Otakar*, v. 64364–64379.

o rozmanitých oblastech západní Evropy, ale pouze chtěl zdůraznit význam dané dvorské festivity, na kterou se všichni zdaleka sjeli. Podobný případ lze najít u příležitosti pražské korunovace Václava II., kdy je zdůrazněno, kde vše a z jaké oblasti se korunovace zúčastnil.

Závěrem této podkapitoly lze shrnout následující: akcent na uvedení cizího elementu v podobě neznámých etnik je ve vybraných kronikách ve většině případů uveden při příležitostech vojenských tažení a bitev, například u výbojů Julia Caesara v *Německé císařské kronice* nebo ve *Světové kronice* Janse Enikela. Vždy je uveden stručný výčet cizích etnik. Nejhojnější zastoupení podobných výčtů se vyskytuje ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, kde se mimo soupisu jednotlivých etnik objevují i výpisy vzdálenějších, například západoevropských regionů. Pod skupinou „my“ lze v očích kronikářů s největší pravděpodobností zařadit příslušníky domácích dynastií a obyvatele jim poddaných regionů a též členy vojska domácího panovníka. Méně často zmiňovaná, ale z hlediska narativní strategie velmi významná skupina „oni“ v kronikářském pojetí mohla zahrnovat obyvatele ostatních regionů, případně příslušníky a poddané cizí dynastie. Kontrast domácí a cizí dynastie lze ilustrovat například polaritou babenberské a přemyslovské dynastie v *Knize o knížatech* Janse Enikela, nebo obyvatel rakouských a alpských zemí a Přemyslovců ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Do této skupiny však patří i příslušníci mnohokrát zmiňovaných „exotických“ etnik, například z oblasti Balkánu nebo Blízkého východu.

Vnímání cizího elementu ve středověké společnosti představuje samozřejmě téma k velmi rozsáhlým úvahám. V rámci tohoto fenoménu lze i v řádcích středohornoněmeckých veršovaných kronik sledovat několik rovin. Některé cizí elementy nepředstavovaly žádné nebezpečí. Jednalo se například o cizí země nebo dynastie, které nebyly s domovskou oblastí daného kronikáře v nepřátelském vztahu, ať už z důvodu geografického nebo politického. Naopak existovaly i velmi nebezpečné, nepřátelské cizí elementy – vojsko protivníka, obyvatelstvo či dynastie z nepřátelených regionů, případně obyvatelstvo démonizované z důvodů dlouhodobě zakořeněné nenávisti či náboženských nebo rozličných společenských důvodů. Tyto vztahy nebyly neměnné, v rámci popisovaných období mohlo docházet i k jejich posunu a proměně. Například pro Otakara Štýrského představovalo uherské vojsko v 50. letech (období nájezdů na Štýrsko) velmi nebezpečný cizí jev, ale v bitvě na Moravském poli již uherská armáda představovala ceněného spojence Habsburků proti českému králi. Nakonec i role Přemysla Otakara II. v tomto prameni je ukazatelem posunů, proměn a možného rozostření pojmů cizí a domácí či dobrý a zlý ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách.

6.3 Pohled na české země

Otázka samotného pohledu na dějiny a současnost českých zemí ve vybraných středohornoněmeckých kronikách zasluhuje jistě pozornost, jelikož pro vybrané kronikáře bylo české království nejbližším sousedem a v jistém smyslu i přirozeným předmětem srovnávání například právě s ohledem na panovnický ideál. Již pro současníky musela být odlišnost rakouských zemí či Bavorska a českých zemí zřejmá, už kvůli odlišné řeči obyvatel a suverénní panovnické dynastii. Nicméně jednotlivé kroniky přistupovaly k českým záležitostem odlišně a v námětech *Německé císařské kroniky* a *Světové kroniky* Janse Enikela rozhodně nedisponovaly české země významnou vyprávěcí linií.

V rámci zpracování otázky pohledu vybraných kronikářů na české země lze rozdělit kroniky opět do dvou skupin, které již byly v předcházejícím textu vymezeny. První představují *Německá císařská kronika* a *Světová kronika* Janse Enikela, ve kterých převažují náměty ze starších dějin a rozsáhlejších a vzdálenějších oblastí, tj. obě se blíží charakteristice světových kronik. Do druhé skupiny náleží kroniky regionální, tedy *Knihy o knížatech* Janse Enikela a *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*. Jejich primárním námětem jsou dějiny domovské oblasti kronikáře, s občasnými zásahy do oblasti vzdálenější. Jelikož dějiny českého království byly v době popisované Otakarem Štýrským s rakouskými zeměmi silně propojené, je jasné, proč tvoří významnou vyprávěcí linií.

Cílem následující podkapitoly je předložit obraz českých zemí, který podávají všichni vybraní kronikáři. Nelze očekávat kontinuální zobrazení dějin této oblasti od dávnověku po současnost kronikářů, spíše jednotlivé kapitoly a vybraná témata, která z nejrůznějších důvodů daného kronikáře zaujala. Pokud přijmeme premisu, že všechny texty byly známy minimálně na panovnickém habsburském dvoře či na dvorech výše postavené šlechty, vyvstane nám potom možný obraz českých zemí, který měli v povědomí nejenom recipienti vybraných kronikářských textů, ale který rezonoval v podunajském a východoalpším prostoru ve 12. a 13. století.

6.3.1 *Německá císařská kronika*

Německá císařská kronika vznikla v polovině 12. století v Řezně v církevním prostředí. Hlavní vyprávěcí linií tohoto díla jsou příběhy a hlavní životní osudy jednotlivých panovníků římské říše od starověku po kronikářovu současnost. Vzhledem k tematickému i časovému rámci *Německé císařské kroniky* nelze předpokládat, že by zmínky o dějinách českého království byly časté. Vskutku tomu tak je. V kronice se objevují jen lakonické zmínky

o Čechách jako zemi, či o Češích jako etniku obývajícím tento region, a to bez viditelné ambice postihnout komplexně vývoj českého prostoru.

První zmínku lze najít pro období vlády císaře Konstantina I., kdy je mimo panovníkův osud ve zkratce zmíněno i dění ve střední Evropě. Tento úryvek působí velice enigmatically, nelze předpokládat, že by kronikář pro tento úsek dějin disponoval hlubším povědomím, jelikož pasáž takřka neobsahuje konkrétní informace. Navíc z hlediska tehdejších poměrů například nedává smysl titulatura český král (*der kunic von Bêhaim*). Události jsou zařazené k době úpadku starověké římské říše, kdy je neradostné dění ve střední Evropě vykonstruováno jako určitá paralela k tamním neradostným událostem.⁴⁷⁵

České země jsou často s větší frekvencí zmiňovány až od 10. století, kdy se centrum pozornosti kronikáře regionálně přesunulo do sousedního Saska. České země jsou při těchto příležitostech zmíněny jako cíl cesty nebo vojenské výpravy. V případě vlády Jindřicha I. Ptáčníka je oblast označena ještě jako objekt hodný christianizace, přičemž tento úkol si podle veršů *Německé císařské kroniky* měl Jindřich I. vytyčit při cestě z Říma.⁴⁷⁶ Z hlediska církevního zázemí vzniku *Německé císařské kroniky* je důraz na christianizační aktivity pochopitelný. Za vlády Jindřicha II. dokonce kronikář umístil důležité christianizační ohnisko do svého domovského Řezna a neváhal uvést, že díky námaze vynaložené z těchto míst byli na křesťanskou víru obráceni nejen Češi a Poláci (*die Bêhaim unt die Bôlân*), ale všeobecně lidé slovanských jazyků.⁴⁷⁷ Kronikář mohl takto zdůraznit i určitou politickou závislost českého a polského regionu na jejich západních sousedech, otázkou zůstává, zda tento počin byl z jeho strany vědomý či nevědomý.

Začlenění přemyslovského knížectví do politických a vojenských aktivit otonské dynastie je v *Německé císařské kronice* spíše opomíjeno, například významná účast bojovníků z přemyslovského vojska v bitvě na Lechu není v kronice zmíněna vůbec.⁴⁷⁸ Konflikty a třetí plochy mezi Jindřichem III. a přemyslovským knížetem Břetislavem I. jsou vykresleny také jen v hrubých obrysech. Kronikář v několika verších spojil vpády Jindřicha III. do Čech, a i jeho spojenectví s přemyslovským knížetem při výpravě do Uher o několik let později. Češi jsou zde všeobecně označeni jako špatní či proradní, bližší informace o poměrech v jejich zemi kronikář neuvedl.⁴⁷⁹ Za vlády Jindřicha V. byli Češi (respektive lze předpokládat blíže neurčenou

---

⁴⁷⁵ *Německá císařská kronika*, v. 7030–7036.

⁴⁷⁶ *Německá císařská kronika*, v. 15826–15840.

⁴⁷⁷ *Německá císařská kronika*, v. 16168–16172.

⁴⁷⁸ *Německá císařská kronika*, v. 15912–15970.

⁴⁷⁹ *Německá císařská kronika*, v. 16376–16385, dále v. 16386–16394, v. 16404–16410.

družinu z Čech) zmíněni jako návštěvníci dvorského sněmu v Řezně, kde holdovali mladému, nově zvolenému panovníkovi.⁴⁸⁰

Konkrétnější popis dějin či reálií českých zemí se v *Německé císařské kronice* nevyskytuje. Čechy jsou pojímány jako země, která je od Říše oddělená lesem. K samotným Čechům, obyvatelstvu tohoto regionu, verše *Německé císařské kroniky* také nedisponují konkrétními informacemi. Češi jsou chápáni především jako součást nějakého vojska. V jednom z případů postavil bavorský kronikář na stejnou úroveň Sasy a Čechy (*Sahsen unt Bêheime*).⁴⁸¹ Z takto kusých zmínek nelze bohužel vyvodit více. Tuto kroniku by bylo možné použít například pro výzkum etnicity či chápání rozdílů mezi germánským a slovanským obyvatelstvem jen velmi obtížně a za pomoci precizně stanovených metod.

Určitou výjimku z předchozí charakteristiky představuje pasáž o vztahu Lothara III. (ze Supplinburgu) k politice českých zemí. Zmíněna je žádost Oty II. Olomouckého o pomoc Lothara III. v boji o český trůn proti jeho pražskému příbuznému Soběslavovi. Podle veršů *Německé císařské kroniky* Lothar III. Otovy nároky na vládu uznal, a podpořil jej vojenskou výpravou do Čech. Na základě popisu této kroniky se rozhodně nejedlo o snadný vpád, neboť cestu komplikovalo velké množství sněhu (bitva u Chlumce se odehrála 18. února 1126). Bojů v pohraničním lese se mělo zúčastnit podle líčení kronikáře tisíc rytířů (předpokládejme spíše bojovníků) na koních. Vydali se hrdinně do lesa, zažili přitom jisté obtíže, byli unavení a situaci jim komplikovalo velké množství sněhu. Navíc tento nesnadný přechod hranice nebyl korunován jejich úspěchem.⁴⁸² Tato výprava skončila neúspěchem, zajištěním Lothara III. a smrtí Oty II. Tato epizoda tedy pravděpodobně nepřispěla k pozitivnímu vnímání českého elementu ve verších *Německé císařské kroniky*.⁴⁸³ Kronikář neposkytuje českému elementu v jiných pasážích takřka žádné zbarvení, jedná se pro něj o sousedy za hranicí říše, není zde poskytnut žádný výraznější, subjektivně zbarvený obraz. V tomto se pojetí českých zemí a Čechů v *Německé císařské kronice* liší od jejich vykreslení v *Knize o knížatech* Janse Enikela či ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. V Enikelově díle představují Češi zastupovaní Přemyslovci protivníky Babenberků, u Otakara Štýrského zase přemyslovská dynastie zosobňuje konkurenta obyvatelstva rakouských a alpských zemí, později habsburské dynastie.

---

⁴⁸⁰ *Německá císařská kronika*, v. 16882–16830.

⁴⁸¹ *Německá císařská kronika*, v. 16826–16828.

⁴⁸² *Německá císařská kronika*, v. 16991–17005.

⁴⁸³ *Německá císařská kronika*, v. 16977–17004.

Německá císařská kronika nemůže při této epizodě sloužit jako jediný pramen, ale pouze jako historický materiál podpůrný či ilustrativní. K událostem vedoucí k bitvě u Chlumce souhrnně Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí: (1034–1198)*, Praha 1997, s. 221 nn.

V rámci pojetí sousedství Čech a Bavorska ve verších *Německé císařské kroniky* je zajímavá ovšem zmínka o lese. Středohornoněmecký název *der Bêhaim walt* může být vykládán různými způsoby. Může jít o jakékoliv obecné pojmenování lesa na hranici říšských německy mluvících oblastí a Čech. Toto vymezení by bylo možné aplikovat v případě Lotharova tažení do Čech, které se odehrálo směrem přes Krušné hory a vyvrcholilo bitvou u Chlumce. Konkrétněji by pod tímto výrazem mohl kronikář mít pohoří na západě Čech, dnes nazývané Český les. V oblasti Českého lesa a Šumavy bylo v popisovaném období vedeno nejvíce vpádů, vojenských výprav i obchodních cest směrem z Bavorska do Čech. Jako tento *der Bêhaim walt* je v *Německé císařské kronice* vyličen jako prostor, kudy nikdo nechtěl procházet, neboť by tam mohl ztratit život bez ohledu na přesnější geografickou lokaci na severozápadní či jihozápadní hranici přemyslovských držav. Podobnou charakteristiku nejenom lesa, ale ani jiného prostoru (města, země, oblasti) se mi *Německé císařské kronice* nezdařilo dohledat. Ale to neznamená, že by šlo s jistotou konstatovat, že by říšsko-české pomezí představovalo ve střední Evropě nejnebezpečnější hranici. Takového pasáže lze vždy vykládat i jako kronikářský záměr danou situací zdramatizovat. Les představoval pro středověkého člověka neznámé prostředí. Lesy většinou oddělovaly panství či země a rozprostíral se tedy hluboko mezi relativně bezpečná osídlená území. Z mnoha důvodů lesy skrývaly daleko větší nebezpečí než dnes, již pro svou neprostupnost, větší množství kusů i druhů nebezpečných zvířat i lapků a jiných osob stojících na hraně zákona. Do dnešních dnů se nám takováto neznámá až nebezpečná tvář lesa uchovala v pohádkách, ale svůj původ může mít mimo jiné prameny i na stránkách středověkých kronik.⁴⁸⁴ Z předchozích řádků může být jasné, že se jednalo o jisté mystické téma středověku. Ve verších eposů, románů a básní hrál les jisté tuto roli. V kronikách již o poznání méně, ve většině kronikářských pramenů je krajina a přírodní prostředí zmíněno na pozadí historických událostí. Pro středověkého kronikáře nebyla krajina zcela určující prvek, nezbyval se pravděpodobně modernímu přístupu o předurčení člověka v rámci prostředí, ve kterém žije. Naopak, pokud nebylo prostředí, ať přírodní či městské, vysloveně důležité pro chod popisovaných událostí, zůstalo především ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách spíše stranou. Tuto teoretickou představu lze v rámci pramenné základny vybraných veršovaných kronik docela dobře ověřit. Ve verších

---

⁴⁸⁴ K tématu lesa ve středověkém písemnictví například Tomáš KLÍMEK, *Krajiny českého středověku*, Praha 2014; Týž, *K dobovým náhledům na les českého středověku: Literární klišé nepřátelského prostředí*, ČČH 107/4, 2009, s. 733–768; Jacques LE GOFF, *Středověká imaginace*, Praha 1998, s. 60–73; František ŠMAHEL, *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*, Praha 2012, s. 53, 54, 85–92; Jiří SMLSAL, *Les pozdního středověku ve světle literárních pramenů*, bakalářská práce obhájená na FFUK, Praha 2015; Matouš TUREK, *Místo lesa v literárních pramenech 14.–15. století v česko-francouzsko-anglické perspektivě*. Diplomová práce obhájená na FFUK, Praha 2015.

Německé císařské kroniky je příklad zřejmý. *Der Béhaime walt*, ať byl kdekoliv, jakkoliv vymezený, byl popsán jasně: je hluboký, představuje nebezpečí. Podobné enigmatické pojetí lesa se u Janse Enikela ani u Otakara Štýrského nevyskytuje. Tímto zobrazením lesa lze poukázat na možné prolnutí *Německé císařské kroniky* vzniklé ve vzdělaném církevním prostředí a na určité prvky lidové pověřivosti a strachů, které v mentalitě středověkých lidí mohly přetrvávat bez ohledu na jejich sociální zařazení.

Poslední zmínka o Čěších v *Německé císařské kronice* se váže k říšské politice. Češi jsou zmíněni jako možný politický společník v mocenských bojích v říši, ovšem opět nelze počítat s konkrétními informacemi ohledně jejich zapojení či postojů panovníka.⁴⁸⁵ Jak je z předchozích řádků znatelné, samotný text *Německé císařské kroniky* není k dějinám českých zemí vůbec sdílný. České země představují sousední region, kam moc císařů dosahovala v očích kronikáře buď omezeně, nebo vůbec ne. Z hlediska zmínek o českém království je daleko podstatnější druhý (tzv. švábský) dodatek *Německé císařské kroniky*, než hlavní část textu. V tomto dodatku je vylíčeno na 484 verších období interregna v římské říši, a bez povšimnutí nezůstala ani osobnost českého krále Přemysla Otakara II.⁴⁸⁶ Na rozdíl například od *Veršované kroniky Otakara Štýrského* není Přemysl Otakar II. v tomto dodatku nijak hodnocen. Pisatel shrnul, že si český král podmanil ke své zemi Štýrsko a Rakousy, také Korutany a Kraňsko, Pordenone a Chebsko. Jedná se o shrnutí základních informací, které byly platné na vrcholu moci Přemysla Otakara II. Druhý dodatek *Německé císařské kroniky* vznikl právě v tomto období, proto by zmínka o výrazné moci českého krále byla zcela logická.

Závěrem této podkapitoly lze konstatovat, že ačkoliv se Řezno, místo vzniku *Německé císařské kroniky* blízko, nachází blízko české hranici a přemyslovští panovníci byli bezpochyby častými návštěvníky na tamním dvoře, zájem kronikáře o příběh a osudy tohoto regionu není nikterak výrazný. Na rozdíl od *Veršované kroniky Otakara Štýrského* nelze hovořit o kontinuálním obrazu dějin přemyslovské dynastie či českých zemí, respektive českého knížectví. Českým zemím a jejich obyvatelům jsou věnovány krátké zmínky, pokud se jejich osudy protnou s politickými kroky jednotlivých panovníků. Právě základní koncepce *Německé císařské kroniky*, tedy pozornost jasně zaměřená na osudy jednotlivých císařů (respektive panovníků stojících v čele římské říše), je základním důvodem, proč v tomto prameni nelze

---

⁴⁸⁵ *Německá císařská kronika*, v. 17182–17190, pokračování o politických poměrech záhy, v. 17191 nn.

⁴⁸⁶ *Německá císařská kronika*, Anhang II., v. 438–488: *als den küene von Béhaime / ... / v. 483–488: dar zuo nime er dem rîche / baidiu Stîre und Ôsterlant, / diu ledic sint des rîches hant, / dar zuo Kernden und Krain mê / und Portenouwe bî dem sê, / dar zuo Êger und daz lant. – když krále českého / ... / poté sebral říši / obojí Štýrsko a Rakousy, / které svobodné jsou z říšské ruky, / k tomu Korutany a Kraňsko / a Pordernone k tomu, / k tomu Cheb a tu zemi.*

hledat nové či jinak interpretované zmínky o naší domovině. České země nestály v hlavní pozornosti jednotlivých panovníků, maximálně představovali jednu z jejich mnoha aktivit.

Tyto kusé zmínky o Čechách a Češích v *Německé císařské kronice* nepotvrzují jen primární zaměření textu na římské starověké i středověké panovníky, ale mimo jiné upevňují všeobecně uznávaný význam Kosmovy kroniky pro rané dějiny přemyslovské dynastie. Kosmas poskytl enormní penzum znalostí k přemyslovským panovníkům přibližně do poloviny 11. století. Tyto informace nejsou obsaženy v žádném jiném prameni, tudíž bez Kosmova přínosu by rané dějiny dynastie zůstaly naprosto neznámé. *Německá císařská kronika* pouze ilustruje slabý odraz o činnosti a politice Přemyslovců v tomto období.

6.3.2 Světová kronika Janse Enikela

Světová kronika Janse Enikela zahrnuje příběhy významných starozákonních, starověkých i středověkých panovníků. Hlavní vyprávěcí linie orientovaná na podstatné historické postavy je podobná narativnímu vymezení *Německé císařské kroniky*. Jans Enikel zařadil do své *Světové kroniky* příběh o babylonském zmatení jazyků, ve kterém je skryta i první zmínka, jež se dotýká českých zemí. Kronikář se nesoustředil ani tak na přesnou adaptaci či opis biblického podání příběhu, raději dodal důrazu následnému rozdělení obyvatel světa podle jazyků, kterými se dorozumívali, a také podle náboženství, které vyznávali:

<i>Ich wil iu allen tuon bekant,</i>	<i>Já bych vám všem chtěl učinit známým,</i>
<i>daz ze Babylon in dem lant</i>	<i>že v zemi Babylonské</i>
<i>stuont ein turn wol getân,</i>	<i>stála věž dobře postavená,</i>
<i>als ich iu vor gesagt hân.</i>	<i>jak už jsem vám již řekl.</i>
<i>des hoech was lanc unde wît.⁴⁸⁷</i>	<i>tak vysoká [jako ji nebylo] široko a daleko.</i>

Na tomto místě se jedná o chronologicky nejstarší téma, které se dotýká českých zemí v rámci Enikelovy *Světové kroniky*. Kronikář zpracoval příběh Babylonu, zmatení jazyků a vznik jednotlivých etnik.⁴⁸⁸ Před zmatením jazyků existovalo podle Enikelova výkladu 72 jazyků (*zwô und siebenzic zung*). Lidé se podle něj od té doby dělí na křesťany (*kristen*), židy (*juden*) a pohany (*heiden*). Za rozdílné mezi křesťany a židy považoval Enikel především fakt, že od babylonského zmatení jazyků židé hovoří hebrejsky (*ebraisch*).⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 27357–27361.

⁴⁸⁸ Enikel, *Světová kronika*, v. 27357 nn. Enikel používá označení (*liut*). Raymond Graeme DUNPHY, *Daz was ein michel wunder. The Presentation of Old Testament Material in Jans Enikel's Weltchronik*, Göppingen 1998, S. 125.

⁴⁸⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 27385.

Poté Enikel přikročil k výčtu jednotlivých etnik, zásadní akcent kladl na skupinu hovořící německým jazykem. Německý jazyk zařadil na další místo po hebrejském a slovanském (*die andern sprâch habent die Wind*).⁴⁹⁰ Německou jazykovou skupinu Enikel lokalizoval mezi křesťanský lid a geograficky ji zasadil za řeku Rýn:

<i>Diu diutsch sprâch ist diu dritt zung</i>	<i>Německá řeč je třetí jazyk</i>
<i>in irer ordenung,</i>	<i>v jejím pořádku,</i>
<i>diu kan niht kristenlîcher sîn.</i>	<i>kteřá nemůže být křesťanská.</i>
<i>diu Diutschen sitzent umb den Rîn,</i>	<i>Němci sídlí okolo Rýna,</i>
<i>enmitten in der Swâben lant;</i>	<i>vprostřed ve švábské zemi;</i>
<i>dâ ist si wol erkant.</i> ⁴⁹¹	<i>což je celkem známo.</i>

Poté tuto skupinu rozdělil do několika menších podskupin. Vždy zdůraznil, že také mají německý jazyk. Jmenovitě se jednalo o Franky (*di Franken habent ouch diutsch zung*),⁴⁹² Sasy (*die Sahsen ouch diutsch sîn*),⁴⁹³ Duryňky (*Dürgen ist mit wol bekant*),⁴⁹⁴ Míšňany (*Mîchsner habent ouch diutsch zung*),⁴⁹⁵ Tyrolany (*ze Tyrol in dem lande*),⁴⁹⁶ obyvatele Gorice (*und ze Görz ist ir vil*),⁴⁹⁷ Bavyry (*Beier ist ein diutsch lant*),⁴⁹⁸ Korutance (*die Kerndner auch diutsch kunnen*),⁴⁹⁹ Štýřany (*die Stîrer die sint diutsch genant*)⁵⁰⁰ a Rakušany (*daz ze Oesterreich in dem lant*).⁵⁰¹

Vlastně až v závěru *Světové kroniky Janse Enikela* jsou vylíčena jednotlivá evropská etnika, respektive jazykové skupiny. Každá z nich je opatřena pořadovým číslem. Enikelovo rozdělení dalšího „lidu“ (*liut*) respektuje jednotlivé evropské regiony. Nejvíce diferenciováni jsou Němci, kteří pro Enikela představují několik výše uvedených skupin. U všech skupin evropského lidu je většinou též zdůrazněno, zda se jedná o křesťanský lid. Po důkladně kategorizovaných Němcích následují další etnika, která byla Enikelovy známá: Rusové, Řekové, Češi, Poláci, Skotové, Arménci, Francouzi, Uhři. Někteří jsou uvedeni stručně, například Rusové či Řekové⁵⁰², jiní jsou opatřeni krátkou charakteristikou. V tomto případě se vylíčení jednotlivých skupin liší od prostého popisu cizích etnik v případě bojů nebo bitev.

⁴⁹⁰ Enikel, *Světová kronika*, v. 27409.

⁴⁹¹ Enikel, *Světová kronika*, v. 27419–27424.

⁴⁹² Enikel, *Světová kronika*, v. 27457.

⁴⁹³ Enikel, *Světová kronika*, v. 27461.

⁴⁹⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 27469.

⁴⁹⁵ Enikel, *Světová kronika*, v. 27475.

⁴⁹⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 27501.

⁴⁹⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 27503.

⁴⁹⁸ Enikel, *Světová kronika*, v. 27509.

⁴⁹⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 27523.

⁵⁰⁰ Enikel, *Světová kronika*, v. 27531.

⁵⁰¹ Enikel, *Světová kronika*, v. 27538.

⁵⁰² Enikel, *Světová kronika*, v. 27559–2756.; Enikel, *Světová kronika*, v. 27549–27571.

Enikel jednotlivé skupiny představuje včetně jejich původu a lokalizace, tato charakteristika v jiných případech ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách chybí.

Samotná charakteristika Čechů je až úsměvná. Tito lidé mají podle Enikela krátké vlasy, jejich nápojem je pivo, a každý Čech vypije více piva, než čtyři Němci. Mezi hlavní české obyčeje patří podle Enikela také zábava v hlučné zábavě a v jídle, přičemž těmto aktivitám holdují mladí i staří:

<i>diu sehst zung ist uns bekant</i>	<i>šestý jazyk je nám známý</i>
<i>ze Bêheim in ir selbes lant.</i>	<i>v Čechách v této zemi.</i>
<i>di selben habent ouch kurzez hâr,</i>	<i>ti samí mají též krátké vlasy,</i>
<i>daz sag ich iu für wâr.</i>	<i>to říkám já vám popravdě.</i>
<i>bier ist ir bestez getranc,</i>	<i>pivo je jejich nejlepší nápoj,</i>
<i>dâ bî ist in diu zît niht lanc.</i>	<i>tak tam u něj není dlouhá chvíle.</i>
<i>ez trinkt ein Bêheim mêr bier</i>	<i>vypije Čech víc piva</i>
<i>zwâr dann Diutscher vier.⁵⁰³</i>	<i>než jak čtyři Němci.</i>

Ne zcela lichotivý názor Janse Enikela na českého souseda mohl mít rozmanité kořeny. Češi jakožto obyvatelé sousedního českého království představovali pro Janse Enikela nejen výrazného a mocného souseda, ale také nebezpečí v oblasti pohraničních hvozdů v Podyjí. Jak již připomínal kronikář Kosmas, tento region byl velice neklidný, jelikož hranici mezi přemyslovskými a babenberskými državami bylo z hlediska geografické tváře krajiny jen velmi obtížné určit.⁵⁰⁴ Zde se v rámci vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik vyskytuje další možnost zpracování hranice českého a německého jazykového prostoru. Po nebezpečném českém lese v *Německé císařské kronice* se zde jedná o nejasnou hranici v Podyjí. Obě hranice mohly být chápány jako obtížně prostupné, každý z jiného důvodu. Navíc právě na začátku 13. století představovala přemyslovská politika obtíž pro babenberskou dynastii, a spor vyvrcholili bitvou u Lávy, jež Enikel popsal ve své *Knize o knížatech*. Na tomto místě můžeme též pomýšlet na podobnou motivaci, jakou disponoval

⁵⁰³ Enikel, Světová kronika, v. 27579–27586.

⁵⁰⁴ Kosmas. *Kronika Čechů*, edd. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 122: „...Pomezí obou zemí od sebe nerozlučuje ani hvozd, ani hory, ani žádné jiné překážky, nýbrž jen říčka Dyje, která teče rovinami a sotva ty země dělá. Z toho důvodu ničemníci kořistili neustále v noci u obojího lidu navzájem na lup vyjížděli, dobytek kradli a vsi hubili. A stejně jako často malá jiskřička vznítí veliký oheň, tak vzešli lidu oněch řečených pánů, poněvadž nechtěli uhasiti škodlivý troud, z takových maličkostí veliké škody...“

Latinský originál *Die Chronik von Böhmen des Cosmas von Prag*, MGH, *Scriptores rerum Germanicarum*, Nova Series 2, hg. von Bertold Bretholz, München 1995, S. 131: „Cum enim utrarumque provinciarum terminus non silva, non montes, non aliqua obstacula dirimant, sed rivulus, nomine Dia, fluens per plana loca vix eas disternat, semper noctibus mali homines alternatim latrocinant, pecora diripientes, villas vastantes ex utroque populo praedam sibi faciebant. Et sicut saepe parvula scintilla magnum excitat ignem, ita isti, de quibus diximus, domini, quia noluerunt nocivum extinguere fomitem, ex his minimis rebus ad magnam suorum deveniunt perniciem.“

kronikář Kosmas při líčení vlastností a zvyků Poláků, zastoupených především knížetem Měškem.⁵⁰⁵ V českých zemích panovaly s polským elementem v době kronikáře Kosmy podobně neblahé zkušenosti, jako v Rakousích v době Janse Enikela s Čechy. Je třeba poznamenat, že z veršů Janse Enikela není patrná taková zášť vůči Čechům, jako z Kosmových řádků vůči Polákům. Enikel měl ke svému severnímu sousedovi o poznání smířlivější vztah, než měl staletí před ním kronikář Kosmas. Oproti tomu Poláci jsou u Janse Enikela označeni jako vysocí. Jiných charakteristik se jim nedostává.⁵⁰⁶ Pravděpodobně lze usuzovat na to, že polský element byl pro Janse Enikela poměrně vzdálený. Rakousy ani Babenberkové nedisponovali přímou zkušeností s polskými vladaři či jejich armádou, a tak pro Janse Enikela představovali Poláci ve výčtu charakteristik nižší váhu. Ještě méně jsou zmíněni například Skotové nebo Arménci, obyvatelé vzdálenějších regionů. Například tedy Skotové jsou uvedeni jen jako známý křesťanský lid.⁵⁰⁷ Následují Arménci, kteří jsou představeni jako velice zbožný

---

⁵⁰⁵ Například *Kosmas. Kronika Čechů*, edd. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 69: „...*Neboť polský kníže Měšek, nad něhož nebylo lstivějšího člověka, ihned se zmocnil lší hradu Krakova a všechny Čechy, které tam zastihl, dal mečem pobít.*“

Latinský originál *Die Chronik von Böhmen des Cosmas von Prag*, MGH, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova Series 2, hg. von Bertold Bretholz, München 1995, S. 60: „...*Nam dux Poloniensis Mesco, quo non fuit alter dolosior homo, mox urbem Krakov abstulit dolo, omnibus, quos ibi invenit, Boemiis extinctis gladio.*“

Kosmas. Kronika Čechů, edd. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 71: „*V téže době však kníže Měšek vypravil posly k císaři. Nabízel mu a sliboval nesmírné peníze, dá-li syna knížete Boleslava, jménem Oldřich, jenž byl v císařově moci, spoutat a vsadit do vězení. Nepřemožitelný hlade po zlatě!*“

Latinský originál *Die Chronik von Böhmen des Cosmas von Prag*, MGH, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova Series 2, hg. von Bertold Bretholz, München 1995, S. 63: „*Hisdem vero diebus idem dux Mesco mittit legatos ad imperatorem, dans ei et promittens infinitam pecuniam, quo filium ducis Boleslai, nomine Odalricum, qui erat eis in obsequio, catenatum mitteret in custodiam, O invictissima fames auri! Ubi est potentissimum ius Romani imperii? Ecce possessor auri pressus ponderibus auri ducis obtemperat iussis, et tortor fit ac carceris mancipator auro corruptus imperator.*“

Kosmas. Kronika Čechů, edd. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, Praha 2011, s. 80: „...*hrdina Břetislav hned, jak pozdravil otce, knížete Oldřicha, ihned jel s nevěstou přímo na Moravu. Neboť celou tuto zemi mu již předtím svěřil otec do moci, když vypudil ze všech hradů Poláky, z nichž mnoho zajatců, spoutaných vždy po stu v řadách, dal prodat do Uher a ještě dále. Po smrti Boleslava II. totiž Poláci opanovali jak hrad Prahu, tak i celou Moravu. Roku od narození Páně 1022: V Polsku došlo k pronásledování křesťanů.*“

Latinský originál *Die Chronik von Böhmen des Cosmas von Prag*, MGH, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova Series 2, hg. von Bertold Bretholz, München 1995, S. 75: „...*illico heros Bracizlaus cum nova nupta, patre salutato, duce Oudalrico, recta via proficiscitur in Moraviam. Nam antea pater sibi totam illam terram tradiderat in potestatem, fugatis cunctis de civitatibus Poloniie, ex quibus multos comprehensos centenos et centenos ordinatim catenatos vendi iusserat in Ungariam et ultra; quia revera post obitum secundi Boleslai sicut urbem Pragam, ita totam Moraviam vi obtinuerant Polonii. Anno dominicae incarnationis 1022 in Polonia facta est persecutio christianorum.*“

Kosmas svou zášť vůči Polákům rozděluje mezi tamní knížecí moc (především Měšek I.) a i celkově mezi řadové obyvatelstvo bez rozlišení sociální příslušnosti. Je nutné také zmínit, že u kronikáře Kosmy se polský element vyskytuje nepoměrně častěji než v díle Janse Enikela, a i vzhledem k celkovému zaměření Enikelových prací nebylo nutné, aby jej do svých veršů více zahrnoval.

⁵⁰⁶ Enikel, *Světová kronika*, v. 27595–27600: *diu sibent zung ist Polân, / für wâr ich iu daz sagen kan. / swer aller hoehts dâ ist beschorn / ûf dem houbt ob den ôrn, / der ist der edelst zwâr, / daz sag ich iu ân zwîfel gar. – sedmý jazyk je Polsko / o něm vám mohu říci / kdokoliv je tam urozeností obdarován / vyslechlo mé ucho, / ten je velmi dobrý, / to říkám vám zcela bez pochyby.*

⁵⁰⁷ Enikel, *Světová kronika*, v. 27603–27604.

lid.⁵⁰⁸ Jako poslední jsou zmíněni Francouzi⁵⁰⁹ a Uhři.⁵¹⁰ Oba popisy jsou poměrně skoupé, je poukázáno na to, že Uhři nejsou příliš dobří rytíři a Francouzi sousedí s Němci.

V *Německé císařské kronice*, ani v Enikelově *Knize o knížatech* či ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* nenajdeme podobný výčet a popis obyvatelstva Evropy. V rámci vybraných pramenů je tento přehled ze *Světové kroniky Janse Enikela* naprosto jedinečný. Úvahy o těchto verších je možné vést několika směry. Lze předpokládat, že uvedené informace o jednotlivých etnikách představovaly jádro povědomí běžného obyvatele střední Evropy, potažmo rakouských zemí, a symbolizují tedy shrnutí dobového stereotypu. Na příkladu popisu Čechů lze potvrdit, že mnohé z takovýchto stereotypních tvrzení o jednotlivých národech jsou součástí kolektivní paměti. Pro absenci podobných informací v dalších vybraných pramenech nelze však tuto hypotézu s jistotou potvrdit. Další možností tak zůstává, se jedná o vlastní a do značné míry originální Enikelův příspěvek k poznání okolních etnik.

Jak již bylo výše zmíněno, *Světová kronika* Janse Enikela má dva dodatky. Ačkoliv nepanuje mezi badateli shoda na tom, nakolik je možné je autorsky připočíst Enikelovi, představují dodatky velmi významný příspěvek k analyzovanému tématu, tedy k pohledu středohornoněmeckých veršovaných kronik na české země.⁵¹¹ Tematickým členěním by některé pasáže více zapadaly do *Knihy o knížatech*, nicméně dotyčný autor doplnil nové informace právě k jednomu z rukopisů *Světové kroniky*. Pravděpodobně i následující dodatky byly psány po polovině 13. století, kdy právě český král Přemysl Otakar II. hrál nezastupitelnou roli v evropské politice a tudíž se na něj upínala i pozornost kronikářů. Dané informace neměl možnost zařadit přímo do koncepce *Světové kroniky* (český král Přemysl Otakar II. nebyl římským císařem), ani do koncepce *Knihy o knížatech* – do chvály babenberské dynastie role Přemysla Otakara II. v rakouských dějinách také nezapadala. Osudy tohoto Přemyslovce však přesto přitahovaly pozornost.⁵¹² Obdobně jako ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je

---

⁵⁰⁸ Enikel, *Světová kronika*, v. 27611–27616: *sô ist diu niund zung bekant / in der Ormenie lant. / die selben guot kristen sint, / und ir wîp und ir kint; / sie lebent götlîchen gar, / daz sagt uns daz buoch für wâr. – tak devátý jazyk je známý / v zemi Arménii. / tito jsou dobří křesťané, / a jejich ženy a jejich děti; / žijí zcela zbožně, / to říká nám kniha pravdivě.*

⁵⁰⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 27629–27637: *die einleift zung wil ich mezzen: / die sint Franzoys genant, / und sint sô hêr in ir lant, / daz si dheien diutschen man / nindert für wird wellent hân. / si sint guot urluogære, / saz ist in dâ niht swære, / und habent ritter unmâzen vil. – jedenáctý jazyk počítám: / ti jsou Francouzi zvaní, / a jdou páni ve své zemi, / že tajně Němce / nikdy nechtějí. / jsou dobří válečníci, / to jim není těžké, / a mají neobyčejně mnoho rytířů*

⁵¹⁰ Enikel, *Světová kronika*, v. 27640–27645: *einer zungen vil vermezzen: / daz ist daz wert Ungerlant. / niht ritter ist dar inn bekant, / wan ez in versmâhen wil. / ir sint ân mâzen vil, / die grâven wellent all sîn. – další jazyk dobře vyměřeny: / to jsou ctění z uherské země / není tam znám rytíř, / co by chtěl odmítnout povinnosti, / oni nejsou mnoho k pokoření, / každý by tam chtěl být hrabětem.*

⁵¹¹ Enikel, *Světová kronika*, S. 575–576 Anhang I. – Erzählung von den Jahreskönigen, v. 1–40; S. 578 nn. Anhang II. – k tématu českých zemí především S. 582–583, v. 429–470 König Wenzel I. von Böhmen Geschlecht.

⁵¹² Enikel, *Světová kronika*, S. 582 (Anhang II.), v. 429–430: *Der künic von Bêheim schuof zehant, / daz im erben wurden bekant – král z Čech působil na tom místě / jeho dědicové byli známí*

zmíněn otec Přemysla Otakara II. a jeho dva synové.⁵¹³ Následují verše, ve kterých je zmíněn známý příběh o obou synech Václava I. Starší Vladislav se oženil s Gertrudou Babenberskou, brzy však zemřel a na jeho místo nastoupil jeho bratr Přemysl Otakar II., ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách zvaný Otakar.⁵¹⁴ Tento dodatek obsahově koresponduje s druhým (tzv. švábským) dodatkem *Německé císařské kroniky*, ve které jsou taktéž popsány vrcholy politického života Přemysla Otakara II.

Mimo tohoto dodatku jsou Češi ve *Světové kronice* Janse Enikela vylíčení mezi ostatními evropskými etniky. V případě Čechů byl zdůrazněn samostatný český jazyk, a zvyky jako pití piva, dlouhé vlasy a hlučná zábava. Jako všem dalším skupinám je poskytnuta určitá charakteristika jejich původu a vlastností. Tyto popisy zahrnují i ve vztahu k ostatním skupinám evropského obyvatelstva určité tradované stereotypy. Zahrnutím těchto popisovaných stereotypů se pojetí nejen Čechů, ale i jiných evropských etnických či jazykových skupin ve *Světové kronice* liší od jejich vylíčení v ostatních vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronikách.

Kronikář mohl vytvořením takového přehledu o rozličném evropském obyvatelstvu samozřejmě sledovat několik možných cílů. Podobné vylíčení soudobého obyvatelstva v podstatě tehdejšího známého světa může představovat vyústění biblických příběhů i událostí ze starověkých dějin, tedy i jisté (byť ne explicitní) zakončení příběhu kroniky. Poučením svého publika o pochvalných i méně záslužných vlastnostech různých evropských skupin obyvatelstva mohl rovněž poukázat na jistou výjimečnost své domovské oblasti, které se pak prostřednictvím povětšinou pochvalných činů panovníků z babenberské dynastie věnoval v *Knize o knížatech*.

---

v. 433–435: *er was ouch gar ein künic rîch / und gewan ouch sicherlîch. / zwên sun alsô wunsam; - on byl také král vcelku mocný / a měl také jistě. / dva syny také nádherné*

dále 438–444: *der eindes herzogen tohter nam / von Medlik sicherlîch, / des vogtes ûz Oesterrîch. / ich sag iu, wie ez dar zuo kam, / daz er di selben frouwen nam: / diu herzogin Gedrût, / diu was dem herzoc Fridrîch trût – dcera jednoho z vévodů si vzala / z Meidlingu určitě, / fojta z Rakous. / já říkám vím, jak k tomu došlo, / že si tuto paní vzal: / vévodkyně Gertruda, / které byl vévoda Fridrich blízký.*

⁵¹³ Enikel, *Světová kronika*, v. 457: *her Otaker und der bruoder sîn – pan Otakar a jeho bratr.*

⁵¹⁴ Enikel, *Světová kronika*, v. 461–470: *doch liez si heren Otakar varn / und nam sîn bruoder bî den jârn. / daz wart Otakarn leit, / und kam sîn sider in arbeit. / ir suült ouch wîzzen daz für wâr, / daz in dem selben jâr / der sel herre von Bêheim starp – / wan er der tât umb in warp –, / der die frauwen Gedrût / hêt genumen dâ ze brût. – tak nechme pana Otakara býti / a vezměme jeho bratra [na zřetel] / že Otakaru byl líto, / a přišel ale jeho osud. / měli byste také vpravdě vědět, / že v ten samý rok / budoucí pán z Čech zemřel – / tvou smrtí nastala změna –, / ten samý paní Getrudu, / vzal si za nevěstu.*

6.3.3 *Kniha o knížatech Janse Enikela*

Detailnější zmínky o českém království zahrnuje Jans Enikel do své *Knihy o knížatech*. V tomto díle kronikář popsal činy čelních příslušníků babenberské dynastie, proto jsou postřehy o jejich severních sousedech logické a očekávatelné. Nejpodrobněji se Jans Enikel věnoval Leopoldu II. (1075–1095), Leopoldu III. (1095–1136), Leopoldu V. (1176–1194), Leopoldu VI. (1198–1230) a Fridrichu II. Bojovnému (1230–1246). Enikel si všímal především situace na moravsko-rakousko-uherském pomezí a vzájemné konfrontace tamějších vládců. Jak již bylo řečeno, Enikel výrazně stranil většině příslušníků babenberské dynastie, tudíž veškeré popisované události jsou poplatné této tendenci.

Chronologicky první zmínka o Čechách v *Knize o knížatech* spadá do popisu zahraniční politiky Leopolda II. Lakonicky je uvedeno, že tento panovník jednal s Poláky, Rusy (u Janse Enikela i u Otakara Štýrského se jednalo o běžné označení pro část uherské armády), Čechy i Bavorsy, přičemž se všemi míval určité srážky či neshody.⁵¹⁵

Nejvíce zmínek o českém království a o Čechách se v Enikelově *Knize o knížatech* váže k vládě Fridricha II. Bojovného. Tento fakt je logický nejenom z hlediska zahraničně politických aktivit tohoto panovníka, ale i díky největšímu prostoru ze všech babenberských panovníků, který mu kronikář poskytl. Hned po jeho převzetí vlády akcentoval Jans Enikel, že nový „kníže“ (*fürst*) byl velice ctnostný (*tugenthaft*) a oplýval velkou silou (*kraft*), že se k němu rovnou přiklonili mnohé části římské říše – Uhři, Prusové, Valaši, židé, Řekové, Rusové, Čechové, Poláci a Skotové.⁵¹⁶ Vzhledem k reálnému rozsahu moci Fridricha II. jde o jistou idealizaci.

Na tomto místě stojí za krátkou úvahu Enikelovy poměrně časté zmínky o Skotech (respektive skotském etniku). Vzhledem k lokaci tvorby tohoto kronikáře se nejedná o běžnou informaci, naopak poměrně překvapivou. Domnívám se, že Jans Enikel nemusel mít ani toliko povědomí o Skotech jako o obyvatelích britských ostrovů, ale že měl tuto skupinu obyvatel spojenou s tzv. skotským kostelem (Schottenkirche) ve Vídni. Pravděpodobně toto místo hrálo významnou roli ve vídeňském městském prostoru a v utváření kolektivního povědomí. Přímé doklady pro tuto hypotézu ovšem samozřejmě nejsou.

Další lakonické zmínky o sousedech Rakous se váží k aktivní a agresivní zahraniční politice Fridricha II. Enikelův narativ je plný zmínek o jeho kontaktech s císařem Fridrichem

⁵¹⁵ V následujících poznámkách klíčové pasáže podporující rámec Enikelova narativu: Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 771–778.

⁵¹⁶ Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 2108–2115: *er wart ein fürst tugenthaft / und hêt volkes michel kraft, / daz im niht moht gelichen / ieman in diutschen rîchen. / an im wâren Unger und Priuzen / Walhen, juden, Kriechen, Riuzen, / Bêheim, Pôlan, Schotten vil. – on byl ctnostný kníže / a měl lid velké síly / čímž se mu nemohl rovnat / nikdo v německé říši. / na něm byli Uhři a Prusové / Kumáni, židé, Řekové, Rusové, / Češi, Poláci, mnoho Skotů.*

II., ovšem jedná se o nepřesné útržkovité zprávy, mezi něž se řadí i zmínka o zasnubách syna českého krále s Gertrudou Babenberskou v roce 1246.⁵¹⁷

Ve stejný rok se udála ještě jedna významná událost v rámci konfrontace rakouského vévody a českého krále Václava I., které je věnován větší prostor – bitva u Lávy. Kronikář neopomenul ani jednání, která bitvě předcházela. Bez zajímavosti není kronikářovo vyjádření obavy, že pokud by rakouské vojsko prohrálo, mohou se Rakousy, Korutany a Štýrsko ocitnout v českých rukou. Jans Enikel tuto pasáž psal pravděpodobně v době, kdy se tato představa stala realitou, tudíž projekce současného dění do minulosti je zřejmá. Enikel zmínil rakouského velitele Oldřicha Korutanského (*herzoc Uolrich ůz Kerntenlant*), ale i některé další bojovníky na obou stranách uvádí jmenovitě (Sífrit Weise, jeho bratr Kadolt, Vok z Rožmberka, Smil z Lichtenburka, Milota z Dědic). Enikel při této příležitosti uvedl detailní informace o výzbroji jednotlivých bojovníků, stejně jako o četnosti jejich družin. Opět musíme mít na paměti, že informace nelze nutně pokládat za pravdivé, nýbrž spíše představují určitou žánrovou úlitbu publiku. Kronikář důrazně vyzdvihl vítězství rakouské strany.⁵¹⁸ Nutno poznamenat, že takto podrobný popis bitvy u Lávy je jedinečný a v rámci Enikelovy *Knihy o knížatech* rovněž nejdůkladněji propracovanou částí. Důkladné propracování bitev je ostatně všem středohornoněmeckým veršujícím kronikářům společné. Zajímavostí v těchto kronikářských pasážích je užití bohemismů, které se ve vybraných veršovaných kronikách dají dohledat, ovšem vztahují se vždy k tématu, ve kterém hraje výraznou roli český element a ve všech případech, které se mi zdařilo dohledat, se jedná o bitvy. V *Knize o knížatech Janse Enikela* je uveden pokřik vojska českého krále (*nastoite, nastoite*).⁵¹⁹ Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* se bohemismy váží k popisu bitvy na Moravském poli a rovněž k domnělému pokřiku vojska z českého království (*Budeweze Brôhá!*).⁵²⁰ Bohemismy a jejich užití v kronikářském vyličení daných bitev mohou mít mnoho původů. Například ve vojenském prostředí křížily výrazy z českého i německého jazykového prostředí,

⁵¹⁷ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2445–2462.

⁵¹⁸ Celkový rozsah bitvy u Lávy Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2829–4214. Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2893–2898: *iuwer lant in Ôsterrich, / daz wizzet sicherlich, / und ouch Krein und Stirlant, / daz ist mir allez wol bekant; / sô stienden stet und lant / allez in der Bêheim hant – Jejich země v Rakousích, / to víte jistě, / a také Korutany a Štýrsko, / to je mi vše zcela známé; / tak leží města a země / vše v české ruce* Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 2789–2802, v. 3027–3046. Podrobněji Anna KUBÍKOVÁ – Václav BOK, *Popis Voka z Rožmberka ve skladbě Fürstenbuch vídeňského měšťana Janse Enikela*, Jihočeský sborník historický 69, 1990, s. 177–181; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 355; Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012, s. 23 nn. Umělecký překlad Bitva s Čechy, in: Václav Bok – Jindřich Pokorný, *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998, s. 64 nn.

⁵¹⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 3160–3167.

⁵²⁰ *Otakar*, v. 16074–16076: „*hie Rôme!*“ *Was der Tiutschen krîe, / sô riefen die Bêheim dâ / „Budeweze Brôhá!*“ – „*zde Řím!*“ *Co Němci křičeli, / tak volali Češi / „Budějovice, Praha!*“

a prostupnost z jednoho jazykového okruhu do druhého jistě nebyla neměnná. Po staletí bylo jasnou charakteristikou příhraničních regionů, že tamní obyvatelstvo ovládalo na určité úrovni oba dva jazyky a slovní zásoba se často mísila, čehož jsou dodnes dokladem některá nářečí, případně i dialekt rakouské (především vídeňské) němčiny.

Enikelův narativ v *Knize o knížatech* je směřován však k bitvě u Litavy, které je oproti bitvě s Čechy věnován marginální prostor. V kontrastu s vítězstvím na Lávě je rakouská porážka u Litavy téměř nepovšimnuta.⁵²¹

I přes malou geografickou vzdálenost není celkově v díle Janse Enikela českému regionu ani jeho obyvatelům poskytnuta výrazná pozornost například v porovnání s *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského*. Enikelova optika i konečný rozsah veršů vztahující se k českému království ve smyslu oblasti i obyvatelstva nejsou zaměřeny tak široce jako v případě Otakara Štýrského. Důvodů opět může být několik, ale jako nejpravděpodobnější se mi jeví chronologické i tematické zaměření jednotlivých kronik. Pro Otakara Štýrského byl v popisovaném období klíčovou postavou Přemysl Otakar II., který symbolizoval tehdejší přemyslovskou dynastii i území, které ovládal. Vzhledem k moci tohoto panovníka, která zasahovala přímo do domovské oblasti i sociálních okruhů kronikáře, je tento zájem pochopitelný.

6.3.4 Veršovaná kronika Otakara Štýrského

Skutečnost, že *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* je pro české dějiny informačně nejbohatší ze všech vybraných veršovaných středohornoněmeckých kronik, které byly vybrány pro předkládanou disertační práci, byla mnohokrát zdůrazněna. V 6. kapitole této disertační práce, věnované přímo dílu Otakara Štýrského, byl kronikářův pohled na české země důkladně analyzován. Zde je na místě jeho krátké shrnutí a jeho komparace s informacemi a zhodnocením přístupů a motivací autorů ostatních vybraných kronik.

V dochované části *Veršované kroniky Otakara Štýrského* uvedl kronikář příběh českého království de facto s postavou kralevice Přemysla a s jeho převzetím vlády nad Rakousy v roce 1251. Dějiny českého království představovaly pro Otakara Štýrského historii přemyslovské panovnické dynastie, proto jeho vyprávění kopíruje hlavní činy Přemysla Otakara II., Václava II. a Václava III. Osudy těchto vládců lze ve zkratce přiblížit následovně: Václav I. představoval pro Otakara Štýrského moudrého otce, který svého syna varoval před možnými riziky jeho budoucí vlády v osiřelých Rakousích, Přemysl podle Václava I. neznal rakouské zvyky a právo, a proto by jej tato země nemusela přijmout. Nadále kronikář věnoval pozornost například bojům

---

⁵²¹ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 4215–4258.

s Uhry v 50. letech 13. století vrcholící bitvou u Kressenbrunn v létě 1260. Popsal spory Přemysla Otakara II. s Bavorskem, křížové výpravy do Pobaltí a konfrontaci Přemysla Otakara II. s Rudolfem Habsburským, především římskou královskou volbu v roce 1273, lyonský koncil o rok později, oblenění Přemysla Otakara II. před Vídní v roce 1276 a bitvu na Moravském poli roku 1278.⁵²²

Ze všech zde analyzovaných pramenů je příběh českého království u Otakara Štýrského jednoznačně nejkompaktnější a nejpodrobnější. Narativ o dějinách českého království představuje bezmála čtvrtinu dochované části Otakarova textu. Důvodů pro tuto skutečnost samozřejmě může být několik. Otakar byl buď současníkem některých událostí, nebo je znal maximálně z časového odstupu jedné generace. Čím se události blíží době jeho tvorby (od roku 1290), je jeho vyprávění podrobnější. Zatímco role Václava I. je epizodní a má smysl jen ve vztahu k vyprávění o převzetí moci Přemyslem Otakarem II. v Rakousích (1251),⁵²³ další panovníci z přemyslovského rodu představují již samostatně jednající postavy s vlastním příběhem. Přemysl Otakar II. je v hledáčku štýrského kronikáře po celou dobu jeho vlády. Je představen jako odvážný mladík, který se ujal vlády nad Rakousy, oženil se s Markétou Babenberskou, čímž stvrdil svoji volbu. Statečně též bojoval s uherskou armádou. Bitva u Kressenbrunn představuje podle Otakara Štýrského vrchol panování českého krále.⁵²⁴ Po kressenbrunnském triumfu však začal český král zneužívat nabitě moci, získal povolení k rozvodu s Markétou Babenberskou, plýtvat silami nejen českých, ale hlavně rakouských a štýrských vojáků při křížové výpravě do Pobaltí v zimě 1255/1256, neodhadl své síly při vpádu do Bavorska a neuměřeně svému postavení chtěl bojovat o říšský trůn s Rudolfem Habsburským. Zasloužený trest podle Otakara Štýrského přišel nejen před Vídní v listopadu 1276, ale především na Moravském poli v srpnu 1278.⁵²⁵ Václava II. zařadil Otakar Štýrský do své kroniky v listopadu 1276, kdy zmínil jeho zasnuby s Jitkou-Gutou Habsburskou. Samostatné vladařské činy Václava II. reflektoval Otakar Štýrský od vyrovnání se Závišem z Falkenštejna. Uvedl, jak lstivě získal vládu nad Polskem i nad Uhrami a připomněl jeho konfrontaci s Albrechtem Habsburským i Adolfem Nasavským. Neopomněl ani tehdejší věhlas

---

⁵²² Takto pojatý narativ o vládě Přemysla Otakara II. přejal ve 2. polovině 14. století pisatel Rakouské kroniky o 95 vládci. Tuto kroniku připisuje velká část badatelů teologovi, dějepisci a univerzitnímu učiteli Leopoldu z Vídně. Pravděpodobně díky němu zjednodušené podání vlády Přemysla Otakara II. zakořenilo v rakouských narativech i pro další období. *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, Deutsche Chroniken 6, hg. von Joseph Seemüller, Hannover 1906. Tento narativ bude podrobněji analyzován v následující kapitole.

⁵²³ Klíčové pasáže podporující rámec narativu Otakara Štýrského: *Otakar*, v. 1785–1791, v. 2503–2507.

⁵²⁴ *Otakar*, v. 2156–2161, v. 1914–1917, v. 2180–2188, v. 7143–7150.

⁵²⁵ *Otakar*, v. 9207–9210, v. 9649–9675, v. 9651–9652, v. 8936–8939, v. 14132–14142, v. 14269–14275.

Za pasáž o bitvě na Moravském poli je zařazen ještě jinotajný nárek nad smrtí českého krále – Otakar, v. 16147 nn; umělecký překlad Jindřich POKORNÝ, in: Václav Bok – Jindřich Pokorný, *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998, s. 50–63.

pražského přemyslovského královského dvora, především s důrazem na korunovaci českého krále v červnu 1297.⁵²⁶ Václav III. je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* představen jako mladý král zkažených mravů, který za svůj hříšný život se zálibou ve vínu a hazardu zaplatil brzkou smrtí v podobě vraždy.⁵²⁷

Po vymření přemyslovské dynastie stihl Otakar Štýrský zachytit ještě část habsbursko-korutanských sporů o český trůn. Podle kronikáře mohla za neúspěch obou kandidátů česká šlechta, jež se nedokázala domluvit a řádně podpořit jednoho z nich.⁵²⁸ Při popisu této situace Otakar Štýrský poprvé opustil prostředí přemyslovské dynastie a české království bylo na krátkou dobu symbolizované domácí šlechtou, která byla sice pro kronikáře anonymní, ale dostalo se jí kolektivní charakteristiky hádavého a nejednotného společenství, které ohrožovalo osudy své domoviny.

***

Vymezení zmínek o českém elementu je v každé z vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik odlišné. V *Německé císařské kronice* se jedná o kusé zmínky, které se týkaly bezprostředně příběhu popisovaných římských panovníků. Ve *Světové kronice* Janse Enikela jsou Češi připomínáni společně s jinými etniky v biblickém příběhu o babylonském zmatení jazyků a v závěrečném popisu obyvatelstva evropského kontinentu. V *Knize o knížatech* totožného autora je český element v podstatě koncentrován do panovníků přemyslovské dynastie, kteří představovali protihráče kronikářových domácích Babenberků. Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* naopak představuje příběh českého království jednu z významných vyprávěcích linií. Z hlediska zaměření jednotlivých kronik se jedná vždy vcelku o pochopitelné uchopení problematiky a významu českého elementu. Například ve verších *Německé císařské kroniky* by bylo možné při popisu činů některých panovníků očekávat podrobnější popisy východního souseda držav některých římských panovníků, ovšem kronikářská pozornost byla v těchto případech namířena jiným směrem. Pro starší popisované dějinné období se ve jmenovaných kronikách příliš informací k dějinám českých zemí nenachází, ať z důvodu možné neznalosti kronikáře, nebo proto, že dané události jednoduše nezapadaly do koncepce daných kronik. Pro období od počátku 13. století jsou však Enikelova *Knihy o knížatech* i *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* poměrně obsáhlými studnicemi

---

⁵²⁶ *Otakar*, v. v. 22051–22057. K uherské epizodě Otakar, v. 79620–79621; dále například v. 80156 nn., především v. 80193–80197. Ke konfrontaci s říšskými panovníky především Otakar, v. 70985 nn. Otakar, v. 69240–69248.

⁵²⁷ *Otakar*, v. 89066 nn., například *den sterkisten win / trinken so vil – nejsilnější víno / pili tak mnoho*.

⁵²⁸ *Otakar*, v. 89983–89989.

svědectví o činech českých panovníků. Vzhledem k zaměření těchto regionálních kronik se jedná o zcela logické počiny obou kronikářů.

Na závěr tohoto exkurzu o „české stopě“ ve vybraných středohornoněmeckých kronikách je možné se zamyslet ještě nad jednou otázkou. Píší kronikáři o Čechách jakožto o zemi, nebo o Česích jakožto o skupině obyvatelstva? Na tuto otázku nelze zcela uspokojivě odpovědět. Ve většině případů je výraz *Bêheim* synonymem pro zemi, pro oblast. Tento výraz lze v textech veršovaných kronik dohledat jako označení pro území, které podléhalo vládě českých králů. Již z tohoto důvodu používám výraz české království. Pokud chtěl kronikář zdůraznit, že k určitým událostem došlo v oblastech, které čeští, respektive přemyslovští králové dobyli nebo připojili ke svým državám jiným způsobem, jmenuje konkrétní regiony (Rakousy, Štýrsko, Korutany, Polsko, Uhry). S určitými výjimkami kronikáři obyvatele české kotliny zmiňují jako svébytnou skupinu osob, například u popisu vlastností různých skupin obyvatel Evropy a tehdy celého známého světa u Janse Enikela, nebo pokud jsou například v *Knize o knížatech* nebo ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* Češi součástí bojových šiků například u Litavy, u Kressenbrunnu, na Moravském poli nebo u Göllheimu.

6.4 Shrnutí společných aspektů

Závěrem celé této kapitoly by mělo být řečeno následující: Mimo veršovanou formu, vernakulární jazyk, akcent žánry světové a regionální kroniky a navázání výběru témat na panovnické postavy lze jistě jmenovat další společné znaky veršovaných kronik jihoněmeckého kulturního okruhu. Jsou to především znaky idealizace postav i událostí, naplnění určitého záměru kroniky a ideologie s tím spojená, simplifikace dějinných událostí a v neposlední řadě nekritická práce s údaji, které ani sami kronikáři nepovažovali za jisté, pravdivé nebo ověřené.

Idealizace se prolíná texty vybraných veršovaných kronik především ve vztahu k panovnickým postavám. Pokud kronikář na základě svého rozhodnutí (například Albrecht I. Habsburský ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*) nebo podle všeobecně platných konvencí (například Julius Caesar nebo Karel Veliký v *Německé císařské kronice* nebo opět Julius Caesar ve *Světové kronice Janse Enikela*) zařadil panovníka do spektra kladných, dobrých postav, zároveň idealizoval většinu jeho činů a buď zamlčoval, vůbec nezmiňoval či dokonce obracel význam jeho ne zrovna pochvalných činů, jako tomu může být u idealistického pojetí válek Karla Velikého se Saskem, které jsou představeny v podstatě jako čistá christianizace dané oblasti. Idealizace obsažená ve vybraných kronikách se netýká jen panovnických postav, byť se zdá, že u nich se vyskytuje nejčastěji nebo nejsilněji. Idealizace

se vztahuje například i k nekritickým názorům většiny (kronikářským slovníkem řečeno „celého lidu“) na určité situace – politické změny, výhry bitev, nastolení panovníků atd. Pokud se nejedná o významné panovnické postavy, postrádají (až na výjimky, například výrazné šlechtické postavy ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*) středohornoněmecké veršované kroniky jedinice.

S kronikářskou idealizací je spojeno i plnění určitého záměru kroniky. Sledovaný ideál lze nejvíce pozorovat ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, který si za centrum svého pojetí historie v daném období (1246–1309) vyvolil osudy Štýrska v kontextu dalších rakouských zemí. Štýrsko představovalo určité jablko sváru mezi výraznými panovnickými dynastiemi střední Evropy, stalo se politickým zájmem Arpádovců, Přemyslovců a posléze i Habsburků. Díky tomuto momentu dokázal Otakar Štýrský ve své kronice propojit v hlavních rolích svoji domovinu i osudy panovnických postav ze jmenovaných dynastií. Aby však tuto předpokládanou koncepci mohl kronikář naplnit, musel samozřejmě přibarvit a upravit za tímto účelem mnoho jiných událostí. Dobrým příkladem může být Otakarova úprava událostí ve Vídni a Rakousích na počátku habsburské vlády v těchto regionech. Povstání ve Vídni se odehrálo v roce 1288, povstání v Rakousích o skoro deset let později. Otakar Štýrský obě události slil do vzájemně propojených událostí, které měly poukázat na chyby Rudolfa Habsburského v začátcích vlády a na touhu obyvatel rozsáhlejšího území rakouských zemí po svých starých právech, která byla již určitým způsobem pošlapána za vlády Přemysla Otakara II. Podobnou idealizaci vytvořil ve své *Knize o knížatech* Jans Enikel. Vykreslil dobu vlády babenberské dynastie v Rakousích jako bezvýhradně dobré časy. Objektivně špatné momenty, například válečné stavy Rakous s českým knížectvím, respektive královstvím, nebo s Bavorskem a s Uhry nebyly většinou vykresleny jako období strachu, bídy nebo nouze, ale jako cílené rozšiřování slávy a moci jeho domoviny. Záměrná idealizace a zamlčování či pozměňování některých skutečností není tolik znát ve světových kronikách, tedy v *Německé císařské kronice* a ve *Světové kronice Janse Enikela*, byť se v těchto textech též vyskytuje. Dějiny světa od prapočátků po raný středověk nebo až po současnost kronikáře byly v obou případech koncipovány tak, aby byly povětšinou vybrané dobré panovnické příklady, jež lze následovat. Pokud byla učiněna výjimka, jako například při líčení život a špatné, kruté vlády římského císaře Nera ve verších *Německé císařské kroniky*, je tento příklad zařazen explicitně jako špatný a má sloužit nejen jako varovné memento, ale i jako jisté povzbuzení k dobré křesťanské víře. Pravděpodobně i pro středověké kronikáře by minulost plná následování hodných příkladů byla poněkud idealistická.

Dalším společným bodem vybraných kronik je simplifikace určitých politických událostí. Jisté zjednodušování lze spatřovat na několika úrovních. Samozřejmě je zjednodušené upravení starozákonních příběhů ve *Světové kronice Janse Enikela*. Pokud Enikelovu verzi porovnáme s biblickým originálem, vždy nám vychází příběh jednodušší a kratší. Další, velice podobný moment simplifikace se objevuje i u starověkých příběhů. *Německé císařská kronika* podává některé momenty oproti své částečné předloze (Píseň o Annovi) značně zkráceně. Nejinak je tomu u dějin, které byly kronikáři bližší. Kdybychom si srovnali všechny prameny, ze kterých mohli vycházet Jans Enikel a Otakar Štýrský při psaní určitých pasáží své *Knihy o knížatech* a *Veršované kroniky*, zjistili bychom, že pro své posluchače připravili velice zkrácené a informačně okleštěné verze. Takovéto simplifikace určitých příběhů i politických událostí může mít několik důvodů. Za prvé, je nutné se odvolat na informační možnosti kronikáře. Nemusely jim být dostupné všechny prameny, o kterých bychom to dnes chtěli předpokládat. Za druhé, a podle mého názoru se jedná o hlavní důvod, je zde určující otázka posluchačského publika. Od začátku výzkumu vycházím z předpokladu, že tyto kroniky byly určeny šlechtické, v případě Janse Enikela případně vyšší městské společnosti. Nejednalo se tedy o posluchače, kteří by byli dokonale zběhlí v otázkách politiky a historie. Primárním účelem těchto kronik, a *Knihy o knížatech Janse Enikela* a *Veršované kroniky Otakara Štýrského* obzvláště, bylo pobavit. Sice i trochu poučit o minulosti, ale posluchačstvo se mělo především bavit v konkurenci jiných veršovaných textů, které skýtal z dnešních pohledů více beletristických námětů (alexandrovská tematika, díla Oldřicha z Lichtensteinu, plejáda textů Rudolfa z Emsu apod.)

Již předchozím výzkumem je prokázáno a lze pokládat za zcela jasné, že údaje, které se na stránkách kronik vyskytují, nejsou vždy ověřené a nemusí být ani pravdivé. Kronikáři si své informace neověřovali kriticky. V následující kapitole bude konkrétněji poukázáno na případy neupraveného přebírání celých pasáží, které představovalo pro pisatele středověkých kronik naprosto běžnou praxí. Nejedná se jen o již mnohokrát zmiňované upravené osudy panovníků, ale i o upravení a o určitou literární šablonovitost až stylizaci například středověkých bitev, popisů cest panovníků, například christianizačních výprav Karla Velikého do saských a španělských oblastí v *Německé císařské kronice* a následně pak ve *Světové kronice Janse Enikela*, nebo vojenské výpravy Přemysla Otakara II. do Bavorska nebo kruciáta téhož panovníka do Pobaltí ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*.

Ve vybraných středohornoněmeckých kronikách lze jmenovat ještě jeden faktor, a to upřednostňování světské moci nad církevní. Tento faktor není samozřejmě ve všech kronikách stejný. *Německá císařská kronika* vzešla z klášterního prostředí, proto se v ní akcent

na symbiózu světské a církevní moci prolíná poměrně často. Ve *Světové kronice Janse Enikela* jsou zmíněni jen tři kronikářem vybraní papežové, a jejich osudy do politického, či historického vývoje nijak výrazněji nezasahují. V Enikelově *Knize o knížatech* a ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je církevní moc přesunuta do pozadí, v jednotlivých kapitolách kronik vystupují reprezentanti nejrůznějších úrovní církevní moci epizodně, například u Enikela jsou to mniši a opati z vídeňského Skotského kláštera a u Otakara Štýrského funkcionáři ze salcburského arcibiskupství.

7. Druhý život vybraných veršovaných kronik – od středověkých kronik ke kultu kronikáře

Rudolf: „*Wer seid ihr?*“

Horneck: „*Ottokar von Horneck, Dienstmann des edlen Ritters Ott von Lichtentein.*“

...

Erster Bürger: „*Er schreibt eine Chronik, und ihr, Herr Kaiser, kommt auch drin vor!*“⁵²⁹

„... káratí [se] sluší obyčej, kterým vykládal všude co nejobširněji nejen skutky a řeči, ale i myšlenky lidské, jakoby všemi co se dalo byl přítomen býval a měl přístup i do nejtajnějších porad panovnických. A jakož knížat svých ani dosti vynachváliti nemohl, tak zase proti některým cizím [...] tak hanlivě a hanebně prý se zachoval...“⁵³⁰

Téma tzv. druhého života historických událostí, míst i osobností představuje velice široké pole badatelské působnosti.⁵³¹ V závěrečné kapitole předkládané disertační budu věnovat pozornost druhému životu kronik samotných. Kapitola je rozdělena do částí, které respektují chronologický vývoj. V první části se zaměřím na druhý život kronik v předmoderní době a následovat bude druhý život kronik a kronikářů v období od přelomu 18. a 19. století do současnosti.

Výběr pramenů pro zpracování otázky tzv. druhého života vybraných středohornoněmeckých kronik byl motivován následovně. V předmoderním období jsem využila prací středověkých kronikářů, kteří svá díla tvořili ještě podobnými metodami jako jejich středohornoněmečtí veršující předchůdci, a posléze děl kritičtější postupujících renesančních a barokních učenců. Kritéria pro výběr zástupců těchto dvou kategorií zahrnovala především míru a frekvenci využití středohornoněmeckých veršovaných kronik a lokalizaci autorů do rakouského (respektive jihoněmeckého) prostředí, kde lze předpokládat přístup k *Německé císařské kronice*, dílu Janse Enikela a *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Určitým získaným bonusem daného výběru bylo rozdílné sociální prostředí i geografická

⁵²⁹ Franz GRILLPARZER, *König Ottokar Glück und Ende. Trauerspiel in fünf Aufzügen*, in: *Dramatische Werke in vier Bänden, dritter und vierter Band*, Berlin – Leipzig 1902, Sol. 86–87.

⁵³⁰ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý, od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939, s. 90.

⁵³¹ Ke druhému životu (Nachleben) a vzpomínkové historické kultuře více viz například následující inspirativní tituly: František GRAUS, *Přemysl Otakar II. Sein Ruhm und Nachleben. Ein Beitrag zur Geschichte politischer Propaganda und Chronistik*, München 1971; *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, edd. Milan Hlavačka – Antonie Marés – Magdaléna Pokorná, Praha 2011; Kamil ČINÁTL, *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*, Praha 2014, s. 21; Aleida ASSMANN, *Geschichte im Gedächtnis. Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*, München 2007, S. 9 nn.

lokace vybraných autorů dalších generací, přičemž tyto rozdíly mohou ilustrovat dopad vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik na širší vrstvy společnosti.

Pro období od poloviny 18. století bylo možné rozbor doplnit o pohled odborné literatury i beletrie. Výběr uvedených textů motivován odlišně, v první řadě samotným studiem sekundární literatury v celém průběhu zpracování disertačního tématu. Pro tuto kapitolu byly vybrány texty, jejichž autoři se primárně zaměřili na kroniky (případně kronikáře) samotné, nikoliv na v kronikách popisované dějinné události. Druhý způsob představovalo studium dalších autorů daného období, a systematické hledání zmínek o vybraných veršovaných kronikách.

Na samotné příběhy vylíčené ve vybraných veršovaných kronikách se v průběhu staletí nabalilo mnoho mýtů. Z časového rámce, jenž je zpracováván ve vybraných veršovaných kronikách, se bohatého druhého života dostalo především dvěma aktérům dějin střední Evropy 2. poloviny 13. století – Přemyslu Otakaru II. a Rudolfu Habsburskému. Jejich osudy a politický i fyzický souboj o moc se staly námětem mnoha děl nejrůznějších žánrů. Postavy těchto panovníků jsou vyobrazeni v odborných historických dílech, v beletristických textech, představují hlavní postavy divadelních her a jsou zpodobněny na mnoha dílech vizuální kultury.⁵³² Z množství těchto děl lze do jisté míry usuzovat, že druhé životy Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského nejsou rozhodně uzavřeným badatelským tématem, nicméně se jedná o diskurz v mnoha ohledech vytěžený. Z tohoto důvodu nebude toto téma v následující kapitole otevřeno.

7.1 Předmoderní doba – od středověkých kronik po barokní texty

V průběhu 14. a 15. století se v prostředí Bavorska, Rakous, Štýrska i Korutan objevil bezpočet dalších kronikářů, kteří ve své tvorbě využívali kronikářská díla, jímž byla věnována pozornost v předchozích kapitolách. Jako modelový příklad mohou posloužit díla Jana z Viktringu, Leopolda z Vídně a Tomáše Ebendorfera. Tyto kronikáře sjednocuje ohnisko jejich zájmu, v němž stály jejich domovské oblasti, a pak také fakt, že alespoň částečnou inspiraci čerpali ze

---

⁵³² František GRAUS, *Přemysl Otakar II. Sein Ruhm und Nachleben. Ein Beitrag zur Geschichte politischer Propaganda und Chronistik*, München 1971. Vyčerpávající zpracování lze nalézt v dílech Václavy Kofránkové. Václava KOFRÁNKOVÁ, *Druhý život Přemysla Otakara II. (13.–18. století)*, rigorózní práce obhájená na PedF UK, Praha 2002; Táž, *Proměny otakarského mýtu v galerii národních dějin*, disertační práce obhájená na PedF UK, Praha 2010; Táž, *Zlatý král a chudý hrabě: Přemysl Otakar II. a Rudolf Habsburský v historické tradici*, Praha 2012.

Dalšími známými příklady druhého života jmenovaných panovníků a jejich odrazu v umění může být například obraz Alfonse Muchy Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý – svaz slovanských dynastií z cyklu Slovanská epopěj. Z veřejného prostoru připomínají tyto panovníky například pomníky v místě bitev u Kressenbrunnu a Moravském poli. Velice bohatý je tzv. druhý život Moravského pole, v Rakousku byly k 700. výročí události v roce 1978 vydány pamětní mince i poštovní známky.

středohornoněmeckých veršovaných kronik. Ovšem v dalších charakteristikách se kroniky odlišují, a to především v otázce obsahu a rozsahu kronik, i motivací vzniku jejich děl. Odlišují se dobou i místem vzniku jejich kronik, ale také jazykem.

Texty samotných veršovaných kronik i stránky mnoha odborných studií jim věnovaných jen potvrzují všeobecně přijímaný názor, že středověk nebyl dobou akcentující autorskou originalitu či uplatňující respekt k „autorským právům“ textů, z nichž bylo čerpáno. Co bylo běžné, nepřilíš vybočující a tudíž a v dané době obvyklé, bylo považováno za zdařilé. Proto můžeme dnes obdivovat například gotická vyobrazení Madon, která jsou si navzájem velice podobná. Ovšem tato podobnost platila i pro kronikářská díla. Není novinkou, že kronikáři od sebe opisovali nejenom události, i celé pasáže, ale stejně tak autoři připojovali vlastní a invenční části. Odkazy na původní autory byly připojeny jen málokdy.⁵³³ Samozřejmě tento fenomén středověkého kronikářství se nevyhnul ani klíčovému pramenům vybraných pro tuto disertační práci. Již v předchozích kapitolách byla naznačena zřejmá inspirace kronikáře či kronikářů stojících za vznikem *Německé císařské kroniky* v textu *Písně o Annovi*, nebo využití textu *Německé císařské kroniky* v díle Janse Enikela, především ve *Světové kronice*. Jans Enikel pravděpodobně využil nejenom tento kronikářský pramen, ale například i alexandrovský román Rudolfa z Emsu či látku stejného tématu od Oldřicha z Etzenbachu. V dalších generacích se role proměnily a *Německá císařská kronika*, dílo Janse Enikela i *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* naopak začaly sloužit jako předlohový materiál pro další kronikáře.

Markantní je inspirace především u třech zmiňovaných dějepisců z území rakouských zemí – u opata cisterciáckého kláštera v korutanském Viktringu Jana, u učence a teologa Leopolda z Vídně a u Tomáše Ebendorfera, faráře z okolí Vídně. V období humanismu a baroka se inspirace v poněkud jiné, dané době více odpovídající formě, projevila posléze u třech mnohostranně zaměřených učenců – u Wolfganga Lazia, Hieronyma Peze a Hieronyma Megisera.

7.1.1 Jan z Viktringu a *Liber certarum historiarum*

První ze jmenovaných kronikářů, Jan z Viktringu, se do historie zapsal především jako opat cisterciáckého kláštera v korutanském Viktringu a autor latinské kroniky *Liber certarum historiarum*. Tímto profilem může představovat například paralelu ke zbraslavským

---

⁵³³ Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998, s. 55–56, 533; Milan KOPECKÝ, *Česká středověká literatura*, Brno 1998, s. 6; Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku*, Praha 2000, s. 24–25.

opatům Otovi Durynskému a Petru Žitavskému. Jejich osudy jsou podobné i ohledně jejich činnosti u panovnického dvora a ve vysoké politice.

Datum a místo narození Jana z Viktringu nejsou známé, v odborné literatuře je skloňováno na období kolem roku 1270 a lotrinská oblast. Od roku 1312 působil jako viktrinský opat. Do tohoto kláštera pravděpodobně přibyl o čtyři roky dříve. Mimo své povinnosti v rámci klášterního konventu je zmiňován jako kaplan a sekretář Jindřicha Korutanského a též jako zpovědník jeho dcery Markéty, později obdařené nelichotivým přídomkem „Pyskatá“. Od začátku 30. let působil také jako kaplan Albrechta II. Habsburského. Cisterciácká tradice, která zahrnovala angažování vyšších řádových funkcionářů ve vysoké politice, mu zajistila dobrý přehled o středoevropském dění 30. a 40. let 14. století. Nejenom politické povědomí, ale i hluboké znalosti evropských a církevních dějin zužitkoval v textu své kroniky. Dílo dopisoval pravděpodobně i v závěru svého života. Předposlední červencový den roku 1345 vydal svou poslední dodnes dochovanou listinu a poslední říjnový den o dva roky později byl označen za zemřelého.⁵³⁴

Viktrinský opat sepsal své dílo *Liber certarum historiarum* latinsky v próze.⁵³⁵ Tato kronika se skládá z šesti knih a obsahuje vybrané politické události let 1217–1343, přičemž krátce zmiňuje i dění předešlé. U tvorby Jana z Viktringu narážíme na otázku objednávky textu. Zajímavé je, jak s postupujícím časem roste – byť relativní – jistota zadavatelů jednotlivých děl. U Janse Enikela není zřejmé, kdo mu zadal tvorbu jeho kronik. Ve Vídni se totiž tehdy nenacházel panovnický dvůr, a vládci Rakous, kteří byli Enikelovými současníky (Přemysl Otakar II., Rudolf I. Habsburský, Albrecht I. Habsburský), by jej sotva nechali sepsat text, ve kterém by byla natolik adorována předchozí babenberská dynastie. Většina úvah ohledně objednavatele další kroniky – *Veršované kroniky Otakara Štýrského* končí u lichtensteinského dvora ve Štýrsku. Lichtensteinové jsou v textu mnohokrát zmíněni jako „milí, dobří“ páni [kronikáře], přičemž žádnému jinému šlechtickému rodu nevěnuje Otakar takovouto

---

⁵³⁴ Wilhelm BAUM, *Margarete Maultasch. Erbin zwischen den Mächten*, Graz 1994; August FOURNIER, *Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum. Ein Beitrag zur Quellenkunde deutscher Geschichte*, Berlin 1875; Heinrich FICHTENAU, *Herkunft und Sprache Johans von Viktring*, Carinthia I., 1975, S. 25–39; Eugen HILDEBRAND, *Der Geschichtsschreiber Johann von Viktring als politischer Erzieher*, in: Helmut Maurer und Hans Patze (hgg.), *Festschrift für Berent Schwineköper. Zu seinem siebzigsten Geburtstag*, S. 437–455; *Geschichte der Cistercienserabtei Viktring in Kärnten in der Zeit von 1142–1534*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Magda ROSCHER, Wien 1953.; *Das Buch gewisser Geschichten von Abt Johann von Victring*, uebersetzt von Walter Friedensburg, Leipzig 1888; Wilhelm DEUER, *Ehemaligen Zisterzienserabtei Viktring. Pfarrkirchen von Viktring un Stein*, Salzburg 1992, S. 2–3; K tradici cisterciáckého dějepisectví též Robert ANTONÍN, *Chronicon Aulae Regiae – neúspěšný pokus o ustanovení oficiální paměti na poslední Přemyslovce*, Martin Nodl – Piotr Wecowski (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia 15, Memoria et damnatio memoriae ve středověku*, Praha 2014, s. 91–107.

⁵³⁵ *Johannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, MGH, hg. von Fedorus Schneider, Hannover – Leipzig 1909.

pozornost.⁵³⁶ Joachim Behr hledal Otakarova zadavatele v řadách habsburské dynastie. Argumentoval tím, že v Otakarově kronice pozorujeme znaky legitimizace habsburské vlády v rakouských zemích, které spočívají především v definitivní porážce Přemysla Otakara II.⁵³⁷ Není však spolehlivě doložena přítomnost Otakara Štýrského v blízkosti Habsburků.

U Jana z Viktringu panuje na základě listinného materiálu jistota, že se pohyboval v okruhu panovníků rakouských a alpských zemí. Jeho pozice dvorního kaplana u Jindřicha Korutanského mu po jeho smrti v roce 1335 přinesla obdobnou funkci u dvora Albrechta II. Habsburského. S velkou pravděpodobností začal Jan z Viktringu kroniku psát na Albrechtův příkaz v roce 1341. Jedná se totiž o jedno z prvních shrnutí vývoje v rakouských zemích v pochvalném vztahu k habsburské dynastii, čemuž odpovídá i kompozice kroniky. Kronika se skládá ze šesti knih komentující dění od dob císaře Fridricha II. až po úmrtí Jindřicha Korutanského a krátkých (pravděpodobně vcelku nedochovaných) glos k evropským událostem 8. a 9. století.⁵³⁸

Zdroje Jana z Viktringu jsou různorodé. Pravděpodobně znal některé antické autory (v literatuře je nejvíce skloňovaná inspirace Homérem), dílo sv. Augustina O obci Boží, texty Oty z Freisingu, Historii Scholastica Petra Comestora i Kroniku Martina Opavského a *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*. Počítejme též se znalostí rakouské analistiky a vzhledem ke společenskému zařazení kronikáře i se širokým povědomím o informacích z diplomatického materiálu.⁵³⁹

Předmluva kroniky Jana z Viktringu je velice adresná. Viktrinský opat ve své předmluvě oslovil Albrechta II. Habsburského, zvaného Chromý. Dílo mu věnuje, označuje se za jeho oddaného kaplana. Takto přímou dedikaci nelze u Janse Enikela, ani u Otakara Štýrského najít. U Jana z Viktringu opět nechybí ani úvodní modlitba za spásu a prozřetelnost přítomných a budoucích, kteří budou sedět na věčném trůně a třímat žezlo slávy. Kronikář též prosil o milost Boha a naznačuje kompozici svého díla. V jedné z redakcí je zachována zmínka o starověkých dějinách i vzdálenějších krajích, odkazy na biblického krále Ahasuera a na starověké osobnosti

---

⁵³⁶ Otakar, v. 1971–1975, v. 5944–5947, v. 8120–8123.

⁵³⁷ Hans-Joachim BEHR, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion des deutschsprachigen Geschichtsschreibung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989, S. 41, 87–88.

⁵³⁸ *Das Buch gewisser Geschichten von Abt Johann von Victring*, uebersetzt von Walter Friedensburg, Leipzig 1888, S. VI nn., 6 nn.

⁵³⁹ Hans-Joachim BEHR, *Zum Verhältnis von Wirklichkeit und deren Bewältigung im „Frauenbuch“ Ulrichs von Lichtenstein*, in: Alfred Ebenbauer – Fritz Peter Knapp Anton Schwob (hgg.), *Die mittelalterliche Literatur in der Steiermark. Akten des Internationalen Symposions Schloß Seggau bei Leibnitz 1984*, hgg. von Alfred Ebenbauer, Fritz Peter Knapp – Anton Schwob, Bern – Frankfurt am Main – New York – Paris 1988, s. 1; Johann von Viktring, *Chronica Romanorum*, hg. von Alphons Lhotsky, Klagenfurt 1960, S. 33–34; August FOURNIER, *Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum. Ein Beitrag zur Quellenkunde deutscher Geschichte*, Berlin 1875, . S. 38 nn.

Předmluva – viz Viktring, sv. 1, s. 141.

(Seneca, Octavianus Augustus, Horatius, Theodosius). Dále kronikář uvedl, že se bude předně věnovat dějinám a vládcům Rakous, Štýrska a Korutan. Přemluva končí odkazy na Horatia a Homéra.⁵⁴⁰ Citace latinských i řeckých pramenů ukazují také na vysoké vzdělání Jana z Viktringu. Je určitá pravděpodobnost, že právě tímto se mohl odlišovat od svých středohornoněmeckých veršujících předchůdců. Cílené propojení Bible, cílených citací z jejich vybraných pasáží, podrobné odkazy na antické texty i starověké osobnosti jsou jevy, které se ve středohornoněmeckých textech vyskytují buď jen velice málo, nebo vůbec ne.

Předmětem mého zájmu jsou však primárně obsahové, respektive formulační inspirace. Viktringova práce s nimi v jeho kronikářském díle je zřejmá především ve vztahu k *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Za prvé se tak stávalo v takových částech textu, které měl Otakar Štýrský detailně či atraktivně propracované. V tom případě si Jan z Viktringu vypůjčil i informace, které se v jeho dalších zdrojích nemusely vyskytovat, například informace k osobě Manfreda Sicilského a tamních událostí kolem roku 1265.⁵⁴¹ Další podobné přebírání informací i překlad textových pasáží lze vystopovat v okamžicích, kdy Jan z Viktringu zpracovával témata z jemu vzdálených oblastí, ať už geograficky, nebo též chronologicky, například z dějin Durynska a Míšně, dějin Uher před vpády do Rakous a do Štýrska, u informací z Flander nebo například z Aragonie. Dílo štýrského kronikáře mohlo pro Jana z Viktringu představovat ucelený pramen pro dějiny kontaktů českého království a rakouské, respektive celé jihoněmecké oblasti v období mezi lety 1246 až 1309. Pro tuto možnost svědčí například jmenné seznamy rakouské, štýrské a korutanské šlechty, případně podrobnosti politických jednání v této společnosti.⁵⁴² Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* si Jan z Viktringu také

---

⁵⁴⁰ Viktring, sv. 1, S. 141–147. Přemluva však není zachována ve všech manuskriptech identicky.

⁵⁴¹ *Johannis Abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex monumentis germaniae historicis separatim editi*, hg. von Fedorus Schneider, Hannover – Leipzig 1909, S. 204, L. I., rec. A2. Srovnatelné s *Otakar*, v. 967–969, v. 397–399, v. 3538–3542.

⁵⁴² *Otakar*, v. 1107–1112: *wand der herzog Friderich / ein swester het, die êlich / des keisers sun ze konen nam, / kunic Heinrich, von den sâm / si zwên schoene süne truoc, / der ich ouch ê des gewuoc*

Otakar, v. 1275–1278: */ den enphie durch reht dâ / diu marcgrævin Constantia. / daz was vil billich, wand ich las, / daz si herzog Fridrichs swester was*

Viktring, Liber I., Cap. II, S. 188: *Heinricum lantgravii Thuringorum sororem duxit, que filiam protulit, que Gerdrudis dicebatur. Constantia Friderico marchioni Misenensinsium nupsit, que filios et filias progenuit in hunc mundum.*

Otakar, v. 3135–3121: *man jach, man wolde die herren / mit friuntschaft lâzen zuo im kêren: / solder dheine wîle leben, / kunic Kuonrâten wold er geben / sine tohter êlichen / unde marcgrâf Friderichen / sinen swester tohter.*

Viktring, Liber I., S. 205: *Comes autem Flandrie, gener Caroli et adiuntor, persuasit fleri amicitiam, ita ut Conradinus filium Caroli, Fridericus marchio sororis sue natam duceret, et sic Concordia firmaretur, et tam alti sanquinis rami non tam temere et precipitanter resecaentur in vigore tam floride iuventitus.*

Otakar, v. 3638–3649: *kunic Peter mit werdikeit / von Arrogûn die einen het, / diu mit râte und mit bet / in ellichen mant, / daz Cecili daz lant / ir kinden wurde niht verlorn. / wand im was von ir geborn / zwêne süne lobelich: / der eine hiez Friderich, / der ander Peter was genant, / die noch hiute umb daz lant / kriegent ellichen*

Viktring, Liber I., S. 206: *Petrus ergo rex Aragonie, auditis que acciderant, nocte dieque iustigatus ab uxore vindictam facinorus perpetrati in consanguineum et assecucionem regni sibi testati strerinue meditatur; quod postmodem navali prelio obtinuit.*

„vypůjčil“ například dlouhé pasáže vztahující se k bitvě u Kressenbrunnu v červenci 1260, oblenění Přemysla Otakara před Vídní v listopadu 1276 a především k bitvě na Moravském poli.⁵⁴³

Ovšem je dobré zdůraznit, že Otakar Štýrský je v tématu bitvy na Moravském poli daleko podrobnější než Jan z Viktringu. Ve *Veršované kronice* jsou uvedeny přesnější geografické lokace (především vymezení lokality řekou Dyjí a řekou Moravou) a především podrobnější složení vojska Přemysla Otakara II. Stále předpokládáme, že Jan z Viktringu čerpal v pasážích o poslední bitvě českého krále také ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, ale jeho skromnější pojetí celé události může mít samozřejmě několik důvodů:

Otakar, v. 7452–7464: vierzehen tūsent man versunken / der Unger und ertrunken, / ân die ūf dem wal beliben. / die Tiutschen vor hin triben / ir vīnde vor in verre. / dô wart ein tæterischer herre / begriffen an der fluht, / an dem der kunic die zuht / tete, der im was ze vil. / ein tulmetsch sprach: „herr, er wil, / darumb daz dû in lâzest leben, / als manigen guoten meidem geben, / als hâr ūf sīnem houbte ist.“

Viktring, Liber I., Cap. VI., S. 201: *Dic autem condicto prelium committitur durumnimis, in quo Bela graviter iaculatus cum Stephano filio suo presidium fuge petit. Tanta ibi fuit armorum collisui tantusque pulvis, ut vento flante vix homo hominem cognosceret clara die, sed et preter eos qui gladio corruerunt fugiencium novem sunt milia submersa. Princeps Comanorum captus suspenditur; qui se tantis spadonibus emisisset, quantis caput suum extitit coopertum, sed facultas sibi seveiente Otakaro non dabatur.*

⁵⁴³ Bitva u Kressenbrunnu v červenci 1260: *Otakar, v. 6885–7598*; Viktring, Liber I., Cap. VI., S. 200. Oblenění Přemysla Otakara II. před Vídní v listopadu 1276: *Otakar, v. 14136–14662*; Viktring, Liber II., Cap. VII., S. 229. Bitva na Moravském poli a její průběh byl poprvé do kronikářské historiografie zanesen díky kronice Šimona z Kézy (*Gesta Hungarorum*), který událost vylíčil jako součást příběhů uherských králů:

Simonis de Kéza, Gesta Hungarorum / Simon of Kéza, The Deeds of The Hungarians, hgg. László Veszprémy – Frank Schaer – Jenő Szűcs, Budapest 1999, S. 150–155: „*Quia vero Laduslaus Hungariae rex in corde et animo occultabat Otacari praesumptionem temerariam contra patrem et ipsum attentatam, eo quod tener esset viribus corporis et aetate, petitioni principis Alamanniae satisfacturum se disposuit. Egressus igitur de Albensi civitate velut Martis filius, cui quidem constellationis nativitatique ei deinde in audacia et caeteris virtutibus naturalibus subministrat, in virtute Altissimi et proavorum suorum, scilicet Stephani, Emirici atque Ladislai regum et sanctorum votivis praesumens confidensque suffragiis, erecto banerio regiae maiestatis Rudolphum in Marhec coniunxit cum exercitu, qui ipsius adventum et auxilium sicut Dei expectabat. Sed quoniam gens Rudolphi in motu gravis erat propter arma graviora, nimisque timorata ad resistendum tam validae multitudini, ut Otacarus conducere ferebatur, pro eo contraire et moveri dubitabat. Hoc autem Ladislao rege viso et percepto, Otacaro ad praelium properanti ac parato circa castrum Stilfrid, prope fluvium Morowae adpropinquat Boemicum exercitum convallando corcumquaque. Quorum quidem equos et etiam semetipsos sagittis Hungari et Comani regis sic infestant vulnerando, quod Milot militiae suae princeps, in quo copia exercitus praesertiam confidebat, sustinere non valens Hungarorum impetum ac sagittas, cum suis fugam dedit, et post ipsum Poloni conductitii dissoluto exercitu fugierunt cum Boemis, Comanis vero inter ista praelia, onera et arnesia Boemorum regis sui que exercitus sustollentibus dissipando. In isto igitur praelio rex Otacarus dispersa mente et confusa vagando in exercitu captus occiditur. Filius vero eisu Nicolas in Hungariam deducitur captivus cum aliis captivis baronibus, comitibus et militibus sine numero. Mortuorum autem numerum in praefato praelio potuisset aestimare sola divina sapientia. Rudolfus ergo Teutoniae rex atque Romanorum cum suis stabat inspiciendo, quae fiebant. Facta igitur hac victoria rex Germanicus Ladislao regi egit grates, quod per eum Austrwia et Stiria sibi fuit restituta lilo die. Et sic Ladislaus rex Hungariae rediit cum victoria rege Alamannico in Austria remanente. Haec etsi enim Ladislai regis victoria primitiva, quam divina clementia ei tribuit in aetate adolescentiae constituto. In quo quidem exercitu ipso die comes Renoldus dilius Renoldi banerium regis tenuit viriliter et potenter de genere Bastech oriundus, adstantes domino regi fratres eiusdem Andreas, Salomon, Ladislaus et alli regni Hungariae nobiles, sicut astellae caeli absque numero. Ut igitur in memoriam redeat regis Ladislai tam gloriosa triumphalisque victoria, in obprobrium sempiternumque dedecus Boemorum, Polonorum Morawanorumque scuta et vexilla in Albensi ecclesia, sede regni ac solio in pariete suspensa in aeternum perseverant.“*

S vysokou pravděpodobností toto líčení od Šimona z Kézy mohl převzít částečně Otakar Štýrský, vyprávění obohátit o zmínky o účasti rakouských a štýrských bojovníků. *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* se v popisu bitvy na Moravském poli mohla stát odrazovým můstkem nejen pro Jana z Viktringu, ale také pro Leopolda z Vídně. Bitva na Moravském poli: *Otakar, v. 14995–17079*; Viktring, Liber II., Cap. VIII., S. 231–235.

Pro Otakara Štýrského představovala bitva na Moravském poli velice podstatný moment. Kronikářův postoj k Přemyslu Otakarovi II. byl ambivalentní, začal od pochvalného hodnocení mladého statečného panovníka a skončil takřka u odsouzení ambiciózního namyšleného vládce. Navíc Přemysl Otakar II. představuje jednu z hlavních postav kroniky Otakara Štýrského. Proto skon českého krále musel být vylíčen se všemi dostupnými informacemi. Navíc v době sepisování Otakarova textu, v závěru 13. století, bitva na Moravském poli symbolizovala živě hlavní moment upevnění habsburské moci v Rakousích. Naopak pro Jana z Viktringu zastával Přemysl Otakar II. v pojetí dějin v rámci jeho *Liber certarum historiarum* spíše epizodní roli. Viktringovo dílo je pojaté jako historické objasnění vlády habsburské dynastie. Pád Přemysla Otakara II. sice představoval upevnění habsburské moci v oblasti Rakous, ovšem z hlediska dalšího vývoje přibližně do poloviny 14. století se jednalo pouze o jeden z dílčích kroků, který Habsburkové museli naplnit. Pro informační inspiraci Jan z Viktringu v textu Otakara Štýrského svědčí i zmínka o osobnost olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka. Pro Otakara Štýrského a následně i bez větších změn pro Jana z Viktringu představoval olomoucký biskup a významný politik nejenom oporu zahraničních snah Přemysla Otakara II., ale výrazněji zakomponoval jeho vliv například při oblenění českého krále před Vídní, kdy prý měl biskup sehrát roli mírotvorce a přemluvit Přemysla Otakara II., aby se Rudolfovi Habsburskému poddal.⁵⁴⁴

Ve zpracování klíčové události, které pro vývoj rakouské oblasti bezpochyby bitva na Moravském poli představovala, se Jan z Viktringu inspiroval ve verších Otakara Štýrského. Kompozice a začlenění dané události do koncepce kroniky se však u Otakara Štýrského a Jana z Viktringu odlišuje. Tyto rozdíly jsou zapříčiněné odlišnou rolí této události v daných kronikách. Pro Otakara Štýrského představuje porážka Přemysla Otakara II. jeden z hlavních momentů jeho vyprávění o prostoru českého království a rakouských zemí. Pro Jana z Viktringu zaujímá prostor jedné z dílčích událostí ve vylíčení konsolidace habsburské moci v rakouském a alpském prostoru, přičemž roli může hrát i větší časový odstup od daných událostí.

Jako další inspiraci z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* v textu Jana z Viktringu lze jmenovat nastolovací obřad korutanských Slovanů. Otakar Štýrský byl pravděpodobně prvním kronikářem, který zmínky o tomto obřadu zařadil ve větším rozsahu do své kroniky.

---

⁵⁴⁴ Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je aktivitám Bruna ze Schauenburka poskytnut velký prostor. Biskup tak představuje výjimku, se svým šlechtickým původem a vysokým postavením v církevní hierarchii se jako jeden z mála členů této sociální vrstvy staví počtem a intenzitou zmínek po bok představitelů panovnických dynastií. Počet zmínek značně stoupá v období let 1276–1278, například *Otakar*, v. 14340–14361; *Otakar*, v. 14484–14497; *Otakar*, v. 14503–14515; *Otakar*, v. 14663–14686.

Výjimečnost tohoto momentu v očích Otakara Štýrského spojena se starými zvyklosti korutanských Slovanů. V podobném duchu zařadil do své kroniky popis tohoto obřadu i Jan z Viktringu. Otakar Štýrský tak učinil při nastolení tyrolského vévody Menharda na korutanský vévodský stolec a Jan z Viktringu událost popsal dokonce dvakrát, a to při nastolovacím obřadu habsburských vévodů Oty II. Veselého v roce 1335 a Albrechta II. Chromého v roce 1342.⁵⁴⁵ Oba kronikáři neopomněli uvést několik anomálií, které nezařadili k žádnému jinému obřadu nebo dvorské slavnosti:

Prvním z nich je důraz na odlišnou, slovanskou řeč, ve které měly základní fráze obřadu probíhat. Ani z jiných pramenů nemáme zachovanou podobu tohoto slovanského jazyka, či slovy Jana z Viktringu jiného jazyka. Akcent na odlišnou řeč je podstatný, jelikož ani u Otakara Štýrského, ani u Jana z Viktringu se při jiných příležitostech takový důraz nevyskytuje.⁵⁴⁶ V tomto tématu můžeme hledat vodítka pro několik možných výkladů. Slovanský jazyk byl v jihoalpské oblasti aplikován soliterně, jeho mluvčí byli obklopeni německojazyčným (s veškerým vědomím nepřesnosti tohoto výrazu) obyvatelstvem, další slovanské enklávy existovaly na Balkánském poloostrově a v české kotlině. Pro obyvatele jihoalpské oblasti se jednalo o jistý kulturní kontrast, navíc odlišná jazyková kultura se nacházela velmi blízko. Je však otázkou, do kterého období lze takto uvažovat. Pravděpodobně v době vzniku *Veršované kroniky Otakara Štýrského* zbyly z jazyka korutanských Slovanů pouhé relikty v podobě nastolovacího obřadu, či jmen nebo již zapomenutých místních názvů či prvků nářečí. Stejně tak zůstává otázkou, zda (a do kdy) byl tamní slovanský jazyk praktikován například ve vrstvě prostého obyvatelstva, a zda s ním německy hovořící lidé byli konfrontováni. Dlouhá připomínka dané řeči v nastolovacím obřadu zcela jistě svědčí o jazyku jako o jednom z identifikačních prostředků korutanských Slovanů, které měli korutanští vládcí pokládat za své předky. Jazyk a obřad celkově mohly zaručit odlišnost a výjimečnost mezi ostatní lokální nobilitou jihoněmeckého kulturního okruhu. Tato vzácnost byla pravděpodobně natolik silná, že se jí dostalo záznamu i ve verších štýrské kroniky.

---

⁵⁴⁵ Michal TÉRA, *Korutanský nastolovací obřad a přemyslovský mýtus*, *Theatrum Historiae* 24, 2019, s. 10, 12. *Otakar*, v. 19893–19931; *Viktring* Tomus 2, liber 4–6, S. 160–161: zde delší a podrobnější líčení Ottova nastolení v konceptu kroniky, na s. 195–196 popis Albrechtova nastolení v čistopisu díla – viz Michal TÉRA, *Korutanský nastolovací obřad*, s. 12.

⁵⁴⁶ *Otakar*, v. 20059–20060: *windischer rede sol er phlegen. / swen si im koment sô nâhen – slovanskou řeč má on pěstovat. / kdykoliv k tomu bude blízko*. Po těchto verších následuje ritualizovaný rozhovor. *Otakar*, v. 20146–20152: *swer in our vor dem rich / an sprichet herzlich / umb deheine schulde, / des riches gunst und hulde / hat er darzuo wol, / daz er dem nicht antwurten sol / wan in windischer sprach – kdokoliv z nás v říši / na kterého se srdečně mluví / o tajné dohodě, / říši v přízni a holdu / měl k tomu zcela, / že by neměl odpovídat / jinak než ve slovanské řeči*. *Viktring*, s. 291: *Rusticus autem super lapidem sedens Slavice proclamabit...* I po těchto slovech následuje ritualizovaný rozhovor.

Druhým podstatným momentem je lokace celého obřadu. Obřad byl umístěn ke knížecímu kameni (Fürstenstein), který měl stát nedaleko korutanského Karnburgu, což zmiňují oba dva kronikáři.⁵⁴⁷ Inicie na kameni, pravděpodobně ve volném prostoru, nikoliv korunovační obřad v katedrále za účasti zapojení nejvyšších církevních hodnostářů, byla ke konci 13. století v evropském kontextu již neobvyklou zvyklostí. Podobné obřady jsou v nejrůznějších pramenech popsány pro společnost Slovanů na Rujáně nebo také pro česká knížata v souvislosti s kamenným trůnem Žiži v oblasti dnešního Pražského hradu.⁵⁴⁸ Oba tyto obřady jsou však popsány pro období raného středověku, posléze zanikají, nebo z pramenů minimálně mizí. Již proto může být tento obřad prováděný ještě na konci 13. století v Korutanech považován za solitérní událost a právě proto zaujala pozornost Otakara Štýrského. Jan z Viktringu se ve *Veršované kronice* inspiroval především u témat, která nebyla v jiných pramenech důkladně zpracována. Do této kategorie spadá samozřejmě i popis korunovačního obřadu na Karnburgu.⁵⁴⁹

A třetím, podstatným sdělením, je v obou kronikách průběh a náležitosti celého obřadu, včetně obřadní řeči a upozorněním na charakteristiky, které by měl mít pravý korutanský vládce. Jeho důležitou součástí byl ritualizovaný rozhovor, který měl vést blíže neurčený obřadník s panovníkem uváděným do úřadu.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁷ Otakar, v. 19991–20000: *ûf ein velt, lît bî Zol, / daz ist ze guoter mâze wît / dafûr ein stein lît. / an dem steine muoz man schowen, / daz darin ist gehouwen. / als ein gesidel gemezzen. / Dâbî ouch nâhen ist gesezzen / ein gebiurischez geslehte, / die von altem rehte / darzuo sint belêhen*

Viktring, S. 290–291: *Sub monte Karinthiano prope ecclesiam sancti Petri lapis est, super quem rusticus libertus ponitur, tenens in una manu bovem discoloratum, in altera equam eiusdem dispositionis, habitu pilleo, calceis rusticalibus investitus; princeps autem novus veniens cum pannario terre, stipatus nobilibus, vestibus suis exutus et indutus seorsum pallio pilleo, tunica grisei staminis et calceis corrigiatis, baculum gerens in manibus sic procedit.*

⁵⁴⁸ *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*, hg. von Bertold Bretholz, Berlin 1923, Liber I., Cap. XXXVI., s. 64.: „...Mox fidelis cliens iussa facit et adcendens noctu in media urbe eminenciolem locum, qui dicitur Zizi tuba intonat et clara voce clamans ingeminat...“

Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997, s. 339–342, 344, 409, 452–453; Týž, *Mýty kmene Čechů*, Praha 2003, s. 156–157; Petr CHARVÁT, *Zrod českého státu 865–1055*, Praha 2007, s. 136–150.

⁵⁴⁹ K obřadu více viz Paul GLEIRSCHER, *Karantaniien. Das slawische Kärnten*, Klagenfurt 2000, S. 36; Ljudmil HAUPTMANN, *Staroslovenska družba in obred na knežjem kamnu. Die altslovenische Gesellschaft und die Zeremonie am Fürstenstein*, Ljubljana 1954; Hans-Dietrich KAHL, *Der Staat der Karantanen. Fakten, Thesen und Fragen zu einer frühen slawischen Machtbildung im Ostalpenraum (7.–9. Jh.) / Država Karantancev. Dejstva, teze in vrašanja o zgodnji slovanski državni tvorbi v vzhodnoalpskem prostoru (7.–9. stol.)*, Ljubljana 2002; Herwig WOLFRAM, *Botschaften aus dem Meer ob der Enns. Enträtsekte Bildgeschichten nach Kult- und Herrschaftsdarstellung des frühen Mittelalters*, Wien 1984; Týž, *Karantanija med Vzhodom in Zahodom. Obri, Bavarci in Langobardi v 8. in 9. stoletju*, *Zgodovinski časopis* 45, 1991, č. 2, S. 177–187; Michal TÉRA, *Korutanský nastolovací obřad*, s. 9–41.

⁵⁵⁰ Otakar Štýrský na rozdíl od Jana z Viktringu zdůraznil předpokládané kvality korutanského vládce ještě krátce před ritualizovaný rozhovor. Otakar, v. 20004–20008: *sô sol der selbe man / ûf den steine sitzen / mit sô getânen witzen, / daz er dâvon iemen wîche. / daz si habent von dem rîche*
Otakar, v. 20060–20063: *swen si im koment sô nâhen, / sô sol er si enphâhen / und sol sprechen: / „wer ist der, den ir mit tu fûeret her?“*

Zaujetí pro nastolovací obřad Menharda II. Goricko-Tyrolského na korutanského vévodu opanovalo Otakara Štýrského a po něm i Jana z Viktringu pro případ obou habsburských vévodů zřejmě z několika důvodů. Jednalo se o jistou festivitu, a jakékoliv slavnostní momenty a obřady nejrůznějšího druhu jsou pro kronikáře a následně jejich publikum zajímavým momentem. Vedle dalších slavností (korunovace, svatby apod.) působí však tato korutanská exotickým dojmem. Tuto exotičnost zajistil slovanský jazyk, prostor, ve kterém obřad probíhal, a přepis formalizovaného rozhovoru, který mohl nahradit tehdy jinak běžné církevní obřady. V tomto případě se potvrzuje, že cokoliv, co nebylo pro kronikáře běžné, stalo se zajímavějším a jaksi hodnějším zaznamenání.

Odlišná může být ovšem další motivace pro zařazení této festivity do textů obou kronik. Pro Otakara Štýrského představoval korutanský nastolovací obřad oživení kroniky pro dvorské posluchače, kterým tímto poskytl nové nevšední téma. Pro Jana z Viktringu se mohlo jednat o další z možných forem upevnění habsburské moci v oblasti rakouských a alpských zemí. Těchto cest k vyjádření posilování moci daného rodu bylo samozřejmě více. Jako příklady zde byla uvedena bitva na Moravském poli z řad bojovných střetů, z řad festivit právě korutanský nastolovací obřad, a jako další momenty s podobnou motivací mohou být obecně jmenována politická jednání či slavností vjezdy příslušníků dynastie do měst či oblastí, případně i samotné kladné vyličení osob z habsburské dynastie.

Na základě citovaných pasáží lze konstatovat, že Jan z Viktringu přejímal informace z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* ve dvou momentech. Za prvé, pokud měl Otakar Štýrský nějaké informace, které nejsou k dohledání v jiných pramenech, použil je. Jednalo se většinou o informace bez zasazení do širšího kontextu. Druhý případ přejímání informací byl ve své podstatě opačný – Jan z Viktringu se u Otakara Štýrského inspiroval v tématu Přemysla Otakara II. Lze předpokládat, že z Viktringovi dostupných kronikářů měl právě Otakar Štýrský osudy tohoto českého krále poznamenaná v největším rozsahu a s největšími podrobnostmi.⁵⁵¹ V případě Jana z Viktringu docházelo na základě *Veršované kroniky Otakara Štýrského*

Otakar, v. 20085–20089: „*sô tuo mir mêr bekant / von im soher mære / ist er ein guot rihtære, / daz er durch liebe noch durch haz / am dem gerihte iht si laz?*“

Otakar, v. 20091–20097: „*noch mêrich von im wizen sol,“ / spricht der gebûr zehant. / „mac er ditze lant beschirmen von freisen, / sô daz er witiben unde weisen, / geistlich liuten unde phoffen / guoten fride mac geschaffen?“*

Viktring, S. 291: *Rusticus autem in lapide residens Sclavice proclamabit: „Qui est iste, qui procedit?“ Respondetur ei a consedentibus sibi: „Iste est princeps terre.“ A quod ille: „Estne iustus iudex, querens salutem patrie, libere condicionis, ut dignus sit hoc honore? Est vere et Christiane fidei cultor et defensor?“ Respondetur: „Est.“ At ille: „Quoro ergo, quo iure me ab hac sede debeat amovere.“ Dicunt omnes: „Cum denariis LX et iumentis hiis discoloratis et vestibus, quibus princeps indutus apparet, facietque domum tuam liberam a tributo.“*

⁵⁵¹ Jan z Viktringu i přesto obřad sám okomentoval z hlediska církevních zvyklostí a připojil poměrně hojně shrnutí, že nový korutanský vládce navazuje za prvé na staré zemské tradice, za druhé na církevní zvyklosti a za třetí se zařazuje do současných panovnických povinností.

k přejímání témat a informací. Následné pasáže byly kompilovány a do celkového textu začleněny často odlišně s ohledem na zamýšlenou kompozici kroniky, která měla být u viktringského opata odlišná, než u Otakara Štýrského.

7.1.2 Leopold z Vídně a Rakouská kronika o 95 vládcích

Vedle Viktringova *Liber certarum historiarum* je dalším důležitým výsledkem inspiračních zdrojů z vybraných kronik (nyní především z díla Janse Enikela a *Veršované kroniky Otakara Štýrského*) Rakouská kronika o 95 vládcích (*Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*). V případě užití *Veršované kroniky Otakara Štýrského* možná není ani na místě hovořit o inspiraci, ale o takřka nezměněném přejímání některých částí textu. Rakouská kronika o 95 vládcích byla sepsána v 2. polovině 14. století. O autorství se vedou spory, část badatelů se přiklání k anonymitě autora, část připisuje text Leopoldovi z Vídně, jiné naopak polemizují o autorovi jiného jména, Leopoldovi ze Steinreutheru (von Steinreuther). Někteří badatelé tyto dva učence sjednocují.⁵⁵² Najdou se i tací, kteří tvrdí, že kronikáře stojícího za vznikem Rakouské kroniky nelze určit.

Pokud připustíme, že autorem Rakouské kroniky byl právě Leopold z Vídně, lze o něm shrnout následující informace: Narodil se okolo roku 1340 a zemřel po roce 1385. Odbornou literaturou bývá zpravidla označován jako učenec, dějepisec a teolog. Je doložen jeho pobyt ve Vídni, kde působil na teologické fakultě tamní univerzity. Mezi lety 1368–1377 studoval teologii v Paříži. Byl členem řádu augustiniánů-eremitů a na přelomu let 1377 a 1378 získal pozici převora. Po návratu z Paříže se stal dvorním kaplanem vévody Albrechta III. Habsburského. Někteří badatelé se domnívají, že i na přání habsburského vévody a jeho hofmistra Jana z Lichtensteinu začal převádět některá latinská díla do střední horní němčiny.⁵⁵³

Na rozdíl od *Veršované kroniky Otakara Štýrského* není v Rakouské kronice o 95 vládcích pozornost zaměřena pouze na soudobé dějiny kronikáře, ale i na události starší. V pěti knihách jsou vylíčené dějiny území Rakous (od 12. století i Štýrska a Korutan)

---

⁵⁵² Paul UIBLEIN, *Die Quellen des Spätmittelalters*, in: Erich Zollner (hg.), *Die Quellen der Geschichte Österreichs*, Wien S. 50–113; *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, hg. von Joseph Seemüller, Hannover und Leipzig 1909, S. CCLXXIV nn; Erich ZÖLLNER, *Österreichs Geschichte im Spiegel von Anekdote, Sprichwort, Witz und Satire*. Bericht über die 31. Historikertagung des Instituts für Österreichskunde, St. Pölten, 13.–16. April 1984, S. 95–96.

⁵⁵³ *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, hg. von Joseph Seemüller, Hannover und Leipzig 1909. Dostupné online: [https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_6/index.htm#page/\(e\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_6/index.htm#page/(e)/mode/1up) [citováno dne 15.6.2020] Erik KÜHNELT, *Die Überlieferungszusammenhänge der Österreichischen Chronik von den 95 Herrschaften*, Diplomarbeit, Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Universität Wien, Wien 2013; Wilhelm Frederick KLOTTE, *Text and morphology of MS of the „Österreichische Chronik von den 96 Herrschaften“*, Chicago 1957; Friedrich LINZBERGER, *Die Erzählstrukturen der österreichischen Chronik von den 95 Herrschaften*, Berlin 1977.

od starověku až po autorovu současnost. Kronika je psaná v próze ve střední horní němčině ve vídeňském dialektu. Ve výběru pramenů pro tuto disertační práci se jedná o první prozaickou kroniku ve střední horní němčině a v jihoněmeckém kulturním okruhu se v jazykovém slova smyslu jednalo o novinku. Nicméně v oblasti Saska vznikla již v první polovině 13. století Saská světová kronika, která je označována za první německojazyčnou kroniku v próze.⁵⁵⁴

Rakouská kronika o 95 vládcích se skládá z pět knih. První kniha obsahuje nejstarší dějiny lidstva, autor sám uvádí „nejpodstatnější události před narozením Krista,“ přičemž akcentuje starozákonní příběhy Adama, Noema, Abrahama a Davida. Ve druhé knize se pozornost soustřeďuje na témata Nového zákona, především na Ježíše Krista, Pannu Marii a sv. Petra, díky jehož dějinné úloze může autor přejít k „seznamu“ císařů a papežů až k Fridrichu I. a Anastasiovi IV. Ve druhé knize vzniká dějová linie soustřeďující se na dějiny Rakous, a je věnována babenberské dynastii. V této vyprávěcí linii ní lze najít inspiraci v díle Janse Enikela. Leopold z Vídně z *Knihy o knížatech* Janse Enikela opsál starověké založení Vídně na místě, kde se nedaleko rozkládal lovecký dvůr Perchhof. Zmíněn je i nejstarší vídeňský kostel sv. Ruprechta a jeho stavba. V následujících událostech a popisech vybraných babenberských vládců se opět Leopold z Vídně informačně opřel o *Knihu o knížatech*. Přejal z ní například vyprávění o markrabím Ernestovi.⁵⁵⁵ Mezi další přejaté pasáže patří například

---

⁵⁵⁴ *Sächsische Weltchronik. Eberhards Reimchronik von Fandersheim. Braunschweigische Reimchronik. Chronik des Stiftes S. Simon und Judas zu Goslar. Holsteinische Reimchronik*, hg. von Ludwig Weiland, Hannover 1877. Dostupné online [https://www.dmg.de/mgh_dt_chron_2/index.htm#page/\(III\)/mode/1up](https://www.dmg.de/mgh_dt_chron_2/index.htm#page/(III)/mode/1up) [citováno dne 6.2.2021]. Brunšvícká rýmovaná kronika a Holštýnská rýmovaná kronika zahrnuté do tohoto svazku vznikly v daných regionech na přelomu 13. a 14. století. Obsah je zaměřen na dějiny Saska od počátků (inspirováno Widukindem) až po vévodu Albrechta I. Velikého z Brunšviku.

Prozaická text Saské světové kroniky vznikl pravděpodobně v okruhu magdeburského arcibiskupství. Na rozdíl například od *Německé císařské kroniky*, díla Janse Enikela či Rakouské kroniky o 95 vládcích nejsou příliš akcentovány biblické ani starověké příběhy a děj je koncipován jako popis minulosti samotného Saska.

⁵⁵⁵ Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 55–59: *Tuln was des landes hauptstat, / als man mich ez tihten bat. / dar nâch über manic jâr / wart ein stat ze wâr / erbouwen hiez Vavianâ*

Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 65–70: *Wienn was ê ein heidenschaft / und hêt an liuten niht die kraft, / wan dâ niht wan ein hof lac – / er was ein heiden der sîn pflac. / der hof wart der Perchhoff genant. / der ist noch manigem wol bekant.*

Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 107–112: *dô wart diu gruntfest gegraben / und ouch diu kirch schön erhaben / und wart gewiht alsô hêre / in sant Ruoprehtes ère, / als in noch hiut ist bekant, / in Wiene si diu pharr wart gnant.*

Rakouská kronika o 95 vládcích, Kniha II., s. 88: *Von dem land ze Österreich. Nu chûm ich hinwider and as edel lande ze Österreich. Ez ist ze wissen, ee denn Wienn gepawet ist, was Tûlen haubstat in Österreich, und da nu dise stat Wienn leit was ain gejaidhoff, der noch heut haisset der Perkchhoff: da lagen offt durch gelustes willen die fürsten. Die erste chirchen ze Wiene was die chirchen sand Rûprechts.*

Enikel, *Knihy o knížatech*, v. 135–150: *Dar nâch sîn sun gewaltic wart, / der guot niht von êren spart. / der marcgrâf Ernst sô hiez er, / er was ein degen mit dem sper. / sîn zuht die gelie er nie. / hei wie hôch sîn manheit gie / für ander fürsten rîche! / er fuor gewalticliche. / ein here er zesamen brâht, / als sîn manheit hêt gedâht. / dô fuor er in Sâhsen lant. / ein here er gegen im rîten vant. / dâ wart von in ein schoener strît, / daz man dâ vor noch sît / nie schoenern hât gesehen, / alsô hât man mir verjehen.*

Rakouská kronika o 95 vládcích, Kniha II., s. 89: *Die dreiundachzigist herschafft ze Österreich. Ernst ward marggar ze Österreich. Er was mild und vraidung und mit vil andern guten tugenden schon geeziret. Er rait gen Sachsen durch ritterschafft willen; da er in ainem streit ritterliech ward erslagen. Den in seinem land paide man*

život a skutky Leopolda III. Babenberského a Jindřicha Jasomirgotta. V případě Leopolda III. je shodně akcentován sňatek Anežkou, dcerou Jindřicha IV. a v případě Jindřicha Jasomirgotta založení Skotského kláštera ve Vídni.⁵⁵⁶ Třetí kniha a čtvrtá kniha Rakouské kroniky o 95 vládciích jsou klíčové pro možné porovnání s *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského*.⁵⁵⁷ Čtvrtá kniha začíná osobou Albrechta I. Habsburského, synem Rudolfa I. I v těchto pasážích se kronikář hojně inspiroval *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského* – kopíruje bez větších změn vyprávění o zahraniční politice Albrechta I. V případě Rakouské kroniky o 95 vládciích byl materiál z kroniky Otakar Štýrského přejímán nejen jako informační inspirace, ale ve jmenovaných případech doslova opisován včetně slovní zásoby, formulačních a významových akcentů i hodnocení daných událostí.

Již bylo řečeno, že hojně opisovanou pasáží byl nastolovací obřad korutanských vévodů.⁵⁵⁸ Z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* se inspiroval Jan z Viktringu, který popsal nejen nastolení Menharda II. Tyrolského (stejně jako štýrský kronikář), ale i uvedení dvou habsburských vévodů do úřadu v polovině 14. století. Nastolení Menharda II. Tyrolského převzal z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* i Leopold z Vídně, opět v podstatě beze změn.

Inspirace je znatelná i u marginálních témat, například v pasáži o muslimském dobytí křižáckého hradu Akkon v roce 1291. Otakar Štýrský popsal lokaci hradu, zbroj a zbraně

---

und frawn durch seiner grossen tudent willen ser chlagten. Marggraf Ernst liez zwen sün: der ain hiez Leupolt, der ander Albrecht.

⁵⁵⁶ Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 882–895: *daz wil ich iu kunt tuon, / den hiez er nâch im Liupolt, / dem wurden vrouwen und ritter holt, / wan er der guot Leopold hiez; / den selben namen er nieman liez. / Er nam ouch zwâr / ein edel vrouwen gar, / des keisers Heinrîchs tohter; / diu vrouwe was aller schanden lær. / si was Agnes genant, / ein schoene vrouwe wol bekant. / der marcgrâf stift unser vroun ze lôn / ze Niunburc ein klôster schön, / alz ez noch hiut ze Niunburc stât.*

Rakouská kronika o 95 vládciích, Kniha II., s. 92: *Die fûmfundachtigist herrschafft ze Österreich. Marggraft Leupolt liez ain sun hiez Leupolt. Er ward der frum marggraft Leupolt genennet. Er nam ain sêlige gotfürchtige frawn hiez fraw Agnes, chaiser Hainrichs tochter. Er pawt daz münster und probstey des ordens sand Augustini der chorherren ze Chlosternewbvurg, dat er auch hat recihleich begabet, nach Christi gepûrd tausend hundert und dreizehen jar. ...*

Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 961–970: *der herzog Heinrîch ist genant: / der stift ze Wiene ein klôster grôz / daz guot er sêre von im schôz / und hiez daz klôster bouwen sêre / zwâr in unser vrouwen êre, / alz ez noch hiut ,ze Wiene stât. / Schotten sazte er dar in drât, / als si noch hiut ze Wiene sint; / dar gënt man, wîp und kint.*

Rakouská kronika o 95 vládciích, Kniha II., s. 92: *Die sechsundachzigist herrschafft ze Österreich. Hainrich war marggraft ze Österreich und herre. Er pracht zu wegen zu seinen zeiten, daz die marggrafschaft ze Österreich zainem herczigentumb ist gemacht. Herczog Hainreich von Österreich ze lob und ze eren unser frawn, der hochgelobten chüniginn, hat ze Wienn nach Christi gepûrd ainlef hundert fûmf und fûmfczig jar daz münster zu den Schotten gepawet und die abtey mit fürstleicher gab erberleich da gestiftet.*

⁵⁵⁷ *Österreichische Chronik von den 95 Herschaften*. hg. von Joseph Seemüller, Hannover und Leipzig 1909.

⁵⁵⁸ *Österreichische Chronik von den 95 Herschaften*. hg. von Joseph Seemüller, Hannover und Leipzig 1909, s. 140: *„Die selb gewonhait ost also, daz ain peawrisch geslaechte, daz darczu erbet, und der eldost pawr des geslêchtes seczt sich auf den stainen stûl in dem Czolveld. Darnach chümpet der herczog für in in pëwrichem gewamt mit ainem stier und mit ainem veldphêrd. Der herczogen auch zwen lantherren also weisent. Der pawr fragt, ob der, der herczog wil werden, rechtes christenleiches gelaubens sei und ain rechter richter und beschwirmer pfaffen, wittiben und auch waysen. Darumb swern müssen die zwen lantherren, die in weisent. Darnach rawmpt der pawr den stul dem herczogen, der auch also müzz swern, und der pawr nimpt den stier und dat veldpfeard.“*

křesťanských i muslimských bojovníků, a dal si záležet na výčtu evropských panovníků, kteří se akce zúčastnili. Leopold z Vídně tuto narativní strategii převzal.⁵⁵⁹

Podobně jako korutanský nastolovací obřad představuje dobývání Akkonu nevšední moment kronik. Zejména v inspiračním materiálu Leopolda z Vídně, ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*, jsou obě dvě témata jednak většího rozsahu, a za druhé se jedná o témata, která svým obsahem vybočují z řady dalších zmínek o tuzemské minulosti. Zároveň v obou tématech dochází k určitému porovnávání důvěrně známých prostředí a situací s něčím neznámým. V případě korutanského nastolovacího obřadu neprobíhá oficiální uvedení nového vládce do úřadu v prostorách církevních budov a podle složitých náboženských obřadů, ale je inspirováno starými zemskými zvyky a právy, které již při jiných festivitech nepřicházely ke slovu. Kronikář tak mohl zůstat u kýženého tématu slavností, ale celý obřad je obohacen o jeho nevšední provedení. V případě dobývání Akkonu převzal Leopold z Vídně od Otakara Štýrského velice atraktivní téma konfliktu křesťanů a nevěřících, které v jeho době získávalo v rámci celoevropského společenského kontextu na síle. Kromě náboženského konfliktu bylo možné uvést informace o exotických krajích, neznámém hradu i vybavení křesťanských i muslimských bojovníků. Tyto informace velice ozvláštnily kroniku. Pro obyvatele jihoněmeckého kulturního okruhu, pro které nebyl kontakt s muslimským obyvatelstvem a jejich kulturou běžný (na rozdíl například od obyvatel jižní Francie), představovala tato témata nevšední novinku.

Téma křížových výprav a obrany křesťanstva se ve vybraných veršovaných kronikách jihoněmeckého kulturního okruhu objevuje poskrovnu. Jans Enikel ve své *Knize o knížatech* zaznamenává samozřejmě účast Leopolda VI. Babenberského do Svaté země. Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je věnována pozornost křížové výpravě Přemysla

---

⁵⁵⁹ Tuto kapitulu má Otakar Štýrský včleněnou do středoevropských dějin a politiky Albrechta I. Habsburského a v Rakouské kronice o 95 vládcih je tomu zrovna tak.

Otakar, v. 44612–44651, v. 44686–44723, v. 44934–45182.

Otakar, v. 44622 nn: ...*die der stat ze Akers phlāgen. / den mēte die geselleschaft / mit grōzer ritterschaft / die kunige alle geliche / von Yspanje und von Francrīche / unde der von Engellande, / ir ietweder über sande / funf hundert ritter oder mēre / durch des heiligen grabes ēre; / und von Akers die vermezzen, / die dā wāren gesezzen, / den heiden pruoften grōze grūse: / der meister von dem Tiutschen hūse / mit sīner brüederschaft gemeine, / ouch was diu schar niht kleine, / die dar brāhte der mære, / der meister der Spitalære, / und der meister von dem Tempel, / der trouc solch exempel / sīner brüederschaft vor, / swelher trat in sīn spor, / der muost von gote haben danc. / Ouch was daz her niht ze kranc, / daz der kunic von Cipper hete dā, / und der kunic von Armeniā / lie sich manheit niht bevillen, / gegen got guoten willen.*

Rakouská kronika o 95 vládcih, *Kniha IV.*, s. 158: *Cze Akers in der stat die kristen, die da waren, heten ain vermessen streit mit dem amirad umb das heilig grab. Den selben christen santen hilf dis künig: der von Yspani, der von Frankchreich und der von Engelland; und ze Akers waren heuser diser örden: ain haws der Deütschen heren, ain haws der maister der Spitaler und ain haws der Tempelherren. Auch hetten die zwen künig, der von Cyper und der von Armenia, ze Akers zwo pürg. Die striten all mit chünig soldan von Babilonia und mit dem amirad.*

Jan z Viktringu přejal vyprávění o dobytí Akkonu z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* taktěž. Viktring, *Liber II.*, S. 261.

Otakara II. do Pobaltí na přelomu let 1254 a 1255 a jako solitérní událost je zařazeno již zmiňované dobytí Akkonu. Křížové výpravy jsou ve vybraných kronikách zaznamenány v přímé souvislosti s činy jednotlivých panovníků, nikoliv jako samostatné téma. I toto zjištění potvrzuje, že panovnické postavy stojí v centru pozornosti kronikářů, a právě od životních osudů panovníka se veškerý obsah kronik odvíjí. Proč není téma křížových výprav ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách takřka vůbec reflektované zůstává otázkou, která může vést opět k několika úvahám různými směry. Nabízí se logická vysvětlení: V období, ve kterém dané kroniky vznikly, byla již doba křížových výprav do Svaté země za svým zenitem. Navíc témata uvedená v kronikách se až na výjimky (*Knihy o knížatech* Janse Enikela) s hlavní érou kruciát chronologicky neprotíná. Dále pak místa, kde byly kroniky sepsány, nebyla s muslimským světem konfrontována v takové míře jako například středomořská oblast. Hlavní hrdinové kronik se až na výjimky kruciát nezúčastnili. Pokud ano (Leopold VI. Babenberský, Přemysl Otakar II.), kronikář tuto skutečnost nezamlčel.

Vraťme se nyní k celkovému obsahu Rakouské kroniky o 95 vládciích. Čtvrtá kniha díla Leopolda z Vídně se po této „akkonské“ odbočce vrací k životu a smrti Albrechta I. Habsburského. Po jeho smrti shrnuje i osudy jeho vdovy a dětí. Následně přechází k osobě Jindřicha VII. Lucemburského a celou čtvrtou knihu uzavírá přehled papežů oné doby.

Z chronologických důvodů již pátá kniha Rakouské kroniky o 95 vládciích ani nemůže být inspirována *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského*. Štýrský kronikář dokončil své vyprávění v roce 1309. Pátá kniha začíná smrtí Jindřicha VII. Lucemburského v roce 1313. Pokračuje k otázce habsbursko-wittelsbašských vztahů ve 2. desetiletí 14. století. Následují kapitoly o Ludvíku Bavorovi a o Karlu (IV.), zde však nazývaném buď jako český král, nebo římský císař. Závěrečné pasáže sledují vývoj v rakouských zemích, především s habsburskými vladaři v hlavních rolích.

Ke vztahu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* a Rakouské kroniky o 95 vládciích je již na úvod dobré zdůraznit, že u vylíčení činů Přemysla Otakara II. není třeba v obou kronikách hledat rozdíly, ale naopak shody. Joseph Seemüller, který na přelomu 19. a 20. století sestavil pro Monumenta Germaniae Historica edici jak *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, tak Rakouské kroniky o 95 vládciích, a byl tudíž s oběma kronikami velice dobře obeznámen, vyslovil hypotézu, že autor Rakouské kroniky o 95 vládciích dotyčné pasáže od Otakara Štýrského bez větších úprav převzal, možno říci snad opsal. Do poloviny 14. století vznikly ve Vídni minimálně dva rukopisy *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, tudíž mu mohl pramen být dobře dostupný.

Přemysl Otakar II. je v obou kronikách představen po celou dobu svého veřejného politického působení, tedy od úřadu moravského markraběte po bitvu na Moravském poli. Lze ale konstatovat, že v obou kronikách jsou vybrány nejdůležitější momenty jeho vlády. Jsou jim převzetí vlády nad Rakousy na začátku 50. let 13. století a sňatek s Markétou Babenberskou,⁵⁶⁰ reakce na uherské nebezpečí, které eskalovalo obsazením Štýrska vojskem Bély IV. Uherského a bitvou u Kressenbrunnu v červenci 1260⁵⁶¹ a konfrontace s Rudolfem Habsburským (od frankfurtské volby v roce 1273 k oblenění před Vídní na podzim 1276) a bitva na Moravském poli.⁵⁶² Jako vedlejší postava vystupuje český král například i v kapitolách věnovaných dějinám Bavorska a salcburského arcibiskupství.

Již v citacích v rámci poznámkového aparátu jsou znatelné rozdíly v jazykové podobě obou děl, ve vázané řeči psané *Veršované kronice Otakara Štýrského* a v próze vedené *Kronice o 95 vládcích*. Viditelné jsou samozřejmě změny v rámci jazykového vývoje. Dílo Otakara Štýrského vzniklo přibližně o padesát let dříve než dílo Leopolda z Vídně. Jazyk je poplatný i ortografickým edičním úpravám, které však respektují v obou případech chronologické zařazení díla, stejně jako jeho dialekt. Obsahem je text ve verších rozsáhlejší, neboť upřednostňovaná umělecká forma díla neumožňuje vyjádřit sdělované informace ve vší stručnosti. Toto dovoluje prozaická forma, a také proto se dané pasáže *Kroniky o 95 vládcích* mohou jevit ve srovnání s *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského* jako velice úsporné a strohé. Pro téma druhého života je však podstatné vidět, že Leopold z Vídně, pravděpodobný autor *Rakouské kroniky o 95 vládcích*, převzal tyto pasáže od Otakara Štýrského bez větších změn. Toto zjištění, provedené již v rámci editování obou kronik Josephem Seemüllerem, jen potvrzuje styl práce středověkých kronikářů, a to bez ohledu na jejich jazyk, styl, obsah, kompozici a vypravěčskou strategii. Celkové přejímání celých pasáží či kapitol bylo naprosto běžnou praxí. Někteří kronikáři na určitých místech své inspirační zdroje uvedli. Učinil tak například i Otakar Štýrský, když za svůj vzor označil Wolframa z Eschenbachu (Wolfram von Eschenbach).⁵⁶³ Nicméně Leopold z Vídně v těchto vybraných pasážích svůj vzor neuvedl.

---

⁵⁶⁰ *Otakar*, v. 1713–2055, 2062–2093, 2154–2195, 2350–2431, 2445–2659; *Rakouská kronika*, kniha III., kapitola 251.

⁵⁶¹ *Otakar*, v. 5932–6156, 6199–6201, 6205–6222, 6253–6563, 6677–6684, *Rakouská kronika*, kniha III., kapitola 260.

⁵⁶² *Otakar*, v. 12433–12677, 12753–12795, 12801–12971, 14178–14649, 13805–14133, 15200–15337, 15382–15450, 15340–15342, 15509–15649; *Rakouská kronika*, kniha III., kapitola 276–280, 286–292.

⁵⁶³ *Otakar*, v. 94891–94898: *swer al sîn tugent, / der er gegen ir phlac / alle sîne tac, / mit worten wold ûz legen / der müest mêt kunste phlegen, / denne man haben sach hern Wolfram von Eschenbach / oder hern Hartman von Ouwe – kdokoliv všechny své ctnosti, / které proti on proti němu pětstuje / všechny své dny, / se slovy chci položit / který musí více umění pěstovat, / které jsou k vidění [u] Wolframa z Eschenbachu / nebo [u] pana Hartmana z Aue.*

Otakar, v. 39195–39200: *ob sich sîn het lân gezemen / her Wolfram von Eschenbach, / dô man in bi dem leben sach, / swie gar er was an tihten kluoc, / er müeste arbeit genuoc / darûfhât geleit – pokud má být dlouho vyměřeno,*

Pro obraz českých zemí v obou kronikářských pramenech je nejzajímavější a nejpřínosnější obraz Přemysla Otakara II., nicméně tento materiál je vhodný i pro výzkum přenosu narativní strategie mezi jednotlivými kronikářskými díly. Obraz tohoto českého krále se v jednotlivých momentech v obou kronikách shodně mění. Při volbě rakouským vévodou je představen jako ambiciózní mladík, po vítězné bitvě u Kressenbrunn je oslavován jako ochránce Evropy před nájezdy armády Bély IV. Uherského. O třináct let později je již označen jako pyšný panovník, který zpochybňuje volbu nového římského krále Rudolfa Habsburského. Za tuto pýchu je potrestán na Moravském poli. Narativní strategie obou kronik je v tomto případě naprosto stejná, do Rakouské kroniky byla převzata z díla Otakara Štýrského společně s faktografickými informacemi. Též mimo rámec osudů Přemysla Otakara II. lze v Rakouské kronice o 95 vládcích najít pasáže převzaté z *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Výrazné jsou především v osudech Albrechta I. Habsburského v rámci 5. knihy. Kompozice i zmíněné události se značně blíží štýrské *Veršované kronice*.

Lze konstatovat, že *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* sloužila Leopoldovi z Vídně jako hlavní pramen pro události let 1246–1309. Toto chronologické rozhraní ukazuje, že *Veršovaná kronika* je vytěžena prakticky celá. Samozřejmě, u některých pasáží je inspirace výraznější a znatelnější. To se týká především pasáží o Přemyslu Otakaru II. Další zdatelná inspirace leží v poli zahraničních aktivit Albrechta I. Habsburského. Velice dobrým příkladem takřka nekritického přejímání nejen informací, ale i kompoziční strategie, představuje pasáž o korutanském nastolovacím obřadu a o dobytí Akkonu.

Abychom neměli tendence na určité pasáže Rakouské kroniky o 95 vládcích nahlížet jen jako na „opsaného“ Otakara Štýrského, je však potřeba uvést i jiné příklady z tohoto díla – například při líčení vraždy Albrechta I. Habsburského na začátku května 1308 kronikář z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* nevychází, byť je tato událost zmíněna. Naopak, Leopold z Vídně pravděpodobně zkompiloval *Knihu o knížatech Janse Enikela*, *Kroniku Jana z Viktringu*, *Continuatio Zwentlensis* a *Cronica fratri Martini*.⁵⁶⁴ Pasáže ze středohornoněmeckých veršovaných kronik byly přejímány i pro jazykovou blízkost takřka beze změn. Motivace kronikáře k tomuto kompilačnímu postoji při tvorbě jeho kroniky může

---

/panu Wolframu z Eschenbachu, / tam se za [jeho] života zdálo, / jakkoliv on byl moudrý básník, / on musel mnoho námahy / na to vynaložit.

J.F. Alphons MÜCKE, *Albrecht I. Herzog von Oesterreich un Römischer König. Ein Beitrag zur Deutschen Staaten- und Reichsgeschichte im 13. und 14. Jahrhundert. Nach dem Quellen*, Gotha 1866, S. 187; Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist – ein österreichischer Geschichtsschreiber des Mittelalters*, Der Bildschild. Darstellung aus dem Kultur- und Geistleben Österreichs, Heft 2, 1946, S. 18 nn.

⁵⁶⁴ Rakouská kronika o 95 vládcích, Kniha III., s. 185.

být nejrůznější – Rakouskou kroniku o 95 vládciích lze nahlížet jako určitý přehled dějin dané oblasti, bez větších uměleckých ambicí samotného autora.

7.1.3 Tomáš Ebendorfer a *Chronica Austriae*

Posledním z trojlístku kronikářů ve výraznější míře inspirovaných ve vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronikách je Tomáš Ebendorfer (1388–1474), který se narodil v dolnorakouském Haselbachu u Stockerau. Celoživotně byl spjat s univerzitou ve Vídni. V literatuře se tento učenec vyskytuje rovněž pod jménem Thomas von Haselbach. V roce 1428 získal na vídeňské univerzitě doktorát teologie, později stál v čele teologické fakulty a stal se i rektorem univerzity. Také sepsal několik traktátů a zúčastnil se koncilu v Basileji. Od roku 1435 byl doložen jako farář v Perchtoldsdorfu u Vídně. Vyskytoval se i u císařského dvora, do roku 1453 působil jako vyslanec Fridricha III.⁵⁶⁵ Kromě teologických témat se Tomáš Ebendorfer věnoval zpracování minulosti. Z této oblasti jeho tvorby je pro oblast našeho zájmu nejdůležitější Rakouská kronika (*Chronica Austriae*). Ze všech jmenovaných kronikářů, středohornoněmecky i latinsky píšících, vynikal Tomáš Ebendorfer širokým záběrem svého díla. Mimo již jmenované Rakouské kroniky sepsal kroniku říše římské (*Chronica Regnum Romanorum*), kroniku římského pontifikátu, respektive kroniku zabývající se především institucí papežství (*Chronica pontificum Romanorum*), historii Jeruzaléma (*Historia Jerusalemiana*) či traktát o problematice schizmatu (*Tractatus de schismatibus*).⁵⁶⁶

Rakouská kronika Tomáše Ebendorfera je rozdělena do pěti knih. Ebendorferovo vyprávění začíná u původu Rakušanů, které řadí mezi Bavy a Slovany. Historie obyvatel rakouských zemí podle Ebendorfera sahá až do doby Alexandra Velikého. Další dění v kronice obsahuje rané dějiny rakouských zemí, od konce 13. století je akcentováno na habsburský rod, jeho sňatkovou politiku s Lucemburky a na postavení habsburských panovníků v rámci evropských politických a náboženských vztahů ve 14. a v první polovině 15. století.⁵⁶⁷

Z hlediska vymezeného tématu je však tento pramen důležitý především kvůli využití *Knihy o knížatech* Janse Enikela a *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Ke *Knize o knížatech*

---

⁵⁶⁵ Rakouská kronika o 95 vládciích, s. CCLII nn.

⁵⁶⁶ Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, MGH, hg. von Alphons Lhotsky, Berlin – Zürich 1967; *Thomas Ebendorfer von Haselbach (1288–1464)*. *Gelehrter, Diplomat, Pfarrer von Perchtoldsdorf*, hg. von Johannes Seidl, Perchtoldsdorf 1988; Alphons LHOTSKY, *Thomas Ebendorfer. Ein österreichischer Geschichtsschreiber, Theologe und Diplomat des 15. Jahrhunderts*, Schriften der Monumenta Germaniae Historica, Bd. 15, Stuttgart 1975; Anton E. SCHÖNBACH, *Aus dem Traktate „De decem praeceptis“ des Thomas Ebendorfer von Haselbach (= Zeugnisse zur deutschen Volkskunde des Mittelalters 1)*, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 12, 1902, S. 1–14.

⁵⁶⁷ Rakouská kronika o 95 vládciích, s. 1 nn.

nepřihlédl Ebendorfer pravděpodobně jen jednou, a to při tématu založení Vídně.⁵⁶⁸ Inspiroval se u stejné události, jako autor Rakouské kroniky o 95 vládcích. Tomáš Ebendorfer strávil velkou část svého života také ve Vídni a protože toto město představovalo v jeho době nezpochybnitelné kulturní, politické a hospodářské centrum rakouských zemí, byl jeho založení poskytnut značný prostor. Tomáš Ebendorfer obohatil pasáž o založení Vídně o časové propojení s osobou Julia Caesara, na rozdíl od Janse Enikela. Byť Enikel ve své *Světové kronice* Julia Caesara zmiňuje (podobně jako autor *Německé císařské kroniky* ve vztahu k německým zemím), u založení Vídně mu prostor neposkytl.⁵⁶⁹

Inspiraci ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* lze v Rakouské kronice Tomáše Ebendorfera najít například v detailních zmínkách o životě a vládě Přemysla Otakara II. Jednou z těchto zmínek může být zakročení panovníka proti Seifridovi z Merenbergu.⁵⁷⁰

Zajímavým detailem převzatým z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* v Rakouské kronice Tomáše Ebendorfera je říšský sněm v Augsburgu v roce 1275 a bližší kontakty českého krále Přemysla Otakara II. s Jindřichem Dolnobavorským. Oba panovníky spojovaly především obavy z růstu moci Rudolfa Habsburského a jeho velmocenské územní ambice v jihoněmeckém okruhu. Na sněmu v Augsburgu měla být vyřešena vláda Přemysla Otakara

---

⁵⁶⁸ Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 55–59: *Tuln was des landes hauptstat, / als man mich ez tihten bat. / dar nâch über manic jâr / wart ein stat ze wâr / erbouwen hiez Vavianâ*

Enikel, *Kniha o knížatech*, v. 65–70: *Wienn was é ein heidenschaft / und hêt an liuten niht die kraft, / wan dâ niht wan ein hof lac – / er was ein heiden der sîn pflac. / der hof wart der Perchhof genant. / der ist noch manigem wol bekant.*

Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, Kniha 2, s. 58: *Erat tunc temporis civitis Tullna famosa, antequam Vienna capitalis esset erecta, que suum sumpisse dicitur exordium a quandam venacionis curia in Alto nune foro sita et Perighoff tempore presencie Iulii Cesaris vocitata, ciu et structurarum indicia plurimum favent in eadem curia.*

⁵⁶⁹ Enikel, *Světová kronika*, v. 21026–21294. Například tradice ukotvení Švábů kolem hory Swero / Swerus je vylíčena obdobně jako v *Německé císařské kronice*: Enikel, *Světová kronika*, v. 21075–21082: *Dô kom der herr Julius / ûf einen berc hiez Swerus / und betwanc dâ von diu rîch / vil gar gewalticlich. / nâch dem berg sint si Swâben genant, / als si noch hiut sint bekant, / wan der berc Swerus hiet. / den namen er den Swâben liez.* Obdobně jako v *Německé císařské kronice* jsou k osobě Julia Caesara ukotveny i počátky Bavorů a Sasů:

Enikel, *Světová kronika*, v. 21095–21099: *Dar nâch fuor er zehant / in daz werd Beierlant / und betwanc den herrn dar inne, / wan er hêt wîs sinne.*

Enikel, *Světová kronika*, v. 21113–21118: *Dar nâch Julius der herr / fuor hin gên Sahsen verr / und betwanc daz rîche / vil gar gewalticliche. / dâ muost im der herr swern, / wan er moht sich niht erwern.*

⁵⁷⁰ Otakar Štýrský je v pasážích spojených s osudem Seifrida z Merenbergu velmi sdílný, sdílnější než většina jeho nástupců včetně Tomáše Ebendorfera. Tudíž události líčí ve větším penzu textu, zde pouze gró dané události: Otakar, v. 11895–11915: *von Windischgretze daz an truoc, / daz er der triwe ab sluoc / hal sunde hende. / owê der missewende, / daz er sich ie sô vergaz! / wand dô der Merenbergær az / nâch sîner bete sîn brôt, / dô brâht er in in nôt, / wand er in ob dem tische vienc. / und dô diu untriu ergienc, / darnâch in kurzen stunden / gefangen und gebunden / und versmitten sand er in / dem von dem Durrenholze hin. / nâch des kuniges behag / fuort in der selbe gegen Prâg / der mortigîten hant. / der kunic hiez in tehant / an legen manic marter, / ie harter unde harter / hiez in der kunic pînen.*

Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, Kniha 2, s. 140–141: *Ideo Otthakarus Wiennam advenit anno Domini MCCLXXI, ubi delatum sibi nequiter innocentem Syfridum de Merenberg super predacioue aliorum, et quia non occurrit eicius detentus infirmitate, dum de Carniola per turbam versus Styriam declinaret. Ideo per Ortolfum de Grätz militem invitatus detinetur. Quem et ad Pragem transmisit et per pedes patibulo ferro victum spiritum reddere coegit.*

II. v rakouských a alpských zemích, nicméně český král neuznal podle Otakara Štýrského i Tomáše Ebendorfera žádné závěry z tohoto směru za platné. Tento krok vedl již bezpodmínečně otevřenému nepřátelství mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským, konkrétně k událostem před Vídní v listopadu 1276 a na Moravském poli v srpnu 1278.⁵⁷¹

Tomáš Ebendorfer se ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* inspiroval i v otázce složitých mocenských vztahů na poli šlechty z oblastí rakouských a alpských zemí.⁵⁷² *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* nejspíše Tomáš Ebendorfer využíval hojněji, než texty Janse Enikela. Na základě edic se nejví příliš pravděpodobné, že by Ebendorfer od Otakara Štýrského přejal dlouhé pasáže. Spíše od štýrského kronikáře převzal detailní informace.

Mimo mnohá další témata spojená především s vládou Přemysla Otakara II. v rakouských zemích zakořenil díky *Veršované kronice Otakara Štýrského* v historiografii obraz osudu Siegfrida z Mahrebergu. Tento šlechtic je v šedesátých letech doložen v blízkém

---

⁵⁷¹ Otakar Štýrský je v líčení událostí kolem sněmu v Augsburgu podrobnější a sdílnější, než Thomas Ebendorfer. *Otakar*, v. 13032–13051: *kunic Ruodolf niht erwant, / müezlichen fuor er / in dem lande hin und her, / unz dar im sunnewenden nâht, / ûf die er het gedâht / den hof datz Ougspurc ze haben. / zuo riten unde draben / sach man der hern schaffære. / dhein winkel was sô lære, / si wurden alle herren vol. / swes sich der kunic ze hove sol / von den herren nieten, / dat sach man im erbieten: / die fursten dienten iriu amt. / dô sich diu hêrschaft gesamt / und man begunde trahten / und des rîches dine ahten, / der kunic undienstes wenken / sprach hint des rîches schenken / und hinz der Beiere herzogen.*

Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, Kniha 2, s. 143: *Qui tandem diffinierunt, quod Ottakherus ea, que in curia Augustensi neglererat, Wiennē teneretur adimplere. Statuitur terminus ad id faciendum cum effectu. Quo propinquate Otthakarus venit Neunburgam ad littus. In quo dūm vidisset Styrienses Rudolfum tota mente sequi regem, penituit eorum, que in eos plurimum repperam gessit, et sic in die Elisabeth in feudum genibus flexis regnum Bohemie et marchionatum Moravie suscepit, iuramentum fidelitatis prestitit atque sub iuramento terras Austriam et alias, quas occuparat, resignavit, obsides quoque Styreiensibus reddidit, quos, dūm Rudolfum electum audisset, ab eidem deduxerat, et in pace ad proprias terras remeavit, in quibus pausans ultra annum suum adventum ad Pragam protelavit.*

Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 407–410. K otázce funkce a oficialit říšských sněmů Peter MORAW, *Hoftag und Reichstag von den Anfängen im Mittelalter bis 1806*, in: *Parlamentsrecht und Parlamentspraxis in der Bundesrepublik Deutschland. Ein Handbuch*, hg. von Hans-Peter Schneider, Berlin 2011; Julia DÜCKER, *Reichsversammlungen im Spätmittelalter. Politische Willensbildung in Polen, Ungarn und Deutschland*, Stuttgart 2011.

⁵⁷² *Otakar*, v. 39927–39952: *Andrê wart des kindes nam. / darnâch gestuont vil unlanc, / daz die frouwen des betwanc / gebreste manicvalt, / daz si muost werden sô balt, / daz si einen nam êlich / irm vorden manne ungelich. / hôt, welher geburt er wære: / er was ein Venediære, / armuot in sêre flôch. / daz kint er vil schône zôch, / unz daz ez ze manne wart. / do kunic Ladizlâ alsô gebârt, / daz im die Unger wurden gram – / wie er ûz der vancnus kam, / als hie vor geschriben stêt, / und wie er nâch des bâbes bet / wart genomen ûf bezerunge – / dô lobt kunic Ladizlâ der junge, / swenne daz mêre geschæhe, / daz man in in solher fuore sêhe, / als er ê was gewesen, / sô müest er solher zuhte besen / von den Ungern dulden, / daz er von den schulden / des kunicrîchs wurd verstôzen.*

Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, Kniha 3, s. 197: *Andreas ergo veniens in Ungariam et patruus suus Albertinus reversus est Venecias.*

Otakar, v. 36309 nn.

Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, Kniha 3, s. 214: *Misso ergo domino Conrado episcopo Laventino de Vansdorff alias de Praitenfurt genere cum aliis, qui hec summo detelerunt pontifici, repulsam nunciis Bavarorum practicarunt, ita ut prefatus Laventinus eciam renitens traheretur ad cathedram, verebatur siquidem Bavarorum insolenciam.*

Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, s. 218: *Für die Einzelheiten dieser Kämpfe versagen auch Martinus Regester, ebenso Widmann und Pirchegger. Die Darstellung ist allerdings höchst schwierig, da der Reimchronis Ottokar (Otacher) für viele Einzelheiten die einzige Quelle ist und keineswegs die zuverlässigste.*

okolí korutanského vévody Oldřicha III. Sponheimského i vévodkyně Gertrudy Babenberské. Právě pro svoje aktivity na poli sporů mezi Přemyslem Otakarem II. a salcburským arcibiskupem Filipem Sponheimským byl na příkaz českého krále zatčen. Jeho zatčení korutanským hejtmanem Oldřichem z Drnholce a následné mučení v Praze vyličil kronikář Otakar Štýrský velice barvitě a tyto verše se staly jedněmi z nejznámějších z jeho veršované kroniky. Štýrský veršující kronikář de facto vytvořil ze Seifrida z Mahrenbergu mučedníka a exemplární oběť vlády českého krále v rakouských zemích. Oldřich z Drnholce, od přelomu let 1270 a 1271 korutanský hejtman, blízký spolupracovník českého krále a manžel jedné z jeho nemanželských dcer je ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* dosazen do opačné, záporné role.⁵⁷³ Tento motiv osudu Seifrida z Mahrenbergu nechal Otakar Štýrský kulminovat v pasážích věnované bitvě na Moravském poli, kde zakomponoval do smrti českého krále i možný motiv krevní msty ze strany Seifridových příbuzných.

Jan z Viktringu zanesl do svého textu osud Seifrida z Mahrenbergu také,⁵⁷⁴ v Rakouské kronice o 95 vládčích se setkáváme s osudy tohoto šlechtice setkáváme též, jeho příběh je pravděpodobně přejatým z *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Jako jiné výše jmenované pasáže je i tato převedena z veršů do řeči nevázané, jinak zůstává beze změny či přidanych informací. Jediným výrazným rozdílem je absence postavy Oldřicha z Drnholce, který u Otakara Štýrského představuje prototyp zrádce a proradného služebníka českého krále. Leopold z Vídně jeho postavu z neznámého důvodu opomenul. Pokud vycházel zcela z *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, jak je všeobecně předpokládáno, musel mít pro jeho vynechání nějaký důvod. Nelze předpokládat, že by mu toto jméno bylo utajeno.⁵⁷⁵ Příběh Seifrida z Mahrenbergu byl však zařazen i do Rakouské kroniky Tomáše Ebendorfera a následně sehrál velkou roli v dramatických obrazech Přemysla Otakara II. v 19. století.

⁵⁷³ Gerhard PFERSCHY, *Zur Beurteilung Sigfrieds von Mahrenberg*, in: Festschrift Friedrich Hausmann, hg. Gerwig Ebner, Graz 1977, S. 367–378; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 174; Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české. 1197–1250*, Praha 2002, s. 139. Otakar, v. 11892–11992. Více viz kapitola věnovaná *Veršované kronice Otakara Štýrského*.

⁵⁷⁴ Viktring, Liber I., s. 209–210: *Sed non longe post Ulricum de Dürrenholcz Karinthie, Carniole, Fori-Iulii presidem statuit generalem. Otakarus his patratris Bohemiam revertendo per descensum Trahe fluminis in Stiriam iter flectit. Et cum undique reverenter exciperetur, Seyfridus de Mârenberg pressus corporis molestia transeunti regi occurrere non valebat; quod rex versucie sue deputans eum sibi precipit vinctum consignari, pollicens premium super eo. Quod dum ambiret Ortolfus miles de Grâcz, invitatum Seyfridum ad epulas mense sue captum Ulrico de Durrenholcz consignat, qui mox eum regi in Bohemiam vinctum misit. Rex autem astrictum Seyfridum suspendio, concussionem capitis et excerebracione morte horribili transtulit ex hac vita.*

⁵⁷⁵ Rakouská kronika o 95 vládčích, Kniha III., s. 125: *Her Seyfrid von Merenberg ward für geben chünig Otakchern von sein verinden, er solt ain rawber sein, der doch was ain gerechter man, götlicher und frummer. Do liez der chünig vahn den unschuldigen und in eisnein panden füren gen Prage. Ze Prag liez er in slaipfen jëmerleich und darnach smiden auf den galgen pitterleich mit den füzzen. Und do der früm man nichts wolt vergehen und schrai, daz er litt unschuldigen, do hiez der chünig des nachtes ain man gen auf den galgen, der den unschuldigen mit ainem cholben erslüg. Die leich ward darnach ab dem chünig erpetten, dat er sei lies füren zu seiner stift gen Merenberg, da der selb her Seyfrid in dem chloster wirdichleich leit begraben. Die sach pracht chünig Otakchern grozz ungelükch gen ménochleich und ungeste.*

Využití vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik v kronikářských textech následujících generací ukazuje, že především *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* zasadila (nejen) do středověké kronikářské tvorby několik topoi, na které byl i v následujících staletích kladen velký důraz a staly se především v jihoněmeckém kulturním okruhu a z části i v českých zemích typickými příběhy z této doby. Jedná se především o převzetí moci v Rakousích královcem Přemyslem, přičemž markantní a skloňovanou částí jeho života se stalo jeho soupeření s Rudolfem Habsburským. V rámci vladařské praxe Přemysla Otakara II. se díky štýrskému kronikáři otiskl do všeobecného povědomí příběh Seigfrida z Mahrenbergu a Miloty z Dědic, neboť tyto příběhy skýtaly nejen značnou atraktivitu, ale též ilustrovaly postoj Přemysla Otakara II. k znelíbeným poddaným. Dalším významným předávaným kronikářským obrazem se stal nastolovací obřad korutanských panovníků na Karnburgu. V rámci této festivity byly kombinovány pohanské tradice a křesťanské obyčeje, což tomuto obřadu zajistilo mezi všemi ostatními korunovačními obřady této doby výjimečné postavení. Mimo náměty z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* byl hojně přejímaným motivem narativ Janse Enikela o vzniku Vídně a založení tamního prvního kostela podle *Knihy o knížatech*.

Přejímané vzory poukazovaly rozličnými způsoby na jednotlivé roviny panovnické role. Nejrůznější panovníci se dostali do rolí nastupujících vládců, ale i válečníků, vítězů i poražených. Tato schémata provázela většinu panovnických příběhů ve verších kronik. Především pak příběh vlády Přemysla Otakara II. a jeho konfrontace s Rudolfem Habsburským představují kořeny staletého vývoje ve střední Evropě, a je tudíž logické, že tato dějová linie nesměla v kronikách daného regionu chybět. Pro znatelné následky představovala ve své podstatě stále aktuální i atraktivní téma. Otakar Štýrský shromáždil ve svém pojetí tohoto příběhu většinu tehdy dostupných informací, které byly nadále kronikáři přejímány. Nebylo pravděpodobně dostupného narativního pramene, který by mohl tento příběh ještě obohatit.

Jednotliví kronikáři mohli mít pro převzetí jednotlivých topoi rozličné důvody, inspirované především motivací jejich tvorby i prostředím, které jejich práci do značné míry formovalo. Pokud ponecháme stranou panovnické osudy, orientoval se jejich výběr témat následujícími směry: Pro Jana z Viktringu, který ve svém díle akcentoval především témata z politických a církevních dějin, byly důležité motivy vedoucí k jemu soudobému postavení habsburského rodu. Leopold z Vídně hledal témata spjatá s tímto městem, stejně jako Tomáš Ebendorfer.

7.1.4 Stopa vybraných veršovaných kronik v historiografii od humanismu po baroko

S dalšími generacemi středověkých kronikářů byl druhý život jmenovaných kronik doveden do 2. poloviny 15. století, do období počátku konfesních sporů ve střední Evropě a do doby, kdy si Středoevropané začali uvědomovat existenci tureckého elementu na své východní hranici. Nyní navážeme ještě o pár desítek let dále, na počátku 16. věku. Ke konfesním diskuzím a uvědomění si určitého nebezpečí z turecko-uherské hranice zasáhla rakouské země vlna humanismu. Humanismus se za Alpy dostal z Itálie v poněkud pozměněné podobě. Zatímco italští humanisté propojovali vědu a umění s centrem bádání obráceným k člověku, humanisté za Alpami vynikali v propojování poznání z různých vědeckých oborů, které se dnešním lidem již jeví jako velice vzdálené. Člověk, tak typický pro italský humanismus, se z jejich bádání nevytratil, ale spíš zůstal ukrytý za novými informacemi a možnostmi.

Dějepisectví zaaplského humanismu hrálo v paletě poznání velkou roli, byť se od doby vrcholného a pozdního středověku proměnilo. Dějepisectví 13. a 14. století skýtalo sepisování, opisování a v lepší snaze interpretování kronik, eposů, análů, méně často diplomatických materiálů, to vše za účelem vytvořit kroniku novou, která se odlišovala od starých v podstatě tím, že kronikář upravil kompozici a obsah pro své publikum. Humanisté alespoň zčásti rezignovali na vytváření nových kronik, nových soupisů (snad lépe řečeno i opisů) historie. Minulost začali přetavovat do map, atlasů, kratších pojednání i edic. K těmto vzdělancům patřili v oblasti rakouských zemí například Wolfgang Lazius a Hieronymus Megiser.⁵⁷⁶ S přihlédnutím ke způsobu práce učenců vymezeného období a marginálního významu středověkých veršovaných kronik v celkovém objemu jejich činnosti již nebude v této podkapitole poukázáno na konkrétní pramenné ukázky, jak tomu bylo v předchozí části této kapitoly. Na následujících řádcích pouze budou nastíněny možnosti zpracování tématu středohornoněmeckých veršovaných kronik v období raného novověku. S přihlédnutím ke společenskému kontextu je zřejmé, že tento typ pramene hrál již výrazně menší roli, než v období pozdního středověku.

V tomto oddílu práce bude zobrazen odraz vybraných veršovaných kronik od humanismu dojet až po barokní období. Pro rakouské země představuje baroko časový úsek, který se nesmazatelně zapsal i do jejich dnešní tváře. Rakouské (ale samozřejmě i bavorské a české) oblasti jsou protkány sítí barokních klášterů, kostelů, kaplí, Božích muk. Připomínají nám optiku barokní doby, jasné upozorňování na lidskou smrtelnost a na enormní rozsah Boží

---

⁵⁷⁶ Jakub ZOUHAR – Petr POLEHLA, *Přehled církevní historiografie na Západě do konce osvícenství*, Červený Kostelec 2017, s. 17, 29 nn, 342 nn.

moci. Na hmotných památkách je toto poselství stále dobře čitelné. Písemné prameny se nás dotýkají již méně. Zástupci humanistické epochy pro otázku druhého života veršovaných kronik jsou Wolfgang Lazius a Hieronymus Megiser. V období baroka podobné aktivity vyvíjel benediktinský učenec Hieronymus Pez, na jehož příkladu lze demonstrovat, jak se postavení historie a historiografie změnilo v období baroka, aby posléze nastoupilo cestu k osvícenské a kritické historiografii.

Wolfgang Lazius (1514–1565, řečený též Laz) byl synem lékaře Simona Laze pocházejícího ze Stuttgartu. Pod jménem „Laz“ lze dohledat i jeho syna Wolfganga, a to až do obdržení šlechtického titulu „von Lazius.“ Wolfgang Lazius studoval na univerzitách ve Vídni a v Ingolstadt medicínu a filozofii. Po roce 1530 je doložen jako lékař ve Vídeňském Novém Městě, následně zastával pozici polního lékaře v Uhrách. Po roce 1536 přednášel na vídeňské univerzitě, kde byl v roce 1541 jmenován profesorem na lékařské fakultě. Hlavní oblasti zájmu a činnosti Wolfganga Lazia jsou rozděleny mezi medicínu a historii, respektive historickou geografii. Sestavil mapy Rakous a Uher, které byly využívány i pro vojenské účely. Z roku 1561 pochází jeho atlas *Typi chorographici Aestriae*. Předložil i mapy Bavorska, Porýní či poloostrovu Peloponés. Mimo tyto geografické a kartografické aktivity se pohyboval v blízkosti císařského dvora ve Vídni. Působil nejenom jako osobní lékař císaře Ferdinanda I., ale také jako správce jeho uměleckých a vědeckých sbírek. Z hlediska pátrání po druhém životě vybraných veršovaných kronik je však klíčová Laziova cesta do Korutan v roce 1549. Při této vědecké expedici sbíral nejenom materiál pro své geografické práce, ale také navštívil velkou řadu korutanských knihoven, tehdy především klášterních. Pravděpodobně v Klagenfurtu si povšiml jednoho z rukopisů *Veršované kroniky Otakara Štýrského*.⁵⁷⁷ Wolfgang Lazius napsal o existenci tohoto pramene pojednání, které spíše než větší publicitu samotné kronice umožnilo odkaz na daný text a možnost další práce s dílem Otakara Štýrského pro jeho následovníky.⁵⁷⁸

Hieronymus Megiser (1553–1620), o několik let mladší současník Wolfganga Lazia, se narodil ve Stuttgartu. Od roku 1571 byl zapsán na univerzitě v Tübingenu ke studiu filozofie a teologie a od roku 1582 se věnoval studiu práva v Pasově. Oblast jeho zájmu se však

---

⁵⁷⁷ Martin MAYER, *Wolfgang Lazius als Geschichtsschreiber Österreichs. Ein Beitrag zur Historiographie des 16. Jahrhunderts*, Innsbruck 1894; Josef LEIER, *Der Humanist und Geschichtsschreiber Wolfgang Lazius*, Dissertation an der Universität Wien, Wien 1922; Herman MENHART, *Die Kärntner Bibliotheksreise des Wolfgang Lazius 1549*, in: Beiträge zur Geschichte und Kulturgeschichte Kärntens. Festgabe für Dr. Martin Wutte zum 60. Geburtstag, Klagenfurt 1936, S. 100–113; Petra SVATEK, *Die Geschichtskarten des Wolfgang Lazius – die Anfänge der thematischen Kartographie in Österreich*, Cartographica Helvetica 37, 20008, S. 35–43.

⁵⁷⁸ Herman MENHARDT, *Die Kärntner Bibliotheksreise des Wolfgangs Lazius 1549*, in: Beiträge zur Geschichte und Kulturgeschichte Kärntens. Festgabe für Dr. Martin Wutte zum 60. Geburtstag, Klagenfurt 1936, S. 100–113; Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokars' s von Horneck Reimchronik oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit. Zur Geschichte, Literatur und Aufschauung des öffentlichen Lebens der Deutschen in dreizehnten Jahrhundert*, Mainz 1821.

konsolidovala směrem k historii a jazykovědě. Po studiích působil nejprve jako soukromý šlechtický učitel v Rakousích, v Korutanech a ve Štýrsku. Posléze procestoval Itálii, Maltu, severoněmecké oblasti, Holandsko a Anglii. Krátce před přelomem 16. a 17. století působil jako rektor evangelického kolegia v Klagenfurtu a od roku 1603 pracoval na pozici profesora historie na univerzitě v Lipsku. Z hlediska našeho tématu je klíčový především Megiserův zájem o dějiny Rakous, Štýrska a Korutan. Megiser se v jedné ze studií věnoval *Knize o knížatech Janse Enikela*.⁵⁷⁹ Díky této aktivitě vnesl ve známost především Enikelem tradované informace o založení Vídně a některých významných příslušnících babenberského rodu (například Leopold VI., Fridrich II. Bojovný).

O století mladší učenec, Hieronymus Pez (1658–1762), se narodil v roce 1658 v dolnorakouském Ybbsu jako Franz Phillip Pez. Pocházel z prostších poměrů, jeho otec byl hostinský. Hieronymus Pez může být chápán jako typický příklad učence barokní doby. Nejprve navštěvoval jezuitské gymnázium ve Vídni, od roku 1701 se vzdělával v klášteře v Melku, odkud dočasně odešel v roce 1711 na studia teologie na vídeňské univerzitě. Mimo teologických aktivit se věnoval především diplomacie, která se stala objektem zájmu i pro jeho bratra Bernarda Peze. Může být chápán jako „rakouský“, respektive německojazyčný protiklad francouzského průkopníka paleografie a diplomatiky Jeana Mabillona. Kromě sběru a kritiky diplomatického materiálu se věnoval střádání pramenů rozličné povahy, například pramenně doložil život sv. Kolomana nebo dějiny kláštera v Salcburku od christianizace až po rok 1398. Pezovy aktivity směřující k shromažďování i kritice historických pramenů nejrůznější povahy směřovaly k edici *Scriptores Rerum Austriacarum* vydávané mezi lety 1721–1745. Ve třetím svazku se objevila též první edice textu *Veršované kroniky Otakara Štýrského*.⁵⁸⁰ Tato edice není kompletní, vychází ze dvou vídeňských rukopisů. Poslední, tzv. klagenfurtský zlomek kroniky Otakara Štýrského byl objeven až v roce 1881, tudíž ani další díla před tímto rokem jej samozřejmě nereflektují.⁵⁸¹ Hieronymus Pez může být chápán jako zprostředkovatel textu kroniky Otakara Štýrského až do té doby, než Joseph Seemüller vydal kritickou vědeckou edici

---

⁵⁷⁹ Hieronymus MEGISER, *Jansen des Enekels Fürstenbuch von Oesterreich und Steirmark*, Linz 1618.

⁵⁸⁰ Hieronymus PEZ, *Scriptores rerum Austriacarum*, Tom, III. *Ottocari Horneckii chronicon Austriacum rhythmicum (1250–1309)*, Regensburg 1745; Hieronymus PEZ, *Scriptores rerum austriacarum veteres ac genuini quotquot ex Austriae vicarumque proinciarum bibliothecis et tabulariis, decumano labore pelustratis, aut primum in lucem vindicau, aut ex mss codicibus auctiores et emendatiores edi potuerunt*, 3 Bände: 1. und 2. Band in Leipzig 1721–1725, 3. Band Regensburg 1745.

Ottokar LORENZ, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Seit der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts*, Berlin 1876, S. 201; Emilie REISSER, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 60000–70000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1951, S. XII.

⁵⁸¹ *Zwei Bruchstücke aus altdeutschen Dichterwerken* besprochen von Rudolf Dürnwirth, XXIV. Jahresbericht der Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1881 von den Director Josef Opl, Klagenfurt 1881.

(1893). O Pezovo vydání se při své práci s *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského* opíral František Palacký.⁵⁸² Na základě Pezovy edice si Palacký pravděpodobně udělal první názor na dílo Otakara Štýrského, a další studium kroniky, především pasáží ve vztahu k Přemyslu Otakaru II. a Václavu II. Palackého předchozí předpoklady pouze potvrdilo. Pezova práce s *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského* je významná hlavně z toho důvodu, že před vydáním edice Josepha Seemüllera v roce 1893 se badatelé opírali právě o tuto verzi z roku 1745.

***

Z výše uvedených příkladů vyplývá mimo dílčí závěry ještě důležité ověření již známého konstatování: V předmoderní době byly texty kronik volně přebírány bez sebemenšího akcentu na původního autora. V mnohých pasážích ostatně lze původního autora určit jen velmi obtížně, v pasážích vztahující se k biblickým či starověkým dějinám by tato snaha jistě nebyla korunována úspěchem. V době pozdního středověku a raného novověku převládl důraz na text samotný, osobnost kronikáře zůstala v pozadí. Podle děl zde vybraných autorů lze vymezit dvě hlavní strategie práce textem kronik. Lazius a Megiser zaměřili svoji činnost na teoretické popisy *Veršované kroniky Otakara Štýrského* a *Knihy o knížatech Janse Enikela* s akcentem na pasáže kronik, které pro ně byly důležité. Pez o několik generací později sestavil první edici díla Otakara Štýrského, která se až do konce 19. století stala základním materiálem pro další výzkum této kroniky.

Humanističtí a barokní vzdělanci vzkřísili hlavně zájem o *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*, ze které čerpaly primárně k tématu konsolidace habsburské moci v Rakousích. Ve své době se jednalo o téma, které odpovídalo i společenské objednávce. I v období humanismu a baroka bylo často v nejrůznějších formách parafrázováno vyprávění Janse Enikela o založení Vídně. Mimo známá jména Wolfganga Lazia, Hieronyma Megisera a Hieronyma Peze lze jmenovat méně známá díla, například Antona Steyera či Daniela Nessela, kteří text kroniky využili ve svých historiografických textech. I tito badatelé vycházeli z Pezovy edice.⁵⁸³ Dílo Otakara Štýrského však využili pouze fragmentárně, jako citační oporu svých tezí, proto jejich díla nelze plně zařadit k druhému životu vybraných kronik. Při zařazení těchto jmenovaných i mnoha dalších autorů, kteří pracovali s textem *Veršované kroniky Otakara*

---

⁵⁸² František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, díl II., Od roku 1253 do roku 1403*, Praha 1939, s. 89.

⁵⁸³ Emilie REISSER, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 60000–70000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1951, S. XII.

Štýrského podobným způsobem, by závěrečná kapitola této práce narostla do nepředstavitelných rozměrů.

7.2 Od přelomu 18. a 19. století, aneb vznik a vývoj kultu kronikáře

Nárůst písemné produkce v osvícenské době sebou přinesl i její výrazné rozšíření napříč rozličnými žánry, a zájem o historii a literaturu byl jedním z rychle se rozvíjejících oborů, přičemž tento fenomén byl podpořen i evropskou vlnou národního obrození. Oblast již mnohokrát skloňovaného jihoněmeckého kulturního okruhu nezůstala výjimkou. Byť pro konec 18. století se nejedná z tehdejšího rozložení politických sil o nejvhodnější označení, především v tomto regionu se ukázala síla dědictví tradice středohornoněmecké veršované tvorby. V oblasti Rakouska a Bavorska, případně jižního Porýní vzniklo značné množství textů, jejichž autoři se zasadili o připomenutí středohornoněmeckých veršovaných kronik a kronikářů nejrozličnějšími způsoby.

Při výběru historiografických i uměleckých děl, která jsou zařazena do této podkapitoly, bylo stanoveno zásadní kritérium. V popředí zájmu autora museli stát kronikář nebo kronika (například Schlacht, Jacobi, Kraus), nebo museli být kronika či kronikář alespoň výjimečným či významnějším způsobem akcentována (například Grillparzer, Palacký). Pokud by byla podkapitola zaměřena na možné využití kronik při rekonstrukci historických událostí popisované doby nebo na druhý život dobových aktérů, nabyl by text samozřejmě daleko většího rozsahu. Téma literatury široce vhodné k tématu bylo již navíc rozebráno v úvodních kapitolách předkládané disertační práce, a druhý život dobových aktérů (hlavně Přemysla Otakara II. a Rudolfa I. Habsburského) byl již v moderní historiografii bohatě zpracován.⁵⁸⁴

Na úvod této podkapitoly je nutné zdůraznit velice důležitou postavu kulturního života v rakouské monarchii na počátku 19. století, ačkoliv jeho zájem přímo o kroniky nebyl prvořadý – Josef von Hormayr (1781/1782–1848). Proslul jako organizátor společenského života a díky jeho „Rakouskému plutarchovi“ (Österreichischer Plutarch) bylo publikováno mnoho zajímavých témat. Hormayr vytvořil prostředí pro vznik mnoha textů vztahující se k dějinám Rakouska i rakouských (dědičných) zemí, a to i v rámci tehdejších cenzurních opatření. Sám

---

⁵⁸⁴ V české historiografii přehledně především v díle Václavy Kofránkové: Václava KOFRÁNKOVÁ, *Druhý život Přemysla Otakara II. (13.–18. století)*, rigorózní práce obhájená na PedF UK, Praha 2002; Táž, *Proměny otakarského mýtu v galerii národních dějin*, disertační práce obhájená na PedF UK, Praha 2010; Táž, *Zlatý král a chudý hrabě: Přemysl Otakar II. a Rudolf Habsburský v historické tradici*, Praha 2012; Nejnověji Václav SMYČKA, *Objevení dějin. Dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*, Praha 2021, s. 433–452.

Hormayr doplatil několikrát v životě na cenzurní a společenské zvyklosti rakouské monarchie. Narodil se do etablované tyrolské rodiny. Brzy vystudoval práva, opustil rodné Tyrolsko a v roce 1801 se přestěhoval do Vídně. Nicméně Tyrolsko hrálo v jeho tvorbě význačnou roli. Sepsal například dějiny rodu Andechs-Meran, dějiny Tyrolska, pojednání o vztahu Rakouska a Německa, věnoval se popisu války v roce 1809 v Tyrolsku a v Itálii, posléze studoval i historii města Vídně. Tento obrovský rozsah témat a znalostí byl částečně podpořen i prací u vídeňského císařského dvora. Od roku 1801 působil v tamním archivu a od roku 1816 zastával pozici dvorního historiografa. Již zmíněné boje s Napoleonovou armádou v roce 1809 v oblasti Tyrolska mu zkomplikovaly život, za své působení v tzv. Alpenbundu byl posléze zatčen z rozkazu kancléře Metternicha a souzen za vlastizradu. Posléze byl omilostněn, nicméně pachů z této zkušenosti pravděpodobně zůstala. Od roku 1827 působil v bavorském Mnichově při tamní královské akademii.⁵⁸⁵ Pro historické povědomí ve vyšší rakouské společnosti znamenal Hormayr hodně – v rámci periodika *Österreichischer Plutarch* zvedl povědomí o jednotlivých panovnicích, kteří vládli v Rakousku. Jednotlivé díly byly vydávány mezi lety 1807 až 1814.

Hormayrova vazba k tématu druhého života vybraných veršovaných kronik není přímočará. Podle dostupných materiálů Hormayr nepracoval přímo s těmito kronikami a ani jim nevěnoval zásadní část svého díla. Podstatné je, že poskytl rakouské veřejnosti srozumitelnou cestou velké množství informací o historii. V prvním případě se jeho práce odlišuje od Františka Palackého, ve druhém je však jejich přínos tehdejší veřejnosti velmi podobný. „Rakouská“ a „česká“ cesta k vytvoření povědomí o vlastní minulosti a poznání dějin i jejich pramenů v průběhu 19. století byla odlišná a každá z nich čítala mnohá specifika, z nichž některá budou v této kapitole rovněž uvedena. Na tomto základním historickém povědomí vytvořeném v Rakousku právě díky Hormayrovi mohly vzniknout podmínky k tvorbě dalších děl, které se již zabývali samotnými kronikami a kronikáři. Franz Grillparzer později doznal, že i z těchto textů vycházel při tvorbě své nejznámější divadelní hry.

---

⁵⁸⁵*Hormayr, Josef Frh. Von (1781–1848), Historiker*, in: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Band 2, Wien 1959, S. 419–421. Dostupné online https://www.biographien.ac.at/oebl_2/419.pdf [citováno dne 20.3.2021]; Hans WAGNER, *Josef Freiherr von*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 9, Berlin 1972, S. 625 nn. Dostupné online <https://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016326/images/index.html?seite=639> [citováno dne 20.3.2021].

7.2.1 Theodor Schlacht – *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* jako součást kánonu středohornoněmecké veršované literatury

Byť to nemusí být na první pohled znatelné, tvorba v rakouských zemích vztahující se přímo či nepřímo ke středohornoněmeckým veršovaným kronikám (z velké většiny k *Veršované kronice Otakara Štýrského*) vykazuje určitou kontinuitu. Ve většině děl lze vystopovat obhajobu habsburských nároků na rakouský trůn, a počátky i průběh jejich vlády je v dílech akcentován. Tento náhled na *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* během 19. století však není jediný, lze jmenovat několik jiných pohledů. Například v roce 1812 publikoval Theodor Schlacht, gymnaziální profesor v Mohuči článek na téma *Veršované kroniky Otakara Štýrského*.⁵⁸⁶ Theodor Schlacht vycházel z Pezova vydání Otakarova díla. Pezovu edici cituje, a přebral z ní několik podstatných informací. Rozsah kroniky oba stanovili na 83 000 veršů⁵⁸⁷, a jak Pez, tak Schlacht kronikáře titulovali přídomkem Horneck. Je možné, z díla Hieronyma Peze, s menší pravděpodobností i ze článku Theodora Schlachta převzal tento přídomek kronikáře později i František Palacký.⁵⁸⁸ Schlacht ve svém článku rozebral jednotlivá témata kroniky a vykládá, proč bylo jejich zařazení do kroniky potřebné. Jistě se ve své době jednalo o velice precizní zpřístupnění obsahu díla Otakara Štýrského. Mimo kvalitní znalost jemu známého obsahu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* si byl Theodor Schlacht dobře vědom lokální a sociální příslušnosti kronikáře Otakara ke štýrské šlechtě a zmiňuje jeho vazby k rodu Lichtensteinů, ovšem i přes toto konstatování neváhal kronikáře Otakara Štýrského označovat za Němce a jeho dílo jednoznačně za německé. Profesor z Mohuče pravděpodobně nebyl jako jeho současník, dramatik Franz Grillparzer zastáncem role Otakara Štýrského a jeho díla v utváření rakouské identity a jejího formování oproti vládě Přemysla Otakara II. Byť Schlacht popis událostí spojených s vládou Přemysla Otakara II. ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* samozřejmě zmiňoval, nebyl to pro něj hlavní přínos ani význam tohoto pramene.

---

⁵⁸⁶ Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit. Zur Geschichte, Literatur und Aufschauung des öffentlichen Lebens der Deutschen in dreizehnten Jahrhundert*, Mainz 1821.

⁵⁸⁷ Toto tvrzení nelze považovat za chybnou informaci, další dva rukopisné zlomky byly objeveny a popsány až v 80. letech 19. století. *Zwei Bruchstücke aus altdeutschen Dichterwerke* besprochen von Rudolf Dürnwirth, in: XXIV. Jahresbericht der Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt, Klagenfurt 1881, S. 3–39.

⁵⁸⁸ Jméno Horneck, pod kterým se Otakar Štýrský v historiografii (Schlacht, Palacký) i beletrii (Grillparzer) 19. století objevoval, zakořenilo pravděpodobně v období humanismu, Maja Loehr přičítá mylnému pojmenování kronikáře Laziem a následně Pezem: Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist – ein österreichischer Geschichtschreiber des Mittelalters*, Der Bildschild, Darstellung aus dem Kultur- und Geistleben Österreichs, Heft 2, Wien 1946, S. 7; Theodor SCHLACHT, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit. Zur Geschichte, Literatur und Aufschauung des öffentlichen Lebens der Deutschen in dreizehnten Jahrhundert*, Mainz 1821; Hieronymus PEZ, *Chronicum austriacum rhythmicum*, Regensburg 1745; František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, díl II., Od roku 1253 do roku 1403*, Praha 1939, s. 89–94.

Větší prostor věnoval komparaci díla Otakara Štýrského s dalšími středohornoněmeckými veršovanými texty, především s Písní o Nibelunzích, a akcentuje předpokládanou znalost Otakara Štýrského v oblasti další produkce soudobých textů (například se stylem Wolframa von Eschenbach). Význam Otakara Štýrského spočíval v očích Theodora Schlachta v tom, že do veršované podoby převedl nedávné dějiny, což je podle autora textu daleko působivější než suché citování pramenů.

Text Theodora Schlachta představuje určitou protiváhu k pojetí role *Veršované kroniky Otakara Štýrského* v očích jeho rakouských zemských současníků. Schlacht jako zemský Němec z Mohuče neviděl v díle Otakara Štýrského primárně oslavu počátků vlády habsburské dynastie v rakouských zemích, ale dílo štýrského kronikáře vítal jako text rozšiřující kánon středohornoněmeckých veršovaných textů o historické náměty. Schlacht se v tomto svém textu nezmiňoval například o *Německé císařské kronice*, Světové kronice Rudolfa z Emsu, případně o Saské světové kronice, tudíž nevíme, zda byl s jejich existencí obeznámen a mohl tak *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* zasadit do širšího kontextu středohornoněmecké veršované tvorby. Minimálně v publikovaném textu tak neučinil, a dílo Otakara Štýrského pro něj představovalo velmi cennou anomálii v paletě středohornoněmecké veršované tvorby.

7.2.2 Franz Grillparzer (1791–1872) – Otakar Štýrský a Jans Enikel jako postavy divadelních her

Již z předchozích příkladů je znatelné, že dějepiscectví dřívějších dob i tvorba 19. století zaměřila pozornost z vybraných kronik především na dílo Otakara Štýrského, které vzbuzovalo zájem z mnoha důvodů – rozsah, ale hlavně obsah a otázka počátku habsburské vlády v rakouských zemích mohl být jedním z těch podstatných. Pokud je nastolena otázka příběhu českého krále Přemysla Otakara II. a jeho úhlavního protivníka Rudolfa Habsburského v rámci divadelních her, první asociací zůstává Franz Grillparzer, rakouský právník, spisovatel a dramatik. Jeho rodina patřila k vídeňské společenské elitě. V roce 1811 dokončil Grillparzer studium práva na vídeňské univerzitě. Navzdory svým právnickým studiím začal po ukončení univerzity pracovat jako domácí učitel a souběžně nastoupil na místo koncipienta vídeňské dvorní knihovny a od roku 1821 vykonával podobnou pozici na ministerstvu financí. Tato raná léta Grillparzerovy dospělosti zahrnovala mnohé společenské změny – boje rakouské monarchie a napoleonské Francie vrcholící těsným vítězstvím u Aspernu (1809) i porážkou u Wagramu (1809), tvrdou mírovou smlouvou pro Rakousko a sňatkem dcery císaře Františka I. Marie Luisy s Napoleonem. Na tyto události navazovalo Napoleonovo tažení do Ruska, porážky u Borodina, Lipska i Waterloo. Franz Grillparzer mohl být díky svým pracovním

aktivitám blízko událostem vídeňského kongresu a sledovat politické změny. Jeho práce ve vídeňské dvorní knihovny zase poskytovala přístup k soudobé i starší literatuře.⁵⁸⁹ Od počátku 20. let 19. století se věnoval dramatické tvorbě. V dílech převažovaly historizující náměty s určitým vztahem k současnosti. V roce 1825 byla uvedena hra *Sláva a pád krále Otakara*. V roce 1847 sepsal drama *Libussa*, které bylo inspirováno českou mytologií. Historizující náměty nebyly na počátku biedermeierovské epochy nic neznámého, naopak Grillparzer mohl čerpat inspiraci například z dramát Franze Schillera, ale i od jiných autorů.

Sláva a pád krále Otakara (Königs Ottokar Glück und Ende) je pravděpodobně nejslavnější a dodnes nejznámější hra Franze Grillparzera. Osobnosti českého krále Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského nemohly zůstat na začátku 19. století stranou pozornosti. Jednalo se o známý příběh dvou výrazných panovnických osobností pozdního středověku, navíc jejich spor v sobě nesl výrazný dramatický potenciál. Proto Grillparzer nebyl prvním dramatikem, kterého látka z nejrůznějších důvodů zaujala.⁵⁹⁰ Sám Franz Grillparzer ve svých vzpomínkách z roku 1853 přiznal, že jej při tomto tématu upoutala tehdy aktuální podobnost s osudy Napoleona I., přičemž některé povahové rysy francouzského císaře (prchlivost, podezřívavost, nenasytnost, touha po stále větší moci) českému králi i přisoudil. Kromě toho zavzpomínal, že toto vylíčení podráždilo nejen vídeňské Čechy.⁵⁹¹

Pro provázání tématu Grillparzerovy nejslavnější divadelní hry a veršovaných kronik se jako klíčová jeví otázka, kde sbíral její autor látku a inspiraci. Výše byly uvedeny již tehdy

---

⁵⁸⁹ Birthe HOFFMANN, *Opfer der Humanität. Zur Anthropologie Franz Grillparzers*, Wiesbaden 1999; Dušan UHLÍŘ, *Rakouská cenzura, Grillparzer a král Otakar*, in: Ad vitam et honorem. Brno: Maticе moravská 2003, s. 785–796; Franz Grillparzer, *Sláva a pád krále Otakara*, náповědní kniha, Městská divadla pražská, přeložil Radek Malý, Praha 2019.

⁵⁹⁰ Divadelní hry s obdobnými historickými náměty: Fridrich August Clemens Werthers, *Kaiser Rudolf von Habsburg* (1785), Anton Klein, *Kaiser Rudolf von Habsburg* (1787), Antonín Popper, *Rudolf von Habsburg* (1804), Fridrich Schiller, *Der Graf von Habsburg* (1803), August von Kotzebue, *Rudolph von Habsburg und König Ottokar von Böhmen. Historische Schauspiel von 6 Acten* (1816). Před Grillparzerem námět přemyslovsko-habsburského sporu v 70. letech 13. století využilo ještě několik především rakouských dramatiků, nicméně jejich hry se hrály málo, či vůbec nebyly uvedeny, ba ani dokončeny. Franz GRILLPARZER, *Sláva a pád krále Otakara*, přeložil Radek Malý, studie Václava Kofránková – Vlasta Reittererová, Praha 2019, s. 34; Arnošt KRAUS, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902, s. 265, 325–326, 359, 361. Příklady her s obdobným námětem: Friedrich August Clemens WERTHERS, *Rudolph von Habsburg* (1785); Anton KLEIN, *Kaiser Rudolf von Habsburg* (1787); Anton POPPER, *Rudolf von Habsburg* (1804); Fridrich SCHILLER, *Der Graf von Habsburg* (1804); M.H. MYNART, *Rudolf von Habsburg* (1812); August von KOTZEBUE, *Rudolph von Habsburg und König Ottokar von Böhmen* (1814); Karl Christian Ludwig SCHÖNE, *Rudolf von Habsburg* (1816).

⁵⁹¹ „Pokud jsem mu dodal něco na prchlivosti a podezřívavosti, pak to bylo proto, že jsem před sebou viděl císaře Napoleona, nedá se však říct, že Otakar takový nebyl, protože nikdo neví, jaký byl doopravdy. Záznamy o něm jsou velmi sporné. Protože jsem využil především rakouských pramenů, jeví se hlavní postava – jak ostatně žádala i dramatická nutnost – poněkud temná, ale před několika lety se hrála Kotzebueova hra, v níž byl hrdina představen tak trochu jako bubák, aniž by se nad tím někdo rozhořčoval. Nálada Čechů byla ostatně vyprovokována a nitky se stahovaly k jednomu státnímu radovi původem z Čech, který si přisadil svoje k původním cenzurním překážkám. Na ministerstvu zahraničí mu totiž přidělili cenzuru, protože, jak si mysleli, tam jeho neschopnost nadělá nejmenší škodu.“ Archiv Burgtheater, citováno podle Franz Grillparzer, *Sláva a pád krále Otakara*, náповědní kniha, Městská divadla pražská, přeložil Radek Malý, Praha 2019, s. 44.

dostupné divadelní hry. Kromě toho lze předpokládat, byť jasné doklady k tomu nejsou, že Franz Grillparzer mohl díky svému přístupu do knihoven využít dva rukopisy *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, které se i tehdy měly nacházet ve Vídni. Sám ostatně v pamětech podotkl, že rakouské prameny použil. Grillparzerovo zaujetí pro látku přemyslovsko-habsburského soupeření ve 13. stoletím neilustruje pouze hra, která se udržela ve všeobecném povědomí, ale také epický cyklus *Rudolf und Ottokar*, na kterém Grillparzer pracoval údajně od roku 1819. Tento cyklus se bohužel nedochoval v celém provedení.⁵⁹² I přes možnou, nikoliv však jednoznačně dokazatelnou inspiraci Franze Grillparzera ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* však nelze tuto kroniku považovat za hlavní nebo snad jediný pramen, který Grillparzer ke zpracování svého dramatu mohl použít. Recepce nástupu habsburské dynastie v rakouských zemích již v jeho době byla „slita“ z jednotlivých dílčích zdrojů a středověké kroniky nemusely hrát zásadní roli. Otakar Štýrský je i přes to pro Grillparzera zhodnocením středověkého intelektuála a osobností pro něj natolik důležitou, že z ní učinil i jednu z postav své hry.⁵⁹³

Samotné uvedení hry provázely cenzurní procedury, které s ohledem na dobový kontext byly poměrně tvrdé. Rakousko v čele s kancléřem Klemensem Metternichem po vídeňském kongresu přijalo přesvědčení o nutné ochraně před jakoukoliv revolucí, což znamenalo kontrolu občanského i uměleckého života ve všech jeho sférách. Sám Metternich vydal na sklonku roku 1823 prohlášení, že tato Grillparzerova hra není vhodná pro vydání tiskem. Uvedení hry ve vídeňském Burgtheatru bylo povoleno až za rok, kdy autor provedl požadované úpravy. V předběžnové době byla dlouhá cenzurní řízení běžná a k uvedení Grillparzerovy hry mohlo dojít vlastně náhodou, neboť císařovna Karolína Augusta projevila zájem o nějaký nový divadelní kus.⁵⁹⁴ Premiéra se uskutečnila 19. února 1825. Hra má pět dějství a sleduje Přemysla

---

⁵⁹² Arnošt KRAUS, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902, s. 325; Alfred KLAAR, *König Ottokars Glück und Ende. Eine Untersuchung über die Quellen der Grillparzerschen Tragödie*, Leipzig 1885.

⁵⁹³ Franz Grillparzer, *König Ottokars Glück und Ende*. Trauerspiel in fünf Aufzügen, in: *Dramatische Werke in vier Bänden, dritter und vierter Band*, Berlin – Leipzig 1902, S. 86–87:

Rudolf: „*Wer seid ihr?*“

Hornek: *Ottokar von Hornek, Dienstmann des edlen Ritters Ott von Lichtenstein*.

...

Rudolf: „*Ein wacker Mann!*“

Erster Bürger: „*Ja, Herr und ein Gelehrter! Er schreibt eine Chronik, und ihr, Herr Kaiser, kommt auch drin vor!*“

Rudolf: „*Im Guten, will ich hofen!*“

Následně je kronikáři udělen zlatý řetěz. Arnošt KRAUS, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902, s. 368.

⁵⁹⁴ Franz GRILLPARZER, *Sláva a pád krále Otakara*, náповědní kniha, Městská divadla pražská, přeložil Radek Malý, Praha 2019, s. 42.

Lakonicky schválil uvedení divadelní hry Franze Grillparzera *Sláva a pád krále Otakara* císař rakouský císař František I.: „*Uvedení truchlohry s vyžádanými změnami, která se tímto v příloze vrací, jsem povolil. Franz.*“

Archiv Burgtheater, citováno podle Franz Grillparzer, *Sláva a pád krále Otakara*, náповědní kniha, Městská divadla pražská, přeložil Radek Malý, Praha 2019, s. 42.

Otakara II. od období před bitvou u Kressenbrunnu až do bitvy na Moravském poli. Většina děje se soustředí do dialogu mezi králem, jeho manželkami Markétou a Kunhutou, či jeho dvořany, stejně tak jako promluv Rudolfa Habsburského s jeho nejbližšími.

Přijetí hry však bylo komplikované hned z několika úhlů pohledu. V mnohonárodnostním Rakousku představoval spor mezi „Čechem“ a „Němcem“ ožehavé téma. Většina publika nedovedla podle zpráv z dobového tisku abstrahovat divadelní umělecký text a jeho historickou předlohu. Pokud byl Grillparzer jakkoliv inspirován obecnými principy vlády, moci či vlastnictví, jeho publikum recipovalo hru spíše než v této obecné rovině jako zcela konkrétní interpretaci dějinných událostí. Samostatným tématem bylo přijetí *Slávy a pádu krále Otakara* v Čechách. Franz Grillparzer se do Čech osobně vypravil v roce 1826, rok po vídeňské premiéře. V Praze pohovořil s čelními představiteli vlastenecké kulturní scény a prohlédl si vyšehradský hřbitov. Nakonec ve svých pamětech sám poznamenal, že se – prý právem – obával „české“ interpretace své hry. Češi si osobně vykládali ne vždy zcela příznivý obraz Přemysla Otakar II., a obecnější principy ve hře zdůrazněné zůstaly mimo jejich pozornost. Jakkoliv lze polemizovat nad motivací Franze Grillparzera mezi národnostní tematikou, popř. po historických tématech či jejich aktualizaci, lze na přínos tohoto dramatu nahlédnout ještě z jiného úhlu pohledu. *Sláva a pád krále Otakara* ve 20. letech 19. století zažehla větší zájem o osobnost a období tohoto krále. Za určitou odpověď na Grillparzerovo pojetí Přemysla Otakara II. lze považovat takřka glorifikaci tohoto Přemyslovce v díle Františka Palackého. Samozřejmě se jedná o zcela odlišné žánry dramatu a historiografického díla, nicméně pro téma středohornoněmeckých veršovaných kronik je důležité, že *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* byla nezanedbatelně zmíněna v obou jmenovaných dílech.

V této rovině se lze zamyslet nejen nad přijetím Grillparzerovy hry *Sláva a pád krále Otakara* v předbřeznovém Rakousku, ale i nad interpretací *Veršované kroniky Otakara Štýrského* nejen v době jejího vzniku, ale i v současnosti. Franz Grillparzer sám tvrdil, že mu dějinná látka byla sice inspirací, ale že spíše než přesné osudy obou panovníků toužil zdůraznit principy touhy po moci a politických her. Lze se zamýšlet i nad tím, zda Otakar Štýrský chtěl svým recipientům nabídnout svojí osobní interpretaci dějin, nebo jestli chtěl pomocí osudů jednotlivých panovníků poukázat na obecné principy, které utvářely tehdejší společnost. Literáti moderní doby (počítáme do ní i 19. století) běžně používali abstrakci. Otázkou je, zda tento styl uvažování byl vlastní i středověkým kronikářům. Hlavní námět divadelní hry Franze Grillparzera a jedna z nejvýraznějších dějových linek *Veršované kroniky Otakara Štýrského* jsou v podstatě identické. Spor o moc v oblasti střední Evropy mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským může však být označen za příběh, který by mohl po výměně hlavních

aktérů, doby a určitých kulis fungovat v kterékoliv jiné době. Chtěli středověcí kronikáři interpretovat příběhy jednotlivých panovníků právě proto, že znalost jejich jednotlivých činů a konkrétních osudů byla pro recipienty kronik klíčová, nebo naopak kronikáři jednotlivými příběhy cítili potřebu stále dokola ilustrovat principy politických soubojů dobrých a špatných, silných a slabých vládců?

Sláva a pád krále Otakara od roku 1825 představovala hru, která se v několika nastudování opět na jevišti vídeňského Burgtheatru objevila (1940, 1955, 1991). Vždy se jednalo o klasická provedení bez větších „modernizačních“ zásahů. V roce 2005 byla hra uvedena na Salcburském festivalu (Salzburger Festspiele) v režii Martina Kušeje. Hlavní roli ztvárnil Tobias Morreti a inscenace se stala velmi oblíbenou.⁵⁹⁵

V roce 2019 byla tato hra Franze Grillparzera uvedena pod titulem *Sláva a pád krále Otakara* v Městských divadlech pražských. Hru přeložil do češtiny Radek Malý. Jedná se o první kompletní předklad do češtiny. Režie hry se ujal Michal Hába. Roli přemysla Otakara II. ztvárnil Martin Pechlát, úlohu Rudolfa Habsburského Ivan Lupták. Inscenace byla pojata moderním stylem. Kostýmy ani kulisy nebyly historizující, naopak se tvůrci snažili o jistou úspornost, které mělo za následek určitou surovost celkového provedení. Od textu hry se však tvůrci několikrát odchýlili, nebyl vždy dodržován, na rozdíl například od inscenace ze salcburských slavností v roce 2005. Ovšem inscenace Městských divadel pražských může být chápána jako moderní využití divadelní hry, která byla v době svého vzniku aktuální, ale v dnešní době její námět již nepatří k povědomí běžného diváka. Recenze zaznamenaly nejen svérázné scénářistické provedení (král s motorovou pilou), ale povšimly si i jiného přístupu k ne vždy bezpečné aktualizaci historických her.⁵⁹⁶

Pokud lze na některých momentech Grillparzerovy hry uvažovat buď přímo na inspiraci z *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, nebo minimálně nad shodným vykreslením určitého topoi v souladu se štýrským kronikářem, je dobré se zaměřit na osudy Seifrida z Mahrenbergu a Milyty z Dědic. Legenda kolem údajné zrady Milyty z Dědic v bitvě na Moravském poli má

---

⁵⁹⁵ K inscenaci z roku 2005 například Erkan OSMANOVIC, „Und einsam steh ich da, von Leid gebeugt, und niemand tröstet mich und hört mich!“ *Betrachtungen zur Inszenierung von Grillparzers „König Ottokars Glück und Ende“ durch Martin Kušej*, příspěvek na konferenci Ottokar II. Redivivus. Der Přemyslidenfürst in Wissenschaft, Kunst und Medien konané na Univerzitě Palackého v Olomouci ve dnech 5.–7. září 2018.

⁵⁹⁶ Jana MACHALICKÁ, *Král Otakar s motorovou pilou*, Lidové noviny. 25.9.2019.; Jakub MÜLLER, *Jak vládnout zemi a jak na jevišti? Hábův Otakar zábavně kritizuje aktualizace historických her i propagandu*. Informuj.cz. 19.9.2019. Dostupné online z webu Městských divadel pražských, <https://www.mestskadivadlaprazska.cz/inscenace/1035/slava-a-pad-krale-otakara/> [citováno dne 27.2.2020]. Iva MIKULOVÁ, *Kill your darlings! Divadelní-noviny.cz*, 14.10.2019. Dostupné online: <https://www.divadelni-noviny.cz/lava-a-pad-krale-otakara-recenze> [citováno dne 27.2.2020].

své kořeny též ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*.⁵⁹⁷ Nejen podle kroniky Otakara Štýrského, ale později i podle veršů Grillparzerova dramatu představovalo kruté umučení Seifrida z Mahrenbergu v Praze roku 1272 jeden z nejhorších a nejkrutějších činů Přemysla Otakara II. Čin Miloty z Dědic v bitvě na Moravském poli, tedy údajné neuposlechnutí rozkazu a opuštění bitevního pole, které mělo za následek obklíčení a zabití českého krále, je chápán v rovině pomsty za Mahrenbergerovu smrt. Milota z Dědic je v Grillparzerově hře navíc představen jako drsný, snad až hloupý válečník, a strýc Závaše z Falkenštejna. Grillparzer tím jen umocnil dojem, že podíl na zkaženosti českého krále měly nejen jeho osobní vlastnosti, ale i lidé, kterými se obklopoval. I tím vlastně parafrázuje některé z názorů Otakara Štýrského.

Veršovaná kronika Otakara Štýrského představuje z vybraných veršovaných kronik pramen, který po staletí žil nejrůznorodějším druhým životem a tento exkurz do divadelního světa hypotézu pouze potvrzuje. Důvodu může být několik. Všechny kroniky byly z větší či menší části zpřístupněny v průběhu 2. poloviny 18. století veřejnosti. Částečné vydání *Německé císařské kroniky* proběhlo v letech 1765 a 1807, díla Janse Enikela i Otakara Štýrského zpřístupnil Hieronymus Pez k roku 1745. Vysvětlení nelze hledat v porovnatelném zpřístupnění kronik, ale spíše je potřeba zamyslet se nad jejich obsahem. Vždyť i pro Franze Grillparzera či jeho soukmenovce byla *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* pouze jedním z možných zdrojů, klíčový byl pro ně s největší pravděpodobností příběh, nikoliv jeho zdroje. *Německá císařská kronika* představuje de facto soupis císařů od Julia Caesara po Karla Velikého. Jans Enikel ve své *Světové kronice* interpretoval vybrané části Starého zákona a poté přešel k příběhům význačných panovníků římské říše. Jeho *Kniha o knížatech* představuje soupis činů babenberských panovníků. V těchto třech středohornoněmeckých veršovaných pramenech nejsou dějové linky vedeny přes velkou část kroniky, naopak kronikáři tyto své texty sestavili jako mnoho drobnějších příběhů za sebou, bez většího propojení a přesahu.

Opět v osobě Franze Grillparzera lze najít výjimku, která výše uvedenou úvahu narušuje. V roce 1815 vytvořil Grillparzer náčrt zamýšlené divadelní hry *Fridrich der Streitbare* (Fridrich Bojovný). Pravděpodobně se mělo jednat o životopisné drama o posledním babenberském vévodovi, Fridrichu II. Bojovném. V této hře se měl objevit v epizodní roli Hans

---

⁵⁹⁷ Ladislav FUTTERA, *Der Herrscher und sein Verräter. Konflikt Ottokars und Milotas in der deutsch(böhmisch)en und tschechischen Literatur der Vormärzzeit*, příspěvek pronesený na konferenci Ottokar II. redivivus. Der Přemyslidenfürst in Wissenschaft, Kunst und Medien. 5. – 7.9.2018, Palacky-Universität Olomouc, Philosophische Fakultät, Lehrstuhl für Germanistik und Österreich Zentrum Olomouc, dne 6.9.2018; Ladislav FUTTERA, *Milota z Dědic*, *Dějiny a současnost* 10, 2018, s. 36–38.

Otakar, v. 16042–16049: *kunic Ottacker an der zît / bat herre Miloten, / daz er mit zwein rotten / ûf hôher strîte rit / unde dâ sô lange bit, / unz sich mit poinders kraft / beidenthalp diu ritterschaft / in einander drug und flæhte* Franz Grillparzer verše z díla Otakara Štýrského do své hry nezařadil doslovně, ale inspirace je zřejmá.

Ennenkel jako císařský špeh, který má za úkol podávat zprávy o dění v Rakousích.⁵⁹⁸ Při zpracování této látky mohl Franz Grillparzer vycházet z pojednání Josepha von Hormayer z roku 1814, ovšem sám pravděpodobně Enikelovo dílo nečetl. Hormayer označil Enikela za současníka Fridricha II. Bojovného a citoval známé verše z úvodu *Knihy o knížatech*, ve kterých se kronikář sému publiku představuje.⁵⁹⁹ Nicméně záměr dostat na jeviště kronikáře Janse Enikela naznačuje strukturální souvislost mezi tímto úmyslem a realizovaným provedením v případě výstupu kronikáře Otakara ve hře *Sláva a pád krále Otakara*. Je možné, že Franz Grillparzer chápal kronikáře Janse Enikela i Otakara Štýrského jako nezpochybnitelné autority, kterou šlo použít k oslavě kulturní minulosti Rakouska v jisté modifikaci moderního nacionalismu. Byť v tomto případě není bez zajímavosti, že divadelní postava Enikela jakožto císařský špeh nemusí být chápána zrovna kladně, v kontextu sporů Fridricha II. Bojovného a císaře Fridricha II. právě naopak, bohužel nedokončená divadelní hra už nám nedá rozřešení případné povahy postavy Janse Enikela na prknech jeviště. Zájem o poodhalení osobnosti kronikáře jakožto hlavního zprostředkovatele informací z historie je pro Grillparzera v těchto případech typická. V bohemikálním prostředí byl tento důraz na osobnosti kronikářů pravděpodobně zastíněn bojem o rukopisy, na který se soustředila velká část medievistické práce své doby.

Divadelní hra *Sláva a pád krále Otakara* rozhodně nepředstavovala ve své době námětem solitérní kus. Naopak. Můžeme polemizovat nad Grillparzerovou inspirací ze středověkých pramenů, ale nelze opomenout, že před rokem 1825 vzniklo několik divadelních her s obdobným námětem sporu Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského (především Fridrich Schiller a August von Kotzebue).⁶⁰⁰ Hra Franze Grillparzera se pravděpodobně pro kvalitní dramatické zpracování, podporu od vyšších míst od císařského dvora, vhodnou dobu uvedení (po napoleonských válkách, kdy pro výklad hry mohly být hledány paralely v současnosti) a především díky uvedení na hlavní divadelní scéně Rakouska,

---

⁵⁹⁸ Franz GRILLPARZER, *Sämtliche Werke. Historisch-kritische Gesamtausgabe*. Im Auftrage der Bundeshauptstadt Wien, zweite Abteilung, vierter Band, hgg. von August Sauer, S. 14, 15, 20.

⁵⁹⁹ Sám Grillparzer u poznámek uvádí, že dochované poznámky, zpracování historického pozadí, rozdělení politických událostí do jednotlivých let a medailonky vystupujících postav jsou založeny na výtahu z Hormayrova díla *Oesterreichischer Plutarch*.

Franz GRILLPARZER, *Sämtliche Werke. Historisch-kritische Gesamtausgabe*. Im Auftrage der Bundeshauptstadt Wien, zweite Abteilung, vierter Band, hgg. von August Sauer, S. 329: „Auszug aus Hormayrs Sammlung „Oesterreichischer Plutarch, zwanzigsten Bändchen, Wien 1814.“

Joseph von HORMAYR, *Oesterreichischer Plutarch, oder Leben und Bildnisse aller Regenten un der berühmtesten Feldherren, Staatsmänner, Gelehrten und Künstler des österreichischen Kaiserstaates*, 20 Bände, Wien 1914, S. 88.

⁶⁰⁰ Viz výše, dále též Franz GRILLPARZER, *Sláva a pád krále Otakara*, přeložil Radek Malý, studie Václava Kofránková – Vlasta Reittererová, Praha 2019, s. 52.

ve vídeňském Burgtheatru udržela v povědomí a její opětovné inscenace slavní úspěch až do dnešní doby.

Nicméně toto dílo Franze Grillparzera rozhodně neukončilo dlouhou řadu dramát s námětem ze života Rudolfa Habsburského a Přemysla Otakara II. Již v roce 1827 vyšel ve Vídni obdobný text Johanna Ladislava Pyrker, Rudolf von Habsburg.⁶⁰¹ V českých zemích Grillparzerovi odpověděl svým dramatem König Ottokar trutnovský rodák Uffo Horn. Horn své drama sepsal na sklonku třicátých let, ovšem tiskem vyšlo až v roce 1845 a na jeviště se dostalo teprve v roce 1858 v rakouském Linci.⁶⁰² Pokud bychom srovnali provedení jednotlivých dramát Grillparzera, Pyrker a Horna, neliší se zásadně námětem, rozdílnosti obou panovníků jsou akcentovány, pouze se mění charaktery. Nerůzní se ani v závěrečném vyvrcholení dramatu, ve smrti krále Otakara, která byla zapříčiněna nikoliv pouze nešťastnou náhodou či nezkušeností v boji, ale vedla k ní spletitá cesta složená ze špatných vztahů panovníka se šlechtou. Nutno podotknout, že ani tyto další hry nebyly s nejvyšší pravděpodobností inspirovány historickými prameny (z vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik tedy *Veršovanou kronikou Otakara Štýrského*), ale tehdy všeobecně známými historickými fakty.

V případě Franze Grillparzera mohlo být motivací k sepsání dramatu Sláva a pád krále Otakara několik. Dobová poptávka po dílech se středověkým námětem, inspirace nedávnou minulostí Rakouska v porážkách v rámci napoleonských válek a nutný odkaz na dlouhou a slavnou minulost země a s ní související loajalita k habsburskému rodu i k samotné instituci habsburského císařství. Za vše mluví poslední verše hry „Bud' sláva Habsburkovi v Rakousích! Sláva bud' Habsburkům na věky!“⁶⁰³

Závěrem se lze spokojit s konstatováním, že především díky Franzi Grillparzerovi zůstal příběh soupeření Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského živý a v podobném chápání, v jakém jej před staletími nastínil štýrský kronikář Otakar. Ve své době neučinil Grillparzer s připomenutím středověké látky solitérní pokus, ovšem shodou okolností právě jeho počín zůstal nejen v paměti, ale i dodnes na divadelních prknech. Nicméně v kolektivní paměti zůstávají v popředí oba panovníci, nikoliv samotný kronikář se svým dílem. Důkazů může být mnoho, od odborné historické literatury k učebnicím dějepisu a popularizačním textům.

---

⁶⁰¹ Johann Ladislav PYRKER, *Rudolf von Habsburg. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen*, Wien 1827.

⁶⁰² Franz GRILLPARZER, *Sláva a pád krále Otakara*, přeložil Radek Malý, studie Václava Kofránková – Vlasta Reittererová, Praha 2019, s. 52; Anežka MIŠOŇOVÁ, *Srovnání Grillparzerova a Hornova Krále Ottokara a reakce české umělecké veřejnosti na obě dramata (Die Vergleich von Grillparzers und von Horns Drama über König Ottokar und die reaktivon der tschechischen künstlerischen Öffentlichkeit auf beide Dramen)*, diplomová práce obhájená na FFUK Praha, Praha 2010.

⁶⁰³ Franz GRILLPARZER, *Sláva a pád krále Otakara*, přeložil Radek Malý, studie Václava Kofránková – Vlasta Reittererová, Praha 2019, s. 262: „Bud' sláva Habsburkovi v Rakousích! Bud' sláva Habsburkům zde navěky!“

V habsburské monarchii může k důrazu na středověkou minulost rodu odkazovat i křestní jméno jediného syna císaře Františka Josefa I., korunního prince Rudolfa (1858–1889).⁶⁰⁴

7.2.3 Theodor Jacobi (1816–1848) – solitérní výskyt studie o *Veršované kronice Otakara Štýrského ve Slezsku*

Zájem o středohornoněmecké veršované kroniky rezonoval i na začátku 19. století ponejvíce ve stanoveném jihoněmeckém kulturním okruhu, ovšem existují výjimky. V roce 1839 vyšla ve Vratislavi latinská publikace Theodora Jacobiho *De Ottocari chronico austriaco*. Wilhelm Alexandr Theodor Jacobi (1816–1848) studoval v Berlíně a ve Vratislavi práva a filozofii, přičemž práce *De Ottocari chronico austriaco* byla jeho disertací předloženou na vratislavské univerzitě. Zájem o středověké dějiny vložil ještě do edice dopisů Jana Lucemburského, nadále se věnoval mluvnici jemu současného německého jazyka.⁶⁰⁵

Jacobiho pojednání o *Veršované kronice Otakara Štýrského* je jedním z mála příkladů zájmu o tuto kroniku za hranicemi jihoněmeckého kulturního okruhu, kde jednak tento žánr primárně vznikl, a kde zájem o něj panoval i v následujících staletích. Jacobiho latinské pojednání je v podstatě výkladem obsahu kroniky, širší badatelský záměr nebyl nastíněn. Ovšem primární význam leží v umocnění zájmu o danou problematiku, byť bohužel Jacobiho dílo zůstalo bez větší odezvy. Nelze spolehlivě určit, jaké cesty Jacobiho vedly k volbě tohoto tématu, zda se mohlo jednat o reakci na Schlachta, Grillparzera či první vydání Palackého *Dějiny národu českého*. Bohužel Jacobiho poměrně krátký život neumožnil další rozvinutí práce na recepci *Veršované kroniky*, tudíž i motivace k této práci není objasněna.

---

⁶⁰⁴ Brigitte HAMANNOVÁ, *Rudolf. Korunní princ a rebel*, Praha 1993, s. 18–19.

Z dobové literatury například Wilhelm von JANKO, *Rudolf von Habsburg und die Schlacht bei Dürnkrot am Marchfelde. Zur 600jährigen Gedenkfeier des 26. August 1276*, Wien 1878, S. 1 věnování: „Seiner kaiserlichen und königlichen Hoheit, dem durchlauchtigsten Herrn Erzherzog Rudolf Franz Carl Josef des Kaiserthums Oesterreich Kronprinz und Thornfolger, in tieffter Ehrfurcht gewidmet von Verfasser.“ – Jeho císařské a královské výsosti, ctihodnému panu arcivévodovi Rudolfovi Františku Karlu Josefovi císařství rakouského korunnímu princovi a následníkovi trůnu, v hluboké úctě věnováno autorem.

⁶⁰⁵ Karl Gabriel NOWACK, *Schlesisches Schriftsteller-Lexikon oder bio-bibliographisches Verzeichnis der im zweiten Viertel des 19. Jahrhunderts lebenden schlesischen Schriftsteller*, Heft 6, Breslau 1843, S. 56 nn.; Wilhelm SCHERER, *Jacobi, W.A. Theodor*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 13, Leipzig 1881, S. 599 nn.; Theodor JACOBI, *De Ottocari chronico austriaco*, Breslau 1829; Týž, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, Berlin 1841; Theodor JACOBI, *Beiträge zur deutschen Grammatik*, Berlin 1843; Týž, *Untersuchungen über die Bildung der Nomina in den germanischen Sprachen*, Breslau 1847.

7.2.4 Johann Ladislav Pyrker (1772–1847) – Otakar Štýrský jako vedlejší postava hrdinské básně

V předchozí podkapitole byl uveden příklad inspirace, ve kterém se text *Veršované kroniky Otakara Štýrského* promítl do divadelní hry. Na následujících řádkách bude nutné zmínit, že tento pramen se stal předlohou i pro tvorbu jiných žánrů.

Johann Ladislav Pyrker (1772–1847) pocházel z uherské šlechtické rodiny a svůj život zasvětil církevní dráze. Byl členem cisterciáckého řádu. Postupně byl vysvěcen na kněze a zastával úřad spišského biskupa, opata kláštera v Lilienfeldu, aquilejského patriarchy, dalmatského primase a egerského arcibiskupa. Mimo povinností pramenící z církevní dráhy se věnoval charitativním aktivitám a především literární činnosti. Většina jeho děl jsou básně v německém jazyce. Věnoval se náboženským námětům, lyrickému líčení přírody a v neposlední řadě čerpal látku pro své básně i z historie.⁶⁰⁶

Nejnámější a pro naše vymezené téma nejdůležitější Pyrkerovou básní je hrdinská óda o Rudolfovi I. Habsburském.⁶⁰⁷ Text básně byl publikován ve stejném roce jako divadelní hra Franze Grillparzera *Sláva a pád krále Otakara*. Otázkou je, zda se oba dva autoři nemohli ovlivnit, nicméně s ohledem na tehdejší komunikační možnosti to s velkou pravděpodobností možné není (o kontaktu Grillparzera a Pyrkerovy přímé zmínky nejsou). Pyrkerova báseň je v podstatě oslavou života a činů Rudolfa Habsburského, a k básnické hlavní části jsou přidány informace k dovysvětlení daného námětu. První z nich je popis bitvy na Moravském poli a určité zhodnocení jejího významu, druhou část tvoří poznámky k jednotlivým zpěvům.⁶⁰⁸ Vysvětlené jsou osudy vystupujících epizodních postav (Markéta Babenberská, Béla IV. Uherský), geografická poloha uvedených míst (Kressenbrunn, Marchegg) a podstata a důvod některých politických událostí a zásadní konfrontační momenty Rudolfa Habsburského a Přemysla Otakara II. (volba římského krále, oblenění před Vídní). Pyrker se velmi často

---

⁶⁰⁶ August SAUER, *Pyrker, Johann Ladislav*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Band 26, Leipzig 1888, S. 790–794; Constantion von WURZBACH, *Pyrker von Felső-Ör, Johann Ladislaus*, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich 24, Wien 1872, S. 115–126; *Johann Ladislaus Pyrker's sämtliche Werke. In Einem Bande*, in: Jahrbuch der Literatur (= Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst), Bd. 88, Wien 1839, S. 224–258; Ladislav PYRKER, *Bilder aus dem Leben Jesu und der Apostel*, Leipzig 1842; Týž, *Legenden der Heiligen auf alle Sonn- und Feiertage des Jahres*, Wien 1842; Týž, *Lieder der Sehnsucht nach den Alpen*, Stuttgart 1845.

⁶⁰⁷ Ladislav PYRKER, *Rudolph von Habsburg. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen*, Wien 1825.

⁶⁰⁸ Ladislav PYRKER, *Rudolph von Habsburg. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen*, Wien 1825, S. 335–338: Nachtrag zu den Heldengedichte Rudolph von Habsburg. Die Marchfelder Schlacht, J. 1278; S. 339 nn: Anmerkungen. Na tomto místě lze konstatovat, že Pyrkerův přístup k jasnému uvedení informací a hledání předloh předběhl svou dobu. Pyrker takřka neprůstřelný poznámkový aparát sestavil pro své básnické dílo sám, pro divadelní hru Franze Grillparzera *Sláva a pád krále Otakara* tak učinil Alfred Klaar v roce 1885: Alfred KLAAR, *König Ottokars Glück und Ende. Eine Untersuchung über die Quellen der Grillparzschens Tragödie*, Leipzig 1885.

odkazoval právě na *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*, kterou v poznámkách vedl jako Horneck Reim. Chronik a vycházel z Pezovy edice. Pravděpodobně kronika Otakara Štýrského v Pezově edici tvořila základ Pezova povědomí o Rudolfu Habsburském. K této hypotéze nás dovedou nejenom Pyrkerovy podrobné poznámky, ale též schéma celé básně. Otakar Štýrský navíc v básni osobně vystupuje, je do děje uveden umělcem obdobně jako v případě Grillparzerova dramatu, zde při příležitosti bitvy na Moravském poli. Z díla Otakara Štýrského je umělecky přebásněn známý nárek nad smrtí Přemysla Otakara II.⁶⁰⁹

Další zásadní momenty života a vlády Rudolfa Habsburského jsou vybrány ve shodě s vylíčením jeho života a vlády ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* – volba římským králem, převzetí a konsolidace moci, spory s českým králem, bitva na Moravském poli a následná stabilizace moci, smíření se s blížící se smrtí a cesta do Špýru.

Význam této Pyrkerovy básně tkví samozřejmě v umělecké stránce a její nesporné estetické hodnotě, nicméně pro otázku této kapitoly je nutné zmínit i jiné možné přínosy. Prvním, pravděpodobně Pyrkerem především chtěným, je přiblížení osudů Rudolfa Habsburského širší veřejnosti. Druhý přínos představuje ne zcela výrazné, ale přesto jisté zmínění *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, což mohlo posléze představovat odrazový můstek pro další badatele a zájemce o danou problematiku tohoto typu pramene.

7.2.4 Alfred Klaar (1848–1927) – pozitivistický rozbor Grillparzerovy divadelní hry

Dílem, které velice dobře reflektuje přístup k pramenné základně ve své době, je rozsáhlý rozbor Grillparzerovy hry z pera Alfreda Klaara.⁶¹⁰ Tento pražský rodák (nar. jako Karpeles) Za svůj život vystřídal mnoho pracovních pozic, byl například novinářem, divadelním kritikem, či privátním docentem německé literatury na pražské německé polytechnice. Patřil k důležitým postavám pražské německé (respektive německojazyčné) komunity. V roce 1899 následoval svoji manželku, herečku Paulu Eberty, do Berlína. V tomto městě strávil zbytek života, působil v mnoha krajanských spolcích a byl komentátorem tamního kulturního i společenského dění.⁶¹¹

---

⁶⁰⁹ Přeloženo z německého originálu Johann Laudislaus PYRKER, *Rudolf von Habsburg. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen*, Stuttgart – Tübingen 1843. Týž, *Otacherův nárek nad Otakarem* (z eposu Rudolf Habsburský, 1825): *Hle, tam přichází široko daleko chválený pěvec, / toť Horneck, v tichosti se svoji harfou. Slzy mu kanou / po vousu prožděné na prsa a mlčky pohlíží při tom / na Otakara. / Následně vyzpíval celý svůj nárek: / Ó, běda, zde leží bezduše panovník nedávno mocný! / Tisíce hleděly na něho, tlačili se všichni v chvatu bouřlivém, jen když zavolal. Nyní je opuštěn, nikdo / mu z Rakous nevstoupí v služby. Jak nad ním každý jen žasnul, / když dříve kráčival k trůnu se třpytem drahých kamenů / na zlatém podkladu. / Nyn se s úlekem odvrací titíž / od jeho nahoty, již stěží zakryjí chudobné cáry. / Ha, kde se zdržuje ranhojič, který by lazaru pomoh'?*

⁶¹⁰ Alfred KLAAR, *König Ottokars Glück und Ende. Eine Untersuchung über die Quellen der Grillparzischen Tragödie*, Leipzig 1885.

⁶¹¹ Michal TOPOR, *Alfred Klaar: berlínské reflexe rodných končin*, Slovo a smysl 27, 2017, s. 39–59, především s. 39–40.

Alfred Klaar podrobil divadelní hru velice podrobnému, pozitivisticky laděnému detailnímu rozboru, ve kterém hledá předlohy, podle kterých Franz Grillparzer pracoval. Alfred Klaar pokládal Franze Grillparzera za „přesvědčeného Rakušana skrz na skrz“ a otakarovský příběh dával nepřekvapivě do přímé souvislosti s počátky habsburské vlády v Rakousích. Klaar patrně jako jeden z prvních badatelů vyslovil myšlenku, že vzor pro vytvoření divadelní postavy Přemysla Otakara II. se všemi jeho vlastnostmi a obrysy byl Grillparzerovi Napoleon I. Bonaparte.⁶¹² Pro tuto kapitolu je však důležitý především Klaarův pohled na Grillparzerovy prameny.

Veršovanou kroniku Otakara Štýrského pokládá Alfred Klaar za hlavní pramen, podle kterého Franz Grillparzer pracoval.⁶¹³ Mimo tuto kroniku měl Grillparzer využít jak řadu jiných starších pramenů, tak literaturu své doby, například Codex epistolaris Rudolphi I., zápisky vídeňského měšťana Paltrama a Pulkavovu kroniku, z novějších testů pak především dílo Františka Pubitschky Chronologische Geschichte Böhmens a Österreichischer Plutarch Josepha Hormayra.⁶¹⁴

Veršovaná kronika Otakara Štýrského však podle Klaara posloužila Grillparzerovi především k rekonstrukci sporů Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského. Tento motiv tvoří hlavní dramatický oblouk Grillparzerovy hry. Lze uvažovat, že díky tomuto tak často skloňovanému dramatu se Otakar Štýrský dostal do povědomí rakouské kulturní scény více než kterékoliv jeho jiný kronikářský současník. Důležité je však zdůraznit, že s velkou pravděpodobností se povědomí o díle Otakara Štýrského do jisté míry redukovalo právě na vyprávěcí linii o osudech a vzájemném soupeření Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského. Velké množství ostatních témat a vyprávěcích linek celé kroniky zůstalo široké veřejnosti skryto. Však i Klaar označil děj kroniky poměrně zkratkovitě a nepřesně za „pravou rakouskou tragédii.“⁶¹⁵

7.2.5 Maja Loehr (1888–1964) – pátrání po společenských vazbách kronikáře Otakara Štýrského

V předchozích podkapitolách byla rozebrána jednotlivá beletristická díla, ve kterých byly připomenuty vybrané veršované kroniky, především *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* a v menší míře dílo Janse Enikela. V odborné literatuře byl věnován prostor spíše aktérům

⁶¹² Alfred KLAAR, *König Ottokars Glück und Ende*, S. 4: „Grillparzer war Österreicher durch und durch, freilich in der oft und nachdrücklich wiederholten Überzeugung, zugleich und eben dadurch ein Deutschen zu sein.“

⁶¹³ Tamtéž, S. 4: „... Reimchronik Ottokars von Horneck eine seiner Hauptquelle war.“

⁶¹⁴ Tamtéž, S. 5–7.

⁶¹⁵ Tamtéž, S. 128: „... echt österreichischer Tragödie.“

daných kronik a popisovaným událostem, tudíž poněkud stranou stál zájem o osobnosti kronikářů. Tento historiografický dluh se pokusila splatit Maja Loehr, autorka dvou článků o kronikáři Otakaru Štýrském a jeho zázemí. Jedná se o badatelsky spolehlivé texty, které jsou dodnes v odborné literatuře brány jako shrnutí maxima dostupných informací k životu Otakara Štýrského.

Maja Loehr se narodila v roce 1888 jako Maria Anna Loehr ve Vídni do intelektuálně založené rodiny, její otec Ferdinand Loehr byl archeolog. Vystudovala první dívčí gymnázium ve Vídni, a ve vzdělávání pokračovala na vídeňské univerzitě, kde studia zakončila v roce 1912 doktorátem z historie a germanistiky. V roce 1913 působila ve vídeňské dvorské knihovně, v letech 1. světové války zastávala povolání knihovnice v různých státních institucích. Po roce 1918 provozovala přednáškovou a publikační činnost, působila též jako soukromá učitelka.⁶¹⁶ Mezi lety 1938 a 1939 pobývala jako poloviční židovka ve Stockholmu, nicméně po vydání nových nařízení pro Rakousko především ve vztahu k pozici „německých vědců“ se vrátila do Vídně. Během 2. světové války se věnovala především historické badatelské činnosti. Po válce se věnovala spoluvydávání nového periodika *Der Bindenschild* a dokončovala svoji práci z válečného bádání, pořádala i veřejné přednášky. Od roku 1949 byla v penzi kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu zapříčiněnému plicním onemocněním.⁶¹⁷

Z nastíněných životních osudů je jasné, že celoživotní práce Majy Loehr přesahovala rámec medievistických témat, ovšem pro otázku druhého života středohornoněmeckých veršovaných kronik a jejich kronikářů nelze v žádném případě opomenout její dva články o kronikáři Otakaru Štýrském. Jedná se o texty z let 1937 a 1946. V roce 1937 vyšel v renomovaném časopisu *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* první konzistentní text Majy Loehr k osobě kronikáře Otakara Štýrského.⁶¹⁸ V podstatě se jedná o dodnes nepřekonané pojednání o životě a společenském zázemí kronikáře. Maja Loehr jako první postavila do centra svých badatelských otázek osobnost kronikáře, nikoliv jeho dílo. Po 2. světové válce se Maja Loehr spolupodílela na vydávání nového periodika se zaměřením na kulturní dění v Rakousku (*Der Bindenschild. Darstellungen aus dem Kultur- und Geistleben Österreichs*). Hned v roce 1946 v tomto listě publikovala svoji druhou studii

---

⁶¹⁶ Soupis přednášek z historie a literatury není dohledatelný. Z publikační činnosti Majy LOEHR, *Tristans Tod. Tragödie in fünf Aufzügen*, Wien 1919. Spolupracovala na vydání publikace k 50. výročí Rakouské alpské montánní společnosti. *Die österreichisch-Alpine Montagesellschaft. 1881–1931.*, hrsg. von Fritz Erben – Maja Loehr – Hans Riehl, Wien 1931.

⁶¹⁷ Reinhard MÜLLER, *Maria Anna („Maja“) Loehr (1888–1964). Schriftstellerin, Kulturhistorikerin, Germanistin und Soziologin*, in: *Archiv für die Geschichte der Soziologie in Österreich*, Nr. 5, Graz 1991, S. 15–17.

⁶¹⁸ Maja LOEHR, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, *MIÖG* 51, 1937, S. 89–130.

zaměřenou na osobnost kronikáře Otakara Štýrského, jež je v podstatě rozšířením předchozího článku na podobné téma.⁶¹⁹

Závěry z obou studií jsou dodnes citovány a pravděpodobně není na základě dostupné pramenné základny možné tuto práci Majy Loehr překonat. Přínos těchto prací je tedy naprosto zřejmý. Svůj zájem o sociální zázemí kronikáře Otakara Štýrského Maja Loehr ještě završila svým posledním článkem na téma posledního odpočinku básníka Oldřicha a z Lichtensteinu. Loehr zasazovala Otakara Štýrského do prostředí lichtenštejnského dvora, tudíž námět jejího posledního článku vyšel z informací, které získala při bádání o štýrském kronikáři.⁶²⁰

***

V rakouském císařství, posléze v Rakousko-Uhersku i v poválečné rakouské republice panoval u německy píšících autorů výrazný zájem především o *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*, jak je již znatelné z předchozích podkapitol. Tento pramen se stal podkladem pro velké množství historiografické práce, ale též pro divadelní hry a básně, proniklo tedy do širokých kruhů zájemců nejen o historii, ale i o umění. Toto široké uplatnění svědčí pro popularitu kroniky alespoň v určitých vzdělaných vrstvách společnosti.

Metody práce s dílem Otakara Štýrského se ve výše popsaném časovém období samozřejmě různily. Theodor Schlacht a Theodor Jacobi se věnovali teoretickému popisu díla, včetně jeho možného začlenění do kánonu středohornoněmecké veršované tvorby. Jejich texty se blíží charakteristice odborných statí, a pravděpodobně zasáhly jen omezený okruh recipientů. Větší společenský dopad mělo samozřejmě divadelní dílo Franze Grillparzera a básně Johanna Ladislava Pyrkeru, kteří svoji uměleckou tvorbou zasáhly nejenom prostřední v blízkosti univerzit, ale i vzdělané měšťanstvo či venkovské vyšší vrstvy. V případě Grillparzera a Pyrkeru však nebylo primární seznámení recipientů s existencí *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, ale s tématem přemyslovsko-habsburského sporu s vyvrcholením v bitvě na Moravském poli. Naopak tvorba Alfreda Klaara a Majy Loehr vztahující se k tomuto tématu se opět vztahovala exkluzivně na užší okruh vzdělaných recipientů. Klarovo zaměření na provázanost díla Otakara Štýrského a Franze Grillparzera bylo sice postavené na důkladné znalosti obou textů, nicméně jeho enormní společenský dopad nelze předpokládat. Podobně

---

⁶¹⁹ Maja LOEHR, *Der Steirische Reimchronist – ein österreichischer Geschichtsschreiber des Mittelalters*, Der Bindenschild. Darstellung aus dem Kultur- und Geistesleben Österreichs, Heft 2, 1946, S. 7–44.

⁶²⁰ Maja LOEHR, *Die Grabplatte auf der steirischen Frauenburg und die Ruhestätte Ulrichs von Lichtenstein*, MIOG 65, 1957, S. 53–62.

Maja Loehr zkompletovala střípky i hypotézy o kronikářském životě, ale její texty vyšly v periodikách, která neměla dopad do široké společnosti.

Z mnoha témat a vyprávěcích linií této kroniky nejsilněji ve jmenovaných dílech rezonovalo vyličení sporu Rudolfa Habsburského s Přemyslem Otakarem II. Toto téma se již hojně odráželo u středověkých kronikářů následujících generací. Od přelomu 18. a 19. století se tento příběh stal v očích mnoha rakouských badatelů i umělců určitým předstupněm kontinuální habsburské vlády. Tento motiv byl nejen silně patriotickým, ale pravděpodobně i společenským klimatem německy hovořících Rakušanů vyžadovaným a chtěným. Kronikář Otakar Štýrský byl považován za prvního zprostředkovatele onoho příběhu, z čehož pramenil jeho kult, který se promítl postupně mnoha způsoby – od postavy divadelní hry po texty, ve kterých bylo obhajováno jeho dílo a hledáno společenské zázemí a vliv.⁶²¹

7.2.6 František Palacký (1798–1876) – kritická polemika nad historickou přesností a literární hodnotou *Veršované kroniky Otakara Štýrského* v kontextu dobového bohemikálního bádání

Bohemikální prostředí samozřejmě vykazovalo a vykazuje ve vztahu ke středohornoněmeckým veršovaným kronikám jisté odlišnosti od samotného bádání jihoněmeckého kulturního okruhu. V průběhu 19. století rezonovala v české společnosti široká řada badatelských témat, který souvisela s otázkami národního obrození a sebeuvědomění. V mnoha případech se jednalo o témata, která byla středohornoněmeckým veršovaným kronikám poměrně vzdálená. Středověká kronikářská tvorba a zájem o ni byl z počátku 19. století zastíněn „boji o rukopisy.“⁶²² I zájem o domácí kroniky propukl se zpožděním, a jejich zprostředkovatelé zůstali takřka v utajení, například v porovnání s Otakarem Štýrským v prostředí rakouského bádání. Paradoxně největší pozornost z osobností kronikářů v bohemikální historii si ve své době „uzurpoval“ právě Otakar Štýrský v díle Františka Palackého.

V prostředí bohemikální historiografie na přelomu 18. a 19. století byla samotnému tématu Přemysla Otakara II. poskytnuta hojná pozornost. Jeho vláda je zachycena v dílech Gelasia Dobnera (1719–1790), Františka Pubičky (1722–1807), Františka Martina Pelcla

---

⁶²¹ Konkrétní příklady viz předchozí podkapitoly.

⁶²² K roli rukopisu Královédvorského a Zelenohorského ve vědecké společnosti 19. století a jejich vliv na vnímání středověké literatury především současné práce Dalibora Dobiáše a badatelského kolektivu: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění*, ed. Dalibor Dobiáš, Praha 2019; Dalibor DOBIÁŠ – Michal FRÁNEK – Martin HRDINA – Iva KREJČOVÁ – Kateřina PIORECKÁ, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká vědy (1817–1885)*, Praha 2014; *Rukopis královédvorský: Rukopis zelenohorský*, ed. Dalibor Dobiáš, Brno 2010.

(1734–1801) i Josefa Dobrovského (1753–1829).⁶²³ V čase vzniku jejich děl je nutné přihlídnout k tehdy jen torzovitě zpřístupněné základně dobových pramenů. Dobner, Dobrovský a Pelcl nereflektovali ani *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* k tématu vlády a života Přemysla Otakara II. či jeho následovníků, ani díla Janse Enikela či *Německou císařskou kroniku* k tématu starších českých dějin před vládou Přemysla Otakara II. Nelze soudit, zda o existenci těchto pramenů věděli a jejich „vytěžení“ nebylo tedy z rozličných důvodů možné, nebo zda jim jmenované kroniky zůstaly ukryty. Výjimku představuje František Pubička (1722–1807) ve čtvrté části svých *Chronologische Geschichte Böhmens*, kde několikrát odkázal na dílo Otakara Štýrského, zejména v pasážích vztahujících se k převzetí moci v Rakousích Přemyslem Otakarem II. a k jeho sňatku s Markétou Babenberskou.⁶²⁴

Diskutabilní je znalost *Veršované kroniky Otakara Štýrského* v případě Františka Martina Pelcla. Pelcl ve svých *Geschichte der Böhmen* uvedl rozhovor (údajně až hádku) z roku 1276 mezi Přemyslem Otakarem II. a jeho ženou, královnou Kunhutou, ve kterém královna vyčetla králi jeho zbabělý postoj k současné situaci.⁶²⁵ Tento rozhovor je i součástí relevantní pasáže *Veršované kroniky Otakara Štýrského*.⁶²⁶ Pelcl zde však svůj na zdroj neodkázal, ačkoliv na jiných místech dobové prameny citoval, například při citaci staročeského nářku nad smrtí

---

⁶²³ Souhrnně k povaze dějepisectví přelomu 18. a 19. století František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let*, Praha 1997, s. 147 nn; Václav SMYČKA, *Objevení dějin. Dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*, Praha 2021, s. 149 nn.

Gelasius Dobner ve své ediční činnosti zahrnul pro období 13. a 14. století kroniky Beneše Krabice z Weitmile, Neplacha a Přibíka Pulkavy z Radenína, viz *Monumenta Historica Bohemiae*, Tomus IV., ed. Gelasius Dobner, Pragae 1779; a Zbraslavskou kroniku, viz *Monumenta Historica Bohemiae*, Tomus V., ed. Gelasius Dobner, Pragae 1784. Důkladně se zabýval Hájkovou kronikou, ale nepodařilo se mi dohledat jeho badatelský zájem o *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*.

Josef Dobrovský se orientoval na prameny ve slovanských jazycích či na prameny latinské regionálně ukotvené na slovanském území, jeho ediční činnost zahrnovala práci s Kosmovou kronikou (*Scriptores rerum bohemicarum*, Tomus I., ed. Josef Dobrovský, Pragae 1783.) a kronikami Beneše Krabice z Weitmile a Františka Pražského (*Scriptores rerum bohemicarum*, Tomus II., ed. Josef Dobrovský, Pragae 1784.)

František Martin PELCL, *Geschichte der Böhmen von den ältesten bis zu die neuesten Zeiten. Aus den besten einheimischen und auswärtigen Geschichtschreibern, Kroniken und gleichzeitigen Handschriften zusammen getragen*. Erster Theil, Prag 1817, relevantní pasáže k době, kterou líčí i Otakar Štýrský S. 127–177.

⁶²⁴ Francisci PUBITSCHKA, *Chronologische Geschichte Böhmens von König Přemisl Ottokar bis zur Erlöschung des Přemislischen Stamms*. Des Ivten Theils zwenster Band, Prag 1781, S. 253, 249. František Pubička dílo Otakara Štýrského nijak podrobněji nepředstavil ani nezařadil do kontextu dobových pramenů, cituje jej dle potřeby stejně jako díla jiných domácích i zahraničních kronikářů (v období posledních Přemyslovců především Pulkawa či Dlugoszc).

⁶²⁵ František Martin PELZEL, *Geschichte der Böhmen von den ältesten bis zu die neuesten Zeiten. Aus den besten einheimischen und auswärtigen Geschichtschreibern, Kroniken und gleichzeitigen Handschriften zusammen getragen*. Erster Theil, Prag 1817, S. 139–140.

⁶²⁶ *Otakar*, v. 14761–14926. Tento rozhovor je součástí neje díla F.M. Pelcla, ale též divadelní hry Franze Grillparzera; Franz GRILLPARZER, *König Ottokars Glück und Ende. Trauerspiel in fünf Aufzügen*, Stuttgart 1889, S. 121–122.

Václava III. z Kroniky tak řečeného Dalimila,⁶²⁷ na jiném místě se odkázal například na Zbraslavskou kroniku jako na zdroj dané informace.⁶²⁸

Tyto dva exkurzy do kontextu badatelského prostředí českých zemí v rámci výzkumu života Přemysla Otakara II. a případné recepce *Veršované kroniky Otakara Štýrského* ukazují poměrně torzovitou a nesystematickou práci s tímto pramenem. Pokud bychom však hledali v dobovém bohemikálním bádání stopy jiných zahraničních pramenů, výsledek by byl obdobný. Nelze hovořit pravděpodobně ani tak o nezájmu tehdejších badatelů, ale všeobecně o stavu zpřístupnění pramenné základny napříč regiony i o metodách tehdejší historiografické práce, přičemž oba fenomény byly od dnešní doby značně odlišné.

Přelom nejenom v důrazu na zhodnocení života, vlády a významu Přemysla Otakara II., ale též příklon k důkladnému zhodnocení a představení využitých pramenů, na jejichž základě byl tento příběh zrekonstruován, nastal až s dílem Františka Palackého. Jak již bylo řečeno, kronikářské obrazy a potřeba výrazných historických okamžiků a osobností opětovně vzrostla v průběhu národního obrození. Například v úvodu k *Dějínám národa českého v Čechách i v Moravě* hovořil o české zemi jako o „historickém divadle národu našeho.“ Výklad našich dějin se – zejména u Palackého, ale nejinak tomu bylo u jeho současníků – přeměnil na jednotlivé obrazy velkých příběhů, významných úspěchů i tragédií.⁶²⁹

V díle Palackého však nastává velký příklon k cílenému vytěžení široké pramenné základny. Pro téma středohornoněmeckých veršovaných kronik to znamenalo následující: František Palacký se mohl opírat o první vydání *Veršované kroniky Otakara Štýrského* od Hieronyma Peze,⁶³⁰ případně mohl studovat rukopisy pravděpodobně i v jeho době dostupné ve Vídni. Pezovo vydání mohlo formovat základní názor Františka Palackého na tuto kroniku: „...[Pez] poznamenal o něm [o Otakarovi Štýrském], že kárati sluší obyčej, kterým vykládal všude co nejobširněji nejen skutky a řeči, ale i myšlenky lidské, jakoby všemu co se dalo byl přítomen býval a měl byl přístup i do nejtajnějších porad panovnických. A jakož knížat svých ani dosti

---

⁶²⁷ František Martin PELZEL, *Geschichte der Böhmen von den ältesten bis zu die neuesten Zeiten*, S. 166.

⁶²⁸ Tamtéž, S. 171.

⁶²⁹ František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě, díl druhý, od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939.

K interpretaci Palackého touto cestou více viz Kamil ČINÁTL, *Dějiny a vyprávění: Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*, Praha 2011, s. 35. K narativistickému způsobu pojednání dějin v 19. století též Jan HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*, Praha 2009, s. 23. Ze zahraničního bádání například Richard J. EVANS, *Na obranu historie*, Praha 2019; Hayden WHITE, *Metahistorie: historická imaginace v Evropě 19. století*, Praha 2011; Franz K. STANZEL, *Teorie vyprávění*, Praha 1988; Jan HORSKÝ, *Teorie a narace: k noetice historické vědy a teorii kulturního vývoje*, Praha 2015. K životu a motivacím Františka Palackého především Jiří KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876): životopis*, Praha 1998; Jiří ŠTAIF, *František Palacký: život, dílo, mýtus*, Praha 2009; *Idea dějin a Palacký jako myslitel*, ed. Miloslav Bednář, Praha 2019.

⁶³⁰ František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě, díl druhý*, s. 89.

vynachváliti se nemohl, tak zase proti některým cizím, a zvláště proti Filipovi Krásnému, králi franskému, tak hanlivě a hanebně prý se zachoval, že Pez ani netroufal sobě dotýcnou částku díla jeho tiskem dáti u veřejnosti.“⁶³¹ František Palacký tento Pezův názor na dílo Otakara Štýrského převzal, stejně tak pojmenování kronikáře přídomkem Horneck.

Sám Palacký několikrát ve svém textu zdůraznil podobné příklady tvorby štýrského kronikáře, především se soustředil na výčet činů Přemysla Otakara II., které nemohl ověřit v jiných pramenech, a našel je pouze u Otakara Štýrského. Podle Palackého se jednalo především o poselství českého krále k papeži Klementovi IV. a ke králi Karlovi z Anjou v roce 1268, aby potomky štaufské dynastie Konradina a Fridricha nechali „utopit v krvi.“⁶³² Dalším příkladem mohlo být odejmutí statků Gertrudě Babenberské, zapuzení a podle Otakara Štýrského dokonce pokus o otravu první manželky Přemysla Otakara II., Markéty Babenberské.⁶³³ Téma, které Otakar Štýrský v popisu činů Přemysla Otakara II. velmi akcentuje a Palacký jej ve svém díle využil, spočívá ve vztahu panovníka ke šlechtě. Výraznými počiny v této oblasti byla především uvěznění Oty z Maissau a dalších štýrských šlechticů a potom též samotná poprava Seifrida z Mehrenbergu.⁶³⁴

Popis a částečný rozbor *Veršované kroniky Otakara Štýrského* z pera Františka Palackého lze rozdělit do třech částí. Prvním je zobecnění vlivu kronikáře Otakara Štýrského na další generace „německých“ dějepisců. Termín „německý“ samozřejmě není přesný, zde představuje parafrázi Palackého slovníku. Palacký uvažoval, že Otakar Štýrský zapříčinil vnímání Přemysla Otakara II. v německém dějepisectví jakožto despoty.⁶³⁵ Na základě svévolného sestavení charakteru tohoto českého krále přešel Palacký k druhé části, a to vymezení žánru *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Označil ji za „*dílo poetické*“, a to nejen kvůli vázané řeči. Tuto charakteristiku v Palackého očích zapříčinila spíše „*obšírná řeč spisovatelova*“, „*děje a osoby, [které] nabývají živosti*“, a kronikářova tvorba „*z citu a fantazie své*.“ František Palacký označil *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* nekompromisně za „*dílo básnické, nikoliv dějepravné*“ a byl přesvědčen, že „*kronikář není zpravodaj pravdomluvný*.“⁶³⁶ Palacký zde kritizoval Otakara Štýrského, že své dílo nezpracoval

---

⁶³¹ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý*, s. 90.

⁶³² Tamtéž, s. 91.

Otakar, v. 3111–3121, v. 3145–3157.

⁶³³ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý*, s. 91–92. Gertruda Babenberská a její nárek nad zcizenými statky: *Otakar*, v. 6639–6646, otrava a smrt Markéty Babenberské.

⁶³⁴ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý*, s. 92–94. Uvěznění štýrských šlechticů: *Otakar*, v. 9777 nn., *Otakar*, v. 9846–9866, mučení Seifrida z Mahrenbergu: *Otakar*, v. 11830 nn.; \ v. 11909–11921, v. 11960–11971.

⁶³⁵ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý*, s. 89.

⁶³⁶ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý*, s. 90.

kritickými historiografickými metodami. Třetí částí Palackého rozboru *Veršované kroniky Otakara Štýrského* je výčet konkrétních příkladů pomluv českého krále Přemysla Otakara II. a Čechů ve verších kroniky (poselství Přemysla Otakara II. k papeži a Karlu Aragonskému v roce 1268, Přemyslův postoj ke Gertrudě a Markétě Babenberské, poprava Oty z Maissau v roce 1265 a uvěznění štýrských šlechticů v roce 1268, osud Seifrida z Mahrenberga).⁶³⁷ Palacký navíc doplnil, že tento výčet není rozhodně konečný, že „*ostatně bylo by nám psáti celou knihu...*“ o pomluvách, kterých se Otakar Štýrský na českém králi i Česích obecně dopustil.⁶³⁸

V závěru svého pojednání o *Veršované kronice Otakara* uvedl Palacký kronikářova současníka z českého prostředí, tak řečeného Dalimila. Palacký zastával názor, že Dalimil může být Otakarovi Štýrskému „*stavem i věkem staven na roveň.*“⁶³⁹ U obou kronikářů Palacký akcentoval podrobnou znalost šlechtického prostředí, v případě Otakara Štýrského oblasti Štýrska a Rakous, a u tak řečeného Dalimila regionu Čech a Moravy.

Je zřejmé, že František Palacký disponoval obstojnou znalostí *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. O tom svědčí nejenom výběr poměrně detailních a marginálních témat (viz poselství k aragonskému králi), ve kterých Otakar Štýrský kritizoval Přemysla Otakara II., ale i celkové zhodnocení kroniky. Postavení štýrské, rakouské a české zemské šlechty u dvora Přemysla Otakara II. představuje důležitou část Otakarových veršů vztahující se k tomuto českému králi, její role se prolíná celým životem krále ve verších této kroniky. Palacký nemusel nutně projít celý text, aby k podobným závěrům o protěžování štýrské šlechty došel, nicméně výběr témat nás přesvědčuje o opaku. Otázkou je, proč František Palacký dílo Otakara Štýrského charakterizoval ve všech směrech velice kriticky. Palacký pracoval se širokou pramennou základnou a své autorské texty stavěl na historických pramenech, které často využil nekriticky jako předlohy. Palackého pojetí dějin po národní linii vyžadovalo určitý protipól, protiklad, který by ukázal lživé vylíčení osudů Čechů v zahraničí, především v německé literatuře. Otakar Štýrský a jeho kronika geniálně zapadla do Palackého velkého vyprávění

---

⁶³⁷ Tamtéž, s. 91–92.

⁶³⁸ Tamtéž, s. 94: „*Ostatně bylo by nám psáti celou knihu, kdybychom vše podrobně vytýkati měli, co Hornek, mluvě o dějinách Otakarových, vynesl nepravdivého, vymyšleného, překrouceného a pochybného: zdá se však, že to, co uvedli jsme z úvah Jeronýma Peza, i co vynesli jsme potud sami, již postačí k přesvědčení každého nepředpojatého soudce o té pravdě, že Hornek pozůstavil po sobě ne historii věku svého, ale jen román o ní sestavený podle skutků samých, ale podle zdání a choutek spisovatelových, podle jeho citů a fantasie.*“

...
„*Ale jedné ještě poznámky mlčením pomínouti nesmíme. Hornek nenáviděl netoliko krále českého, nýbrž i celý národ český a moravský; nenávisťi takovou prodchnuto jest a páchne celé jeho dílo. Cokoli pod Otakarem II. událo se slavného – a že se to stalo, ani on nezapírá – původové toho byli pokaždé Štýřané, a někdy i poněkud Rakušáci; o Česích přitom se nemluví; kdykoli ale něco ničemného provésti se mělo, tu hned byli mu župané po ruce.*“
František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý*, s. 94–97.

⁶³⁹ Tamtéž, s. 97.

letitého zápasu Čechů s Němci. U Palackého nenajdeme přímé označení Otakara Štýrského za Němce, Rakušana či Štýřana, všechna označení se vyskytují, překrývají a splývají. Nicméně je zde pro dobu Přemysla Otakara II. daný jasný historiografický nepřítel, který se snažil Palackým tolik vynášeného panovníka pošpinit a lživě vylíčit. Není nutné se domnívat, že by vylíčení Otakara Štýrského z pera Františka Palackého bylo snad reakcí na divadelní hru Franze Grillparzera. Otakar Štýrský zapadl Palackému do konceptu jeho Dějin. Mimo to vytvořil alespoň částečný rozbor osobnosti kronikáře a jeho díla jako první v bohemikální historiografii, čímž nám zachoval jeden z možných úhlů pohledů na druhý život kroniky i jejího tvůrce. Přes všechny tyto své námitky ovšem František Palacký využil svědectví Otakara Štýrského v celém jeho obsahu pro popis pražské korunovace Václava II.⁶⁴⁰ Tato pasáž z Palackého Dějin je příkladem nekritického převzetí části *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Palacký částečně doplnil informace ještě ze Zbraslavské kroniky, ale těch je ve srovnání s pramenným výtěžením kroniky Otakara Štýrského méně.

7.2.7 Miloš Vystyd (1885–1914) – nedokončená obhajoba *Veršované kroniky Otakara Štýrského*

Mnohdy velmi kritické útoky Františka Palackého na *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského* se dlouhou řadu let neseťkaly v bohemikálním, ani v zahraničním bádání s podobně laděnou odezvou. Jistá obhajoba a nový pohled na tento pramen se v bohemikálním prostředí objevil až v prvních letech 20. století díky Miloši Vystydovi, byť jeho dílo nelze pravděpodobně považovat za odpověď nebo reakci na Palackého teze.

Miloš Vystyd se narodil v roce 1885 v Osečanech u Sedlčan. Studoval v Praze a ve Vídni historii. Věnoval se práci archiváře a publikoval v oblasti agrárních dějin a medievalistických témat zaměřených převážně na kritiku pramene. Svě bohaté nápady právě v otázce středověkých pramenů a zařazení *Veršované kroniky Otakara Štýrského* do palety přínosných pramenů pro české dějiny nestihl dokončit, neboť 19. října 1914 padl na haličské frontě.⁶⁴¹

Veršovanou kroniku Otakara Štýrského Miloš Vystyd podrobil ve svých dvou článkách podrobné pramenné kritice.⁶⁴² V textu z roku 1913 porovnával štýrskou veršovanou kroniku

⁶⁴⁰ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, díl druhý*, s. 144–146. Otakar, v. 69073–69142.

⁶⁴¹ <https://biblio.hiu.cas.cz/records/451c06a3-a56f-48fa-be86-ccc44ec524e3?locale=cs> [citováno dne 17.3.2021] Libor JAN, *Proces se Závišem a proměny královské vlády v letech 1289–1290: památce Miloše Vystyda († 19. října 1914 na haličské frontě)*, ČČH 103/1, 2005, s. 1–40, zde s. 1.

⁶⁴² Miloš VYSTYD, *Die steirische Reimchronik und die Königsaler Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, MIÖG 34, 1913, S. 226–254; Týž, *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Záviše z Falkenštejna. Příspěvek ke kritice Štýrské rýmované kroniky a Tobiáše z Bechyně*, ČČH 19, 1914, s. 165–187.

a zbraslavskou kroniku z hlediska námětů, skladby, motivací kronikáře a možnosti využití obou kronik pro rekonstrukci středoevropských událostí na přelomu 13. a 14. století. Ve svém druhém článku využil výpovědní hodnotu štyrské veršované kroniky pro rekonstrukci osudů Zbislava Zajíce z Třebouně a jeho role na dvoře Václava II. V každém ze dvou jmenovaných článků pracoval Miloš Vystyd s *Veršovanou kronikou Otakara Štyrského* jiným metodickým přístupem. V článku z roku 1913 věnovaném komparaci štyrské a zbraslavské kroniky se zaměřil na obecnější charakteristiky obou pramenů, zatímco při rekonstrukci osudů Zbislava Zajíce z Třebouně analyzoval a interpretoval konkrétní verše štyrského kronikáře. V době svého vzniku se jednalo o metodologicky převratné využití *Veršované kroniky Otakara Štyrského*, Miloš Vystyd se oprostil od nacionálně laděných předsudků i od kritického obrazu, a tím přispěl k částečné rehabilitaci díla Otakara Štyrského po stále živé kritice z pera Františka Palackého.⁶⁴³ Bohužel Miloš Vystyd nestihl svůj výzkum zaměřený na všestranně formulovanou výpovědní hodnotu *Veršované kroniky Otakara Štyrského* dokončit, ani se nenašel nástupce, který by na jeho závěrech na počátku 20. století dále stavěl.

***

Další náznaky druhého života středohornoněmeckých veršovaných kronik jihoněmeckého kulturního okruhu a jejich kronikářů v bohemikálním bádání jsou spíše skrovné. Již v úvodních kapitolách předkládané disertační práce bylo zdůrazněno, že převládající využití vybraných kronik plní funkci ilustračního materiálu pro určité historické události, a zvláště atraktivní podání některých historek ve verších Otakara Štyrského tuto funkci bohatě naplňuje. V průběhu 20. století v českém prostředí byla takto především *Veršovaná kronika Otakara Štyrského* hojně využívána, zcela zastínila ostatní vybrané veršované kroniky.⁶⁴⁴ Na tomto místě lze jmenovat několik příkladů práce s dílem Otakara Štyrského v dílech Josefa Šusty a Michala Svatoše, nejen pro jejich nejhojnější citace daného pramene.

---

⁶⁴³ Miloš VYSTYD, *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závěše z Falkenštejna. Příspěvek ke kritice Štyrské rýmované kroniky a Tobiáše z Bechyně*, ČČH 19, 1914, s. 187: „[Veršovaná kronika Otakara Štyrského] uchovává pro české dějiny skutečně cenný a bohatý materiál, pramen, který v dějepisectví domácím i cizím, pokud dějepisectví toto přichází pro dějiny českého státu v úvahu, nemá pro svou dobu, tuším, téměř sobě rovna.“

⁶⁴⁴ Drobnou výjimku představuje citace z *Knihy o knížatech Janse Enikela* v díle Tomáše Somera: Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka: příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012, s. 23 nn. Citace či texty vztahující se k *Německé císařské kronice* se mi bohužel nepovedlo vyhledat vůbec.

7.2.8 Josef Šusta (1874–1945) – Veršovaná kronika Otakara Štýrského jako bohatý ilustrativní materiál

Josef Šusta prokazatelně disponoval vcelku podrobnou znalostí *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Na rozdíl od Františka Palackého měl již k dispozici vědeckou edici Josepha Seemüllera s celkovým rozsahem kroniky ze všech osmi dochovaných rukopisů. Josef Šusta využil kroniku Otakara Štýrského jako bohatý ilustrační materiál pro dobu, život a vládu krále Václava II., částečně i Václava III.⁶⁴⁵ Šusta do svého vyprávění zařadil zmínky z celého rozsahu *Veršované kroniky Otakara Štýrského*, pro české dějiny na časové ose od roku 1251 do roku 1307). Metoda jeho práce s pramenem nebyla však příliš obměňována. Šusta většinou citoval Otakara Štýrského pro jeho zajímavé až extravagantní poznámky, někdy porovnal sdělení Otakara Štýrského zejména se Zbraslavskou kronikou. Jen velmi zřídka Šusta poukazoval na možnou motivaci štýrského kronikáře v rámci širší kompozice jeho kroniky. Bez větších metodologických úvah či pramenné kritiky Šusta využil například charakteristiky Václava II. jako mírného až plachého vládce, opřel se o vylíčení bohaté a slavné pražské korunovace, nebo do svého textu zakomponoval ilustrativní zmínky o mladém Jindřichovi z Lipé a podrobných počtech ozbrojených rytířů u obléhání Kutné Hory v roce 1304.⁶⁴⁶

V jednom případě se Josef Šusta však zmínil více o předpokládané motivaci kronikáře Otakara Štýrského. V tématu polské vlády Václava II. se Šusta odvolal na 230. kapitolu *Veršované kroniky*, přičemž [Otakar Štýrský] „*vypravuje tam, jak se bránili slezští páni, aby jejich země připadla králi českému,*“ neboť má mnoho zemí.⁶⁴⁷ Kromě velkého počtu zemí, které již spadaly pod vládu českého krále, mohla být podle Šusty pro Otakara Štýrského

---

⁶⁴⁵ Josef ŠUSTA, *Skládal Václav II. básně milostné?*, ČČH 20, 1915, s. 217–244; Týž, *Václav II. a koruna polská*, ČČH 20, 1915, s. 315–346; Týž, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 1917.

⁶⁴⁶ Například jednání mezi Václavem II. a Albrechtem Habsburským po pražské korunovaci v červnu 1297 o společných plánech proti Adolfovi Nasavskému: *Otakar*, v. 69415–69434, Václav II. na říšském sněmu v Norimberku: *Otakar*, v. 73169–73178; Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 111: „*Korunovace, k níž se po léta dály přípravy, byla asi opravdu cosi zcela výjimečného a popisy kronikáře zbraslavského nebo Otakara Štýrského jsou jen chladným odleskem přepychu, kterým Václav II., obraceje hrot moci své proti římskému králi Adolfovi, se snažil oslniti pozvaná říšská knížata a zdůrazniti pověstné bohatství české „stříbrné“ země*“; *Otakar*, v. 69073–69412.

Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 418–420, s. 419: „*Otakar mluví o něm [o Jindřichu z Lipé] jako o mladém županovi.*“ *Otakar*, v. 85019–85022: *ein siner suppan – / der was ein junc man, / von der Lippen genant, / er wart sit wol erkant*

Josef Šusta početní údaje s informacemi od dalších kronikářů: Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 420: „*Eberhard Řezenský praví dokonce, že tam bylo na deseti tisíc těžkých koní a přes 100 tisíc ostatního lidu, kdežto Otakar Štýrský zmenšuje počet rytířsky oděných na 3200, ale i tj. patrně ještě číslo příliš značné, neboť podle Matyáše Neuenburského měl Albrecht, když vytáhl s vojskem říšským, na 3000 oděnců a budil již počtem tím hotový úžas.*“ *Otakar*, v. 85096: *driu túsent und zwei hundert*

⁶⁴⁷ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 320.

Otakar, v. 21992–21997: *daz wir mt im versümet wæren: / nû kumt er hinze Merhæren / etwen kûm in zwei harn. / wir hieten übel gewarn, / swenn er uns sine Bêheim sant / ze houbetliuten in daz lant.*

zdůrazněna i neblahá zkušenost z Rakous a Štýrska, jejichž práva a zvyklosti považoval za doby vlády Přemysla Otakara II. za potlačované. Velkým tématem, pro jehož ilustraci Šusta využil *Veršovanou kroniku Otakara Štýrského*, byl život a skon Václava III. a následné hledání nového panovníka pro uprázdněný český trůn.⁶⁴⁸ V těchto tématech si Šusta povšiml podobného, ale i odlišně motivovaného podání kroniky Otakara Štýrského a domácí Zbraslavské kroniky – shodné motivace měli kronikáři při charakteristice Václava III., poněkud odlišné podání je podle Šusty vyličení vraždy v Olomouci.⁶⁴⁹ Podobnými zajímavými historkami disponoval Otakar Štýrský i pro krátký život Rudolfa I. (zvaného Kaše) Habsburského a jeho vládu v českých zemích, stejně tak jako pro jeho manželství s Eliškou Rejčkou, vdovou po Václavu II.⁶⁵⁰

⁶⁴⁸ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 445, 458, 461–462, 472, 485, 489. Josef Šusta v následujících úryvkách textu v podstatě verše Otakara Štýrského parafrázuje, proto není překlad zcela nutný.

⁶⁴⁹ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 445: „*Jak kronika zbraslavská tak i Otakar Štýrský vypravují dosti shodně, ale ovšem každý s jinými podrobnosti, o divokém hospodářství tom. Ve společnosti synků magnátských mladičků král oddával se prá zejména bezuzdnému pití, běhal po Praze za nevěstkami „jako panošík pouhý“ a prázdnil vůbec číši života tak hltavě, že nerozumné hýření budilo pozornost až v cizině.*

Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 461–462: „*Otakar Štýrský, který ovšem s osvědčenou svou líbezností ke všemu, co jest české, svolává na zrádnou zemi českou kletby vyslovené Davidem po smrti Jonathanově proti hoře Filboa, vyličuje rovněž, jaké zděšení způsobily pánům nenadále revindikační úmysly mladého krále, který, jsa měšťany podnícen, jim prý hodlal sebrati nejen nedávno vymámené statky korunní, nýbrž i dědičná zboží. Otakar nezná sice historiky s hrnci, líčí však podrobně, jak se král, ač měšťany varován, v opilé náladě s úmysly svými netajil, chvástaje se tváří v tvář pánům, že si nyní s nimi povede jako orel, který podle středověkých pověstí zval štědře i jiné ptáky k hostině, ale jakmile pokrmu ubývalo, sáhal bezohledným spárem po nejbližším spoluhodovníku.*“

Otakar, v. 89702–89730: nū muoz man im doch jehen, / swes ir deheiner gert, / daz er des ie wart gewert, / sô daz er sich nie liez bevillen / ze tuon iren willen. / daran was er unverdrozzen. / er sold ouch haben genozzen, / daz si nū ze Bêheimlant / deheinen erbeherren hânt. / den fluoch, den Davit las / dem gebirg, dâ Jonatas, / der dâ noc hmit strite warp, / unde sîn geselschaft starp, / den fluoch durch kleglichen sit / der kunic tet dâmit: / er sprach: ir berge Gelboê, / ûf iuch sol komen niht mê / davon ze wahren phlegen / gras, wurzen, bluomen, krût, / sît Jonatas der trût, / der menlich, starc, hôchgeborn / ûf iu daz leben hât verlorn / und geliten den pîn; / des müezt verfluocht sîn! – / der und aller fluoch, / die in dheinem buoch / indert geschriben stânt, / der Wunsch ich über Bêheimlant. Otakar, v. 89061–89079: sîne suppan / machten den man / gar ungerâtan. / ich sag iu, was si tâten. / den sterkisten wîn, / der in dem lande moht gesîn, / des heizen si in alliu zil trinken sô vil, / daz er sich niht versan / und aller tugent im zeran. / ir dheiner im daz wert. / so der tac alsô wart verzert / und ez gie an die naht, / dô het mit sîner maht / den wîn die sinne im benom. / Alrêrst danne zuo im kom / ein geselleschaft. / listic und schalschaft / wâren si mit im

⁶⁵⁰ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 485: „*Při volbě své Rudolf byl ovšem nucen napřed potvrdzovati zástavy i pochybné oprávněnosti, upevňiv se však u vládě, neopominul důkladně revise. Otakar Štýrský vypracuje, jak volal proto všechny držitele zboží kdysi korunních k svému dvoru a jak páni s různými výmluvami příchod odkládali, po straně proti králi se obracejíce s nevolí a s nářkem, že jest zcela v rukou cizinců a rakouské družiny. Roustouci tu nevolí prozrazují zřejmě i verše Dalimilovy.*“

Otakar, v. 91022–91034: die Bêheim dienstlich / erbuten sich im alle, / mit guftigem schalle / nâch irem altem site / si stæt ze hove riten. / swaz der hôhen was, / der name sô vernunftic was, / daz si darzuo gehôrten wol, / der rât ein kunic haben sol, / den lie er sînen rât swern. / des wolt sich ir deheiner wern. / er tæte ez vil gern / und zalte im ouch zêrn.

Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1*, s. 489: „*...prameny lépe zpravené mluví vesměs o úplavici, která u králi již před tím churaého – Otakar Štýrský si vybájl, že byl zhuben příliš vášnivým milováním královny Rejčky – rychle dosáhla hrozivé síly.*“

Otakar, v. 91875–91882: was er bî ir beliben / und heten die zît vertriben / nâch ires herzen gelust. / des in baz berlust / umb krankeit des libes, / daz er sich des wibes / niht geânen kunde / ze dheiner langen stunde.

Zde opět nelze ověřit správnost ani případné zdroje informací, které Otakar Štýrský prostřednictvím své kroniky zanesl do historiografie, nicméně určité skandální podání těchto okamžiků zaručila veršům Otakara Štýrského právě takového využití – atraktivní citování v historiografické literatuře. Podobnou metodou jako Josef Šusta pracoval o generace později s *Veršovnou kronikou Otakara Štýrského* například i Josef Žemlička.⁶⁵¹ Oba autoři jsou si však velmi dobře vědomi faktografické nespolehlivosti Otakara Štýrského a jeho na mnoha místech tendenčního zabarvení textu, a zdařile štýrskou kroniku integrují mezi ostatní kruciólní prameny svých výzkumů.

Při citacích z *Veršované kroniky Otakara Štýrského* v bohemikální (resp. české) historiografii od počátku 19. století převládá několik témat, která jsou pro tuzemskou interpretaci středoevropských dějin podstatná, a verze Otakara Štýrského podtrhává jejich atraktivitu. Jedná se především o soupeření Přemysla Otakara II. s Rudolfem Habsburským, otázka šlechtického okruhu tohoto českého krále, vylíčení povahy Václava II., jeho korunovace na českého krále, rozšiřování přemyslovských držav za jeho vlády a konečně i olomoucká vražda Václava III.

7.2.9 Arnošt Kraus (1859–1943) – Veršovaná kronika Otakara Štýrského a hledání české historie ve středohornoněmeckých pramenech

Zájem o středověkou německou literaturu v prostředí bohemikálního univerzitního výzkumu na přelomu 19. a 20. století velmi dobře zastupuje dílo Arnošta Krause, který do svých prací zařadil v tuzemsku nebývalým rozsahem i *Veršovnou kroniku Otakara Štýrského* a rozšířil metodologické náhledy na tento pramen. Arnošt Vilém Kraus (1859–1943) působil jako profesor germanistiky na Karlově univerzitě a věnoval se též výuce na pražských středních školách. Krausův výzkumný záměr se orientoval především na středověkou, respektive starší literaturu – k významným textům patří mimo jiné edice básní Jindřicha z Freibergu (Heinrich von Freiberg), souhrnné dílo o obrazu husitské revoluce v literatuře a především pak knihu *Stará historie česká v německé literatuře*.⁶⁵²

---

⁶⁵¹ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011; Týž, *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014; Týž, *Do tří korun: poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301)*, Praha 2017; Týž, *Konec Přemyslovců: skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020.

⁶⁵² Jan HÁLEK, *Arnošt Vilém Kraus (1859–1943)*, Akademický bulletin, 11/2009, dostupné online <http://abicko.avcr.cz/2009/11/07/index.html> [citováno dne 10.2.2021]

Jan z Michalovic: německá báseň třináctého věku, titul, úvod a poznámky česky od Arnošta Viléma Krause, Praha 1888; Arnošt KRAUS, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část I. Husitství v literatuře prvních dvou století svých*, Praha 1917; Týž, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část II. Husitství v literatuře barokní a osvícenské*, Praha 1918; Týž, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část III. Husitství v literatuře devatenáctého století*, Praha 1924.

Právě v posledním jmenovaném titulu se Arnošt Kraus důkladně věnoval *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Tento pramen podrobil pramenné analýze, a posléze se zabýval podobnostmi mezi kronikou a divadelní hrou Franze Grillparzera *Šťěstí a pád krále Otakara*, přičemž hledal možné Grillparzerovy inspirace.⁶⁵³ Pokud se však Kraus v daných pasážích věnoval soliterně *Veršované kronice*, vyzdvihl z ní několik témat, která mu přišla pro obraz starších českých dějin důležitá. Pro Krause jsou to především témata spojená se životem a vládou Přemysla Otakara II. Arnošt Kraus se podobně jako František Palacký nevyvaroval jednostranného zhodnocení díla Otakara Štýrského, které chápal též jako určitou obžalobu jmenovaného českého krále. Ve formulaci „*nepravdivý a lživý štýrský Otakar*“ je tento názor zřejmá.⁶⁵⁴ Za dva zásadní momenty štýrským kronikářem vytvořeného obrazu Přemysla Otakara II. označil Arnošt Kraus umučení Seifrida z Mahrenberga, které v rámci celé kroniky vyznělo i jako nejhorší provinění českého krále. Za druhý podstatný moment byla označena smrt krále v bitvě na Moravském poli a ambivalentní nářek nad jeho skolem.⁶⁵⁵

Krausově studii na rozdíl od jeho předchůdců velmi napomohla edice Josepha Seemüllera, tudíž Krausův přehled o rozsahu a obsahu *Veršované kroniky Otakara Štýrského* je totožný s dnešním.⁶⁵⁶ Nový náhled Arnošta Krause spočíval za prvé v hledání inspiračních linek Franze Grillparzera přímo v prameni, a za druhé v zakomponování štýrské kroniky do kánonu starší německé literatury po vzoru dobových německojazyčných badatelů.⁶⁵⁷ Samotná Krausova práce s kronikou a zhodnocení jejího významu pro české dějiny však nijak výrazně nepřekračuje stín Františka Palackého.

7.2.10 Michal Svatoš (nar. 1947) – komparace *Veršované kroniky Otakara Štýrského* a *Kroniky tak řečeného Dalimila*

Jako námět pro samostatnou historiograficky zaměřenou studii si dílo Otakara Štýrského zvolil na počátku 70. let pro svou diplomovou práci Michal Svatoš, a závěry této kvalifikační práce

---

Lenka VODRÁŽKOVÁ-POKORNÁ, *Arnošt Vilém Kraus (1959–1943). Zum tragischen Schicksal einer Prager tschechischen Germanisten während der Protektoratszeit*, Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slawische Studien 15, 2004, S. 121–144; Táž, *Die Prager Germanistik nach 1882: mit besonderer Berücksichtigung des Lebenswerkes der bis 1900 an die Universität berufenen Persönlichkeiten*, Frankfurt am Main 2007; *Arnošt Vilém Kraus (1859–1943) a počátky české germanobohemistiky*, ed. Václav Petrbok, Praha 2015; Arnošt KRAUS, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902.

⁶⁵³ Arnošt KRAUS, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902, s. 265, 319, 320, 325–326, 333, 358, 368, 383, 448.

⁶⁵⁴ Tamtéž, s. 383.

⁶⁵⁵ Tamtéž, s. 319, 333.

⁶⁵⁶ Tamtéž, s. 320.

⁶⁵⁷ Například Otakar LORENZ, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Von der Mitte des dreizehnten bis zum Ende des vierzehnten Jahrhunderts*, Berlin 1876.

posléze přetavil a upravil do dalšího textu.⁶⁵⁸ V následujícím profesním zaměření se Michal Svatoš soustředil na výzkum středověké diplomatiky pražské univerzity a všeobecně dějinám této instituce. Dlouhodobě působil v Archivu Univerzity Karlovy.⁶⁵⁹

Komparace štyrské a „české“ veršované kroniky se podle jeho studie jeví jako přirozená a nosná, již proto, že oba kronikáře spojuje podobná motivace, antipatie vůči cizím vládě, pravděpodobně šlechtický původ a veršovaná tvorba v narativním jazyce. Kroniky se samozřejmě značně liší rozsahem, nicméně pro komparaci motivace obou kronikářů to není rozhodující faktor. Podle Michala Svatoše oba kronikáři hájili práva a zvyklosti své domácí nobility, proto i jejich primární publikum bylo stejné nebo obdobné. Nejvýraznější osten nenávisti Otakara Štyrského je podle Svatoše namířen proti českému králi Přemyslu Otakaru II., zatímco kronika tak řečeného Dalimila takto konkrétní cíl postrádá.

***

Též v bohemikálním prostředí nejsilněji rezonuje odkaz *Veršované kroniky Otakara Štyrského*. Její druhý život není tak pestrý jako v rakouském (respektive německojazyčném) prostředí, chybí zde výrazný odraz v beletrii či všeobecně v umělecké tvorbě. Vzhledem ke koncepci kroniky je to však pochopitelné. Chybí zde silný nosný příběh vyprávěný pro tuzemské prostředí, a navíc – jak již bylo řečeno – v českém prostředí v období 18. a 19. století byla akcentována jiná témata, než středověká kronikářská tvorba. Jmenované práce (Palacký, Vystyd, Šusta, Kraus, Svatoš) mají několik společných charakteristik. Jedná se o díla určená úzkému kruhu recipientů, povětšinou odborné veřejnosti. Snad velké syntézy Františka Palackého a Josefa Šusty mohly mít širší dopad. Je tudíž zřejmé, že odraz středohornoněmeckých veršovaných kronik v české historiografické i umělecké tvorbě je nepoměrně menší, než v jihoněmeckém kulturním okruhu.

Závěrem této pasáže o druhém životě středohornoněmeckých veršovaných kronik a jejich kronikářů na stránkách odborné i beletristické literatury lze konstatovat následující zjištění: Jasný primát v počtu témat a zmínek v sekundární literatuře drží *Veršovaná kronika Otakara Štyrského*. Pravděpodobně je tomu tak pro její zaměření na velké kapitoly z českých

---

⁶⁵⁸ Michal SVATOŠ, *Tendence štyrské rýmované kroniky Otakara ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*. Diplomová práce FF UK Praha 1971; Týž, *Přemysl Otakar II. ve světle štyrské rýmované kroniky Otachera ouz der Geil a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, FRB 1979, s. 244–251.

⁶⁵⁹ Josef PETRÁŇ, *K šedesátinám Michala Svatoše*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XLVII. / 1, Praha 2007, s. 11; Milada SEKYRKOVÁ, *Univerzita jako úřad? Správní vývoj pražské univerzity od tereziánských reforem do roku 1950 a její písemnosti (s důrazem na období do roku 1850)*, Praha 2020, s. 19.

i rakouských dějin, přičemž tato témata hrála formující roli v kompozici dějinného příběhu obou národů od počátku 19. století. Rozmach českého státu za vlády posledních Přemyslovců, rytířské kapitoly ze života Přemysla Otakara II., úspěšná území politika Václava II., olomoucká vražda a vymření přemyslovské dynastie představuje žhavá témata pro české národní dějiny, a oproti tomu převzetí moci Rudolfem Habsburským nad rakouskými zeměmi, jeho vyrovnání se s přemyslovským konkurentem a následná vláda a tolik chtěná stabilizace ze Albrechta Habsburského naopak symbolizovala zejména v 19. století velmi důležité okamžiky pro formování historického povědomí celé podunajské monarchie, v jednotlivých zemích byla určitým tématům samozřejmě přikládána jiná váha. Toto je hlavní důvod, proč je *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* z vybraných pramenů tím s nejbohatším druhým životem.

Zmínky lze najít i o díle Janse Enikela (citování veršů o založení Vídně, Grillparzerův nedokončený pokus o hru s námětem Fridricha Bojovného, kde z Janse Enikela vytvořil epizodní postavu této hry), ale o *Německé císařské kronice* nikoliv. Lze považovat za pravděpodobné, že náměty ze Starého zákona, antických a raně středověkých dějin nebyly v porovnání s tématy z kroniky Otakara Štýrského v rámci formování národního povědomí tolik nosné. *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* byla hojně využita jak v rakouské (resp. německé, německojazyčné) tvorbě, tak i v bohemikální historiografii. Téměř každý autor v práci s kronikou sledoval jiný cíl a k němu vedoucí metodické kroky.

Hlavně v rakouském prostředí daly nejrůznější badatelské přístupy vzniknout určitému kultu kronikáře jakožto zprostředkovatele historického poznání. Tento fenomén je silný zejména u Franze Grillparzera, který z Otakara Štýrského a Janse Enikela vytvořil postavy svých divadelních her. Úcta k práci kronikáře prostupuje díly Johanna Ladislava Pyrkera či Aloise Klaara, v 1. polovině 20. století je znatelná i v biografické metodě Maji Loehr. Tento kult se v českém (resp. bohemikálním) prostředí nevyskytuje, mohl být v českém prostředí zastíněn již zmíněnými boji o rukopisy a vytvářením „staré“ stopy českého národa. Pravděpodobně jedinou výjimku představuje biograficky zaměřená kapitola „Kosmas“ z pera Vladislava Vančury, který se v rámci své beletristické tvorby pokusil o volnou rekonstrukci sociálního a rodinného zázemí, názorů, informačních i inspiračních zdrojů kronikáře Kosmy.⁶⁶⁰

---

⁶⁶⁰ Vladislav VANČURA, *Obrazy z dějin národa českého. Věrná vypracování o životě, skutcích válečných i duchu vzdělanosti I.*, Praha 1951, s. 225–292.

Z německojazyčné literatury lze jmenovat podobnou beletristickou stopu Jana z Viktringu, kterého Lion Feuchtwanger zařadil do svého historického románu *Ošklivá vévodkyně Makréta Pyskatá*. Například Lion FEUCHTWANGER, *Ošklivá vévodkyně Markéta Pyskatá*, Praha 1993, s. 28.

Celkových závěrů kapitoly o zhodnocení druhého života vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik (*Německá císařská kronika*, dílo Janse Enikela, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*) a jejich kronikářů je několik, tudíž budou rozděleny podle jednotlivých podkapitol:

Středověcí kronikáři píšící středohornoněmecky či latinsky (zde vybraný vzorek Jan z Viktringu, Leopold z Vídně, Tomáš Ebendorfer) přebírali nejčastěji detailní informace z veršů Otakara Štýrského. Tento trend je zvláště výrazný u nevšedních událostí, například u líčení nastolovacího obřadu korutanských Slovanů nebo obléhání hradu Akkon v roce 1291. Pozornost vzbudil tragický osud Seifrida z Mahrenbergu, jehož umučení z rozkazu krále Přemysla Otakara II. zakořenil Otakar Štýrský do historiografie, a další kronikáři tuto informaci přebírali, přičemž ani dějepisci 18. a 19. století nebyli následně výjimkou. Z díla Janse Enikela lze za nadále přejímanou označit pasáž o založení Vídně a stavbě prvního tamního kostela, kterou Enikel otevírá svoji *Knihu o knížatech*. Další náměty ze *Světové kroniky Janse Enikela* nebo z *Německé císařské kroniky* takřka přebírány nejsou. Náměty těchto dvou středohornoněmeckých veršovaných kronik totiž tvoří starozákonní příběhy, starověké dějiny a zčásti i příběhy raně středověkých panovníků, které u kronikářů dalších generací buď nenašly místo, nebo byla inspirace vedená z jiných zdrojů.

V období humanistické až barokní historiografie byly zpracovány částečné edice některých vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik. Hieronymus Megiser vytvořil v roce 1618 edici Enikelovy *Knihy o knížatech*, Hieronymus Pez v roce 1745 edici kroniky Otakara Štýrského. Zatímco Megiserova edice nevzbudila přílišný ohlas a pravděpodobně ani vyšší zájem o Enikelovo dílo, Pezova práce se pro další roky (až do vydání kritické edice Josefa Seemüllera roku 1893) stala podkladem pro další poměrně rozsáhlé využití a šířenou popularizaci *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Pezova edice našla různorodé využití v textech Františka Pubičky, Josepha Hormayra, Franze Grillparzera, Ladislava Pyrker a Františka Palackého. Tito autoři vystavěli na výpovědní hodnotě a informacích z kroniky Otakara Štýrského publikace nejrůznějších žánrů. Zatímco *Německá císařská kronika* a dílo Janse Enikela upadly takřka v zapomnění, *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* se díky rozmanitému využití usadila na vrcholu zájmů o středověké prameny z prostředí rakouských zemí. Stala se podkladem pro divadelní hry (Grillparzer a jiní), básně (Pyrker), stejně tak jako pro historiografické syntézy (mimo jiné Palacký).

Samostatným závěrem je etablování určitého kultu kronikáře především na území Rakouska, respektive rakouských zemí v rámci podunajské monarchie. Kronikář, symbolizovaný především Otakarem Štýrským, představoval základního předavatele historických informací. Otakar Štýrský se v roce 1825 stal postavou Grillparzerovy hry (v nedokončené Grillparzerově divadelní hře by podobnou úlohu zastával i Jans Enikel), básník Pyrker i jazykovědec Klaar se na jeho kroniku odvolávali jako na pravdivý a daný zdroj zásadních informací. V polovině 20. století se Maja Loehr pokusila sestavit životopis Otakara Štýrského. Samostatná linie kultu tohoto kronikáře lze pozorovat v jeho rodném Štýrsku. Jeho stopa je znatelná ve veřejném prostoru (viz pamětní desky v katedrále v Seckau a domě ve Wasserburgu), a při oslavách 1000. výročí Rakouska byl v novinách uveden jako jeden z nejdůležitějších zprostředkovatelů informací o důležitých milnících v dějinách země.⁶⁶¹

Popularita *Veršované kroniky Otakara Štýrského* i samotného kronikáře je v porovnání s dalšími prameny opravdu výrazná. Kořeny lze spatřovat ve výrazném obratu k jeho kronice na počátku 19. století, během napoleonských válek a krátce po nich byl předobraz českého krále Přemysla Otakara II. jakožto napoleonského uzurpátora jasný a připomínání role Rudolfa I. Habsburského nutná, navíc oficiální habsburská díkce tento obraz schvalovala. Dalším důvodem je samotný rozsah, obsah a forma kroniky. Otakar Štýrský popsal jemu soudobé události, aniž si pravděpodobně plně uvědomoval jejich důležitost pro další vývoj jeho vlasti. Veškeré podrobnosti, smyšlené či pravdivé historiky a zkazky, kterými svou kroniku ozvláštnil, jen po staletí přidávaly na zájmu o jeho dílo.

---

⁶⁶¹ Gaal: *Wasserberger Schloßkonzert im Zeichen des „Herrn Ottokar“*, Murtaler Zeitung, Judenburg, 6. Juli 1996, s. 2; Gaal: *100.000 Verse voll mit Geschichte – „Schlag nach bei Ottokar“*, Obersteirische Nachrichten mit illustrierter Tauernpost, 14. Juni 1996, S. 17.

Veršovaná kronika Otakara Štýrského se stala námětem kratších novinových článků i ve třech dalších případech. Jednalo se vždy o stručné seznámení s obsahem díla, případně jeho obsahu k lokálním tématům: Fritz POPELKA, *Der Verfasser der steirischen Reimchronik. Eine bedeutendeste Entdeckung auf dem Gebiete der steirischen Literaturgeschichte*, Tagespost 22, Dezember 1937, Graz 1937, S. 14; Lois HAMMER, *Bruckstücke aus der Reimchronik – Leid und Ungemach im Land*, Murtaler Zeitung, Lokalblatt für das Murtal und die Nachbartäler, 27. März 1943, Judenburg, S. 7; Gustav HACKEL, *Steirische Essans. Die Burg Strettwig*, Obersteirische Volkszeitung, Leoben, 17. Feber 1945, S. 2.

Závěr

„...zanechávaje rozvláčně slov, vynasnažím se vyložiti to, jak nejstručněji budu moci...“⁶⁶²

Středohornoněmecké veršované kroniky jihoněmeckého kulturního okruhu představují historické prameny mnoha charakteristik. Jejich obsah je velmi pestrý. Příběhy významných panovníků se splétají s méně častými příběhy hříšníků, a vyprávění samotné je navíc okořeněno těžko doložitelnými příběhy o přírodních katastrofách či jevech, které dnes umíme vysvětlit na základě moderního vědeckého poznání, ovšem pro středověkého člověka se jednalo o nadpozemské záležitosti. Pro fantaskní příběhy je místo i v *Německé císařské kronice*, ve *Světové kronice* a *Knize o knížatech* Janse Enikela a ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Například vyprávění o čarodějnických praktikách papeže Silvestra II., zkazky o pohanské minulosti měst nebo odstrašující příklady hříšníků, které odnesly mocné síly, nemají mnoho společného s čistě informativním nebo faktografickým pojetím dějin. Naopak, probouzí fantazii. Tímto se středohornoněmecké veršované kroniky dílčími náměty přiblížily jiným středověkým beletristickým žánrům ve vernakulárních jazycích, které ve 12. a 13. století ovládly evropské panovnické a šlechtické dvory. Kroniky nabyly především v jihoněmeckém kulturním okruhu u dvorského posluchačstva na podobné oblibě po polovině 13. století. Středohornoněmecká veršovaná kronika je barvitým vyprávěním o různých hrdinech, různých osudech, ovšem veškeré vyprávěcí linie se vrací vždy k jedné význačné osobě – k panovníkovi. Panovník představoval pro středověkého kronikáře vrcholného představitele světské moci, stojícího na vrcholu pomyslné pyramidy světského společenského uspořádání, navíc jeho moc byla zajištěna Boží vůlí. Z tohoto důvodu musely být panovnické činy zaznamenány pro předchozí generace, ať jako adorované příklady hodné následování, zjednodušená exempla nebo naopak ve vzácnějších případech odrazující nedobré jednání.

Na počátku disertačního výzkumu byly stanoveny badatelské okruhy, které odpovídají rozvržení kapitol předkládané práce. Za dílčí cíle byla určena analýza jednotlivých kronik včetně zhodnocení zázemí a motivace jejich autorů, následně pak vymezení nosného obrazu středověké společnosti na vzoru panovnického ideálu. Následovala otázka po komplexnější sebereflexi středověké společnosti v jednotlivých vybraných pramenech. Z námětů jednotlivých kronik vyplynula nakonec možnost zpracovat vyobrazení českého království ve verších vybraných děl. V závěrečných kapitolách došlo k zhodnocení všeobecných stereotypů kronikářské tvorby a jejich výskytu ve středohornoněmeckých veršovaných

---

⁶⁶² *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1974, s. 186.

kronikách především na základě poznatků z předchozích kapitol. Závěrečná kapitola byla věnována druhému životu vybraných kronik a jejich stopě nejenom v historiografii, ale i umělecké tvorbě.

Samotná analýza jednotlivých kronik včetně jejich zasazení do kontextu dobové tvorby a zhodnocení zázemí i motivace jejich autorů představovala nejen první dílčí cíl, ale i prostředek ke stanovení dalších postulátů. *Německá císařská kronika* sice nepředstavuje první veršovaný text ve střední horní němčině, ale jedná se o první text s většinovým kronikářským námětem v tomto jazykovém stylu. Přestože je to dílo ve vernakulárním jazyce, jeho vznik je řazen do klášterního prostředí v Řezně. Kronikář pocházel (či více kronikářů pocházelo) z tamního duchovního prostředí. Při kompozici této kroniky posloužily různorodé latinské prameny jako zdroj informací a staro- až středohornoněmecká Píseň o Annovi jako stylistická, částečně i obsahová inspirace. Kompozičně je tato kronika sestavena z medailonků jednotlivých panovníků starověké a středověké římské říše.

Souhrnné dílo Janse Enikela (*Světová kronika a Kniha o knížatech*) zahrnuje ze všech kronik vybraných pro tuto disertační práci největší chronologický rozsah, od biblického stvoření světa po bitvu u Litavy v roce 1246. Možná inspirace v *Německé císařské kronice* se projevuje pojetím medailonků jednotlivých panovníků ve *Světové kronice* Janse Enikela. Na základě třech případových studií lze tento předpoklad shrnout následovně: Příběhy panovníků jsou pojaté jako zhuštěné životopisy, občas obohacené o zajímavé informace, které však postrádají reálný základ (například rozhovory Davida s Goliášem, technika dobývání ráje u Alexandra Makedonského či blízký příbuzenský vztah císaře Karla Velikého a papeže Lva III.). *Kniha o knížatech* Janse Enikela vznikla až po jeho *Světové kronice*. Obsahově je kratší, zahrnuje dějiny oblasti dnešních Horních a Dolních Rakous od doby osídlení rakouského Podunají Římany do bitvy u Litavy a vymření babenberské dynastie po meči v roce 1246. Jedním úhlem pohledu se Enikelova *Kniha o knížatech* může jevit jako nedokončená, neboť životní pouť kronikáře se podle dostupných informací měla uzavřít až po roce 1302. Existuje i druhý názor, který naopak tvrdí, že Enikel v tomto svém díle chtěl připomenout pouze dějiny babenberské dynastie s akcentem na tzv. babenberský zlatý věk a postavit ho do protikladu s kronikářovou současnou přemyslovskou či habsburskou vládou. Ani jedna z vlád těchto nových dynastií nebyla v rakouských zemích přijata zcela bezkonfliktně. I proto se důraz na staré, dobré a do jisté míry idealizované babenberské časy mohl zdát v době Janse Enikela jako žádoucí a určitou vrstvou společnosti chtěný.

Veršovaná kronika Otakara Štýrského působí mezi vybranými středohornoněmeckými kronikami stále nevšedně. Pozoruhodný není nejenom rozsah přes 98 000 veršů, ale i tematický

záběr kronikáře. Hlavní pole jeho působnosti je směřováno do dějin středoevropské oblasti. Obzvláště pečlivě Otakar Štýrský popisuje vývoj mezi lety 1246–1309 v oblasti Rakous, Štýrska, Bavorska a Salcburska, následují události v českém království. Další prostor je věnován dějinám Francie, částečně Anglie, italských oblastí, a také pádu křižáckého hradu Akkon. Tato témata jsou však většinou zařazena bez propracovanějšího kontextu a pravděpodobně mají pouze rozšířit a oživit ostatní vyprávění. Podobné oživení skýtají i jisté skandální příběhy vřazené do textu. Podle předmluvy Otakarovy kroniky je možné uvažovat o tom, že už tak úctyhodný rozsah kroniky byl ještě větší, jelikož Otakar v předmluvě uvádí, že bude psát i o králich z Persie a Asýrie. *Veršovaná kronika Otakara Štýrského* zaujímá ze všech vybraných pramenů nejmenší časový rozsah (1246–1309), nezasahuje do biblických příběhů ani do kapitol ze starověkých dějin. Neukazuje, jak kronikáři vyprávěli příběhy z dávné minulosti, ale za to rozsáhle přibližuje, co mohl kronikář považovat za důležité ze své současnosti nebo z nedávné minulosti. I díky tomuto zaměření pokulhává otázka inspirace u dalších kronikářů. Témata, která jsou zpracována v *Německé císařské kronice*, u Otakara Štýrského jednoduše chybí. Otakarovo dílo vznikalo časově souběžně s texty Janse Enikela, proto ani tato inspirace nemůže být zřejmá. Konstrukci možných hypotéz o inspiraci v Enikelově *Světové kronice* hatí ztracená část Otakarova textu o starověkých dějinách.

Další dílčí cíl mého výzkumu spočíval ve stanovení obrazu společnosti v jednotlivých kronikách. Již bylo řečeno, že prezentace společenských ideálů byly nejčastěji ilustrovány na osobě panovníka a jeho okolí, tudíž i analýza jednotlivých pramenů byla vedena touto optikou. V *Německé císařské kronice* obsahově největší prostor zaujímají Julius Caesar a Karel Veliký. Kronikář byl k tomuto výběru motivován pravděpodobně založením instituce císařství v prvním a obhajobou křesťanské síly a sdružení všech myslitelných panovnických ctností ve druhém případě. Julius Caesar je představen jako ten, který seznámil německou oblast s institucí císařství. Karel Veliký zase podle veršů kroniky dosáhl symbiózy císařské a papežské moci. Již kvůli místu vzniku kroniky v klášterním prostředí Řezna je na sakrální témata je kladen větší důraz než v dalších vybraných kronikách, přesto však nezastávají primární úlohu a kronikářské vyprávění je orientováno na světské činy jednotlivých panovníků. Naprostá většina panovníků je popsána neutrálně, opakují se u nich jedna či dvě pochvalné vlastnosti. Velkou výjimku představuje především Nero, vylíčený jako tyran disponující zvržením hodnou charakteristikou.

Dílo Janse Enikela pro svůj velký rozsah nabízí zpracované osudy chronologicky nejrozličnějších panovníků. Enikelovu motivaci pro hlubší a rozsáhlejší zpracování příběhů biblického krále Davida, Alexandra Velikého a Karla Velikého mohlo představovat především

pojetí dobré vlády a jistý možný vzor pro vladaře jeho současnosti. Zpracování příběhu Alexandra Velikého je oproti *Německé císařské kronice* obohacím *Světové kroniky* Janse Enikela. Tato látka odpovídala dobové poptávce a její zařazení lze vnímat jako určitou reakci kronikáře na dobové trendy v zábavné literatuře. Typickým znakem pro náměty ze starších dějin je kombinace středověkých reálií (především výrazy pro panovnické ctnosti a společenské vrstvy) se starověkou tematikou. V *Knize o knížatech* rozdělil Enikel svoji pozornost mezi vladařské příslušníky babenberské dynastie. Každému věnoval jiný rozsah a popsal jiné momenty jeho vlády, nicméně ve valné většině jsou tito panovníci vyliční jako dobří, moudří a stateční. V ohledu představení určité dynastie je toto Enikelovo dílo podobné Kosmově kronice. Text je soustředěn na úzkou dynastickou linii, některým panovníkům je věnován větší prostor, některým pouze pár řádek. Jans Enikel akcentoval panovníky s napínavějšími a atraktivnějšími životními osudy. Enikel ve velké části případů označuje babenberské panovníky před rokem 1156 jako markrabata (*marcgráf*), po vydání Privilegia minus jako vévody (*herzoc*). Ve vztahu k těmto vládcům používá též titul fojt (*vogt*), kníže (*fürst*), zřídka knecht (*kneht*). Jans Enikel se především pro určité pasáže *Světové kroniky* inspiroval v textu *Německé císařské kroniky*. Je možné, že Enikelova *Světová kronika* byla zas následně inspirací pro Otakara Štýrského, který v předmluvě ke svému dílu uvedl, že se bude věnovat asyrským, perským i řeckým vládcům. Bohužel tato část *Veršované kroniky Otakara Štýrského* se do dnešních dnů nedochovala, a dále se již dílo Otakara Štýrského s texty Janse Enikela obsahově nepřekrývá.

Ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je obraz panovníka soustředěn na hlavní postavy středoevropské politiky 2. poloviny 13. století. Hlavní vyprávěcí linie je koncentrována na vládu Přemysla Otakara II. a na jeho spor s Rudolfem Habsburským. Podstatné panovnické postavy představují i jejich synové Václav II. a Albrecht I. Na životních drahách těchto panovníků štýrský kronikář odprezentoval důležité vlastnosti i ctnosti, přičemž příslušníci habsburské dynastie oplývají pochvalnými vlastnostmi. Obraz Přemysla Otakara II. je pozměněn především v závislosti jeho postoje k rakouským a alpským zemím. Václav II. je vyličen jako lstivý panovník. Ostatní panovnické postavy regionů (Uhry, francouzské království) kronikáři více geograficky vzdálených jsou počastováni povětšinou jednou či dvěma pochvalnými vlastnostmi.

Sebereflexe středověké společnosti v jednotlivých kronikách představovala další cíl mého disertačního výzkumu. Na rozdíl od analýzy jednotlivých kronik a stanovení obrazu panovníka obtížněji metodologicky uchopitelný. Zobrazení středověké společnosti kronikáři, kteří byli integrální součástí této skupiny, lze pojmut různorodou optikou a její odraz

v jednotlivých kronikách je odlišný. Společnost je až na drobné výjimky (například příběh hamižného verdunského měšťana ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*) prezentována podle života v jejích nejvyšších vrstvách. Tento fenomén je naprosto logický, panovníci představovali hlavní objekt kronikářského zájmu, a navíc o „prostém lidu“ mohl kronikář disponovat pouze povšechnými a po staletí v podstatě neměnnými informacemi. O nejnižších patrech společnosti jsou ve vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronikách pouze lakonické a všeobecné zmínky, což není v případě tohoto typu pramene nic překvapivého.

Sebereflexe středověké společnosti v *Německé císařské kronice* může být spatřována v několika rovinách. První z nich představuje samotný výběr panovníků, kterým se dostalo kronikářských medailonků. Podle nich se lze domnívat, které panovníky kronikář považoval za důležité a vhodné zaznamenání a proč. Důvody onoho zaznamenání představují druhou rovinu předpokládané sebereflexe středověké společnosti. Již i ilustrativní výběr pro potřeby disertační práce ukazuje, že kronikář z církevního prostředí pozitivně vnímal dobrý vztah panovníka ke křesťanské víře, ale stranou nezůstalo ani rozšiřování území, statečnost či schopnost správného rozhodování. Přesně tyto vlastnosti a charakteristiky korespondují se všeobecně přijímanými ideály, jimiž se středověká společnost chtěla prezentovat.

Možnosti interpretace sebereflexe středověké společnosti v díle Janse Enikela je opět třeba rozdělit do několika rovin, a pro přehlednost též i pro *Světovou kroniku* i *Knihu o knížatech* zvlášť. V rámci Enikelovy *Světové kroniky* lze sebereflexi nahlížet opět podobně jako u *Německé císařské kroniky* především ve výběru témat. Je možné předpokládat, že starozákonní příběhy, osudy biblických panovníků či události ze starověkých dějin, které jsou do Enikelova díla zařazeny, představovaly ve 13. století základní penzum poznání popisovaného období. Tudiž na nich reflektujeme množství a míru znalostí recipientů kroniky, předpokládejme vyšší měšťanské společnosti. Nejedná se jen o znalost pravděpodobně již tehdy stereotypních příběhů, ale i o jejich určitou interpretaci, především v rámci poučení se z osudů daných postav a možnosti napodobení jejich dobrého jednání, případně odsouzení špatných skutků. Zatímco ve verších *Světové kroniky* lze reflektovat spíše všeobecně platná ponaučení, pravdy či stereotypy, Enikelova *Knihu o knížatech* nabízí recipientům připomenutí nedávného dění. Tuto možnost reflexe daného pramene lze dnes interpretovat jako myšlenkovou fixaci na období vlády babenberské vlády v Rakousích a především na její značnou idealizaci. Toto pojetí rezonovalo zejména ve vyšší společnosti dané oblasti na konci 13. století především kvůli tehdejší nestabilní politické situaci v regionu (vláda Přemysla Otakara II., nástup habsburské dynastie). Tento konkrétní příklad idealizace historie lze ještě zobecnit. Jisté upínání se k minulosti a její idealizování není jen záležitostí moderní doby.

Sebereflexi společnosti přelomu 13. a 14. století ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* lze ohraničit podobně jako u některých z rovin sebereflexe v díle Janse Enikela. Sebereflexi středověké společnosti vyplývající z textu Otakara Štýrského lze vztáhnout regionálně na oblast Štýrska, a v rámci sociální hierarchie z velké většiny na šlechtickou vrstvu. Tento fenomén vyplývá jednak z volby většiny témat, které kronikář zpracoval, ale také z jeho narativní strategie. Hojně zastoupené pasáže, které se vztahují k podrobným událostem z nedávných dějin rakouských a alpských zemí, důraz na dvorskou nádheru či na bojové akce tento předpoklad potvrzují.

Odras vývoje v českých zemích v rozličných zahraničních pramenech je nosným badatelským tématem pro veškerá historická období. V žánru středohornoněmeckých veršovaných kronik by se pro místo jejich vzniku nabízelo, že severnímu sousedovi bude věnován velký prostor. Není tomu vždy tak. Ze všech vybraných kronik lze v textu Otakara Štýrského nejpodrobněji sledovat vývoj v českém království. V *Německé císařské kronice* jsou české dějiny zmíněny pouze útržkovitě, a to ve zmínce o tažení Karla Velikého přes české země a další přeshraniční kontakty. V druhém dodatku je krátce zmíněn Přemysl Otakar II. a jeho role v interregnu v římské říši. V díle Janse Enikela se zájem o české království zredukoval na krátké informace o popisu národů ve *Světové kronice*, a v *Knize o knížatech* kupodivu také nejsou informace z českých zemí, byť to byl mocný a výrazný sused babenberské dynastie, podrobněji a kontinuálně sledovány. Podrobnější informace lze najít v případě bitvy u Lávy. Jistou výjimku tvoří druhý dodatek Enikelovy *Světové kroniky*, kde je stručně pojednáno o převzetí vlády nad Rakousy přemyslovskou dynastií. Opravdu kontinuálně sleduje dějiny českého království pouze *Veršovaná kronika Otakara Štýrského*, a to od roku 1251 do 1309. K tomuto roku končí i vyprávění Otakara Štýrského, ovšem bez zakončení celého kronikářského příběhu.

Při zpracování výše uvedených badatelských otázek a okruhů přirozeně vyplynulo několik příkladů potvrzujících stereotypy středověké kronikářské tvorby. Mezi tyto stereotypy patří již zmíněná absence nižších a spodních vrstev středověké společnosti, které jsou ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách anonymní především kvůli životnímu stylu, který neskýtal pro publikum z vyšších sociálních vrstev přílišnou atraktivitu pro svou neměnnost, jednotvárnost a určitou neuchopitelnost v čase a prostoru. Další stereotyp představuje výskyt heroických postav, které představují ve středověké literární tradici takřka již ustálené figury, jež vystupovaly napříč jednotlivými žánry (Alexandr Veliký, Julius Caesar, Dietrich z Bernu). Jako pojetí takřka absolutního zla mohl sloužit tyranský pohan Nero, či v některých příbězích nekonkretizovaný ďábel a všeobecně pojaté zlé síly. Vybrané prameny

nerozostřují příliš hranici mezi pojetím dobra v celé jeho šíři od dobrých vlastností až po všeobecně pojatý společenský mír, a mezi pojetím zla na opačném pólu. Taktéž proměny dobrého člověka ve špatného jsou jasně odůvodněné, například motiv zkažení přílišnou mocí v pojetí Přemysla Otakara II. nebo promarnění dobrých vlastností vlastní vinou v případě Václava III. ve verších kroniky Otakara Štýrského.

Vybrané kroniky mají samozřejmě společného mnohem více než očekávatelné stereotypní zobrazení panovníků a dobových mravů či společnosti. Mimo již řečené charakteristiky (veršovaná forma, použití vernakulárního jazyka, akcent na žánry světové a regionální kroniky, navázání výběru témat na panovnické postavy) se jedná především o idealizaci postav i událostí, naplnění určitého záměru kroniky a ideologie s tím spojená, simplifikace dějinných událostí a v neposlední řadě nekritická práce s údaji, které ani sami kronikáři nepovažovali za jisté, pravdivé nebo ověřené.

Idealizace se prolíná texty vybraných veršovaných kronik především ve vztahu k panovnickým postavám. Pokud kronikář na základě svého rozhodnutí zařadí panovníka do spektra kladných, dobrých postav, zároveň idealizuje většinu jeho činů a buď zamlčuje, vůbec nezmiňuje či dokonce idealizuje například jeho ne zrovna pochvalné činy, jako tomu může být například u idealistického pojetí válek Karla Velikého se Saskem, které jsou představeny jako čistá christianizace dané oblasti. Idealizace obsažená ve vybraných kronikách se netýká jen panovnických postav, byť se zdá, že u nich se vyskytuje nejčastěji nebo nejsilněji. Vztahuje se například i k nekritickým názorům většiny na určité situace, například na politické změny, vítězství v bitvách nebo nastolení panovníků. Ve všeobecné rovině lze konstatovat, že idealizování osob, míst, jednání či věcí je častou charakteristikou mnoha uměleckých děl napříč žánry a staletími, a ani středohornoněmecké veršované kroniky nejsou výjimkou.

Ve verších vybraných kronik přetrvávají oblíbená topoi, která jsou zastoupena dobovými událostmi, jako byly například bitvy, vojenská tažení, či naopak dvorské slavnosti jako korunovace, svatby, příjezdy vladaře. V návaznosti na panování nelze opomenout ani momenty od mládí, k převzetí vlády až po odchody z tohoto světa. Chtěné dobré vlastnosti panovníka zůstávají v popisovaném období od starozákonní doby až po období pozdního středověku podobné, mírně se mění jejich požadovaná skladba. Například v souhrnném díle Janse Enikela je znatelný rozdíl mezi požadovanou rozhodností a tvrdou rukou starozákonních vládců, mezi silou a statečností chtěnou pro raně středověké vladaře, až po takřka kalokagathii zbožnosti, rytířskosti a moudrosti požadovanou na sklonku středověku. Některé panovnické postavy se ve středohornoněmeckých veršovaných kronikách opakují stále ve stejných schématech. Kronikáři zmiňují jejich život velice podobně, jejich

osudy jsou i ve stejném pořadí. Výrazným příkladem může být opět Karel Veliký. Důvodem může být buď inspirace ve společných pramenech, inspirace vzájemná nebo výskyt podobného druhu vyprávění i v lidové slovesnosti.

S kronikářskou idealizací je spojeno i plnění určitého záměru kroniky a s tím opět spojená ideologie. Sledovaný ideál lze nejvíce pozorovat ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Otakar Štýrský si za centrum svého pojetí historie v daném období (1246–1309) vyvolil osudy Štýrska v kontextu dalších rakouských zemí. Díky tomuto momentu dokázal ve své kronice propojit v hlavních rolích svoji domovinu i osudy panovnických postav z tamních dynastií. Aby však tuto předpokládanou koncepci mohl kronikář naplnit, musel samozřejmě přibarvit a upravit za tímto účelem mnoho jiných událostí. Podobnou idealizaci vytvořil v *Knize o knížatech* Jans Enikel. Vykreslil dobu vlády babenberské dynastie v Rakousích jako bezvýhradně dobré a skvělé časy. Objektivně špatné momenty, například válečné stavy Rakous s českým knížectvím, respektive královstvím, nebo s Bavorskem a s Uhry, nebyly většinou vykresleny jako období strachu, bídy nebo nouze, ale jako cílené rozšiřování slávy a moci jeho domoviny. Záměrná idealizace a zamlčování či pozměňování některých skutečností není tolik znatelné ve světových kronikách, tedy v *Německé císařské kronice* a ve *Světové kronice Janse Enikela*, byť se v těchto textech též vyskytuje. Dějiny světa od prapočátků po raný středověk nebo až po současnost kronikáře byly v obou případech koncipovány tak, aby byly povětšinou vybrány dobré panovnické příklady, jež lze následovat.

Dalším společným bodem vybraných kronik je simplifikace určitých politických událostí. Samozřejmě je zjednodušené upravení starozákonních příběhů ve *Světové kronice* Janse Enikela. Podobný moment simplifikace se objevuje i u starověkých příběhů. *Německé císařská kronika* podává některé momenty oproti své marginální předloze (Píseň o Annovi) značně zkráceně. Nejinak je tomu u dějin, které byly kronikáři bližší. Kdybychom si srovnali všechny prameny, ze kterých mohli vycházet Jans Enikel a Otakar Štýrský při psaní určitých pasáží své *Knihy o knížatech* a *Veršované kroniky*, zjistili bychom, že pro své posluchače připravili velice zkrácené a informačně okleštěné verze. Obecněji lze opět konstatovat – podobně jako výše v případě idealizace – simplifikace se nevyhýbá velké většině uměleckých děl.

Ve vybraných středohornoněmeckých kronikách lze jmenovat ještě jeden faktor, a to upřednostňování světské moci nad církevní. *Německá císařská kronika* vzešla z klášterního prostředí, proto se v ní akcent na symbiózu světské a církevní moci prolíná z vybraných pramenů nejčastěji. Ve *Světové kronice* Janse Enikela jsou zmíněni jen tři kronikářem vybraní papežové, a jejich osudy do politického, či historického vývoje nijak výrazněji nezasahují.

V Enikelově *Knize o knížatech* a ve *Veršované kronice Otakara Štýrského* je církevní moc přesunuta do pozadí, v jednotlivých kapitolách kronik vystupují reprezentanti nejrůznějších úrovní církevní moci epizodně.

Všechny vybrané kroniky zahrnují též určitá konfliktní témata. Ta představovala pro kronikáře a následně jeho publikum velmi atraktivní momenty, které mohly zaujmout především vzdělanější či přemýšlivější část publika a skýtaly nevšední odbočky z koncepce líčení osudů jednotlivých vládců. Jako příklad lze uvést polemiku nad pravdou či lží, které se ve vyprávění historie objevují, v úvodních pasážích *Německé císařské kroniky*. Dále lze jmenovat určitou odůvodnitelnou evoluci dobro ve zlo na příkladu Přemysla Otakara II. a Václava III. na řádcích *Veršované kroniky Otakara Štýrského*. Dalším materiálem pro možnost kronikářského zpracování konfliktu může být vymezení oni versus my na regionálním základě, se kterým se lze setkat v pasážích vztahujících se například ke sporům na česko-rakousko-uherské hranici ve verších Enikelovy *Knihy o knížatech* či opět u Otakara Štýrského.

Závěrečným badatelským okruhem předkládané disertační práce byl druhý život vybraných veršovaných kronik v historiografii. V případě jednotlivých závěrů k tématu druhého života vybraných veršovaných kronik je potřeba vynasnažit se oddělit druhý život pramenů a neprolínat jej příliš s druhým životem panovnických postav, které v kronikách vystupují a jejichž druhé životy byly již v odborné historiografické tvorbě namnoze zpracovány. Obzvláště silně se druhý život panovníků s druhým životem středohornoněmeckých veršovaných kronik prolíná v případě osudů a soupeření Přemysla Otakara II. a Rudolfa I. Habsburského a jejich zobrazení ve *Veršované kronice Otakara Štýrského*. Tato tematika byla silně využívána v různých žánrech především v průběhu 19. století, a její interpretace nezdědala kdy posloužily k již tak mnohdy vyhocené diskuzi českých a německých, případně rakouských badatelů. Mezi dalšími tématy, která byla uvedena v život díky *Veršované kronice Otakara Štýrského* a v mnoha historiografických i uměleckých dílech nadále rezonovala, lze uvést osud Markéty Babenberské, život a smrt Seifrida z Mahrenbergu a bitvu na Moravském poli a stále diskutabilní roli Miloty z Dědic při této události. Již z tohoto odstavce je zřejmé, že dílo Otakara Štýrského mělo z vybraných středohornoněmeckých veršovaných kronik v rámci tzv. druhého života největší odezvu.

Při zpracování tohoto tématu byl ještě formulován fenomén vzniku a následné ustanovení kultu kronikáře. V českém prostředí není tento jen tak výrazný, nicméně v kultuře rakouských zemí v 19. století jistá fixace na roli kronikáře jako zprostředkovatele historického poznání do určité míry nahradila dva jevy z českého prostředí – všeobecnou českou jazykovou

a kulturní emancipaci a v konkrétním pohledu například zaujetí rukopisnými boji. V rakouském prostředí byl kronikář považován za zprostředkovatele slavné minulosti, a mohl se stát například postavou divadelních her nebo básní. Nejvýraznějším příkladem je jistě role Otakara Štýrského v divadelní hře Franze Grillparzera *Sláva a pád krále Otakara*, či zamýšlené vystoupení Janse Enikela v jiné Grillparzerově hře s historickým námětem *Fridrich Bojovný*. V básnickém eposu o Rudolfu Habsburském od Johanna Ladislava Pyrkerera se Otakar Štýrský stal nejen přímo vystupující postavou, ale z jeho kroniky autor básně převzal i pasáž o nářku nad smrtí Přemysla Otakara II.

Úplným závěrem ještě několik postřehů, které se prolínají dílčími tématy celé práce. Na příkladu vybraných veršovaných kronik lze také sledovat přenos historického vyprávění do nižších pater společnosti. V polovině 12. století cílila *Německá císařská kronika* především na vzdělané klerikální vrstvy, případně na nejvyšší patra světské společnosti. O století později zprostředkoval Jans Enikel poznání vyšší vídeňské sociální vrstvě, a krátce po něm Otakar Štýrský venkovské štýrské nižší šlechtě. Témata, o kterých byla rozdílná patra středověké společnosti informována, byla však velmi podobná. Na základě tohoto případu lze konstatovat, že během jednoho století se urychlil přísun některých informací od církve až po měšťanstvo. Tento přenos či propad informací do nižších pater společnosti, stejně jako i regionální rozšíření informací mohlo být způsobeno dobovým početním růstem evropské populace a zvýšením určité životní úrovně.

Publikum středohornoněmeckých kronikářů se tímto rozšiřovalo. V rámci jednotlivých kronik a vyličení panovnických osudů se měnily kulisy jejich vlády, země, které měly v politickém vývoji rozhodující slovo, obměňovaly se určité kulturní zvyklosti. Ovšem požadovaný ideál panovníka zůstával do značné míry identický. V jakémkoliv období popsaném v kronikách, od biblických časů přes období starověkých říší ke starověkému Římu, před období raného středověku až do vrcholu a zenitu časů rytířské kultury, se opakovaly následující požadavky. Panovník musel být moudrý, spravedlivý, zbožný, dobrý, chytrý, musel být ochránce svých poddaných. V žádném období nestál lid o panovníka krutého, nelidského a záměrně škodícího. Byť všichni vybraní kronikáři žili v jednom časovém rámci, neměli tyto názory jen ze svých hlav. Opisovali prameny daleko starší, které mnohdy zasahovali několik století nazpět. Pokud bychom panovnické ctnosti aplikované v kronikách převedly do dnešní doby, zajisté kýžené vlastnosti najdou uplatnění. Ideál panovníka či dnešního vrcholného politického činitele se nemění. A tyto představy můžeme směle přenést i do nižších pater společnosti, především k obyvatelstvu měst (konkrétní příklad vyplývající z předkládané práce představuje dílo Janse Enikela a jeho předpokládaný vliv na určité okruhy vídeňské

společnosti). Jedná se o vlastnosti, které mohou být napříč celým sociálním spektrem chtěné nebo naopak zatracované. Mnohé z historie mizí nebo se mění. Na výše uvedených příkladech můžeme však vidět, že jádro představ nebo požadavků společnosti vůči jejím představitelům přetrvává.

Témata uvedená v závěru mohou samozřejmě představovat náměty k dalšímu výzkumu na poli středohornoněmeckých veršovaných kronik. Tento badatelský okruh rozhodně není vyčerpán a vybrané kroniky stále skýtají mnoho materiálu především ke konkrétněji zaměřeným dílčím studiím rozmanitých témat (například formování národních a etnických identit, chápání prostoru ve středověké Evropě, role šlechtické společnosti ve formování politických útvarů). Přínos těchto námětů spatřuji především v otevírání diskuzí nad výpovědní hodnotou a přínosem středohornoněmeckého veršovaného kronikářského žánru. V současné době je v tuzemské historiografii velmi populární téma propojení kronik se středověkou krásnou literaturou, a zde se též otevírá velký prostor jak ve spolupráci s filologickými obory, tak v komparaci zobrazení ideálů společnosti napříč veršovanými texty vrcholného a pozdního středověku. Osobně považuji středověké kroniky za vhodné médium v poznání historie a edukaci na všech stupních vzdělávání. Kronikářský žánr disponuje rozsáhlým potenciálem i mimo uzavřenou odbornou historickou obec a tato možnost čeká na své naplnění.

Seznam použitých pramenů a literatury

Edice pramenů:

Alexandreida, ed. Václav Vážný, Praha 1963.

Annales Basileenses, MGH, Scriptorum XVII., hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1861, S. 193–202.

Annales Bernenses, MGH, Scriptorum XVII., hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1861, S. 271–274.

Annales Colmarienses Miores, MGH, Scriptorum XVII., hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1861, S. 202–232.

Annales Ottakariani. Příběhy krále Přemysla Otakara II., FRB II., ed. Josef Emler, Praha 1874.

Annales Zwetlenses, MGH, Scriptorum IX., hg. von Georg Heinrich Pertz, Hannover 1851, s. 677–684.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV. 1–2 (1241–1253), edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1962–1965.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V. 1–3 (1253–1278), edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1974–1982.

Das Annolied, Deutsche Chroniken und andere Geschichtsquellen des Mittelalters. MGH, Deutsche Kaiserchronik – Trierer Silvester – Annolied, Hannover 1895, hg. von Max Roediger, s. 63–145.

Das Annolied. Mittelhochdeutsch / Neuhochdeutsch, hg. von Eberhard Nellmann, Stuttgart 2010.

Die Chronik von Böhmen des Cosmas von Prag, MGH, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova Series 2, hg. von Bertold Bretholz, München 1995.

Iohannis Abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum, MGH, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi (SS rer. Ger.), Tomus I–III., hg. von Fedorus Schneider, Hannover – Leipzig 1909.

Jansen Enikels Werke. Fürstenbuch, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phillip Strauch, Hannover – Leipzig 1900.

Jansen Enikels Werke. Weltchronik, MGH, Deutsche Chroniken III., hg. von Phillip Strauch, Hannover – Leipzig 1900.

Johann von Viktring, *Chronica Romanorum*, hg. von Alphons Lhotsky, Klagenfurt 1960.

Kosmas. Kronika Čechů, edd. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, Praha 2011.

Leges, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum II. 1198–1272, MGH, hg. von Ludwig Weinland, Hannover 1896.

Leges, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum III. 1273–1298, MGH, hg. von Jacobus Schwalm, Hannover und Leipzig 1904–1906.

Monumenta Historica Bohemiae, Tomus IV., ed. Gelasius Dobner, Pragae 1779.

Monumenta Historica Bohemiae, Tomus V., ed. Gelasius Dobner, Pragae 1784.

- Necrologia Germaniae*, MGH, Tomus II., hg. von Sigismud Herzberg-Fränkell, Berlin 1904.
- Österreichische Chronik von den 95 Herschaften*, MGH, Deutsche Chroniken 6, hg. von Joseph Seemüller, Hannover und Leipzig 1909.
- Ottokars österreichische Rheimchronik*, MGH, Deutsche Chroniken 5/1–2, hg. von Joseph Seemüller, Hannover 1890.
- Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV., ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 347–456.
- Prologomena diplomatica, indices, exempla scripture, sigilla*, edd. Sáša Dušková – Zdeněk Vaškú, Praha 1993.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. (1253–1310)*, ed. Josef Emler, Praha 1882.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III. (1311–1333)*, ed. Josef Emler, Praha 1890.
- Regesta Habsburgica. Regesten der Grafen von Habsburg und der Herzoge von Österreich aus dem Hause Habsburg*, unter der Leitung Oswald Redlich, I. Die Regesten der Grafen von Habsburg bis 1281, hg. von Heinrich Steinacker, Innsbruck 1905.
- Sächsische Weltchronik. Eberhards Reimchronik von Fandersheim. Braunschweigische Reimchronik. Chronik des Stiftes S. Simon und Judas zu Goslar. Holsteinische Reimchronik*, hg. von Ludwig Weiland, Hannover 1877.
- Scriptores rerum bohemicarum*, Tomus I., ed. Josef Dobrovský, Pragae 1783.
- Scriptores rerum bohemicarum*, Tomus II., ed. Josef Dobrovský, Pragae 1784.
- Simonis de Kéza, Gesta Hungarorum / Simon of Kéza, The Deeds of The Hungarians*, edd. László Veszprémy – Frank Schaer – Jenó Szúcs, Budapest 1999.
- Thomas Ebendorfer, *Chronica Austriae*, MGH, Scriptores rerum Germanicarum, Nova Series 2, hg. von Alphons Lhotsky, Berlin – Zürich 1967.
- Ulrich von Etzenbach, *Alexander*, hg. von Wendelin Toischer, Tübingen 1888.
- Wyprawowani o zlych létech po smrti krále Přemysla Otakara II.*, in: FRB II. Prameny dějin českých, díl II. Kosmův letopis český s pokračovateli, ed. Josef Emler, Praha 1874, s. 335–370.
- Zbralavská kronika – Chronicon Aulae Regiae*, edd. František Heřmanský – Rudolf Mertlík, Praha 1976.

Literatura:

- AICHHOLZER, Doris, *Das Bild der Kärntner in der Reimchronik Ottokars. Zeit – Autor – Werk – Sprache – Darstellung der Kärntner in der Reimchronik Ottokars – Darstellung der Kärntner in vergleichbaren Denkmälern*. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie. Eingerichtet an der Geistwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien, Wien 1993.
- Alexanderdichtungen im Mittelalter. Kulturelle Selbstbestimmung im Kontext literarischer Beziehungen*, hgg. von Jan Cölln – Susanne Friede – Hartmut Wulfram – Ruth Finckh, Wallenstein 2000.
- ANTONÍN, Robert, *Hnězdenská korunovace krále Václava II.*, ČMM 123, 2004, s. 337–365.

ANTONÍN, Robert, *Chronicon Aulae Regiae – neúspěšný pokus o ustavení oficiální paměti na poslední Přemyslovce*, Martin Nodl – Piotr Wecowski (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia* 15, *Memoria et damnatio memoriae ve středověku*, Praha 2014, s. 91–107.

ANTONÍN, Robert, *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB, Supplementum 2, Praha 2008, s. 401–408.

ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2003.

ANTONÍN, Robert, *Jihomoravská města v souboji o český trůn 1306–1310*, Brno v minulosti a dnes 21, 2008, s. 13–25.

ANTONÍN, Robert, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ak (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, Brno 2006, s. 197–215.

ANTONÍN, Robert, *Panovník ve světě českých legend a kronik 10.–13. století*, in: Martin Wihoda – Lukáš Reitingger a kol., *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*, Brno 2010, s. 484–549.

ANTONÍN, Robert, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009.

Arnošt Vilém Kraus (1859–1943) a počátky české germanobohemistiky, ed. Václav Petrbok, Praha 2015.

ASSMANN, Aleida, *Geschichte im Gedächtnis. Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*, München 2007.

AUERBACH, Erich, *Mimesis. Zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*, Praha 1968.

AURAST, Anna, *Fremde, Freunde, Feinde. Wahrnehmung und Bewertung von Fremden in den Chroniken des Gallus Anonymus und des Cosmas von Prag*, Bochum 2019.

Autor und Autorschaft im Mittelalter. Kolloquium Meißen 1995, hgg. von Elisabeth Andersen – Jens Haustein – Anne Simon – Peter Strohschneider, Tübingen 1998.

BARTLETT, Robert, *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change (950–1350)*, London 1993.

BAUER, Rudolf, *Österreich. Ein Jahrtausend Geschichte im Herzen Europas*, Berlin 1980.

BAUM, Wilhem, *Margarete Maultasch. Erbin zwischen den Mächten*, Graz 1994.

BAŽANT, Vojtěch, *Kronikář ve svém díle. Problematika autora a vypravěče*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20/1, 2017, s. 141–157.

BAŽANT, Vojtěch, *Představy o počátcích národů v historické kultuře 14. a 15. století*, disertační práce obhájená na FFUK Praha, Praha 2020.

BEHR, Hans-Joachim, *Frauendienst als Ordnungsprinzip: Zum Verhältnis von Wirklichkeit und deren Bewältigung im „Frauenbuch“ Ulrichs von Lichtenstein*, in: Alfred Ebenbauer – Fritz Peter Knapp – Anton Schwob (hgg.), *Die mittelalterliche Literatur in der Steiermark. Akten des Internationalen Symposions Schloß Seggau bei Leibnitz 1984*, Bern – Frankfurt am Main – New York – Paris 1988, s. 1–13.

BEHR, Hans-Joachim, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion des deutschsprachigen Dichtung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989.

BEIN, Thomas, *Germanistische Mediävistik*, Berlin 2005.

BIELFELDT, Hans Holm, *Die Quellen der alttschechischen Alexandris*, in: Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für Slawistik, Nr. 1, Berlin 1951.

Bitva s Čechy, in: Václav Bok – Jindřich Pokorný, Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců, Praha 1998, s. 64–69.

BLÁHOVÁ, Marie, *Druhé pokračování Kosmovo*, Sborník historický 21, 1974, s. 5–39.

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

BLÁHOVÁ, Marie, *Rýmované kroniky v národních jazycích jako historický pramen*, Z pomocných věd historických VII., AUC Philologica et Historica 2, 1988, s. 7–33.

BLÁHOVÁ, Marie, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3) v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995.

BOBKOVÁ, Lenka, *Ustanovení Koruny království českého*, Praha 2006.

BÖGL, Heribert, *Soziale Anschauungen bei Heinrich dem Teichner*, Göppingen 1975.

BOK, Václav, *Germanistické poznámky k alexandrovské látce v jižních Čechách na počátku 14. století*, Listy filologické 107/1984, s. 90–100.

BOSL, Karl, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer: ein Beitrag zur Geschichte des hochmittelalterlichen deutschen Volkes, Staates und Reiches 1*, Stuttgart 1950.

BOSL, Karl, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer: ein Beitrag zur Geschichte des hochmittelalterlichen deutschen Volkes, Staates und Reiches 2*, Stuttgart 1951.

BRACKERT, Helmut, *Rudolf von Ems. Dichtung und Geschichte*, Heidelberg 1968.

BRETHOLZ, Bertold, *Geschichte Böhmens und Mährens bis Austerben der Přemysliden (1306)*, München – Leipzig 1912.

BRETHOLZ, Bertold, *Geschichte Böhmens und Mährens, 1. Teil (bis 1419)*, Liberec 1921.

Bruchstücke aus Jansen Enikel's gereimter Weltchronik: mit einem Anhang, die Sprüche der Väter erhaltend, hg. von Karl Roth, München 1854.

BRUNNER, Otto, *Das Wiener Bürgertum in Jans Enikel Fürstenbuch*, MIÖG 1950, S. 550–574.

BRUNNER, Otto, *Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter*, Wien – Wiesbaden 1958.

BUMKE, Joachim, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter*, München 1994.

BUMKE, Joachim, *Höfische Kultur: Literatur und Gesellschaft in hohen Mittelalter. Band 1*, München 1990.

BUMKE, Joachim, *Mäzene im Mittelalter. Die Gönner und Auftraggeber der höfischen Literatur in Deutschland 1150–1300*, München 1979.

BUMKE, Joachim, *Ministerialität und Ritterdichtung*, München 1965.

BÜRKLE, Susane, *Erzählen vom Ursprung. Mythos und kollektives Gedächtnis im Annolied*, in: Udo Friedrich und Bruno Quast (hgg.), *Präsenz des Mythos. Trends in Medieval Philology*, Berlin – New York 2004, S. 99–130.

CAIN VAN D'ELDEN, Stephanie, *Peter Suchenwirt and Heraldic Poetry*, Wien 1976.

- CARO, Georg, *Beiträge zur älteren deutschen Wirtschafts- und Verfassungsgeschichte: gesammelte Aufsätze*, Leipzig 1905.
- Collective identity in the context of medieval studies*, edd. Michaela Antonín Malaníková – Robert Antonín, Ostrava 2016.
- CONZE, Werner, *Ostmitteleuropa von der Spätantike bis zum 18. Jahrhundert*, München 1992.
- CROSSLEY, Ralph George, *Die Kaiserchronik. Ein literarhistorisches Problem der altdeutschen Literaturgeschichte*, München 1939.
- CURTA, Florian, *East Central and Eastern Europe in the Early Middle Ages*, Ann Arbor 2005.
- CURTA, Florian, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006.
- CURTIUS, Robert, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998.
- ČAPEK, Jan Blahoslav, *Karel IV. a nástup české reformace*, Praha 1978.
- ČERNÝ, Jiří, *Repräsentationsformen innerhalb der Literatur und der bildenden Kunst am Hof von Premysl Ottokar II. am Beispiel Alexander Ulrichs von Etzenbach*, diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2006.
- Česká středověká lyrika*, ed. Jan Lehár, Praha 1990.
- ČINÁTL, Kamil, *Dějiny a vyprávění. Palackého dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*, Praha 2011.
- ČINÁTL, Kamil, *Naše české minulosti, aneb, Jak vzpomínáme*, Praha 2014.
- Člověk českého středověku*, edd. Martin Nodl – František ŠMAHEL, Praha 2002.
- ČORNEJ, Petr, *Epidemie a kalamity v letech 1419–1471 očima českých kronikářů*, Documenta Pragensia 7, Praha 1987, s. 193–224.
- Das babenbergische Österreich (976–1246)*, hg. von Erich Zöllner, Wien 1987.
- Das Buch gewisser Geschichten von Abt Johann von Viktring*, uebersetzt von Walter Friedensburg, Leipzig 1888.
- DECK, Monika, *Die Nibelungenklage in der Forschung. Bericht und Kritik*, Frankfurt am Main 1996.
- Dějiny německé literatury. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost. Svazek 1: od středověku po baroko*, ed. Eberhard Bahr, Praha 2005.
- DERSCHKA, Harald Rainer, *Die Ministerialen des Hochstiftes Konstanz*, Stuttgart 1999.
- DEUER, Wilhelm, *Ehemaligen Zisterzienserabtei Viktring. Pfarrkirchen von Viktring un Stein*, Salzburg 1992.
- Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)*. Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis. Im Auftrag der Königlichen Preußischen Akademie der Wissenschaft, bearbeitet von Gustav C. Knod, Berlin 1899.
- DICKHUT-BIELSKY, Johannes, *Auf der Suche nach der Wahrheit in „Annolied“ und „Kaiserchronik“: poetisch-historiographische Wahrheitssuche in frühmittelhochdeutschen Geschichtsdichtungen*, Stuttgart 2015.

Die Erweiterung des „globalen“ Raumes und die Wahrnehmung des Fremden vom Mittelalter bis zur Frühen Neuzeit / L'extension de l'espace „global“ et la perception de l'Autre du Moyen Age jusqu'à l'époque moderne, hgg. von Kerstin Hitzbleck and Thomas Schwitter, Basel 2015.

Die österreichisch-Alpine Montagesellschaft. 1881–1931, hgg. von Fritz Erben – Maja Loehr – Hans Riehl, Wien 1931.

Die Quellen der Geschichte Österreichs, hg. von Erich Zöllner, Wien 1982.

DILTHEY, Wilhelm, *Einleitung in die Geschichtswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte*, Bd. 1, Leipzig 1883.

DOBIÁŠ, Dalibor – FRÁNĚK, Michal – HRDINA, Martin – KREJČOVÁ, Iva – PIORECKÁ, Kateřina, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká vědy (1817–1885)*, Praha 2014.

DOBO, Felix, *Über die Einheit der Kaiserchronik*. Eine kritische Vorstudie zur Erlangung der Philosophischen Doktorwürde an der Universität Graz, Graz 1877.

DOLEŽALOVÁ, Lucie, *Nepřiliš určitý termín: populární literatura pozdního středověku*, in: Sylva Fischerová – Jiří Starý (edd.), *Starodávne bejlí. Obrisy populární a brakové literatury ve starověku a středověku*, Praha 2016, s. 361–383.

DOPSCH Heinz – BRUNNER Karl – WELTIN, Max, *Österreichische Geschichte 1122–1278, Bd. 3, Die Länder und das Reich, der Ostalpenraum im Hochmittelalter*, Wien 1999.

DOPSCH Heinz – BRUNNER Karl – WELTIN, Max, *Österreichische Geschichte 1278–1411, Bd. 4, Fürst und Land im Spätmittelalter*, Wien 1999.

DOPSCH, Alfons, *Ein antihabsburgischer Fürstenbund im Jahre 1292*, MIÖG 22, 1901, S. 600–638.

DOPSCH, Alphons, *Die Bedeutung Herzog Albrechts von Habsburg für die Ausbildung der Landeshoheit in Österreich (1282–1298)*, in: BLIVLKNÖ Neue Folge 27, 1893, S. 241–256.

DOPSCH, Heinz, *Přemysl Ottokar II. und das Erzstift Salzburg*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich N.F. 44/45 (1979), S. 470–508.

DÜCKER, Julia, *Reichsversammlungen im Spätmittelalter. Politische Willensbildung in Polen, Ungarn und Deutschland*, Stuttgart 2011.

DUNPHY, Raymond Graeme, *Daz was ein michel wunder. The Presentation of Old Testament Material in Jans Enikel's Weltchronik*, Göttingen 1998.

DUNPHY, Raymond Graeme, *History as literature: German world chronicles of the thirteenth century in verse*, Michigan 2003.

DUŠKOVÁ, Sáša, *Die Tätigkeit der Landeshauptleute von Steier unter Ottokar II. von Böhmen im Lichte der Urkunden*, in: Reinhard Härtel (hg.), *Geschichte und ihre Quellen. Festschrift für Friedrich Hausmann zum 70. Geburtstag*, Graz 1987, S. 135–142.

DVORNÍK, František, *Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem*, Praha 2008.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan, *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, „*Vilém a paní Bene.*“ *Poznámka k původu díla Wilhelm von Wenden a úryvek překladu*, in: Eva Doležalová – Petr Sommer (edd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou: věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*, Praha 2016, s. 56–67.

- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Angažované vyprávění, narativní strategie literárně-historických děl na přelomu 13. a 14. století*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20, 2017, č. 1, s. 23–38.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Biskup Bernard z Kamence, zakladatel, kancléř, rádce a diplomat*, in: Dana Dvořáková-Malá (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku*, ed. Dana Dvořáková-Malá, Praha 2006, s. 107–121.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Braniboři v Čechách a zjetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: Lenka Bobková – Jana Konvičná (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, Praha 2005, s. 129–159.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Literatura německého jazyka a dějepisectví*, in: Kolektiv autorů, *Historiografické a historické problémy středověku*, Praha 2016, s. 142–147.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Ulrich z Etzenbachu, Vilém ze země Slovanů: epos z konce přemyslovského věku*, Praha 2015.
- EHRISMANN, Gustav, *Die Grundlagen des ritterlichen Tugendsystems*, *Zeitschrift für deutsche Adelforschung* 56, 1919, S. 137–216.
- EHRlich, Anna, *Kleine Geschichte Wiens*, Regensburg 2011.
- ELIAS, Norbert, *Über die Zeit*, Frankfurt am Main 1984.
- ENGEL, Evamaria, *Die deutsche Stadt im Mittelalter*, München 1993.
- ENGLISCH, Ernst, *Ottokars Steirische Reimchronik. Versuch einer realikundlichen Interpretation*, in: *Die Funktion der schriftlichen Quelle in der Sachkulturforshung* (mit 9 Tabellen und 5 Abbildungen), Wien 1976, S. 132–167.
- ENNEN, Edith, *Die europäische Stadt des Mittelalters*, Göttingen 1979.
- ERTZDORFF, Xenja von, *Rudolf von Ems. Untersuchung zum höfischen Roman im 13. Jahrhundert*, München 1967.
- Erzählen von Macht und Herrschaft. Die „Kaiserchronik“ im Kontext zeitgenössischer Geschichtsschreibung und Geschichtsdichtung*, hg. von Elke Brüggem, Göttingen 2019.
- Erzählen, erklären, Verstehen. Beiträge zur Wissenschaftstheorie und Methodologie der Historischen Kulturwissenschaften*, hgg. von Andreas Frings – Johannes Marx, Berlin 2008.
- EVANS, Richard J., *Na obranu historie*, Praha 2019.
- FEUCHTWANGER, Lion, *Ošklivá vévodkyně Markéta Pyskatá*, Praha 1993.
- FIALA, Zdeněk, *Předhusitské Čechy: český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419*, Praha 1978.
- FICHTENAU, Heinrich, *Herkunft und Sprache Johans von Viktring*, *Carinthia I.*, 1975, S. 25–39.
- FINCKH, Ruth, *Ulrich von Etzenbach Alexander. Ein böhmisches Lehr-Stück*, in: Jan Cölln – Susane Friede – Hartmut Wulfram (edd.), *Alexanderdichtungen im Mittelalter. Kulturelle Selbstbestimmung im Kontext literarischer Beziehungen*, Göttingen 2000, s. 355–406.
- FLECKENSTEIN, Josef, *Rittertum und ritterliche Welt*, Berlin 2002.

- FLECKENSTEIN, Josef, *Vom Rittertum im Mittelalter. Perspektiven und Probleme*, Goldbach 1997.
- FLEGL, Michal, *Historismus Karla IV., myšlenka „nového Jeruzaléma“ a poměr k tradici*, Praha 1978.
- FLORI, Jean, *Rytíři a rytířství ve středověku*, Praha 2008.
- FOURNIER, August, *Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum. Ein Beitrag zur Quellenkunde deutscher Geschichte*, Berlin 1875.
- FÖßEL, Amalie, *Das Eigene, das Fremde, das Andere: Ausgrenzung und Toleranz im europäischen Mittelalter*, in: *Inklusive Geschichte? Kulturelle Begegnung – soziale Ungleichheit – Inklusion in Geschichte und Gegenwart*, Ottersbach 2021, S. 101–119.
- FRIED, Johannes, *Charlemagne*, Cambridge – Massachusetts 2016.
- FUCHS, Gabriella, *Verbvalenz bei Jans Enikel*, Wien 1984.
- FUNK Irmengard, *Heinrich der Teichner und die Geistlichkeit*. Dissertation, Universität Wien, Wien 1930.
- FUTTERA, Ladislav, *Der Herrscher und sein Verräter. Konflikt Ottokars und Milotas in der deutsch(böhmisch)en und tschechischen Literatur in der ersten Hälfte des 19. Jahrhundert*, in: Sabine Voda Eschgfäller – Milan Horňáček (hgg.), *Ottokar II. redivivus. Der Přemyslidenfürst in Literatur und Geschichte*, Dresden 2020, S. 211–245.
- FUTTERA, Ladislav, *Milota z Dědic*, *Dějiny a současnost* 10, 2018, s. 36–38.
- Gaal: 100.000 Verse voll mit Geschichte – „Schlag nach bei Ottokar“*, Obersteirische Nachrichten mit illustrierter Tauernpost, 14. Juni 1996, S. 17.
- Gaal: Wasserberger Schloßkonzert im Zeichen des „Herrn Ottokar“*, Murtaler Zeitung, Judenburg, 6. Juli 1996, s. 2.
- GÄRTNER, Kurt, *Zu den mittelhochdeutschen Beziehungen für den Verfasser literarischen Werke*, in: Elisabeth Andersen – Jens Haustein – Anne Simon – Peter Strohschneider (hgg.), *Autor und Autorschaft im Mittelalter*. Kolloquium Meißen 1995, Tübingen 1998, S. 38–46.
- GEARY, Patrick, *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton 2002.
- GELLINEK, Christian, *Die Deutsche Kaiserchronik. Erzähltechnik und Kritik*, Frankfurt am Main 1971.
- GELLNER, Ernest, *Nation and Nationalism*, Ithaca 1983.
- Geschichte der Stadt Regensburg. Band 1*, hg. von Peter Schmid, Regensburg 2000.
- GEUNÉE, Bernard, *Historie et culture historique dans l'Occident medieval*, Paris 1980.
- GICHTEL, Paul, *Die Weltchronik Heinrichs von München in der Runkelsteine Handschrift des Heint Sentlinger*, Dissertation, München 1937.
- GINZBURG, Carlo, *Representation. The World, the Idea, the Thing*, in: Carlo Cinzburg, *Wooden Eyes. Nine Reflections of Distance*, New York 2001.
- GLADIß, Dietrich von, *Beiträge zur Geschichte der staufischen Reichsministerialität*, Berlin 1934.
- GLEIRSCHER, Paul, *Karantanien. Das slawische Kärnten*, Klagenfurt 2000.
- GOERLITZ, Uta, *Julius Cäsar und die dütischen lant. Zum Wandel narrativer Identitätskonstruktion zwischen Mittelalter und Früher Neuzeit aus Sicht der Sprach-*

und Literaturwissenschaft (unter besonderer Berücksichtigung von „Kaiserchronik“ und „Prosakaiserchronik“), in: *Geschichtswentwürfe und Identitätsbildung am Übergang zur Neuzeit* 2018, S. 216–239.

GOERLITZ, Uta, *Literarische Konstruktion (vor-)nationaler Identität seit dem „Annolied“: Analysen und Interpretationen zur deutschen Literatur des Mittelalters (11.–16. Jahrhundert)*, Berlin 2007.

GOETZ, Hans-Werner, *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewußtsein im hohen Mittelalter*, Berlin 1999.

Götz POCHAT, *Das Fremde im Mittelalter. Darstellung in Kunst und Literatur*, Würzburg 1997.

GRAUS, František, *Městská chudina v době předhusitské*, Praha 1949.

GRAUS, František, *Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti*, ČČH 7, 1959, Praha 1959, s. 205–231.

GRAUS, František, *Přemysl Otakar II. Sein Ruhm und Nachleben. Ein Beitrag zur Geschichte politischer Propaganda und Chronistik*, München 1971.

GRAUS, František, *Živá minulost. Středověké tradice a představy o středověku*, Praha 2017.

GRILLMAYR, Martin, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 50000–60000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1950.

GRILLPARZER, Franz, *König Ottokars Glück und Ende. Trauerspiel in fünf Aufzügen*, Stuttgart 1889.

GRILLPARZER, Franz, *Sämtliche Werke. Historisch-kritische Gesamtausgabe*. Im Auftrage der Bundeshauptstadt Wien, zweite Abteilung, vierter Band, hgg. von August Sauer, Wien 1847.

GRILLPARZER, Franz, *Sláva a pád krále Otakara*, náповědní kniha, Městská divadla pražská, přeložil Radek Malý, Praha 2019.

GRUNDMANN, Herbert, *Geschichtsschreibung im Mittelalter. Gattungen – Epochen – Eigenart*, Göttingen 1965.

GUENÉE, Bernard, *Historie et culture historique dans l'occident médiéval*, Paris 1980.

GÜNZBURGER, Angelika, *Studien zur Nibelungenklage. Forschungsbericht – Bauform der Klage – Personendarstellung*, Frankfurt am Main – Berlin – New York 1983.

HACKL, Gustav, *Steirische Essens. Die Burf Strettwig*, Obersteirische Volkszeitung, 17. Feber 1945, Leoben, s. 1–2.

HAGENEDER, Othmar, *Über das fürstliche Gesetzbundrecht beim steirischen Reimchronisten*, in: Louis Carlen und Fritz Steinegger (hgg.), *Festschrift Nikolaus Grass zum 60. Geburtstag dargebracht von Fachgenossen, Freunden und Schülern*, I. Band: *Abenländische und deutsche Rechtsgeschichte, Geschichte und Recht der Kirche und Recht Österreichs*, Innsbruck – München 1974, S. 459–481.

HÄGERMANN, Dieter, *Karel Veliký: vládce Západu*, Praha 2002.

HAHN, Anna Katharina, *Historienbibel, Farbmikrofiche – Edition der Handschrift. Hamburg, Staats- und Universitätsbibliothek, Cod. 8 in scrinio*, München 1997.

HAHN, Franz G., *Wie Kärnten and as Haus Habsburg kam*, Carinthia I., 1989, S. 161–196.

- HÁLEK, Jan, *Arnošt Vilém Kraus (1859–1943)*, Akademický bulletin, 11, 2009.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Rudolf. Korunní princ a rebel*, Praha 1993.
- HAMMER, Lois, *Aus dem Knittelfelder Vergangenheit*, Knittelfeld 1959.
- HAMMER, Lois, *Bruckstücke aus der Reimchronik – Leid und Ungemach im Land, Murtaler Zeitung, Lokalblatt für das Murtal und die Nachbartäler*, 27. März 1943, Judenburg, S. 7.
- Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte. Erster Band. Von den Anfängen bis zur Schwelle der Neuzeit*, St. Ottingen 1998.
- Handbuch Chroniken des Mittelalters*, hgg. von Gerhard Wolf – Norbert H. Ott, Berlin 2016.
- HANGLER, Reinhold, *Seifrid Helbling. Ein mittelhochdeutscher Dichter aus der Umgebung des Stiftes Zwettl*, Göppingen 1995.
- HANISCH, Ernst, *Die linguistische Wende. Geschichtswissenschaft und Literatur* in: Wolfgang Hardtwig – Hans Ulrich Wehler (hgg.), *Kulturgeschichte heute*, Göttingen 1996, S. 212–230.
- HASENÖHRL, Victor, *Österreichisches Landesrecht im 13. und 14. Jahrhundert. Ein Beitrag zur deutschen Rechtsgeschichte*, Wien 1867.
- HAUPTMANN, Ljudmil, *Staroslovenska družba in obred na knežjem kamnu. Die altslowenische Gesellschaft und die Zeremonie am Fürstenstein*, Ljubljana 1954.
- HEIENEMEYER, Walter, *Ottokar von Steier und die höfische Kultur*, *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 73, 1936, S. 201–227.
- HEINRICHS, Heinrich Matthias, *Zum Problem des Verfassers in der Mündlichkeit*, in: *Studien zur deutschen Literatur des Mittelalters*, hg. von Rudolf Schützeichel, Bonn 1979, s. 86–97.
- HELLMUTH, Leopold, *Zur Entstehungszeit der Weltchronik des Jans Enikel*, in: *Österreich in Geschichte und Literatur*, Wien 1957, S. 163–170.
- HENNINGS, Thordis, *Einführung in das Mittelhochdeutsche*, Berlin 2003.
- Herrschaft, Ideologie und Geschichtskonzension in Alexanderdichtung des Mittelalters*, hgg. von Ulrich Mölk – Kerstin Börst – Ruth Finckh – Ilja Kuschke – Almut Schneider, Göppingen 2002.
- HERWEG, Mathias, *Historical Narration and „History-telling“: the „Kaiserchronik in its Contexts*, *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, Bd. 146 (2017), S. 413–443.
- HERWEG, Mathias, *Ludwigslied, De Heinrico, Annolied. Die deutschen Zeitdichtungen des frühen Mittelalters im Spiegel ihrer wissenschaftlichen Rezeption und Erforschung*, Wiesbaden 2002.
- HIGOUNET, Charles, *Die deutsche Ostsiedlung im Mittelalter*, Berlin 1990.
- HILDEBRAND, Eugen, *Der Geschichtsschreiber Johann von Viktring als politischer Erzieher*, in: Helmut Maurer – Hans Patze (hgg.), *Festschrift für Berent Schwineköper. Zu seinem siebenzigsten Geburtstag*, S. 437–455.
- HINTERBAUER, Monika, *Die Reimchronik des Ottokar von Steiermark*, Hausarbeit aus Germanistik bei Prof. Horacek, Wien 1979.
- HINTERSCHWEIGER, Hubert, *Wien im Mittelalter. Alltag und Mythen. Konflikte und Katastrophen*, Wien – Graz – Klagenfurt 2010.

Historienbibel.- Farbmikrofiche-Ed. der Hs. Hamburg, Staats- und Univ.-Bibliothek, Cod. 8 in scrinio / Beschreibung der Hs. und Anm. zum Übers.-Werk von Anna Katharina Hahn, München: Ed Lengenfelder 1997, S. 7–20.

Historische Narratologie: Mediävistische Perspektiven, edd. Harald Haferland – Mathias Meyer, Berlin 2010.

HLAVÁČEK, Petr, *Kde končí Evropa? Čechy a střední Evropa aneb topografie neznámého kontinentu (úvodní esej)*, in: Petr Hlaváček (ed.), Bruncvík a víla. Přemýšlení o kulturní a politické identitě Evropy, Praha 2010, s. 17–29.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2008.

HOENSCH, Jörg K., *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*, Graz – Wien – Köln 1989.

HOFBAUER, Karin, *Die Protagonisten der steirischen Politik an der Wende vom 13. zum 14. Jahrhundert. In der Darstellung der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal*, Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, hgg. Fritz Posch – Gerhard Pferschy, Graz 1986, S. 67–89.

HOFFMANN, Birthe, *Opfer der Humanität. Zur Anthropologie Franz Grillparzers*, Wiesbaden 1999.

HOFFMANN, František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2008.

Hormayr, Josef Frh. Von (1781–1848), Historiker, in: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Band 2, Wien 1959, S. 419–421.

HORMAYR, Joseph von, *Oesterreichischer Plutarch, oder Leben und Bildnisse aller Regenten un der berühmtesten Feldherren, Staatsmänner, Gelehrten und Künstler des österreichischen Kaiserstaates*, 20 Bände, Wien 1914.

HORNUNG, Maria, *Der Durchbruch einer spezifisch landesgebundenen Eigenart in der österreichischen Literatur des späten 13. Jahrhunderts*, in: Rudolf Schützeichel (hg.), Studien zur deutschen Literatur des Mittelalters, Bonn 1979, S. 522–529.

HORSKÝ, Jan, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*, Praha 2009.

HORSKÝ, Jan, *Fakt*, in: Lucie Štorchová a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 45–50.

HORSKÝ, Jan, *Teorie a narace: k noetice historické vědy a teorii kulturního vývoje*, Praha 2015.

HOUBEN, Hubert, *Kaiser Friedrich II. (1194–1250): Herrscher, Mensch, Mythos*, Stuttgart 2008.

HOUTS, Elisabeth Maria Cornelia van, *Local and regional chronicles*, Turnhout 1995.

HRABÁK, Josef, *K otázce staročeské Alexandreidy z hlediska původnosti*, in: Studie ze starší české literatury, Praha 1962, s. 97–106.

HÜHNE, Margot, *Alexanderepen Rudolf von Ems und Ulrich von Eschenbach*, Dissertation, Fridrich-Schiller-Universität Jena, 1938.

CHARVÁT, Petr, *Zrod českého státu 865–1055*, Praha 2007.

Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století, ed. Nora Berend a kol., Praha 2013. / *Christianization and the Rise of Christian*

- monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus (c. 900–1200)*, ed. Nora Berend a kol., Cambridge 2007.
- Idea dějin a Palacký jako myslitel*, ed. Miloslav Bednář, Praha 2019.
- IWAŃCZAK, Wojciech, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.
- JACOBI, Theodor, *Beiträge zur deutschen Grammatik*, Berlin 1843.
- JACOBI, Theodor, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, Berlin 1841.
- JACOBI, Theodor, *De Ottocari chronico austriaco*, Vratislae 1839.
- JACOBI, Theodor, *Untersuchungen über die Bildung der Nomina in den germanischen Sprachen*, Breslau 1847.
- Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, Neue Folge (44/45), 1978–1979, hgg. von Maximilian Weltin und Andreas Kusternig, Wien 1978–1979.
- Jahrestag auf dem Marchfeld: Gedenkstein, Pferdequadrille*, Die Presse. Samstag / Sonntag 16./17. August 1978, s. 5.
- Jan z Michalovic: německá báseň třináctého věku*, titul, úvod a poznámky česky od Arnošta Viléma Krause, Praha 1888.
- JAN, Libor, *Domáci šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku*, in: Martin Nodl – Martin Wihoda (edd.), *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno 2008, s. 85–100.
- JAN, Libor, *Proces se Závšem a proměny královské vlády v letech 1289–1290: památce Miloše Vystyda († 19. října 1914 na haličské frontě)*, ČČH 103/1, 2005, s. 1–40.
- JAN, Libor, *Setkání českých králů a říšských panovníků ve 13. století*, in: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 113–119.
- JAN, Libor, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006.
- JAN, Libor, *Václav II.: král na stříbrném trůnu, 1283–1305*, Praha 2015.
- JANKO, Wilhelm von, *Rudolf von Habsburg und die Schlacht bei Dürnkrut am Marchfelde. Zur 600jährigen Gedenkfeier des 26. August 1276*, Wien 1878.
- JANOUSEK, Bohumír, *Poměry v jižních Čechách do roku 1265*, Praha 1960.
- JASTROW, Ignaz – WINTER, Georg, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Hohenstaufen: (1125–1273): 1: (1125–1190)*, Stuttgart 1897.
- JASTROW, Ignaz – WINTER, Georg, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Hohenstaufen: (1125–1273): 2: (1190–1273)*, Stuttgart 1901.
- JASÍKOVÁ, Veronika a kol., *Komunikace a prezentace vědy: kurz č. 11*, Hradec Králové 2012.
- Johann Ladislaus Pyrkes's sämtliche Werke*. In Einem Bande, *Jahrbuch der Literatur* (= *Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst*), Bd. 88, Wien 1839, S. 224–258.
- Johann von Viktring, *Chronica Romanorum*, hg. von Alphons Lhotsky, Klagenfurt 1960.
- JOSTKLEIGREWE, Georg, „*Ganzer frid noch staeter suon... wirt nimmer ûf der rivere der zweier rîche gemerke*“ – *eine deutsch-französische Erbfeindschaft ante litteram? Ottokar von Steiermark und die problematische Konstruktion „nationaler“ Grenzen in vornationaler Zeit*, in: Ulrich Knefelkamp und Kristian Bosselmann (hgg.), *Grenze und Grenzüberschreitung im Mittelalter*, Berlin 2007, S. 37–54.

Judenburg. Mit einer Karte und sechst Illustrationenen, hg. vom Judenburger Verschönerungsvereine, Graz 1894.

JUROK, Jiří, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalita v českém státě 13. – první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000.

Kacíři, barbari, nepřátelé: odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016.

KAESER, Eduard, *Essays zur Wissenschaftskultur*, Basel 2009.

KAHL, Hans-Dietrich, *Der Staat der Karantanen. Fakten, Thesen und Fragen zu einer frühen slawischen Machtbildung im Ostalpenraum (7.–9.Jh.) / Država Karantancev. Dejstva, teze in vrašanja o zgodnji slovanski državni tvorbi v vzhodnoalpskem prostoru (7.–9. stol.)*, Ljubljana 2002.

Kaiser Karl IV. 1316–1378: Forschungen über Kaiser und Reich, hg. von Hans Patze, Neustadt an der Aisch 1978.

Kaiser Karl IV.: Staatsmann und Mäzen, hgg. von Ferdinand Seibt aus Anlass der Ausstellungen Nürnberg und Köln 1978/1979 in Zusammenarbeit mit dem Bayerischen Nationalmuseum und dem Adalbert-Stifter-Verrein, München 1978.

KALISTA, Zdeněk, *Blahoslavená Zdislava z Lemberka. Listy z dějin české gotiky*, Řím 1961.

Karel IV. 1316–1378, ed. Josef Špičák, Praha 1978.

Karel IV.: Vlastní životopis = Vita Karoli Quarti, Karel IV.; přeložil Jakub Pavel, Praha 1978.

KARP, Hans-Jürgen, *Grenzen in Ostmitteleuropa während des Mittelalters: ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der Grenzlinie aus dem Grenzraum*, Köln – Wien – Weimar 1972.

KELLER, Hagen, *Zwischen regionaler Begrenzung und universalem Horizont. Deutschland im Imperium der Salier und Staufer 1024 bis 1250* (Propyläen Geschichte Deutschlands), hgg. von Dieter Groh, Berlin 1986.

KERNER, Max, *Karl der Grosse: Entscheidung eines Mythos*, Köln – Weimar – Wien 2000.

KIENING, Christian, *Der Autor als „Leibeigener“ der Dame – oder des Textes? Das Erzählsubjekt und sein Körper im „Frauendienst“ Ulrich von Liechtenstein*, in: Elisabeth Andersen – Jens Haustein – Anne Simon – Peter Strohschneider (hgg.), *Autor und Autorschaft im Mittelalter*. Kolloquium Meißen 1995, Tübingen 1998, S. 211–238.

KINDIG, Werner, *Judeburg im Spiegel der Sterischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal. Ein Beitrag zur Stadtgeschichte 1245–1309*, Judenburg 1970.

KLAAR, Alfred, *König Ottokars Glück und Ende. Eine Untersuchung über die Quellen der Grillparzerschen Tragödie*, Leipzig 1885.

KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.

KLEIN, Thomas, *Zur Sprache und Herkunft des Annoliedes*, in: „bickelwort“ und „wildiu mære,“ in: Dorothee Lindemann – Berndt Volkmann – Klaus-Peter Wegera (hgg.), *Festschrift Eberhard Nellmann zum 65. Geburtstag*, Göppingen 1995, S. 1–36.

KLIMEK, Tomáš, *K dobovým náhledům na les českého středověku: Literární klišé nepřátelského prostředí*, ČČH 107/4, 2009, s. 733–768.

KLIMEK, Tomáš, *Krajiny českého středověku*, Praha 2014.

- KLOTTE, Wilhelm Frederick, *Text and morphology of MS of the „Österreichische Chronik von den 96 Herrschaften“*, Chicago 1957.
- KNAB, Doris, *Das Annolied. Probleme seiner literarischen Einordnung*, Tübingen 1962.
- KNAPP, Fritz Peter, *Die Spätmittelalterliche Literatur in Österreich vom Ausgang des 13. Jahrhunderts bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, in: Herbert Zeman (hg.), *Literaturgeschichte Österreichs. Von den Anfängen im Mittelalter bis zur Gegenwart*, Graz 1996.
- KOČÍ, Josef, *Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR: Průvodce výstavou*, Praha 1978.
- KOFRÁNKOVÁ, Václava, *Druhý život Přemysla Otakara II. (13.–18. století)*, rigorózní práce obhájená na PedF UK, Praha 2002.
- KOFRÁNKOVÁ, Václava, *Proměny otakarského mýtu v galerii národních dějin*, disertační práce obhájená na PedF UK, Praha 2010.
- KOFRÁNKOVÁ, Václava, *Zlatý král a chudý hrabě: Přemysl Otakar II. a Rudolf Habsburský v historické tradici*, Praha 2012.
- KOHL, Ursula, *Burgenpolitik in der Darstellung der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal. Das Beispiel der Auseinandersetzungen zwischen Herzog Albrecht I. und der Erzbisum Salzburg in heutigen Steiermark*, in: Helmut Bräuer – Gerhard Jaritz – Käthe Sonnleitner (hgg.), *Viatori per urbes castraque. Festschrift für Herwig Ebner zum 85. Geburtstag*, Graz 2003, S. 405–425.
- KOPECKÝ, Milan, *Česká středověká literatura*, Brno 1998.
- KOŘALKA, Jiří, *František Palacký (1798–1876): životopis*, Praha 1998.
- Kosmas. Kronika Čechů*, edd. Karel Hrdina – Marie Bláhová – Magdalena Moravová, Praha 2011.
- KOŠÁTKOVÁ, Anna, *České království v kronice Otakara Štýrského*, diplomová práce obhájena na FFUK, Praha 2015.
- KOŠÁTKOVÁ, Anna, *Čeští králové očima Otakara Štýrského*, bakalářská práce obhájená na FFUK, Praha 2013.
- KOŠÁTKOVÁ, Anna, *Das Herrscherideal in Ottokars Österreichischer Reimchronik und Jansen Enikels Weltchronik: Zur Machtauffassung des Herrschers im Rahmen der politischen Handlung*, Prague Papers of the History of International Relations 2, 2017, S. 7–20.
- KOŠÁTKOVÁ, Anna, *Jans Enikel, Otakar Štýrský a Jan z Viktringu. Glosátoři dějin českého království*, Východočeské listy historické 40/2018, 2019, s. 29–61.
- KRANZMAYER, Eberhard, *Die steirische Reimchronik Ottokars und ihre Sprache*, Wien 1950.
- KRAUS, Arnošt, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část I. Husitství v literatuře prvních dvou století svých*, Praha 1917.
- KRAUS, Arnošt, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část III. Husitství v literatuře devatenáctého století*, Praha 1924.
- KRAUS, Arnošt, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část II. Husitství v literatuře barokní a osvícenské*, Praha 1918.
- KRAUS, Arnošt, *Stará historie česká v německé literatuře*, Praha 1902.

- KRIEGER, Karl-Friedrich, *Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)*, Praha 2003.
- KRIVJANSKÝ, Tomáš, *Sokoliarstvo. 1. diel. História sokoliarstva*, Bratislava 2007.
- KRÜGER, Anna, *Stilgeschichliche Untersuchungen zu Ottokars österreichischer Rheimchronik*, Wien 1938.
- KRÜGER, Karl Heinrich, *Die Universalchroniken*, Turnhout 1976.
- KUBÍKOVÁ, Anna – BOK, Václav, *Popis Voka z Rožmberka ve skladbě Fürstenbuch vídeňského měšťana Janse Enikela*, Jihočeský sborník historický 69, 1990, s. 177–181.
- KÜHNELT, Erik, *Die Überlieferungszusammenhänge der Österreichischen Chronik von den 95 Herrschaften*, Diplomarbeit, Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Universität Wien, Wien 2013.
- Kultura jako téma a problém dějepisectví*, edd. Tomáš Borovský – Jiří Hanuš – Milan Řepa, Brno 2006.
- KUSTERNIG, Andreas, *Die Ausstellung „700 Jahre Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen 1278–1978“*, in: Mitteilungen aus dem Niederösterreichischen Landesarchiv vol. 2, 1978, S. 39–69.
- KUSTERNIG, Andreas, *Die Entscheidung nicht nur auf dem Schalchtfeld an der March*, Die Presse. Samstag / Sonntag 16./17. August 1978, S. 17.
- KUSTERNIG, Andreas, *Die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar*, in: 700 Jahre Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen, S. 32–37.
- KUSTERNIG, Andreas, *König Ottokars unglückliches Ende. Neue Einschätzung der Marchfeldschlacht*, in: Kulturberichte aus Niederösterreich, 4.–5. September 1978, s. 13.
- KUSTERNIG, Andreas, *Probleme um die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar und die Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen am 26. August 1278*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich N.F. 44/45 (1979), S. 226–312.
- KUSTERNIG, Andreas, *Sinn und Aufbau der Ausstellung „700 Jahre Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen 1278–1978“*, in: 700 Jahre Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen, 1978, S. 15–21.
- KUSTERNIG, Andreas, *Studien zur Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen 1278. Quellenproblematik und Schlachtrekonstruktion*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, eingerichtet von Mag. Andreas Kusternig, Wien 1981.
- KUTHAN, Jiří, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Praha 1993.
- KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let*, Praha 1997.
- La fascination pour Alexandre le Grand dans le littératures européennes (X^e – XVIe siècle)*, 4 sv., ed. Catherine Caullie-Bougassas, Turnhout 2014.
- LAMPRECHT, Karl, *Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter: Untersuchungen über die Entwicklung der Materiellen Kultur des platten Landes auf Grund der Wuellen zunächst des Mosellandes*, Leipzig 1885.
- LE GOFF, Jacques, *Středověká imaginace*, Praha 1998.
- LEHÁR, Jan, *Na okraj starého sporu: Alexandreida nebo Alexandreidy?*, Listy filologické 102/1979, s. 212–218.

- LECHNER, Karl, *Die Babenberger. Markgrafen und Herzoge von Österreich 976–1246*, Wien – Köln – Weimar 1996.
- LEIER, Josef, *Der Humanist und Geschichtsschreiber Wolfgang Lazius*, Dissertation an der Universität Wien, Wien 1922.
- LÉSNIIEWSKÁ, Dorota, *Kolonizacja niemiecka i na prawie niemieckim w średniowiecznych Czechach i na Morawach w świetle historiografii*, Poznań 2004.
- Lexikon des Mittelalters I. Aachen bis Bettelordenskirchen*, Stuttgart – Weimar 1999.
- LHOTSKY, Alphons, *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, Graz – Köln 1963.
- LHOTSKY, Alphons, *Thomas Ebendorfer. Ein österreichischer Geschichtsschreiber, Theologe und Diplomat des 15. Jahrhunderts*, Schriften der Monumenta Germaniae Historica, Bd. 15, Stuttgart 1975.
- LIEBERTZ-GRÜN, Ursula, *Das andere Mittelalter. Erzählte Geschichte und Geschichtserkenntnis um 1300: Studien zu Ottokar von Steiermark, Jans Enikel und Seifried Helbling*, München 1984.
- LIEBERTZ-GRÜN, Ursula, *Deutsche Literatur: eine Sozialgeschichte I. Aus der Mündlichkeit in die Schriftlichkeit: Höfische und andere Literatur; 750–1320*, Reinbek bei Hamburg 1988.
- LIEBERTZ-GRÜN, Ursula, *Gesellschaftsdarstellung und Geschichtsbild in Jans Enikels Weltchronik. Mit Notizen zu Geschichtserkenntnis und Geschichtsbild im Mittelalter*, Euph. 75, Wien 1981, S. 71–99.
- LIEBERTZ-GRÜN, Ursula, *Klassisches im Mittelalter. Pluralität in der volkssprachigen höfischen Literatur*, in: Wilhelm Voßkamp (Hg.), *Klassik im Vergleich*, Stuttgart 1993, S. 101–120.
- LIEBERTZ-GRÜN, Ursula, *Ottokar von Steiermark. Ein Klassiker der deutschsprachigen Geschichtsschreibung des europäischen Mittelalters*, in: Alfred Ebennauer – Anton Schwob (Hgg.), *Die mittelalterliche Literatur in der Steiermark*, Bern 1988, S. 165–171.
- LIEBERTZ-GRÜN, Ursula, *Seifried Helbling. Satiren kontra Habsburg*, München 1981.
- LINZBERGER, Friedrich, *Die Erzählstrukturen der österreichischen Chronik von den 95 Herrschaften*, Berlin 1977.
- Literaturgeschichte Österreichs. Von den Anfängen im Mittelalter bis zur Gegenwart*, hg. Herbert Zeman, Graz 1996.
- LOEHR, Maja, *Der Steirische Reimchronist – ein österreichischer Geschichtsschreiber des Mittelalters*, Der Binderschild, Darstellung aus dem Kultur- und Geistesleben Österreichs, Heft 2, 1946, S. 7–44.
- LOEHR, Maja, *Der steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, MIÖG 51, 1937, S. 89–130.
- LOEHR, Maja, *Die Grabplatte auf der steirischen Frauenburg und die Ruhestätte Ulrichs von Liechtenstein*, MIÖG 65, 1957, S. 53–62.
- LOEHR, Maja, *Tristans Tod. Tragödie in fünf Aufzügen*, Wien 1919.
- LORENZ, Ottokar, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Von der Mitte des dreizehnten bis zum Ende des vierzehnten Jahrhunderts*, Berlin 1876.
- LOWERY, Zoe, *Nero*, New York 2017.

- LÜBKE, Christian, *Fremde in östlichen Europa. Von Gessellschaft ohne Staat zu verstaatlichen Gesellschaften (9.–11. Jahrhundert)*, Köln – Weimar – Wien 2001.
- LÜBKE, Christian, *Mitteleuropa, Ostmitteleuropa, östliches Europa: Wahrnehmung und frühe Strukturen eines Raumes*, in: Marc Löwener (hg.), *Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert*, Wiesbaden 2004, S. 15–43.
- LUDAT, Herbert, *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*, Marburg 1963.
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- MACHALICKÁ, Jana, *Král Otakar s motorovou pilou*. Lidové noviny, 25.9.2019.
- MARÁZ, Karel, *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.
- MARKS, Ralph, *Die Entwicklung nationaler Geschichtschreibung*, Frankfurt am Main 1987.
- MARTSCHINI, Elisabeth, *Schrift und Schirftlichkeit in höfischen Erzähltexten des 13. Jahrhunderts*, Kiel 2014.
- MATTHEWS, Alastair, *The Kaiserchronik. A Medieval Narrative*, Oxford 2012.
- MAYER, Martin, *Wolfgang Lazius als Geschichtsschreiber Österreichs. Ein Beitrag zur Historiographie des 16. Jahrhunderts*, Innsbruck 1894.
- MEGISER, Hieronymus, *Jansen des Enekels Fürstenbuch von Oesterreich und Steirmark*, Linz 1618.
- MENHARDT, Hermann, *Die Kärntner Bibliotheksreise des Wolfgangs Lazius 1549*, in: Beiträge zur Geschichte und Kulturgeschichte Kärntens. Festgabe für Dr. Martin Wutte zum 60. Geburtstag, Klagenfurt 1936, s. 100–113.
- MERZDORF, Theodor, *Die deutschen Historienbibeln des Mittelalters*, Stuttgart 1870.
- Města a šlechta ve středověku a raném novověku: výbor statí Václava Ledvinky*, ed. Kateřina Jíšová, Praha 2016.
- METTKE, Heinz, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, Tübingen 2000.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Němci a Češi v kronice tak řečeného Dalimila*, Časopis matice moravské 112, 1993, s. 3–10.
- MICK, Otto, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 1–10000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1953.
- MIERKE, Gesine, *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*, Berlin 2014.
- Migrationen im Mittelalter: Ein Handbuch*, ed. Michael Borgolte, Berlin 2015.
- MINK, Louis O., *Historical Understanding*, edd. Brian Fay – Eugene O. Golob – Richard T. Vann, Ithaca 1987.
- MÍŠOŇOVÁ, Anežka, *Srovnání Grillparzerova a Hornova Krále Ottokara a reakce české umělecké veřejnosti na obě dramata (Die Vergleich von Grillparzers und von Horns Drama über König Ottokar und die reaktivon der tschechischen künstlerischen Öffentlichkeit auf beide Dramen)*, diplomová práce obhájená na FFUK Praha, Praha 2010.
- MÖHRING, Hannes, *Der Weltkaiser der Endzeit: Entstehung, Wandel und Wirkung einer tausendjährigen Weissagung*, Stuttgart 2000.
- MOLITOR, Erich, *Der Stand der Ministerialen (Habilitationsschrift)*, Breslau 1912.

- Moravo, Čechy, radujte se!, edd. Václav Bok – Jindřich Pokorný – Sylvie Stanovská, Praha 1998.
- MORAW, Peter, *Hoftag und Reichstag von den Anfängen im Mittelalter bis 1806*, in: Hans-Peter Schneider (hg.), *Parlamentsrecht und Parlamentspraxis in der Bundesrepublik Deutschland. Ein Handbuch*, Berlin 2011.
- MORAW, Peter, *Von offener Verfassung zu gestalteter Verdichtung. Das Reich im späten Mittelalter 1250 bis 1490*, Frankfurt am Main 1989.
- MÜCKE, J.F. Alfons, *Albrecht I. Herzog von Oesterreich und Römischer König. Ein Beitrag zur Deutschen Staaten- und Reichsgeschichte im 13. und 14. Jahrhundert. Nach dem Quellen*, Gotha 1866.
- MÜLLER, Jakub, *Jak vládnout zemi a jak na jevišti? Hábův Otakar zábavně kritizuje aktualizace historických her i propagandu*. Informuj.cz. 19.9.2019.
- MÜLLER, Martin Rainer, *Klugheit und List in Jans Enikels Weltchronik*, Diplomarbeit an der Philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 2000.
- MÜLLER, Reinhard, *Maria Anna („Maja“) Loehr (1888–1964). Schriftstellerin, Kulturhistorikerin, Germanistin und Soziologin*, *Archiv für die Geschichte der Soziologie in Österreich*, Nr. 5, 1991, S. 15–17.
- NECHUTOVÁ, Jana, *Latinská literatura českého středověku*, Praha 2000.
- NEWERKLA, Franz, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 20128–30000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1951.
- NICS, Peter, *Bauertum und Tierwelt bei Heinrich dem Teichner. Literarischer Versuch einer sozialen Herkunftsbestimmung des Dichters*. Dissertation, Universität Wien, Wien 1966.
- NODL, Martin, *Nacionalismus a národní vědomí na počátku 14. století a Karlova snaha o bezkonfliktní obraz soužití zemských Čechů a Němců*, in: Martin Nodl, *Tři studie o době Karla IV.*, Praha 2006, s. 65–105.
- NODL, Martin, *Středověk v nás*, Praha 2015.
- NOVOTNÝ, Adolf, *Biblický slovník*, Praha 1992.
- NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny, dílu I. část 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271)*, Praha 1937.
- Nový biblický slovník*, ed. James Dixon Douglas, Praha 2017.
- NOWACK, Karl Gabriel, *Schlesisches Schriftsteller-Lexikon oder bio-bibliographisches Verzeichnis der im zweten Viertel des 19. Jahrhunderts lebenden schlesischen Schriftsteller*, Heft 6, Berslau 1843.
- OBERMÜLLER, Dagmar, *Die Tugendkataloge der Kaiserchronik. Studien zum Herrscherbild der frühmittelhochdeutschen Dichtung*, Dissertation, Heidelberg 1971.
- ODENTHAL, Angelika, *Rudolf von Ems. Eine Bibliographie*, Köln am Rhein 1988.
- OHLER, Norbert, *Cestování ve středověku*, Praha 2003.
- OHLY, Friedrich, *Sage und Legende in der Kaiserchronik. Untersuchungen über Quellen und Aufbau der Dichtung*, *Forschungen zur deutschen Sprache und Dichtung*, Band 10, Darmstadt 1968.
- OPLL, Ferdinand, *Fridrich Barbarossa: císař a rytíř*, Praha 2001.

OPLL, Ferdinand, *Zeit und Raum. Aspekte des Alltagsleben im mittelalterlichen Wien*, in: *Lecitiones Eruditorum extraneorum in Facultate Philosophica Universitatis Carolinae Pragensis Factae* 6, Praha 2003, S. 7–27.

ORGIS, Alfred, *Die Beziehungen König Ottokars zum Herzogtum Kärnten von dem Hintergrund der politischen Entwicklungen im 13. Jahrhundert*, in: Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (hgg.), *Böhmisch-österreichische Beziehungen im 13. Jahrhundert: Österreich (einschließlich Steiermark, Kärnten und Krain) im Großreichsprojekt Ottokars II. Přemysl, König von Böhmen: Vorträge des internationalen Symposions vom 26. bis 27. September 1996 in Znaim*, Prag 1998, S. 69–76.

OSMANOVIC, Erkan, „*Und einsam steh ich da, von Leid gebeugt, und niemand tröstet mich und hört mich!*“ *Betrachtungen zur Inszenierung von Grillparzers „König Ottokars Glück und Ende“ durch Martin Kušej*, příspěvek na konferenci Ottokar II. Redivivus. Der Přemyslidenfürst in Wissenschaft, Kunst und Medien konané na Univerzitě Palackého v Olomouci ve dnech 5.– 7. září 2018, dosud nepublikováno.

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Morawě, díl druhý, od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939.

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého: w Čechách a w Morawě. Dílu I. částka II., Od roku 1125 do 1253*, Praha 1877.

PALM, Herman, *Eine Mittelhochdeutsche Historienbibel. Beitrag zur Geschichte der vorlutherischen deutschen Bibelübersetzung*, Breslau 1867.

Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace, edd. Milan Hlavačka – Antonie Marés – Magdaléna Pokorná, Praha 2011.

PARAVICINI, Werner, *Die ritterlich-höfische Kultur*, München 2011.

PARAVICINI, Werner, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters. Enzyklopädie deutscher Geschichte*, Band 32, München 1994.

PARAVICINI, Werner, *Noblesse Studien zum adeligen Leben im spätmittelalterlichen Europa*, Ostfildern 2012.

PARAVICINI, Werner, *Von der Heidenfahrt zur Kavaliertour. Über Motive und Formen adligen Reisens im späten Mittelalter*, in: Ulf Christian Ewert – Andreas Ranft – Stephan Selzer (hgg.), *Noblesse Studien zum adligen Leben im spätmittelalterlichen Europa*, Ostfildern 2012.

PATZOLD, Steffen, *Das Lehnwesen*, München 2012.

PAUL, Hans, *Ulrich von Eschenbach und seine Alexandreis*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde an der Philosophischen Fakultät der Fridrich-Wilhelms-Universität zu Berlin, Berlin 1914.

PAUL, Herman, *Mittelhochdeutsche Grammatik (= Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte)*, Tübingen 2007.

PEKAŘ, Josef, *Dějiny naší říše se zvláštním zřetelem ke království a zemím v říšské radě zastoupeným*, Praha 1914.

PEKAŘ, Josef, *O povstání královice Přemysla proti králi Václavovi I.*, Praha 1941.

PEKAŘ, Josef, *O správním rozdělení země české do polovice 13. století*, in: Jaroslav Bidlo – Gustav Friedrich – Kamil Krofta (edd.), *Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla vydali jeho žáci*, Praha 1906, s. 81–124.

PEKAŘ, Josef, *Objevy Bretholzovy, čili od které doby sedí Němci v naší vlasti*, Praha 1922.

- PELZEL, František Martin, *Geschichte der Böhmen von den ältesten bis zu die neuesten Zeiten. Aus den besten einheimischen und auswärtigen Geschichtschreibern, Kroniken und gleichzeitigen Handschriften zusammen getragen*. Erster Theil, Prag 1817.
- PÉSZA, Tibor Friedrich, *Studien zu Erzählungstechnik und Figurenzeichnung in der deutschen „Kaiserchronik“*, Frankfurt am Main 1993.
- PETERS, Ursula, *Frauendienst. Untersuchungen zu Ulrich von Lichtenstein und zum Wirklichkeitsgehalt der Minnedichtung* (= Göppinger Arbeiten zur Germanistik; Band 46), Göppingen 1971.
- PETRÁČEK, Tomáš, *Člověk, hodnory a dynamika středověké společnosti: antropologické koncepty středověku v transkulturní perspektivě*, Praha 2014.
- PETRÁŇ, Josef, *K šedesátinám Michala Svatoše*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XLVII. / 1, 2007, s. 11–14.
- PETRASCH, Evamaria, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 10000–20217)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1950.
- PEZ, Hieronymus, *Scriptores rerum Austriacarum, Tom. III. Ottocari Hornekii chronicon Austriacum rhythmicum (1250–1309)*, Regensburg 1745.
- PEZ, Hieronymus, *Scriptores rerum austriacorum veteres ac genuini quotquot ex Austriae vicarumque proinciarum bibliothecis et tabulariis, decumano labore pelustratis, aut primum in lucem vindicau, aut ex mss codicibus auctiores et emendatiores edi potuerunt*, 3 Bände: 1. und 2. Band in Leipzig 1721–1725, 3. Band Regensburg 1745.
- PFERSCHY, Gerhard, *Zur Beurteilung Sigfrieds von Mahrenberg*, in: Herwig Ebner (hg.), Festschrift Friedrich Hausmann, Graz 1977.
- PFERSCHY, Gerhard, *Ottokar II. Přemysl, Ungarn und die Steiermark*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, N.F. 44/45 (1979), S. 73–91.
- PLUDEK, Alexej, *Český král Karel*, Praha 1978.
- PODEWIN, Stefan, *Dietrich von Bern in der aventurehaften Dietrichepik. Märchen- und Sagenmotive in „Rosengarten zu Worms“, „König Laurins Rosengarten“ und „Eckenlied“ (German Edition)*, München – Ravensburg 2017.
- POCHAT, Götz, *Das Fremde im Spiegel der Kunst des Mittelalters*, in: Bild und Abbild vom Menschen im Mittelalter, Friesach 1999, S. 113–146.
- Pop history: o historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her*, ed. Milena Bartlová, Praha 2003.
- POPELKA, Fritz, *Der Verfasser der steirischen Reimchronik. Eine bedeutendste Entdeckung auf dem Gebiete der steirischen Literaturgeschichte*, Tagespost Graz, 22. Dezember 1937, S. 14.
- POTESTÀ, Gian Luca, *Poslední mesiáš: prorocství a panovnická svrchovanost ve středověku*, Praha 2017.
- PRIETZEL, Malte, *Das Heilige Römische Reich im Spätmittelalter*, Darmstadt 2004.
- PROKSCH, Constance, *Klosterreform und Geschichtschreibung im Spätmittelalter*, Köln – Weimar – Wien 1994.
- Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit im Mittelalter*, hg. von Karel Hruza, Wien 2002.

Priloha Rudého práva, 26.8.1978, s. 8.

PUBITSCHKA, Francisci, *Chronologische Geschichte Böhmens von König Przemisl Ottokar bis zur Erlöschung des Přemislischen Stamms*. Des Ivten Theils zweneter Band, Prag 1781.

PYRKER, Johann Ladislav, *Rudolf von Habsburg. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen*, Wien 1827.

PYRKER, Johann Laudislaus, *Rudolf von Habsburg. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen*, Stuttgart – Tübingen 1843.

PYRKER, Ladislav, *Bilder aus dem Leben Jesu und der Apostel*, Leipzig 1842.

PYRKER, Ladislav, *Legenden der Heiligen auf alle Sonn- und Feiertage des Jahres*, Wien 1842.

PYRKER, Ladislav, *Lieder der Sehnsucht nach den Alpen*, Stuttgart 1845.

Quellen und Forschungen zur Geschichte Österreichs und der angrenzenden Gebiete, Wien 1927–1928.

RAJTEROVÁ, Petra, *Alexandr a Alexandreida*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 57–75.

RAJTEROVÁ, Petra, *Ideál rytířského panovníka na příkladu alexandrovské epiky českého středověku*, Diplomová práce obhájená na FFUK, Praha 2013.

RAPP, Francis, *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.*, Praha 2007.

REDLICH, Oswald, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergang des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903.

Reiche und Territorien in Ostmitteleuropa: historische Beziehungen und politische Herrschaftslegitimation, hg. von Dietmar Willoweit, München 2006.

REISSER, Emilie, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 60000–70000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1951.

Riegrův slovník naučný, díl 7., ed. František Ladislav Rieger, Praha 1868, s. 786–787.

ROHR, Christian, *Přemysl Otakar II. – ein Wegbereiter der Habsburger?*, in: Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (hgg.), *Böhmisch-österreichische Beziehungen im 13. Jahrhundert. Österreich (einschließlich Steiermark, Kärnten und Krain) im Großreichprojekt Ottokars II. Přemysl, König von Böhmen*, Prag 1998, S. 25–37.

RÖHRIG, Floridus, *Das Stift Klosterneuburg und seine Kunstschatze*, Wien – Klosterneuburg 1994.

ROSCHER, Magda, *Geschichte der Cistercienserabtei Viktring in Kärnten in der Zeit von 1142–1534*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1953.

ROTH, Carl, *Bruchstücke aus der Kaiserchronik und dem jüngeren Titurel*, Landshut 1843.

ROTH, P. Benno, *Seckau. Geschichte und Kultur 1164–1964*, Wien – München 1964.

ROTHMÜLLER, Elisabeth, *Kärnten in der „Österreichischen Reimchronik“ des Otácher aus der Geul*. Diplomarbeit. Institut für Geschichte an der Universität für Bildungswissenschaft Klagenfurt, Klagenfurt 1992.

Rukopis královédvorský: Rukopis zelenohorský, ed. Dalibor Dobiáš, Brno 2010.

- Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění*, ed. Dalibor Dobiáš, Praha 2019.
- SAUER, August, *Pyrker, Johann Ladislav*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Band 26, Leipzig 1888, S. 790–794.
- SEEMÜLLER, Joseph, *Deutsche Poesie vom Ende des XIII. bis in den Beginn des XVI. Jahrhunderts*, Sonderabdruck aus Band III. der „Geschichte der Stadt Wien“, herausgegeben vom Altherthumsvereine zu Wien, Wien 1903.
- SEIBT, Ferdinand, *Karl IV.: ein Kaiser in Europa: 1346–1378*, München 1978.
- SEKYRKOVÁ, Milada, *Univerzita jako úřad? Správní vývoj pražské univerzity od tereziánských reforem do roku 1950 a její písemnosti (s důrazem na období do roku 1850)*, Praha 2020.
- SEVER, Peter, *Die Ortsnamen in der steirischen Reimchronik des Ottokar aus der Gaal* (Hausarbeit bei emer. o. ö. Prof. Dr. Eberhard Kranzmayer), Wien 1970.
- SHOTTER, David Colin Arthur, *Nero*, London – New York 2005.
- SCHÄFER, Daniel, *Texte von Tod. Zur Darstellung und Sinngebung des Todes im Spätmittelalter*, Göttingen 1995.
- SCHERER, Wilhlem, *Jacobi, W.A.Theodor*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Band 13, Leipzig 1881.
- SCHERZER, Hermann, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 80000–90000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1952.
- SCHLACHT, Theodor, *Aus und über Ottokar's von Horneck Reimchronik oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit. Zur Geschichte, Literatur und Aufschauung des öffentlichen Lebens des Deutschen in dreizehnten Jahrhundert*, Mainz 1821.
- SCHLESIGER, Walther, *Die Entstehung der Landesherrschaft, Bd. 1, sächsische Forschungen zur Geschichte*, Leipzig 1941.
- SCHMIDT, Wilhelm, *Geschichte der deutschen Sprache – Ein Lehrbuch für das germanistische Studium*, Stuttgart 2007.
- SCHMUTZ, Jürg, *Juristen für das Reich. Die deutsche Rechtsstudenten an der Universität Bologna 1265–1425, 1. Text, 2. Personalkatalog und Ortsregister*, Basel 2002.
- SCHNELL, Rüdiger, *Rudolf von Ems. Studien zur inneren Einheit seines Gesamtwerkes*, Bern 1969.
- SCHOELN, Maria, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 30000–40000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1951.
- SCHÖNBACH, Anton E., *Aus dem Traktate „De decem praeceptis“ des Thomas Ebendorfer von Haselbach (= Zeugnisse zur deutschen Volkskunde des Mittelalters 1)*, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 12, Berlin 1902, S. 1–14.
- SCHRÖDER, Edward, *Die Herren von Ems und sein Literaturkreis*, Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur, 1930, S. 209–251.
- SCHÜTZ, Julius Franz, *Der Ring des Scherfenbergers. Neugedichtet nach der Steirischen Reimchronik des Otakar aus des Gaal, Vers 62284–62912*, in: Das Joanneum. Beiträge zur Naturkunde, Geschichte, Kunst und Wirtschaft des Ostalpenraumes, Sonderdruck aus Band 1, Graz 1940, S. 39–45.

- SCHÜTZ, Julius Franz, *Die Steirische Reimchronik*, in: Abdruck aus dem Jahrbuch „Steirischer Heimat“, Graz 1943.
- SIEBERT, Gunter, *Wehrwesen und Stadt in der Steirischen Reimchronik*, Blätter für Heimkunde 3, Graz 1986, S. 82–86.
- SIXTA, Václav, *Možnosti historické biografie. Teorie biografie a historická věda*, Praha 2023.
- SKŘEJPEK Michal – BĚLOVSKÝ Petr – STLOUKALOVÁ, Kamila, *Cizinci, hranice a integrace v dějinách*, Praha 2016.
- SLANAŘ, Otakar, *K otázce topiky ve středověké rytířské epice*, in: Dana Dvořáčková-Malá (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku*, Praha 2006, s. 273–286.
- SMLSAL, Jiří, *Les pozdního středověku ve světle literárních pramenů*, bakalářská práce obhájená na FFUK, Praha 2015.
- SMYČKA, Václav, *Objevení dějin. Dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*, Praha 2021.
- SOMER, Tomáš, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012.
- SPECHTLER, Franz Viktor, *Ulrich von Liechtenstein. Literarische Themen und Formen um die Mitte des 13. Jahrhunderts in der Steiermark*, in: Alfred Ebenbauer – Fritz Peter Knapp – Anton Schwob (hgg.), *Die mittelalterliche Literatur und der Steiermark. Akten des Internationalen Symposions Schloß Seggau bei Leibnitz 1984*, Bern – Frankfurt am Main – New York – Paris 1988, S. 199–200.
- SPĚVÁČEK, Jiří, „Dvě královská výročí“ – od PhDr. Jiřího Spěváčka, CSc, Příloha „Neděle s Lidovou demokracií“ č. 34, dne 26. srpna 1978, s 9.
- SPIEß, Hans, *Das Lehnswesen in Deutschland im hohen und späten Mittelalter*, Stuttgart 2009.
- SPIEß, Hans, *Familie und Verwandtschaft im deutschen Hochadel des Spätmittelalters, 13. bis Anfang des 16. Jh.*, Stuttgart 1993.
- STANOVSKÁ, Sylvie – ZELENKA, Jan – DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Dvorská literatura*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 40–77.
- STANZEL, Franz K., *Teorie vyprávění*, Praha 1988.
- STICH, Alexander – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří, *Česká literatura od počátků až do dneška*, Praha 1998.
- Studien zur Weltchronik Heinrichs von München, Band 1. Überlieferung, Forschungsbericht, Untersuchung, Texte*, hg. von Horst Brunner, Wiesbaden 1998.
- SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav, *Církevní dějiny: antika a starověk*, Praha 2013.
- SUCHÁNEK, Drahomír, *Autoritativní jednání středověkých vládců: příspěvek k problému legitimacy výkonu vlády*, Praha 2007.
- SUCHÁNEK, Drahomír, *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*, Praha 2011.
- SVATEK, Petra, *Die Geschichtskarten des Wolfgang Lazius – die Anfänge der thematischen Kartographie in Österreich*, Cartographica Helvetica 37, 2008, S. 35–43.
- SVATOŠ, Michal, *Přemysl Otakar II. ve světle štýrské rýmované kroniky Otachera ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, FRB, 1979, s. 244–251.

- SVATOŠ, Michal, *Tendence štyrské rýmované kroniky Otakara ouz der Geul a české rýmované kroniky tzv. Dalimila*, Diplomová práce FF UK, Praha 1971.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.
- Šlechta a města ve středověku a raném novověku*, *Historie – otázky – problémy* 2/2020, Filozofická fakulta UK, Praha 2021.
- Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 9, edd. Martin Nodl – Martin Wihoda, Praha 2007.
- ŠMAHEL, František, *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*, Praha 2012.
- ŠMAHEL, František, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 1971.
- ŠMAHEL, František, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013.
- ŠTAIF, Jiří, *František Palacký: život, dílo, mýtus*, Praha 2009.
- ŠUSTA, Josef, *Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové*, Praha 1933.
- ŠUSTA, Josef, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 2001.
- ŠUSTA, Josef, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 2, Počátky doby lucemburské 1308–1320*, Praha 1919.
- ŠUSTA, Josef, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha 1, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 1917.
- ŠUSTA, Josef, *Skládal Václav II. básně milostné?*, ČČH 20, 1915, s. 217–244.
- ŠUSTA, Josef, *Václav II. a koruna polská*, ČČH 20, 1915, s. 315–346.
- ŠVÁB, Miloslav, *K otázce uměleckého zobrazování ve staročeské Alexandreidě ve srovnání s Alexandreidou Gualterovou*, in: *Príspevky k dějinám starší české literatury*, Praha 1958, s. 113–140.
- ŠVÁB, Miloslav, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966.
- Tenere et Habere: Leihen als soziale Praxis im frühen und hohen Mittelalter*, hgg. von Jürgen Dendorfer – Steffen Patzold, Ostfildern 2023.
- TEPLÝ, František, *Dějiny města Jindřichova Hradce: část všeobecná. Dílu I. svazek 1, Od nejstarší doby až po vymření pánů z Hradce*, Jindřichův Hradec 1927.
- TÉRA, Michal, *Korutanský nastolovací obřad a přemyslovský mýtus*, *Theatrum Historiae* 24, 2019, s. 9–41.
- The Encyclopedia of the medieval chronicle (Vol. 1–2)*, hg. von Raymond Graeme Dunphy, Leiden 2010.
- Thomas Ebendorfer von Haselbach (1288–1464). Gelehrter, Diplomat, Pfarrer von Perchtoldsdorf*, hg. von Johannes Seidl, Pertoldsdorf 1988.
- TIPPELSKIRCH, Ingrid von, *Die „Weltchronik“ des Rudolf von Ems. Studien zur Geschichtschreibung und politische Intention*, Dissertation, Technische Hochschule Karlsruhe 1972.
- TOPOR, Michal, *Alfred Klaar: berlínské reflexe rodných končin*, *Slovo a smysl* 27, 2017, s. 39–59.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Češi a dějiny v postmoderním očistci*, Praha 2005.

- TŘEŠTÍK, Dušan, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Mysli dějiny*, Praha 1999.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Mýty kmene Čechů*, Praha 2003.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Zápisník a jiné texty k dějinám*, Praha 2008.
- TUREK, Matouš, *Místo lesa v literárních pramenech 14.–15. století v česko-francouzsko-anglické perspektivě*. Diplomová práce obhájená na FFUK, Praha 2015.
- UHLÍŘ, Dušan, *Rakouská cenzura, Grillparzer a král Otakar. Ad vitam et honorem*. Brno: Matices moravská 2003, s. 785–796.
- UIBLEIN, Paul, *Die Quellen des Spätmittelalters*, in: Erich Zöllner (hg.), *Die Quellen der Geschichte Österreichs*, Wien s. 50–113.
- URBAN, Jan, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.
- VANČURA, Vladislav, *Obrazy z dějin národa českého. Věrná vypracování o životě, skutcích válečných i duchu vzdělanosti I.*, Praha 1951.
- VANDENBERG, Philipp, *Nero*, Bratislava 1988.
- VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české II., sv. 2, 1197–1250*, Praha – Litomyšl 2000.
- VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. 3, 1250–1310*, Praha – Litomyšl 2002.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vítkovci – jejich rodový, majetkový a politický vývoj v letech 1169–1306*, Praha 1971.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1278*, ČČH 79/1, 1981, s. 89–110.
- VIDMANOVÁ, Anežka, *Latinská historie o Alexandru Velikém v našich rukopisech*, Listy filologické 86, 1963, s. 263–267.
- VÍTOVSKÝ, Jakub, *Zlatníci na dvoře Václava II.*, in: *Umění 13. století v českých zemích*, Praha 1983, s. 478–479.
- VODRÁŽKOVÁ-POKORNÁ, Lenka, *Arnošt Vilém Kraus (1959–1943). Zum tragischen Schicksal einer Prager tschechischen Germanisten während der Protektoratszeit*, Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slawische Studien 15, 2004, S. 121–144.
- VODRÁŽKOVÁ-POKORNÁ, Lenka, *Die Prager Germanistik nach 1882: mit besonderer Berücksichtigung des Lebenswerkes der bis 1900 an die Universität berufenen Persönlichkeiten*, Frankfurt am Main 2007.
- VYSTYD, Miloš, *Die steirische Reimchronik und die Königsaalear Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, MIÖG 34, 1913, S. 226–254.
- VYSTYD, Miloš, *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závaše z Falkenštejna. Příspěvek ke kritice Štýrské rýmované kroniky a formuláře Tobiáše z Bechyně*, ČČH 1914, s. 165–187.
- WAGNER, Hans, *Josef Freiherr von*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 9, Berlin 1972, S. 625.

- WATTENBACH Wilhelm – SCHMALE, Franz-Josef, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Vom Tode Kaiser Heinrich V. bis zum Ende des Interregnum*, Darmstadt 1976.
- WEBER, Max, *Objektive Möglichkeit und adäquate Verursachung in der historischen Kausalbetrachtung*, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 22, 1906, S. 143–204.
- WEBER, Otfried, *Peter Suchenwirt. Studien über sein Wesen und Werk*, Bamberg – Greifswald 1937.
- WEGERA, Klaus-Peter, *Mittelhochdeutsch als fremde Sprache*, Berlin 2019.
- WEINFURTER, Stefan, *Das Reich im Mittelalter: kleine deutsche Geschichte von 500 bis 1500*, München 2008.
- WEISS ADAMSON, Melitta, *Male pregnancy in German literature from Jans Enikel to Hans Sachs: from a medical and moral perspective*, in: *Lektüre der Differenz*, Bern – Wien 2002, s. 105–124.
- WEISS, Elfrida, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 40000–50000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1951.
- WEISSBERG, Josef, *Gebrauch der Tempora in Jansen Enikels „Weltchronik“*, in: Programm der K.K. Staats- und Realschule in Elbogen. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1912–1913, Elbogen 1913, S. 3–14.
- WELTIN, Max, *Landesherr und Landherren. Zur Herrschaft Ottokars II. Přemysl in Österreich*, Jahrbuch für Landeskunde von NÖ, N.F. 44/45 (1979), S.159–226.
- WELTIN, Max, *Ottokar II. Přemysl, die Steiermark und Österreich. Zum vierten Band des Urkundenbuchs des Herzogtums Steiermark*, Unsere Heimat. Zeitschrift des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich und Wien, Jahrgang 48, Heft 1, 1977, S. 167–172.
- WELZHOFER, Heinrich, *Untersuchungen über die deutsche Kaiserchronik des 12. Jahrhunderts*, München 1874.
- WENZEL, Horst, *Autorenbilder. Zur Ausdifferenzierung von Autorenfunktion in mittelalterlichen Miniaturen*, in: Elisabeth Andersen – Jens Haustein – Anne Simon – Peter Strohschneider (hgg.), *Autor und Autorschaft im Mittelalter. Kolloquium Meißen 1995*, Tübingen 1998, S. 1–28.
- Westmitteleuropa, Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibt zum 65. Geburtstag*, hg. von Winfried Eberhard, München 1992.
- WHITE, Hayden, *Metahistorie: historická imaginace v Evropě 19. století*, Praha 2011.
- WHITROW, Gerald James, *The Natural Philosophy of Time*, Oxford 1980.
- WHITROW, Gerald James, *Time in History*, Oxford 1988.
- WHITROW, Gerald James, *What is Time?*, Oxford 1972.
- Wien. Geschichte einer Stadt. Band I.: Von den Anfängen bis zur Ersten Wiener Türkenbelagerung (1529)*, hgg. von Petr Csendes – Ferdinand Opll, Wien – Köln – Weimar 2001.
- WIHODA Martin – REITINGER, Lukáš, *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku*, Brno 2010.
- WIHODA, Martin, *Geneze moravské šlechty*, in: *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Sborník k 65. narozeninám doc. dr. J. Bakal, CSc.*, Opava 1995, s. 23–14.

- WIHODA, Martin, *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2011.
- WIHODA, Martin, *Privatisierung im 13. Jahrhundert? Die tschechische Mädievistik und die Interpretation der Přemyslidenzeit*, *Bohemia* 47, 2006/2007, S. 172–183.
- WIHODA, Martin, *Přemyslovská medievistika o sobě a sobě. Melancholické rozjímání nad „budováním českého státu“*, *Časopis matice moravské* 128, 2009, s. 447–460.
- WIMMER, Alfred, *Die Reimverhältnisse in Ottokars österreichischer Chronik (Vers 70000–80000)*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1951.
- WINCKLER, Katharina, *Die Alpen im Frühmittelalter. Die Geschichte eines Raumes in den Jahren 500–800*, Wien – Köln – Weimar 2012.
- WINKELBAUER, Thomas, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice.“ Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat lichtenštejnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin*, in: Andrea Komlosyová – Václav Bůžek – František Svátek (edd.), *Kulturen an der Grenze / Kulturen na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 215–222.
- WOLF, Gerhard, *Historia magistra vitae? Zur didaktischen Funktionalisierung der Geschichte in der volkssprachigen Chronistik zwischen Annolied und Aventin*, in: Henrike Lähnemann – Nicola McLelland – Nine Miedema (hgg.), *Lehren, Lernen und Bilden in der deutschen Literatur des Mittelalters*, Nottingham 2013, S. 391 ff.
- WOLFRAM, Herwig, *Botschaften aus dem Meer ob der Enns. Enträtselte Boldgeschichten nach Kult- und Herrschaftsdarstellung des frühen Mittelalters*, Wien 1984.
- WOLFRAM, Herwig, *Karantanija med Vzhodom in Zahodom. Obri, Bavarci in Langobardi v 8. in 9. stoletju*, *Zgodovinski časopis* 45, 1991, č. 2, s. 177–187.
- WOSTRY, Wilhelm, *Das Kolonisationsproblem: eine Überprüfung der Theorien über die Herkunft der Deutschen in Böhmen*, Praha 1922.
- WURZBACH, Constantion von, *Pyrker von Felsö-Ör, Johann Ladislaus*, in: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 24, Wien 1872, S. 115–126.
- ZAHN, Josef von, *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*, Wien 1893.
- ZATOČIL, Leopold, *K otázce závislosti staročeské Alexandreidy na skladbě Ulricha z Eschenbachu*, *ČMF*, 1941, s. 31–40.
- ZEEMAN, Dirk Jacobus Cornelis, *Stilistische Untersuchungen über Rudolf von Ems Weltchronik und Seine Beiden Meister Gottfried und Wolfram*, Paris Amsterdam 1927.
- ZÖLLNER, Erich, *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Wien 1974.
- ZÖLLNER, Erich, *Österreichs Geschichte im Spiegel von Anekdote, Sprichwort, Witz und Satire*, in: Bericht über die 31. Historikertagung des Instituts für Österreichskunde, St. Pölten, 13.–16. April 1984, S. 95–96.
- ZOUHAR, Jakub – POLEHLA, Petr, *Přehled církevní historiografie na Západě do konce osvícenství*, Červený Kostelec 2017.
- ZVÍŘECÍ, Anna, *Erbouwen hiez Vavianâ und wart Wiennâ genant. Dějiny Vídně do 13. století očima Janse Enikela*, *Historie – otázky – problémy* 2, 2020, s. 28–36.
- Zwei Bruchstücke aus altdeutschen Dichterwerken* besprochen von Rudolf Dürneirh, XXIV. Jahresbericht der Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1881 von den Director Josef Opl, Klagenfurt 1881.

- ŽALUD, Zdeněk, *Dvůr Jana Lucemburského a česká šlechta*, in: Lenka Bobková – Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*, Praha – Litomyšl 2005, s. 143–153.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců. 1278–1301*, Praha 2017.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských 1198–1253*, Praha 2002.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007.
- ŽEMLIČKA, Josef, *České 13. století: „privatizace“ státu*, Český časopis historický 101, Praha 2003, s. 509–541.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Die Anfänge des „grundherrschaftlichen“ Adel im Staat der Přemysliden*, Historica. Series Nova 1/31, 1994, S. 37–57.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Die Deutschen und die deutschrechtliche Kolonisation Böhmens und Mährens im Mittelalter*, in: J. M. Piskorski (ed.), *Historiographical Approaches to Medieval Cononization of East Central Europe. A comparative Analysis against the Background of other European inter-ethnic Colonization Processes in the Middle Ages*, New York 2002, S. 107–143.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*, Praha 2002.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci, Vítkovici, Kueringové. Vytlačení šlechtické moci do politických hranic (1156/58–1310)*, in: Andrea Komlosyová – Václav Bůžek – František Svátek (edd.), *Kultury na hranici / Kulturen an er Grenze. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Vídeň 1995, s. 39–43.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Smrt posledního Přemyslovce jako součást evropské dynastické výměny*, in: Milada Studničková (ed.), *Čechy jsou plné kostelů / Boemia plena est ecclesiis*, kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc., Praha 2010, s. 377–384.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998.

Internetové odkazy:

Akademický bulletin – oficiální časopis Akademie věd ČR:

<http://abicko.avcr.cz/2009/11/07/index.html>

Bergfex: <https://www.bergfex.at/sommer/steiermark/touren/wanderung/289454.seckauer-rundwanderweg/>

Bibliografie dějin českých zemí: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/451c06a3-a56f-48fa-be86-cec44ec524e3?locale=cs>

Bibliografien.ac.at: https://www.biographien.ac.at/oebl_2/419.pdf

Deutsche Bibliographie: <https://www.deutsche-biographie.de/home>

Digitalisierte Monumenta Germaniae Historica:

[https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_1_1/index.htm#page/\(III\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_1_1/index.htm#page/(III)/mode/1up)

Digitalisierte Monumenta Germaniae Historica:

[https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/\(598\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/(598)/mode/1up)

Digitalisierte Monumenta Germaniae Historica:

[https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/\(CI\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_3/index.htm#page/(CI)/mode/1up)

Digitalisierte Monumenta Germaniae Historica:

https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_5_1/index.htm#page/III/mode/1up

Digitalisierte Monumenta Germaniae Historica:

[https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_5_2/index.htm#page/\(III\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_dt_chron_5_2/index.htm#page/(III)/mode/1up)

Divadelní noviny: <https://www.divadelni-noviny.cz/lava-a-pad-krale-otakara-recenze>

E – codices: <http://www.e-codices.unifr.ch/de/csg/0658/166>

Hotel Hofwirt: <https://www.hotel-hofwirt.at/de/aktivitaeten/ausflugsziel-abtei-seckau/>

Knittelfeld: <https://knittelfeld.gv.at/leben-in-knittelfeld/home/servicemenu/gut-zu-wissen/wissenswertes/historisches/stadthistoriker/>

Münchner Digitalisation Zentrum – Digitale Sammlungen: <https://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016326/images/index.html?seite=639>

Městská divadla pražská: <https://www.mestskadivadlaprazska.cz/inscenace/1035/slava-a-pad-krale-otakara/>

University of Cambridge: <https://www.mml.cam.ac.uk/german/research/kaiserchronik>

Ústav pro českou literaturu:

http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1978/8/26/8_.png

Wien Geschichte Wiki: <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Horneckgasse>

Wien Geschichte Wiki: <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Suchenwirtplatz>

Wikipedie:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_svat%C3%A9ho_Jimrama_\(%C5%98_ezno\)#/media/Soubor:Regensburg,_St._Emmeram01.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_svat%C3%A9ho_Jimrama_(%C5%98_ezno)#/media/Soubor:Regensburg,_St._Emmeram01.jpg)

Wikipedie: [https://de.wikipedia.org/wiki/Ruprechtskirche_\(Wien\)#/media/Datei:Wien_-_Ruprechtskirche.JPG](https://de.wikipedia.org/wiki/Ruprechtskirche_(Wien)#/media/Datei:Wien_-_Ruprechtskirche.JPG)

Wikipedie:

https://de.wikipedia.org/wiki/Steinerne_Br%C3%BCcke#/media/Datei:Regensburg_-_Steinerne_Bruecke_ohne_Dom.jpg

Woerterbuchnetz.de – Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhem Grimm:
<https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#0>

Woerterbuchnetz.de – Mittelhochdeutsches Wörterbuch von Matthias Lexer:
<https://woerterbuchnetz.de/?sigle=Lexer#0>

Woerterbuchnetz.de – Mittelhochdeutsches Wörterbuch von Benecke, Müller, Zarncke:
<https://woerterbuchnetz.de/?sigle=BMZ#0>

Seznam zkratk:

- ANN.OTAK. – Annales Ottakariani
CDB – Codex diplomaticus Bohemiae
CDM – Codex diplomaticus Moraviae
CIB – Codex iuris Bohemici
ČČH – Český časopis historický (resp. Československý časopis historický)
ČMF – Časopis pro moderní filologii
ČMM – Časopis Matice Moravské
ČNM – Časopis Národního Muzea
dMGH – digitalisierte Monumenta Germaniae Historica
Enikel, Kniha o knížatech – Jansen Enikels Fürstenbuch
Enikel, Světová kronika – Jansen Enikels Weltchronik
FHB – Folia Historica Bohemica
FRA – Fontes rerum Austriacarum
FRB – Fontes rerum Bohemicarum
LF – Listy filologické
MGH – Monumenta Germaniae Historica
MIÖG – Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MOSTA – Mitteilungen des österreichischen Staatsarchives
N.Ö. / N.F. – Jahrbuch für Jahreskunde von Niederösterreich Neue Folge (44/45)
Německá císařská kronika – Deutsche Kaiserchronik
Otakar – Ottokars österreichische Reimchronik
RBM – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
ZfDA – Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur

Přílohy

Příloha č. 1 – přehledová tabulka kronikářů, děl, místa vzniku, stavu dochování, rozsahu a obsahu kronik

Příloha č. 2 – přehledová tabulka obsahu jednotlivých kronik

Příloha č. 3 – přehledová tabulka s informacemi k jednotlivým kronikářům

Příloha č. 4 – přehledová tabulka s předmluvami jednotlivých kronik

Příloha č. 5 – obrazová příloha

Příloha č. 1 – přehledová tabulka kronikářů, děl, místa vzniku, stavu dochování, rozsahu a obsahu kronik

kronikář	dílo	vznik	stav dochování pramene edice	rozsah + obsah
neznámý/i duchovní z Řezna	<i>Německá císařská kronika</i>	pravděpodobně 1140–1150	neznámý počet rukopisů edice MGH Edwarda Schrödera (1895)	krátce uvedené reálie starověkého Říma, příběhy císařů od Julia Caesara po Konráda III.
Jans Enikel, příslušník vyšší vídeňské vrstvy	<i>Světová kronika</i>	před 1302, cca 1260–1270	neznámý počet rukopisů, více zachovaná i rozšířená byla Světová kronika edice MGH Phillipa Straucha (1900)	Světová kronika: starozákonní příběhy, příběhy starověkých panovníků a římských císařů; 28 958 veršů
	<i>Kniha o knížatech</i>	před 1302, cca 1270–1280	edice MHG Phillipa Straucha (1900)	Kniha o knížatech: dějiny Vídně a Rakous, příběhy vybraných babenberských panovníků; 4 258 veršů
Otakar Štýrský, nižší šlechtic	<i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i>	od 1309 do 1319/22	8 rukopisů edice MGH Josepha Seemüllera (1893)	dějiny Rakous, Štýrska, Korutan, Bavorska, říšské oblasti, českého království, Francie, Anglie, Orientu; 98595 veršů

příloha č. 2 – přehledová tabulka obsahu jednotlivých kronik

		stvoření světa	starozákonní příběhy	starověké říše	starověká římská říše	období Karla Velikého a obnovení císařství na západě	období vrcholného evropského středověku	1. polovina 13. století	2. polovina 13. století	počátek 14. století
<i>Německá císařská kronika</i>		ne	ne	ne	ano	ano	ano	ne	ne	ne
dílo Janse Enikela	<i>Světová kronika</i>	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne
	<i>Kniha o knížatech</i>	ne	ne	ne	ne	ne	ano	ano	ano	ano
<i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i>		ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ano	ano

Příloha č. 3 – přehledová tabulka s informacemi k jednotlivým kronikářům

kronika	kronikář	doba	místo	sociální zázemí	další prameny k životu kronikáře	osudy kronikáře
<i>Německá císařská kronika</i>	duchovní	polovina 12. století	Bavorsko, Řezno	blíže neurčená církevní instituce	---	---
dílo Janse Enikela Světová kronika Kniha o knížatech	příslušník rodící se měšťanské vrstvy	2. polovina 13. století	Rakousy, Vídeň	vyšší vídeňská společnost	žádný, listinný materiál k životu předků kronikáře	rod obchodníků se sukem
<i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i>	nižší šlechtic	2. polovina 13. století – 1319/1322	Štýrsko, Gaal / Seckau / Judenburg	dvůr štýrských Lichtensteinů	akta univerzity v Bologni, zmínky o předcích kronikáře	pravděpodobná imatrikulace na univerzitě v Bologni, cesta do Porýní a Francie

Příloha č. 4 – přehledová tabulka s předmluvami jednotlivých kronik

kronika	představení kronikáře	záměr	obsah kroniky	modlitba a prosba o požehnání
Německá císařská kronika	---	<p><i>Ein buoch ist ze diute getihtet, daz uns Rômiscses rîches wol berihtet, gehaizzen ist iz crônicâ.</i></p> <p><i>Nu ist leider in disen zîten ein gewoneheit wîten: manege erdenchent in lugene unt vuogent si zesamene mit schophelîchen worten.</i></p>	<p><i>iz chundet uns dâ von den bâbesen unt von den chunigen, baidiu gûiten unt ubelen, die vor uns wâren unt Rômiscses rîches phlâgen unze an disen hiutegen tac</i></p>	<p><i>In des almâhtigen gotes minnen sô wil ich des liedes beginnen. saz scult ir gezogenlîche vernemen: jâ mac iuh vil wole gezemen ze hôren âlliu frumichait.</i></p>
Světová kronika Janse Enikela	<p><i>Der ditz getiht gemachet hât, der sitzt ze Wienn in der stat mit hûs und ist Johans genant. an der korôniken er ez vant. der Jansen enikel sô hiez er. von dem buoch nam er die lêr</i></p>	<p><i>ich wolt iu sagen mêre, verdruzz iuch sîn niht sêre, ... Daz dâ heizet tihten, nâch dem wolt ich mich rihten und lernen die gefuoc, daz ich kund genuoc. ir tihter über tiutschiu lant oder swâ die tihter sind bekant</i></p>	<p><i>ich wolt iu sagen mêre, verdruzz iuch sîn niht sêre, wie die kûnig ze Rôm sâzen und ir trûrens vergâzen, und wie sie dar bequæmen und ouch ir ent næmen, wie ieslîcher besunder, stifte in Rôm wunder. daz wolt ich gern bescheiden,</i></p>	<p><i>Gott, aller ding ein überkraft, gip mînem muot die meisterschaft, alsô daz mîn zunge von dîner barmunge und ouch von dîner gotheit ... wan gotes genâd ist sô starc, si hilfet baz dan tûsent marc. ... Wil mir nû got bî gestân,</i></p>

		<p>von dem mer hinz an den Rîn, die lâzen mich irn diener sîn, wan ich in den gedenken bin, daz ich die gefuog wil von in lernen unde tihten</p>	<p>wie die kristen und die heiden dâ gekroenet giengen und werdiclich enpfiegen den zins von den rîchen</p>	<p>sô wil ich mich nemen an, daz ich daz buoch wil slihten, nâch mînem sinne rihten. ... Got aller gnâd und güete vol, dû hâst neschaffen alsô wol ieglich dinc besunder und hâst manic wunder der werlt ze trôst beschaffen, leien unde pfaffen, juden und heiden gemeine. dû lieber got vil reine, wer möht daz ân dich haben getân? hie hebet sich diu bibel an.</p>
<p><i>Kniha o knížatech Janse Enikela</i></p>	<p><i>Ich bin Jans genant, daz getiht ich von mir selben vant ... Ich bin Jans genant, daz getiht ich von mit selben vant. Hern Jansen enichel heize ich; des mac ich wol vermezzen mich, daz ich ein rehter Wiener bin</i></p>	<p><i>Nû wil ich lenger niht verdagen, ich well die selben wârheit sagen, und hân ez heizen schrîben, wan mîn herz mac beliben niht, ich müez ez einden; mir schol got helfe senden.</i></p>	<p><i>Nû wil mîn zung niht verdagen, si well von Ôsterrîche sagen und von dem werden Stîrlant, wan ich ez an der krônken vant, dâ von ich ez ân widerstrît hân brâht unz her an dise zît mit der rehten wârheit,</i></p>	<p><i>nû gebe mir got solichen sin, daz ich daz buoch müez einden; die helf schol mir got senden, des getrouwe ich sîner gnâden wol, sît er ist aller güete vol</i></p>

			<i>als mir die alten haben geseit</i>	
<i>Veršovaná kronika Otakara Štýrského</i>	<i>ich sinnerlöser man</i>	<i>von mîner kleinen kunst nam ich mich an ze suoohen ûz den alten buochen keiser zahl unde phaht und hân daz ze liehte brâht ze tiutsche von latîn</i>	<i>des êrsten in Assyria, ze Kriechen und in Persia, darnâch in rômischen richen unz an den lesten keiser Friedrichen</i>	<i>Nû bit ich alle die, die hernâch und die hie an disem buoche lesen, daz si mir genædic wesen und mich von den schulden lâzen in ir hulden, daz ich sinnerlöser man der werlze dienste hân getân daz best, daz ich vermoht. sold aber ich dez enkelten, des ich nie genozzen hân, dâ vergaezen si sich an, die mir darumbe wurden gram: ich sag, als ez mich an kam von den, die mich berihten diu mære ze tihten.</i>

Příloha č. 5 – obrazová příloha

Obrazová příloha č. 1 – ke kapitole č. 4 (Dílo Janse Enikela)

Kostel sv. Ruprechta ve Vídni. Jeho stavba představuje jeden z námětů *Knihy o knížatech* Janse Enikela, kde kronikář líčí kostel jako místo ukotvení rané křesťanské víry ve Vídni, potenciálně v Rakousích.

Zdroj fotografie: [https://de.wikipedia.org/wiki/Ruprechtskirche_\(Wien\)#/media/Datei:Wien_-_Ruprechtskirche.JPG](https://de.wikipedia.org/wiki/Ruprechtskirche_(Wien)#/media/Datei:Wien_-_Ruprechtskirche.JPG) [citováno dne 20.10.2021]. Rozbor pasáží z *Knihy o knížatech* Janse Enikela, které se přímo ke stavbě a významu kostela sv. Ruprechta vztahují, je součástí podkapitoly o této kronice, ve které je pojednáno i o Enikelově zpracování dějin Vídně.

Obrazová příloha č. 2 – ke kapitole č. 5 (Veršovaná kronika Otakara Štýrského)

Benediktinské opatsví v Seckau bylo založeno v roce 1142 a patřilo do souboru tzv. privátních biskupství (Privatbistum) salcburského arcibiskupství. Mimo Seckau do privátních biskupství patřil též Gurk a Lavanthal. Románský kostel v Seckau pochází z roku 1143, vysvěcen byl o tři roky později.

Zdroj informací: P. Benno ROTH, *Seckau. Geschichte und Kultur 1164–1964*, Wien – München 1964, s. 24; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 103.

Obrazová příloha č. 3 – ke kapitole č. 5 (Veršovaná kronika Otakara Štýrského)

Na okraji obce Gaal, která se nachází deset kilometrů západně od Seckau, stojí jedna z památek na osobu kronikáře Otakara Štýrského, a i jeho otce Dietzmara. Bývalá tvrz je dnes přestavěna na bytové jednotky. Pravděpodobně se jedná o objekt, ve kterém rodina Otakara Štýrského žila a který jeho otec spravoval. Z tohoto důvodu můžeme nalézt v některých publikacích u jména kronikáře přídomek „ouz der geul.“

Zdroj: archiv autorky

Obrazová příloha č. 4 – ke kapitole č. 5 (Veršovaná kronika Otakara Štýrského)

Kronikář Otakar Štýrský je v prostoru Gaalu a Seckau dvakrát připomenut na pamětních deskách. Jedna se nachází v hlavní lodi chrámu v Seckau, ve kterém měl Otakar najít místo posledního odpočinku. Přesná lokace jeho hrobu však známá není. Druhá pamětní deska je umístěna na venkovní zdi zrekonstruované tvrze v Gaalu.

Zdroj: archiv autorky